NOVA ACTA ERUDITORUM

ANNO MDCCLXVIII

publicata.

Cum Sereniſſimi Electoris Saxoniae Privilegio.

LIPSIAE

Proſtant apud IO. FRID. GLEDITSCHII et LANCKISII heredes.

Venduntur etiam Romae apud PAGLIARINOS: Venetiis apud IO. BAPT. ALBRIZZIUM: Bononiae apud LAELIUM della VOLPE: Pariſiis apud BRIASSONUM: Ultraiecti apud ABR. van PADDENBURG, IO. BROEDELETUM, et P. MORTIER: Lugduni Batavorum apud LUCHTMANSIOS: et Amſtelaedami in SCHREUDERI officina.

MDCCLXVIII.

LECTORI
BENEVOLO
S.

LAetati Rediisse nos tandem in viam, a qua nos et belli calamitas, et cessatio Collegarum, aliquantum abduxerat, dici non potest quantopere laetemur. Habes, Lector, ut olim, iustum anni proxime praeteriti Actorum Volumen, et id quidem, nisi vehementer fallimur, bonorum librorum adparatu insigne. Profuit nobis, quod grati fatemur, provocata iteratis precibus nostris doctissimorum virorum, Bibliopolarum item, Batavorum inprimis atque Italorum, liberalitas, et de studiis nostris honorificentissimum iudicium. Dabimus omni tempore operam, ut hoc et Actis prosit, tibique ipsi, Lector, qui iis legendis, adhuc tibi probari hanc laborum nostrorum rationem, satis superque testaris. Quid igitur iam fiet de illis,

qui

qui calumniati sunt, cessare Acta, et mox penitus interitura? pudorem iis incutiet vaticinandi temeritas haec, ubi acui diligentiam nostram in dies viderint, et ubi intellexerint, nihil adhuc pristini decoris Actis deesse, sive doctorum virorum benevolentiam spectes, sive indefessam Collectorum assiduitatem. Nos igitur, qua olim fide, integritate, atque diligentia, de bonis libris iudicium tulimus hoc Actorum Opere, eadem pergemus etiam deinceps, quantum per nos licebit, Lectorum commodo prospicere. Rogamus autem Viros litterarum et nostri amantes, ut ill. Com. de Tuschis *de Fagnano,* Lamberti, Henerti *exemplo invitati, pergant ornare haec Eruditorum Acta dissertationibus philosophicis, mathematicis, physicis, quas olim Leibnitiis, Bernoulliis, Wolfiis, debuisse qui ante nos fuerunt, grati meminimus. Tu Vale, Lector, et nobis, quod facere Te adhuc praeclare multis documentis cognovimus, favere perge.*

No. I.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Ianuarii Anno MDCCLXVIII.

PETRI PAULLI IUSTI SPECIMEN OBSERVAtionum criticarum, in quibus varia veterum Scriptorum, nec non Iuris Romani loca, explicantur aut emendantur.

Viennae, typis Io. Thom. de Trattnern, MDCCLXV. in quarto, pagg. 93. praeter indices.

Doctissimus harum Observationum auctor, quisquis ille sit, iure sibi suo igitur merito, vindicat locum inter eos, quibus praeclarae doctrinae, copiosaeque veterum lectionis laus debetur: quam quidem nos eo libentius tribuendam ei duximus, quo magis numerum in dies decrescere dolemus eorum, qui studium in tractandis veterum scriptis collocare suum operae pretium existiment. Est enim tanta nostrae aetatis perversitas, ut nihil fere legatur, scribatur, laudetur, commendetur, nisi pertineat vel ad scenam, vel ad fabulas romanenses, vel ad cantilenas pastoritias, vel ad alias id genus ineptias, quibus teneri quid igitur mirum? (BONUS, quem aiunt, GUSTUS, si diis placet! constanter clamatur.) Nos non ita sumus difficiles ac severi, ut istarum rerum tractationem plane inutilem putemus, negligendamque; quippe quam honestam posse delectationem habere non ignoramus: sed

 hoc

hoc tantum volumus, ut ne viri docti et graves, recondita antiquitate contemta, his solis rebus incumbant, exque earum levitate laudes captent: quae quidem laudes iis potius videntur relinquendae, quibus aditus ad interiores litteras, vel a natura, vel a fortuna obseratus est. In hac igitur aetatis nostrae perversitate, quae summis solet laudibus eorum titillare aures, quorum opera versatur in BONO illo GUSTU adiuvando, semper gaudemus et laetamur, ubi quenquam istis Sirenum insidiis evitatis in portum verae eruditionis pervenisse animadvertimus. In quibus cum sit Cl. Iustus, liquido gratulamur ei hoc suum Observationum Specimen, in quo notitiam critices non vulgarem, diligentemque veterum lectionem, ostendit. Quod si non omnia omnibus fuerint probata, id facile ignoscent eius aetati, annum, ut ipse fatetur, vigesimum secundum vix supergressae. Nam, ut verum fateamur, accidisse viro videtur, quod fere omnibus solet, qui emendandi consilio ad libros accedunt, ut sint paullo procliviores atque adeo audaciores ad corrigendum: cuius rei deinde testimonia afferemus. Ceterum emendationes eius pariter atque interpretationes, nisi etiam semper verissimas, valde tamen speciosas, acrique ingenio dignas, deprehendimus.

Est autem totus Observationum fasciculus descriptus in capita XXVI. in quibus singulis varia vel Auctorum, vel Iuris romani loca, quae summatim per indicem praepositum enumerata sunt, aut explicando, aut emendando tractantur. Quod quomodo factum sit, jam iam cognoscamus, ita, ut nostrum de hoc specimine iudicium, exemplis in utramque partem comprobemus.

In iis quidem, quibus operam suam Vir doctiss. nobis probavit, ponenda est emendatio ea, quae cap. III. proponitur, ad vocabulum *sanctissimus* Gratiano restituendum. Quam emendationem ita confirmavit, ut praeter auctoritatem membranarum manu exaratarum, multis, iisque luculentis exemplis demonstraret, Episcopos antiquioris ecclesiae

sanctis-

ſanctiſſimos fuiſſe proprie compellatos. — Eodem ſe modo commendat cap. V. correctio Oroſii lib. I. c. 16. de Amazonibus: qua pro *plurimas* ſcite legit *pulcherrimas*. Id quod cum orationis συνάφεια ſuadet, tum vero etiam auctoritates Feſti et Virgilii ab eo laudatae luculenter confirmant. — Sic porro nihil nobis certius videtur reſtitutione loci ex Iſidori differentiis cap. VII. tentata: quae ipſi eo maiori eſt laudi, quo minus Caſparus ille ſagaciſſimus Barthius ſanari hunc locum poſſe iudicavit. Reliqua, quae per occaſionem diſputata ſunt hocce capite, cuique, credimus, antiquitatis amatori facile ſeſe probabunt. — Inſignis eſt opera V. Cl. in loco Horatii cap. XVI. emendato, qua ſibi omnes Muſae Venuſinae amicos haud parum devinxerit. Locus eſt Lib. I. Sat. VII. v. 9-20. Qui uti eſt elegantiſſimus, ita a nemine interpretum adhuc recte intellectus. Sed ſi ſequare ſententiam Iuſti, ſenſus tibi planus, ingenioque Horatii dignus apparebit. Praeterea enim quod v. 16. poſtulante contextu legit *at* pro *aut*, mutavit interpunctionem fere ſic: Ad regem redeo: — convenit (hoc etenim incidit (inter H. — fuit) duo — Glauco; — miſſis.) Bruto — compoſitus — Bacchius. — Ipſam horum verſuum explicationem, quam addidit pag. 55. relinquimus, ut chartae parcamus, legendam quibus volupe eſt.

Atque haec ſunto, quae de dexteritate Viri critica teſtentur. Reſtat, ut nunc deinceps afferamus quaedam eorum, quibus ſubſcribere nos quidem non poſſumus. Et ſtatim ſeſe nobis offert cap. I. in quo emendatur poematium Laberii, a Macrobio lib. II. Saturn. c. 7. aſſervatum. Verſus, quorum res agitur, hi ſunt:

> Fortuna immoderata in bono aeque, atque in malo,
> Si tibi erat libitum litterarum laudibus
> *Floris* cacumen noſtrae famae frangere —

Legi vult Vir doctiſſ. *florens* pro *floris*, quoniam hoc dictionem faciat impeditam, aureaque Laberii facilitate indignam.

At nos neutrum videmus. Nam cacumen floris famae, est summa famae celebritas, fama gloriosissima. Sic est sensus expeditus, Laberioque dignus. Putat quidem V. Cl. (id quod eum maxime ad emendandum hunc locum videtur induxisse,) esse inauditum, litterarum laudes frangere famam: imo etiam nunc frangunt, si quidem litterae sint ex eo genere, quod virum doctum et gravem parum deceat; ex quo sane erant litterae Laberii, utpote qui rebus levissimis, et Romae ignominiosis, hoc est mimis conscribendis, operam daret. Quid igitur mirere, si fama Laberii suis ipsius litteris Romae est imminuta? Quis hodie vir gravis magno adhuc opere laudavit eos, qui praestantissimas ingenii dotes in fabulis et cantilenis pastoritiis perdunt consarcinandis? Ita omnino litterarum laudes frangunt famam. Deinde vero etiam non sufficit ad emendationem, recte dici *litteris florere;* aeque enim recte dicitur *cacumen floris frangere.* Accedit, quod, ut ipse fatetur, omnes omnino editiones hanc lectionem constanter exhibeant; quare malimus, si tamen genitivus ille nimis cuiquam durus videatur, accusativum statuere obsoletum, quam correctionem admittere,

Floris, cacumen nostrae famae frangere.

Transeamus ad cap. II. in quo Ciceronis lectio in Catilin. I. cap. 8. *nove* explicatur, et defenditur adversus Zinzerlingium, Gruterum, et Bouhierium, qui omnes legunt *si hic morari aequo animo non potes,* ipse vero cum Graevio adhaeret lectioni *si emori aeq. a. n. p.* et putat, (haec est nova eius explicatio,) Ciceronem respicere orationem Catilinae habitam ad suos, quibus persuadere conatus sit, praestare *emori per virtutem,* quam vitam miseram — per dedecus amittere. Sed haec interpretatio, quamquam ingeniosa, nimis tamen longe repetita videtur, quam ut queat probari. Nam, etiamsi Cicero vel maxime, quae Catilina in conventu suo disseruit, habuerit comperta; tamen inde nondum sequitur, respicere hic Ciceronem istius orationem, quam si respexisset,

ſet, haud dubie ipſius Catilinae verba retinuiſſet, multoque ſignificantius dixiſſet, *emori per virtutem*, quam *emori aequo animo;* id quod ne Catilina quidem ad ſuam orationem poterat transferre, nedum Senatus, illius orationis ignarus. Cui igitur bono ſic loquebatur Cicero, ſi nemo eum intelligeret! Quid quod τὸ *morari* longe rectius, quam τὸ *emori*, opponatur τῷ *abire?* Quin etiam, quae antecedunt apud Ciceronem, lectionem *morari* non tam ſuadére, quam flagitare videntur, cum concludendi formula, *quae cum ita ſint*, ſatis indicet, Ciceronem potius reſpicere ſua proxime praecedentia verba, quam illa Catilinae remota, neminique praeter ipſum cognita. — Eiusdem naturae eſt emendatio Taciti lib. VI. Annal. c. 26. ab hoc cap. IX. propoſita, qua verba Taciti *abſtinentiam cibi coniunxit*, praecipitanter mutat in *abſtinentiam ſibi iniunxit.* Quaerit enim cum qua re abſtinentiam cibi coniunxerit? Reſpondemus, cum *conſilio moriendi*, quod cepiſſe paullo Nerva ante dicebatur; cum quo utique etiam coniungenda erat iſta cibi abſtinentia, ſi quidem exſequi ſuum vellet conſilium. Nemo enim ſolo moriendi conſilio unquam mortuus eſt. Ceterum non negamus, abſtinentiam interdum dici abſolute pro abſtinentia cibi: ſed an hic etiam res ita ſe habeat, tantum abeſt ut credamus, ut potius in alia omnia eamus. — Non magis placet coniectura cap. X. prolata, de corrupto A. Gellii loco, cuius verba lib. XVIII. c. 6. haec ſunt: „Helius Meliſſus in noſtra memoria fuit Romae ſummi quidem loci inter Grammaticos *et temporis*, ſed maiore in litteris iactantia et σοφιστείᾳ, quam opera." Locum enim corruptum nemo non videt, ſed correctione Cl. Iuſti non refici eum aeque facile patet. Primo enim qualis, quaeſumus, intercedit ſimilitudo inter vocabula τεχνικὸς et temporis, ut potuiſſent confundi? deinde vero etiam Grammatici iidem ſunt, qui τεχνικοὶ, ut adeo ex hac emendatione abſurdiſſima enaſcatur tautologia. Nos quidem ea ſumus opinione, ut putemus, mendum non eſſe in τῷ *temporis*, ſed in particula *et*, pro qua ſi legatur *tunc*, ſenſus certe evadet facilis

cilis et perſpicuus. Et quis non videt, quam facile potuerit particula *tunc*, quae fortaſſe per ſolum *t* expreſſa erat, legi ab imperitis ſcribis pro *et?* — Huc pertinet denique locus Manilii Aſtron. lib. V. v. 20. a viro doctiſſimo c. XV. emendatus; in quo loco profecto nihil videmus, quod emendatione egeat. Quaerit quidem mendum in vocabulo *quid* eiusque loco ponit *quin*. At in lectione vulgari ſenſus planus extat, et elegans: quem ſi quis adſequi non potuerit, adeat noviſſimum Manilii editorem, Eliam Stoeberum, (prodiit eius editio anno ſuperiore Argentorati) in notis ad h. l. pag. 512. ſeqq. qui et ipſe hanc Iuſti correctionem improbat, eumque ſimul recte reprehendit, quod v. 514. eiusd. lib. ex Fayi mendoſa correctione produxerit.

Ex his igitur ſatis, credimus, apparebit, verum eſſe utrumque id, quod initio diximus, clariſſimum Obſervatt. auctorem, uti non ſit ex vulgaribus criticis, ita eum tamen eſſe nonnumquam lapſum. Quod cum abundantia magis, quam inopia ingenii factum eſſe intelligamus, legenda ipſi commendamus quae Stoeberus ad locum Manilii ſupra laudatum utiliter diſſeruit, tuncque optamus, ut quamprimum auctorem aliquem claſſicum, quorum multi ſunt qui manum adhuc criticam expectent, ſuo velit ornare ingenio.

M. MANILII ASTRONOMICON, EX RECENSIONE Rich. Bentleii, cum ſelectis variorum, et propriis notis, cura M. ELIAE STOEBERI.

Argentorati 1767. 8vo. pl. 39.

Quod iam ſaepe optavimus, ut parabilior eſſet iuventuti, Graecarum et Latinarum litterarum, artisque criticae ſtudioſae, bonorum Scriptorum veterum copia, ne vel propter editionum maiorum caritatem, vel minorum raritatem, carere utilisſimis auctorum veterum operibus cogantur,

tur, eius rei inde a paucis annis non fine magno gaudio, a viris doctiſſimis initium vidimus factum eſſe. Teruntur nunc manibus iuvenum, libri Ciceronis, Livii, Suetonii, maxime vero poetarum, Horatii, Ovidii, Virgilii, Tibulli, quorum editiones inde ab aliquo tempore praeſtantiſſimas, neque minus parabiles, a ſummis aetatis noſtrae viris, quos nemo non novit, accepimus; et quos ante hac latinarum litterarum ſtudioſi, ſi vel maxime comparare ſibi voluiſſent, tamen, vel propter editionum antiquiorum raritatem inſignem, vel recentiorum ingens pretium, non poterant. Quis itaque non probet laudabile Stoeberi V. Cl. conſilium, quo Manilium, poetam profecto elegantisſimum, curis ſuis illuſtratum, cum eruditis communicare ſtuduit? Etenim haud paullo rarum adhuc in Germania noſtra fuit opus Manilianum, maxime in privatis doctorum virorum bibliothecis, ut vix centeſimo cuique comparandi eius copia fieri poſſet. Ac ſi nihil aliud Vir Cl. niſi editionem Boeclerianam repetitam nobis dediſſet, vel ſic ſatis bene meruiſſe de multis viris doctis, quibus anguſta domi res eſt, poterat videri. Nunc tanto maiori laude dignus eſt, cum ipſe etiam per ſe Manilio curam impendit, et, ut poſt illos *Scaligeri, Boecleri, Bentleii* labores, tamen ſuo quoque ingenio et doctrina illuſtratiorem, quam antehac, ederet, omnem operam dedit. Ac profecto, ſi quis alius, certe Manilius, magnam materiam habet exercendi ingenii critici, et expromendae doctrinae accuratioris, cum propter ipſam rerum et argumenti difficultatem, tum propter multitudinem locorum corruptorum, codicum contra paucitatem. Iam, quomodo Stoeberus editoris officio functus ſit, breviter, age, videamus.

In praefatione primum agit de ſuſcipiendae editionis Manilii novae conſilio, et variis, quibus in ea adornanda uſus ſit, ſubſidiis, quorum tria maxime commemorat, Codicem MS. Pariſinum, Codicem Paullinum Lipſienſem, et editionem primam Io. Regiomontani, Norimb. 1472, (ut putat,) vulga-

vulgatam. Horum singulorum indolem, historiam, usum, virorumque doctorum in ea impensos labores, copiose narrat. Sequitur deinde Iul. Pontederae, in Gymnasio Patavino rei botanicae Professoris, Epistola de Manilii Astronomia, eiusque anno coelesti, ad Andream quendam Maranum, amicum, scripta. Tum textus ipse Manilii e recensione Bentleii, nude, paginis 149, cum varietate lectionis, ad finem cuiusque paginae posita, exhibetur. Sequuntur porro notae cl. Editoris et aliorum, cum eorum, qui data opera notas ad Manilium edidere, ut Scaligeri, Petavii, Salmasii, Huetii, Fayi, Bentleii, tum caeterorum, a quibus data occasione et obiter singula Manilii loca hinc inde emendata, vel illustrata sunt, ut Carrionis, Barthii, Turnebi, Gronovii, denique indice rerum memorabilium, in opere Maniliano occurrentium, volumen clauditur. Iam ad singula descendemus, et, ut appareat, quomodo in tractando Manilio Cl. Editor versatus sit, speciminis caussa Librum I. percurrendo, de quibusdam locis sententiam nostram dicemus.

L. I. v. 28. transpositio versuum aliquot, qua mederi loco haud dubie corrupto tentat, non ea plane quidem nobis satisfecit; sed tamen iidem simul fatemur, meliorem vix repertum iri, credimusque adeo in ea acquiescendum, donec certiorem aliquis attulerit. Planior et facilior est ea, quam v. 44. et 45. tentavit, ubi tamen nobis non placet lectio Regiomontani et reliquorum, quam ipse probat;

„Quas *ferat* Euphrates, in quas et Nilus inundat.

Est enim contra Grammaticam, quia *inundat* necessario Indicativum requirit, dudumque a viris doctissimis, (etiam in his ipsis Actis,) monitum est, in Scriptoribus aureae aetatis, (qualis est Manilius,) tutissime corrigi, quae pugnent cum elegantia et ἀκριβείᾳ Grammatica, etiamsi codices dissentiant. Ad v. 47. superflua nobis visa est nota: *preces, sacra, sacrificia.* Ea enim per *publica vota* intelligi, praesertim cum adiicitur mentio *sacerdotum*, ut hoc loco, vel tirones sciunt. V. 76. ad verba:

verba: „ Immotusque *novos* pontus subduxerat *orbes* " rectissime annotavit, accipiendum id esse de Britannia, paullo ante Manilii aetatem a Iul. Caesare detecta et subacta. V. 90. ubi Bentleius legit: „Semper et ex aliis *alia* proseminat usus " ipse fatetur, et metrum, et sententiam, et codices requirere, ut legatur *alias*, sc. *artes;* id enim praecessisse. Si haec tria consentiunt, quae coniuncta maxime decernunt, cur *alias* in textum non recepit? nos quidem id facere minime dubitassemus. V. 91. ad verba: „linguas *didicere* volucrum" notantur haec: alii legunt praedicere, quod non ineptum prorsus. Nisi h. l. *non* per errorem typographi irrepsit, non videmus, quomodo V. Cl. probare potuerit lectionem, quae manifeste metro repugnat. Erudita sunt, quae ad v. 116. de verbis *emergere* et *evolvere* disputat, ubi Bentleius legit: *evincere*. V. 147. „ Sed facies *quacunque* tamen sub origine „rerum Convenit " videtur nobis lectio Bentleii: *quacunque*, illud ipsum, quod Vir Cl. in nota explicandi caussa adiecit, multo melius, et luculentius exprimere, quam vulgaris: *quaecunque*, cui ille favet. V. 172. reprehendit Huetium, qui in verbis: „Ictaque contractis consistunt corpora plagis, Et concurrendo *prohibent in* longius ire " velit rescribi: *prohibentur*. Sed fatemur, hanc coniecturam nobis multo planiorem vulgata videri; deest enim in hac Accusativus, qui abesse vix potest. Certe si retinendum omnino sit *in*, (quod tantopere defendit vir cl.) legeremus potius, si codices faverent, *prohibent se in* etc. Sed nihil decernimus. V. 221. rectissime, contra Gronovium ac Bentleium, sequitur Scaligerum, legentem: „Te testem dat, luna, sui *glomerabilis* orbis " pro *glomeraminis*, et illam lectionem adversus hanc e Grammatica defendit. V. 245. elegans nobis et probabilis videtur coniectura Cl. Editoris: „ Nos in nocte sumus, somno *qui* membra locamus" pro Bentleiano: somno *sic* membra locamus; haec enim lectio nescio quid duri et asperi habet. Etiam illa nota nobis placuit, quae v. 258. „ Solemque alternis vicibus per tempora portant" sc. *sidera*, adiecta est: Quae portant solem atque alia sidera, sive planetas. Di-

cuntur autem portare ſolem, quatenus in iis ſignis exoritur atque voluitur. Atque omnino optaremus, ut paullo numeroſiores ex hoc genere in libro annotationes eſſent. Eſt enim maxime frugiferum lectoribus, quoniam ipſa verba auctoris, tropos, ſenſum etc. breviter explanant, ſine magno doctrinae apparatu et oſtentatione. V. 423. ubi Vir cl. in verbis: „Cui proximus anguis Squamea diſpoſitis imitatur *tergora* flammis" probat *lumina*, repudiato *tergora*, non videmus quid abſurdi ſit in *tergora;* certe τὸ *tergora* nihilo deterius eſſe arbitramur τῷ *lumina*. Nota Viri cl. haec eſt: „Ergo anguis diſpoſitis flammis imitatur tergora ſquamea?„ „Qualis ſenſus! Libri noſtri omnes: *lumina*. Dici autem „poſſunt *lumina ſquamea* ipſae ſquamae, colore ſuo micantes, „et auri fulgore quaſi ardentes etc." Nonne vero *tergora ſquamea* eodem redeunt? *Tergus* apud poetas ſimpliciter pro quovis corpore, ſive animato, ſive inanimato, dicitur, ut apud Phaedrum L. II. Fab. 2. Tunc *diviſo tergore*, ſilvas petivit, h. e. *cadavere*. Imo *tergora* tanto convenientius eſt huic loco, (quod inter alia anguibus quoque *tergus* (der Balg) proprie tribuitur,) dummodo libri MSti addicerent. Itaque etiam hoc non ideo monuimus, ut *lumina* deleri velimus, ſed ut nihil abſurdi appareret eſſe in *tergora*, ut Viro Cl. videtur. V. 460. elegantiſſima et veroſimillima eſt coniectura, qua pro: „*fulgentia* viſus" legit: „*fallacia* viſus;" nec alia magis re ea ſe nobis commendat, quam ſimplicitate, quae ſemper eſt maximum indicium veritatis. V. 764. probavimus eius ſententiam, quae verba Manilii: „*Caſtra ducum et caeli*" ab emendatione, imo potius corruptione Bentleii, contra auctoritatem codicum, legentis: „*Aſſaracum atque Ilum*" bonis argumentis vindicat. Non item placuit nobis coniectura ad v. 774. „Perſidos et *victor*, ſtrarat quae claſſibus aequor" ubi pro *victor* Manilium ſcripſiſſe putat *ultor*. Eſt enim hoc contra metrum, et, quanquam per caeſuram videtur excuſari poſſe, tamen ſine neceſſitate non inducendum eſt, inprimis cum nihil iure reprehendi poſſit in expo-

ſitione

ſitione loci Gronoviana, nec ipſe Vir cl. aliquid in ea reprehendat. Denique in v. 907. unice veram putamus eius coniecturam, legentis: „Arma Philippeos implerunt *ſanguine* campos“ pro vulgato *agmine*. Hoc enim, niſi plane nullum, certe frigidisſimum ſenſum habet,

Ex his, quae ad L. I. diximus, patere arbitramur, quale pretium criticis cl. Stoeberi laboribus ſtatuendum ſit, et, magnam ei ſpem propoſitam eſſe gratiae ab erudita Germania hac editione ineundae. Sed ſunt tamen, ut libere dicamus, duo maxime, quae nobis in toto eius conſilio valde displicuere, et quae ſcimus etiam multos alios offenſura eſſe, quae tamen nullo, aut parvo negotio, poterant evitari. *Alterum* eſt, quod notas aliorum, et ſuas, non ſtatim ſubiecit textui, ſed ad calcem ablegavit. Eſt enim hoc moleſtnm lectoribus ſine diſcrimine omnibus; et quotusquisque, cum in loco aliquo textus inter legendum haeſerit, ſuſtinebit ſemper illum locum in notis evoluere? *Alterum*, quod etiam magis reprehendimus, eſt illud, quod, cum inſtituiſſet ſelectas virorum doctorum annotationes ſuis annectere, auctorum nomina ſciens ac volens reticuit. Quanquam enim ſe propterea excuſat in praefatione, aitque id ſe feciſſe, *tum ne gloriolam captare videatur ſuis, tum ne adoleſcentes parum cauti tantorum virorum auctoritate moverentur, nullumque diſcrimen facerent:* tamen haec ſpecioſius, quam verius ab eo dicuntur. Nam quod ad prius attinet, ſuo ſe ipſe gladio (ut hoc utamur) videtur iugulare. Quid enim habet, quod opponat, ſi quis calumniandi cauſſa dixerit, tanto magis eum videri gloriolam ſuis captare voluiſſe, cum nomina auctorum reticuerit, quod facile praeviderit, unumquemque lectorem exiſtimaturum, maximam et optimam notarum partem ab ipſo profectam eſſe? Quis enim tam divina memoria ſit, ut, quas ante forte aliquando legerit, (ſi modo legerit,) Scaligeri, Boecleri, Barthii, Bentleii, in Manilium notas, ita ſtatim rurſus agnoſcat, ut a Stoeberianis e veſtigio poſſit diſcernere. Nos cer-

certe, si cl. Editoris loco fuissemus, quanquam in alia re, tamen imitati essemus rationem eam, quam de Epaminonda Cornelius Nepos in eius vita c. 3. fin. narravit. Deinde vero, non verendum erat, ne adolescentes parum cauti, in legendo Manilio auctoritatibus moverentur. Qui enim tirones sunt, ut hac cautione adhuc opus habeant, iis non scriptae videntur illae doctorum virorum, nec ipsius Cl. Editoris in Manilium notae; qui vero iam sine cortice natant, ac possunt has notas cum fructu legere, iis non perinde est, quis cuiusque notae auctor fuerit. Non enim solum scire cupiunt, *quid* dictum sit, sed etiam *quis* dixerit, ut colligere inde possint, quid, et quantum quisque illorum virorum ad illustrandum Manilium attulerit.

Ceterum, his monendis nihil detractum volumus laudibus cl. Stoeberi, cuius in Manilium merita, (ut cuilibet apparebit,) lubentissime agnoscimus, iidemque simul eundem hortamur, imo rogamus, ut pergat nobis sistere alios poetas latinos, ex illis difficilioribus, et rarioribus, eo habitu, quo iam Manilium nobis exhibuit. Credimus enim, si parem in iis edendis diligentiam praestiterit, doctissimi cuiusque praeconia et laudes ei minime defuturas.

DE TOPICIS SCHEDIASMA. AUCTORE I. H. LAMBERT.

I.

Quod in contemplandis *rebus corporeis* vel inprimis sese offert immensum spatium, huiusque dimensiones, intervalla, distantiae, loca, ceteraeque eius determinationes, horum omnium saltem *analoga* in *rebus mere intellectualibus* reperire sibi visi sunt, qui ab antiquissimis retro temporibus *ideis abstractis* nomen imponere, ipsasque ideas sibi perceptas

ceptas cum aliis communicare ſtuduerunt. Hinc nata nomina *idearum ſublimium, profundarum, longoque intervallo ab invicem remotarum, mundi intellectualis, campi Scientiarum*, et id genus innumera alia. Nec defuerunt qui in iſtiusmodi *campis* ſingula loca inquirere, eaque ad certas claſſes revocare adgrederentur. Hinc artis illius, quae vel hanc ob cauſam *topica* dicta eſt, prima petuntur initia, veraque, ſi quidem curatius excolenda ſit, fundamenta. An vero ulterius excoli, pleniusque adornari haec ars vel poſſit, vel etiam mereatur, altioris utique ſimul et difficilioris indaginis res eſt. Quodſi enim ſpecimina illa contuearis, quibus iam inde ab ARISTOTELIS temporibus rem omnem abſolvere putarunt, quotquot in perficienda hac arte ſuam collocarunt operam, non mirum eſſe facile perſpicies, ſi rem iſtam alternatim velut in lucem protractam, iterumque reiectam, ſpeciminaque illa admodum manca, uſuque fere omni eſſe deſtituta, audacter ſatis pronunciare complures videas. Ego vero aequa lance cuncta ſigillatim expendere eo minus dubitavi, quo curatius a primis originibus repetenda res eſt, ſi quidem ſingula excutere, debitumque *Arti topicae* ſtatuere velis pretium.

II.

Et quidem, ſi vel ipſum Artis nomen ſpectes, latisſime eam patere haud aegre deprehendes. Eousque enim ſeſe extendit vis nominis, quousque in mundo intellectuali adplicabilis eſt *loci ſitusque* idea. Hinc cuncta ea, quae vel in ipſis literis elegantioribus, de idearum dictorumque ſublimitate, quae in Scientiis ſolidioribus de earundem *profunditate*, *intervallis* immenſis, horrendisque velut *abysſis* praecipiuntur, cuncta iſta, veri nominis *topica* ars, vel Scientia, ſuo velut iure ſibi vindicat. Et ſi haud inanis ſit *campi ſcientiarum* denominatio, ab ipſa hac arte et hoc exſpectare fas erit, ut ſingulas Scientias, earumque partes, veluti totidem immenſi regni vel orbis cuiusdam provincias, ea ratione in mappa ſiſtat delineatas, qua ipſae ſibi ſunt contiguae, ſive iam cogniti ſint,

 ſive

ſive adhucdum lateant limites illi, quibus ab invicem ſeparantur. Talis vero ſi unquam prodeat mappa ſcientiarum topographica, non modo in univerſum loca ſiſtet fontium et rivulorum, totum ſcientiarum orbem irrigantium, terrasque et provincias humana iamiam induſtria excultas; verum et ingentes illos terrarum mariumque tractus, quorum vix adhuc nota ſunt nomina, quorumque exiſtentia vel inde colligitur, quod dantur ſcientiae ingenti intervallo adhuc ab invicem ſeiunctae, etſi utique eas vel neceſſario cohaerere, atque in uno eodemque Continenti collocandas eſſe, facile perſpiciatur. Sic enim v. gr. ſi vel in ſummis orbis iſtius Alpibus colloces Metaphyſicam, unde rivuli fluviique per omnes ſcientiarum campos defluere queant, notabis quidem flumina iſta, quibus irrigatur phyſica et chymia experimentalis, at tractum illum, qui Somatologiae univerſali proprius dicandus eſt, cum admodum inculta ſit intermedia haec regio, vix nominibus quibusdam deſignare dabitur. Similia intervalla fere incognita inter Cosmologiam tranſcendentem et Aſtronomiam, inter Dynamicam transcendentem et Mechanicam etc. notanda eſſe reperies. Notiora eſſe videbis fluminum oſtia, et ubivis fere patere ad littora maris vias, tum natura planas, tum arte factas. E longinquo conſpicies alta montium cacumina, praecluſos vero praecipitesque aditus, ita ut liquido pateat, haud ſecus notas eſſe ſcientiarum provincias, ac nota ſunt Africae vel Americae litora, ignotae interiores utriusque partes. At vero ulterius extendendae huic comparationi ſuperſedere hic liceat. Hoc unum adiungam, ſummam futuram dein huiuscemodi mappae perfectionem, ſimulac eo reduci poſſit, ut characteriſticam exhibeat cognitionis humanae delineationem,

III.

Alia datur artis topicae pars, cuius limites extendere, uſusque exponere, hiſce paginis conſtitui. Varia iſta ſubiit fata, variasque mutationes, quas aliquantum perluſtrare haud abs

abs re erit. Anſam dedit ARISTOTELES. Perſpexit is *argumenta* qualiacunque, et cuicunque theſi vel probandae, vel reiiciendae, idonea, ſi invicem comparentur, ita aliqua ex parte eſſe ſimilia, ut haud aegre in certas definitasque claſſes referri paterentur. Hinc illius Topica, hinc decem eius categoriae, hinc in Logica et rhetorica plurima, *argumentorum inventionem* ſpectantia. Huic enim argumentorum inventioni, eique ſoli topicam artem deſtinavit, atque proinde admodum anguſtis eam circumſcripſit limitibus ipſe ARISTOTELES, eiusque ſequaces; etſi inter hos fuerint, qui artem iſtam alio alioque modo adornare adgrederentur. CICERO eam magni fecit, et ipſemet in uſus oratorios topicam conſcripſit. *Ut enim,* inquit, *earum rerum, quae abſconditae ſunt, demonſtrato et notato loco facilis inventio eſt: ſic cum cum perveſtigare argumentum aliquod volumus, locos noſſe debemus. Sic enim appellatae ab Ariſtotele ſunt hae quaſi ſedes, e quibus argumenta promuntur. Itaque licet definire, locum eſſe argumenti ſedem; argumentum autem rationem, quae rei dubiae faciat fidem.* Paucis his tota res declaratur, patetque ſimul, plus uno eam laborare defectu. Primo enim tantum de *argumentis utcunque probantibus* ſermo eſt, etſi alia ſint longe plurima, quae ab Arte topica iure meritoque exſpectes. Deinde de *inveniendis* iſtiusmodi argumentis loquitur CICERO, etſi, quod apud omnes in confeſſo eſt, ars illa, quae *Topice* dicitur, non ipſa argumenta, verum modo varias eorum claſſes et ſpecies, vel titulos, enumerat. Verum quidem eſt; quod ait, facilem eſſe, demonſtrato et notato loco, rerum abſconditarum inventionem; attamen huiuscemodi demonſtrationem et notationem in arte topica fruſtra quaeras. Dicas enim, aurum quaerendum eſſe in montibus vel fodinis, certe hac ratione, niſi aliunde ſciveris, montes iſtos vel fodinas egregie ignorabis. Rectius itaque iudicaverunt, qui Artem topicam *medium eſſe* dixerunt *in memoriam mentemque revocandi cuncta ea, quae, etſi nota iam ſint, memoriaeque mandata, haud ſua ſponte ſuccurrunt, quoties, vel quandocunque eorum meminiſſe e re eſt.*

IV.

IV.

Ipſa quoque iſta notio deceptrix, qua *inveniendi artificium eſſe topicam* creditum eſt, in cauſſa fuiſſe videtur, cur alio alioque modo tractandam et expoliendam eſſe hanc artem putarint plurimi ARISTOTELIS, hac ſaltem in parte, ſequaces. Notiſſimi ſunt verſus quidam memoriales, quibus topicam omnem includere, breviſſimeque exponere elaborarunt Scholaſtici, recentioresque philoſophiae cultores. Ita v. gr. verſus:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?

Hiſtoricorum topicam ſiſtere, ait ALSTEDIUS; eundem vero ad naturalem cogitandi rationem inflexit BAUMGARTEN in Aeſtheticis, ſequentem in modum:

Quis, quibus auxiliis, quid, quomodo, cur, ubi, quando?

Idem quoque acutiſſimus philoſophus ibidem commendat verſum topicum, eumque memorialem, ſequentem:

Copia, nobilitas, veri lux certa moventis,

Hunc vero verſum potius *requiſita bonae tractationis thematis aeſthetici*, quam ipſas *ſedes argumentorum* recitare, facile patet. Omnium vero uberrime ſedes iſtas, vel locos, perſcrutatus eſt ALSTEDIVS. Rem omnem, quatenus eam perſpexit, ſeptem incluſit circulis, aitque *ſe eam non ſine labore collegiſſe ex RAIMUNDI LULLII arte magna et brevi*, *Syntaxi GREGORII THOLOZANI*, *Cyclognomonicis GEMMAE TRISII*, *Rotis IASONIS DE NORES*, *et Scriptis IORDANI BRUNI*. Nihilo minus tamen in Logica, ubi de inventione agit, topicam ad mentem P. RAMI inſtruxit, qui in tractandis diſciplinis tum ab ARISTOTELE, tum et ab EUCLIDE receſſit. Fuerunt inter CARTESII aſſeclas, qui cuncta revocarunt ad ſeptem praedicamenta, diſticho ſequenti memoriae mandanda:

Mens,

Mens, mensura, quies, motus, positura, figura,
Sunt cum materia cunctarum exordia rerum.

Si vero de contrahenda re topica quaeratur, decem illae ARISTOTELIS categoriae commode ad quatuor reducuntur sequentes:

Substantia, qualitas, quantitas, relatio.

At vero huiuscemodi compendia *rebus in memoriam revocandis* parum adferunt adiumenti. Quod denique ad WOLFIUM attinet, ille relictis antecessorum topicis, et demonstrationibus potius, quam argumentis utcunque probantibus intentus, topicam dedit nullam, nisi sequentem hoc vocabulo denotare velis:

Definitio, Divisio, axioma, postulatum, theorema,
Problema, Lemma, Corollarium, Scholion, Experientia.

Patet vero, hos terminos, geometris iam ab antiquissimis temporibus familiares, formam potius et methodum, quam ipsam materiam eiusque fontes, seu locos, indicare. Ex recentioribus video complures eorum, qui de Logica scripserunt, de topicis mentionem iniecisse, aliis vel solam termini definitionem tradentibus, aliis vero rem ipsam exhibentibus. Hos inter, praeter cl. WALDINUM, potissimum video cel. CRUSIUM in Logica Specimen dedisse *Topicae ad genuinam meditandi methodum curatius adcommodandae*, etsi rem ipsam ex professo tractare, omnibusque absolutam sistere numeris, haud sit adgressus.

V.

Adversarios quoque nacta est Topica ars, qui eam defectibus laborare, omnique usu destitutam esse iudicarent. Sic vel ipse BAUMGARTEN in Aestheticis fatetur, *se nunquam id esse expertum, ut in comparanda sibi elegantioris tractationis materia, dicendorumque copia et ubertate, ad topica recurrere necesse haberet.* Nihilo minus tamen *ipsa artis topicae exercitia*

 com-

commendat *tironibus*. Acrior exſtitit huic Arti hoſtis Auctor *Artis cogitandi.* Is enim diſertis verbis inculcare lectoribus ſtudet, *artem topicam non modo uſu omni carere, verum maxime eam eſſe nocuam, praeter canones nimium generales, nimiumque a re remotos, et ſententias maxime communes, et velut ex trivio deſumtas, nil inde peti poſſe, quod in dato quovis caſu ad rem faciat; magis eam garrulitati inani, quam verae et ſolidae eloquentiae eſſe idoneam, nullosque reperiri Oratores, qui in excogitandis Argumentis unquam ad Artem hanc confugerint. Verum quidem eſſe, Argumenta quaecunque ad locos topicos poſſe referri, nullo tamen modo ea inde eſſe petenda, vel iſta methodo poſſe reperiri* etc. His commotus Auctor iſte, topicam doctrinam tantum non omnino ſilentio praeteriit. Addit tamen, quod certe per omnia negare haud poterat, *hac ratione rem tractandam pluribus ex partibus, faciliusque ſpectandam ſe ſiſtere* Unde topicam ſubiungit, qualem eam a CLAUBERGIO reperit adornatam. Nunc iam ad rem ipſam contemplandam propius accedamus.

VI.

Definitionem topices, qua *Ars eſſe traditur inveniendorum argumentorum* partim erroneam eſſe, partim quoque debito anguſtiorem, ſupra vidimus (§. 3.). Utramque hanc ob cauſſam cel. BAUMGARTEN eam eſſe *artem* dicit *praedicata certi ſubiecti ſecundum certum notionum ſubiecto ſociarum ordinem in memoriam revocandi.* Haec utique definitio magis eſt ipſi rei adaequata. Latius tamen rem ipſam patere haud difficulter oſtenditur. Etenim ad ſola rei *praedicata* definitionem reſtringit cel. philoſophus. His vero res omnis nequaquam abſolvitur, ſiquidem per omnia meditanti de quodam obiecto adiumento eſſe debeat topice. Ponas enim, obiecti cuiusdam theoriam vel nondum eſſe exſtructam, vel ſi detur aliqua, admodum eam eſſe confuſam, magnaque ex parte erroneam, ita ut velut ab ovo repetenda res ſit, ſi quidem ad genuinam eamque completam obiecti theoriam pertin-

pertingere, omnibusque hanc abſolutam numeris ſiſtere velis. Hanc vero provinciam in ſe ſuſcepturus ante omnia id aget, *ut undique cuncta ea conquirat, quae ad rem faciant*, ſive ex ſcriptis aliorum iſta petat, ſive ea colligat, quae ipſimet ad rem attendenti obſervantur, ipſique ſuccurrunt. Cuncta vero iſta ideo conquirit ac colligit, ut partes eſſe condendae theoriae poſſint, quibus ſelectis, debiteque ordinatis, et invicem connexis, ſyſtematica emergat obiecti propoſiti tractatio, et ipſa eius cognitio. Tum demum *partes* dici merentur. Donec vero colliguntur, *fragmenta* rectius audiunt. Rarisſime enim hoc evenit, ut eo ordine ſuccurrant, quo proponenda ſunt. Fragmenta vero iſta utique ad certas definitasque revocari poſſunt claſſes; atque *Topices pars ea, de qua hic agitur*, (§. 3.) *iſtarum claſſium veluti inventarium vel repertorium eſt*, quod ſi omnibus ſuis partibus ſit inſtructum, habebis utique *unde dignoſcas, an ea quae collegiſti propoſitae theoriae fragmenta, rem omnem complectantur, vel an adhuc dum deſint, quae ad completam obiecti theoriam neceſſario requiruntur*. En ergo primum, eumque haud contemnendum Topices uſum, quem in examinandis variis ſcientiarum partibus haud raro expertus ſum, eoque magis, quo latius patet; ſi quidem hac ratione inſtruatur Topice, ut cuncta ea deſignet, quae colligenda ſunt theoriae fragmenta. Eundem hunc uſum experiaris, cum ea diiudicanda ſunt, quae alii de re quadam propoſita literis mandarunt. Facile enim perſpicies, quaenam capita tetigerint, et quaenam praterierint ſilentio, quaque de cauſſa utrumque ſit factum, probabili ſaltem aſſequeris coniectura.

VII.

Quaeritur iam, qua ratione inſtruenda, ſingulisque ſuis loculamentis adornanda ſit Topice, quo huic ſaltem fini inſerviat? Quoniam *revocandis in memoriam theoriae cuiuslibet fragmentis* inſervire haec ars debet, facile patet, nequaquam in generalibus eſſe ſubſiſtendum, verum et deſcendendum ad

ea, quae maxime ſpecialia ſint, omnesque ampliſſimae theoriae partes veluti exhauriant, latebras, receſſus, lacunas, hiatus, confuſiones, ambiguitates, nodos demum gordios indicent, revocent in mentem, producant in lucem. Quod hac in re conſilium dat cel. BAUMGARTEN in aeſtheticis, paucis, ut ſolet, indicat: *Memoriae*, inquit, *manda ſciagraphiam ontilogicorum aliquam praecipua eorundem definita comprehenſam, et habebis topica catholica. Particulares locos dabit quaevis diſciplina ſatis complete cognita, ſi potiora momenta — infigas altius memoriae.* Ad haec notandum, rectiſſime requiri cognitionem eorum, quae in condenda theoria obiecti cuiusvis, *ceu nota, praeſupponuntur*. Topica enim ars unice *memoriae conſulit*, et ſi data adſint nulla, neque habebis unde quaeſita eruas. Unde, mea quidem ſententia, praxis artis topicae *tyronibus* nec commendanda eſt, nec eos iuvat. Quod ſi tamen adſit, qui eos manuducat, utile utique erit abſtracta topica in concretis indagandi exercitium. Porro haud ego dixerim, topices ſciagraphiam, ſingulaque eius localamenta, *memoriae eſſe mandanda.* Non enim *onerandae*, ſed *levandae* memoriae dicata eſt. Ipſa vero anthologia, ſpecialioresque cognitionis ſcientificae partes, non tam memoriae, quam intellectui infigendae ſunt. Quod ubi indefeſſo ſtudio feceris, uſui erit topica ſciagraphia debite exſtructa, omnibusque abſoluta numeris. At vero, etſi cuncta ipſi inferantur definita ontologica, iſta rem omnem haud abſolvere, tum res ipſa, tum et facta pericula docuerunt. Philologicam enim partem ſi adiungas, nec iſta uſu carebit. Sic et dantur ex pſychologicis, et cosmologicis, partes utiliter adiiciendae.

VIII.

His ita penſitatis, manum operi admovi, et quotquot reperire licuit topices capita, ea certa quadam ratione digeſta, tabula offert praeſenti Schediasmati adnexa. Vides in ea columnas ſeptem, ſuis quasque inſcriptas titulis. Quae media eſt, *rem in ſe ſpectatam* potisſimum concernit. Quae proxi-

proxime antecedit, *rei ad ens cogitans relationes* exhibet; at quae inde nascuntur *idealia*, et *nominalia*, utraque prima columna continentur. Mediam porro proxime sequitur quarta, quae *rem ad ens operans* refert; utraque ultima *relationes* reales potissimum, variaque *concomitantia*, exponuntur. Quaelibet porro columna ita in partes divisa est, ut quae ad specialiores quasdam classes referuntur iuxta se invicem sint disposita, quantum quidem id facere licuit. Commoda visa est qualiscunque haec distributio, eamque vel hanc ob caussam selegi, ut vitarem confusionem saltem omnimodam. Singulorum vero capitum rationem reddere, eorumque explicationem dare, non est huius loci, cum ipsi lectores, quibus usui esse poterit haec tabula, tyrones non sint. Quodvis porro caput ceu obiectum spectare licet, ad ipsam topicae normam examinandum; quod si feceris, amplissimam uberrimamque habebis eius theoriam. Hac quoque ratione ipsemet tabulam locupletavi, eademque ratione ulterius locupletari poterit. Interea speciminis ergo quaedam adferam, ad explicationem quorundam capitum facientia.

IX.

Genera, *species*, *classes*, ipsaeque vocis *amphiboliae*, ideae sunt admodum *affines*, ut aegre ab invicem distinguantur, etsi huiuscemodi distinctionem utique requirat curatior rei theoria. En ergo rationem, qua ego rem istam censeo expediendam. Sint A, C, D, etc. Subiecta, quibus idem tribuitur praedicatum M. Facile patet, M esse vel *genus*, vel *classem*, vel subesse ipsi voci M *amphiboliam*. *Genus* erit, quoties A, B, C, D etc. secundum eandem *formam* sint facta. *Genus* erit *superius*, si nonnisi *abstractum formae* retineatur. Hac ratione animalia, plantae etc. in *genera* et *species* distribuuntur. Quodsi vero nulla ipsis A, B, C, D etc. insit *formae identitas*, M ad summum *classis* erit, ad quam, *ob commune quoddam praedicatum*, referri possunt. Hac ratione corpora quoad duritiem, mollitiem, elasticitatem, fluiditatem

 etc.

etc. in *classes* distribuuntur. Quodsi denique in singulis A, B, C, D etc. quaeras *attributum* M, atque hoc nequaquam ubivis *idem* esse deprehendas, voci M plures esse tribuendos *significatus* rite colliges, sive isti sint metaphorici, sive toto caelo inter se differant. Sic. v. gr. voces, *lis composita*, aeque litem complicatam ac litem finitam significant, etsi res ipsae admodum ab invicem differant. Detectis amphiboliis, earum origo investiganda est, quippe saepius metaphorae et ideae transscendentes hac ratione in apricum producuntur, unde quandoque saepius dantur allegoriae ulterius continuandae. Nascuntur vero amphiboliae, locumque habent

1 In vocibus primitivis per accidens, cum una eademque Syllaba, vel vox, duabus pluribusve rebus designandis adhibetur.
2. Cum ex inscitia generi vel classi tribuuntur, quae speciei, vel quibusdam tantum individuis, tribuenda sunt.
3. Si confundantur praedicata subiecti, obiecti, facultatis, actus, relationis, partium etc.
4. Si a mere contingentibus, accessoriis, transeuntibus, adparentiis externis etc. fiat rei denominatio.
5. Si confundantur gradus, dimensiones, caussae et effectus propiores et remotiores, coexistentia cum successivis, etc.
6. Si misceantur imagines, adparentiae, similia, metaphorae etc.
7. Si ex abusu nominis verus fiat usus, vel pars primitivi significatus omittatur, pars detorqueatur etc.

Huc quoque referantur *Synoyma*, quae quidem rem eandem, haud tamen prorsus eandem, quinimo quandoque diversas, denotant, ipsasque vocis amphibolias detegunt. Locum vero habent atque oriuntur

1. In *primitivis* per accidens, et rarissime, si quidem dialectos provinciales excipias.
2. In *compositis* frequentius, prout variis modis combinantur partes vocem componentes.

3. In

3. In *denominationibus*, quae fiunt a parte, uſu, ſcopo, fine, cauſſa, medio, attributo, ſigno, charactere, imagine, ſenſatione etc. ab individuis, caſibus ſingularibus, adiunctis etc.
4. In *nominibus metaphoricis*, prout alia aliaque ſumuntur ſimilia, tertia comparationis etc. et vox ipſa ex parte cognitionis in aliam migrat.
5. In *metonymiis*, *paronymiis* etc.
6. In *derivatis*, pro vario derivandi modo, variisque adhibitis radicibus, particulis derivativis, praefixis, ſuffixis, enclyticis etc. et pro variis rei partibus, affectionibus, relationibus, etc. ad quae in derivanda adcommodandaque voce attenditur etc.

X.

Singula haec conducunt ad colligendas *ideas* illas, quas *affines* vocare licet. Sunt vero hae plerumque ita comparatae, ut ſi res propoſita ſit ſubſtantia, accidens, relatio, gradus etc. ideae affines ex iisdem his claſſibus eſſe concipiantur. Sic v. gr. affines eſſe reperiuntur ideae:

Pulcrum, perfectum, ordinatum, completum, elegans, concinnum, amplum, ſublime, gratum, movens, guſtoſum etc.

itemque

ſublime, altum, profundum, remotum, elatum, proximum, grande, amplum, etc.

Porro ad inveniendas *ideas affines* ipſa facit rerum affinitas. Sunt vero hae vel *ſimiles*, vel *connexae*, vel *concomitantes*, vel *correlatae*, vel *ab invicem dependentes*; vel habent partes ſimiles quidem, at aliter iunctas, diſpoſitas, coordinatas; vel viciſſim partes diverſas, ſimili tamen ratione connexas; vel denique ratione originis, cauſſarum, effectuum, uſus, ſcopi etc. affinitatem inter ſe quandam habent. Porro ideae affines, cum facile confundantur, eo magis ſunt examinandae, quo magis ad terſam ordinatamque totius claſſis theoriam conferunt.

XI.

XI.

Addam adhuc quaedam de *Causfis*. Amphiboliis ſcatere hanc vocem, in omnibus fere linguis, abunde conſtat. Quaeras v. gr. cauſſam *ſubſtantiae*, *qualitatis*, *quantitatis*, merae denique *relationis*, utique aliis aliisque modis erit quaerenda et cognoſcenda. Dantur quippe caſus, quibus potius *principia*, *origines*, *fontes*, *rationes*, *media*, *inſtrumenta* etc. quaeras, quam *cauſſam*. Hinc factum eſt, ut cauſſam potisſimum efficientem, quae veri nominis cauſſa iam olim Stoicis viſa eſt, ipſi *principio fiendi* aequiparent Metaphyſici, eamque a *principiis eſſendi et cognoſcendi* diſtinguant. Haec vel ideo monenda eſſe duxi, quod alia inſuper dantur tabulae topicae capita, haud ſingulis quibusvis rebus aeque adplicabilia. Ita v. gr. ſi de *ente* ſermo ſit, genera ſuperiora haud dantur, uti vicisſim a ſpeciebus inferioribus abſtrahendum eſt, ubi *individuum* ſuſcipitur examinandum. Sic et ſi res vel idea *ſimplex* ſit, exulabunt utique partes integrantes. Ita et *cauſſa* ſupponit mutabilia, contingentia etc. ut adeo, ubi de immutabilibus, neceſſariis etc. quaeſtio movetur, rectius rationes et principia quaerantur.

XII.

His ita praemisſis, ſpecialiores tabulae topicae uſus breviter exponam. *Tabula haec*, uti facile patet intuenti, *indicem offert eorum*, *ad quae in examinanda re quacunque, condendaque eius theoria, attendendum eſt.* Haud tamen credas, hoc neceſſario *certo fieri debere ordine*, uti poſtulare videtur definitio cel. BAUMGARTENII; (§. 6.) ideo enim conſtructa eſt haec tabula, ut memoriam iuvet et reminiſcentiam eorum, quae ſua ſponte vix cuncta ſuccurrunt. Unde fieri quoque poteſt, ut, etſi tabulam adhibeas, nihilo minus haud uno eodemque momento cuncta ſuccurrant. At vero cum periculum in mora non ſit, in craſtinum differre licebit, quae hodierno die memoria reddere recuſat. Ipſa tabula nihilominus *perpetuus* erit *index* eorum, quae vel iam habes, vel quae

quae adhuc superſunt conquirenda. Dantur quoque caſus, ubi plura capita praetergredi licet, quoties nempe theoriam non per omnia exhauriendam, verummodo quatenus propoſito cuidam ſcopo inſervit excolendam, ſuſcipis.

XIII.

Utiliter tamen in conquirendis theoriae fragmentis initium fit a tertia Columna. Utique enim et immediate ipſemet ſcias oportet, quid reſpondeas, cum quaeritur undenam in mentem venerit ſuſcipienda rei diſcuſſio, ſyſtematisque exſtructio? quis rei ſcopus, quaenam occaſio te moverit, ad examen propoſiti obiecti inſtituendum? Qualecunque vero ſit reſponſum, in dato quovis caſu, ad certam quandam claſſem revocari poterit. Etenim hoc ipſo reſponſo habebis

1. Vel certum ſcopum, cui exſtruenda theoria inſervire debet.
2. Vel tractationis poſſibilitatem, ſaltem generatim, perſpectam.
3. Vel etiam ipſum tractationis modum, procedendique viam.
4. Vel poſitionem quandam fundamentalem, qua data, reliqua per ſe inde fluunt.
5. Vel praemiſſas menti ſimul obverſantes, unde fluat concluſio, quae rem omnem viamque, vel ſaltem ex parte, aperit, planamque reddit.
6. Vel perceptum alicubi praeiudicium, errorem, ſaltum, lacunam etc. una cum modo, vel ſaltem poſſibilitate, rem omnem curatius evolvendi.
7. Vel novam inexſpectatamque idearum aſſociationem, qua vel campus aperitur novus, vel via explanatur, etc.

8. Vel verum rei momentum, usum, scopum, dignitatem etc.

9. Vel ansam dedit res similis, specialior, exemplum, phaenomenon etc.

10. Vel denique quodvis aliud tabulae topicae caput.

XIV.

Quodsi porro res examinanda ita sit comparata, ut iam passim apud Auctores eam videas tractatam, vel saltem haud praeteritam silentio: eadem tertia tabulae columna adeundos esse istos Auctores indicat, et, si unquam obliviscaris, in mentem revocat. Quaecunque vero reperias ab aliis iam dicta, sive vera probataque sint, sive erronea vel dubia, ipsa tabula *cunctos tibi offert titulos*, ad quos referre reperta possis, unaque porro eadem patefacit, quaenam capita intacta reliquerint, quos evoluisti, auctores. Vides ergo, in his omnibus parum, vel nihil inesse difficultatis.

XV.

Proxime sequitur ut primam columnam adeas, evolvasque, quae vel in lexicis variarum linguarum iam notatae et collectae reperiuntur vocis aut nominis etymologiae, variae significationes, amphiboliae, synonyma, epitheta, metaphorae, phrases etc. quae quid ad rem faciant, saepissime absque difficultate colligitur. Videas quae de amphiboliis, classibus, generibus, et synonymis, iam supra notavi. (§. 9.) Multifaria enim est inter utramque primam tabulae columnam relatio et nexus. Ita enim v. gr. quae reperis vocis epitheta, praedicata fiunt, quale in §. cit. est M. Synonyma, phrases, et metaphorae, proxime ad detegendas distinguendasque ideas affines et correlatas conducunt, saepiusque indicant casus maxime speciales, quibus curatius examinatis

natis

natis, uberrima saepe colligitur praedicatorum, partium, concomitantium, relationum, idearumque affinium etc. messis. Sic et vel ipsa vocis etymologia haud raro ideam suggerit, ad quam genuinum vocis significatum exigere licet. Quandoque et patescit inde casus ille specialis, cui ipsa vocis origo, primusque usus, tribuendus est.

XVI.

Nihil porro obstat, quo minus secundum tertiam tabulae columnam rem ipsam contueаris, eiusque instituas varia examina, vel examinum iam olim institutorum memoriam renoves, ipsamque denique rem ad quaevis tabulae capita exigas. At vero et in his sat cito, si sat bene; nequaquam enim uno eodemque temporis momento cuncta ea, quae succurrere possent, illico succurrunt. Semper tamen *ostendet tibi tabula ista topica, quae adhuc desint.* Haec, si operae pretium sit, firmiter infigas memoriae, quippe et imposterum ea meminisse iuvabit. Scis enim hac ratione quaenam adhuc supersint associandae ideae, et si data occasione tibi istae succurrant, vel obversentur, vel ipsa lex imaginationis te de suscipienda earum associatione commonefaciet.

XVII.

Cave tamen opineris, quaecunque ista, quae ad rem faciant, hac ratione in mentem venire debere. Ita enim ista sunt inter se connexa, atque ab invicem dependentia, ut *datis quibusdam, ratiocinando invenias, tum quae necessario praesupponuntur, tum et quae inde pendent, pronoque saepe alveo inde fluunt, etsi et hac ratione tabula topica perpetuus sit, tum repertorum, tum et reperiendorum, index.* Unde, si quae iam habes reperta et notata, sedulo ista inter se sunt combinanda, permutanda, conferenda; quo videas, quanam ratione alia ab aliis vel *pendeant*, vel *praesupponantur*. Sic enim paul-

 latim

latim ea a reliquis separare dabitur, quae in exstruenda theoria vel ideo *prima* sunt, quod tum ab invicem, tum et a reliquis sunt independentia. Haec ipsa porro si inter se conferantur, diiudicari saepius haud aegre poterit, an iunctim sumta unum idemque totum constituant, vel an ob quandam, quam adesse vides, incompatibilitatem, in varia tota, vel specie vel genere inter se diversa, sint distribuenda.

XVIII.

Porro vel me tacente patet, eadem ratione, qua ipsa res proposita ad singula capita tabulae topicae exigitur, singula quoque et specialiora illa, quae de re iam sunt reperta, ad eadem capita exigi posse, ut adeo idem labor, cum ubivis recurrat, quodammodo infinitus videatur. Finitur tamen, quoties, et quacunque in parte, vel res in orbem redit, vel ad ideas et relationes simplices, ideoque primas, perventum est. Ab his enim rectissime fit exstruendae theoriae initium. Huius vero theoriae ordo fere talis erit.

1. Exordiaris a scopo, momento, occasione etc. cum rei, tum et ipsius tractationis.

2. Excutias, si quae occurrunt, nominis amphibolias, maxime eas, quae minus sunt obviae, facileque ad logomachias deducunt.

3. Reiicias significatus ad scopum haud facientes, reliquos, si qui adsunt, una cum ideis affinibus ad species et classes refer.

4. Exponas genesin ideae, modumque, quo ad eam pervenire licet.

5. Enumeres rei partes integrantes, ostendasque, has iunctim sumtas totum constituere, partesque a partibus requiri.

6. At-

6. Attributa distribuas inter species et partes integrantes, prout ipsis sunt tribuenda, vel inde pendent, quo casu ex aliis ipsis prioribus sunt deducendae.

7. Rem cum rebus affinibus, connexis etc. partesque rei cum rerum istarum partibus conferas, quo habeas relationes et pendentes inde affectiones etc.

8. Ad caussas, effectus, fines, media, dimensiones etc. porro procedas, quo inde theoriae pars practica et mathematica deducatur etc.

XIX.

Ex dictis iam liquet, latissime patere Topices usum, neque eam inani inservire debere garrulitati, vel reperiundis argumentis rhetoricis utcunque probantibus, etsi et ipsis Oratoribus usui esse possit, maxime si adiungantur tituli, vel loci, voluntatem et affectus spectantes. Etenim nec Orator operam et oleum perdere censendus est, si thema tractandum philosophico subiiciat examini ante, quam istud tractandum elaborandumque suscipiat. Ita enim argumentis spuriis, fucumque facientibus, veriora exactioraque substituet, et si huiuscemodi argumenta vel ipsa res, vel ingenii acumen suppeditare recuset, ab ipso themate tractando abstrahet animum, eaque relinquet, quae tractata nitescere posse desperet.

XX.

Etsi, quod iam supra monui, (§. 8.) tabula topica cum res ipsas praesupponat cognitas, tyrones nil iuvet; nihilo minus exercitio quodam opus est, si quidem frequentius et expeditius ea uti velis in examinandis ideis philosophicis, et ipsam elegantiorum litterarum theoriam spectantibus. Ita enim comparatae sunt ideae istae, quarum indicem tabula offert, ut si ipsa rei theoria obiiciatur oculis, eas statim agnoscas,

ſcas, contra ea, ſi in re quaerenda ſint earum obiecta, haec plerumque magis latent, circumſtantiis alienis involuta, nominibusque deſignata propriis et individualioribus. Rationem ſi quaeras, hanc primariam eſſe reperies. Facilior eſt ab individualibus et ſpecialibus ad abſtractiora aſcenſus, quam quidem ab his ad illa deſcenſus, vel ad collateralia tranſitus. Porro et hoc evenit, ut plerumque plura tabulae capita iunctim reperiantur, quatenus vel in re ipſa inter ſe connexa ſunt, vel eo ordine, eoque nexu ſuccurrunt, quem ipſa lex imaginationis quovis caſu alium aliumque ſuppeditat, vel ſequitur. Ita v. gr. iungi inter ſe quandoque animadvertes

1. Actiones cum modo agendi, et ſcopo, et effectu, et mediis.

2. Effectus pro variis circumſtantiis varios, una cum phraſibus terminisque analogis, effectibus ſimilibus, olimque ſimul perceptis etc.

3. Mutatum ſitum, locum, cum mutata adparentia, nexu, circumſtantiis etc.

4. Partes integrantes, cum earum nexu, praeſuppoſitis, relationibus, determinationibus fini conformibus, adverſantibus etc.

5. Rationes cum rationatis, in ſe, vel pro datis circumſtantiis, ſcopis, mediis, medelis etc.

6. Caſus praecipuos, cum eminentibus quibusdam affectionibus rei, phaenomenis etc.

7. Singulis porro his imaginatio, vel ſimilia, vel olim ſimul percepta, immiſcet.

XXI.

XXI.

Porro utique facilius ſuccedit eorum, quae rem quamvis propoſitam concernunt, reminiſcentia, quoties v. gr. ea quae ſunt ſimilia ut ſimilia, quae ſunt cauſſae ut cauſſas, quae partes ſunt ut partes etc. iam olim cogitaſti, ſive data opera, ſive incidenter id factum ſit. Contra ea, quoties nova ſunt, quae ad exſtruendam rei theoriam requiruntur, tabula quidem titulos offert, at vero ſimul totidem exiſtunt problemata prius reſolvenda, quam de condenda theoria cogitare liceat. Ponas v. gr. rem, eiusve ideam, compoſitam eſſe, utique tabulae columna quarta ſtatim de conquirendis eius partibus integrantibus commonefaciet, ſimiliterque indagandum eſſe partium nexum, dependentiam etc. reique cauſſas etc. indicabit. At ipſa horum problematum ſolutio haud aeque facile abſolvitur, dantur enim caſus quibus intricatiſſima eſt. Ut adeo et hinc pateat, topicam rectius reminiſcendi, quam inveniendi artem vocari (§. 3.). Nihilo minus tamen haud inficiandum eſt, ita amplificari poſſe tabulam topicam, ut et ſpecialiora illa complectatur capita, ad quae iſtorum problematum ſolutio in caſibus ſpecialioribus reducitur. *Sic* enim utique ſpecialiora dantur, partium integrantium, cauſſarum, relationum etc. criteria, requiſita, ſymptomata, quibus facilius dignoſcantur. Haec vero ab Ontologia, curatius exculta, olim erunt exſpectanda. Interea coronidis loco hoc adiungam, pleraque tabulae capita ea ipſa eſſe, a quibus haud invita Minerva initium faciet, qui excogitandae characteriſticae et combinatoriae univerſali operam navare, vireſque ingenii periclitari cupiat.

TOPICES

T O P I C E S

Nomen.	*Idealia.*	*Ens cogitans.*	*Res.*
In variis linguis	Genesis ideae	Occasio theoriae	Principia essendi
Etymologia	Classis ideae	- - - - examinis	Rationes
Classis nominis	- - - Logica	Unde in mentem venerit?	Caput, momentum
Significatus proprius	- - - psychologica	Quis scopus? usus? momentum?	Determinationes
- - - metaphoricus	Ideae simplices	Cuiusnam scientiae pars?	Requisita, Symptomata
Usus speciales	Ideae individuales	Examina instituta?	Materia
Phrases, in quibus occurrit nomen	- - - in exemplis	Principia cognoscendi?	Forma
Usus apud varios auctores	Imagines	Qua ex parte intuenda?	Qualitates
Abusus.	Simulacra	Motiva	Diversitates in re
Coniugata	Typi	Signa, characteres	Uniformitates
Composita	Similia certo respectu	Criteria, Symbola	Systema, Totum
Derivata	Ideae affines	Praeiudicia	Partes integrantes
Praefixa	- - - coordinatae	Rei intuitio	Partium requisita
Suffixa	- - - analogae	Modus, quo se menti sensibusque imprimit.	- - - dependentia
Enclytica	- - - subordinatae	Admixtae ideae	- - - nexus
Amphiboliae	Classes	Illusiones	- - - ad rem relationes
Significatus improprii	Similitudines	Somnia	- - - vinculum commune
Metaphorae	Genera	Phantasmata	Norma, leges, regulae etc.
Homonyma	Cospecies	Errores	Status permanentiae
Metonymiae	Species	Aliorum de re	Symmetria, Ornatus
Synonyma	Differentiae specificae	Iudicia	Perfectio
Paronyma	Fundamenta divisionum	Sententiae	Ordo legalis
Epitheta	Contraria	Reperta	- - - localis
Antitheta	Opposita	Quaestiones	Confusio, defectus etc.
Sententiae	Propria	dubia etc.	Gradus intensivi
Phrases analogae.	Essentialia		- - - extensivi
	Praedicata.		Limites
	Subiectum		Homogeneitates
	Praedicatum		Dimensiones
	Datum, quaesitum		Unitates
	Identica		Praedominantia
	Problemata inversa		Eminentia
			Affectiones
			Modi, Variationes
			Modus operandi,
			Variatio certo fine

TABULA SYNOPTICA.

Ens operans.

Principia fiendi
Origo, fontes
Ortus, genesis rei
- - - - - partium
- - - - - nexus
Caussae concurrentes
- - - accidentales
Occasio
Modi efficiendi rem
Vires
Interitus, destructio
Mutatio, alteratio

Finis, scopus
Requisita ad datum finem
- - - - mediorum
- - - - materiae
- - - - formae
Abusus rei
Aptitudo, receptivitas
Cui bono?
Media
Cautelae
Motiva

Modi quibus res agit
Effectus propiores
- - - - remotiores
Sequelae
Usus, commoda
Damna
Reactio.

Relationes.

An res ipsa relatio?
Relatio rei ad res
Vinculum, nexus inter rem et res
Connexa, dependentia
Praesupposita
Dependentia rei a rebus
Coexistentia
Inhaerentia
Incorporatio
Antecedentia
Subsequentia
Simultanea
Successiva
Influxus

Res affines
- - - combinabiles
- - - permutabiles
Imagines, typi
Classis rei et rerum
Obiecta, Subiecta

Mutatio
Status praecedens et consequens
Impedimenta
Adiumenta
Usus speciales

Concomitantia.

Observata plerumque de re, circa rem etc.
Casus singulares
Exceptiones
Restrictiones
Conditiones necessariae
- - - - arbitrariae

Status rei externus
Res in qua
ad quam
pro qua etc.
Coniuncta, connexa
Adiuncta, adnexa
Admixta, immixta
Transitoria
Accessoria

Externa
Locus ubi res
- - - - ubi non
- - - adparens, falsus
Situs, positus
Adparentia rei
Quies
Duratio, tempus
Motus, mutatio
- - - - loci
- - - circumstantiarum
Phaenomena externa
Facies adparens
Fucus, color
Vicina, proxima
Remota

DE VI LUMINIS BOREALIS IN COMMOVENDA acu Magnetica. Auctore IOAN. HENRICO WINKLERO, Physices Prof. Publ. Ordin. Coll. Mai. Princ. Sodale, Acad. et Fac. Philos. Seniore, Soc. Scientiar. regiae Londin. Socio.

Nuper, cum de commercio Luminis Borealis cum acu magnetica expofuiffem, promiffionem feci fcriptionis, quae disquifitionem exhiberet de vi, qua Lumen hoc acus magneticae commotiones efficiat. In declinatione acus occidentem verfus, VPSALIAE et STOCKHOLMIAE, viciffitudines obfervatae funt per complures annos iis noctibus, quibus Lumen Boreale caelum illuftravit. Crevit agitatio acus pro auctu Luminis Borealis, et decrevit cum imminuta vi Luminis. Itus et reditus acus declinantis intra breve tempus inter fe commutati funt. Per unum diem nonnunquam extitit infignis horum ituum et redituum reciprocatio. Inter Lumen Boreale et acus magneticae turbationem obfervati confenfus crebritudo effecit tandem, ut WARGENTINVS, cum Anno 1750. die 28. Februarii, circa horam quintam, acus declinationem intra aliquot horae minuta dimidium gradum occidentaliorem factam effe animadverteret, ex hac mutatione oriundum inftanti nocte Lumen Boreale praedicere confideret. Neque coniecturae defuit eventus.

Quae igitur effe videbitur vis, qua Luminis Borealis materia incitet atque moveat acum magneticam, eiusque declinationem occidentalem modo augeat, modo minuat? Saepe contemplatus luminis electrici, fub campanis vitreis aëre vacuis excitati, fimilitudinem cum Lumine Boreali, in coniecturam incidi, oriri hoc ex materia electrica. Quanta fit utriusque luminis fimilitudo, et ubi in fpatio caelefti reperiatur materia electrica, ex qua Lumen Boreale generetur,

quin-

quinquennio abhinc explicui, cum illustratum irem sententiam sagacissimi MAIRANI de ortu Luminis Borealis, quem in vaporibus ex atmosphaera solari Tellurem versus propulsis quaerendum esse existimat. In Programmate, ad indicendam panegyrin academicam publicato, exposui coniecturam de vi electrica vaporum solarium in Lumine Boreali. Conceptam vero de virtute electrica huius luminis opinionem confirmarunt experimenta, quae, ut certior fierem, institui.

In Observationibus circa turbationem acus magneticae in Lumine Boreali, quas OLAVS PETRVS HIORTERVS, in Tomo IX. commentariorum Academiae Sueciae Scientiarum exposuit, sub finem in Scholio commemoratur, WOLFIVM Lumen Boreale pro tempestate fulminea immatura habere; in navibus acum magneticam interdum inquietatam esse per flumina, nunc vero pro certo constare, materiam fulminis atmosphaerici materiae electricae oppido similem esse, et BENIAMINVM ROBINS in acu magnetica certas commotiones ex vi electrica deprehendisse.

Virtutis electricae tactu cieri acum magneticam ROBINS cognovit, cum ex orbe vitreo, quo acus in pyxide obtecta erat, pulverem abstergeret. Vidit, hoc facto, acum ita moveri, ut per circulum ageretur, eiusque extremitates modo sursum, modo deorsum, ferrentur. Saepius repetito frictu leviori, qui abstergendo existit, electricitatem vitrei orbis ita excitatam esse observavit, ut acui insignis inferretur turbatio. Validius fricto orbe vitreo fieri vidit, ut, quae fortius attracta esset, acus extremitas, orbi per aliquot minuta adhaereret. Haec ROBINSII tentamina ex Anglicis Transactionibus Philosophicis exposita sunt in Tomo III. Promtuarii Hamburgensis, (des Hamburgischen Magazins) pag. 313.

Haud commemorabo in praesenti experimenta, quae Anno 1746. monstrarunt mihi gyrationes acuum, quae in

corpore, quod electricum per se dicitur, collocatae, vim electricam ex corpore electricitatis compote accipiebant. Quae tentando edoctus sum, tradidi in Programmate de Imagine motuum caelestium viribus electricis effecta. Periculum feci nuper in acubus, quibuscum electricitas communicari haud poterat propterea, quod positae non erant in materiis per se electricis. In reti serico, sub quo acus magnetica stylo imposita locum habebat, collocavi orbem metallicum, disiunctum ab acu per intervallum trium pluriumque digitorum. Acus neque orbe vitreo tecta erat, neque in pyxide conclusa. In orbem metallicum, ope applicatae et ex filis sericis suspensae catenae, derivavi electricitatem, vidique gyrari acum, et, conclavi obscurato, ex acus extremitatibus prodire radios lucentes, tantaque celeritate circumverti acum, ut emicantes radii circulum lucidum praeberent. Orbi metallico vitreum subieci, observaturus, quid per hunc valeret electricitas. Haud impedivit interpositus orbis, quo minus in gyrum verteretur acus, communicata cum orbe metallico electricitate.

Quaeramus nunc de ratione, qua fiat, ut electricitatis vi affecta acus magnetica motum atque gyrationem subeat. Ne existimemus, rationem positam esse in electricae et magneticae virtutis coniunctione. In gyratione duo consideranda sunt, quorum alterum est motus in orbem, alterum vero directio, qua certam regionem caelique plagam petit acus in motus exordio. Agitatio acus, universe spectata, non habita ratione determinatae directionis, ex sola vi electrica existit. Stylo acuminato imposui acum ex aurichalco conformatam in speciem magneticae, eamque, tradita orbi metallico electricitate, similiter gyrari vidi, eandemque in eius rotatione observavi celeritatem, quam in conversione ferreae et magneticae vidi.

Cer-

Certe cum acus, virtutis magneticae expers, in gyrum agatur, simulac tangitur vi materiae electricae in corpore vicino excitata: non est cur ad gyrandam acum magneticam opus esse statuamus adiumento virtutis magneticae.

Si vero gyrantis acus magneticae directionem spectemus, sciscitantes, cur, quatenus plagam certam, v. c. occidentalem versus, moveri incipit, acus in hanc potius, quam in orientalem vertatur: ratio posita esse potest in conatu, quo acus ex vi magnetica declinationem occasum versus molitur. Aucto itaque hoc conatu per vim electricam, occasum versus moveri incipiat necesse est acus magnetica.

Acus aurichalceae stylis acuminatis impositae, in quocunque situ, motum atque gyrationem nanciscuntur ex vi electrica vicini corporis, aliaeque occasum, aliae ortum versus moveri incipiunt. Quod, uti dixi, documento est, motum, quem acus magnetica in vicinia corporis electricitate ditati subit, quatenus sine directione determinata spectatur, a sola virtute electrica proficisci.

Quod quomodo fiat, ex natura materiae electricae intelligitur. Haec enim in orbe metallico, qui electricitatis excitatae vim habet, dispersa est, circumque ipsum diffusa et rarefacta: in acu autem vicina densior est, maioremque habet elasticitatem. Per hanc igitur ex acu orbem metallicum versus prorumpit, eiusque atmosphaeram electricam densiorem reddit. Sed hoc ipso acus atmosphaera electrica rarescit. Ex orbe metallico igitur per auctam elasticitatem redit acum versus. Hisce motibus reciprocis acus facile mobilis agitetur, eaque eius extremitas, versus quam impetus validior existit, propellatur necesse est.

His explicatis, quaeramus de vi, qua commoveatur acus magnetica, cum Lumen Boreale caelum occupat. Ad

 agi-

agitandam acum ſatis idoneam eſſe cognovimus materiam electricam, ſi per ſpatium, in quo acus locum habet, ita diſſipata ſit et rarefacta, ut, quae in acu hoſpitatur, eamque circumfluit, materia electrica, nihil offendat impedimenti, quo minus ex acu eiusque atmoſphaera in ſpatium iſtud elaſticitate ſua prorumpat. Diſpiciendum itaque eſt, num iis ipſis motibus, quibus Lumen Boreale generatur, in ſpatio caeleſti vapores certi fricentur, materiae electricae compotes. Quod ſi fiat, non eſt cur dubitemus de oriundis cum Lumine Boreali motibus electricis. Ex ſolo enim tritu vaporum, quibus materia electrica inhaeret, in atmoſphaera terreſtri electricitas fulminea exiſtit. Ex atmoſphaera ſolari vapores delabi, qui mixti cum particulis atmoſphaerae terreſtris Lumen Boreale progignant, ſagaciſſimus eius indagator MAIRANVS, ex phaenomenis Luminis Zodiacalis planum fecit. Hi autem vapores, ſimulac in regionem Lunae delati eodem modo, quo Luna, gravitate terreſtri afficiuntur, lapſu celeritatem continue maiorem adipiſcuntur, quae tandem ita augeſcit, ut aerem noſtrum permeare haud poſſint ſine frictione. Vaporum ſolarium lapſu itaque revera efficitur, quod in excitanda electricitate primarium eſt. Sed hoc ignoramus, an vaporibus ſolaribus inſit materia electrica. Ex ſegmento tenebricoſo, quod inter horizontem et arcum Luminis Borealis continetur, facile quidem intellectu eſt, vapores ſolares, quia collecti lumen intercipiunt, perquam ſimiles eſſe vaporibus terreſtribus, quibus materia electrica immixta eſt. Neque parva eſt congeries vaporum in ſegmento tenebricoſo. A ſuperficie Telluris ſaepe amplius centum milliaria germanica diſtat arcus, quo ſegmentum tenebricoſum comprehenditur. Quod MAIRANVS ex parallaxi arcus demonſtravit. Ingens in hac altitudine eſt aeris raritas. Cum vero nihilominus in hac tanta raritate aeris vapores ſolares caelum obſcurent, eorum in iſta altitudine immanem eſſe multitudinem intelligimus, per quam diffuſae particulae electricae magnam copiam efficiant. Si tandem

con-

consideremus pernicem motum, quo vapores solares particulas aeris nostri vaporosas stringant et terant, in his certe excitari necesse esse videmus electricitatem.

Quantum vel a vero abhorreat, vel cum eo concordet coniectura, declaraturas esse impostenim spero observationes, si magneticae pariter ac vi magnetica vacuae acus, in stylis acuminatis mobiles, in spatio libero, nullis pyxidibus inclusae, positae fuerint. Cum enim materia electrica, quae in acum in pyxide conclusam agit, pyxidem necessario afficiat: in pyxide motus electrici exiltunt, quibus commotiones acus facile conturbantur. Si foret, ut, per caelum diffuso Lumine Boreali, acus magneticae virtutis expers in spatio aeris libero circumverteretur, aut saltem circumversionem moliretur: satis argumenti haberemus, Lumini Boreali inesse materiam et virtutem electricam. E contrario planum foret, huius virtutis nihil inesse in hoc lumine, si nonnisi acus magneticae agitarentur.

Similiter ad explorandam atmosphaerae terrestris electricitatem in tempestate fulminea, adhiberi possunt acus compotes aeque ac impotes virtuis magneticae.

Hoc tentandi observandique studio effectum iri confido, ut, quod solers virium et caussarum scrutator KAESTNERVS, in scholio HIORTERI observationibus circa acus magneticae commotionem in Lumine Boreali addito, existimat, aliquando in systema redigantur, quae nunc particulatim et sine nexu in praesenti cognita habemus. Alimur spe, qua fretus SENECA *), Astronomos assiduo in observandis Cometis studio praenuntiavit assecuturos esse scientiam legum, quibus eorum cursus teneatur. Veniet, inquit, tempus, quo ista, quae nunc latent, in lucem dies extrahat, et longioris aevi dili-

*) In Quaest. Nat. Lib. 7. c. 25.

diligentia. Ad inquisitionem tantorum aetas una non sufficit, ut tota caelo vacet. Quid? quod tam paucos annos inter studia ac vitia non aequa portione dividimus? Itaque per successiones istas longas explicabuntur. Veniet tempus, quo posteri nostri, tam aperta nos nescisse, mirentur.

STRATONIS ALIORUMQUE POETARUM Graecorum Epigrammata, nunc primum a CHRIST. ADOLPHO KLOTZIO edita.

Altenburgi ex Offic. Richteria, CIↃ IↃCCLXIV. plagg. 6. octonis.

Pergit *Klotzius* V. Cl. bene mereri de bonis litteris, quod non potest non et doctrinae cultioris amatoribus gratissimum accidere, et ipsa augere vehementer et proferre litterarum incrementa. In praefatione, quam huic graecorum Epigrammatum collectioni praemisit, fusius et copiosius, quam certis forte hominibus necessum videbatur, et de se ipso, et de Anthologia graeca, nonnullisque viris doctis, quos tamquam aliud agendo notavit, disputat. Nihil attinebat multa exponere de Anthologiae fatis, quippe quae narrata esse *Klotzius* docet a multis aliis, quorum principes affert. Quaedam tamen et ab illis dicta repetuntur. Quis omnino Strato fuerit, ignorare se ingenue Vir doctissimus fatetur. Reiskius existimat vixisse Severi Imperatoris aevo: de quo vir doctus ipse viderit. Nos neque improbamus coniecturam, nec sequimur. Stratonis igitur Epigrammata

mata descripsit Editor e codice Bibliothecae Vinariensis, delato in eam e Schurzfleischiana. Habet carmina CXXVI. Edita sunt tantummodo XL. propterea quod liberius nonnulla scripta visa fuerunt, quam quae edi possent. Sed cum ista nec puellis, nec pueris facile legantur, edi debebat codex ut erat recensitus p. 81. seq. Non solius autem Stratonis, verum et aliorum quorundam Epigrammata, in libello hoc edidit Klotzius. Notulas paucas adiecit; utinam otium fuisset plures, et criticas maiorem observationes, immo etiam interpretationem addendi. Accessit omnium, quae continet codex Vinariensis, carminum, index, ex quo illa, quae neglecta sunt, intelliguntur. Ceterum dignus est egregius ille praefationis locus, quem adscribamus, ubi Klotzius, (qui quam vehementer amet litteras omnes, et quantopere earum apud nos incrementum optet, nemo ignorat,) ad Anthologiam graecam edendam hortatur. „Quisquis es certe, inquit, (neque enim continere possum erumpere gestientis animo et pectore voti honestissimi ardentissimique vocem,) quisquis igitur es, o bone, qui et litterarum graecarum peritia polleas, et aliquid agere cupias, quod cum tibi honori, tum omnibus voluptati sit, te hortor, moneo, et oro, ut consilium edendae Anthologiae graecae suscipias, strenueque, si Musae tibi adfuerint, quod spero et precor, feliciter exequaris. Suscipies negotium, in quo non solum doctrinam tuam, et ingenii elegantiam, ostendere poteris, sed quod tibi ipsi non exiguam iucunditatem afferet, omnemque illum laborem, (nam non nego arduum esse hoc opus, periculosae plenum aleae, complures tibi difficultates vincendas,) gratissimum reddet. Quot enim leges carmina, omni melle dulciora; quot delectaberis epigrammatibus, quae ipsae Mu-

 sae

ſae Gratiaeque poetis dictaſſe videantur. Erit vero haec res tibi ſummo honori: feret hic labor tibi immortalem gloriam: nos certe favebinus tuae laudi, et cum omnibus bonis doctisque viris ingenio tuo, diligentiae, et doctrinae plaudemus.“ Quidni et nos ingenio, diligentiae, et doctrinae Klotzii plaudamus, eumque enixiſſime rogemus etiam hoc loco, ut, ſpretis hominum male ſanorum clamoribus, pergat inoffenſo pede tramite eo incedere, quo coepit, de gratitudine poſteritatis, deque celebritate nominis, ſecurus.

NOVA LITTERARIA.

Ea eſt *Tranſactionum Philoſophicarum*, quae *Angliam* iam per Seculum et amplius nobilitant, praeſtantia atque dignitas, ut, ſummo orbis eruditi plauſu, a primis inde natalibus, continenter exceptae, nullo ſane praeconio, nulla commendatione noſtra denuo indigeant. Iucundiſſima enim argumentorum varietate, prudenti delectu, et tractatione ſolidiſſima, id facile efficiunt, ut aequa aviditate expetantur ab omnibus, qui, ſive Litteris ab humanitate nomen habentibus, ſive Hiſtoriae Naturali, Phyſicae, Matheſi, Chemiae, Medicinae, Oeconomiae, etc. colendis perficiendisque profeſſo ſtudio operam impendant, rei, ſibi obiectae, fieri quantum poteſt, pleniſſimam appetunt et anquirunt cognitionem. Nihilo tamen ſecius omnis hic deſideratus utilitatis fructus e ſolis fere earum, hinc et inde diſperſis, verſionibus, epitomis, aut indicibus tantum, ad hoc tempus noſtrum fuit repetendus. Nullus eruditorum privatorum in Germania, nulla

nulla Bibliotheca publica, forsan et nullus ex magnis nostris Principibus, de eo facile gloriari poterit, se opus hoc, omnino integrum, in cimeliis suis asservare. Quin etiam quam certissime persuasum nobis est, in universa nostra patria, thesauri huius, vere regii, vix tria reperiunda esse omnibus numeris absoluta exemplaria. Cuius defectus aut raritatis caussae sicuti plures sunt et esse possunt, Anglicae scilicet linguae, ut hoc utamur, usus, extra hanc insulam olim infrequentior; itemque ipsius huius Operis, centenos supra annos prospere continuati, prolata nunc ad tam numerosa volumina vastitas: sic in iis tamen locus quasi praecipuus nimiae Operis caritati, enormique, nostris potissimum in Germania facultatibus, prorsus iniquo pretio, videtur assignandus. Contra quam malam caussam, quod acerbius dolendum, nullum nec suppetit, nec expectandum umquam est, trans mare natum, remedium. Nam, quamvis ipsa Regia Scientiarum Societas, ab anno euntis seculi tertio et quinquagesimo, hactenus sequutum edendi operis consilium non nihil immutavit, minoribus observationum fasciculis, olim particulatim editis, nunc ordinatius digestis, et in iusta relatis volumina; quo ipso his ephemeridibus, et tutius transmittendis, et sine toties metuenda lacuna colligendis, pulchre prospectum est: de pretio tamen, singulis voluminibus, ad quinque, sex, septem numos unciales (Thaleros) constituto, quum nihil insimul detractum sit, iisdem prope difficultatibus adhuc premimur, omninoque impedimur, quo minus tam voluminosum, tam et praeter necessitatem sumtuosum opus, comparare nobis audeamus. Quid? quod au-

 den-

dentes quoque, et nullis parcentes ſumtibus, voti compotes non reddimur, omnique diligentia noſtra et conquiſitione opus integrum colligere non valemus. Neque etiam, quae ex his commentariis in noſtram, aliasque linguas ſubinde translata ſunt, explendis deſideriis noſtris poſſunt ſufficere. Modo enim disiecta nimis ſunt, tantoque corradenda operoſius; modo non ſatis accurate interpretata; modo particulas tantum, hinc et illinc decerptas, et ſingulares comprehendunt articulos; modo, quod frequentiſſimum eſt vitium, non carendo deſtituuntur tabularum aenearum ſubſidio; ut nullam univerſi operis in quam linguam interpretationem, ob innumeras cauſſas, umquam expectandam eſſe, taceamus. Quae, plurimum coniuncta, eo adigunt harum rerum ſtudioſos ac fautores, ut eiusmodi rhapſodiis, tanquam eviſceratis ſceletis, Londinenſis exempli non mutilatum corpus ſemper praeoptent, dum illud tamen pretio paullo aequiore veneat. Ut igitur haec publica eruditorum vota ad irritum non cadant, tum ut ſimul et patriae commodis, et provehendis bonarum artium incrementis, efficaciter conſulatur, in ſocietatem coiuerunt duo paria amicorum, has tabulas ſignantium, idque unitis viribus collatisque ſumtibus ſe effecturos haud vane ſperantium, ut hae toties laudatae Transactiones Anglicanae ſuis ſub oculis emendatiſſime recudantur, et Londinenſi exemplo per omnia ſimillimae, nec qua pulchritudine ſive chartae, ſive typi, ſive tabularum aenearum, ipſi conceſſurae, pretio tamen, quod palmarium eſt, ad duas tertias prope imminuto, ſubciſivo tempore, ſtatisque intervallis, publicam in lucem proferantur.

tur. In qua re ſic verſari conſtitutum eſt. Ab eo nimirum tempore, quo novam Transactiones formam induerunt, perque volumina coepere publicari, recudendi operis facturi ſumus auſpicium. Primum igitur Volumen XLVII. proximis Lipſienſium nundinis autumnalibus, favente divina gratia, probatisque noſtris ſtudiis, prodibit; cui deinceps, ſingulis his mercatibus, ſub veris autumnique adventum inſtitui ſolitis, duo aut tria Volumina, ſerie numquam interrumpenda, ſuccedent. Patrio ſermone, ut conſcriptae ſunt, ſic eodem habitu veſtituque apud nos deſcribentur; adſutis tamen quibusdam veluti laciniis. Ut enim in communem omnium utilitatem, eorum quoque, qui Anglorum linguam non ſatis callent, modis omnibus conſulamus, ſingulis Voluminibus ſumma obſervationum capita, Latino ſermone expreſſa, additis etiam, ſi neceſſitas fuerit, annotatiunculis, praemittemus; quem morem in aliis eiusmodi Commentariis Academicis ſervari probarique novimus. Promti praeterea paratique ſumus, qui in Praefationibus, ſequuturis Voluminibus praemittendis, vitas et merita praeſtantisſimorum Regiae huius Societatis Academicorum, breviter quidem, ſed pro eo tamen quod ſatis ſit, ad poſteritatem commemoremus; quin etiam, monitoribus non aſperi, ea lubentiſſime noſtros in uſus convertemus, quae viris doctis, et Hiſtoriae Litterariae amantibus, ad iuvandam amplificandamque inſtituti noſtri utilitatem factura videbuntur, et commode ac tempeſtive nobiscum communicabuntur: hac tamen pacta aequiſſima conditione, ut pretium tum ad aliquot groſſos augere integrum nobis relinquatur. Ad pretium vero, tantopere, et longe alterum ultra tantum, imminuendum, quum nulla alia, dignitati operis non derogante, via ac conditione perveniri liceat, niſi verſibus in charta auguſtiore eiusdem formae, ſed minoribus litteris, paullo preſſius ductis; quo compendio tria plerorumque Voluminum, quae librariis dicuntur, Alphabeta, ad dimidiam fere partem contrahentur: id dabimus operam, ut neque operis concinnitati, neque lectorum

ctorum oculis, sic officiatur; atque, quod inprimis frugiferum laudari merebitur, exempli Londinensis paginae, in adverso nostri exemplaris margine, suis numeris accuratissime, ad citandum secure ac commode ex ectypo archetypum, exprimantur. Cuius utriusque, sicut universi nostri apparatus specimen, hac tabula oculis tuis L. B. subiicimus; unumque hoc tandem addimus et recipimus, de tabularum, aeri incidendarum, numero, forma, elegantia, atque repraesentatione picturarum exactissima, nihil omnino iri mutatum aut circumcisum; licet earum saepe quindecim et ultra cuique Volumini sint additae, sumtusque et labores insumendos magnopere adaugeant,

Quodsi vero hoc institutum nostrum eiusmodi plane est, ut sine magnis sumtibus suscipiendum, prosperoque successu ad speratum exitum perducendum non sit, aequitati certe consentaneum abs iustis habebitur rerum arbitris, non omne, quod forte subeundum sit, operam et impensas nostras perdendi periculum, solis nostris capitibus esse relinquendum. Quare viam satis commodam atque frequentatam, *Subscriptionis* librariorum consuetudo vocat; et nobis ingrediendam esse, nemo non ultro intelliget. Te igitur L. B. omnesque Tui similes, qui promovendis litterarum incrementis, nostrisque adeo conaminibus bene cupiunt ac favent, ad opem nobis ferendam, festinandamque, appellamus, quaque par est observantia et humanitate rogamus, ut nomina atque dignitates vestras, vel apud nosmet ipsos, vel apud spectatissimos quosque Germaniae Bibliopolas, indicato simul desideratorum exemplarium numero, mature, saltem ante nundinarum Lipsiensium, proxime quae instant, exitum, vestro tamen admodum modico impendio, velitis profiteri. Tanto alacrius, tanto maiore cum fiducia, de calculis vestris adiectis certiores facti, ad rem propositam adgrediemur, et vestra

vestra, operis nostri promotorum, amplissima nomina, eius in fronte, in tesseram gratorum animorum, inscribemus. Constituimus autem singulis Voluminibus, nostra cura recudendis, pretium unius Solidi Imperialis, sive Thaleri, cum XX. grossis, monetae nostrae argenteae, per pacta conventaque publica probatae; contra quam paratam, aut nobis iam numeratam pecuniam, qui operi nostro rite subscripserint, dictis Lipsiensium mercatibus, descripta exemplaria, e manibus nostris, emaculatissima, et sine nova impensa, in ipsa urbe Lipsiensi accipient. Ad illos autem, qui duodecim exemplaribus sua nomina dederint, tertium et decimum exemplar, in aliquam remunerationem praestitae nobis operae, gratuitum perveniet. Ceteri vero omnes, qui ad constitutum tempus, et ante diem octavum mensis Maii, se nobis adiumento futuros esse non significaverint, omnemque fortuiti periculi partem prudentiores, si vis, recusarint, illi tarditatis, aut si mavis diffidentiae suae, poenas non iniustas dabunt, et singula Voluminum exemplaria, numeratis duobus Solidis Imperialibus, sive Thaleris, cum dimidio, rediment; de quo pretio, opere iam incepto, nihil deinceps remitti poterit. Quo igitur luculentius ex aequissimis his conditionibus apparebit, non alicuius lucelli caussa, etsi in se honestissimi, et non sine sudore parandi, sed maxime hoc fine, ut bonas artes atque scientias ad maiora provehamus incrementa; ut, pro virili quoque parte nostra, patriae nostrae dulcissimae, Angliaeque ipsius, virtutibus suis ac meritis in omne scientiarum genus dudum praeclarissimae, dignitati atque honori, si non amplificandis, sustentandis tamen, deserviamus, ad opus tanti momenti tentandum nos accessisse: tanto confidentius fore speramus, ut conatus hos nostros secundent, et ad maiora nos aliquando excitent, qui Maecenates, qui Musarum praesidia et dulcia decora magis esse, quam videri ac laudari, ament; quique haec ipsa litterarum studia, quae adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adver-

ſis perfugium ac ſolatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur, non attigerunt modo, ſed ſuo etiam ſenſu deguſtarunt.

P. P. in Univerſitate Wittenbergenſi, ineunte Anno S. R. CIƆ IƆ CCLXVIII.

D. GEORGIVS AVGVSTVS LANGGVTH,
D. GEORGIVS RVDOLPHVS BOEHMER,
IOANNES DANIEL TITIVS,
D. IOANNES ERNESTVS ZEIHERVS,

Medicinae et Philoſophiae Profeſſores Publici Ordinarii, Societatis Oeconomicae Lipſienſis Sodales Honorarii.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Februarii Anno MDCCLXVIII.

DE SATELLITE VENERIS: AVCTORE MAXIMILIANO HELL e S. I. Astronomo Caesareo-Regio Universitatis Vindobonensis.

Non semper ea sunt, quae videntur; decipit
Frons prima multos; rara mens intelligit
Quod interiore condidit cura angulo.

Phaedrus in Prologo ad Lib. IV.

AD LECTORES MONITA.

Cum materia isthaec, novem annis a me silentio pressa, quam nunc e causis §. I. relatis vulgare cogor, adeo delicata sit, ut a tempore centum aliquot annorum, quo nempe *cel. D. Francisco Fontana* Satelles Veneris primum visus est, ad hoc usque tempus, quo haec scribo, nemini, quod sciam, Astronomorum aut Opticorum, meus hic modus phaenomenon hoc singulare explicandi in mentem venerit; adeo autem modum hunc meum verissimum existimem, ut, qui mea haec animo attento legerint, experimenta a me facta, et relata repetierint, omnino affirmare ausim, illos, qui Satellitem hunc aliquando viderunt, deinceps autem videre non potuerunt, aut eos, qui hucusque in vanum per tubos optimos in hunc inquisiverunt, et visuros deinceps semper, et una mecum in eandem sententiam abituros. Et quoniam is, qui contra

 com-

communem ſententiam rem quampiam novam typis divulgat, Lectores et Iudices perſaepe nanciſcitur, qui aut animo ſunt praeoccupato, aut praecipitantis iudicii, aut non ſufficiente inſtructi ſcientia, aut experientias delicatiores inſtituendi deſtituti peritia, aut denique ſententias ſuas ante pronunciare amant, quam ipſimet ea periclitentur, quae periclitanda praeſcribuntur, hinc ſequentia monenda duxi Lectores quospiam.

I. Iudicium de veritate a me propoſita tamdiu ſuſpendere velint, donec ad finem usque *omnia* attento, ut par eſt, animo haec mea evolverint; nec ſatis, ubi ſcriptum hoc meum ſemel legerint, ſuadeo iterum relegendum; qua ſecunda lectione, opinor ea diſſipanda dubia, quae ipſis in prima lectione fortaſſis oborta ſunt; ſaepe enim evenire ſcio, ut nos nonnulla fugiant legendo, quae tamen dicta ſunt, aut e dictis facile colliguntur. Et mihi nonnunquam mos eſt, paucis complecti plura, eaque, quae tantum quibusdam patere volo, quaeque amplioribus oſtendenda forent diſſertationibus, paucis edicere lineis; cuiusmodi locus quidam habetur in Ephemeridibus meis anni 1765. prima fronte ſat quidem paradoxus, attamen a nemine, quod ſciam, adhuc animadverſus.

II. Eorum neminem mihi audiendum eſſe arbitror, qui contra has meas demonſtrationes ſcripſerit ante, quam ipſemet experientias meas, hic relatas, cum iisdem circumſtantiis caute periclitatus fuerit: non enim illico falſa pronuncianda ſunt, quae prima fronte paradoxa videntur, ſed in his, quae ab experimentis pendent, ipſaemet propoſitae experientiae repetendae ſunt, num ita ſe habeant, ut referuntur, et ſi quidem ita habere noſcuntur, videndum, an modus has explicandi propoſitus ipſis recte tribuatur, quodſi non convenire videatur, id ipſum non ſolis ratiociniis, quae ſaepe experimentis rite inſtitutis contraria ſunt, ſed experimentis recte factis oſtendendum: hanc, et non aliam, Scientia Optica admittit methodum. Ei ergo, qui contra haec mea, ſua quaepiam dubia ſcribere meditatur, primum omnium oſtendere incumbet, experientias a me relatas, a ſe exacte, ut praeſcribuntur, repeti-

tas

tas fuisse, et aut falsas, aut, si rectae sint, hoc in casu huius Satellitis non recte applicatas esse.

III. Persuasos velim Lectores, ut ipsis facile ex hoc meo scripto patere poterit, me fere omnia legisse, quae hactenus de hoc Satellite Veneris vulgata sunt, plurima autem etiam in scriptis habere, quae nondum publico constant: quapropter, etsi dissertationes, scripta, litteras, ipsaque Auctorum nomina etc. non referam, inde nullum formare audeant argumentum, me haec ignorasse; nam ea non ignorantur, quae humanitas et modestia suadent premenda silentio. Hinc nihil dico de litteris *Celeberr. Domini de la Caille* responsoriis ad meas, quibus eidem secreto meam hanc demonstrationem olim communicaveram, quamque et probaverat admodum, et consessui Academico Parisiensi illico praelegisset, nisi altum ab eo silentium rogassem; nihil refero de manuscripto quodam *Domini Montaigne*, quo ille ad veterem illam meam demonstrationem, post mortem *Domini de la Caille* ad se relatam, respondet; nihil de litteris *Domini Wargentin*, hac in materia ad me datis; de litteris quoque *celeberr. Domini Messier* pauca; nihil etiam de litteris Patris nostri *la Grange*, quibus me certiorem reddidit, Satellitem hunc Veneris sibi nunquam visum; nihil de dissertatione *celeber. Domini de Mairan* in hac materia, de dissertatione *Illustr. Domini de Baudouin*, Berolini cum notis in idioma germanicum *a celeber. Domino Reccardo* versa et edita nihil, etc.

IV. Me hic publicam fidem facere, quemadmodum §. I. aio, nolle me hoc scripto meo tot praestantissimorum et celeberrimorum Astronomorum visiones, observationes, et dissertationes, itemque illustrissimarum Academiarum approbationes huius Satellitis, aut in dubium vocare, aut impugnare; suo itaque in pretio relinquo omnes aliorum observationes etc. id unum ago, ut measmet circa hunc Satellitem visiones, tametsi similes visionibus aliorum, demonstrem esse illusiones opticas elegantissimas, nec facile detegendas, aut explicandas, nisi eo, quem demonstraturus sum, modo.

V. Denique Lectorem suppono Opticae, Dioptricae, et Catadioptricae gnarum; nam iis potissimum demonstrationi-

 bus,

bus, quae passim in libris opticis reperiuntur, supersedeo, propositionesque tanquam in opticis demonstratas assumo; id solum moneo, focum *compositum* radiorum refractorum, me vocare focum illum, qui oritur aut ex combinatione duarum lentium, quarum una intra focum alterius collocatur, aut earum lentium quae inaequalis sunt convexitatis; focum item radiorum reflexorum *repraesentativum obiecta*, vocare illud punctum, in quo oculus constitutus se ipsum in lente aliqua clare videre potest, si nempe lens sit obscurata, et oculus illuminatus; dumque ago de distantiis horum focorum, nolim, ut existiment, me adeo praecisas indicare velle distantias, ut nihil praecisius; hinc dum dico, in *semiradio*, aut in *quarta parte diametri* convexitatis, vel concavitatis, id solum velim intelligi *circiter*, aut *proxime*, quemadmodum omnia experimenta optica poscere videntur, quae praecisionem mathematicam omnino respuunt.

DE SATELLITE VENERIS.

§. I.

Motiva scribendi de hoc Satellite.

Celeberrimus Veneris ante discum Solis transitus Anno 1761. die 6. Iunii observandus, occasionem, ni fallor, praebuit sedulis Observatoribus, etiam in Satellitem Veneris, a *cel. Cassini*, et *D. Short* olim visum, serio inquirendi. Ipsus ego, cui meaemet visiones iam anno 1757. habitae perquam bene notae erant, monitum ad Astronomos addidi in discursu meo typis dato 1760. *de singulari Phaenomeno Transitus Veneris*, Ephemeridibus meis Anni 1761. praefixo, in quo aio: „Tubo excellentiore tam pridie observationis, quam „ipsa die Transitus, discus Solis saepius contemplandus erit, „an non fortassis alia quaepiam macula minor, et bene rotun„da, sive in eandem, sive in contrariam motui Veneris par„tem, attamen aut motu Veneris celeriore, aut saltem

„aequa-

„aequali, (ſed non tardiore,) lata, in diſco Solis conſpiciatur, „quam maculam dicto motu praeditam Satellitem Veneris „eſſe oporteret, *qualem nonnulli ſe quondam in aliis circumſtantiis vidiſſe putabant.*" Hoc meum monitum Pariſiis ab ardentioribus Obſervatoribus lectum, occaſionem nonnullis, ut arbitror, dedit, exquiſitis tubis in eundem Satellitem, quem ſupra relata mea verba ultima in dubium vocabant, iam ante Tranſitum Veneris inquirendi, et ſiquidem detegeretur, orbi litterato inventionem eius quantocius ſignificandi.

Inter ardentiſſimos hoſce Aſtronomos *Illuſtr. doctiſſ. ac cel. D. Baudouin*, Aſtronomiae et cultor ſcientiſſimus, et Promotor maximus, conſtructo tubo 25. ped. dioptrico, pro uſu Tranſitus Veneris parato, Venerem iam circa finem Aprilis 1761, cauſa huius Satellitis contemplari coepit; verum, ut ſocios quoque huius inquiſitionis ſibi deligeret, eadem de re *cel. D. Delépine*, Secretarium perpetuum recens Lemovicis erectae Academiae Agriculturae, admonuit. Is communicato conſilio cum *D. Montaigne*, Aſtronomo eiusdem Academiae celeberrimo, eidem perſuaſit, ſociam ut operam *Illuſtr. D. Baudouin*, in detegendo hoc Satellite praeſtaret. Et vero, (ut infra referam), tubo dioptrico 9. pedum, primum die 3. Maii h. 9. m. 30. veſpere, dein iterum 4, 7, et 11. Maii ſimile quiddam Satelliti Veneris a ſe viſum et obſervatum eſſe, *Illuſtr. D. Baudouin* perſcripſit Pariſios *D. Montaigne*.

Obſervationes hae examini ſeveriori praeſtantiſſimorum Aſtronomorum Illuſtr. Academiae Regiae Scientiarum Pariſinae traditae, primum quidem, (ob metum illuſionis cuiuspiam opticae,) plenam et indubitatam approbationem non tulere; at dum *Illuſtr. D. Baudouin* excellentem ſuam diſſertationem in conſeſſu Academico praelegiſſet, in qua, (ex ſuppoſitis obſervationibus *D. Montaigne*,) huius Satellitis et motus periodicus, et locus nodi, et inclinatio orbitae ad Eclipticam iuxta rectam Aſtronomiae notitiam determinabantur, atque una et obſervatio die 11. Maii iterum facta, eandem Theoriam confirmaret, tum et diſſertatio *Illuſtr. D. Baudouin* meritam ab Academia approbationem, et obſerva-

tiones *D. Montaigne*, illusionis alicuius opticae, quae subrepsisse metuebatur; expers declarata fuit; ut videre licet in calce dissertationis ab *Illustr. D. Baudouin* typis data, cui titulus: *Mémoire sur la découverte du Satellite de Venus, et sur les nouvelles observations, qui viennent d'être faites à ce sujet, etc.*

Habita hac Illustrissimae Academiae Parisinae approbatione, et declaratione novi huius Satellitis, qua eius existentia hactenus dubia, iam extra dubii aleam ponebatur, nihil erat super, quam ut typis expressa cum omnibus totius orbis Astronomis communicaretur, hique admonerentur, ut in Transitu Veneris diei 6. Iunii 1761. in quo spes erat videndi Satellitem in disco Solis Venerem comitantem, diligenter in eundem in Solis disco inquirerent. Quare primum quidem per novellas detectio haec *D. Montaigne* illico publicata, dein impressis et transmissis exemplaribus elegantissimae dissertationis *Illustr*, *D. Baudouin*, etiam confirmata est.

Huius egregiae dissertationis Exemplar, circa finem Iunii 1761, benevolentia ipsiusmet *Illustr. Auctoris D Baudoüin*, qua commercio suo litterario, mihi perquam honorifico, initium dederat, obtinui. Quanto cum gaudio dissertationem hanc acceperim, ii facile assequentur, qui intellexerint, 1) me iam ab anno 1757. simile phaenomenon circa Venerem vidisse saepius; 2) me certum fuisse, visiones has meas fuisse illusiones opticas elegantissimas, eiusmodi, quales infra demonstrabo; 3) me ante dissertationem hanc non obtinuisse observationes *D. Montaigne*, sed sola fama intellexisse, observationes has *D. Montaigne* adeo certas declaratas fuisse, ut de existentia huius Satellitis nullum amplius dubium superesse posset. Haec sane erant, quae maximum in animo meo desiderium, dissertationem eam legendi, excitarunt; legi igitur, atque relegi saepius, attento, ut merebatur, animo; observationes *D. Montaigne* cum meis visionibus comparavi, tum easdem cum visionibus *D. Cassini* antiquis, et *D. Short* recentioribus, etiam contuli: cumque viderem meas visiones his similes fuisse, certusque essem, meas observationes fuisse illusiones opticas elegantissimas, nec facile detegendas, illico demon-

demonſtrationem meam, infra explicandam, methodumque, qua illuſio haec efformatur in retina oculi, ad *D. de la Caille* 1ma Iulii 1761. ſecretis ad eum litteris compendioſe perſcripſi, bina eundem rogando: primum, ut hanc meam demonſtrationem ſub naturali ſecreto cautiſſime haberet, nullique omnino hominum manifeſtaret ante, quam a me facultatem communicandi acceperit; dein, ut mentem ſuam de explicatione hac mea huius illuſionis mihi candide aperiret, num eam rectam cenſeret, an ſecus? Et vero in utroque amici officium praeſtitit: primum quidem, quia ſecretum hoc per ſeptem menſes diligentiſſime cuſtoditum ſuo intulit tumulo, mihi non ſine dolore commemorandus immortalis *de la Caille*, Anno 1762. Menſe Martio mihi, orbique litterato, fatali morbo ereptus: dein et in hoc, quod demonſtrationem hanc meam non modo ut rectam approbavit, ſed etiam Illuſtriſſimae Academiae Scientiarum Pariſinae a ſe illico communicandam fuiſſe, niſi eundem de ſilentio ſervando rogaſſem, binis ad me datis teſtatus eſt litteris.

Intellecta morte intimi huius mei Amici, de litteris his meis, atque nonnullis aliis ſecretioribus ad diverſas ſcientiarum materias ſpectantibus, ſollicitus, ne in publicum me inſcio ſpargerentur, litteras illico ad alium meorum Amicorum Pariſios dedi, rogando eundem, meas a me eidem indicatas litteras ab haerede ſcriptorum *de la Caillianorum* ut ſibi vindicaret, easque ſecreto ſervaret; accepto reſponſo, ſecurus omnino de ſecreto reddebar. At haud diu ſecuro mihi eſſe licuit. Nam anno 1764. Menſe Martio faſcem obtineo, Pariſiis mihi miſſum, in quo praeter caetera, copia mearum illarum litterarum ſecretarum ad *D. de la Caille* 1 Iulii 1761. de Satellite Veneris datarum, in Gallicum etiam ſermonem verſarum, una cum reſponſo quodam ad has a *D. Montaigne* continebatur. Tum enimvero intellexi, ſecretas has meas litteras, modo mihi incognito, iam in manibus plurium verſari. Quapropter datis ad *Illuſtriſſimum*, *doctiſſimum*, *atque celeberrimum D Baudouin* litteris, eidem mentem meam de typis vulganda a me demonſtratione hac mea candide

aperui,

aperui, si ita *Illustr. D. Baudouin*, (cuius potissimum causa, quam in dictis secretis litteris indicavi, demonstrationem meam tam diuturno pressi silentio,) ratum gratumque haberet. Et vero acceptis humanissimis *Illustrissimi huius Domini* litteris, non modo sibi divulgationem meam gratam fore significavit, verum etiam magnopere me exhortari dignatus est, ut ideas meas, meas visiones, experientias, et demonstrationes huius illusionis, communes facerem, quibus veritas tandem detegeretur, aut de existentia reali Satellitis, aut illusione optica eiusmodi, qualem ego in dictis litteris demonstraverim.

En igitur causam et motivum vulgandae meae huius demonstrationis. Sed neque ea sola est causa, quae me ad scribendum impulit: maiora sunt, eaque gravissima motiva, quorum inter maximum est, ut exortae liti de existentia huius Satellitis, (quae iam ab anno 1645, quo primum *cel. D. Francisco Fontana* Neapoli visus est, ad nostra usque tempora, per annos centum et viginti, Astronomos inter durat,) aut lumen dirimendae afferrem, aut potius, ut mihi blandior, finem imponerem.

Et vero, si mecum reputem, plurimos a praestantissimis Astronomis causa huius Satellitis susceptos labores, seu observationes diuturnas, irrito conatu factas, quibus a pluribus hunc detegendi cupidis plurimum impensum est temporis; seu dissertationes et calculos super quasdam visiones factas; seu alias, quibus in causam tam rarae huius Satellitis apparitionis inquirebant: iniurium profecto erga publicum me futurum existimabam, si ideas meas, measmet visiones, atque demonstrationes meas, diutius apud me silentio premerem, quibus tamen revelatis, veluti velo reducto, pateret illico mysterium totius historiae Satellitis huius. Satis sit per annos omnino novem tacuisse, et veluti occultum spectatorem litium recentium, atque curiosum lectorem tot scriptorum eruditorum me egisse hactenus.

Ne autem quis existimet, velle me hoc meo scripto, tot praestantissimorum et celeberrimorum Astronomorum visiones, observationes, et dissertationes, itemque Illustrissimarum

rum Academiarum approbationes huius Satellitis aut in dubium vocare, aut impugnare, iam modo publicam fidem facio, me ſuo in pretio relinquere omnes aliorum obſervationes, quas fide integra recenſebo, meque omnem honorem et venerationem ſapientiſſimis iudiciis illuſtrium virorum, et Academiarum, circa hunc Satellitem ante hac typo datis habere; ſed id unum agere, ut measmet circa hunc Satellitem viſiones, etſi perſimiles viſionibus aliorum Aſtronomorum, et demonſtrem eſſe illuſiones, et viam oſtendam, qua deinceps Obſervatores, ſi iterum quid ſimile ſe videre putaverint, inquirere poſſint, an illuſi fuerint, an vero realem viderint Satellitem.

Ut igitur rem ordine exſequar, referendae mihi primum ſunt obſervationes omnes mihi notae huius Satellitis, a variis Aſtronomis factae, ducto principio ab *Illuſtr. D. Dominico Caſſini*, ad praeſentem annum usque; tum measmet recenſebo viſiones; ac tandem viſionum mearum modum, et demonſtrationem ſubiungam: quibus perfectis, media proponam, et meas viſiones ab aliis Aſtronomis inſtituendi, et per proprias experientias in rei veritatem inquirendi.

§. II.

Relatio obſervationum Satellitis Veneris a cel. D. Dominico Caſſini habitarum.

Etſi *Illuſtr. D. Franciſcus Fontana* celeberrimus Neapoli Mathematicus, in ſuo ſcripto, *Novae coeleſtium terreſtriumque rerum obſervationes*, memoriae prodiderit, a ſe Satellitem Veneris ter viſum fuiſſe; primum, ſupra partem diſci Veneris lucidam, dein ſupra obſcuram, et vice una proxime ad cornua Veneris creſcentis: quia tamen illuſtris hic Vir id temporis vixerat, quo tubi nondum ſuam perfectionem obtinuerant, facileque ex imperfectione tubi illuſio quaedam optica ſubrepere poterat, hinc prima huius Satellitis obſervatio, cui maior fides habenda ſit, tribuitur *Celeberrimo*

rimo D. Dominico Cassini, Astronomo illustrissimae Academiae Scientiarum Regiae Parisinae, qui, ut in Actis huius Academiae Tomo VIII pag. 181. habetur, primum Anno 1672, iterum 1686. phaenomenon quoddam simile Satelliti Veneris se vidisse affirmabat. En ipsa verba illustris Viri, quae in Actis supra laudatis habentur.

„Anno 1686. die 28. Augusti, ait, hora 4. m. 15. mane, contemplando Venerem tubo dioptrico 34. pedum, vidi in distantia a Venere trium quintarum diametri Veneris, orientem versus, lucem quandam informem, quae phasim Veneris imitari videbatur, cuius pars obscura occidentem versus spectabat; diameter huius phaenomeni, seu apparentiae, erat fere aequalis uni quartae parti diametri Veneris..... Similem apparitionem, quae phasim Veneris imitabatur, iam videram die 25. Ian. Anni 1672. post horam sextam matutinam et 52. minuta, usque ad horam septimam et 2. minuta, dum lux maior crepusculi hanc apparentiam invisibilem fecit. Phasis Veneris tum erat cornuta, et phasis huius phaenomeni, cuius diameter videbatur esse una quarta diametri Veneris, pariter cornuta videbatur esse; distabat a cornu australi Veneris una diametro Veneris occidentem versus.

„In his duabus observationibus, subiicit *Cel. Cassini*, dubito, an non hae binae apparitiones fuerint Satelles verus Veneris, cuius superficies non satis apta foret ad lucem sufficientem reflectendam, et qui eandem circiter proportionem haberet ad Venerem, quam habet nostra Luna ad Tellurem. Verum, etsi plurimis et diversissimis temporibus post has visiones in hunc Satellitem inquisiverim, quibus tanti momenti detectionem per certas observationes continuandas inchoarem: hoc tamen phaenomenon nunquam deinceps videre potui; idcirco meum de hoc Satellite iudicium suspendo.

Hucusque observationes Illustris D. Dominici Cassini.

§. III.

Relatio observationum Satellitis Veneris a Cel. Domino Short in Anglia habitarum Anno 1740.

Promulgata hac *Illustris D. Cassini* visione huius Satellitis, facile assequi licet, quam ardens in animis plurimorum Astronomorum, Satellitem hunc videndi, et detegendi, accensum sit desiderium, quamque assiduo labore, et optimis in circumstantiis, per optimos quoque tubos, Venerem, causa huius Satellitis, contemplati fuerint. Ipsus *D. Casini*, ut supra retuli, sedulus huius Satellitis, quoad vixit, investigator erat, et quod maxime mirum, ipse *Illustris Bianchinius*, a plurimis circa Venerem novis detectis apparitionibus celeberrimus, tubo 100. pedum Venerem contemplans, nunquam tamen Satellitem hunc dettegere potuerunt ad annum usque 1740, quo iterum *D. Short*, *Anglo*, visus est. Industriam igitur, et patientiam exercitatissimorum Astronomorum per integros 54. annos luserat visio Cassiniana supra relata. *D. Short* autem observationes, ut in Actis Illustr. Academiae Regiae Scientiarum Parisinae ad Annum 1741, e litteris *Domini Turner*, Londino ad *D. Coste* datis, referuntur, ita habent.

„Londini Anno 1740. die 3. Novembris, mane, ope telescopii Gregoriani 16½ pollicum Londinensium, augentis obiecta 50. vel 60es, *Dominus Short* contemplando Venerem, *primo* vidit, haud procul a Venere, lucem quandam per modum fixae minoris, dein vero applicando lentes oculares maioris augmenti, una cum micrometro, ad idem telescopium, reperit fixae huius a Venere distantiam esse 10′. 20″: quoniam autem id temporis Venus clarissima luce fulgebat, coelum etiam sudissimum erat, idcirco lentes oculares tripli aut quadrupli augmenti respectu priorum, id est augmenti 240, huic tubo aptavit, per quas non sine admiratione intuitus est, stellam illam minorem habuisse phasim, et quidem similem phasi Veneris; diameter illius erat paullo minor, quam una tertia diametri Veneris, lux debilior quidem luce Veneris, attamen bene terminata; circulus maximus per centrum

Veneris et Satellitis transiens, (nam alio modo vix determinari poterat,) fecit cum Aequatore angulum circiter 18. vel 20. graduum. Satelles respectu Veneris aliquantum erat versus septentrionem, et in ascensione recta antecedens Venerem. *Dominus Short* fere per horam, diversis vicibus, et per diversa telescopia, Satellitem hunc contemplatus est, usque dum lux nimia crepusculi matutini lucem huius Satellitis exstinxisset. Haec relatio habetur e litteris *Domini Turner*, Londino die 17. Iunii 1740. ad *Dominum Coste* datis; post hanc apparitionem *Dominus Short* deinceps phaenomenon hoc nunquam se videre potuisse, adhibito etiam insigni telescopio pedum 12, fassus est.

ANIMADVERSIONES

In observationes Domini Cassini et Domini Short.

I. Si haec *Domini Short* visio cum visione *Illustris Cassini* §. II. relata conferatur, patet, ab utroque hoc Observatore visam fuisse phasin huius phaenomeni persimilem phasi Veneris, quam id temporis exhibebat.

II. Diametrum huius phaenomeni a *D. Cassini* aestimatam esse unam quartam diametri Veneris, a *D. Short* autem unam tertiam.

III. Distantiam eius a Venere *D. Cassini* visam fuisse tres quintas diametri Veneris orientem versus, *D. Short* autem 10′. 20″. septentrionem versus.

IV. Phaenomenon hoc *D. Cassini* apparuisse sub luce informi quidem, attamen Phasim Veneris aemulante; *D. Short* autem apparuisse distincta luce, et bene terminata.

V. Observatio a *D. Cassini* facta est tubo dioptrico 34. pedum; a *D. Short* tubo reflectente Gregoriano $16\frac{1}{2}$. pollicum Angl. augente obiecta 240es.

VI. *D. Cassini* unicum hunc tubum 34. pedum adhibuit, cum eadem lente oculari; *D. Short* non modo per lentes varias diversi augmenti, sed etiam per telescopia diversa, (attamen Gregoriana,) contemplatus est phaenomenon.

VII.

VII. *D. Cassini* phaenomenon hoc 1686. solum per 4. vel 5. minuta temporis conspexit, anno autem 1672. per 10. fere minuta temporis; *D. Short* contra per integram fere horam contemplabatur. *D. Cassini* vidit illud bis diversis annis; *D. Short* autem tantum una die Anni 1740.

§. IV.

Relatio Observationum Satellitis Veneris Domini Montaigne Lemovicis 1761. habitarum.

Post *Cel. Domini Short* Anno 1740. habitam visionem Satellitis Veneris, usque ad annum 1761. per ipsos viginti annos, nulli omnino etiam exercitatissimorum Observatorum, ne quidem ipsi *D. Short*, visum fuisse hoc phaenomenon, quod quidem vulgatum fuisset, certum est. Anno igitur 1761. quo die 6. Iunii celeberrimus Veneris ante discum Solis transitus observandus praestolabatur, et *D. Cassini* et *D. Short* vetus visio, et fortassis mea supra §. I. indicata monitio, animos quorundam Galliae Astronomorum novo desiderio Satellitem hunc detegendi accendit; quos inter *Illustrissimus, doctissimus, ac celeberrimus D. Baudouin, id temporis Regi Galliarum a Consiliis, et Academiae recens Lemovicis erectae Protector eximius*, maximo flagrabat desiderio, in eundem Satellitem, si quis daretur, iam ante transitum Veneris tubis optimis inquirendi. En ipsam totius historiae seriem, excerptam e Dissertatione, singulari cum Astronomiae notitia, ab ipso *Illustrissimo D. Baudouin* conscripta et typis data, cui titulus est: *Mémoire sur la Découverte du Satellite de Venus, et sur les nouvelles observations, qui viennent d'être faites à ce sujet; lû à l'Académie Royale des Sciences le 20. May 1761. par Mr. Baudouin Conseiller au Grand Conseil.* In qua Dissertatione *Illustrissimus D. Baudouin* ita refert:

„Occupatus cum Planeta Venere, fabrefieri curavi tubum 25. pedum, ad observandum Veneris transitum die 6. Iunii, et ad quaerendum Satellitem Veneris, per mensem Aprilem et Maium, cuius indicia in Actis Academiae legi.

De hoc meo propoſito certiorem reddidi die 25. Aprilis *Dominum Delépine*, Secretarium Societatis Lemovicenſis, a *Domino Paiot* ante duos annos erectae. *Dominus Delépine*, amore profectus Scientiarum accenſus, propoſitum hoc meum illico communicavit cum *D. Montaigne*, Membro Academiae Lemovicenſis, eidemque perſuaſit, ſociam ut mihi iungeret operam. Principio, quoniam exiguam fidem de exiſtentia huius Satellitis habebat, animum haud magnum prae ſe tulit, ad haſce obſervationes et inquiſitiones ſerio inſtituendas, quas irrito conatu tot tantosque ſuſcepiſſe viros noverat. Verum, quae non admiratio eum tenuit, poſtquam die 3. Maii hora 9. et ½. veſpertina, tubo 9. pedum, Venerem contemplando conſpexit in diſtantia 20. minutorum a Venere, lucem debilem, phaſin Veneris ex eadem parte aemulantem, cuius diameter apparebat una quarta Planetae primarii (Veneris). Linea ducta a Venere per Satellitem, faciebat infra Venerem cum ſuo circulo verticali angulum circiter 20. graduum meridiem verſus. Prima haec obſervatio, licet ſaepius repetita, nondum omne dubium ſuſtulit *Domino Montaigne*, an non fortaſſis phaenomenon hocce foret ſtella quaedam fixa minor.

Die ſequente, hoc eſt 4. Maii, item hora 9 et ½ veſpere, *Dominus Montaigne*, uti die antecedente, conſpexit idem aſtrum a Venere aliquanto magis, id eſt 30. ſecundis vel uno minuto diſtans, quam pridie, faciens cum verticali angulum 10. graduum infra Venerem, ſed ex parte ſeptentrionis, quaſi Satelles percurriſſet arcum 30. graduum circuli, cuius centrum foret Venus, et radius eſſet 20. minutorum. Mutatio haec ſitus Satellitis, motui Veneris attribui non poteſt, quia motus Veneris in longitudinem intra 24. horas erat circiter 20. minutorum; ſi igitur aſtrum, de quo hic agitur, fuiſſet ſtella fixa, die ſequente reperiri haud potuiſſet in eadem a Venere diſtantia, ſed elongata duplo circiter ſpatio, reſpectu diei prioris. Obſervator iſthic praeſtolabatur diem ſequentem, nempe 5. Maii, quo certis experimentis ſe ipſum convinceret, Satellitem a ſe viſum, eſſe verum, ac realem; qua-

quapropter eadem hora (9. et ½) se iterum ad observandum contulit; sed nebulae horizontis rariores, ad altitudinem usque Veneris protensae, circum Venerem atmosphaeram quamdam efformavere adeo, ut sola tantum Venus conspicua fuerit. Die 6. pariter coelum haud erat serenum.

Impatientia Observatoris nostri hoc tempore haud parum aucta est, dum tandem die 7. Maii eadem hora 9 et ½ vespertina, ut diebus antecedentibus, iterum conspiceret Satellitem, sed iam supra Venerem ex parte septentrionis versantem, et distantem a Venere 25'. vel 26'. sub linea, quae ad partem dextram Veneris cum circulo verticali angulum fecit 45. graduum. Lux Satellitis apparebat in omnibus his observationibus debilis, forma huius semper referebat phasim similem phasi Veneris; idem Satelles apparebat semel in tubo tam cum, quam sine Venere; tubus erat 9. pedum dioptricus, augens diametros obiectorum 40 aut 50es.

Huc usque observationes Domini Montaigne *descriptae in laudato* Mémoire Illustr. Domini Baudouin, *e quibus ea elementa huius Satellitis, suppositis observationibus* D. Montaigne *rectis, cum insigni Astronomiae peritia deduxit Illustr.* D. Baudouin, *quae in eodem Mémoire leguntur, quaeque a me hic praetermissa nemo vitio dabit, utpote ad finem meum haud pertinentia.*

Denique idem phaenomenon *Cel. Dominus Montaigne* conspexit die 11. Maii, sub horam 9. vespertinam, tubo eodem: quae observatio communicata cum *Illustr. D. Baudouin* occasionem praebuit conscribendae novae Dissertatiunculae, sub titulo: *Remarques sur une quatrième observation du Satellite de Venus, faite à Limoges le 11. Maii 1761. lues à l'Académie Royale des Sciences le 27. Mai 1761. par Mr. Baudouin, Conseiller au Grand Conseil etc.* cuius initium ita habet.

Incredibile mihi visum est, ut observator per tres dies successivos decipi posset eodem phaenomeno, videndo Satellitem Veneris cum phasi simili phasi Veneris, sub eadem diametro, sub qua olim visus est, et cum motu progressivo ab uno ad alterum diem. Tot circumstantiae determinantes,

tes, suspicionem omnem ex animo sustulerunt, quod *D. Montaigne* loco Satellitis fixam aliquam conspexerit, et multo magis quod illusus fuerit lumine quodam falso in vitris tubi efformato. Binae hae suspiciones solae videntur esse, quae contra observationes *D. Montaigne* formari possent; verum non obstante mea relatione, omnem omnino honorem defero dubiis, quae Astronomi illustrissimae huius Societatis moverunt in hac materia, meaque omnis ambitio eo connitebatur, qua obiecta dubia removerentur; et vero etiam satis progressus sum, opem ferente *Domino Montaigne*, dum die 11. Maii hora 9. vespertina, (die fere unica, qua circumstantiae favebant, remotiore adhuc luna et crepusculo, atque coelo etiam a nubibus libero,) reperit idem astrum in eadem a Venere distantia, sub qua illud viderat die 7. Maii, id est 25. minutis, formans cum circulo verticali per Venerem transeunte angulum 45. graduum meridiem versus supra Venerem.

Hucusque observationes D. Montaigne, *nec, quod sciam, ad hanc, qua haec scribo, diem, deinceps unquam phaenomenon hoc visum est* Domino Montaigne.

ANIMADVERSIONES

in has Domini Montaigne observationes.

I. Clarum est, phaenomenon hoc simillime apparuisse *D. Montaigne*, uti *D. Cassini* et *D. Short* antehac.

II. Visum esse tubo dioptrico 9. pedum, et quidem quatuor diebus, die nempe 3, 4, 7, et 11. Maii, eadem hora vespertina 9 et $\frac{1}{2}$, tubo eodem.

III. Id singulare fuisse, quod astrum hoc apparuerit in tubo semel, cum Venus per tubum non conspiceretur, hoc est sine Venere.

IV. Phaenomenon hoc apparuisse habere motum progressivum circa Venerem, tanquam circa centrum, et quasi in orbita ad radium visualem id temporis perpendiculari, ita,

ita, ut a die 3. ad 11. Maii, plus quam tres quartas sui circuli confecisse apparuerit.

V. Ex his colligitur, astrum hoc omnino esse non potuisse stellam aliquam fixam.

§. V.

Observationes eiusdem Satellitis factae Haffniae a D. Raedkier anno 1764.

Vulgatis illico his *D. Montaigne* observationibus, Astronomi omnes Transitum Veneris Anno 1761. observantes, ad quos haec nova ante pervenerant, attentissimi fuere, num hunc Satellitem, cuius diameter admodum sensibilis ferebatur, nempe 15". vel 20". in disco Solis reperirent ante, vel cum, aut post Venerem transeuntem, sed omnino nulli visus est Astronomo exercitato. Neque tamen propterea desiderium, hunc iterum circa Venerem indagandi, exstinctum est, cum fieri potuerit, ob orbitae Satellitis amplitudinem maiorem, ut supra, aut infra discum Solis, praeterierit. Anno igitur 1764. quo Venus vesperi in digressione a Sole versabatur Mensibus Martio, Aprili, Maio, Iunio, et Iulio, et quidem Mense Maio circa finem in digressione maxima cum declinatione insigni boreali; quae circumstantiae faventes plurimos observatores excitavere, ut novum hoc astrum circa Venerem iterum detegerent. Et licet plurimi fuerint observatores, qui in detegendo hoc phaenomeno tubis optimis incubuerint, quos inter praecipuus erat *cel. D. Messier, Parisiis observator diligentissimus, et exercitatissimus:* paucis attamen avarum hoc astrum se conspiciendum praebuit. Mihi bini duntaxat innotuere Observatores, quorum primus est *D. Raedkier* Haffniae, alter *D. Montbarron* Altissiodori. Primi, hac paragrapho referam observationes, alterius sequenti.

Haffniae igitur *D. Raedkier*, ut habent novellae, *Gazette littéraire de l' Europe, Mecredi 18. Avril 1764.* die 3. Martii, hora 6. vespertina, observavit prope Venerem astrum quodpiam, cuius lux quidem debilis erat, eius tamen diame-

 ter

ter distincte cernebatur; astrum hoc a Venere elongatum erat una circiter quarta parte diametri Veneris; centrum astri videbatur esse in eodem Almucantharat cum Venere, et diameter astri vix unam quartam diametri Veneris aequabat. Tubus vitrum obiectivum habebat $9\frac{1}{2}$. pedum cum lente 3. digit. adeoque augmentum 38es.

Die sequente (4. Martii) hic Satelles eodem tempore visus est, sed sensibiliter a Venere remotior in ascensione recta, linea per centrum eius ducta, cum circulo Almucantharat Veneris formabat angulum circiter 45. graduum, semper ex eadem parte; diameter astri aestimata erat eadem, quae die antecedente; astrum tamen erat minus visibile. Idem astrum distincte etiam cernebatur per tubum habentem pro obiectivo meniscum, tametsi vitrum hoc coloratum fuerit. Eodem vespere hora 7. *D. Raedkier* ope tubi 18. ped. et alterius 7. pedum observavit binas fixas, Veneri proximas, attamen per hos tubos Satellitem videre non potuit, cuius caussa attribui posse videtur effectui aurorae borealis, quae subinde apparuit.

D. Christianus Horrebow Astronomiae Professor, et tres alii, die 10 Martii inter horam 6. et 7. vespertinam, ope eiusdem tubi $9\frac{1}{2}$. pedum, conspexerunt ad partem Veneris dextram, faciens cum verticali angulum circiter 45. phaenomenon quoddam simile Satelliti, de quo tamen nihil certi affirmari potest. Quatuor hi Observatores detexerunt die 11. Martii, eadem hora, cum eodem tubo, lumen quoddam exiguum ad dextram Veneris, et circiter 30. gradus supra suum Almucantharat. Per plures ante institutas observationes certos se reddiderunt, lucem hanc esse non posse falsam quamdam apparentiam; astrum hoc parvum erat admodum, pallidum, et a Venere elongatum in distantia circiter unius diametri Veneris; lux eiusdem sensibiliter minor apparebat, quam in prima observatione, ita ut spem omnem ademerit sequentibus diebus lumen hoc videndi, et omnino

etiam

etiam post diem 11. Martii illud detegere haud amplius possibile erat.

Hucusque relatio observationum Haffnienstum.

§. VI.

Observationes eiusdem Satellitis factae Altissiodori (Auxerre) a D. Montbarron Anno 1764.

Altissiodori, ut refert *cel. D. Messier*, in suis litteris die 16. Iunii 1764. Parisiis ad me datis, *D. Montbarron* 1764. die 15. Martii, telescopio Gregoriano 32. pollicum, contemplando Venerem vespere hora 7, conspexit quoddam astrum minus, ex parte Veneris obscura, quod cum verticali ex parte orientis faciebat angulum circiter 60. graduum. Die 28. eiusdem mensis hora $7\frac{1}{2}$. vespertina, vidit *D. Montbarron* idem parvum astrum ad Venerem, simile priori, faciens cum verticali ex parte occidentis angulum 15. graduum; die sequente, id est 29. Martii, etsi Venus nubeculis rarioribus obducta fuerit, idem tamen astrum conspexit, faciens cum verticali ex parte occidentis angulum 44. graduum circiter; post hanc ultimam observationem, licet saepius hoc astrum ope eiusdem tubi quaesiverit, illud tamen nunquam deinceps videre potuit. Omnes observationes probant, astrum hoc non fuisse fixam aliquam, utpote quae magis scintillantes sunt, et minus terminatae; Phasim tamen in hoc astro nullam distinguere se potuisse asseruit *D. Montbarron*.

Hucusque observationes Altissiodorenses.

ANIMADVERSIONES

In Observationes Haffnienses et Altissiodorenses.

I. Quaedam phaenomena utriusque Observatoris conveniunt cum observatione *D. Montaigne*, *D. Short*, et *D. Cassini*; disconveniunt vero, quod in utraque harum nulla astri huius Phasis observata fuerit.

 II. Haff-

II. Haffnienses post diem 11. Martii, quo astrum sub luce debili conspexerant, deinceps videre non potuerunt. Altisfiodorensis contra Observator illud die 15. 28. et 29. Martii adhuc conspexerat.

III. Haffnienses illud tubo $9\frac{1}{2}$. ped. dioptrico observarunt, tubis autem dioptricis 18. et 7. pedum videre non potuerunt; Altisfiodorensis illud per telescopium Gregorianum 32. pollicum contemplatus est.

IV. Haffnienses distantiam huius astri a Venere die 3. Martii aestimarunt tantum fuisse unam quartam diametri Veneris; die 4. autem aliquanto maior erat: Altisfiodorensis distantiam a se visam non indicavit.

§. VII.

Primae Visiones P. Hell e S. I. phaenomeni similis Satelliti Veneris Anno 1757. et 1758. Vindobonae habitae.

Postquam aliorum Observatorum visiones cum publico communicatas, fide integra in supra indicatis paragraphis retuli, superest, ut meas proprias similis phaenomeni visiones, hactenus a me silentio pressas, candide referam. Itaque cum anno 1757. post obitum *Eminentissimi Cardinalis de Trautson, Studiorum Universitatis Vindob. Protectoris sapientissimi, doctissimique*, e copiosissimis Instrumentis physicis et mathematicis Universitati huic testamento legatis, Observatorio huic Caesareo-Regio bina telescopia anglicana egregia ad usum astronomicum illata fuerint, quorum unum est telescopium Gregorianum 2. pedum, fabrefactum in Anglia, alterum Newtonianum $4\frac{1}{2}$. pedum; quo constanter observationes Satellitum Iovis perago: evenit anno 1757. mense (ni fallor) Decembri, ut, dum telescopium laudatum Gregorianum 2. pedum augmenti circiter 70. vel 80. ad Phases Veneris periclitarer, astrum quoddam ad Venerem conspicerem, luce debiliore et confusa fulgens, persimile fere parvo cuidam cometae crinito. Id cum contemplarer, prima cogitatio suborta est,

est, an non astrum hoc foret, cometa quidam minor; (nam fixam non esse, debilis lux, et amplior diameter, manifeste ostendebant:) quapropter alio tubo $4\frac{1}{2}$. ped. Newtoniano supra dicto excellente, cuius augmentum est 54 Venerem contemplatus sum, ut de novo hoc phaenomeno certus redderer. At licet omnem circa Venerem regionem hoc tubo perscrutatus fuerim, nihil omnino reperire potui, quod phaenomenon per telescopium Gregorianum visum imitaretur; accessi secundo telescopium Gregorianum 2. ped. et per hoc iterum idem phaenomenon apparuit: tum sumpto tubo alio Newtoniano 4. pedum, in Anglia elaborato, minoris quidem augmenti, sed claritatis insignis, Venerem contemplabar, at incassum phaenomenon hoc quaeritabam. Repetii iterum telescopium Gregorianum 2. pedum, iterumque phaenomenon idem apparuit. Tentamina haec saepius repetita per horae fere spatium duravere; quapropter conclusi, per tubum Gregorianum imagine aliqua optica lucis cuiuspiam falsae me illusum fuisse, quae ex reflexione partis alicuius interioris tubi, fortassis politae et splendidae, per reflexionem ad lentem delata fuisset. Itaque observationem hanc, tanquam illusionem, indignam putavi, quae in diarium observationum mearum insereretur.

Anno sequente, scilicet 1758. dum Venus mense Martio in sua maxima digressione versaretur, plurimas Veneris cum fixis coniunctiones observando determinavi, dumque die quadam Phases Veneris per telescopium Gregor. 2. ped. supra dictum contemplarer, iterum se mihi dictum phaenomenon spectandum praebuit. Igitur cum iam per priores observationes certus essem, lucem hanc debiliorem esse illusionem opticam, quam suspicabar ex interiore quadam tubi parte per reflexionem ortum ducere; cuperemque vitio hoc tubum hunc liberare: idcirco die sequente, dissoluto in partes tubo, omnes tubi huius partes diligentissime perscrutatus sum, et quas vel aliquantum suspectas habebam, obducta fuligine denigraveram. Hoc composito, Venerem vespere iterum con-

contemplatus ſum, et quidem per dies aliquot, (fortasſis ob coelum vaporoſum,) lucem ante dictam non conſpexi. At quadam die ſerenisſima, dum iterum hoc tubo Venerem contemplabar, lucem quoque illam ſpuriam conſpexi iterum; cumque ſatis probabile mihi videbatur, lucem hanc a partibus interioribus tubi, quas adeo diligenter antehac perſcrutatus ſum, oriri haud poſſe: idcirco paullo attentius meditari coepi originem et cauſam lucis huius falſae. Itaque *cautisſime* et motu *lentisſimo* oculum ad aperturam tubi admovebam, usque dum imaginem hanc lucidam diſtinctisſime cernerem; at quanta me invaſit admiratio, dum ſpuriam hanc lucem in Satellitem Veneris, phaſim eandem cum Venere habentem, mutatam conſpexi! *En*, (aiebam apud memet,) ***Phaenomenon ſimillimum illi, cuiusmodi olim viderat D. Casſini Pariſiis, et recentius anno 1740. in Anglia D. Short.*** Ut igitur adhuc certior eſſem de ſpectro hoc, (nam hoc nomine phaenomenon iſtud meum tunc compellavi, et deinceps etiam ex merito compellabo,) oculum iam lente removebam a tubo, et ſpectrum etiam ſenſim diſparuit, tametſi Venerem diſtincte cernerem: admoto iterum oculo apparere coepit, et in certa oculi ab apertura diſtantia clarisſime et diſtinctisſime videbatur cum Venere; admoto autem adhuc magis oculo ſenſim diſparere coepit, donec in certa vicinia penitus videri desierit; limites autem diſparitionis adeo erant exigui, ut a diſtantia oculi a tubo media, in qua Satelles diſtincte cernebatur, ſpatium dimidiae lineae utrinque vix aequaverit, totumque ſpatium diſtantiae limitum viſionis vix lineam aequabat.

Hoc quidem capto experimento ſatis certus eram, imaginem hanc eſſe illuſionem ſeu ſpectrum: ut autem noſſem, unde ſuam originem duceret, aut quaenam eſſet cauſa, quae imaginem hanc in retina oculi inſpicientis efformaret, ſequentia cum ſpectro hoc tentamina ſaepius repetita inſtitui. 1) Imaginem Veneris in medio campo tubi conſtitui, et viſo ſpectro ad limbos circiter campi, oculum in circulum circa Venerem movebam, quo facto et ſpectrum circa Venerem

in

in eadem quasi a Venere distantia circumferri vidi; si oculum perpendiculariter deorsum movebam, et spectrum perpendiculariter deorsum movebatur, si sursum, spectrum quoque ibat sursum, verbo: in quamcunque partem moverem oculum, in eandem et spectrum ferebatur, hoc solo discrimine, quod spectrum hoc dum Veneri valde vicinum erat, plerumque disparuerit, ob causas infra referendas.

Porro, si imaginem veram Veneris ad limbum campi tubi adduxi, tum spectrum apparebat circiter in medio campo tubi, adeoque si Venus fuit in parte inferiore campi, spectrum erat in superiore etc. Haec omnia experimenta me de illusione optica certissimum reddebant; hae enim situs mutationes respondentes motui oculi, tam celeres, et in partes contrarias, nulli obiecto reali prope Venerem in coelis existenti competere possunt.

Habitis hisce cum spectro hoc experimentis, nihil magis in votis erat mihi, quam causam detegere elegantissimae huius illusionis. Bina itaque mihi principia optica in mentem venerunt, per quae spectrum hoc in retina oculi efformari posset. Primum erat ex dioptricis, cum tubus meus Gregorianus, per quem spectrum videbam, (praeter bina specula concava,) constaret duabus lentibus ocularibus, una quae oculo est proxima, habente figuram menisci, altera quae ab oculo est secunda, et utrinque convexa; quapropter existimavi fieri posse, ut imago quaedam Veneris secundaria a secundo vitro in superficie primi efformari posset, aut eo modo, quo Hugenius docuit in sua Dioptrica Propositione 51. Sed enim ex hoc principio imaginem hanc tam lucidam, tam distinctam, et reale obiectum egregie mentiens, derivari non posse penitus convictus sum, tum ratione, tum maxime experimentis (NB) plurimis hac de causa institutis, quibus referendis, tanquam superfluis, et ad phaenomenon hoc explicandum inutilibus, hic supersedere me posse iure arbitror, ut ex infra dicendis patebit.

Alte-

Alterum principium, quod mihi in mentem venerat, erat catadioptricum, coniunctum cum dioptrico, ita nempe mecum ratiocinabar: Pupilla oculi humani adeo laevigata est, ut homo intuens pupillam alterius hominis, suam imaginem in pupilla alterius efformatam per radios reflexos, tanquam in speculo quodam convexo elegantissime depictam, videat; pupilla igitur humana vices obit speculi convexi; sed pupilla oculi tubum inspicientis est in foco lentis ocularis, in quo imago obiecti depingitur, hoc est, focus lentis ocularis, seu imago obiecti proxime terminatur in pupilla oculi, (quod facile patet, nam si intueamur oculum alterius hominis, qui per tubum ex. gr. Lunam intuetur, videmus pupillam illius imagine lucidissima Lunae fulgentem,) ergo imago obiecti lucidi per tubum repraesentati depingitur in pupilla, tanquam in speculo convexo vitreo politissimo, ergo haec imago lucida in pupilla depicta reflecti potest ad lentem primam oculo proximam; sed lens prima mei tubi Gregoriani est meniscus, cuius pars concava oculum versus spectat, ergo imago ex pupilla in partem concavam menisci delata reflecti poterit iterum, tanquam ex speculo concavo auctior, et sub diametro multo maiore, quam fuerit in pupilla, sicque per aperturam pupillae, sub certo angulo delata in retinam, efformare poterit imaginem secundariam Veneris, minorem quidem, quam vera sit imago, et minus lucidam, attamen distinctam, et imagini verae simillimam. Hoc erat primum meum ratiocinium, quod cum mihi phaenomeno huic explicando maxime aptum videbatur, plenius et accuratius tum per experimenta, tum per ratiocinia firmatum volui, quemadmodum ex sequentibus paragraphis patebit.

§. VIII.

Experimenta, quibus supra dicta illusio optica per solam reflexionem a pupilla fieri, demonstratur.

Experimentum I. Tubum assumpsi meum manualem longitudinis $3\frac{1}{2}$ digitorum, more Gallileano, seu Batavo constructum,

ctum, quem etiam theatralem, ob usum eius in spectaculis theatralibus percommodum, appellant; huius vitrum obiectivum est lens plano-convexa, habens focum 6. digitorum, adeoque radium convexitatis 3. digitorum, apertura, seu diaphragma vitri huius obiectivi est $1\frac{1}{4}$. digiti, lens vero ocularis est vitrum plano-concavum, habens radium concavitatis $2\frac{1}{2}$. digiti, et hinc focum virtualem 5. digitorum. Tubus ergo isthic obiecta parum admodum auget, nempe in ratione tantum 5 : 6. ideoque campum magnum exhibet, pars autem lentis ocularis concava spectabat versus oculum; habebat itaque tubus iste conditiones omnes, quas ratiocinium meum supra de illusione relatum requirebat, scilicet, 1) ut focus proxime in pupilla terminetur, hoc est, ut imaginem obiecti in pupilla efformare possit. 2) Quia lens ocularis erat plano-concava, cuius concavitas versus oculum erat sita, et apertura tubi ad oculum paullo maior, poterat imago in pupilla depicta reflecti in superficiem concavam lentis ocularis, et ab hac, tanquam ex speculo concavo reflexa, iterum per foramen pupillae sub certo angulo deferri ad retinam oculi, ubi cum imagine primaria, secundariam quoque in parte aliqua retinae efformaret. 3) Quia focus reflexionis vitri huius concavi est $1\frac{1}{4}$. dig. circiter, et focus refractionis lentis obiectivae combinatae cum hac lente concava adhuc est in distantia a lente hac concava circiter $1\frac{1}{4}$. digiti; pupilla ergo oculi constitui potest tam in foco reflexionis, quam refractionis lentis plano-concavae. 4) Quia tubus iste obiecta vix una sexta parte diametri auget, fieri debet, ut diameter Lunae per hunc tubum visa non maior repraesentetur, quam diameter Veneris visa per tubum meum Gregorianum 2. pedum, augentem 8ces circiter; quapropter ita mecum argumentabar: ergo si per hunc tubum Lunam, aut aliud lucidum obiectum maioris diametri, ex. gr. flammam candelae intuear, pariter et Satellitem Lunae, seu spectrum Lunae, et spectrum flammae videre potero eodem modo, quo per tubum Gregorianum Satellitem Veneris. Et vero

 even-

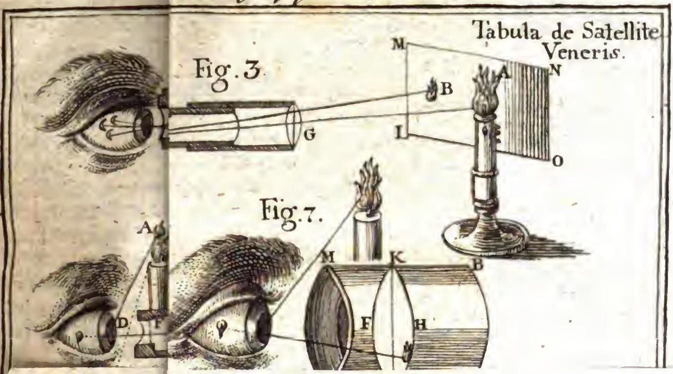
eventus egregie ratiocinio huic meo respondit. Nam dum Lunam proxime in quadratura versantem per hunc tubum (fig. 1.) contemplabar, atque oculum lentissime ad tubi aperturam in distantia a lente oculari 1. dig. $\frac{1}{4}$. seu semiradii concavitatis circiter admovebam, primum quidem videre coepi ad latus Lunae lucem confusam, tum *sensim* et *lentissime* oculum adhuc magis admovendo lux haec confusa in lucem distinctam abibat, donec in certa distantia, lunulam, phasim Lunae elegantissime imitantem, non sine stupore intuitus fuerim, si oculum adhuc magis admovebam, tum lunula haec mutata est in imaginem stellae fixae primae magnitudinis adeo elegantem, ut ignorans quispiam illusionis huius, certissime assereret, se Lunam cum reali ac vera fixa primae magnitudinis in coniunctione videre; si oculus adhuc magis admovebatur, imago haec quoque magis confusa apparebat, et maioris diametri, atque ita quo magis oculus admovebatur in maiorem etiam imaginem confusam abibat spectrum, donec in certa distantia penitus disparuerit. Quod si oculum in ea distantia locatum, in qua spectrum distinctissime apparebat, in circulum circa Lunam ferebam, aut si Lunam ad limites campi constitueram, eadem omnia phaenomena vidi, quae §. VII. cum Satellite Veneris a me explorata recensui. Hoc autem experimentum non semel, sed, ut ita dicam, centies, id est saepissime, diversis mensibus, tam a me, quam a meis sociis, cum voluptate toties quoties repetitum est, et actu repeto, dum fictitium hunc Satellitem Lunae mihi vel aliis exhibere volo.

Tab. I.

His experimentis certus iam eram phaenomenon hoc huius spectri, seu Satellitis Lunae, aut Veneris, omnino a pupilla ortum ducere; verum ut adhuc certior essem, hoc et nullo alio modo fieri hanc visionem, ita mecum ratiocinabar. Si imago primaria obiecti per tubum conspecta, et in pupilla per radios refractos efformata, atque a pupilla in lentem concavam reflexa, ab hac lente iterum per pupillam in reti-

nam

[...]a.74. seqq.

nam delata explicato ſupra modo, videtur, ergo etiam eodem modo, etſi paululum minor, attamen diſtincte videri debet, ſi radios obiecti lucidi ex. gr. Lunae, non per tubum, ſed immediate et directe ab obiecto in pupillam delatos reflectam ad lentem concavam? hoc eſt, (vide figuram 2.) ſi tubum A, B, non ad Lunam L dirigam, ſed ab eadem ſub angulo L, D, F, ex. gr. 30. aut 40. graduum, ita averſum ſervem, ut radii Lunae directi L, D, ſolum ad pupillam D, et nequaquam ad lentem H, vel ad obiectivum G ingredi poſſint. Et en effectus iterum ratiocinio reſpondit egregie, nam radii L, D, directe a Luna in pupilla excepti, atque ad lentem H concavam, ſub priore oculi a lente diſtantia reflexi, omnino iterum Satellitem Lunae, F (attamen ſine Luna,) in retina videndum exhibuerunt admodum diſtincte, (ſervato oculo in debita diſtantia a lente,) et luce vivaciſſima ſplendidum. Eadem experimenta cum flamma candelae, in obſcuro cubiculo, tempore veſpertino, per eundem tubum cepi. Primo (vide figuram 3.) ſtatui candelam A ſupra menſam in diſtantia ab oculo circiter duorum pedum, poſt candelam poſui chartam caeruleam, vel coloris obſcurioris L, m, n, o, quae viſionem candelae terminaret, quo caſu intuendo flammam A per tubum F, G, eodem modo, ſi oculus lente ad aperturam F in diſtantia $1\frac{1}{4}$. dig. admovebatur, exhibebatur mihi imago flammae ſecundaria minor B, veluti Satelles flammae, in diſtantia arbitraria a flamma primaria, prout nempe oculus movebatur,

Experimentum II. (vide fig. 4.) Si candela ſtatuatur in priori quidem ab oculo diſtantia, ſed ad latus ita, ut radii directi candelae A, D, tantum ad pupillam D, nequaquam autem ad vitra tubi F et G pervenire poſſint, tum eodem modo oculum lente ad tubum applicando, videbitur eadem flammula ſecundaria lucidiſſima in B, ut prius, ſed ſine flamma primaria; quod ſi manus interponatur inter oculum D et candelam A, ita ut arceatur radius A, D, a pupilla, tum

 illico

illico disparet etiam flammula B in charta L, M, N, O, quod experimentum una cum experimento figurae 2. omnino demonstrativum est, flammulam hanc secundariam, (ut supra fig. 2) lunulam,) per solam omnino reflexionem a pupilla in lentem concavam ocularem F delatam efformari in retina, et nullo alio modo quovis excogitabili.

Notandum I. Imperitos et minus cautos periclitatores horum experimentorum monuisse iuverit sequentia: 1) Antequam tubum theatralem supra explicatum ad instituenda haec experimenta adhibeant, explorent primum, an lentis ocularis plano-concavae pars *concava*, an vero pars *plana*, in tubulo oculum versus spectet; est enim (e theoria catadioptrica) conditio essentialis ad successum horum experimentorum per hunc tubum, ut pars *concava* lentis plano-concavae oculum versus spectet. Nam si pars plana versus oculum spectaret, imperite quis, et successu impossibili, experimenta huius spectri facere vellet: dum enim pars plana lentis plano-concavae oculum versus sita est, noscitur e theoria catadioptricae, reflexiones imaginis pupillae admotae duplices quidem ex superficie lentis oculum versus spectante haberi, sed quarum neutra ab oculo videri potest. Prima reflexio formatur a superficie plana, tanquam a speculo plano; iam vero cum focus radiorum refractorum (in casu Fig. 1. et 3.) imaginis primariae in pupillam incidens, imaginem obiecti primarii tanquam in speculo convexo depingat satis exiguam, (et multo magis radii directi figurae 2. vel 4.) fit, ut exigua haec imago a pupilla ad lentem reflexa, ibidem exigua admodum comparere debeat; et cum hoc planum lentis sit ab oculo aliquanto remotius, ex causa hac distantiae oculi a lente iterum minor a plano lentis ad retinam reflecti debeat, quam fuerit in pupilla, hinc valde exigua omnino, et sub magnitudine minimi puncti cuiusdam debiliter lucidi apparere debet; secunda vero reflexio in hoc casu partis planae, lentis plano-concavae oculum versus spectantis, fit tanquam ex specillo

ad-

admodum exiguo *convexo*, cuius convexitatis radius eſt ipſe radius concavitatis, nam in hoc caſu ſuperficies *concava* averſa ab oculo, format ſuperficiem *convexam* verſus oculum; quapropter imago de ſe exigua obiecti per radios refractos in pupilla tanquam ſpeculo convexo depicta, iterum ab hac reflectitur ad ſuperficiem lentis tanquam ad ſpecillum *convexum*, inde intelligitur, imaginem hanc infinite parvam reflecti debere a lente ad retinam, hoc eſt, fieri ſimpliciter oculo inſenſibilem. Idem cum proportione dicendum de caſu Figurae 2. et 4. Hinc in caſu, quo planum lentis huius plano-concavae oculum verſus ſpectat, impoſſibilis eſt effectus ille ſupra a me dictus imaginis ſecundariae per reflexionem a pupilla efformandae; quibus de cauſis etiam hoc caſu phaenomenon ſupra dictum nunquam videri poterit. Qui igitur neglecta hac conditione ſpectrum a me explicatum videre voluerit, ſuae in catadioptricis imperitiae adſcribat, ſi aut nihil, aut parum viderit. Caveat autem, (niſi peritis riſum movere velit,) ne pronunciet experimenta haec ſupra a me relata, falſa eſſe ex eo capite, quod ſibi non ſucceſſerint. Succedent autem certisſime, ſi pars concava lentis oculum verſus ſpectaverit, et ſi ſequentia monita obſerventur; nam tali caſu habetur effectus ſpeculi concavi augentis, et nitide reflectentis, imaginem a pupilla reflexam, ut clariſſime in experimento III. videbimus.

Notandum II. Admonendi ſunt praeterea Periclitatores horum experimentorum, ut antea explorent radium concavitatis lentis; nam niſi oculum, ſeu pupillam, conſtituant circiter in diſtantia ſemiradii concavitatis a lente, aegre, et non niſi diu tentando imaginem ſecundariam efformare poterunt, e cauſis limitum viſionis infra explicandorum: ſi autem imperiti ſint inveniendi radium concavitatis, tum hi, (dum tubum hunc ad Lunam, vel ad flammam candelae directum tenent,) oculo *lentisſime* (*NB lentisſime*) appropinquent ad lentem tubi eo usque, dum lucem aliquam ſpuriam lentem oc-

 cupan-

cupantem conſpicere incipiant, qua conſpecta, oculo magis (ſed omnino *lentisſime*) appropinquent, et experientur, (ſi debitam diſtantiam attigerint, et tubum firmiter et manu non tremula tenuerint,) elegantiſſimam imaginem ſecundariam obiecti primarii ſe efformaſſe, hoc eſt, effectus ſupra explicatos ſe attigiſſe: ad tollendam vacillationem tubi, quam experimento huic plurimum obeſſe experientur, ſuadeo ut manus tubum deferens, fulcro ſuppoſito firmetur.

Notandum III. In repetendis experimentis illis binis, figurae 2. et 4. in quibus tubus ab obiecto primario lucido averſus tenetur, hae praeterea cautelae obſervandae erunt, ſi nitidum ſpectrum conſpicere deſiderant. I. Tubulum ita averſum ſervent, ut ille cum obiecto lucido angulum ad oculum faciat circiter 30 vel 40 graduum, qua cautela fiet, ut radius obiecti lucidi L, D fig. 2. vel A, D fig. 4. non ad corneam (vide fig. 6.) a, b, c, aut d, f, e, ſed ad pupillam a, c, d, e, incidat: a cornea enim, utpote minus ad reflexionem apta, non niſi lux aliqua mere confuſa, et quaſi ſulcis ſucciſa reflecti poteſt; ſecus eſt ſi a pupilla tanquam ſpeculo politisſimo vitreo excipiantur. Nemo certe hominum intuens oculum alterius hominis ſuam imaginem diſtincte vidit e cornea reflexam; videt autem omnis in pupilla alterius imaginem ſuam, tanquam in ſpeculo vitreo convexo eleganter expreſſam. II. Cavendum, ne per applicationem ipſam tubi ad oculum impediantur radii directi (L, D, fig. 2. vel A, D fig. 4.) ad pupillam ab obiecto lucido tendentes, hoc eſt, ne pupilla per tubulum ipſum, per naſum, aut per manum tubum tenentem obumbretur. Cum pili palpebrarum, eorum hominum maxime, qui et copioſioribus et longioribus gaudent, hoc ſitu oculi facile radios directos (L, D, fig. 2. vel A, D fig. 4.) ad pupillam tendentes perturbent, hoc eſt, imaginem in pupilla minus diſtinctam faciant, ut cautis exploratoribus ignotum eſſe nequit; hinc palpebrae magis apertae ſerventur, illeque ſitus oculi in hoc caſu quaerendus, in quo radii

radii ab obiecto lucido quam minime perturbentur a pilis palpebrarum. IV. Oculus quam *lentissime* in distantia circiter semiradii concavitatis admoveatur, tubulusque immotus omnino servetur; haec si cauta fuerint, affirmare ausim de felici successu huius pulcherrimi et demonstrativi experimenti, *quod omnino visio haec huius spectri nullo alio modo fiat, quam per reflexionem a pupilla in lentem ocularem delata, et ab hac ad retinam reflexa.* Nam cum tubus (in casu fig. 2. et 4.) ab obiecto lucido ita aversus sit, ut nullus omnino radius directus, ne obliquus quidem, vel ad vitrum obiectivum, vel ad lentem ocularem (fig. 2. et 4.) incidere possit; et tamen admoto oculo, (in quem solummodo radiat obiectum lucidum,) spectrum hoc in tubo compareat, nec compareat solum quomodocunque, sed idem omnino, quod habebatur per directum aspectum in fig. 1. et 3. exhibitum, eiusdem praeterea fere magnitudinis, (cum augmentum tubi sit exiguum), et distinctissimum, claritate autem adhuc maiore fulgens ob campum tubi, seu terminum, ad quem spectrum refertur, aliquanto obscuriorem, quis inquam erit, qui neget, *spectrum hoc originem suam omnino ducere a sola pupilla?*

Qui igitur horum experimentorum figurae 2. et 4. explicationem afferre vult aliam, aut similem illi, qualem Hugenius refert propositione 51. supra §. VII. indicata, de reflexionibus alternis superficierum lentium plurium combinatarum intra se, aut per nescio quas causticas etc. ne is mihi in arboribus cervos, in siccis campis pisces degere, demonstrare velle videtur: vellet enim imaginem reflexam fieri per radios, qui non dantur, hoc est, per radios impossibiles, hoc est, per reflexiones impossibiles. Idem dicendum de spectro figurae 1. et 3. ob legitimam illationem aequalitatis imaginis, seu spectri eiusdem, quoad omnia respective similis illi, quod conspicitur in figura 2. et 4. Sed nondum satis: sunt enim quidam ingenio adeo severo, ut opiniones suas, (nescio quibus principiis praeoccupati,) veritatibus manifestis non

ante

ante ſubiiciant, quam ubi ita convincuntur, ut effugii locus omnino nullus ſit. Sit igitur

Experimentum III. Quo quis non modo ipſis oculis cernere, ſed, (ut metaphora utar,) ipſis quaſi manibus palpare debeat, ſpectrum in figuris 1. 2. 3. et 4. demonſtratum, non alio omnino modo fieri, aut explicari poſſe, *quam per reflexionem imaginis primariae a pupilla oculi ad lentem ocularem reflexae, atque ab hac ad retinam proiectae.*

Igitur fiant ea omnia, prout in *Experimento II.* figura 4. indicantur, et dum comparet ſpectrum B, illudque in charta L, M, N, O, clariſsime et diſtinctiſsime conſpicitur, tum eo tempore, (ſervando immotum tubum et oculum,) manu, vel alia re opaca, claudatur vitrum obiectivum G. hoc eſt, tubus ex parte vitri obiectivi obſcuretur, caute attamen, ne ſibi Obſervator per manum claudentem obiectivum, impediat radium directum A, D, tendentem ad oculi pupillam; quo facto, idem ſpectrum clariſsime apparebit, ſed ſimul apparebit etiam integra imago totius oculi a candela illuminati; in oculo pupilla, in pupilla eadem imago flammulae, ſeu ſpectrum elegantiſsime expreſſum, idem omnino, quod videbatur prius eſſe remotum, et extra tubum in charta L. M. N. O, verſans. Videatur figura 6. in qua exhibetur oculus in lente oculari plano-concava huius tubuli expreſſus, habens in pupilla a, c, d, e, depictum ſpectrum, ſeu flammulam S, prout in lente videtur.

Hic iam illum ego audire vellem peritum Opticae, qui hoc adeo palpabile experimentum alio modo explicet, quam per reflexionem pupillae oculi, quando ipſis oculis cernit, flammulam illam, ſeu ſpectrum in pupilla expreſſum, idem omnino eſſe quod viderat, antequam vitrum obiectivum manu obſcuraretur; neque enim diſparet eo tempore quo manus admovetur, ſed conſtanter idem omnino videtur, ſive manu claudat obiectivum, ſive non, niſi quod clarius appa-

reat,

reat, quando manus obiectivum obſcurat, quia refertur ad terminum obſcurum.

Demonſtratio huius phaenomeni alia non eſt, quam quae in catadioptricis paſſim refertur, de reflexionibus obiectorum in ſpeculo concavo; in hoc enim caſu, (ut patet,) pars concava lentis plano concavae oculum verſus ſpectans effectum ſpeculi concavi praeſtat.

Quod ſi quis tamen Lector Scepticus huic adeo palpabili experimento adhuc non acquieſcat, dicatque: *fortasſis, dum obſcuratur vitrum obiectivum, non manet eadem flammula, ſeu ſpectrum, ſed aliud novum generatur, novumque apparet, eſſeque poteſt, ut hoc ipſum experimentum demonſtrandae illuſionis, ſit nova illuſio illuſionis.* Ad haec reſpondeo: dubium hoc quidem eſſe ſatis imperitum: nam primo, cum in hoc tertio experimento nulla alia circumſtantia mutetur, quam ſola obſcuratio obiectivi vitri, quae ea ſolum de cauſa fit, ut imago oculi, quae prius, (ob terminum lucidiorem campi tubi,) non ſenſibilis erat, efficiatur ſenſibilis et diſtincta, patet, nullam hic eſſe poſſe cauſam aliam praetenſae novae geneſis ſpectri novi, quam obſcurationem obiectivi. Atqui in hoc caſu huius experimenti vitrum obiectivum perinde ſe habet ac ſi non adeſſet; cum enim nullum radium nec directum, nec obliquum, obiecti lucidi in hoc incidere poſſe, (ut ſupra oſtenſum eſt,) certum ſit, quid igitur ad geneſin ſpectri conferet vitrum obiectivum non obſcuratum? Verum, ut imperitus huiusmodi adverſarius penitus convincatur, iubeo illum eximere e tubulo vitrum hoc obiectivum, atque relicta ſola lente oculari ſine obiectivo, repetere omnia illa, quae in hoc tertio Experimento ſupra dicta ſunt, et ſi quidem omnia fieri experietur perinde, ac ſi vitrum obiectivum adeſſet, num victas veritati daturus eſt manus? ita equidem ſpero; dico autem, eum omnia Experimenti III. phaenomena experturum eadem fieri certisſime abſente obiectivo, quae facta ſunt hoc praeſente, ergo — —.

Cum itaque reflexionem hanc iam certissimum sit fieri a pupilla, idem spectrum in pupilla depictum videri poterit, si pars plana lentis ocularis plano-concavae, exemptae e tubulo hoc theatrali, charta nigra apposita obscuretur, sicque speculum concavum efficiatur, atque oculo a candela illuminato, sub eadem a candela distantia, et situ oculi eodem, (ut in experimento III. factum,) admoveatur, vide fig. 5. vel si loco lentis plano-concavae adhibeatur specillum metallicum concavum, eiusdem radii cum lente priore. Quod si quis autem illud meum monitum supra datum experiri velit, quod scilicet spectrum hoc, (si nitidum comparare debeat,) non formetur a cornea, sed a pupilla, is oculum ita flectat versus candelam, ut radii a candela directi solum ad corneam incidere possint, videbit in speculo hoc concavo, loco imaginis distinctae flammulae, meram lucem confusam per partem corneae dispersam, et interminatam. Eodem pacto cernet in hoc speculo pilos palpebrarum incautis observatoribus imponere posse, ut loco imaginis distinctae cernant perturbatam, si nempe situm oculi respectu candelae non eum teneant, ut imagini in pupilla depictae pili palpebrarum non obsint.

Porro, cum ex his supra relatis experimentis clarum manifestumque sit, spectrum hoc ex imagine pupillae in lentem ocularem reflexae originem suam ducere, certumque sit praeterea superficies lentium, quae oculum versus spectant, effectum praestare posse, aut speculi concavi, aut convexi, aut plani: hinc sequentia experimenta, methodo experimenti III. fig. 4. aut 5. instituisse iuverit.

Experimentum IV. Si loco lentis plano-concavae adhibeatur meniscus, eaque omnia fiant, quae in experimento III. de lente plano-concava obscurata dicta sunt, perinde spectrum elegantissimum efformabitur, omniaque ea fient, quae cum lente plano-concava evenere. Est enim meniscus perinde lens ex una parte concava, licet sit ex parte altera convexa; id peculiare, (ut ex catadioptricis constat,) habet

me-

meniſcus prae lente plano-concava, quod in lente plano-concava, (ut ſupra dictum eſt,) ſi pars plana oculum verſus ſpectet, ſpectrum hoc aut exiguum admodum (ex ſuperficie plana,) aut plane nullum, ex ſuperficie nempe convexa oculum verſus ſpectante reflexum videri debeat; e contra meniſcus ſpectrum illud exhibeat elegantiſſimum, et auctum, etiamſi pars convexa verſus oculum ſpectet, hoc ſolum diſcrimen exiguum intercedit inter ſpectrum a parte convexa, et inter ſpectrum a parte concava oculum verſus ſpectante reflexum, quod dum pars convexa meniſci oculum verſus ſpectat, ſpectrum aliquanto minus, et debiliore luce fulgens appareat, quam ſpectrum partis concavae oculum verſus ſitae, attamen et iſtud ſatis diſtinctum, et (tanquam ex ſpeculo concavo reflexum) auctum videtur.

Experimentum V. Si lens utrinque aequaliter convexa (F, G, H, K fig. 7.) cuius focus radiorum refractorum ſit ex. gr. 8. digitorum, inſeratur tubulo chartaceo M, N, C, B, cuius longitudo M, B ſit 2. digitorum, in cuius medio ſtatuatur lens F, G, H, K, ſitque praeterea tubulus iſte verſus oculum apertus in M, N, clauſus in B, C, ſi itaque hac lente (ita in hoc tubulo clauſa, ut omnes radii a candela arceantur,) repetantur ea quae experimento III, dicta ſunt, tum ſi oculus, in quem radiat lumen candelae, ſiſtatur a lente in diſtantia foci radiorum refractorum, hoc eſt, in noſtro caſu, 8. digitorum, tum duplex imago flammulae a pupilla reflexae cernetur; una ex parte lentis convexa G, F, K, ſitu quidem erecto, et ſplendida, ſed exigua admodum, utpote tanquam ex ſpeculo convexo, altera cernetur reflexa ex parte lentis G, H, K, tanquam ex ſpeculo concavo, maior quidem priore, ſed obſcurior, et inverſa; ſi oculus huic lenti ita prope admoveatur, ut ſit in diſtantia circiter una quarta foci radiorum refractorum, hoc eſt in noſtro caſu, in diſtantia circiter 2. digitorum a ſuperficie G, H, K, tum cernetur imago a pupilla reflexa, in ſuperficie G, H, K, admodum dis-

tincta et aucta eodem fere modo, ut per lentem plano-concavam, aut per meniscum eiusdem radii, repraesentata.

Experimentum VI. Si loco lentis aequaliter utrinque convexae, huic tubulo inseratur lens inaequaliter convexa, comparebunt eadem phaenomena spectri, solumque distantiae oculi a lente variantur, prout pars lentis plus vel minus convexa oculum versus spectat.

Si hoc experimentum instituatur cum lente plano-convexa, tum N. 1. si pars lentis huius plana versus oculum spectet, et oculus sistatur in maiore distantia a lente, quam sit focus radiorum refractorum, hoc est, ultra diametrum convexitatis, tum duplex habebitur imago flammulae a pupilla reflexae, una ex parte plana satis sensibilis, attamen exigua, tanquam a speculo plano reflexa, adeoque erecta; altera orietur adhuc minor et vix sensibilis, tanquam ex speculo convexo, et quidem situ inverso: qui effectus est speculorum concavorum, dum obiecta repraesentanda sistuntur in maiore distantia a speculo, quam sit quarta pars diametri concavitatis, ut, si (in fig. 10.) oculus sistatur in A, in distantia foci radiorum refractorum.

2. Si (in eadem positione lentis) oculus sistatur in distantia minore a lente, quam sit focus radiorum refractorum, seu propius, quam sit diameter convexitatis, per totam distantiae lineam A D, usque ad distantiam a superficie B convexa, quae sit una octava diametri convexitatis exclusive, tum effectus reflexionis spectri sensibilis tantum habetur, tanquam ex speculo plano, sine alia imagine ulla sensibili.

3. Si (in eadem positione lentis) oculus sistatur a superficie convexa in distantia circiter una octava diametri convexitatis in B, tum habetur effectus speculi concavi cum insigni augmento, claritate, et nitore spectri, et quidem situ erecto apparentis, spectrum autem illud, quod ex parte plana refle-

reflectebatur, mutatur in circulum maiorem sub obscura et dissipata luce confusum.

N. II. *Si* lentis plano-convexae pars convexa oculum versus spectet, et oculus sistatur in C, in distantia a superficie convexa una quarta diametri convexitatis circiter, tum iterum habetur effectus speculi concavi, augentis et nitide repraesentantis spectrum in situ quidem erecto, sed ex dimidio minus, quam illud fuit in Nro. I. Casu 3. priore, ubi oculus tantum distabat una octava diametri. In aliis distantiis oculi in hac positione lentis, effectus tantum sensibilis habetur per modum speculi convexi, situ erecto repraesentantis, hinc spectrum aut valde exiguum, aut nullum cernetur.

Quonam modo hae omnes nunc recensitae reflexiones fiant, atque ab oculo in supra dictis distantiis posito cernantur, demonstrationes petendae sunt ex catadioptricis, quibus hic, tanquam passim in libris opticorum recensitis, et notis, supersedeo. Ex his solum sequens generale Corollarium certissimum adnotasse iuverit.

Corollarium generale. *Spectrum igitur in omnibus dictis casibus nitidissime apparet, in ea distantia oculi a lente, ubi oculus seipsum nitidissime videre potest in lente; spectrum autem nitidum, et simul auctum, hoc est, admodum sensibile apparet, quando oculus est in ea distantia a superficie lentis reflectentis, quae effectum speculi concavi praestat, ubi seipsum clare et auctum, (si nempe pars lentis ab oculo aversa obscuretur,) videre potest.*

Notandum: Si tantum peritis harum rerum Lectoribus scriberem, iam hic materiae huic finem imponere, ipsisque relinquere possem applicationem faciendam ad explicationem spectri Satellitis Veneris, per tubos seu Gregorianos, seu dioptricos, in quibus prima lens ocularis est *meniscus*, quem vidimus praestare posse effectum speculi concavi; aut per tubos sive Gregorianos, sive dioptricos, qui pro prima lente oculari habent vel lentem utrinque aequaliter, vel inaequali-

ter convexam, aut lentem plano-convexam, quas omnes vidimus itidem praeſtare poſſe effectum ſpeculi concavi, haeque ſola ſequente propoſitione univerſali ſcriptum meum concludere, ſcilicet: *quotiescunque conſtructio tubi habetur huiusmodi, ut focus radiorum reflexorum lentis primae ocularis exhibens imaginem pupillae coincidit cum foco radiorum refractorum, qui ex conſtructione tubi, vel potius lentium ocularium oritur, ſique oculus in hoc foco conſtituatur, per talem tubum videri poſſe ſpectrum Veneris, modo augmentum tubi ſit inſigne, ſaltem 50es aut 60es.* Sed enim ſcio, Lectores meos non omnes futuros adeo peritos Opticae, ut ipſi marte ſuo ex iam recenſitis omnia ſpectri Veneris phaenomena derivare poſſint, hinc mihi porro in hac materia progrediendum erit, et 1) oſtendendae conditiones tuborum, quibus ſpectrum hoc nitidiſſime per reflexionem ſupra explicatam a pupilla appareat, dein cautelae recenſendae, quae in efformando hoc ſpectro requiruntur, ac *tertio*, quaedam animadverſiones circa hunc ſic dictum Satellitem Veneris adferendae erunt. Sit igitur

§. IX.

Demonſtratio illuſionis opticae, ſeu Spectri Veneris per diverſos tubos exhibendi.

Ad pleniorem huius demonſtrationis claritatem, praenotanda cenſui ſequentia:

I. Focum radiorum refractorum *compoſitum*, appello focum illum, qui oritur ex combinatione duarum vel plurium lentium, quarum una intra focum alterius collocatur, ut in fig. 9. focus A, qui habetur ex lentibus B, C, et F, G, quarum prima B, C, ſita eſt intra focum lentis alterius F, G, cuiusmodi lentium combinationes adhibentur in Gregorianis, aut Dollondianis, aut microſcopiis compoſitis, ad obtinendum augmentum aliquod inſigne obiectorum. Diſtantia huius foci compoſiti radiorum refractorum a lente prima B, C, fig. 9. ut in dioptricis demonſtratur, pendet a ratione diſtantiae

lentis

lentis B, C, a lente F, G, ex qua foci imminutione pendet augmentum. Potest etiam haberi focus radiorum refractorum *compositus* per unam lentem huiusmodi, quae habeat diversas convexitates, uti est meniscus, vel lens utrinque inaequaliter convexa.

II. Focum radiorum reflexorum *repraesentativum Spectri*, voco illum, in quo, (posita conditione obscurationis lentis,) locatus oculus seipsum in superficie concava lentis oculum versus spectante clare videre potest, ut supra in experimentis §. VIII. recensitis vidimus.

III. Ad probe intelligenda verba mea, dum dico: conditionem essentialem constructionis tubi, per quem Spectrum videri debet, esse debere hanc: *ut focus radiorum reflexorum repraesentativus spectri cadat intra focum radiorum refractorum compositum, seu, ut hi duo foci conveniant:* sequentia notanda sunt. 1) Constare ex dioptricis, focum radiorum refractorum non formare unum punctum, hoc est, radios refractos non colligi in uno puncto, sed in linea aliqua, et quidem tanto maiore, quo distantia foci radiorum refractorum a superficie refringente, seu a lente, maior est. 2) Etiam focum radiorum reflexorum, ut ex catadioptricis constat, non efficere unum punctum, hoc est, radios reflexos non colligi in uno puncto, sed in linea aliqua. 3) Constat ex opticis, quod linea haec foci radiorum refractorum, (positis caeteris paribus,) semper maior sit quam linea foci radiorum reflexorum, hoc est, quod radii reflexi semper in arctiori spatio colligantur, quam refracti. Sic ex. gr. in fig. 13. si radii refracti colligantur in linea *a*, *b*, reflexi unientur in linea *c*, *d*, hoc est, spatium totius foci radiorum refractorum *a*, *b*, in quo exhibetur imago obiecti primarii per refractionem, maius est, quam spatium *c*, *d*, in quo exhibetur imago spectri per reflexionem. His intellectis dico, ternos esse posse casus, in quibus *focus radiorum reflexorum repraesentativus spectri cadit intra focum radiorum refractorum imaginis primariae*. Primum

mum casum exhibeo in fig. 13. in qua focus radiorum reflexorum *c*, *d*, est intermedius inter puncta extrema *a* et *b* lineae foci radiorum refractorum. *Secundus casus* habetur in figura 14. ubi linea foci radiorum refractorum repraesentatur per puncta extrema *a* et *c*, linea autem foci radiorum reflexorum per puncta *b* et *c*. *Tertius casus* habetur in fig. 15. expressus, in qua puncta *a* et *b* repraesentant lineam foci radiorum refractorum, puncta vero *a* et *c* lineam foci radiorum reflexorum: dico ergo, conditionem essentialem constructionis tubi, per quem spectrum videri debet, esse debere, ut focus radiorum reflexorum repraesentativus spectri, qui est, *c*, *d*, figura 13. vel *b*, *c*, fig. 14. vel *a*, *c*, fig. 15. cadat intra focum radiorum refractorum, qui est *a*, *b*, in fig. 13. vel *a*, *c*, in fig. 14. vel *a*, *b*, in fig. 15. Hinc si focus radiorum reflexorum non cadat intra focum radiorum refractorum, per hos tres casus expressum, sed vel cis, vel trans focum radiorum refractorum, spectrum aut nullum, aut admodum confusum appariturum, prout nempe focus radiorum reflexorum magis vel minus prope focum radiorum refractorum cadit.

Probe autem notent Lectores, me hic solum loqui de *distantiis* horum focorum a lentibus, non autem de *directione* eorundem. Nam si focus radiorum reflexorum etiam quoad *directionem* caderet intra focum radiorum refractorum, hoc est, si uterque focus esset in directione eiusdem lineae, tunc omnino spectrum videri non posset, caderet enim imago per *reflexionem* supra imaginem primariam obiecti in retina efformatam, adeoque spectrum cum obiecto primario in unum confunderetur; est itaque necessarium, ut non in eadem *directione* hi duo foci formentur, sed sub diversis inclinationibus, tametsi sub iisdem fere distantiis a lente. Atque hinc intelligitur, spectrum cadere posse ad aliam retinae partem, ad aliam item obiectum primarium, prout nempe *directio* foci radiorum reflexorum a *directione* refractorum per situm oculi et pupillae variatur. His itaque praemissis, gene-

genesin spectri per tubos diversos spectandi, ordine casuum, seu conditionum ex usitata constructione tuborum aggrediamur.

CASUS I.

Genesis spectri per tubos Gregorianos, aut dioptricos, quorum lens prima ocularis est meniscus.

Quoniam in constructione tuborum Gregorianorum habentur pro lentibus ocularibus binae lentes, quarum lens prima est *meniscus*, ideo combinatio harum lentium facillime huiusmodi haberi potest, quae ad efformandum nitidissime spectrum Veneris, Martis, aut Iovis, desideratur, haecque combinatio casu aliquo fortuito in pluribus tubis Gregorianis iam actu habetur, cuiusmodi ego binos habui, per quos nitidissime Satellitem Veneris et ipse conspexi toties quoties, et aliis multis spectandum exhibui; quique mihi occasionem praebuere indagandi in causam illusionis huius opticae elegantissimae, ut supra §. I indicavi: de his igitur primum, utpote per quos facillime spectrum hoc et efformatur, et efformari posse, intelligetur.

Sit in figura 8. tubulus K, R, S, T, qui in tubo Gregoriano defert binas lentes, unam X, Z, utrinque convexam, vel plano-convexam; alteram Q, W, concavo-convexam, seu *meniscum*, qui oculo sit proximus; sint hae binae lentes X, Z, et Q, W, in ea a se invicem distantia dispositae, ut harum binarum lentium focus radiorum refractorum *compositus* cadat in ea distantia extra aperturam tubuli in L, M, quae sit proxime aequalis semiradio concavitatis menisci Q, W, hoc est, ut M, D, sit proxime aequalis semiradio, seu quartae parti diametri concavitatis menisci D, F, hoc est, ut focus radiorum reflexorum repraesentativus spectri M, D, aequatur distantiae foci compositi radiorum refractorum. Sit praeterea apertura G, H, diaphragmatis K, S, eius amplitudinis, ut radii a pupilla reflexi ingredi possint

aperturam G, H, et per eandem ſub certa directione egredi; ſit praeterea augmentum huius tubi inſigne, ex. gr. ſaltem 50es vel 60es: dico, applicato oculo ad hunc tubum in diſtantia foci radiorum reflexorum, dum ad Venerem coelo ſudo, poſt vel ante crepuſculum, directus eſt, dico inquam, per hunc tubum videri debere Satellitem Veneris, et quidem nitidiſſimum, et diſtinctiſſimum.

Nam cum focus compoſitus radiorum refractorum L, M, terminetur in pupilla P, O, ibidem focus hic efformat imaginem obiecti primarii Veneris A, tanquam in ſpeculo convexo vitreo politiſſimo; ergo imago haec M, tanquam ex ſpeculo convexo reflectetur: ſed ex ſuppoſito tantae aperturae diaphragmatis G, H, ut capax ſit admittendi radios a pupilla reflexos, imago haec M, a pupilla reflectetur per diaphragma G, H, ad ſuperficiem concavam meniſci, ex. gr. in D. Iam cum oculus ſupponatur etiam eſſe in foco radiorum reflexorum repraeſentativo concavitatis meniſci, hoc eſt, in diſtantia ſemiradii concavitatis D, F, hoc eſt, cum ſit in diſtantia D, M, quae eſt proxime aequalis ſemiradio, ſeu quartae parti diametri concavitatis meniſci, erit diſtantia foci radiorum reflexorum proxime aequalis diſtantiae foci radiorum refractorum, imago ergo D, iterum per aperturam, et per pupillae foramen P, O, deferetur ad retinam; ſi itaque directio pupillae ſit paululum declinans ab axe tubi, erit *directio* radiorum reflexorum diſtincta a *directione* radiorum refractorum, hoc eſt, imago D ex meniſco deferetur ad locum retinae E, diſtinctum a loco imaginis primariae B, ibidemque ſpectrum exhibebit elegantiſſimum. Cum vero anima noſtra, obiecta in retina depicta ad illa referat loca, quo tendunt lineae rectae, ipſaque lens ocularis, ſeu meniſcus Q, W, ſit diaphana, igitur imaginem, ſeu ſpectrum E, in retina depictum, refert per lineam rectam E, M, D, I, in locum I, cenſebitque obſervator, verſari imaginem E in eadem ab oculo diſtantia, in qua eſt obiectum primarium B, A, et ſub ea magni-

magnitudine, ſub qua reflectitur ex ſuperficie concava meniſci D, hoc eſt aucta, pro ratione concavitatis meniſci Q, W.

Porro ex catadioptricis demonſtratur, et per experimenta ſupra relata confirmatur, quod ſpectrum hoc apparere debeat eodem ſitu cum primario, hoc eſt, ſi primarium apparet ſitu erecto, etiam ſpectrum debere apparere ſitu erecto, ſi primarium apparet ſitu inverſo, ſeu aſtronomice, et ſpectrum ſitu inverſo apparere debeat. Ponamus, obſervatori apparere ſitu erecto obiectum primarium, tum certum eſt, in retina obiectum primarium debere eſſe depictum ſitu inverſo: ſi ergo demonſtretur, etiam ſpectrum debere eſſe in retina ſitu inverſo depictum, tum utique et ſpectrum apparebit obſervatori ſitu erecto; atqui in hoc caſu haec omnia ita fieri conſtat ex Catadioptricis et Dioptricis. Idem demonſtratur de ſitu apparente inverſo per tubos aſtronomicos, quo caſu in retina imago habetur ſitu erecto depicta.

Quod autem ſpectrum D, ex concavitate meniſci Q, W, reflexum, ſufficiente luce fulgens apparere debeat, inde patet, quod plaga coeli, in qua Venus verſatur, noctu ſit obſcura, hoc eſt, ſpatium coeli obſcure caeruleum, reſpectu meniſci perinde ſe habet, ac ſi ſuperficies convexa meniſci Q, C, W, charta caerulea vel nigra obſcuraretur, hoc eſt, terminus viſionis obſcurus, qui campum tubi replet, ex meniſco format ſpeculum concavum, ergo imago lucida ex pupilla ad meniſcum delata, ſeu ſpectrum, perinde clarum, lucidum, et diſtinctum apparet, quaſi reflexum foret ex ſpeculo quodam concavo, fundo nigro obducto. Ex hac ratione ſolvuntur ſequentes quaeſtiones.

1. Quare ſpectrum Veneris in crepuſculo intenſo videri deſinat? quia nempe lux nimia crepuſculi, quae campum tubi occupat, retinam adeo afficit, ut ſpectrum ſatis ſenſibile fieri non poſſit, hoc eſt, quia ſpectrum refertur ad terminum lucidum. Idem reſpondetur quaerenti, cur per tubum

Gregorianum Satelles Lunae videri non poſſit? quia nempe diameter Lunae campum totum occupans nimia adeo luce fulget, ut lux debilior ſpectri relata ad tam lucidum terminum ſentiri non poſſit.

2. Cur in caſu, quo ſpectrum Veneris cernitur, non videatur etiam ipſa pupilla, vel totus oculus? ut ſupra in Experimento III. per obſcurationem obiectivi dictum eſt: quia nempe oculus eſt in obſcuro conſtitutus, hoc eſt, non illuminatus ſufficienti luce, praeter illam partem, in quam incidit focus radiorum refractorum, qui reflexus ex pupilla ad ſuperficiem concavam meniſci, format ſpectrum.

3. Magnitudo diametrorum obiecti ſecundarii, ſeu ſpectri, pendet a duplici principio: primum ex protuberantia maiore vel minore pupillae, quae diverſa eſſe ſolet; hinc, qui pupillam habet magis convexam, minorem etiam reflectet imaginem quam ille, qui habet minus convexam; quare duo obſervatores, (poſitis caeteris paribus,) intuentes ſpectrum per eundem tubum, ſi diverſae convexitatis pupillas habeant, diverſimode etiam aeſtimabunt rationem diametri ſpectri Veneris, relate ad diametrum Veneris. Secundum principium variandae magnitudinis ſpectri maximum eſt ipſe radius concavitatis meniſci, qui quo minor fuerit, eo auctior etiam imago reflexa, ſeu ſpectrum e meniſco reflexum apparebit, poteritque apparere iam una tertia, iam una quarta, quinta, vel ſexta pars diametri Veneris, prout fuerit maior vel minor radius concavitatis, ut notum eſt de ſpeculis concavis obiecta augentibus.

4. Intenſio luminis in ſpectro, (praeter terminum plus minusve obſcurum campi,) inde etiam aliquanto minor debere eſſe noſcitur, quam ſit obiectum primarium, ſiquidem ſpectrum hoc duplicem reflexionem ſubit, unam a pupilla, alteram a ſuperficie meniſci; accedit etiam craſſities vitri in meniſco, per quam reflexum ſpectrum, (ſi ponatur ab ultima ſuperficie reflexum,) tranſire debet: ceterum omnia haec,

tanta

tanta claritate fulgens relinquunt ſpectrum, maxime ſi campus tubi ſit obſcurus, ut omnino etiam verſatiſſimo illudere debeat hoc ſpectrum, haberique poſſit pro obiecto ſeu Satellite vere reali. Quodſi oculus paululum removeatur a meniſco, fieri poterit, (ut ſupra de Satellite Lunae memini,) ut ſpectrum hoc lucidiſſimum per modum fixae alicuius appareat.

5. Denique, quoniam ſpectrum hoc efformari intelligitur ex reflexione pupillae, facile patet, motum oculi, ſeu pupillae, ſequi etiam debere motum ſpectri in retina depicti, et quidem in easdem partes, hoc eſt, ſi pupilla moveatur dextrorſum, ſpectrum etiam dextrorſum moveri videbitur, ſi ſiniſtrorſum, etiam ſpectrum ſiniſtrorſum, ſi in circulum circa obiectum primarium, etiam ſpectrum in circulum ibit etc.

Iam ex his pariter intelligitur, ſpectrum hoc eodem modo efformari et videri debere per tubos etiam *dioptricos*, qui pro lente oculari habent meniſcos eius conditionis, ut focus radiorum reflexorum ſit in diſtantia foci radiorum refractorum a ſuperficie lentis ocularis, hoc eſt, ut focus radiorum refractorum cadat in diſtantia ſemiradii concavitatis meniſci.

Antequam progrediar ad explicandos caeteros caſus conſtructionis tuborum, quibus Spectrum Veneris per reflexionem a pupilla efformari poſſe oſtendam, illud adhuc animadvertiſſe iuverit, fuiſſe, et eſſe quosdam peritos Opticae Viros, quos hic nominare non auſim, qui pro *certa* et *indubitata* cauſa praetenſi huius Satellitis Veneris, ſeu Spectri, aſſignant reflexiones illas, quae oriuntur a radiis obiecti primarii incidentibus in ſuperficies lentium, a quibus ſuperficiebus inter ſe reflexiones aliae perficiuntur, quas iam olim explicuit Hugenius, ut §. VII. et VIII. innui. Hic ego quidem cum illis contendere nolo, an huiusmodi reflexiones in omnibus tubis illis habeantur, per quos aut Satelles Veneris, aut Lunae ſpectantur: certe, in tubo meo theatrali ſupra explicato,

plicato, per quem Satelles Lunae elegantiſſime efformatur, difficile exiſtimo demonſtrare has fore ſenſibiles. Admittam, ergo per huiusmodi lentium reflexiones ſpectrum aliquod formari poſſe, ut ipſe expertus ſum, ſpectrum inquam luce debiliſſima et confuſa, et interminatum atque indiſtinctum apparens, ſpectrum, quod quivis in Opticis vel infra mediocritatem verſatus, ut primum conſpexerit, ſine ulla dubitatione ſtatim agnoſcat eſſe illuſionem, hoc eſt, ſpectrum ex reflexione aliqua ortum: ſed nego formari poſſe per dictas reflexiones Hugenianas ſpectrum Veneris, aut Lunae, adeo viva luce fulgens, adeo diſtinctum, adeo bene terminatum, ut verſatiſſimum quemque Opticum in errorem inducere poſſit, affirmandi, et tenaciter defendendi, hoc obiectum eſſe vere reale, vere phyſicum, vere extra tubum verſans. Certe *D. Short*, a ſcientia optica celeberrimus, ſi huiusmodi reflexionem Hugenianam conſpexiſſet, nunquam affirmaſſet, ſe Satellitem verum ac realem vidiſſe; ſpectrum enim ortum ex reflexionibus ſuperficierum lentium inter ſe, reſpectu ſpectri, quod ex pupilla oculi, (modo ſupra explicato,) originem ducit, eſt veluti umbra reſpectu corporis; hoc ſolum ſpectrum, quod a pupilla oritur, aio et affirmo, eſſe capax illudendi etiam oculatiſſimo Obſervatori, alterum, quod ex reflexionibus dictis Hugenianis derivatur, vix tyronem in errorem inducere poterit, quin illico, ut primum comparet, noſcat eſſe ſpectrum. Haec eo fidentius ſcribo, quo certiora circa has illuſiones experimenta inſtitui, quique non ſcribo e ſolis ratiociniis, ut illi fecere, qui Satellitem Veneris nunquam viderunt, attamen demonſtrare voluerunt, non quomodo *fortaſſis* apparere potuerit, ſed quomodo *certo* et *indubitanter* apparuit. Aliud longe ſentit is, qui ipſus, (ut ego ſaepiſſime,) Satellitem hunc fictitium contemplatus eſt ſaepius. Verum ſuperfluum cenſeo, quemadmodum ſupra §. VII. edixi, his immorari pluribus: qui enim ſpectrum hoc meum a pupilla reflexum contulerit cum ſpectro ex reflexionibus illis ſuperficierum invicem methodo Hugeniana derivato,

(con-

(conferre autem facile poterit cum ſpectris flammae candelae ſupra recenſitis,) facile etiam diſcrimen ſentiet inter utrumque, videbitque, ſpectrum e pupilla ortum, tanquam corpus reale extra campum tubi longe diſtans verſari, cum alterum, tanquam umbra obiecti primarii, in lentis ſuperficie haerens, vix ultra lentem locatum cenſebitur.

Experimenta huius Caſus I. relata ſunt §. VIII. Experimento IV.

CASUS II.

Si lens ocularis prima in tubo Gregoriano ſit meniſcus, focus autem radiorum refractorum compoſitus cadat a ſuperficie concava meniſci in diſtantia circiter tres quartas diametri concavitatis meniſci, tum ſpectrum hoc etiam a pupilla reflexum efformari poterit: ſed hoc caſu quoad ſitum omnia erunt contraria reſpectu obiecti primarii, hoc eſt, ſi obiectum primarium apparet ſitu erecto, ſpectrum apparebit ſitu inverſo, ſi oculus movetur dextrorſum, ſpectrum movebitur ſiniſtrorſum etc. *Secundo:* Spectrum hoc etiam multo obſcurius apparere debet, quam in caſu Imo. etc. *Demonſtrationes huius caſus notae ſunt ex Catadioptricis.*

Igitur conditiones tubi, pro lente prima oculari, habentis meniſcum, neceſſariae, ad efformandum ſpectrum a pupilla reflexum, binae ſunt. *Prima*, ut focus radiorum refractorum compoſitus ſit in diſtantia foci radiorum reflexorum concavitatis, hoc eſt, focus refractorum ſit proxime a ſuperficie concava meniſci in diſtantia ſemiradii, ſeu una quarta diametri concavitatis; qui caſus diſtinctisſime et nitidiſſime ſpectrum exhibet. *Secundo*, vel, ut focus refractorum compoſitus ſit in diſtantia a concavitate meniſci tribus quartis diametri concavitatis, quo

quo casu adhuc satis distinctum apparet spectrum, etsi aliquantulum obscurius. In aliis casibus distantiarum foci radiorum refractorum a concavitate menisci, spectrum hoc *distincte* apparere nequit, licet confuse subinde repraesentari possit.

Notandum: Dixi superius §. VIII. perinde esse, seu pars concava, seu convexa menisci, oculum versus spectet; quod ipsum hic repetendum, nam utraque pars effectum speculi concavi praestat, hoc solo exiguo discrimine, quod spectrum, (versa parte convexa versus oculum,) aliquantulum variatum, tam ratione magnitudinis, quam claritatis, observetur.

Reliqua futuro Mense.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Martii Anno MDCCLXVIII.

DE SATELLITE VENERIS: AVCTORE MAXIMILIANO HELL e S. I. Aſtronomo Caeſareo-Regio Univerſitatis Vindobonenſis.

Non ſemper ea ſunt, quae videntur; decipit
Frons prima multos; rara mens intelligit
Quod interiore condidit cura angulo.

Phaedrus in Prologo ad Lib. IV.

CASUS III.

Si in tubo Gregoriano, aut dioptrico, lens ocularis prima ſit utrinque *aequaliter* convexa, (vide figuram 9.) et focus compoſitus radiorum refractorum B, A, C, ſit in diſtantia A, D, a convexitate B, D, C, lentis B, C, quae ſit una quarta pars ſemidiametri, ſeu una octava diametri convexitatis, ſpectrum hoc eodem modo, ut in *Caſu I.* nitide et auctum exhibebitur: nam hoc caſu ſuperficies B, D, C, ſpectando concavitatem oculum verſus ſitam, eundem effectum ſpeculi concavi praeſtabit, quam facit meniſcus, hoc ſolo diſcrimine, quod ob ſuperficiem refringentem convexam B, E, C, oculum verſus ſitam, et oppoſitam ſuperficiei B, D, C, focus radiorum reflexorum, reſpectu ſuperficiei B, D, C, non ſit in ſemiradio, ſeu quarta parte diametri, ſed in quarta

parte radii, seu octava diametri convexitatis, aut concavitatis B, D, C. Ob eandem etiam causam spectrum hoc, (etsi distinctum, et plus dimidio auctum, quam fuerit in menisco eiusdem radii) minori tamen aliquantulum luce fulgens apparere debet; praeterea hoc casu, etiam aliud minus spectrum in superficie convexa B, E, C, tanquam in speculo convexo ex pupilla reflexum efformari debere intelligitur, verum hoc secundum spectrum, ob vicinitatem oculi ad hanc superficiem, in meram lucem obscuram et informem, et per maiorem lentis superficiem quasi sparsam, abit. *Demonstratio apparitionis huius hoc tertio casu propositae, eadem est cum proportione, quae casus Imi.*

Ex his intelliguntur casus caeteri lentium, utrinque, sed *inaequaliter* convexarum, de quibus universaliter dicendum illud, si distantia foci radiorum refractorum congruat cum distantia foci radiorum reflexorum a superficie opposita lentis, et refractis a superficie oculum versus spectante, tum spectrum hoc apparere potest, ut in casu primo, etsi aliquantulum variatum quoad lucem etc.

CASUS IV.

Si in tubo Gregoriano, aut dioptrico, lens ocularis prima sit utrinque *aequaliter* convexa, et focus radiorum refractorum *simplex* sit in distantia semidiametri convexitatum, ut sunt ordinarie dioptrici una lente oculari instructi, tum hoc casu duplex spectrum efformari posse intelligitur, ut in casu III. unum a superficie concava B, D, C. (Figura 9.) quod erit respectu obiecti primarii situ inverso, minus clarum, minus distinctum etc. verbo, omnia multo imperfectiora quam fuerint in Casu III. ita ut hanc imaginem facile sit agnoscere, esse spectrum. Alterum spectrum efformatur in superficie convexa B, E, C, (Fig. 9.) oculum versus spectante, tanquam in speculo convexo, situ quidem erecto, sed magnitudine

dine adeo exigua, ut vix ſit ſenſibile, et quod moto oculo ſitum admodum parum mutat.

De his duobus ſpectris hoc caſu efformatis, (ut experimento V. §. VIII. dictum) haec animadvertenda ſunt: quo radius convexitatis minor eſt, eo ſpectrum ex ſuperficie B, D, C, concava reflexum maius apparet, alterum autem ex ſuperficie B, E, C, minuitur adeo, ut ſi radius convexitatis non excedat unum aut duos digitos, ſpectrum hoc ſecundum ſimpliciter inſenſibile efficiatur; contra autem, quo maior eſt radius convexitatum, eo imago reflexa ex ſuperficie B, D, C, fit minor, ſecundum autem ſpectrum ex ſuperficie B, E, C. reflexum tanto magis augetur.

Ex his concludnntur caeteri caſus, ſi lens ocularis ſit utrinque *inaequaliter* convexa.

Experimenta huius caſus referuntur §. *VIII. Experimento V.*

CASUS V.

I. Si lens ocularis prima ſit plano-convexa, (vide figuram 10.) et pars convexa G, D, H, ſpectet oculum verſus, ſitque focus radiorum reflexorum *compoſitus* C, in diſtantia D, C, ſemiradii, ſeu una quarta parte diametri convexitatis, tum eodem modo, ut in caſu I. ſpectrum efformabitur, omniaque phaenomena *caſus primi* evenient, et quidem ita, ut ſecundum ſpectrum per *caſum quartum* a ſuperficie convexa, tanquam ex ſpeculo convexo reflexum, aut omnino non appareat, aut infinite parvum cernatur.

Si vero focus radiorum refractorum *compoſitus* cadat intra diſtantiam ſemidiametri convexitatis, et unam quartam partem diametri, in F, tum ſpectrum quidem apparebit, ſed admodum confuſum et indiſtinctum, per modum Cometae interminatum.

II. Si pars plana oculum verſus ſpectet, et focus D, B, radiorum refractorum *compoſitus*, ſit in diſtantia D, B, a ſuperficie G, D, H, quae ſit una quarta circiter radii convexitatis, ſeu concavitatis G, D, H, ſeu una octava diametri convexitatis, ſpectrum eodem modo, ut in Caſu I. apparebit, attamen duplo maius, clarius, et diſtinctius, quam ſi pars convexa G, D, H, (eodem modo ab oculo diſtans una quarta diametri,) ſit ad oculum verſa, ſecundarium autem ſpectrum tanquam ex ſpeculo plano reflexum non apparebit.

Si aliae ſint diſtantiae focorum, quam nunc dictae, (quae Experimento VI. §. VIII. recenſentur,) viſio ſpectri diſtincta fieri nequit: nam tametſi pars plana lentis plano-convexae oculum verſus ſita, capax ſit reflexionis imaginis in pupilla effictae, tanquam ſpeculum planum, atque adeo in eadem fere magnitudine, aliquanto tamen minore, (ut ſupra Exper. VI. dictum,) quam quae eſt in pupilla; quia vero imago haec a ſuperficie plana reflexa, reflectitur ſub eadem *directione*, qua formatur imago primaria, fit, ut ſpectrum hoc cadat ſupra imaginem primariam a radiis refractis in retina efformatam, quae cum maior ſit, atque lucidior, quam ſpectrum a ſuperficie plana reflexum, idcirco ſentiri non poteſt.

Nota I. Ex hoc principio reflexionis partis planae, optime explicatur phaenomenon illud ſingulare, quod quibusdam Aſtronomis in Tranſitu Veneris per diſcum Solis Anno 1761. obſervato viſum eſt, qui nempe viderunt, punctum quoddam lucidum ſupra diſcum Veneris obſcurum verſans. Nam cum ad uſum huius obſervationis adhiberi debuerit (ad debilitandos radios ſolares) vitrum planum aut coloratum, aut fumo obfuſcatum, quod inter oculum et lentem primam ocularem locari debet, ſi pars plana oculum verſus ſpectans polita, et ſplendens fuerat, fieri potuit, ut imago Solis in pupilla per radios refractos depicta, reflexa fuerit a pupilla ad vitrum hoc planum, atque ab hoc vitro plano, (quod obiecta directe oppoſita reflectere ſolet ſub eadem

dire-

directione) reflexa ſit iterum per pupillam ad eundem locum retinae, in quo depicta erat imago obſcura Veneris, et quia haec reflexio imaginis Solis a pupilla ad vitrum planum, ut ſupra vidimus, inſtar lucidi puncti duntaxat, a vitro plano reflectatur, hinc ſpectatori apparere debuit punctum lucidum ſupra diſcum Veneris obſcurum verſans.

Nota II. Ex his quinque caſibus quoque intelligitur, per eosdem tubos, quibus Satelles Veneris efformatur, videri quoque poſſe quintum Satellitem Iovis, ut ipſe non ſine voluptate ſaepius per tubos Dollondianos conſpexi, adeo ſimilem caeteris Satellitibus Iovis, ut ſi ſpectrum hoc inter caeteros Satellites per certum oculi ſitum collocaveram, omnino ſimillimum caeteris, tam quoad lucem, magnitudinem etc. viderim, nullumque diſcrimen inter veros, et hunc fictitium repererim. Illuſio haec adeo elegans, ignarum quemvis huius illuſionis, etſi in Opticis peritiſſimum, capax eſt inducendi in errorem affirmandi, aut fixam eſſe ſimillimam Satellitibus, aut quintum Satellitem Iovis recens in coelo natum, atque hactenus non viſum. Idem cum Marte ſuccedit, dum viva luce fulget, cui ignarus illuſionis huius facile Satellitem verum ac realem tribueret.

Nota III. Si pro lente oculari duo vitra planoconvexa, methodo *cel. D. de la Torre*, (de cuius combinationis ſingulari et praeſtantiſſimo cum primis in Aſtronomicis uſu, alias copioſius diſſerendi locus erit,) ita combinata adhibeantur (vide Fig. 11.) ut partes convexae ſe invicem reſpiciant, et fere contingant, ſit, ut bina ſpectra aeque lucida, aeque magna, aeque diſtincta, efformentur per dictam reflexionem pupillae, quemadmodum ipſe expertus ſum, in contemplando Iove per huiusmodi lentem combinatam tubo augmenti circiter 30es applicatam, atque non ſine voluptate, loco Satellitum quatuor, ſex omnino, quoad omnia ſibi ſimiles adeo, ut falſi a veris diſcerni non potuerint, conſpexerim, aliisque phaenomenon hoc ſpectandum exhibuerim. *Demon-*

monstratio huius quoque illusionis duplicatae patet e superioribus de lente una plano-convexa relatis.

Atque his quinque Casibus continentur potissimae conditiones tuborum, quibus spectrum Veneris efformari potest; ad facilem tamen per hos tubos Satellitis Veneris visionem, sequentes adhuc notandae sunt conditiones:

1. Ut augmentum tubi sit insigne, saltem 50es vel 80es augens obiecta, secus si exiguum sit augmentum, erit quoque imago Veneris in pupilla efformata exigua; haec exigua in pupilla imago reflexa ad concavitatem lentis, exigua quoque ab hac lente ad retinam reflectetur, solumque tantum aucta videbitur, ut per modum fixae 5. vel 6. magnitudinis cernatur. Hinç intelligitur, cur per tubum, per quem Satelles Lunae videtur, Satelles Veneris videri nequeat, ob exiguum nempe augmentum tubi Satellitem Lunae exhibentis.

2. Ut apertura tubi ad oculum etiam huiusmodi sit, per quam radii a pupilla reflexi pertingere possint ad lentem ocularem, et radii iterum a lente reflexi, per eandem aperturam egredi possint ad retinam; exigua autem apertura subinde etiam apta est admittendi radios reflexos a pupilla, si nempe oculus valde vicinus ad hanc aperturam locari debeat.

3. Ut Venus non versetur in vaporibus, sed in plaga coeli serena, nam alias nimis debile evadet spectrum.

4. Ut non sit intensum crepusculum, aut Luna Veneri vicina, quorum lux nimia campum tubi terminans, facit, ut lens ocularis effectum sensibilem speculi concavi vix exhibere possit, ad effectum enim sensibilem lentis per modum speculi concavi, requiritur aliqua lentis obscuratio, seu terminus obscurus.

5. Pupilla oculi sana sit oportet, et splendens, si spectrum nitidum et distinctum videri debeat.

6. Ut

6. Ut oculus prope focum constitutus *motu lentissimo* ad aperturam admoveatur, vel tantillum removeatur, dumque spectrum luce obscura, et confusa, primo apparere incipit, motu lentissimo oculi accedendo vel recedendo quaeratur claritas spectri.

7. Oculus etiam tantillum ab axe tubi deflectere debet, secus spectrum cadet supra imaginem primariam in retina depictam, quo casu spectrum foret insensibile.

Quibus conditionibus observatis, certum erit Observatori: 1) Spectrum Veneris facillime et nitidissime exhiberi per Casum I. hoc est, per telescopium Gregorianum, vel per tubum dioptricum, quorum lens prima ocularis est meniscus, modo tubi huiusmodi iuxta casum primum lentes dispositas habeant. 2) Spectrum, quod per Casum III. apparet, rarius obtineri, difficilius adhuc per casum V: ratio inde petenda est, quod tubi raro ita construantur, ut ratio focorum radiorum refractorum et reflexorum lentium illa prodeat, quae in casu III. vel V. requiritur, attamen fortuita quadam et casuali combinatione fieri poterat, praesertim in Dollondianis, seu achromaticis, ubi lens ocularis duplex habetur, ut haec ratio focorum emerserit; quodsi tamen ex industria lentes ita combinentur, ut in Casu III. vel V. dictum est, haud difficulter spectrum videri poterit. Combinatio lentium Casus II. et IV. adhuc rarior est, qua spectrum nitide exhibeatur; plerumque enim per hos casus confusum et indistinctum, ex non debita lentium combinatione spectrum comparet.

Tubus meus Gregorianus 2. pedum, quo primum Satellitem Veneris conspexi, ut §. VII. retuli, erat menisco instructus; hic tubus, iam ab uno anno Satellitem Veneris non exhibet, ea de causa, quod situs lentium mutatus est ob gravem lapsum tubi, quo tubulus, lentes deferens, pene confractus, de novo reparari debuit; alter tubus, itidem Gregorianus, 2. pedum, menisco instructus, ab huiate artifice *Schul-*

tzio

zio confectus est, quem actu, dum haec scribo, possidet *Nobilis D. de Eberl*, quemque ego tribus fere annis meo in Observatorio depositum habebam: hoc tubo toties quoties Satellitem Veneris cum primis anno 1764. et ipse conspexi, et multis hospitibus conspiciendum exhibui saepissime, nam distantia focorum radiorum refractorum, et reflexorum, per Casum I. et exacta satis erat, et sita ad ipsam aperturam tubi, ubi oculus applicabatur, hinc facillime sese spectandum praebuit spectrum.

Atque his meis visionibus, experimentis, et demonstrationibus, iam ab anno 1757. captis, plene convictus eram, Satellitem Veneris, quem mihi ante dicti tubi exhibebant, omnino esse spectrum, seu illusionem elegantissimam, a reflexione pupillae, et superficie concava primae lentis ocularis ortam; quare cum has meas visiones simillimas esse videbam visionibus *cel. D. Cassini*, quas §. II. retuli, itemque visionibus *cel. D. Short* a me §. III. recensitis, hinc factum est, ut dum anno 1760. discursum meum de Transitu Veneris observando scriberem, praefixum Ephemeridibus meis anni 1761. in verba illa eruperim, quae hic in principio §. I. retuli, scilicet, ut in Transitu Veneris attenderent Observatores, an non minor quaedam macula cum Venere per discum Solis moveretur, quam Satellitem eius esse oporteret, *qualem nonnulli se quondam in aliis circumstantiis vidisse putabant:* quae mea ultima verba, cum observationes *cel. Cassini* 1686, et *cel. D. Short* anno 1740. circa Satellitem Veneris in Actis Academiae vulgatas spectare videbantur, quas veluti in dubium vocare visus sum, hinc a quibusdam Astronomis privatim, et amice, per litteras commonitus eram, meque persuadere conati sunt, nullum ipsis superesse dubium, de vera ac reali existentia Satellitis Veneris a tantis Viris visi, et asserti; ego vero de meis quoque visionibus certus, nihil ad haec respondebam laudatis Astronomis, measque demonstrationes apud memet interea secretas servabam.

At

At vero dum anno 1761. novae visiones *D. Montaigne* typis vulgatae fuissent, quas §. IV. exposui, tum die 1. Iulii 1761, (postquam dictas dissertationes ad me perlatas legissem,) secretas ad *Cel. D. de la Caille* correspondentem meum litteras dedi Parisios, quibus dubia mea de visionibus *D. Montaigne*, eidem soli, et tanquam amico proposui, modum autem illusionis exposui illum, quem hic in Casu III. explicui, ea scilicet de causa, quod, cum in observationibus *D. Montaigne* indicata non fuerit lens ocularis, cuiusnam fuerit figurae, num meniscus, an vero lens utrimque convexa, et num fuerit ex pluribus, an ex una lente compositus tubus, sed solum dicatur, *illum observasse tubo dioptico 9. pedum:* idcirco supposui tubum dioptricum ordinarium, lente duplici utrinque convexa instructum. Altera etiam causa, cur Casum III. prae reliquis elegerim, erat, quod, cum scripserim ad Virum in opticis versatissimum, existimaverim, eum facile ex casu difficiliore ad casus faciliores vim argumentorum meorum applicare posse, quapropter etiam demonstrationem meam Casus III. eidem admodum strictim proposui. Atque hae sunt meae illae litterae, quas depositas tenet *celeberrimus D. Maraldi*, tanquam scriptorum omnium *D. de la Caille* haeres, quaeque suo modo ante annum ad manus *D. Montaigne*, et aliorum quorundam Astronomorum, perlatae, iam pluribus innotuerunt, et quasi vulgatae causam praebuerunt, hunc ut ederem pleniorem in hac materia discursum.

§. X.

Corollaria Demonstrationis illusionis opticae, seu spectri Veneris.

Edixi superius, et in monitis, et §. I. me observationes Satellitis huius Veneris factas a Viris celeberrimis, quas §§. II. III. IV. V. et VI. retuli, suo in pretio relinquere; nec ea de causa a me discursum hunc vulgari, ut quem ipsi verum ac realem Satellitem Veneris edixerunt, hunc ego spe-

ſtrum fuiſſe promulgem, atque elegantiſſima hac illuſione, capaci in errorem inducere oculatiſſimum quemvis, demonſtrem ipſis impoſitum fuiſſe. Sit igitur Satelles realis, ut ipſi voluere; licebit tamen mihi hic illas referre animadverſiones, quas ipſos Lectores diſcurſus huius mei de obſervationibus ſupra dictis facturos arbitror. Nam cum meae hae demonſtrationes eius ſint conditionis, ut exiſtimem, obſervatores Aſtronomos deinceps viſuros ſemper ſpectrum, quoties ipſis libuerit; cumque viderint ſpectrum hoc veri Satellitis formam egregie mentiri: facile mihi perſuadeo, ut illud *Phaedri Lib. III. Fab. XIII.* huic viſioni applicent,

> *Non inconveniens corpus, et par eſt color;*
> *In dubium plane res ut merito venerit.*

Liceat ergo viſiones horum Clariſſimorum Virorum, ſalva eorum auctoritate et iudicio, cum meis demonſtrationibus comparare, et periclitari, num e meis demonſtrationibus viſiones hae Satellitis Veneris, in ſuperioribus Paragraphis II. III. IV. V. et VI. recenſitae, derivari et explicari poſſint.

Corollarium I. Cel. Caſſini, dum anno 1672, et 1686. Satellitem Veneris ſe videre exiſtimabat, uſus eſt tubo dioptrico 34. ped. cumque in hac relatione nihil aliud de hoc tubo referatur, eſſe certe poterat conſtructus more ordinario tuborum aſtronomicorum, cum lente oculari, vel aequaliter vel inaequaliter utrinque convexa, et tum viſio refeｒetur ad Caſum IV. §. IX. ſi vero lens ocularis erat meniſcus, tum viſio referri poterit ad Caſum II. §. IX. qui duo Caſus ſpectrum hoc indiſtincte et ſubobſcure repraeſentant, quemadmodum re ipſa *D. Caſſini* apparuiſſe indiſtinctum, ſupra §. II. dictum erat. Si tubus *Caſſinianus* e lentibus pluribus ocularibus compoſitus erat, (quae tamen conſtructio lentium pro illo tempore vix locum habet,) tum ſi lens prima fuit meniſcus, dicendum foret, conſtructionem huius tubi fuiſſe eiusmodi, quae vel ad Caſum I. vel ad II. §. IX. proxime accederet;

cederet; ſi vero lens prima (in caſu plurium lentium) fuit utrinque convexa, vel plano-convexa, tum conſtructio tubi proxime acceſſiſſe videtur ad Caſum III. vel etiam V. §. IX.

Corollarium II. Obſervationes *cel. Domini Short* §. III. relatae, factae dicuntur tubo Gregoriano $16\frac{1}{2}$ pollicum, diverſi augmenti lentibus ocularibus applicatis; imaginem etiam hanc Satellitis apparuiſſe diſtinctam, bene terminatam, Phaſim Veneris aemulantem, habentem diametrum unam tertiam diametri Veneris etc. quae omnia indicant, viſionem hanc fieri potuiſſe per Caſum I. vel III. §. IX, in quibus ſpectrum, et facillime et diſtinctiſſime exhibetur, ut mihi per tubos Gregorianos, habentes pro oculari meniſcos, centies, ut ita dicam, id eſt, toties quoties volui, elegantiſſime apparuit.

Corollarium III. Obſervationes *D. Montaigne* §. IV. recenſitae, dicuntur factae tubo dioptrico 9. pedum; ſi itaque tubus iſte e pluribus lentibus ocularibus more Dollondiano compoſitus habetur, in quibus lens oculo proxima ſolet eſſe meniſcus, tum viſiones iſtae pertinent ad Caſum I. §. IX. ſi vero lens oculo proxima fuit utrinque convexa, tum locum habere videtur Caſus III. §. IX. ſi vero tubus *D. Montaigne* fuit modo aſtronomico cum una tantum lente conſtructus, tum vel haec fuit meniſcus, vel lens utrinque aequaliter vel inaequaliter convexa, et tum viſiones explicari poterunt per Caſus §. IX. ad quos referuntur. Eodem modo ex conſtructione tuborum *D. Roedkier Haffniae, et D. Montbarron Altisſiodori* factae viſiones, quas §. V. et VI. retuli, ad ſuas Claſſes, ſupra §. IX. a me indicatas, referri poterunt.

Has itaque viſiones fieri potuiſſe iuxta Caſus §. IX. relatos, ſatis plane perſpicitur. Verum ſuperſunt quaedam difficultates non levis momenti, quae etiam acutiſſimos viros et multum occuparunt, et modum hunc meum explicandi viſiones horum celeberrimorum Obſervatorum admodum infirmare videntur: ſunt autem huiusmodi. *Primo, ſi ſpe-*

 ctrum

ctrum hoc cuipiam exercitato observatori semel apparuit per aliquem Casum §. IX. relatum, cur idem spectrum, per tubos quaesitum solertissime ab iisdem observatoribus, iisdem deinceps non apparuit amplius? D. Cassini certe praeter binas vices, etsi sollicitissime in Satellitem hunc inquisiverit, eum nunquam amplius vidit. Idem evenit *D. Short*, qui eum praeter unam diem deinceps haud amplius videre potuit, etsi in optimis circumstantiis quaesitum; videntur ergo dicti observatores aliud quid, quam spectrum, supra dicto modo explicatum, vidisse.

Ad hanc quaestionem, quae difficillima iis est, qui spectrum hoc realem faciunt Satellitem, mihi, qui illud cumprimis 1764. saepissime modis omnibus periclitatus sum, facillima est responsio. Ut igitur difficultatem hanc ordinatim resolvam, quaerendum est *primo*, an iidem observatores, qui Satellitem viderunt, eosdem tubos, per quos semel viderunt Satellitem, an vero diversos ad hunc detegendum deinceps adhibuerint? si diversos ab illis, quibus Satelles semel apparuit, dicendum videtur, hos tubos conditiones necessarias easdem non habuisse fortassis, quas habebant tubi, quibus Satelles visus est, hinc etiam mirum non esse, si spectrum per hos non apparuit, ut ex §. IX. colligere licet, hoc est, fortassis eiusmodi erant constructionis, ut focus radiorum reflexorum vel ultra, vel cis focum radiorum refractorum situs fuerit. Si vero iisdem tubis, quibus Satelles semel visus est, usi sunt ad hunc deinceps detegendum, tum quaerendum adhuc erit, an iisdem *invariatis* (dico *invariatis*) tubis usi sint? hoc est, an eaedem fuerint primae lentes oculares? an eodem modo collocatae? an eadem ab oculo distantia, quae fuit dum Satelles apparuit? an diaphragma primum, seu apertura tubi versus oculum spectans, fuerit eadem, an vero minor? Si itaque harum conditionum aliqua in hoc tubo variata fuit post visionem Satellitis, quae aderat viso Satellite, mirum non erit, hunc amplius non comparuisse, ut ex conditionibus §. IX. constat. Quodsi vero hae omnes

condi-

conditiones eiusdem tubi, eaedem atque invariatae fuerunt post visionem, quae aderant dum Satelles conspiceretur, supponanturque omnia praeterea caetera etiam paria fuisse, hoc est, coelum sudum, Venus a vaporibus libera, Luna a Venere remota, atque ante crepusculum matutinum, vel post vespertinum observationes detegendi Satellitis institutae etc. verbo, si supponantur omnia eadem fuisse: tamen, si vel sola sequens conditio, (quam veluti maximi momenti fusius hic exponere cogor,) observata non fuit, mirum non erit, Satellitem hunc per eosdem etiam invariatos tubos, ab iisdem observatoribus, visum, non fuisse amplius. Haec sola conditio a me ignorata, et non observata, in causa erat, quod ego, (et mecum fortassis mille alii homines,) centies per tubum theatralem, supra §. VIII. explicatum, Lunam intuendo, nunquam tamen, ante-repertam hanc conditionem, Satellitem Lunae conspexerim, quem tamen nunc, et ego, et alii, tubo hoc invariato, (sola hac conditione observata,) video toties quoties lubet.

Conditio ergo essentialis, toties quoties videndi Satellitem, seu spectrum Veneris, per tubum eundem invariatum, per quem semel visus est, sequens est: *ut scilicet oculus motu lentissimo (NB lentissimo) et non praecipitato, et cum quibusdam morulis, constituatur in eadem* (dico in eadem) *praecise a lente oculari distantia, in qua fuit tunc, cum spectrum prima vice apparuit.* Haec autem conditio essentialis adeo delicata est, ut nisi distantia haec oculi a lente, oculo morose, ut ita dicam, et quasi insensibiliter moto quaeratur, spectrum semel fortuito visum, vix unquam se iterum spectandum exhibiturum sit. Quae conditio, quam sit delicata, quamque intra admodum arctos distantiae oculi a prima lente limites contineatur, ex sequentibus patebit, et ipsa experientia in periclitandis phaenomenis cum tubo theatrali §. VIII. recensitis, docebit.

Conditio essentialis constructionis tubi, per quem Satelles, seu spectrum exhibeatur, supra demonstrata, est sequens:

 ut

ut focus radiorum reflexorum repraesentativus spectri sit intra limites foci radiorum refractorum, hoc est, *ut focus radiorum reflexorum non cadat trans, vel cis distantiam foci radiorum refractorum a lente*, deinde: *ut oculus praecise in distantia foci radiorum reflexorum a lente constituatur.* Iam vero ex dioptricis constat, ut supra innui, (vide figuram 13) focum radiorum refractorum *a*, *b*, qui oritur e radiis refractis L, *a*, et *m*, *b*, non terminari in uno puncto, sed in pluribus punctis inter *a*, et *b*, adeo ut radii refracti colligantur in linea aliqua *a*, *b*, cuius limites, seu termini, sint *a* et *b*: inde consequitur, quod oculus intra limites *a* et *b* ubivis locatus obiectum primarium videre possit. *Secundo*, ex catadioptricis demonstratur, focum quoque radiorum reflexorum *c*, *d*, fig. 13. etiam non esse in uno puncto, sed in linea aliqua *c*, *d*, attamen comparando lineam foci radiorum reflexorum, cum linea foci radiorum refractorum, constat et experimentis dioptricis, et catadioptricis, lineam foci radiorum reflexorum, multo minorem esse quam foci refractorum, hoc est, limites foci radiorum reflexorum esse multo arctiores, quam limites foci radiorum refractorum; arctius enim colliguntur radii reflexi, quam refracti.

Ponamus iam constructionem tubi, per quem Satelles visus est, esse eiusmodi, (vide fig. 12.) ut limites radiorum refractorum sint *e*, *f*, et *g*, *h*; limites vero radiorum reflexorum a superficie lentis concava, sint *a*, *c*, et *b*, *d*, locus autem, ubi distinctissime apparet spectrum reflexum, sit in intersectione *m*, *n*, cum *l*, *K*, quo casu imago primaria a radiis refractis efformata videri poterit per totam lineam intra *e*, *f*, et *g*, *h*, conclusam, quae subinde etiam medium digitum et ultra aequare potest; unde oculus in quocunque loco intra limites *e*, *f*, et *g*, *h*, locatus, ubivis cernet obiectum primarium. Item quoniam limites radiorum reflexorum sunt *a*, *c*, et *b*, *d*, igitur oculus intra hos limites *a*, *c*, et *b*, *d*, constitutus, imaginem secundariam, seu spectrum obiecti primarii videre poterit, qui limites radiorum reflexorum saepissime vix

unam

unam duodecimam digiti partem, saepius vix dimidiam lineam digiti aequant. Inde vero consequitur, quod si oculus sistatur inter *e*, *f*, et *a*, *c*, aut inter *b*, *d*, et *g*, *h*, spectrum videri omnino non possit, tametsi imago obiecti primarii distincte videatur; si vero oculus sistatur intra limites *a*, *c*, et *b*, *d*; tum et spectrum, et obiectum primarium videri poterit, modo pupilla oculi non sit in eadem *directione* I, K, sed aliquantulum declinans, ne spectrum cadat supra imaginem primariam in retina depictam.

Eodem modo (in figura 14) si limites radiorum refractorum sint *a* et *c*, limites vero radiorum reflexorum sint *b* et *c*, tum si oculus sit inter *b* et *c* aliquantulum declinans a *directione* *a*, *k*, eidem apparebit et obiectum primarium, et spectrum; si vero sit inter *a* et *b*, ei solum obiectum primarium sine spectro apparebit, quia nempe nondum attigit distantiam foci radiorum reflexorum.

Et pariter in Casu figurae 15. si limites foci radiorum refractorum sint *a* et *b*, reflexorum autem sint *a* et *c*, tum oculo constituto inter *a* et *c* *directione* *a*, *k*, aliquantulum mutata, eidem tam obiectum primarium, quam spectrum apparere debet; si vero oculus sistatur inter *c* et *b*, eidem solum obiectum primarium, sine spectro, exhiberi debet.

Atque ex his iam solutio quaestionis propositae facillima est, dum nempe quaeritur, *cur observatores, qui semel viderunt spectrum Veneris, illud deinceps aut nunquam, ut D. Short, aut rarissime, ut D. Cassini, per eundem etiam invariatum tubum viderint?* quia nempe, dum oculum tubo applicabant, celeritate approbinquantis oculi ad tubi aperturam, arctos radiorum reflexorum limites aut praetergressi sunt, ut, si (in figura 13) oculum fixerunt inter *d* et *b*, aut in figura 15 inter *c* et *b*, vel vero nondum attigerunt limites reflexorum, ut si, in figura 13, oculum fixerunt inter *a* et *c*, vel in figura 14. inter *a* et *b*, ubi tantum certum est videri posse obie-

ctum

ctum primarium solum, sine spectro; sola igitur praecipitata et celer oculi ad aperturam tubi applicatio in causa erat, cur arctissimos limites radiorum reflexorum huiusmodi observatores aut celerrime praetergressi sint, aut nondum eos limites assecuti fuerint; hoc est, cur distantiam praecisam oculi a lente non repererint amplius illam, quam habebant tunc, cum illis vice prima spectrum apparuit. Quodsi observatores hi, *lentissime* oculum ad aperturam tubi admovissent; hoc est, distantias oculi a lente varias motu *lentissimo*, et quasi *moroso*, quaesivissent, certus sum, (nam propria experientia doctus loquor,) spectrum hoc, uti primo, ita secundo, tertio, et quarto etc. verbo: toties quoties libuisset, conspicere poterant. De hac sola cautela admoniti hospites mei, quibus spectrum Veneris, aut Lunae, aut etiam flammae candelae videndum exhibebam, id illico cum voluptate conspexere, cum alii, hanc cautelam ignorantes, per eundem tubum nunquam videre poterant ante, nisi tum, cum de ea admonerentur. Cautela autem isthaec necessaria omnino fundatur in vera catadioptricae et dioptricae Theoria, ut supra vidimus. *D.* igitur *Montaigne* qui per quatuor dies Satellitem hunc vidit, aut lente oculum ad aperturam applicuit, aut casu tubus illius ita constructus est, ut limites radiorum reflexorum et refractorum sint in ea ab apertura tubi distantia, in qua ordinarie oculum applicare solebat; quapropter saepius etiam attigit distantiam foci radiorum reflexorum.

Si quis autem ex eo capite defendere vellet, spectrum semel visum, deinceps vero nunquam conspectum, scilicet: quod, etsi semper attigerit limitem radiorum reflexorum, tamen, quia oculus erat semper etiam in eadem *directione radiorum* refractorum, hoc est, quia spectrum cadebat semper supra obiectum primarium in retina efformatum; eum arbitror responsum admodum improbabile adferre propterea, quia maxime improbabile est, oculum semper in eadem directione posse applicari ad axem radiorum refractorum, quin aliquan-

aliquantulum ſubinde declinet: utprimum autem tantillum declinat, illico ſpectrum depingi debuit in alia aliqua retinae parte, diſtincta a parte retinae in qua obiectum primarium efformabatur, hoc eſt, ſpectrum videri debuit una cum obiecto primario.

Neque dicat aliquis, in caſu, quo obſervator oculo ad tubi aperturam appropinquans, tranſit per limites radiorum reflexorum in eo tubo, per quem ſemel viſus eſt Satelles, ſaltem pro eo tempore ſpectrum obſervatori apparere debuiſſe, quando per hos limites oculum movebat; adeoque videtur improbabile, ut quis tubo, quo ſemel conſpexit ſpectrum Veneris, deinceps nunquam illud videre potuerit: dico enim, ſolum *celerem* oculi per hos arctos limites tranſitum in cauſa eſſe non viſi ſpectri. Cum enim hi limites radiorum reflexorum adeo exigui ſint, ut ſubinde vix unam lineam digiti, nonnunquam autem vix mediam lineam adaequent, hinc ſi oculus paululum celerius admoveatur, fit, ut limites hi velut intra unum minimum momentum temporis oculo percurrantur; hinc etiam ſpectrum, quod quidem intra dictos limites efformatur, *celerrime*, et quaſi eodem momento, et naſcitur, et exſtinguitur, hoc eſt, ſenſationem nullam in retina ab anima perceptibilem producere poteſt, ob nimiam celeritatem motus oculi.

Praxis ergo hoc ſpectrum videndi per tubos §. IX. deſcriptos haec eſt, ut obſervator, *primo:* Venerem in medio campo tubi conſtituat, tum oculum *lentisſime* ad tubi aperturam admoveat, donec circa margines campi, (nam ibi, ut conſtat ex catadioptricis, imago reflexa, ſeu ſpectrum principio apparere ſolet,) lucem quandam ſpuriam atque confuſam cernat, qua viſa *lentiſſime* oculum aut admoveat tantillum, aut removeat ab apertura tubi, prout viderit lucem hanc ſpuriam, vel clariorem et diſtinctiorem, vel vero obſcuriorem fieri; tum vero in loco, ubi diſtincte cernitur, poſito oculo, omnia ea experimenta periclitari poterit, quae ego de meis viſionibus ſupra §. VII. retuli. Si Venerem conſtituat prope

limbum campi in tubo, tum ſpectrum, ſeu Satelles, facillime in medio campo tubi comparet; caeterum, ut ſupra §. VII. dixi, Satelles hic, in omni a Venere diſtantia et ſitu videri, ſeu efformari poteſt, prout nempe fuerit deviatio oculi ab axe radiorum refractorum, qui per centrum Veneris tranſit, hoc eſt, prout motus oculi circa imaginem primariam Veneris fuerit diverſus. Hinc ſpectrum etiam ſiſti poteſt adeo vicinum imagini primariae Veneris, ut eam tangere videatur, aut plane, ut ſupra diſcum Veneris cadat, ubi tamen plerumque diſparere ſolet; dico plerumque, nam fieri poteſt, ut ſpectrum (per ſitum oculi) adeo minuatur, ut ſub forma fixae alicuius 3, vel 4. magnitudinis comparere debeat: quo caſu ſpectrum hoc, utpote lucidius ipſa imagine primaria, ſupra diſcum Veneris apparere poſſit.

Quoniam autem Lectores huius mei ſcripti non omnes huiusmodi tubos habere poſſe intelligo, quibus Satellitem Veneris ſibi efforment, ea de cauſa §. VIII. tubum propoſui theatralem, qui cum maxime obvius ſit, et paſſim haberi, et pretio admodum exiguo a quovis facile comparari poteſt, et cuius conſtructio aptiſſima eſt, tum ad Satellitem Lunae facillime conſpiciendum, tum ad explorandam totam Theoriam ſpectri Veneris per tubos alios viſi. Theoria enim tota geneſios ſpectri Veneris in his conſiſtit: *quod cum in pupilla terminetur focus radiorum refractorum, exhibentium imaginem primariam obiecti; hic focus ſeu imago obiecti primarii, ex pupilla tanquam ſpeculo politiſſimo convexo reflectatur ſub certo angulo ad lentem primam ocularem, lens autem omnis ſuperficiem aliquam habeat, quae ſub certis conditionibus (§. IX. relatis) effectum praeſtare poteſt ſpeculi concavi, adeoque iginem a pupilla in aliquam lentis primae ocularis ſuperficiem delatam, per modum ſpeculi concavi auctam reflectere ad retinam.* Haec autem theoria omnis exacte habetur in tubo theatrali, qui lentem habet ocularem plano-concavam, cuius pars concava (tanquam ſpeculum concavum) oculum verſus ſita eſt, ut in experimen-

tis

tis §. VIII. relatis, clarissime patet, ipsaque constructio tubi huius theatralis planissime demonstrat.

Si quis igitur in hac elegantissima illusione optica sese exercere voluerit, ei suadeo experimenta cum Luna in quadratura, aut prope eam versante, facere ea, quae supra §. VIII. recensui; si nempe accipiatur tubulus theatralis, qui magnum campum habet, et obiecta, aut non auget, aut admodum parum, quique ex duobus vitris constructus sit, hoc est, ex lente obiectiva plano, aut utrinque convexa, aut etiam pro obiectivo habeat meniscum, vel huiusmodi compositum, ut sunt Dollondiani: pro lente autem oculari habeat vitrum plano concavum, cuius pars concava oculum versus spectet, habeatque praeterea aperturam ad lentem ocularem (ut plerumque fit) ampliorem. Hoc tubo, si Lunam aut plenam, aut prope quadraturam versantem, quis intueatur, oculumque *lentissime et cum mora* ad lentem ocularem admoveat in ea a superficie concava lentis oculum versus spectante distantia, quae sit circiter una quarta diametri, aut una dimidia radii concavitatis lentis plano-concavae, fieri nequit, ut multum temporis perdat, in efformando et videndo Satellite Lunae, facillime enim per hunc tubum situs oculi invenitur, in quo spectrum nitide compareat, eaque omnia periclitari possint, quae §. VIII. recensita habentur. Idem tentare poterit tempore vespertino cum flamma candelae etc.

Soluta ergo facillime difficillima, (ut prima fronte videbatur,) quaestione nunc exposita, de causa non apparentiae spectri Veneris iis etiam observatoribus, qui illud semel, vel paucis vicibus viderunt, deinceps autem nunquam amplius videre potuerunt; supersunt adhuc nonnullae difficultates, ex observationibus *Domini Montaigne* petitae, quae contra meam explicationem aliquid facere videntur. Et primum illud est: *Dominus Montaigne*, (ut §. IV. retuli,) Satellitem Veneris conspexit semel etiam sine Venere, hoc est, tum cum Venus in campo tubi non appareret, et quidem, (ut per litte-

ras *Illustrissimi D. D. Baudouin* edoctus sum,) multo distinctius, quam praesente Venere. Atqui, si Satelles iste spectrum Veneris fuisset, dicto supra modo, per radios refractos et reflexos genitum, spectrum hoc sine imagine primaria Veneris omnino videri non potuisset; igitur Satelles *Domini Montaigne* non spectrum, aut illusio aliqua alia optica, sed verus ac realis censendus est Satelles. . . Ut quaestioni huic ad speciem satis difficili satisfaciam, etsi non dubitem futuros non nullos, qui existiment, fieri potuisse, ut (emoto tubo) campum tubi fixa aliqua subingressa fuerit, quam *D. Montaigne* pro Satellite Veneris habere potuit; aut etiam fieri poterat, ut *D. Montaigne* lumen aliquod candelae sub observatione hac ad latus constitutum habuerit, quod in eius pupillam radiabat, atque ab hac ad lentem ocularem reflexum sit, (ut §. VIII. in experim. II. Fig. 4. exhibetur) indeque ad retinam delatum, per modum Satellitis, (praeoccupata iam imaginatione,) apparuerit. Ego tamen omnem huic relationi fidem adhibeo, solumque desiderassem maiorem circumstantiarum explicationem, num scilicet Satelles iste absente imagine Veneris aeque magnus, quoad suam diametrum, an vero minoris diametri? num phasis etiam aeque distincta, et ad eandem partem versa, ut praesente Venere, apparuerit, an secus? etc. Si Satelles iste quoad magnitudinem adeo imminutus apparuit, ut per modum fixae alicuius 5. vel 6tae magnitudinis visus fuerit, tum spectrum hoc generari potuit eo modo, quo Satelles Lunae supra §. VIII. Experim. I. Fig. 2. aut Satelles flammae Fig. 4. eiusdem §. VIII. Experim. II. Scilicet, evenire potuit, ut, (emoto tubo,) Venus extra tubum ad latus versans radios suos directe ad pupillam emitteret, ibidemque depicta imago Veneris, reflexa fuerit a pupilla per aperturam tubi ad lentem ocularem, atque a lente, tanquam speculo concavo auctior reflexa iterum fuerit per pupillam ad retinam: quodsi hoc modo visus est Satelles, tum quidem lucidissimus apparere poterat, sed adeo imminutus, ut vix fixam aliquam 5. vel 6tae magnitudinis

tudinis aequaverit. Verum ſupponamus, Satellitem hunc ſine Venere viſum, fuiſſe eiusdem diametri, eiusdem phaſeos, et eiusdem phaſeos ad eandem partem verſae, quae erat praeſente Venere; dico, phaenomenon iſtud ſatis probabiliter evenire potuiſſe modo ſequente, maxime ſi aperturam tubi ſupponamus fuiſſe aliquanto latiorem, ut eam ſe latiorem feciſſe ipſe fatetur *Dominus Montaigne* in litteris, quibus reſpondet *Illuſtriſſimo Domino Baudouin*, ad veterem meam demonſtrationem *Domino de la Caille* miſſam, et quidem ea de cauſa ſe feciſſe ampliorem aperturam tubi, ut diſtinctius et facilius Satellitem cernere poſſet.

Sit igitur in Figura 16. A, B, C, D. campus tubi, ſit Q, W, meniſcus ocularis, vel alia lens per modum ſpeculi concavi agens, ſit I, G, apertura tubi paulo amplior, verſetur itaque Venus in parte aliqua campi tubi ex. gr. in E prope limbum aliquem, fieri ergo poterit per ſitum oculi, ut radii refracti E, H, hoc eſt, focus refractorum depingat imaginem Veneris in pupilla ex. gr. in H, non ſupra foramen pupillae m, n, o, ſed ad latus aliquod huius foraminis, ſeu extra foramen pupillae in H, imago ergo primaria H, cum non penetret foramen pupillae, etiam ad retinam pertingere non poteſt, hoc eſt, imago primaria non videtur. Haec imago H, in parte pupillae extra foramen pupillae ſita, reflecti poterit, (ob amplitudinem aperturae tubi I, G,) in lentis ſuperficiem concavam in K, indeque reflecti per pupillae aperturam m, n, o, ad retinam in R, atque inde per lineam rectam referri ad campum tubi in F, ſicque ſpectrum Veneris ſine Venere ſpectari poterit, eiusdem diametri, eiusdem phaſeos, ad eandem partem ſitae, et quidem multo adhuc vivacius apparere debet abſente imagine Veneris, eo quod lucida imago Veneris in retina depicta, vicina ſpectro, lucem ſpectri aliquanto imminuere debere intelligatur. Hoc modo ſatis probabile videtur, phaenomenon hoc apparuiſſe *Domino Montaigne*. Attamen fortasſis alio adhuc modo huic

 quae-

quaestioni satisfieri posset, si circumstantiae omnes huius visionis notae haberentur.

Difficultas altera ex observationibus *Domini Montaigne* petita sequens est: quod nempe distantiae Satellitis a Venere adeo ordinatae, et loca visa mensurae temporis inter observationes intercedentis proportionalia fuerint, quodque motus Satellitis constanter in eandem circum Venerem partem, hoc est, ab occidente in orientem, vel potius, (*ut Illustrissimus D. Baudouin*, in sua eleganti dissertatione supputavit,) a septentrione in meridiem fieri visus sit, qui situs nulli spectro, aut illusioni opticae tribui posse videntur: si spectrum fuit, modo supra dicto genitum, cur situs isti non fuerunt perturbati, ut facile perturbari posse motu solius oculi noscuntur etc.

Quod ad distantias attinet, satis patet, ex hactenus dictis, eas aptissime etiam huic meo spectro convenire; quod vero ad motum spectat, non is videtur esse, ut demonstrative persuadeat, illum etiam spectro non posse tribui. Periodus certe huius Satellitis circa Venerem, quae ex his observationibus situs, iuxta combinationes deducitur, iam sex, iam novem, iam duodecim dierum foret; ex quibus liquet, loca visa quoad situm et motum satis fuisse perturbata, et potius spectro, quam reali Satelliti, convenientia. Accedit, quod Satelles iste, (ut ex his *D. Montaigne* observationibus *Illustrissimus D. Baudouin* egregie demonstravit in sua elegante dissertatione,) praeter omnium nobis hactenus notorum Satellitum morem, non ab occidente in orientem, sed potius a septentrione in meridiem circa Venerem moveri deberet, seu quod orbita eius vix aliquam ad Eclipticam inclinationem haberet, quod certe praeter morem omnium Satellitum notorum esset, et potius Cometae alicui circum Solem moto, quam Satelliti circum Planetam primarium versanti, quorum orbitae haud magnam habere noscuntur inclinationem ad Eclipticam, tribui posset.

Super-

Superſunt nonnullae levioris momenti quaeſtiones ex Obſervationibus ſupra §§. II. III. IV. V. et VI. relatis formandae, ut, ſi quaeratur: cur *Domino Short*, qui hunc Satellitem per horam fere contemplatus eſt, per applicationem diverſarum lentium ocularium varii augmenti ſemper viſus ſit? Ad hoc reſpondendum videtur, cum diverſae hae lentes pertinuerint ad eundem tubum Gregorianum 16½ pollicum, ſolumque ad obtinenda diverſa augmenta obiectorum applicabantur, videntur omnes hae lentes ex eadem theoria conſtructae et combinatae fuiſſe, hoc eſt, primam ad oculum lentem fuiſſe in omnibus applicationibus vel meniſcum, vel lentem utrinque convexam, cuius focus radiorum reflexorum cum foco radiorum refractorum quoad diſtantiam a lente congruebat, ut poſtulat Caſus I. vel III. §. IX. Idem reſpondendum videtur, dum refert *Dominus Short*, Satellitem a ſe per alium etiam tubum Gregorianum conſpectum fuiſſe, nempe et hic tubus erat Gregorianus, fortaſſis ex eadem theoria et combinatione lentium conſtructus; combinationem autem hanc, quae ſpectrum, ſeu Satellitem exhibeat in Gregorianis meniſcum pro oculari prima habentibus, admodum ſaepe evenire noſcitur, ut ipſe, in duobus Gregorianis meis, ſupra relatis, expertus ſum. Optandum fuiſſet, ut *Dominus Short*, tubo alio reflectente methodo Newtoniana conſtructo in hunc Satellitem indagaſſet tunc, cum eidem per Gregorianos apparuit, non dubito, illum idem experturum fuiſſe, quod ego de meis Newtonianis ſupra §. VII. retuli, hoc eſt, Newtonianis Satellitem hunc vix appariturum fuiſſe; unde facilis fuiſſet illatio, Satelliti Veneris per Gregorianos apparenti, diſparenti vero per Newtonianos, illuſionem aliquam opticam ſubeſſe. Idem factum optaſſem a *Domino Montaigne*, ſi alios praeſtantiores adhuc tubos alterius conſtructionis, maxime Newtonianos, ad manus habuiſſet. Obſervatores quidem *Haffnienſes*, (vide §. V. et animadverſionem III. §. VI.) eodem veſpere, dum per tubum 9½ pedum Satellitem contemplabantur, ad tollendum

lendum dubium illusionis opticae, in eundem per tubum alium 18. pedum, alium item 7. pedum, inquisiverunt, et omnino his tubis Satellitem se videre non potuisse fassi sunt; quae non visio per hos tubos argumentum erat omnino convincens, Satellitem per tubum $9\frac{1}{2}$ pedum esse debere illusionem. Si enim erat realis, cur per alios tubos, maxime longiorem 18. pedum, visus non est? verum praeoccupati sententia de realitate Satellitis a tam Illustribus Academiis approbata, non visionem hanc per tubos 18. pedum, et 7. pedum, adscribere maluerunt aurorae cuipiam boreali, quae non sub ipsa observatione, sed post hanc primo emicuit.

Cur autem *Dominus Short*, caeterique, Satellitem hunc deinceps per eosdem tubos, quibus visus est, videre amplius non potuerint, responsum fuit superius, ubi de limitibus foci radiorum reflexorum et refractorum uberius disserui.

Porro, si his obiectionibus pro evincendo Satellite reali Veneris a patronis huius Satellitis formatis, opponantur aliae ab adversariis, seu ab iis, qui hac mea demonstratione convicti sunt, censeo, ad quaesita adversariorum Satellitis, patronos eius vix aliqua probabilitate respondere et satisfacere posse. Ut, si quaerant:

Primo: Si Satelles iste Veneris vere est realis, et circum Venerem orbitam suam habet, si diameter illius est una tertia, vel una quarta diametri Veneris, adeoque Venere in parte inferiore suae orbitae versante, (hoc est, quando Venus Telluri appropinquat,) diameter Satellitis tanta fere apparere debet, quanta est diameter Mercurii in distantia minima a tellure, hoc est, saltem 14. vel 15. secundorum, cur inquam, tam raro hactenus visus est tantae magnitudinis apparentis Satelles? cur tantus operam lusit Observatorum exercitatissimorum, tubis optimis instructorum, Satellitem hunc in circumstantiis optimis quaerentium, tubis inquam, quibus ipsi debilissimi alias Satellites Saturni distincte cernebantur? E longo Observatorum in Satellitem hunc solertissime inquiren-

rentium Catalogo, vel unum *exercitatissimum, totique Europae notissimum* D. Messier, *in observatorio maritimo Parisiis Astronomum celeberrimum*, nominasse sufficiat, qui, ut me per litteras edocuit, tubo optimo Gregoriano 30. pollicum, quo Eclipses Satellitum Iovis diligentissime observare solet, Anno 1764. per Menses Aprilem, Maium, Iunium etc. diebus singulis, quos illi coelum serenum indulsit, quos certe quamplurimos mihi transscripsit, Venerem causa huius Satellitis detegendi contemplatus est, adhibitis etiam variis vitris, factis variis aperturis etc. et tamen fatetur, adhibita omni industria, se hunc nunquam videre potuisse. Ipse *Dominus Short*, licet iisdem tubis usus sit ad iterum videndum Satellitem, quibus eum semel viderat, hunc tamen nunquam deinceps vidit. Idem evenit *Domino Montaigne*, atque innumeris aliis, in vanum Venerem causa huius Satellitis contemplantibus. Cur ergo, inquam, tam insignis magnitudinis Satelles, vel per obvium tubum quemvis, imo etiam libero oculo (uti Mercurius) alias videndus, tam raro visus est?

An causam rarioris huius apparitionis referent ad nescio quas Satellitis maculas? dicentque, fortassis partem globi huius Satellitis ita esse constitutam, ut inepta sit reflectendae lucis a Sole acceptae, persimili modo, uti refertur de quinto Satellite Saturni? Sed reponent adversarii: Satelles iste probabilius habet motum rotationis circa axem proprium, cur ergo ita avarus est, ut tam raro nobis exhibeat partem lucis solaris reflectendae capacem? quintus Saturni Satelles certe multo liberalior est, qui tantum in parte suae orbitae occidentali disparere consuevit, in aliis partibus comparet, et id quidem facit ordinatissime. Deinde cur ista periodus vertendi partem lucis reflectendae capacem tam est inordinata, ut ab anno 1672. ad annum 1686, quibus Satellitem *Cel. Cassini* vidit, anni 14. intercesserint; ab anno 1686. ad annum 1740. quo illum *D. Short* viderat, praeterlapsi sint anni 54. iterum ab anno 1740. ad 1761. quo

eum *D. Montaigne* contemplatus eſt, evoluti ſint anni 21: denique ab anno 1761. ad annum 1764. quo viſus eſt *Haffniae*, et *Altisſiodori*, anni praeterierint duntaxat 3. An vel tenui probabilitate reſpondebunt, dicendo. quia his intermediis annis obſervatores eidem detegendo non invigilarunt; cum tamen credibile ſit, *Dominum Casſini*, quoad vixit, huic inquirendo ſaepiſſime invigilaſſe, idem feciſſe haud dubitandum eſt *Dominum Short*, et complures alios, ad quos tam ſingularis relatio novi huius Satellitis pervenerat.

An pro altera tam rarae apparitionis cauſa, dicent, eſſe orbitam huius Satellitis adeo amplam, ut dum Satelles eſt in digreſſione maxima apparente, diſtantia Satellitis a Venere maior ſit, quam ullus ſit campus tubi, qui Satellitem cum Venere capere poſſit. Sed huic reſponſo repugnant obſervationes *Domini Montaigne*, qui a die 3. ad 11. Maii fere duas tertias ſuae circum Venerem orbitae Satellitem confeciſſe vidit, et quidem in orbita tunc fere ad radium viſualem perpendiculari, cuius radius, ſeu ſemidiameter orbitae, non maior viſa eſt 26. minutis, quae certo campum tubi, etiam maioris augmenti, non excedunt. Accedit, quod, etiam ſi ſupponatur, orbitam huius Satellitis contra aliorum Satellitum normam, ita eſſe parum inclinatam ad eclipticam, (ut refert *Illuſtrisſimus D. Baudouin*,) ut eam fere ad angulos rectos ſecet, Venus tamen ſaepisſime in nodis huius orbitae Satellitis verſari debere intelligitur, quo caſu Satelles quaſi in linea recta circum Venerem moveri apparere debet, ita ut a Venere etiam occultari videri poſſe debeat; cur ergo in tanta vicinia Veneris ſaepius viſus non eſt?

An pro cauſa tertia tam rarae apparitionis aſſignabunt lumen Zodiacale, ſeu athmoſphaeram Solis, cui Venus una cum Satellite fere ſemper immerſa eſt? dicentque: hanc Solis athmoſphaeram veram eſſe cauſam, cur Satelles tam raro radios Solis ad nos in tanta copia reflectere poſſit, ut per tubos

bos etiam optimos conſpici poſſit. Sed, qui id aſſerunt, iis demonſtrare incumbit, illis diebus, quibus Satelles viſus eſt, aut Venerem extra athmoſphaeram Solis verſatam fuiſſe, aut athmoſphaeram Solis ea parte, in qua Venus tum erat, fuiſſe minus denſam: quod quidem oſtendere admodum arduum eſſe intelligitur, ſi calculi ineantur, (ut facile iniri poſſunt,) tum ſitus athmoſphaerae Solis, tum locorum Veneris pro illis temporibus, quibus Satelles in ſupra recenſitis §§. II. III. IV. V. et VI. viſus eſt. Quid autem reponent quaerenti: ſi pars tantum athmoſphaerae Solis, cui Venus immerſa eſt, Tellurem inter et Venerem poſita, capax eſt ſua denſitate impediendi apparentiam Satellitis Veneris, et quidem Satellitis habentis tam ſenſibilem diametrum, cur totius athmoſphaerae Solaris denſitas, (in caſu, quo locus geocentricus Iovis, aut Saturni, eſt poſt athmoſphaeram Solis,) inter Tellurem et Iovem aut Saturnum interiacens, apparentiam Satellitum Iovis, aut Saturni, quorum diametri apparentes multo minores ſunt diametro apparente dicti Satellitis Veneris, non impedit. Caſus iſte, in quo tota athmoſphaera Solis interponitur inter Iovem aut Saturnum, et inter Tellurem, frequentiſſimus eſt, ante nempe, et poſt coniunctionem Saturni vel Iovis cum Sole, qui omni anno contingunt in Saturno, in Iove etiam omni anno fere, neque tamen Satellites Iovis, aut Saturni, hac de cauſa redditi ſunt inviſibiles.... An dicent, diſcrimen magnum intereſſe inter Satellites Iovis, aut Saturni, in magna poſt athmoſphaeram Solis diſtantia verſantes, et Venerem atque eius Satellitem, ipſi athmoſphaerae Solis immerſum, qui attractione ſua facere poteſt, ut materia athmoſphaerae Solis circa globum Satellitis ita accumuletur, et condenſetur, eumque perſimili modo involvat, uti exhalationes Cometae ipſum corpus Cometae circumdant. Sed admiſſa etiam hac attractione, quaerent adverſarii, ſi Satelles hac virtute gaudeat, cur Venus ipſa, et multo magis Mercurius, expertes ſint huiusmodi attractionis, qua ſibi athmoſphaeram propriam e materia athmo-

ſphaerae Solis adeo denſam formare valeant, quae globum Veneris vel Mercurii minus viſibilem reddat? huiusmodi certe athmoſphaera praeditam Venerem, vel Mercurium, nemo Aſtronomorum prodidit ſe unquam conſpexiſſe. Quaerent deinde, quonam modo Satelles iſte, dum clarisſime apparuit, uti apparuit *Domino Short* et *Domino Montaigne*, hoc involucro, ſeu athmoſphaera propria, privatus fuerit? Quaerent denique, cur ſaltem dum ſub hoc involucro latet Satelles, lucem aliquam debiliorem perſimilem luci Cometarum conſtanter ad nos reflectere non posſit, quin ſaltem ſub forma parvi alicuius Cometae criniti, Venerem comitantis, apparere valeat? Maxime certe improbabile eſt, ut hoc involucrum Satellitis ex athmoſphaera Solis effictum eius ſit naturae, quae tam exiguam quantitatem radiorum Solarium ad nos reflectat, ut Satelles plane inviſibilis efficiatur etiam per tubos optimos. Ipſa athmoſphaera Solis, (ſeu lumen Zodiacale,) etſi ſatis rara, tamen capax eſt reflectendi lumen Solis ad nos in ea quantitate, quae oculo ſit ſenſibilis: cur ergo denſior Satellitis athmoſphaera, ex athmoſphaera Solis formata, aut ipſum corpus Satellitis per athmoſphaeram ſuam incapax eſt reflexionis ſufficientis lucis ad conſpiciendum Satellitem?

Et demum, quid reponent ad quaeſtionem ſimilem, ſi ſupponamus meas quoque viſiones haberi pro Satellite reali, ut fortaſſis ipſemet pro talibus vulgaſſem, niſi in indaganda veritate oculatior fuiſſem: cur ego eundem vidi ab anno 1757. ad hunc praeſentem, quo haec ſcribo, annum 1765. per annos fere novem, et quidem toties quoties volui? nec tantum ipſe vidi, ſed aliis, quibus volui, ſpectandum feci, ut ſupra retuli. Cur ergo aliis non apparuit praeter *D. Montaigne* Lemovicis, 1761. et *D. Roedkier* Haffniae 1764. atque eodem anno Altisſiodori *D. Montbarron*? cur ego eundem anno 1764. per menſes Martium, Aprilem, Maium, et Iunium, ſaepiſſime contemplatus ſum iisdem fortaſſis diebus, quibus eum in vanum quaeſiverat Pariſiis *D. Meſſier*, quibus

eum

eum viderunt Haffniae et Altisſiodori, et quibus eum ibidem amplius videre non potuerunt? cur ergo mihi apparuit toties quoties volui, aliis non item? an dum ego habebam coelum ſudum, ipſi ſemper habuere nubila? quamnam cauſam aſſignabunt, quod eum per binos tubos Gregorianos ſemper videre potuerim, per tubos vero Newtonianos longe maioris praeſtantiae nunquam, licet ſaepius et ipſe tentaverim, et aliis periclitandos dederim? Quid? ſi deinceps a Lectoribus mei ſcripti ſemel viſus, iisdem ſemper ſe videndum praebebit? quid, inquam, reponent ad haec patroni Satellitis.

Sed haec a me diſcurſus potius gratia, quam pugnandi animo, a quo alieniſſimus ſum, dicta velim. Iterum aſſero, me obſervationes aliorum ſuo in pretio relinquere, de meis, etſi aliorum ſimillimis, ſolum affirmo, me certisſimum eſſe, ſpectrum hoc meum omnino nullo modo fuiſſe Satellitem realem Veneris, etſi hunc egregie mentiretur, adeo ut mirum non fuiſſet, niſi cautior fuiſſem, ſi et mihi impoſuiſſet. Veniet itaque tempus, quo illi, qui mea haec legerint, et ſpectrum hoc omnibus modis ipſimet periclitati fuerint, certa proferant argumenta, aut huius a me demonſtratae illuſionis opticae, aut realis exiſtentiae, (quod quidem arbitror futurum nunquam,) Satellitis Veneris. Neque hanc meam veterem demonſtrationem, quam per novem integros annos ſecretisſime apud memet ſervabam, adhuc in lucem publicam protuliſſem, niſi ſecretis meis anno 1761. die 1. Iulii ad immortalem *D. de la Caille* datis litteris, et poſt obitum huius mei Amici revelatis, coactus, et amica *Illuſtr. et doct. cel. D. D. Baudouin* exhortatione, animatus fuiſſem. Maturior ergo huius meae demonſtrationis evulgatio, non tam mihi, qui hanc aut nunquam, aut ſerius fortasſis protuliſſem, quam caſui ſupra dicto, atque amicis monitis *Illuſtr. D. D. Baudouin*, recti, verique amantiſſimi, atque adeo veri Philoſophi, tribuenda erit.

Atque haec, quae ſcripſi, etſi parum fortaſſis ad Aſtronomiae profectum faciunt, plurimum tamen arbitror factura ad *maiorem illius DEI Gloriam*, qui, ut ipſe expers eſt omnis illuſionis, ita menti humanae illuſionis capaci ſufficientibus providit mediis, quibus ſeſe ab illuſionibus et erroribus expediat, modo mens iſthaec advertat ad eas leges, ſecundum quas Ens illud Supremum entia a ſe creata agere voluit. Eſt axioma, *ſenſus non fallere*, et recte: nam ſenſus eſt organum ſenſationis, quod impreſſionem acceptam eo modo exhibere debet, quo facta eſt; mens ergo ex occaſione ſenſationis non rectum de ſenſatione ferens iudicium, ſeipſam fallit, ſibi illudit, ſeque errore involvit. Proponamus homini ignoranti leges dioptricas: vas quoddam profundius aqua repletum, in cuius fundo moneta quaedam ſplendidior poſita ſit; hic homo, (ſi ſolam ſuperficiem aquae videre poſſit) affirmabit, veram ac realem monetam ſuperficiei aquae ſupernatare, et fors etiam indignabitur meliora docenti, atque dicenti, monetam, quam videt aquae innatantem, ſpectrum tantum eſſe, aut imaginem realis monetae illius, quae in fundo vaſis poſita habetur; nec credet ante dicenti, niſi ipſis oculis, ipſisque adeo manibus monetam in fundo vaſis poſitam contingat. Et ita de pluribus aliis illuſionibus ſpeculorum aut cylindricorum cavorum, aut concavorum ſphaericorum, ſentiet. Illudit ergo ſibimet mens, vel ex defectu notitiae, vel rectae applicationis legum notarum naturae agentis, adeo ut veriſſime pronuntiaverit *Phaedrus in Prologo ad lib. IV.*

Non ſemper ea ſunt, quae videntur; decipit
Frons prima multos; rara mens intelligit,
Quod interiore condidit cura angulo.

IAC. HERM. OBEREIDII ARBORE-FELICE-HELtii, Cnymiatri Lindaugia-Acroniani, Academiae Scientiarum Electoralis Boicae Sodalis, universalis confortativa medendi methodus: Disquisitio nova.

Carolsruhae, ex Officina aulica Macklotiana, 1767.
8vo. 10 pl.

Universalis confortativae medendi methodi disquisitionem ita instituit Auctor, ut primum quid sanitas, causaeque eius, quid porro morbus, quae tandem causae sint morborum internorum, dispiciat. Sanitas, ita ait, est integritas et alacritas virium corporis, ad functiones suas omnes facile perficiendas. Hoc apparet ex contrario. Morbus enim omnis est debilitas quaedam, vel molestia, functiones laedens corporis, quae, si iterum tollitur, restituit sanitatem, pendentem ex vegeto, libero, aequalique humorum per corporis vasa circulo, qui a viribus solidorum, praecipue canalium, elasticis provenit. Hac vi motrice praecavetur, quo minus ipsis parietibus vasorum quid adhaerescat, vel stasin aut impedimentum efficiat, et qua aequilibrium totius corporis conservatur. Ex his concludit Auctor, perfectum et universale sanitatis fundamentum esse robur solidorum sufficiens, et vegeta ubivis motione perpetuo activum ordinatumque: neque tamen hoc sufficit, sed noscendum etiam est, unde robur illud solidorum elasticum? Oriuntur ex fluidis solida per cohaesionem particularum terrearum, salinarum, viscidarumque; ex his generatur corpus; ab his augmentum et nutrimentum suum sumit; et sic a fluidorum vigore fortia nascuntur solida, a debilitate debilia. Solida autem movet lacessens humorum influxus, quem fluidum nerveum praebet. Solidorum iste motus a fluidis excitatus in fluida ipsa agit, hinc iusta quantitas, qualitas, elaboratio, secre-

secretio, et applicatio fluidorum cum motu eorum libero, primarium existit fundamentum sanitatis physico mechanicum. Neque tamen hoc solum sufficit, sed requiruntur actiones corporis variae, ut respiratio, nutritio, motus, quies, caetera. Itaque sic corpus durare posset sanum vivumque, nisi et anima ad motus vitales excitandos foret necessaria, siquidem sine hac corpus esset machina, quae se vix nutrire, vix movere valeret, qualis occurrit ubi corpus mortuum est; hinc anima corpori iuncta est principium, et unicum, et sufficiens, activitatis corporis structi vivae; hinc etiam plurimum ad sanitatem conservandam confert. Cum enim animae imperio totum corporis regimen sit subiectum, ideo etiam multum ab ea sanitas pendet. Variae enim animi commotiones varios motus et effectus producunt: sic animi affectus extravagantes, (ita auctor appellat iram, terrorem, caetera,) corpus graviter afficiunt; cum contra moderati affectus animi tantum ad sanitatem conferant, quantum illi noceant. Uti autem anima corpori varios motus communicat, sic corpus per obiectorum sensibilium impressiones, mediante fluido nerveo propagatas, animo communicat, sensationes externas, quae animam ad novos motus exserendos impellunt. Motus hi ad sanitatem inservientes ita debent esse constituti, ut motus fluidorum vegeti, liberique, facile promoveantur. Igitur ut hoc fiat, hygienes naturalis requiritur exercitium rationale in corpore integro, ad quod efficiendum aliquid inter corpus et animum alere debet commercium, quod fluido nerveo efficitur. Hoc sua subtilitate et mobilitate plurimum ad sanitatem stabiliendam confert, siquidem illud pro varietate corporum varium invenitur, ut Auctor ex variis experimentis explicari posse putat; sic quoque hoc fluidum nerveum varia ratione mutari posse, ex eo demonstrare annititur, quod non solum morbi, verum etiam animi affectus, ut moeror, eius qualitatem mutare possint, quoniam, et in utrisque corpus mutatum obvenit. Cum vero a sanguine hoc fluidum oriatur, et huius mutationes ab eo mu-

tate

tato pendere, credit. Quae consideratio ipsum auctorem ad sanguinis exortum ducit, huiusque cognitio eo magis est necessaria, quoniam, ut auctor dicit, sanguis est fluidum cunctorum in nobis quasi centrale; unde reliqua fluida et solida omnia oriuntur. Fluidorum autem humanorum principia sunt vel particulae aethereae, vel aereae, vel sulphureae, vel salinae, vel aqueae, vel terreae. Particulas aethereas et sulphureas A. eo magis explicare studet, cum reliquae sint ad sensum notabiliores; grave enim hic occurrere discrimen autumat. Sulphureum principium idem esse cum principio aethereo lucido et igneo, materiaque electrica, doctorum tantum non omnium, dicit, videtur opinio; atque secundum eos est causa materialis praecipua tam cohaesionis, nutritionis, coloris, quam odoris, atque ita volatilitatis calorisque ignescentis, caetera. Hoc principium sese sistit palpabilius ceu terra sulphurea in mineralibus, ceu oleum, gummi resina, camphora in vegetabilibus, ceu materia praecipua pinguedinis et viscositatis in animalibus. Itaque ex his satis apparet, esse nihil aliud principium sulphureum nostri auctoris, quam partem corporum oleosam. Ceterum, ex his plures demonstrationes eliciuntur, tandemque principium viscidum appellatur, quod est medium inter solida et fluida. Horum principia sunt aqueum, aereum, et aethereum, illorum terreum et salinum, inter haec medium est et vinculum principium naturale viscíditatis, sulphureum et extrema duo, terra soliditatis maximae, aether vero fluiditatis summae principum. Haud inconcinnus sane Auctor se ipsum miratus exclamat, ordo elementaris, quem postea ulterius explicat, et praecipue principio suo viscido valde agglutinatus, illud ut habitaculum facile evolubile, expansile, fusibile, ac solubile, tenerrimae ac copiosissimae materiae igneae, appellat phlogiston. Capitalis tamen, inquit, est observatio, quae praedocet, non omne viscidum esse phlogiston, ut in se plane ostendunt mucilago, gummi purum, caetera; siquidem, ut aliquid accedat, quo id reddatur phlogiston, est necesse; et hoc qualificans est aether igneus. Novum hoc principium

comparat cum principio mercuriali et arſenicali in regno minerali, et cum eo in vegetabili, quod eſt vaporoſum ſeu halituoſum, ſpirituoſe fermentificum, et quod in animali actus monſtrat exhilarantes, inebriantes, narcoticos, expanſive ſuffocantes, atque orgaſtico putrefactivos, celerrime et effuſiſſime relaxantes, diſſolventesque in volatilitatem expanſivam. Hoc principium, (ut porro cum Auctore loquamur,) in noſtro corpore fit expanſive ſubtiliſans, fluidificum, volatiliſans ſeu halituoſum, elaſticitatis perpetuo activae, atque in ſanguinem et animae ſedem agit. Hic in primis Auctor ſuae doctrinae chemicae copiam monſtrat, dum facili ratione fluidi nervei ſecretionem ab hoc principio aethereo igneo calorifico deducit, et motum eius ita explicat, ut cum lucis celeritate, ejus in nervos ingreſſum ab anima, et regreſſum per eos ad animum cum fulgure comparet, adeoque ad luminoſi naturam aetheris propius reliquis accedere dicat. Ex hoc ſuo principio calorifico, humores maxime rarefaciente, varia temperamenta ſtruit: temperamentum ſanguineum eo abundat; melancholicum, huic oppoſitum, vel minimam quantitatem, vel maxime impeditam et involutam habet; phlegmaticum nimia aquoſitate vim vividam calorifici aetheris debilitat; in cholerico tandem principium illud actuoſum acredini ſalini elementi unitum, et fere igneum totum eſt. Hanc ſuam doctrinam de vi aetherea fluidifica, ulterius variis ex narcoticorum effectibus probare, et firmiorem reddere ſtudet ex chemicis obſervationibus Becheri et aliorum; ſimul te varias quaeſtiones Phyſicis reſolvendas tradit, quarum cardo in eo verſatur, ut tandem irritabilitatem elementarem a principio aethereo et viſcido iunctis deducat. Hinc tranſit ad conſiderationem elementi aërei, quod vel in aqua, vel in viſcido, manifeſtius in corporibus melancholicis et phlegmaticis occurrit; ſed ſubtiliſatus valde, ac per aetherem expanſivum diviſus aër, in corporibus ſanguineis, et tenuis compreſſior in cholericis, latet. Aſt redit Auctor iterum ad principium viſcidum, quod eius eſt Protheus, ſiquidem omnia reliqua elementa ſibi habet intertexta, et eorum eſt matrix, ac pro varia complicatione

formas

formas multiplices assumit. Triplicem tamen classem in universum viscidorum corporis humani proponit, oleosam, gelatinosam, et mucosam. Sanguis haec tria simul continet genera, oleosum in cruore suo rubro, in sero autem gelatinosum et mucosum. Sed et terram nunc consideratione dignam censet, quod sit soliditatis omnis cum sale et glutine ficciori fundamentum, immo et roboris, non item gravitatis, communicativum principium. Haec enim qualitas gravifica sali potius primigenio, acido fortissimo, tribuenda venit, siquidem, quo plus acidi fixioris materia quaedam contineat, tanto est gravior. Quam rem in mineralibus sulphur, succinum, caetera; in vegetabilibus resinae et salia acida, probant: ita ut elementum salinum acidum primigenium aperte sit verissima materia gravifica, maxime centripeta. Densitatem quidem ipsis particulis terreis elementaribus adscribit, eisque figuram irregularem obtusangulam tribuit; sed densum sic formare nequeunt corpus, nisi et principio salino et glutinoso connectente basis soliditatis constituatur, ad quam conformandam etiam aquae, volatili igne orbatae, vel aethere per acidum fixum constricto impraegnatae, consistentia glacialis, vel quasi gelatinosa et crystallina, haud parum confert. Sed et reliquas partes elementares, aërem et aetherem, aliquid conferre demonstratur, et ex his progenies primitive mixtarum terrarum, secundum elementorum condominium, partitur in terram salinam, crystallinam seu vitrescibilem, pinguem seu sulphuream, et gelatinosam, mercurialem etiam subtilissimam, seu aëre et aethere fluidifico cum viscido vel sale conflatam. Harum terrarum praesentiam plurimis demonstrationibus chemicis, ex tribus regnis naturae petitis, et experimentis chemicorum, evincere studet, quas referre brevitas vetat. Facere tamen non possumus, quin notemus, Auctorem a rebus ope ignis aliisque encheiresibus extricatis et repertis, ad earum praesentiam in corpore vivo concludere, neque cogitare, quantae illis adminiculis adhibitis fieri debeant et soleant mutationes, ita ut ea, quae in vitro vel crucibulo inveniuntur, pror-

ſus ab illis in corpore vivo praeſentibus differant. Sed haec non curat Auctor, potius varietatem terrarum in temperamentis demonſtrat, atque temperamentorum ſenſibilitatem, irritabilitatem, et elaſticitatem, inde deducit. Varium porro temperamentorum conſuetorum habitum deſcribit; tandemque bina nova addit, alterum a tranquillitate et moderatione animi Socraticum appellandum, alterum heroicum non minus, quam tenerum valde et graviter placidum, ob praeſtantiam ſuam, ab Antonino Philoſopho Imperatore Antoninianum, vel ut Auctor mavult, ab Hallero Hallerianum dicendum. His conſideratis Auctor ad morborum contemplationem progreditur, prius vero quam hoc efficiat, rerum hactenus pertractarum conſpectum exhibet, et quae ad ſanitatem bene ſtatuendam atque ſervandam requirantur, demonſtrat. Requiruntur autem circulus humorum iuſtus; canalium et ſolidorum omnium vigor integer, et ubivis libere activus; ſecretiones bene procedentes, bona reſpiratio, nutritio excretio, motus et quies, ſeu diaeta corporis naturalis. Ad ſanitatem vero tuendam ſpecialior quidem moderationis temperamenti, aetatis, et ſexus obſervatio, ac demum ſecundaria attentio ad uſum inſtrumentalem exteriorum accidentalium ſanitatis adminiculorum, pertinent, ut ſunt temperies climatis, habitationis, apta ratio generis vitae, caetera. Cum vero eſſentialia inſigniora Auctor tantum percurrere velit, in aſpectu accidentalium iſtorum morari haud opus eſſe putat, ideoque ad morborum conſiderationem tranſit. Morbus ei eſt debilitatio vel moleſtatio, functionem aliquam corporis animalis laedens, impediens, turbans, tollens. Niſi enim vires corporis debilitentur, nulla moleſtia ſentiretur, neque morbus eſſet poſſibilis; indeque poſſibilitatem morbi ponit in virium noſtrarum inſufficientia ad ſuperandas, avertendas, evitandas debilitationes et moleſtias omnes. Ex his porro demonſtrat, quomodo viribus vitae debilitatis variae actiones, praecipue fluidorum progreſſus, et eorum ſecretio, varia ratione laedantur, et ipſum commercium actionum animae

et

corporis per mediationem fluidi nervei variis modis turbetur. Ex quibus apparere putat Auctor, maxime in morbis affici fluida; internis nempe in morbis id plurimum et evidentius obtinet, de quibus ergo solis in hacce tractatione ei obversatur quaestio. Morbi quidem interni solidorum vel fluidorum plerumque audiunt: cum vero omnia solida ex fluidis oriantur, illis nutriantur, et conserventur ad varias functiones perficiendas, ideo omnis morbus solidorum internus a morbo pendet fluidorum, quare Auctor, de morbis internis agens, morbos fluidorum ceu proprie internos considerat. Horum morborum causae primae in fluidis generales hae sunt: vel motus peccans, vel quantitas vitiosa, vel qualitas prava, vel concursus unius, alterius, aut omnium priorum. Peccat autem motus fluidorum vel excessu, vel defectu, sic quoque quantitas vel excessu vel defectu; qualitatis vitia vel intensiori ampliorive, quam iustum est, praedominio, vel defectu proprietatis alicuius peculiaris, se produnt; in concursu denique causarum, tam unaquaeque seorsim notanda, quam omnes coniunctim pro sua proportione et agendi ratione sunt spectandae. Sunt vero fluida praecipua, sanguis, fluidum nerveum, lympha, et bilis, quae varia antea indicata ratione peccare possunt. Itaque, postquam A. demonstravit, quomodo causae morborum ratione motus, quantitatis, et qualitatis exoriri possint, et quantitatem vel qualitatem illam commotam, quae morbum efficit immediate, ut causam morbi genuinam completam, seu, ut alii dicunt, proximam exhibuit, et quid sub remotis, vel ad morbum disponentibus, sit intelligendum, docuit: morbos a motu, deinde a quantitate, postremo a qualitate fluidorum peccante considerat. Morbi ab excessu motus sanguinis sunt febres, in primis acutae, haemorrhagiae plurimae, apoplexia sanguinea, caetera; a defectu motus sanguinis sunt morbi ab antiquis dicti frigidi, caetera. Sic Auctor omnes morbos, pro causis supra indicatis, percurrit, et variis temperamentis varios morbos assignat, ita ut primum morbos a motu fluidorum praecipuorum, sanguinis, fluidi nervei, lymphae, et bilis, determinet, variisque temperamentis distri-

buat; poftea ad morbos quantitatis veniens, eos cum morbis a motus exceffu ortis convenire putet; dein morbos qualitatum fluidorum ut gravisfimos ita confiderat, ut proportionis principiorum conftitutivorum in fluidis elementarium, vel mixtionis eorundem, rationem habeat, quoniam a ratione proportionis et mixtionis principiorum, omnis fluidorum qualitas manifefte pendet. Varias hic Auctor mixtiones particularum fuarum elementarium componit, et ingeniofus eft in illis creandis; ex quibus deinceps varios morbos elicit. Vix vero omnium hic recenfionem vel etiam fummam eorum tradere poffumus, quoniam verbis valde cumulatis lectorum patientia fortaffe nimium defatigaretur. Ut vero huius rei veritas appareat, adponimus defcriptionem §. CV. datam. *Morbi a praedominio principii aërei fubtilioris, calidioris, funt morbi a peculiari quodam praedominio principii calorifici fimplicis et ignei, quatenus expandente et inflante omnia quafi fermentative per aeftum fanguinis orgaftice veluti fpumefcentis, ad calidam usque putrefcentiam proruentis, hinc exanthemata protrudentis puftulofa.* Ad hoc exemplum fere omnes efficiuntur defcriptiones; quid? quod interdum multo intricatiores occurrunt. Pari ratione morbos motuum et quantitatum fluidorum pertractat, ita ut eorum motus defectum vel exceffum a variis praedominiis fuorum principiorum deducat, atque tandem tres fummas morborum claffes, *fecundum caufas generales capitalisfimas praedominantes* conftituat; *morbos a principio igneo, et confpirantibus cum ipfo maxime principiis; morbos a vifcido frigido et humido, admixtisque ipfi principiis harmonicis; morbos ab elemento terreo, et cohaerentibus ipfi gravius principiis.* Igitur his omnibus praemisfis, ad hanc triplicem morborum univerforum claffem, medendi fuam methodum dirigit, et nihil aliud neceffarium effe putat, quam ut id, quod deficit, reftituatur, quoniam alia ratione fanitatem redire non poffe fit evidens. Aft naturae vires addere deficientes, nihil aliud eft, neque dicitur, quam confortare iftam. Confortatio ifta non fit, nifi deficientis alicuius principii reftitutione in integrum, quae unoquoque requiritur in

morbo

morbo interno. Ex his conclusionem elicit, omnem internam medendi methodum esse methodum naturae confortativam, per addita principia deficientia. Hoc ex eo ait apparere, quoniam aliquod principium praedominans ad temperaturam iustam reduci non potest, nisi alterius principii additione, vel excitatione temperantis, quod vel deficit, vel involutum nimis ac suppressum est; atque si eliminari ex corpore vis nimia praedominantis alicuius principii debet, illud ut fiat per aliud additum vel excitatum necesse est; et hoc ipsum si fit, ut debet, modo vires naturae servante, et ad alacritatem potius erigente, quam minuente, est etiam vera naturae confortatio. Cum vero ex triplici morborum universalium classe, vel igneum, vel viscidum frigidum, vel terreum principium sit restaurandum, triplicem methodum confortativam naturalem generalissimam constituit, calidam, frigidam, et siccam, sive solidam. Hoc ipsum ex consideratione morborum interiorum insignium in universum, ab irritabilitate vel aucta, vel minuta, patescere putat Auctor, et simul demonstrat, quomodo in morbis ab igneo principio, qui sunt irritabilitatis auctae, cum a viscidi, frigidi, et humidi penuria proveniant, illico methodi confortativae frigidae convenientia appareat; scilicet, per viscida, minus ignea, salina, et aquosa frigidiora, caetera esse temperandum. Sic quoque in aliis morbis, ab irritabilitate minuta, quae sint efficienda, vel, ut cum Auctore loquamur, quae methodus confortativa sit applicanda, ostendit, simulque irritabilitatis animalis cognitionem, ab Hallero inventam, non minus valde laudat, quam irritantium ac sopientium disquisitionem medicam exactiorem commendat. His prelatis methodi suae confortativae veritatem ex eo elucescere ait, quoniam et ex celeberrimorum practicorum methodis medendi constet, ipsos secundum methodum significatam naturalem confortativam actu procedere felicissime. Itaque methodi medendi confortativae universalis possibilitate et actualitate, ut loquitur auctor, adstructa, observationes quasdam generales, ad praxin felicem potiores, addit. Cum bonus animus sanitatem maxime confirmet, eo magis curandum erit,

erit, ut is reginine moderato liber conservetur, et nec meticulosa, nec nimis scrupulosa vivendi ratione turbetur. Cum porro methodus haec virium in corporibus relictarum conservationem, et promotionem ad mala quaevis superanda indicet, hinc maxima cautione in illis praeservandis agere debent medici. Hoc igitur loco Auctor omnes fere evacuationes contemnit, et methodum alterantem, ut securiorem et praestantiorem, praefert, et ex hoc probare studet, quoniam non tam quantitas, quam qualitas sit consideranda. At enim vero non hic methodi suae satis memor esse videtur, siquidem ita consideratio et distinctio morborum, ab excessu vel nimia quantitate, superflua esse videtur; neque certe semper omnes morbi alterantibus abigi poterunt, quomodo enim v. c. hoc fieri posset in vermibus, caetera. Neque tamen solum morbos abigere, sed et corpora sana servare convenit, hinc diaeta est suadenda, quae robur efficit, nec corpus effeminat. Quare talis diaeta traditur, qua corpora ad iustum robur ducantur, eaque praecipue solidioribus in cibis, motu in aere libero, frigidorum potu, et vita varia, simulque in fuga omnium rerum, quae corpus relaxare et effeminare possint, est posita. Hanc vero methodum confortativam diaeteticam se debere illustri Tschirnhusio, clarissimo Carl, aliisque, libere Auctor fatetur; atque ultimo tandem loco demonstrat, hanc diaetam confortativam cum balsamicis, amaricantibus, roborantibus, plurimis in morbis pertinacioribus, optimum edere effectum, et vera saponacea chemica esse summa medicamenta et perfectissima.

Iam ex his cunctis relatis quilibet in rebus medicis non prorsus imperitus methodum hanc universalem confortativam Auctoris satis diiudicare, sed et simul perspicere poterit, qua singulari methodo chemica, partes corporis humani disquirendi, eas denominandi, omniaque proponendi sit usus, ita ut sane vix melius ab aliquo Theophrasto Paracelso proferri potuissent. Ceterum negare non possumus, Auctorem in chemicis quidem bene satis versatum nobis videri, idem tamen ea, quae Anatome docet, et Physiologia, non dubia

princi-

principia, vel neglexit, vel ignoravit. Utilitatem autem et praeſtantiam, quam talis methodus nobis ſpondet, ex illis temporibus aeſtimare licet, quibus ſola florebat chemica vel hermetica medicina, quam vehementer optamus damnari aeterno exilio.

IOH. GEORG. SCHELHORNII ERGOEZLICHKEITEN aus der Kirchenhiſtorie und Litteratur. Dritter Band. IX-XII. Stück.

Ulmae 1764. 8vo, 2 Alphab.

Exſolvimus datam a nobis ſuperiori anno fidem, et operis utilisſimi Volumen tertium Lectoribus indicamus, quo, ut in caeteris, quatuor Sectiones, eaeque ultimae continentur. Fatemur lubenti animo, ſibi ſimilem per omnia S. V. Auctorem fuiſſe, orbemque eruditum ſperamus etiam hoc poſtremum Volumen eodem, quo priora, animo, h. e. mgna cum gratiarum actione ſuſcepturum. Pergit enim auctor S. V. expromere penum Hiſtoriae Eccleſiaſticae et litterariae, protrahere e tenebris literas virorum ſummorum arcanas, notiores facere qui adhuc vel plane ignoti, vel obſcuriores certe fuerant, quam debebant, indicare cimelia librorum rariorum e bibliotheca ſua inſtructisſima, et quae id genus alia. Sed accuratius argumentum libri indicandum eſt.

Univerſum Volumen cum ſit, ut diximus, diviſum in partes quatuor, in *nona* inſunt numeri, (nam ſeries *numerorum* per totum opus perpetua eſt, neglecto *Sectionum* ordine,) in *nona* igitur inſunt numeri VII. h. e. ab CXXII. ad CXXVIII, in *decima* IX, ab CXXIX. ad CXXXVII, in *undecima* XIII, ab CXXXVIII ad CL, in *duodecima* denique XII, ab CLI ad CLXII. Quos ideo coniunctim enumeravimus, quia interdum unum argumentum, vel eius continuatio, in alia Sectione, ſub alio numero quaerenda eſt. Nos, quae potiora nobis viſa ſunt, breviter commemorabimus.

Sectionis *nonae* numerus CXXII, *decimae* CXXX - XXXI, *undecimae* CXXXVIII - XLI et XLIX, *duodecimae* CLI - LIII. omnes occupantur in eodem argumento, h. e. tradendis iis, quae ad vitam et res Bernhardi Ochini, (qui Saeculo XVI. a Romanensium partibus ad Tigurinas Protestantium transiit,) quocunque modo pertinent. Itaque hic reperias narrationem de eius vita, fatis, scriptis, persecutionibus, et morte, fide dignissimam, quoniam nititur ipsius viri litteris, et ipsorum adversariorum, certe coaevorum testimoniis authenticis. Quo pertinet maxime cum Theologorum Tigurinorum *Spongia adversus aspergines Bernh. Ochini*, latino, tum huius *Apologia de exilio suo Tigurino*; Italico sermone, forma dialogica, scripta, e quibus de iustitia vel iniustitia utriusque caussae ipsi lectores eo facilius iudicare possunt, quod haec scripta integra inserta sunt.

Sectionis *nonae* numerus CXXIII, *decimae* CXXXVI, *undecimae* CXLII, *duodecimae* CLVII. continent Missum *quartum, quintum*, et *sextum*, librorum rariorum Bibliothecae Schelhornianae, in quibus profecto sunt Phoenices librorum, quos etiam in nostris regionibus, (ubi tamen magna librorum facultas est,) frustra quaesieris. Huc pertinent, praeter editiones Bibliorum rarissimas, editiones veterum auctorum primae, ac fere principes, *Heliodori* v. c. Basileensis, Graeca, ex officina Hervagii, 1534. in 4to. *Diodori Siculi* librorum aliquot, (XVI - XX; nam caeteri serius reperti sunt,) Basileensis, 1539. 4to, apud Oporinum, cura Vinc. Obsopoei: *Thomae Magistri* Romana, Graeca, apud Zach. Calliergum, 1517, 8. *C. Apicii* Mediolanensis, 1498, 4to. *Theophrasti Characterum* Noribergensis, 1527, 8vo. cura Bilib. Pirkhaimeri: *Ottonis Frisingensis*, *et Radevici Frisingensis* editio Argentina, 1515. fol. per Ioh. Cuspinianum: *Abbatis Urspergensis et Iornandis* Augustana, 1515. fol. per Conr. Peutingerum etc. Horum omnium, et reliquorum editores, contenta, fata, aliaque memorabilia, S. V. Auctor maxima diligentia commemora-

moravit, et qui ea volet ex ipſo libro cognoſcere, eum id non ſine magna voluptate facturum confidimus. Unum non poſſumus quin hoc loco palam dicamus, qnod nobis paginam 870. et ſeqq. legentibus, non ſine quadam indignatione in mentem venit, ubi inter libros rariores etiam recenſentur, (et rectisſime recenſentur,) *Mich. Neandri Erotemata Gr. Linguae et Hebraicae.* Illud nempe exiſtimabamus, ingratam in tanti viri memoriam videri aetatem noſtram, cum talem, non quidem librum, ſed libellum, inter rariores, imo rarisſimos iam cenſeri paſſa ſit, neque exſtiterit inter tot viros doctisſimos aliquis, qui vel ſolas horum librorum Praefationes typis repetendas curaret, cum iam videamus prela omnia ſudare libris partim inutilibus, partim, (ut leniter dicamus,) non neceſſariis, interdum impiis. Ipſi tituli librorum iſtorum ſatis indicant, quid, et quantum in ipſis quaeri et debeat, et poſſit. Itaque valde optamus, ut uterque quamprimum in regionibus noſtris, ad uſum non modo iuventutis, ſed etiam virorum doctiſſimorum, recudatur. Atque omnino, quod olim de Ioachimo Camerario, vir ſummus, Io. Guil. Bergerus, fertur dixiſſe, idem nos de Neandro ſolemus dicere: *eius viri quamcunque ſchedulam, auream, ac, ſi vel in via, aut coeno reperiatur, tamen dignam eſſe, quae ſublata domi cum attentione quadam legatur.* Haec obiter.

Sectionis *nonae* numero CXXVI. et *decimae* CXXXV. deſcribuntur duo exempla *Hiſtoriae Ioh. Sleidani*, memoratu dignisſima: *primum* propterea, quod ſunt editionum antiquisſimarum, alterum primae (Argentor. 1555. fol.) alterum ſecundae (eod. ibid.) emendatioris, et ab ipſo auctore recognitae; *deinde*, quod fuere quondam in manibus duumvirorum, ſuae aetatis maximorum, *Ioh. Seb. Schertlini a Burtenbach*, et *Eraſmi a Minkwitz*, quorum ille in caſtris Proteſtantium bello Smalcaldico militavit, hic, variis civilibus muneribus functus, Cancellarii Saxonico-Electoralis,

ac tandem Palatini, partes habuit, uterque multis rebus, quae ad repurganda ſacra pertinebant, ipſe interfuit; *denique* etiam, (idque maximum eſt,) quod uterque ſuum exemplum variis acceſſionibus locupletavit, adſcribendis paſſim ad marginem vel notis, vel emendationibus. Et hae quidem ab auctore, praemiſſa utriusque viri brevi vita, ſatis diligenter commemoratae ſunt, easque non ſine voluptate ab omnibus ſcimus lectum iri. Si tamen dicenda nobis libere eſt ſententia, non par nobis utriusque exempli videtur eſſe pretium, quale quidem auctor harum recenſionum videtur velle innuere. Prius, quod Schertlini fuit, plures obſervationes et notas habet parvi momenti, v. c. *Nota monachorum et eius farinae nebulonum caſtitatem! Dignum olla operculum! Hic veretur Papiſta, ne quid decedat culinae etc.* pauciores contra hiſtoricas, v. c. ad pag. 536. (edition. vulg.) *Hic auctor aliter, quam ſe res habet, rem declarat; Schertelius pugnam ſuaſit, non Landgravius, neque Saxo.* Sed alterum, Minkwizianum, haud paullo meliores et utiliores notas habet adſcriptas, i. e. hiſtoricas. Quarum nonnullas deſcribemus, ut iudicium facere ipſi lectores posſint. Ad verba Sleidani, pag. 505. (ed. vulgarium) „Altera die Iunii „Proteſtantes adeunt Caeſarem, queruntur de caede Dia„zii etc.“ notavit haec: *Aderam nomine Saxonis, et verba faciebam.* Ad pag. 583. ubi narratur adventus Philippi Magnanimi in urbem Halam ad Caeſarem, 1547, adiecit haec: *Ipſo urbem ingrediente ingens oriebatur tempeſtas, globis etiam ignitis de caelo pluentibus; aderam enim cum Saxone captivo.* Ad pag. 767. verba: „Liber factus, nihilomi„nus Caeſarem, quocunque iret, comitatur“ habet haec: *Ac quidem ea conditione Hiſpanorum cuſtodia liberabatur, ut aulam ſequeretur Caeſaris, nec ſe inſcio diverteret; itaque, fugiente Caeſare, aliquoties per iocum dicebat: libenter mane-*

rem

rem apud aulam, secundum fidem datam, modo aula me non desereret. Testor hoc, quia interfui. Ad pag. 811. verba: „ope consilioque iuvisti" notavit sequentia: *Nequaquam fecit, nec ipse, nec filii.* Ad pag. 817. ubi narratur de Königsberga, urbe Franconiae, Saxoni restituta, haec addidit: *Neque hoc ita se habet. Praefui enim isti transactioni, iussu D. Friderici.*

Sectionis *decimae* numerus CXXXVII. continet epistolam Melch. Specceri, Theologi Argentoratensis, ad Ioh. Sturmium, virum notissimum, bene longam, sed eandem lectu dignissimam. Occasio fuit haec: Invectus erat pro concione populi Speccerus in homines impios, cum universos, tum eos maxime, qui pacem Ecclesiae rixis turbare conarentur. Id ea ipsa die ab iniquis hominibus defertur ad Sturmium, qui non multo ante de confessione illa celebri Tetrapolitana contentiones quasdam cum ministris sacris Argentoratensibus habuerat. Eam itaque hic orationem ratus ad se pertinuisse, ut erat animo ferventiori, e vestigio mittit ad Speccerum Epistolam, quae qualis fuerit, ex ipso initio poterit iudicari: „Quid tu hominis sis, vide; et cogita, quid de te debeam statuere, qui in tua seditiosa hodie concione ita acerbus et maledicus in me fueris, ut neque caritatis Christianae et pacis et concordiae rationem habueris, neque, quid te aut deceat, aut dedeceat, cogitaris etc." Ad hanc epistolam Speccerus neque commotus animo, (noverat enim Sturmium,) neque tamen silendum ratus, dedit postridie aliam, quam auctor h. l. exhibuit, quaeque exemplum esse potest defensionis modestae et placidae, repellentis illatam iniuriam, nec tamen retorquentis: itemque imago verissima animi, sentientis se inique ab adversario laesum, neque tamen negantis, vel certe non agnoscentis, vel dolose etiam tacentis maximas eius caeteras virtutes. Eius epistolae initium non possumus quin h. l. adiiciamus:

 „Quid

„Quid aliud, ad Tua, Doctisſime Sturmi, convitia reſpon-
„deam, quam quod olim Regem cum potentisſimum, tum
„etiam ſanctisſimum Prophetam reſpondiſſe, ſacrae nobis
„litterae referunt, non invenio. Ut enim is, cum in eum
„Semei probra et convicia iaceret, reſpondit: Quid tum?
„ſi conviciatur? quid, ſi Dominus eum impellat ad maledi-
„cendum David? Sinite, ut maledicat; nam a Domino iuſ-
„ſus eſt, qui fortasſis meam miſeriam reſpiciet, et bona mi-
„hi pro hodiernis huius convitiis rependet. Idem ego ad Tu-
„am iracundam epiſtolam reſpondebo: non, quod vel Te, ſum-
„mum virum, cum vilisſimo iſto mancipio; aut me miſerum
„atque abiectum, cum tanto rege atque Propheta, ullo modo
„comparandum putem. Sed, cum ille tam alto planeque
„regio animo iſtius convicia, licet indignisſima, pertulerit,
„cur ego non eandem, vel maiorem, in te modeſtiam aut pa-
„tientiam oſtenderem, quo tu maior es, qui in me invectus,
„et ego abiectior, qui haec ſum paſſus. Cui, ut verum di-
„cam, non tam iraſcor, quam adulatoribus et delatoribus
„Tuis, qui haec etiam ad Te, ut cetera, falſo detulerunt.
„Quod ut planum faciam, repetam paucis concionis meae
„capita etc.“ Non longe a fine autem ita ſcribit: „Tibi,
„doctisſimo homini, et ab ineunte aetate in omnium Rheto-
„rum et Philoſophorum doctrina verſato, ſummam laudem
„omnium earum artium tribuimus, iudicamusque, non modo
„Germaniam, ſed nec Galliam Italiamque STURMIUM ha-
„bere; ob eamque rem et nobis, et reip. noſtrae gratulati ſu-
„mus ſemper, et, ut diutius tanto bono perfrui posſimus,
„omnibus votis a Deo contendimus.“ Quis hodie, qui ſibi
vel mediocriter doctus videatur, ſuſtineat, ad virum aſpe-
rum et iracundum, praeſertim a quo laeſum ſe putet, tam
leniter ſcribere; imo eum tam inſigni laude proſequi? Sed
ſcilicet, nunc alia ſunt tempora! — Speccerus quidem tum
ſuſtinuit, et longa enarratione concionis ſuae accenſum Stur-
mii animum mitigare, etiam ſubinde, fraterno more, ſine
omni veſtigio ullius irae aut acerbitatis, admonere conatus
eſt.

eſt. Et habebat rem cum viro, quamvis iracundo, tamen generoſisſimae indolis, quod vel ex fine epiſtolae Sturmianae manifeſtisſimum eſt. Ibi enim ſic ſcripſerat: „Tu „linguam hodie incontinentem, ego manum habui iracun„dam. Oro tamen Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, „ut, qui noſtrum hac in parte peccat, illius ipſe pro ſua bo„nitate et clementia miſereatur, et cogitationes illius a diffi„diis atque conviciis ad otium et conſenſionem animorum „traducat." Non dubitamus, quin cupidos fecerimus lectores, cognoſcendae reliquae epiſtolae, qua de cauſſa etiam paullo accuratius rem narravimus.

Reliqui numeri omnes eadem diligentia confecti ſunt, et res, niſi maximae utilitatis, et momenti, iucundisſimae certe et honeſtisſimae oblectationis, continent. Atque omnino, ut libere dicamus, totum hoc genus librorum, quod monumenta hiſtorica diſperſa undecunque colligit, quanquam eius auctores nunc per contemtum *Collectores* audiunt, nec *Hiſtoricorum* titulo ſatis digni cenſentur, quia verborum apparatum et ornamenta vulgo negligunt: tamen haud paullo fructuoſius arbitramur eſſe eo, quod nunc perverſa ſaeculi vis fere unice probat atque extollit, et quod paene totum operibus, (nolumus dicere *opuſculis*) ingenii non tam producendis, quam profundendis continetur. Si quis nunc ediderit fabellam lepidam Romanenſem, aut Comoediam, aut Tragoediam, aut enixus ſit Odam Anacreonticam, is omne punctum tulit: ſin hiſtoriam alicuius regni, aut reipublicae, aut academiae, aut diſciplinae, munitam apparatu monumentorum ac diplomatum, deſtitutam vero ornatu rhetorico, et dictione iucunda, (quis enim prudentior ornatum in eiusmodi materia requirat?) tum paene ridetur, et comparatur cum monachis aevi medii, Chronicorum conſarcinatoribus. Nos quidem, ſi vel unum faſciculum deperditum Annalium linteorum, (quos Livius toties citat,) aut Actorum S. P. Q. R. elegantisſimis Catulli, Propertii,

pertii, et Martialis nugis, redimendum censeamus, non dubitamus, quin unumquemque cordatiorem consentientem nobiscum simus habituri. Quis enim non videt, si modo materia historica adsit idonea et sufficiens, non tam difficile esse eam verbis exornare, dum ingenio et doctrina instructus aliquis accesserit, quam habere historiae scribendae ornatum in promptu, cui desit materia? Nam in hoc quidem genere, non, ut Phaedrus ait de fabulis, *labori faber*, sed *fabris labor*, nostris temporibus videtur deesse. — Itaque valde optamus, ut S. V. Schelhornius laborem inceptum continuet, aut, si id propter senectutem ei grave fuerit, iuniori cuidam ex amicis materiam eius continuandi suppeditet, quae eius Bibliothecae instructissimae deesse non potest.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Aprilis Anno MDCCLXVIII.

AMUSEMENS PHILOSOPHIQUES SUR DIVERSES Parties des Sciences, et principalement de la Physique, et des Mathematiques:

h. e.

OBLECTATIONES PHILOSOPHICAE EX DIVERSIS doctrinae humanae partibus, inprimis vero Physicae, et Mathematicae: Auct. R. P. BONAVENTURA ABAT, Acad. Regiae elegant. litt. Barcinon. Socio.

Amstelaedami, (Massiliae,) 564 pagg. cum 4 fig. aeneis, in 8vo. Anno MDCCLXII.

Cum non elegantiores solum litterae delectent, sed ii etiam, qui profundiores scientias, ad quas merito Physica et Mathesis pertinent, colunt, easque non sine insigni animi contentione et ingenti labore sibi cognitas reddunt, uberrimam ex earum cognitione hauriant voluptatem: neminem profecto Oblectationum titulus, severioribus meditationibus ab auctore datus, offendet, inprimis cum concernant res bene multas et novas, et curiosissimas, cognituque utiles, quae fere quemvis lectorem alliciant, quin et iis se commen-

 dent,

dent, qui alioquin parum physica et mathematica curant. Auctori Cl. in iis proponendis et demonstrandis sola Euclidis elementa adhibere placuit. Prima Oblectatio exhibet trium lunularum ex intersectione circulorum ortarum, demonstrationem: prima est Hyppocratis lunula; altera ex intersectione circulorum orta, quorum diametri in subtripla; tertia vero prodit ex intersectione circulorum, quorum diametri in ratione sunt subquadrupla Primum se quidem inventorem quadraturae secundae ac tertiae lunulae existimabat Auct. Cl. sed Rev. P. Pezenas, insignis Geometra, cum eas ad eum, ut Ephemeridibus Mathematico Physicis Massiliensibus insererentur, transmisisset, eum monuit, eadem, et longe plura circulum concernentia, iam ante Seculum considerasse Artum de Lionne, atque anno 1654. publicasse in libro cui titulum fecit: amoenior circuli contemplatio. Quamvis vero hac annotatione gloria primi inventoris decidisset, ipsa tamen nova, ac ab Arto plane diversa, eaque simplicior demonstrandi ratio, quam excogitaverat, eum permoverunt, ut demonstrationes suas cum orbe erudito communicaret, inprimis; cum eae ipsi viam munirent, primum demonstrandi quadraturas bene multorum triangulorum, ex intersectione diversorum circulorum enascentium; secundo ex datis lunulis quadrabilibus methodum inveniendi duas alias, quarum summae aequentur rectilineo; tertio construendi quadrilateram figuram curvilineam quadrabilem, ac insignibus praeditam proprietatibus; quarto demonstrandi, nullam lunulam ex intersectione quorumvis circulorum ortam dari, quae non posset addito vel demto aliquo circuli segmento quadrari; tandem propositione 12ma et sequentibus methodum admodum simplicem tradendi, qua infinite multae portiones circuli quadrabiles inveniantur, quae tantae magnitudinis esse possint, ut nonnisi quantitate infinite parva ab integra circuli area differant.

Oblectatione secunda, novam, ac a nemine adhuc tractatam optices partem, 49. propositionibus exhibet. Omnes enim, quae de speculis sphaericis, ac lentibus sphaericis, in catoptrica

ac

ac dioptrica exponuntur, propoſitiones, vel ex ſola reflexione, vel ex ſola refractione deduci ſolent. Sed ex ſimultanea in uno eodemque ſpeculo ſphaerico ac lentibus ſphaericis conſideratione reflexionis ac refractionis, quae in iis contingunt, conſideratione, conſequuntur phaenomena rara, curioſa, ac inexpectata, ex quibus accurata meditatione digeſtis, novae, eaeque utiliſſimae propoſitiones opticae condi poſſint. Ex hac itaque conſiderandi ratione deducit Auct. cl. methodum generalem determinandi focos, tam abſolutos, quam reſpectivos, in omni ſpeculorum ſphaericorum ex vitro conflatorum ac compoſitorum genere, ex eaque proprietates eiusmodi elegantes colligit, quarum nonnullae extra nexum ſpectatae ſatis paradoxae videntur; cum e. g. demonſtrat, dari ſpecula ſphaerica exacte convexa vel concava, in quibus imagines obiectis ſimillimae ſint, eaque neque augeant, neque minuant, proinde cum ſpeculis planis plane conveniant; dari ſpecula exacte concava ſphaerica vitrea, in quibus imagines rebus in iis repraeſentatis minores adpareant, et e contra convexa, quae imagines exhibent obiectis maiores. Pluribus eius generis propoſitionibus expoſitis, tandem docet, fieri poſſe ſpecula vitrea ſphaerico-concava, quae praeciſe in centro concavitatis urant: quod problema quidem iam a Mario Bellino, et a Caſp. Schotto ſolutum eſt, ſed methodo difficiliori, quam ut in praxin deduci queat, cum ope ſpeculi ſphaerico-concavi vitrei nulla difficultate prematur.

Oblectatio III. ſex propoſitionibus abſolvitur, in eaque de numero focorum, quos optici formales vocant, hoc eſt, in quibus radii in ſpeculis ſphaericis concavis, vel lentibus ſphaericis vitreis collecti, comburunt. Nemo, notante cl. Auct. adhuc ſuſpicatus eſt, unum ſpeculum, vel unicam lentem, immutata plane figura, urendi vim exercere ſimul in pluribus locis; re ipſa tamen id contingere, et quidem in diverſis et a ſe diſſitis locis, comprobatur per experimenta extra omnem dubitationem poſita, deinde etiam ex principiis certis. Copioſe itaque conſiderantur primum ſpecula ſphaerica vitrea, quae in duobus ſimul locis

urant; postea lentes vitreae, quae soli expositae in anteriori parte et posteriori comburant, nec non quae tribus in focis, duobus ante, et uno post speculum, vim comburendi habent. Tandem solvitur problema construendi speculum causticum, quod radiis solaribus expositum, cum in foco principali res positas combustibiles comburere pergat, etiam in quovis alio loco circa axem intra certos limites assumpto simul urendi vim exerat.

In IVta Oblectatione 43: propositiones demonstratae, in compendio sistunt praecipua phaenomena, quae imagines ab obiectis in speculis ac lentibus sphaericis expressas concernunt. Non omittit quidem Auct. cl. ea, quae hac de re in scriptis opticis occurrunt: tamen curiosius ac sagacius scrutatur imaginum per specula formatarum phaenomena, quae ex eius sententia nullibi annotata occurrunt. Notando primum, imagines rerum per specula ac lentes visarum, vel ante, vel pone specula apparere, determinat casus, in quibus alterutrum contingat, docetque, pro diversa spectatoris respectu speculi et obiecti distantia, visionem esse distinctam vel confusam; tandemque inquirit in difficillimum casum, in quo manentibus oculo, obiecto, et speculo vel lente, in eodem situ, obiectum videatur tamen diversimode modo ante, modo pone speculum. Ipsa vero obiecta speculorum ope visa, vel sunt puncta, vel lineae, vel superficies, vel corpora. Superficies per specula ac lentes sphaericas visas, Optici adhuc consideraruut ut plana ante specula ad axem perpendiculariter constituta; Auct. cl. vero eas expendit prout vel axi parallele, vel sub aliquo ad eum angulo constituta sunt, ac plane singulares earum proprietates docet. Earum enim imagines alias plane figuras induunt, quam qua ipsae praeditae sunt; idemque locum in corporibus obtinet, multoque curiosiores metamorphoses, ac plane inexspectatae, spectatores percellunt, si superficies ac corpora motu vel uniformi, vel accelerato, ante speculum moveantur, sive ipsarum imaginum figuras, sive earundem celeritatem spectaveris. Ad illustrandam generalem, quam de his rebus tradit, theoriam, particularia

cularia ac maxime memorabilia experimenta praescribit, quae eius veritatem et apud illos, qui ad pervidendam demonstrationum mathematicarum vim inepti sunt, extra omne dubium ponant.

Oblectatione V. Phaenomeni in electricitate obvii, eiusque singularis, caussam investigando, tandem de homine disserit, qui scintillas electricas, famoso Leydensi experimento excitatas, sine ullo sensu excepit.

Sexta dein Oblectatione de speculo, a diversis auctoribus aeque gravibus ac fide dignis memorato, agit, quod Ptolomaeus Evergetes in Pharo turri construxisse fertur, in quo hostium naves, et quae terra marique, adeoque in tota Aegypto contingerent, videri poterant. Non diffitetur Auct. clar. multa fabulosa huic narrationi ab auctoribus, optices imperitis, admixta esse, et vel ab ipso Kirchero, in arte magna lucis atque umbrae libr. 10. cap. 1. de illo eiusmodi, si omnino vera essent, statui, ut non, nisi diabolicis praestigiis, contingere potuerint. Sed Lectori vera a falsis ac fabulosis distinguenti, eaque cum Tschirnhausii, Wolffii, Septalii, Scheineri experimentis, lente simplici obiectiva sine oculari aut alio apparatu in telescopiis usitato institutis, conferenti, patebit facile, parari posse eiusmodi speculum. Multa in hac inquisitione curiose collecta, et ex principiis dioptricis ac catoptricis illustrata, occurrunt. Difficilior vero est disquisitio, utrum tempore Ptolomaei pomoeria optices iam eo usque prolata fuerint, ut tale speculum construi potuerit. Verisimile id videtur Auctori cl. ex rationibus, quas ex Senecae libris naturalibus, et Plinii, aliorumque auctorum gravissimorum locis deducit.

Oblectatione septima ex attractione, si eam ex sententia Newtoni, Maclaurini, aliorumque Philosophiae Neutonianae asseclarum, ceu effectum impulsionis conceperis, sequi necessario putat Auct. cl. dari vortices, quorum ope planetae moveantur.

Sed ne limites recensionis transsiliamus, dabimus adhuc potiora ex Oblectatione VIII. reliquarum solum titulos addituri, cum ea, quae protulimus, ad perspiciendas

 libelli

libelli dotes ſatis ſuperque ſufficiant. Deſtinata illa eſt illuſtrando Plinii loco, in quo Nero Princeps gladiatorum pugnas Smaragdo ſpectaſſe perhibetur lib. 37. cap. 5. adiutusne Nero in videndo ex eo, quod Smaragdus fuerit pellucidus, nitideque politus, ac coloris viridis? an vero talis figura ab artifice ei inducta, ut obiecta auxerit, diſtinctioraque viſui exhibuerit? Commendaſſe ſe Smaragdum Neroni in conſiderandis obiectis non ob polituram ſolam ac colorem viridem, ſed inprimis ob figuram, probat Auct. cl. et cum ea figura nec a Plinio, nec ab alio Auctore ſit deſcripta, annotat curioſe ex lib. 11. cap. 37. Neronem fuiſſe myopem, cui niſi cum conniveret ad prope admota, hebetes oculi: prono hinc fluere putat alveo, Smaragdum habuiſſe figuram neque ſpeculi concavi per reflexionem, neque lenticulae, prolatisque ac expenſis rationibus ſonticis, quae hanc ſententiam admodum veriſimilem reddant, eo tandem, propendet ut ſtatuat, Neronis Smaragdo inductam fuiſſe vel figuram planam, eumque eo inſtar ſpeculi plani uſum fuiſſe, vel politum fuiſſe ad figuram lentis concavae. Ex capite enim 5to eiusdem Plinii conſtare, eo tempore artifices non ignoraſſe artem elaborandi ad hanc figuram Smaragdos, iisdemque myopum oculos emendari: et cum duo myopum genera dentur, alterum, in quorum oculis radii ante convergant, quam usque ad retinam perveniant; alterum, quod ob nimiam lucem in nimis ſenſibiles oculi partes irruentem coecutiat, Neronemque ad poſteriorem claſſem eorum referendum ex eo pateat, quod eius oculi fuerint hebetes, niſi cum conniveret ad prope admota: ſatis probabili ratione colligit, Smaragdi Neroniani figuram fuiſſe planam, eumque per illum radios in eum incidentes reflexos multo debiliores directis excepiſſe, atque in videndis gladiatorum pugnis mirifice adiutum eſſe.

Oblectatio IX. de antiquitate ſpeculorum vitreorum agit: X. de artificiis cognoſcendae verae magnitudinis obiectorum viſorum. XI. Experimenta ac obſervationes circa liquores ultra libellam aſcendentes, ac infra eandem ſubſidentes, in tubis capillaribus complectitur: XII. de pugna ſyſtematis attractionis cum rotunditate guttarum liquorum praecipit.

VER-

VERSUCH EINER ALLEGORIE, BESONDERS für die Kunst. Der Königl. Grosbr. Gesellschaft auf der berühmten Universität zu Göttingen gewidmet.

Dresden, 1766. 4to. 158. pgg.

Novo iam munere Winckelmannus V. Cl. (is enim, ne quis ignoret, auctor libri est,) eruditorum rempublicam, quae dudum in eius aere est, sibi obstrinxit, cum imagines in monimentis antiquis, eorumque fragmentis, passim obvias, partim ad certa capita redigere, partim explicare, partim etiam, si opus esset, emendare, opere hoc doctissimo, et reconditioris doctrinae plenissimo, conatus est. Quodsi nihil aliud, nisi *conatus esset*, tamen esset cur maximam ei gratiam vel pro solo conatu omnes ii haberent, qui amant artes liberales, et veterum ea in re opera magnifaciunt. Nunc vir doctissimus, vel primo hoc specimine, tanta felicitate, multa veterum monimenta interpretatus est, tantam lucem plurimis scriptorum locis affudit, ut merito bonis artibus de hac nova accessione gratulandum esse videatur. Ac nescimus, an praeter cel. Winckelmannum facile quis ad hunc laborem suscipiendum aptior exstiterit: non quo dubitemus, alios viros esse, doctissimos in hoc litterarum genere, eosque non paucos; sed quoniam requiruntur ad scribendum talem librum multa, etiam extrinsecus, quae, cum in aliis tantum singula reperiantur, in hoc viro omnia concurrunt, oculi ad videndam pulchritudinem acutissimi, et exercitatissimi, apparatus doctrinae et lectionis uberrimus, scientia linguarum, historiae, ac mythologiae veteris, accuratissima, copia et facultas monimentorum, in sede antiquitatis praecipua, h. e. in ipsa Italia et Roma, otium denique, cum dignitate, litterarium. Quodsi quis cognoscere cupiat, quid praeter verba et phrases, praeter elegantiam scribendi, etiam praeter ipsas res,

res, (quas vulgo ſolas appellant,) Philoſophiam, Matheſin, et hiſtoriam, e veteribus peti poſſit, ei ſuademus, ut hunc librum inſpiciat, eiusque notas vel fugitivis oculis perluſtret. Quo facto videbit, nullum veterem Grammaticum, nullum Lexicographum, nullum denique Scholiaſten, tam ieiunum et infoecundum eſſe, e quo magna ingenia non aliquid in ſuos uſus petere, eiusque e ſtercore aurum quaſi colligere poſſint. Sed explicanda paullo accuratius eſt ipſius libri ratio, quidque de eo ſentiamus breviter indicandum.

Poſt praefationem, (quae et ipſa obſervationes quasdam de Auribus capitum in ſtatuis et imaginibus antiquis, admodum utiles, complectitur,) ſtatim argumenti tractationem cel. Auctor ingreditur, eamque in undecim capita diſpeſcit.

Cap. I. Diſputatur de Allegoria in univerſum, ſic, ut propoſita definitione Allegoriae, (quo nomine Auctor ait, latisſimo ſenſu, ſe complecti, quidquid vel imaginibus depictum, vel ſignis indicatum exſtet,) priori membro enarrentur fata eius apud populos veteres Aegyptios, (pag. 4. ubi agitur de ſcientia Hieroglyphica,) Graecos, (pag. 7. ſeqq.) quorum aevi cultioris artifices communem Allegoriae fontem Homerum dicit habuiſſe,) et Romanos, (pag. 10. ſqq.) quaeque apud eos Virtutum aut Vitiorum genera imaginibus expreſſa, vel non-expreſſa fuerint, doceatur; omnes item veterum imagines ad duo genera, *concretarum* et *abſtractarum*, revocentur; (pag. 12-22.) deinde membro altero, recenſeantur partim recentiorum hoc in genere labores, ut Pierii Valeriani, Caeſaris Ripae, et Io. Bapt. Boudardi, (pag. 22-26.) partim indicentur fontes novis Allegoriis inveniendis idonei. Ii omnino ſunt tres: *primus* ipſae imagines antiquae, ſi iis tribuatur novus, isque a veteri diverſus ſenſus; *alter* ritus, mores, ac proverbia vetera, non nimis ignota; *tertius* denique hiſtoria antiqua, cum heroica, tum vera, et proprie ſic dicta. Singulorum citantur aliqua exempla, tertii

tertii maxime, ubi copiose cel. Auctor describit imagines historicas, a Cardinali Albano, in conclavi quodam sui palatii nuper positas, (pag. 28. 29.) Quam descriptionem propterea nominatim h. l. commemoramus, ut errorem aliquem cel. Auctoris obiter notemus, in narranda celebri illa coena Luculli, qua Ciceronem et Pompeium imparatus, (ut illi putabant,) excepit, admissum. Verba Auctoris sunt haec: „Das dritte Gemählde ist Lucullus, bey welchem sich der „große Pompeius und Cicero **des Morgens** auf eben densel„ben Tag zum Essen einladeten, um jenen in Verwirrung zu „setzen. Er ließ ihnen aber, wider ihr Erwarten, die Wahl, „auf welchem seiner nahen **Landhäuser** es ihnen am ge„fälligsten sey; und da dasjenige, welches **Apollo** hieß, **vor**„**geschlagen** wurde, that Lucullus nichts weiter, als **ein** „**Mittagsessen** ankündigen. Denn dessen Landhäuser wa„ren so eingerichtet, daß die Kosten einer Mahlzeit daselbst „auf einen bestimmten Fuß gesetzt waren, und er blos nöthig „hatte sagen zu lassen, daß er zum Essen kommen wollte." In his verbis multa sunt falsa, et pugnantia cum narratione Plutarchi, qui solus, quantum scimus, eam historiolam memoriae prodidit: (in Lucullo pag. 378. b. Edit. Bas. 1560.) *Primum* nomen *Apollinis* non intelligendum est de villa aliqua Luculli suburbana, cui istud nomen indiderit, neque enim ullum scimus exemplum, quo appareat, Romanos villis suis nomina deorum imposuisse, praesertim masculina; sed semper neutra, ut *Tusculanum*, *Pompeianum*, *Pomtinum etc.*) verum de conclavi aliquo, seu triclinio, in ipsa domo Luculli, quod Plutarchus οἶκον, ac paullo post etiam definitius δειπνωτήριον adpellat. *Deinde* Cicero ac Pompeius non ipsi *Apollinem* ad coenandum delegerant, sed tantum Lucullo, ut, audientibus ipsis, servo cuidam nominaret coenae locum, permiserant. Quo facto is clara voce *Apollinem* nominabat. *Porro* etiam istud convivium non fuit *prandium*, sed *coena ordinaria;* nam in tota narratione Plutarchus non aliis verbis, quam δεῖπνον, δειπνεῖν, et δειπνωτήριον, utitur. *Deni-*

que nec illud dubio caret, Ciceronem ac Pompeium *matutino tempore* Lucullo ad coenam se obtulisse. Plutarchus enim ea de re plane silet; immo potius dicit, eos Lucullum κατ' ἀγορὰν σχολὴν ἄγοντα adiisse. Σχολὴν autem Senatores Romani (credo) non agebant matutino tempore, sed pomeridiano, fortasse cum e curia domum redibant. Haec non propterea monuimus, quod credamus, cel. Winckelmannum id ignorasse; sed partim lectorum caussa, partim propter ἀκρίβειαν. Ac libenter ignoscimus viro magno, levem lapsum memoriae, praesertim qui ad caussam praesentem et argumenti tractationem non proxime pertinebat. Multis enim magnisque aliis bonis hunc ille nobis errorem compensat. Sub finem huius capitis commemorat requisita et virtutes Allegoriarum novarum, easque tres: *simplicitatem*, ut res signandae exprimantur signis quam paucissimis; *perspicuitatem*, ut signa cum rebus sint quam coniunctissima; denique *iucunditatem*, ut absit ab signo omnis deformitas, horror, ac turpitudo.

Cap. II. agit de Allegoriis deorum, et Cap. III. de Allegoriis usitatis notionum, maxime abstractarum; et haec duo capita regiae quasi urbes sunt huius libri, et sedes reconditioris doctrinae, variaque eruditione plenissima. In his enim cel. Auctor incredibili diligentia congessit ex Mythologia, nummis, lapidibus, gemmis, et universa omnino antiquitate, quidquid de figura cuiusque dii ac deae, itemque notionum abstractarum, Libertatis v. c. Concordiae, Pacis, Pavoris, Iustitiae, Fortunae, Imperii, Iuventae, Noctis, Pudoris, Pietatis, Animae, Victoriae, Calumniae, Taciturnitatis, Temporis; item regionum, Africae, Iudaeae etc. qua in monimentis antiquis exprimuntur, reperiri usquam potest. Deos ac deas suo, h. e. genealogico, qui e fabulis discitur; Notiones abstractas alphabetico ordine recensuit. Exempla commemorare, quoniam e libro ipso peti et possunt, et omnino etiam debent, non necessarium ducimus, ne sine caussa longiores simus.

Cap. IV.

Cap. IV. exhibentur Allegoriae partim historicae, v. c. Capricornus in numis Augusti, qui hunc indicat in isto Zodiaci signo natum fuisse; partim geographicae, v. c. Violae in numis Ennensium, cuius floris in illo tractu Siciliae magna copia est. Cap. V. habet Allegorias hominum ac rerum, h. e. quibus ad nomina personarum, locorum, fluviorum, urbium, certis figuris alluditur, quale v. c. est, cum in numis Iul. Caesaris pingitur Elephas, cuius nomen in lingua Punica cum sono vocis *Caesar* fertur convenisse; in monimento Leonidae, celeberrimi Spartanorum Regis, figura *leonis*; in numis Rhodiorum *rosa*, a Graeco ῥόδον etc.

Allegoriarum, quae petuntur e coloribus et materia vasorum et aedificiorum, exempla sunt cap. VI. Sic flavi crines in monimentis veteribus indicant Apollinem, fusci cum nudo corpore Iovem. Durities laborum Herculis, in statua eius, apud Pausaniam, exprimitur sic, ut hydra, quam ille occidit, *ferrea* sit. Canis iacens, in clypeis Romanis, vigilandum esse militibus significat. Romae quondam contigua erant Virtutis et Honoris templa, ita ut non nisi per illud ad hoc iri posset; quo significatur, per solam virtutem ad verum honorem aditum fieri.

Cap. VII. exhibet Allegorias dubias, h. e. quarum interpretationem aliquam dedere recentiores nonnulli, sed non satis verisimilem. Cap. VIII. vero contortas, h. e. quae vel a veteribus ipsis, vel a nostris, contorte, immo male explicatae sunt. Earum exempla non citabimus, quum etiam ipse auctor totum genus non alia de causa collegerit, quam ut artifices, si quando tales Allegorias reperissent, scirent, qua fide niterentur, nec pro certissimis eas haberent. Cap. IX. continet deperditas, h. e. quarum vel plane vera sententia periit, vel certe traditur a veteribus exstare in libris aliis, qui nunc perierunt: v. c. quid sibi velit Diana, a gryphe in aërem sublata, in pictura quadam Arigonis apud Strabo-

 nem,

nem, L. 8. pag. 143. Sparta urbs, figura et habitu muliebri, lyram tenens, a Polycleto ficta, apud Pausaniam, L. 3. pag. 255. Cap. X. dicatum est Allegoriis quibusdam recentius inventis, quae bonae sunt, et quarum usus etiamnum in operibus artis esse potest. Huc pertinet v. c. moneta Belgica de a. 1633. qua *Labor irritus* indicatur per filias Danai, aquam infundentes in vas rimosum; imago quaedam Petri de Cortona, in Palatio Barberiniano, Romae, exprimens educationem liberorum per ursam lambentem suos catulos.

Denique cap. XI. et ultimo cel. Winckelmannus ipse specimina dedit, quomodo condi Allegoriae novae possint ex mente veterum, eaque satis multa, quibus omnibus acumen suum, ingenium, et doctrinam, mirifice ostendit. Potestque eorum usus multiplex esse, in ornandis aedificiis, parietibus, hortis, museis, numis, in nuptiis et sepulchris principum, memoriae posterorum commendandis. Ex hoc genere sunt v. c. cum *Falsam opinionem* significari commode, ait, per imaginem Ixionis, nubem pro Iunone amplectentis, *Felicitatem* per navem plenis velis vectam, *Calendas Ianuarias* per clavum annalem a Consulibus olim in Capitolio affixum, *Iustum iudicem*, per statuam humanam, manibus abscissis, *Oblivionem* per Lethen, fluvium inferum, et similia. Possunt vero nunc, cum viam cel. Auctor semel muniit, haec exempla facile mutari et multiplicari. Sic *Amicitiam* v. c. (cui indicandae Theseum cum Pirithoo assignat,) possent etiam commode exprimere Orestes et Pylades ad aram Tauricam, Pythias cummaxime occidendus Syracusis, accurrente Damone; *Hominem per terras multas circumvagatum*, (quem auctor per Ciconiam pingit,) Ulysses cum Eumaeo colloquens; *Fraudem*, (quam ille per larvam, nimis magnam pro facie humana, cui imponitur, exprimit,) Vulpes, apud Phaedrum, caseum corvo auferens etc.

Appen-

Appendicis loco, capiti ultimo annexa eſt deſcriptio fragmenti ſtatuae cuiusdam Herculis, in villa quadam repertae, cuius non niſi truncus ſupereſt, reliqua omnia, caput, brachia, pedes, et ſuperior pars pectoris, periere. E qua tota deſcriptione elucet felix ille auctoris ἐνθουσιασμὸς, et animus admiratione artis antiquae plenus, nec, dum hoc agit, aliud quidqnam videns et audiens, ſed totus in contemplatione venerandi fragminis defixus, ac paene ſepultus, omnesque, vel minutisſimas pulchritudinis, ut ita dicamus, ſcintillas, acutisſime perveſtigans, et aſſequens; qualem, valde dubitamus, an praeter Winckelmannum multi ſint habituri. Sed talis eſſe debebat, qui noſtri aevi hominibus, ipſisque adeo Italis, Romae veteris theſauros, etiam ſubterraneos, vellet recludere.

Ceterum, in toto libro occurrunt multa, etiam obiter inſperſa, lectu dignisſima, multi recentiorum interpretum naevi deteguntur et corriguntur, loca ſcriptorum veterum vel illuſtrantur, vel emendantur; cuius rei exempla ſunt pag. 58. 88-89. et 102. Atque optandum erat, ut pergeret in hoc inſtituto, atque omnino in iuvanda re litteraria vir doctisſimus, niſi eo ipſo tempore, quo haec iam ſcripſeramus, rumor infandus percrebuiſſet, eum nuper in itinere, dum Vindobona redux, Romam contendit, manu ſcelerati cuiusdam correptum, ac multis vulneribus confoſſum fuiſſe. O nuncium vere infandum! O iacturam reip. litterariae irreparabilem! Tam indigna manu virum optimum, dexterrimum, acutiſſimum, perire? nec tellurem imam perdito iſti percuſſori dehiſcere? — Sed ferendum ſcilicet, quod mutari nequit, et in ſapientiſſimo eodemque occultiſſimo permittentis providentiae divinae conſilio acquieſcendum. Adeo nihil in rebus humanis certum eſt, neque cautum ulli in horam!

CHRONOLOGIE DES ROIS DU GRAND EMPIRE des Egyptiens; depuis l'époque de sa fondation par Ménes, jusqu' à celle de sa ruine par la conquête de Cambyse, fils de Cyrus. Par Mr. D'ORIGNY etc.

Paris chez Vincent, 1765.

Quod saepenumero iam, et a multis dictum est, historiam antiquissimorum temporum, quidquid habeat lucis et certitudinis, id fere ex adcurationis Chronologiae beneficio habere, necessarium non est hoc loco repetere; neque, quam bene mereantur de illa, qui huius difficultatibus enodandis, temporibusque ad certos fines et ordines revocandis, operam suam adhibent, monere. Namque facile apparet, negotium hoc, quo est difficilius, siquidem nullos ex antiquitate praeter Mosen habemus satis idoneos Auctores, quorum vestigiis in definiendo temporum ordine insistere tuto possimus, eo maiori laude praedicandos esse, qui, quae ex veterum Chronologorum scriptis ad nostram aetatem pervenerunt, diligentius excutere, obscuriora illustrare, a veris fabulosa secernere, illorumque rationes cum numeris Mosis conferre, et, quantum fieri potest, conciliare conentur. Et hoc est, quod agit Cl. Orignius in opere praestantissimo, cuius inscriptionem in fronte libelli huius dedimus, quocum et conferri potest quem alio tempore edidit librum, *Aegyptus Antiqua* (Egypte ancienne.) Videtur opus utilitatis maxime habere hoc, ut, si rationes eius viris doctis se probaverint, novum inde desumi argumentnm pro integritate textus Mosis Masorethici possit. Quanta enim cunque Chronologorum sit in reliquis dissensio, de hoc tamen inter celebriores omnes convenit, si Mosen excipias, nullum alium esse Scriptorem antiquum, cui in traditionibus de tempore fides certa et indubitata haberi possit. Sed quum textus Mosis triplex sit, alius vulgaris et Masorethicus, alius Samaritanus,

tanus, alius denique, quem habet Versio Alexandrina, rum in numeris chronologicis maxima est diversitas: factum est, ut omnis aetatis Chronologi diverse sentirent, cum quaereretur, quisnam horum textuum sit authenticus, h. e. cuius in rebus chronologicis maxima auctoritas. Ex veteri quidem Ecclesia graeca Chronologi, Iulius Africanus, Eusebius, Georgius Syncellus, nimium tribuerunt, ut in omnibus aliis rebus, ita potissimum in rationibus chronicis, Versioni Alexandrinae, quam fere sequebantur, depravationis accusato Iudaeorum textu hebraico. Quorum sententia quamvis hodie, validioribus pro puritate et integritate textus Masorethici argumentis, sit profligata, tamen non defuerunt recentiori aetate, qui ad eorum partes accederent, caussam adducentes, fieri nullo modo posse, ut veterum Chronologorum profanorum, quos Orientales illi appellitant, rationes, cum rationibus textus hebraici vulgaris concilientur. Horum igitur obiectioni ut respondeat Cl. Auctor, bene monet, non posse ad hunc usum, nec debere, omnes Chronologorum veterum libros conferri, siquidem in iis sint plerique fabularum et nugamentorum plenissimi; sed enim Chronologiam, quae collationi cum textu hebraico possit apta esse, aliqua de caussa debere legentibus fidem facere, a partium studio abhorrere, Epochas certas habere, et Annalibus fundatam esse, in quibus, res, quo quaeque tempore, et per quae intervalla gestae sint, curiose adnotatum fuerit. Qualis Chronologia scriptorum profanorum quum nullibi adhuc reperta sit a viris doctis, Auctor, quoad gentem Aegyptiacam antiquam, existimat talem confici posse ex Dynastiis Manethonis, quas dedit Georgius Syncellus, eamque dicit eo valituram, ut Chronologis, qui rationibus pro integritate textus Masorethici hodie solemnibus non cedant, persuadeatur, authenticam Chronologiam esse textus Mosis hebraici, non Codicis Samaritani, multo minus Versionis Alexandrinae.

Ut vero magis appareat, quomodo Auctor in tractatione sua versatus sit, sequemur eius ordinem, praecipua totius operis

... ius momenta indicaturi. Opus totum divisit in Sectiones IV. quarum prima constat Capitibus VII. Cap. I. agitur de gentium origine, maxime Aegyptiacae, cuius origo dubium non est quin referri debeat ad tempus id, quo confunderentur linguae; ubi ex familia Chami pars una ad Aegyptum transiit, duce Mizraim, quem cum Syncello Auctor habet pro Menete, eumque existimat, anno post diluvium CI, relicta terra patria, annis LIX. post ad ripas Nili constitisse. Praeterea Aegyptum statim ab initio aliquot provinciis seu regnis divisam vult, ita, ut partim penes Mizraim ipsum, partim ex patris auctoritate penes filios eius, summa rerum fuerit; id quod, si provincias potissimum intelligas, quarum capita fuerunt Thebae et Memphis, ad veritatem proxime accedit. Cap. II. exponitur de Dynastiis Aegyptiacis, h. e. de provinciis, in quas Aegyptus antiqua descripta fuerit. Commendat Auctor veteris Aegypti rationem, exploraturis inprimis Dynastias Aegyptiacas Manethonis; quod antiquitatis monumentum, unde, et quo tempore confectum, quam egregium sit et fide dignum, multis verbis ostendit. Manetho, cum iussu Ptolomaei Philadelphi conscriberet historiam suam, desumserat has dynastias ex asservatis a sacerdotibus libris Mercurii Trismegisti, qui et ipse olim ex vetustissimis Aegypti monumentis eas confecerat; cuius generis monumenta Auctor vult intelligi lapides hieroglyphicos, in templis omnium provinciarum conspiciendos, in quibus, quid quoque tempore memoratu dignissimum videretur, characteribus allegoricis insculptum fuerit. E scriptis Manethonis in Chronica sua eas transtulerat Iulius Africanus; ex his vero in suam Chronographiam Georgius Syncellus, ex quo fonte hodie notitiam earum nos haurimus. Cap. III. disseritur de regibus Phoeniciis, quos Hycsos vulgo dicunt. De iis Auctor sequitur sententiam Iosephi, qui pastores illos, regnante in Aegypto Timao quodam, censet in provinciam Memphiticam irrupisse, captaque primum urbe Memphi, provinciarum deinde confinium plurimas ditionis suae

ſuae feciſſe; in terra Saitica urbem, Avarim alías dictam, muniiſſe, et annis tandem CXI. poſt, magna ſuorum parte per ſubactos nondum principes Aegyptiacos attrita, ex Aegypto ſub ſexto ſuo rege emigraſſe. Hos Auctor paſtores, ſive potius, ſi dialectum Aegyptiorum ſequaris, alienigenas, coniicit veniſſe ex Aſiae parte ea, quae ad Orientem ſpectat, et fuiſſe de exercitu Semiramis; Regina enim ab expeditione Lybica in Aſiam ad oraculum Iovis Hammonis revertente, a reliquis copiis eos diſceſſiſſe, reverſosque ad Aegyptum, cuius terrae amoenitatem ante cognoviſſent, ibi conſediſſe. *Cap. IV. et V.* agitur de Paſtoribus hebraeis, et de eo, quod Ioſephus Iſraelitas, in Aegypto hoc nomine adpellatos, eosdem putet fuiſſe cum paſtoribus Phoeniciis; quae opinio, cum parum fundamenti habet, ab Auctore bonis rationibus refutatur. *Cap. VI. et VII* continent diſputationem bene longam ſuper Seſoſtri, et alia quaedam, quae inde ſequuntur. Epocha enim Seſoſtris cum ſit inter praecipua Chronologiae Auctoris capita, nihil intentatum relinquit, quo confirmetur, Sethoſim, primum in Dynaſtia XIX. regem, eundem eſſe cum Seſoſi Diodori Siculi, et celebris in hiſtoria graeca Danai fratre, Egypto. Hinc Auctor, aſſumtis in ſubſidium Epochis Troiae expugnatae, et Danai Argos adventantis, ponit annum M. C. quo rerum in Aegypto potiretur Seſoſtris, MDXIII. qui eſt ex ratione Uſſerii MCCCCXCI. antequam Chriſtus naſceretur. Quo eodem anno et emigrationem Iſraelitarum ex Aegypto factam cenſet ea de cauſſa, quod, regnante Amenophi, Sethoſis patre, Manetho apud Ioſephum tradat, Hebraeos per Moſen eductos.

Sect. II. et III. Auctor conatur ordinem Dynaſtiarum Manethonis chronologicum conſtituere: harum licet ſint omnino XXXI. ipſe tamen, quoniam VI. poſteriores a propoſito ſuo ſint alienae, neque adeo multum habeant difficultatis, XXV. tantum priores tractat; quae quam ſcateant dif-

X ficulta-

ficultatibus, vel ex sola Chronologorum dissensione patet, qui huc usque in constituendo earum ordine laborarunt. Antea enim quam fides haberi certa et indubitata huic vel illi temporis ordini possit, certum aliquod adesse debet et perpetuum fundamentum, quo series Dynastiarum, sicut illa nectitur, nitatur. Tale vero fundamentum existimat Auctor reperiri in titulis, quos harum Dynastiarum cuique praemisit Iulius Africanus, hac ratione, ut, quae Dynastiae unius eiusdemque provinciae nomen prae se ferant, ordine quoque sint ponendae eo, quo illas in enumeratione posuit Georgius Syncellus, in iisdemque nominati reges serie continua sibi successisse putandi, nisi forte temporis aliquod intervallum possit ex certis rationibus demonstrari; ubi vero Dynastia aliqua regnum habeat in titulo diversum ab eo, quod in praecedenti proxime Dynastia nominetur, debere non statim iudicium ferri, illam tempore hac fuisse posteriorem, siquidem haec vel tota, vel ex parte, cum illa stare simul potuerit. Haec ut clariora fiant, addemus exemplum, ex quo intelligi possit, quomodo ratio ista procedat. Dynastiae v. c. III. IV. VI. VII. et VIII. inscriptionem habent omnes: *Regum Memphiticorum.* Hinc sequitur, eas ordine subsecutas se esse continuo, ita ut quarta exciperet tertiam, sexta quartam, septima sextam, octava septimam; Dynastia contra V. cum inscripta sit, *Regum ex Elephantine*, Auctor eam non exeunte demum quarta initium cepisse existimat, sed rationes adducit, quare id factum esse credibile sit. XVII. annis ante, quam quarta decurreret. Haec est ratio etiam caeterarum Dynastiarum, quas Auctor, adhibitis in subsidium primum facto ab Eratosthene catalogo Regum Thebanorum, (quos Manetho plane omisit,) deinde Epochis regni Sesostris, et debellatae per Cambysen Ao. ante C. N. DXXVI. Aegypti, ordini restituit ita, ut ostendat, quae quoque tempore Dynastiae in diversis provinciis simul extiterint, quae, et quo tempore altera alteri successerit, et quo tandem anno M. C. unusquisque harum Dynastiarum rex principatum occuparit.

Praete-

Praeterea confert cum Aera Mundi etiam aliam, quam vocat Aegyptiacam, quae ceperit eo tempore initium, quo Mizraim ſive Menes ad ripas Nili ſedem fixiſſet. Quantacunque vero Dynaſtiarum Manethonis, ex ſententia *Cl. Orinnii*, ſit auctoritas, tamen et ipſas quibusdam in locis depravatas ad noſtram aetatem perveniſſe, apparet ex eo, quod Auctor in conſtituendo eorum ordine chronologico crebrioribus utitur emendationibus, quamquam non ſecutus ſit niſi exempla ea, quae Syncellus deſcripſit ex Iulio Africano, quae eruditi omnes conſentiunt minus corrupta eſſe iis, quae idem Syncellus dedit ex Euſebio. Eiusmodi emendationes reperies v. c. in Dynaſtia XII. ubi Auctor delet Seſoſtrim; duodeviceſimam, qualis ea eſt apud Iulium Africanum, abiicit, abiectaeque ſubſtituit illam, quae a Ioſepho contra Ap. L. I. commemoratur ex Manethone; viceſimam quintam et ſextam mutat ita, ut Herodoti et Diodori Siculi traditionibus in omnibus conveniant; decimam ſextam et ſeptimam, quarum ne veſtigium quidem eſt apud Syncellum, reſtituit ex regum Aegyptiacorum quodam catalogo, quem ex Annalibus vetuſtiſſimis huius regni excerpſit Syncellus. Tantum de mutationibus: rationes, quibus Auctor eas defendit, quaeque nobis interdum non leviſſimae viſae ſunt, lectoribus relinquimus examinandas. Cum vero opinemur fore, qui Aegyptiacam Chronologiam Auctoris cum biblica conferre aliisque velint, addemus et iſtorum in gratiam Epochas quasdam Veteris hiſtoriae maxime memorabiles, ſicut ſunt ab Auctore conſtitutae. Regnum in Aegypto Mizraim ſeu Menetem fundaſſe, ſupra iam monuimus, anno poſt diluvium CLX. qui, ſi vulgarem textum hebraicum Moſis audias, eſt annus M. C. MDCCCXVI. Iſraelitae vero emigraſſe ex Aegypto dicuntur anno MMDXIII. eiusdem aerae, et Ioſephus anno MMCCLXXVI. venditus Potiphari, qui quidem aulicus fuerit regis Rameſis, et huius regni ſedes urbs Tanis. Ad Paſtores Phoenicios quod attinet, eorum putat

Auctor regnum in media et inferiori Aegypto coepisse anno M. C. MDCCCCXLVIII. cessasse anno MMCCVIII. regnante Diospoli, duodevicesimae Dynastiae primo rege, Amosi seu Tethmosi; Pharao rex, cuius filiam duxerat in matrimoniam Solomon, dicitur ab Auctore fuisse Pinaches, regum Taniticorum in vicesima prima Dynastia sextus; Sisacum, qui regnante Rahabeamo in sacris literis commemoratur cepisse Hierosolymas, habet pro Sesonchi, rege Bubasti, et regem So, cuius mentio fit 2 Regg. XVII. pro Sabacone Herodoti etc.

Haec sufficiant rationem Auctoris chronologicam collaturis cum biblica. Nobis dicenda quaedam supersunt de *Sectione IV.* quae continetur Vol. II. huius operis, estque in septem capita divisa. Summa eorum haec est, ut adducendis ex scriptoribus antiquis quamplurimis locis, Auctor, quae in antecedentibus super ordine Dynastiarum Manethonis chronologico disputavit, magis explanare, confirmare, et, si fieri possit, extra omnem dubitationis aleam ponere conetur. Haec quomodo procedant, per singula nunc videbimus. *Cap. I.* agitur de monstrosa illa et fabulosa Periodo Manethonis, quae continet imperium seu Dynastias deorum, Semideorum, heroum, regumque mortalium: quas narrationes quidem Auctor demonstrat maximam partem commentitias esse, subesse tamen semper aliquid veri, licet ita absconditum, ut illud eruere ex tanto fabularum Oceano labor sit difficillimus. *Cap. II.* sunt animadversiones in quaedam Herodoti loca, quae pertinent ad narrationes, ipsi, quoad in Aegypto degeret, a sacerdotibus factas. Loca ista Auctor tentat explicare ex Chronologia sua Aegyptiaca. *Cap. III.* proponit iudicium suum super Periodo MDCCCCLIX. annorum, regno Aegyptiaco ad Cambysis usque aetatem tributorum ab Auctore veterum Chronicorum, quorum Excerpta sunt apud Syncellum. Quo facto confirmandae Chronologiae suae adhibet Scriptoris alius cuiusdam veteris testimonium,

monium, in historia Constantini Manassis asservatum, quo paullo ante commemorata Periodus revocatur ad annos MDCLXIII. qui quidem numerus uno tantum maior est eo, quem Cl. Auctor constituit. Sub finem capitis examinatur locus Dicaearchi, qui extat apud Scholiasten Apollonii, quemque contra Chronologiam suam Auctor contendit nihil efficere. *Cap. IV.* excutiuntur loca Diodori Siculi de regibus Aegypti, Prusinis nomine adpellatis, de Sepulchro Osimanduae, de conditore urbis Memphis. Quum inter eruditos non constet, quo maxime tempore magnifica illa Aegypti opera, (Pyramides vulgo dicunt,) extructa sint, Auctor *Cap. V.* tempus, quo illorum praecipua videantur condita, definit. *Cap. VI.* est disputatiuncula de regibus Anonymicis, quorum apud scriptores temporum Aegyptiacos valde frequens est mentio. Caussam, cur eorum nomina litteris non consignata fuerint, Auctor adfert hanc, quod memoria eorum, ob regni vel crudelitatem, vel vitae ignaviam, subditis exosa esset et invisa, ut quam conservare posteris contumeliam magis putaverint, quam laudem. *Cap. VII.* quae reliqua sunt ex Chronologiis Orientis aliis, Phoenicia, Chaldaica, et Babylonica, proponuntur: nihil iis, vel parum fidei haberi vult Auctor propterea, quod nullis fundarentur certis et idoneis monumentis; id quod de Chinensium potissimum Chronologia valere dicit, qualis ea est in Excerptis ex Annalibus huius gentis, ab Europaeis scriptoribus editis; eandem vero, si fabulis et commentis ope artis criticae purgaretur, censet cum veris Aegyptiorum et Hebraeorum rationibus conciliari bene posse.

Habes, Lector, quae nobis in opere Cl. Orinnli visa sunt memoratu dignissima; et sint licet etiam in his passim, quae subortis dubitationibus nostris satis ex omni parte non fecerint, illo tamen viri et ingenio, et diligentiae, detrahere nil quidquam volumus. Partim enim ipsae dubitationes adeo graves non sunt, quin eas tolli aliquo modo posse censeamus; partim postulandum non videtur, in re tam difficili et obscu-

ra, quam est antiquorum temporum ratio, ubi, si ingenium demas, reliquis auxiliis omnibus saepe destituimur, omnia ita evidenter et perspicue tradi, ut relinquatur dubitationi plane nullus locus. Quare et Auctoris librum inprimis dignum iudicamus, qui Chronologorum examini et curis adcuratioribus subiiciatur. Ut ut enim in rebus singulis interdum nimis indulserit ingenio, at in universum tamen Systema eius Chronologiae Aegyptiacae, ex Dynastiis Manethonis confectum, videtur longe plus habere probabilitatis, quam quae Marshamus, aliique viri docti, iisdem adhibitis in subsidium Dynastiis, excogitarunt.

INSTITUTIONS LEIBNITIENNES, OU Précis de la Monadologie.

A Lyon, chez les Fréres Périsse, MDCCLXVII. pagg. 231, in 8.

Fingitur in hoc libello, cuius Auctorem compertum habemus Dn. *Petrum Sigorgne*, Archidiaconum et Canonicum Matisconensem, Virum de re litteraria apud suos praeclare meritum, Gallus quidam militum Praefectus occasionem nactus, cum variis academiarum Germanicarum doctoribus, et maxime cum *Canzio*, Philosopho nuper Tubingensi celeberrimo, a. 1750. de philosophia Leibnitiana disserendi, qui hanc explicat, tuetur, atque illius, cum quo colloquitur, obiectionibus, subinde satisfacere studet. Atque hoc colloquio absolvitur libellus hic; neque nos erraturos credimus, si mutato eius vestitu, mentem acutissimi Auctoris sequentibus dogmatis fuerimus complexi.

I. Materiam constare simplicibus, contra divisibilistas demonstrant atomistae cum Zenonicis.

II. Partes illas simplices nullius esse extensionis, contra atomistas evincunt divisibilistae et Zenonici.

III. Ex.

III. Extenſionem a parte rei ex non extenſis formari ac reſultare non poſſe, contra Zenonicos conficiunt diviſibiliſtae et Epicurei. Igitur

IV. Quoniam materia conſtat ſimplicibus, et a ſimplicibus extenſio formari nequit, eſt haec effectus materiae, non qualitas ipſi inhaerens, aut eam conſtituens, ſed eſt e genere qualitatum ſecundariarum, quae menti a materia ingenerantur, non autem materiae inſunt, ſed pura ſunt phaenomena, ut colores.

V. Facile ergo largiendum diviſibiliſtis, entia ſimplicia ſe tangere ac penetrare, cum ſe contingunt, ſiquidem notio contactus convenire poteſt ſimplicibus. At cum ſe penetrant, non ſe deſtruunt et annihilant: ergo in ipſa penetratione ſuam vim ſervant ſingula diverſam, ſuas diverſas qualitates: ergo etiam penetrata in nos agunt diverſimode, et ſenſum confuſum multitudinis menti ingenerant. Unde mens excitata partes videt aut ponit extra partes, quae cum ob perceptionem confuſam non diſcernantur, ſimilares videntur et male terminatae; atque hinc perceptio naſcitur extenſionis continuae, quae idcirco merum phaenomenon eſt.

VI. Vis ergo aliqua monadibus tribuenda, tum ut ſenſum ſui nobis faciant, tum ut qualitates poſitivas habeant, ac per hoc entia ſint; quicquid tandem de vi illa et modo ipſius agendi ſtatuendum ſit. Nec enim creationis modum attingimus, licet creationem admittamus; neque rationem, qua mens in actum internum cogitationis vel deſiderii erumpit, declarare, aut ullo modo definire poſſumus.

VII. Licet autem vis inſit monadi, non ea tamen cogitat: nam neque vis omnis cogitatio eſt, ut patet ex vi locomotiva; neque cogitatio cum regulis, quas corpora ſequuntur, conſentit. Cogitatio infert ſpontaneitatem: nulla autem in elementis corporum, quae leges fixas et invariabiles ſequuntur, ſpontaneitas.

VIII. Quoniam vero partes extenſionis huius mere phaenomenalis ſimilares ſunt (§. V.) et male terminatae, earum

rum extrema in perceptione ſunt unum, atque extenſio haec eiusdem generis eſt in partibus et in toto; partibus conſtat mere poſſibilibus et indeterminatis, atque hinc ſine fine per mentem, in qua ſola exiſtit formaliter, diviſibilibus. Unde ſuum conſtat geometriae obiectum, quod licet non ſit quaedam ſubſtantia, non tamen merum eſt phantasma, aut aliqua illuſio, ſed phaenomenon reale, a nobis independens, et menti per obiecta externa neceſſario effectu, ſecundum regulas fixas et univerſales, ingeneratum. Et quoniam Phyſica non ipſam corporis ſcrutatur ſubſtantiam et naturam, ſed qualitates eius ſenſiles, et earum fundamentum immediatum, extenſionem, quae etſi corpori non inhaereat, a corpore tamen provenit: inde ſequitur, Matheſin et Geometriam ſuum in phyſicis habere uſum, quemadmodum in ipſa diviſibiliſtarum ſententia.

IX. Motus igitur aliud eſt in corpore, aliud in ſenſibus; quamvis talis ſit in ſenſibus, qualis ex eo, quod eſt in corpore, ſequi debet. In corpore nihil eſſe poteſt praeter ſucceſſionem evolutionum vis ipſius corporis, qua fit, ut A nondum ſatis evolutum, ut in F agere poſſit, quod tamen penetrat, tandem ſic evolvitur, ut poſtquam in plura alia egerit, iam in illud agere queat. Ubi tria reſpici poſſunt: *terminus a quo*, terminus *ad quem*, et omnia *intermedia*, quae a mente extra ſe poſita formam lineae peragratae induunt, et phaenomenon motus producunt.

X. Inde fluunt notiones praeſentiae et diſtantiae, ac tandem explicatur, quod alia ratione intelligi nequit, attributum Dei, quod *immenſitas* ſeu *omnipraeſentia* dicitur. Si enim materia in ſe ipſa extenſa eſt, Deus ipſi ſecundum ſubſtantiam praeſens eſſe nequit, quin eidem coëxtendatur. Cum vero ſemel oſtenſum eſt, extenſionem eſſe phaenomenon ex ipſa corporum actione in mente reſultans, iam nulla difficultas eſt, et Deus omnibus praeſens eſſe poteſt, ſine ſui multiplicatione et diffuſione. Corpus A enim, quod modo in corpus F agere non poterat, cum nunc in iſtud evolutione vis

ſuae

fuae agere possit, relationem cum eo habet immediatam, sic ut nullum intermedium iam concipi queat, ac proinde non distans, sed hac relatione Substantiam suam afficiente, praesens est. Cum Deus sine ulla praeparatione in omnia agere possit, et agat, omnibus etiam non operatione solum, sed Substantia, quemadmodum corpus corpori, et quidem intimius, praesens est; utpote qui non vim tantum corporis extrinsecus limitat, sed ipsam virtutem agendi omnibus et singulis continuo largitur. Non ergo Deus nullibi est secundum Substantiam, ut difficultate victus somniavit *Cartesius*, sed ubique, et omnibus entibus praesens, sua efficaci et actuosa Substantia, nec tamen extensus vel diffusus. Atque pari ratione ostendi potest, quod ad *Pelissonium* scripserat *Leibnitius*, corpus idem virtute divina pluribus locis praesens esse posse, et eo modo pluribus, quo unum uni naturaliter.

Atque haec Summa est praecipuorum capitum, quae maximam partem ex *Canzio* explanare tentavit Auctor, Germanis quidem, ut ipse iudicat, trita et perspecta, Gallis vero hactenus ignota, vel certe confuse et minus adaequate cognita. *Canzius*, si viveret, suasque *Meditationes philosophicas*, in Germania non magnis plausibus exceptas, nostra aetate subtili Gallorum Philosopho placere, et fundamenti loco poni videret, quam laetaretur!

CAROLI FERDINANDI HOMMELII CORPUS Iuris Civilis, cum Notis Variorum.

Lipsiae, sumtibus Gaspari Fritsch, 1768. Alphab. 2. plagg. 6. octonis.

Quae saepenumero admirati sumus in Hommelio nostro, Viro summo, quem honoris causa nominamus, laboris patientiam, atque communis utilitatis promovendae incomparabile studium, ea ille praeclaris ad Iuris potissimum scientiam spectantibus libris, iam inde a pluribus annis, litterariae reipublicae abunde adprobavit. Nobis, ne simus in mode-

 stiam

ſtiam Collegae noſtri, nam et hanc eius virtutem magnifacimus, iniurii, non lubet, cuius hic titulum deſcripſimus, librum laudare, etiam propterea, quod, qui conſilium Viri doctiſſimi eo edendo cognoverit, non poteſt non ei gratias habere, optareque vehementer, ut pergat, bono rei litterariae, atque Iuris ſcientiae inprimis, libris talibus ſcribendis, quidquid ſupereſt otii, impendere, atque adeo, quam nominis celebritatem iam inter nos conſecutus eſt, eam et ad ſeram poſteritatem iſtiusmodi monumentis numquam intermorituris propagare. Sed non poteſt quisquam de hoc Iuris Civilis corpore, melius atque elegantius Auctore ipſo loqui: nos igitur lectoribus praefationem, quam illi, ſcimus, libenter legent, et cum voluptate, hic integram deſcribimus.

„Ex umbra in ſolem, ſub ſpecioſo quidem, nec plane tamen falſo, aut inani, titulo, prodit corpus iuris civilis cum animadverſionibus, quaecunque in ſingularibus libellis ſparſae ſunt, variorum, non criticis tantum, verum etiam forenſibus; perexiguo id quidem pretio, nec portentoſae molis. Ut autem ſtatim uſus cognoſcatur, nemo hic in vulgaribus commentariis facile invenienadas legum explanationes quaerat, ſed illas potius, quae in variis Obſervationum, Diatribarum, Emendationum, Coniecturarum, Diſputationum, Collectaneorum, Animadverſionum, aliisque huiusmodi minutis Iurisconſultorum ſcriptiunculis abſconditae ac propemodum ſepultae latent, quas cum dolerem ſine generali repertorio non inveniri, ſi uſu opus ſit, coepi ea aetate, qua Bibliotheca parva, tempus vero abundans eſſet, ſecundum legum in Corpore Iuris contentarum ordinem, varias haſce interpretum obſervationes colligere, ut ſi lex mihi obveniret obſcura, aut difficilis, cui nec commentatores vulgares, quos Struvii et Lipenii bibliothecae larga manu praebent, nec Accurſii gloſſae ſufficerent, ex angulo quodam praeſto eſſet interpres melior. Nempe indicem legum realem, ex libris, quos habebam, initio paucis, conficiebam, nec, ſi novum emiſſem, prius condebam in repoſitorium, quam excerptis ex eo legibus nova ratione explicatis. Ita evenit, ut quae in minutis huiusmodi libellis hinc inde vagabantur legum ſingularium enodationes,

nes, illac ordine Tribonianeo a me sociarentur, et veluti dispersi antea palantesque manipuli, assignata sua cuique statione, sub signa revocarentur. Opus laboris plurimi, nullius tamen ostentationis, quoniam, ingenio exule, id omne digiti fecerunt. Ipse autem pauca in commune contuli. Nam cum Bibliotheca mea cresceret, tempus autem non modo decrescere, sed ad postremum omne deficere videretur, sollicitis et accuratis hoc negotium amanuensibus commisi, qui quod coeperam continuarunt; attamen, quod diffitendum non est, interdum leges a scriptoribus tantum incidenter laudatas, iis immiscuerunt, quae ex instituto explicatae sunt. Facile autem, collectionem talem, in qua innumera numerorum signa, et infinitae allegationes, utramque paginam faciunt, omni non posse vitio vacare, praeter malevolos unusquisque intelligit. Quoniam tamen nihilominus vereor, ne ab iis, qui, cum ipsi nihil efficere possint gratum populo, suam, ne plane nulli videantur, in reprehensiunculis gloriam collocant, ne, inquam, a talibus id quoque vitio vertatur, dicta superius iterum repeto: vulgarium scilicet, atque ingentium commentariorum, ut Brunnemanni, Voetii, Dionysii Gothofredi, aliorumque huiusmodi scriptorum, nullam a me rationem habitam fuisse, cum in his leges ordinatim illustratae facile inveniri possint; sed tantum minuta curae fuisse, et volitantia imprimis opuscula, quae tam in Ottonis et Meermanni thesauris, quam extra eos nondum collecta prostant, in quibus varii Scriptores leges, ut fors obtulisset, promiscuas exposuerunt. Praebuit autem, quem ita curaveram, legum hinc inde tractatarum nomenclator, magnam utilitatem, quoties aliquid meditarer aut scriberem; si quidem sensum reconditum legis, de qua agebatur, in locis, quibus nemo quaesiturus erat, delitescentem, ostenderet, quem sine huius indicis ministerio, utut antea lectum, ignorassem. Propter hanc insignem frugalitatem, quoniam litteratis inservire studeo, facile me exorari passus sum, ut quod privati commodi causa mihi feceram, sinerem esse publicum. Annotavi in eo diligenter, ubi lex quaelibet in Basilicis reperiatur, ut alias commoditates taceam, inter quas non postremam puto, quod

ius operis beneficio furta litteraria, quae plagia dixere, nec voluntaria seu inopinata, facilius evitentur, voluntaria autem detegantur. Neque tamen privatus hic quondam variarum obſervationum index fines Bibliothecae meae limitesque egreditur; unde, ſi ex uno alterove libello, quem ipſe non poſſideam, nihil excerptum lector inveniat, aut, quod ſaepius accidit, ipſi etiam, quos habeo, libelli, mea incuria omiſſi fuerint, quod nimium occupato video mihi aliquoties accidiſſe, alius poſſeſſor calamo ſuo allegationes facile adſcripſerit praetermiſſas. Quis autem ab uno homine infinita exegerit? Rogat potius hic liber, ut operas ſuas in commune plures conferant, ſiquidem pigrum non cupit dominum habere, ſed ſolertem, cuius quidem gratia in fine voluminis Catalogum librorum, quorum contenta huc migrarunt, adiecimus, ut ſtatim ſcire unusquisque poſſit, quibus libris ego uſus ſim, quosque ad excerpendum ipſi reliquerim. Alius index Abbreviationum, quibus, ut chartae parceretur, per totum opus uſi ſumus, ipſam praefationem huius Voluminis excipit. "

Quae hic de Libro ſuo praefatus eſt ill. Hommelius, vera ſunt omnia; niſi quod de praeſtantia modeſtius, quam oportebat, locutus eſt. *Notae Variorum*, quas libri titulo poſuit, ipſi libro non inſunt, neque erat hoc conſtitutum; ſed indicant haec verba, nomina eorum laudata eſſe hoc libro, qui ad quamque legem, immo ad ſingulas legum §§os, commentati ſint, quorumque adeo commentarios loco notarum Variorum habere poſſis.

DANIELIS GERDESII SPECIMEN ITALIAE REformatae, ſive Obſervata quaedam ad hiſtoriam renati in Italia tempore Reformationis Evangelii, una cum Syllabo Reformatorum Italorum.

Lugd. Bat. CIↃ IↃCCLXV. in 4. pag. 354. excepta praefatione pagg. 28.

Auctor, *hiſtoria Evangelii renovati*, et *Scrinio antiquario* olim edito, haud vulgarem huius hiſtoriae notitiam prodidit, quam

quam ex tertio quoque ſpecimine, quod commemoramus, colligere licet. Elegans tamen hic liber, iam prelo commiſſus, Auctoris obitu parente quaſi orbatus, Evaldi Hollebeccii, eius generi, ſtudio, qui ſimul in praefatione ei laudes tribuit decentes, in lucem eſt editus. Hic igitur liber duabus abſolvitur partibus, quarum prior *obſervata quaedam ad hiſtoriam renati in Italia tempore Reformationis Evangelii*, complectitur. Breviter fatis confeſſorum purioris doctrinae in Italia explicatis, Auct. excitatos Lutheri ſcriptis ac controverſiis motus narravit; Calvumque, librarium Ticinenſem, illius ſcripta undequaque divulgando, quae a quamplurimis ſummo deſiderio excepta ſunt, inter praecipuos, qui emendandis Sacris operam ſuam impenderint, retulit. Quantus in Lutherum amor fuerit, ex eo colligit, quod a Mediolanenſi quodam Epigramma A. 1519. in eius honorem ſcriptum, item a Bernhardo Schenckio, Venetiis, eximium veritatis documentum proditum eſt. Providentiae prorſus ſingulari, maxima incrementa reſtaurationis ſacrorum, paucis annis poſt conſpicua, tribuit: cum neque oratio in Comitiis Norimbergenſibus, a Curiae Romanae Purpurato, Campegio, recitata; neque Busdragi epiſtola, de praeſervanda Italia a Lutheraniſmo, ullam plane vim habuerint. Clemens VII. quidem, Pontifex Rom. rei Proteſtantium adverſarium ſeſe praebuit, cum in concilium oecumenicum proxime habendum non conſentiret; ſed hunc diſſenſum religioni maximo emolumento fuiſſe, Gerdeſius bene docuit. Nam alio modo Deum ſaluti eccleſiae conſuluiſſe, ſcriptis videlicet Reformatorum, ab Italis aſſidue lectis, iſtos ad amplectendam veram religionem, et reprobrandum cultum electitium, quo innutriti erant, non motos tantum, ſed tractos fuiſſe, oſtendit. Inprimis Monachos Auguſtinianos Italos, praecipue Taurinenſes, multum temporis libris Reformatorum impendiſſe, eosque aliis commendaſſe, A. evicit. Cauſae Proteſtantium aliae quoque res favere viſae ſunt, ad quas referuntur: Catechiſmi utriusque Lutheri, ob ſingularem praeſtantiam, quorum tamen illi auctorem tunc

 igno-

ignoraverunt, versio Italica typis excusa; orationis domini expositio, Venetiis sermone Italo edita; Buceri explicatio Psalmorum, quae sub titulo Aretii Felini prodiit; et hypotyposes theologicae Philippi Melanchtonis, quae sub nomine *Ippofilo da Terra negra* publici iuris factae sunt. His adhuc maiora adminicula sunt addita crebrioribus, et maiori cura, quam antea, concinnatis translationibus utriusque foederis librorum. Excepta enim Nicolai Malermi versione, cuius, quamquam plurimis scateat naevis, tamen Seculo XV. et XVI. editiones XXI. exstiterunt; etiam Antonius Brucciolus A. 1530. N. T. et A. 1546. totum codicem sacrum, multo curatius versum, publici iuris fecit. Sanctes Marmochinus paullo post, huius, et vulgatae versionis praesidio, Venetiis novam condidit, eamque in folio imprimi fecit. Philippus Rusticius tandem A. 1562. in folio eam iterata vice prelo commisit. Sed et Lugduni Maximus Theophilus, natione Florentinus, N. T. forma sedecima edidit. Neque alia defuisse subsidia, puriori doctrinae introducendae maxime accommodata, ex Auct. intelligimus; commercium siquidem litterarium doctissimorum e coetu Protestantium virorum cum Italis, ut Lutheri ad Balth. Altherium, Melanchtonis Zwingliique ad diversos Epistolae, nec non Aegidii a Porta, Cumani, ad Zwinglium, et monachi ordinis Locarnensis ad Germanicas ecclesias, de mittendis Zwinglii scriptis, A. 1531. data epistola, cultui divino repurgando egregie inservierunt. De amore Italorum erga veritatem etiam ex hoc constat, quod ipsi Clerici sese scripto cuidam severiori, vulgo Bullae Clementis VII. adversus restaurationem sacror. opposuerint. Studium verae religionis Italorum etiam inde apparuisse dicit Auct. quod fama de Melanchtonis cum Pontifice et Purpurato Campegio conspiratione ad illos delata, quae minus certa fuit, Veneti, per Lucam Paullum Rosellium, litteris eum ad fortitudinem christianam movere tentaverunt. Attamen duae statim, diversis Protestantium libris lectis, exstiterunt familiae,

miliae; altera Lutheri, altera Zuinglianorum opinionibus favens, quae tunc communi et usu recepto nomine Lutheranorum sunt appellatae.

Tutela ac patrocinium Principum altera causa felicis ac celeris propagationis doctrinae verae in Italia fuit. Ita e. c. Renatam, Ferrariensem Ducem, non solum religionis fuisse studiosissimam, sed etiam huius causa e Gallia et Italia profugos in suam recepisse tutelam, legimus: et quamquam Henricus II. animum huius feminae vana persuasione flectere, ut ad adversariorum partes transiret, tentaverit, tamen Renata pro viribus ei restitit. Inter laudes huius Ducis est et cura in educanda filia Anna numeranda, quae successu temporis reformandis Galliae provinciis operam navavit. Pertinet huc et matrimonium Margarethae, Henrici II. Sororis, cum duce Sabaudiae initum; nam illis oris meliorem notitiam religionis illa invexit.

Anno 1527. Pontifice Romano Clemente VII, in Castro S. Angeli ab Hispanis, Italis, ac Germanis militibus obsesso, Romaque diruta, et per binos annos Pontifice et curia orbata, felicissime reformatio processit. Cuius quidem rei multae causae esse possunt. Auctor primo loco collocavit miseram et ignominiosam Pontificis Romani tunc temporis conditionem; deinde ait controversiis inter Imperatorem et Pontificem auctoritatem istius imminutam fuisse, praecipue cum dissensus causae litteris consignatae essent; tandem palam habitas in Romanam ecclesiam Faventiae, multisque aliis Italiae in urbibus, invectivas, de tristissima ecclesiae Romanae ratione testantes, producit. Inseruit igitur argumentum orationis Ioannis Staphylaei Episcopi, qua Auditores Rotae Romanae ille admonuit, sub Babylone in litteris S. Romam intelligendam esse. Palmarium tamen argumentum ab Auct. omissum deprehendimus, промociam videlicet et crudelitatem nefandam Hispanorum ac Italorum militum erga devictos, quae odium in Pontificios inflammavit vehementissime; cum contra Germanorum milites, cum

cum Imperatoris exercitu coniuncti, multo lenius cum victis egerint, sibique adeo favorem illorum conciliaverint.

Quibus explicatis evincit Auct. religionem veram amicos ubique in Italia nactam esse. Venetiis tanta libertate usos Protestantes, ut publicus Dei cultus ibi esse paene videretur; quod ex Melanchtonis litteris ad Venetos de A. 1539. probavit A. Refert quoque de Venetis, eos litteris per Balth. Alterium Luthero suum amorem declaravisse, ac professos esse, se omnia religionis causa sustinere velle, sibique Sacramentariorum controversiam invisam esse. Commemoratione hic digna sunt, quae de numero Professorum Vicentiae, Mediolani, et Modenae, in dies aucto, A. protulit, nec non quae de conatibus Pontificum, veram exstirpandi religionem, disseruit; cuius rei causa ad litteras Paulli III. ad Episcopum Mutinensem, et ad Senatum Venetorum datas, provocat. At crudeliter etiam impietas in veros Iesu Christi servos saeviit. Locarni enim, in Helvetiorum finibus, multi iam A. 1546. fuerunt Evangelii asseclae, qui orta persecutione A. 1554. exules facti, Tiguri constiterunt, ibique de ecclesia Italica condenda cogitaverunt. Quot modis, fraudibus, ac vi, sese tunc Pontifices opposuerint, ex ampla commentatione Auctoris cognoscere licet. Communicavit quoque cum lectoribus litteras a Bononiensibus quibusdam ad Ioannem Planitzium, Legatum Electoris Saxoniae inter eos versantem, de consilio reformandae ecclesiae scriptas. Neque Neapolitana regio, quamquam Carolus V. edicto anni 1536. cavere voluerit, ne illuc lux Evangelii penetraret, destituta fuit viris probis. Ubique multi, iique nobilitate gentis et eruditionis fama conspicui, Christi causa exules facti, quorum nomina vitamque Auct. recensuit, atque simul laudavit in exilio studium religionem veram promovendi. Reformationi tamen obfuisse testatur primum crudele inquisitionis tribunal, quod Paulus IV. purpuratis ante obitum diligenter commendavit; deinde supposititios libros, qui nomina haereticorum in fronte gerebant, et publice exusti sunt. Longam martyrum Italicorum seriem

his

his subiunxit Auct. inter quos clarissimorum virorum coetum, et lectissimam feminarum coronam, quae nominis nobilitate, eruditionis fama, et religionis studio inclaruerunt, decentissimis laudibus extulit.

Haec omnia in prima parte fusius tractavit Auctor. Succedit huic pars altera, quae *Syllabum clarorum Italorum, qui Seculo XVI. emendata sacra vel amplexi fuerunt, vel iis vota sua addixerunt, ad ordinem alphabeticum* sistit. De his tamen, quia difficulter in epitomen redigi possunt, monuisse sufficiat, cum utilitate insigni a quovis lecta iri, nam magna rerum copia superbiunt, qua historiae litterariae, et aliae eruditionis partes, illustrari mirifice poterunt.

DE LICENTIA POETICA: AUCTORE CAROLO ANDREA BELIO D. Poes. in Acad. Lips. Prof. Publ. Ordin.

Humanarum rerum assiduos spectatores nihil facile observare frequentius existimaverim, quam quod ii, quibus multa licent, omnia sibi licita atque permissa putent. Est enim haec ingenii mortalium indoles, ut proni in vetitum nitantur, et negata concupiscant; quotidianis rebus, et in medio positis, facile taedium adferentibus, ipsaque legum et finium certorum, quibus circumscribuntur, necessitate, libertatis illud studium, quod omnibus omnino natura ingenuit, gravius offendente. Itaque cum opportunitas quaedam offertur, per quam obsequi tutissime animo suo possint, terminos sapienter constitutos libenter transsiliunt, velut in vetere versu est,

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas,

Manat autem ea mentis contagio per multa hominum genera. Potentibus quidem, et rerum dominis, quibus hoc potissimum consilio concessum est in longe plurimos imperium, ut eos quam felicissimos et beatissimos reddant, placet

 saepe-

saepenumero, auctoritatem illam, quae, cum benefica est, amatur, mala inferendo terribilem efficere, et quae in aliis reprehensione atque poenis digna iudicant, quod ipsi poenae metu nullo tanguntur, ea committere, fere ut *Achilles*

Iura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

Non minorem his, quibus dIs aequa potestas obtigit, audaciam, et ruendi in omnia desideria sua facilitatem contrahunt plerumque, qui magnitudine pecuniae et copia laborant. Nam cum intelligant, omnes auro aditus patere, omnia divitum acta leniore censura adfici, veniam delictis non difficulter parari, immo nullam esse, quod poeta Gallus ostendit, virtutem, dotem ingenii nullam, quam homo opulentus, propter hoc ipsum quod opulentus est, non possideat, si hominum partem multo maximam audiamus: eo quoque ascendere conantur, unde eos mediocritas ingenii, rerum agendarum imperitia, et mens gerendis honoribus impar, arcere perpetuo debebant.

Aliud licentiae genus appetunt homines ingeniosi, dicaces, salibus et iocis apti, et ab hac ipsa elegantia et venustate plurimum commendati. Sentiunt, se libenter audiri, sermones suos omnium vocibus praedicari, etiam consuetudinem et familiaritatem suam a permultis expeti. Igitur cristas erigunt, regnare in circulis omnibus student, se unice proferunt, reliquos tacere iubent, vel certe cogunt, censores de rebus singulis, etiam parum sibi perspectis, non timide sententiam ferunt, et, modo risum excutiant, neque amicis parcunt, neque inimicis; quo censu illi omnes eos habent, quos sciunt de grege admiratorum suorum non esse. Verum et istos, et quicunque iure aut libertate sua abutuntur, persaepe intra fines et angustias, quae illos decent, repelli videas, tandemque ab animo suo admoneri, nihil placere longius posse, et durare inter homines, in quo non modus insit.

Sed

Sed maxime omnium celebratur *poetica licentia;* verbo a multis usurpato, a paucis, ut mihi quidem videtur, intellecto, a plerisque autem in sinistros sensus, et parum probandos, converso. Quo si non alii usi fuissent, quam poetae ingenio et doctrina excellentes, quorum acerrimus spiritus, altissimeque evolans vis imaginum creandarum, vulgatas scribendi leges dedignatur, neque adstringi certae viae, praesertim humili, potest: vix opinor *licentiae* nomine insigniturum fuisse quemquam, *felicem* hanc *audaciam;* quo aptissimo vocabulo assurgentem ad summa quaeque *Horatii* Musam *Quinctilianus* designat. Huius super ea re locum, ingeniosissimo atque doctissimo commentario exornavit Ill. *Klotzius,* amicus meus, litterarum delicium, idemque poeticae artis egregius arbiter. Sed est ea vox a malis poetis in defensionem sui misere arrepta, omnibusque naevis atque ineptiis tegendis accommodata; ut adeo, quidquid nullo exemplo, praeceptis nullis, excusari viderent posse, id *poetica licentia,* quasi clypeo, tegerent atque obumbrarent. Non igitur frustra me laboraturum autumo, si non tam verae libertatis, poetis concessae, vim atque potestatem ostendero, satis enim hoc viri praeclari egerunt; quam eam invidioso *licentiae* nomine liberavero.

Nititur autem illa fere, et quasi fundamento suo incumbit, nobilissimo *Horatii* loco, non longe ab Artis poeticae exordio:

Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.

Sententia quidem ea est, ut, si vinculis omnibus nudatam, hoc est liberatam nexibus orationis, legas, facile animum possis ad credendum adducere, nihil esse tam abhorrens a veritate naturae et sensu pulchritudinis, nihil tam longe fines ingenii et phantasiae supergressum, denique nihil adeo legibus et ratione omni solutum, quod non attingere et inserere

operibus suis poeta pariter atque pictor queat; modo in admirationem aut stuporem lectores et spectatores rapiantur. Felicem videlicet licentiam, quam sibi sapiens nemo umquam optet, comparandam fere cum ea, quam ab Ephoris Lacedaemoniorum aliquando tributam legimus genti Clazomeniorum, *) de qua nonnulli in loco publico turpissime se gesserant, *libertatem* nimirum *inverecunde agendi: ἐξέστω Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν.*

Verum ista mens minime omnium sedere poterat ei poetae, qui primum ipse sibi nihil licere putabat, quod non idem elegantiae studiosis placere omnibus posset; quique poetam certis regulis includere volebat hoc ipso libello: quibus omnibus carere poterat, si illi non normam aliquam, sed lubitum suum sequendum esse existimavit. Videamus igitur, quo consilio illam tot iniquis interpretationibus obnoxiam sententiam proposuisse videri possit. Initium Epistolae de Arte poetica ducitur a reprehensione illorum poetarum, qui minime sibi convenientia iungunt, sed ad res toto coelo diversas prolapsi, humano quasi capiti cervicem equinam addunt. In his castigandis dum versatur *Horatius*, opponitur ei *foecunda licentia vatum*, ut *Ovidius* adpellat, et cum pari pictorum libertate contenditur. Observant vulgo ad hunc locum, proficisci eum ex ore poetarum inficetorum, quorum excusationem contra ea, quae in ipsis Horatius notaverat, praetermittendam non credebat. Quomodocunque se ea res habet, (fieri enim potest, ut poeta hac subiectione usus sit, tamquam privilegio artis poeticae atque picturae omnium confessione certissimo,) illico adiecta censura, hanc tantam, qualis videtur, libertatem, cancellis suis coercet:

Scimus,

*) AELIANVS *Var. Hist.* II. 15. PLVTARCHVS in *apophthegm. Lacon.* idem de Chiis narrat; sed conciliavit hoc cum Aeliani dictis *Perizonius* ad h. l.

Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim;
Sed non ut placidis coëant immitia, non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.

Horatium singulis his versibus respondere defensioni illi, quam iactatam pro defendenda vaga illa et enormi licentia meminerat, quis dubitaverit? At dubitavit doctissimus interpres illius, neque ab ingenio destitutus, sed in iudicandi subtilitate saepius, ut mihi videtur, lapsus *), qui illud *Scimus* duntaxat Horatio tribuit; quae deinceps sequuntur,

et hanc veniam petimusque damusque vicissim,

poetis illis vitio creatis rursus adscribit, ut adeo largienti *Horatio* protinus opponant, se hoc iure, hac venia, omnia audendi, et ipsos perfrui velle, nec aliis eam negaturos. Mihi vero, fatebor enim, suspecta sunt dialogorum talium in carminibus obscura aut abrupta vestigia, imprimisque loco eo, cui inferre illa, nulla cogente necessitate, studeas. Nam, quod ait *Dacerius*, Horatii hanc orationem esse propterea non posse, quod maioris spiritus carmina ille omnino non condiderit, qualia epica sint et dramatica, quae praecipue poetae nomen auctoribus suis conciliaverint: verendum est, ne hac iudicii temeritate ea ornamenta detrahat *Horatio*, quae ille sibi ipse vindicat. Profecto, qui *Lyricis inseri vatibus* cupit, qui-

*) DACIER ad h. l. *Oeuvres d' Horace* T. IX. pag. 260. sqq. cf. *Epistolam* ad *Sanadonum* scriptam, quae adiecta est Volumini II. Carminum Horatii, quae iste vertit gallice, atque doctissime interpretatus est. Iam C. annis ante Dacerium, Lovaniensis Professor, Nannius, idem scripserat; quod videtur ignorasse Dacerius, qui de hac interpretatione, quasi a se primum inventa, vehementer gloriatur.

quique, consensione omnium, principatum in eo genere Romani carminis consecutus est, cur transferre ad se poetarum iura non possit, equidem non intelligo. Quam aperte autem indicat copula illa verbo *Scimus* subiuncta, vim inferri huic versui, si quis duplicem in eo personam loquentem quaerat. Sed vel illud unice confirmandae interpretationi vulgatae sufficere potest, quod eadem veteri quoque Scholiastae placuit, adnotanti haec pauca ad hunc versum: *Petimus ut poetae, damus ut critici.* Non videtur certe aptius explicari posse universae illius sententiae consilium.

Sed ne quis nimis liberalem credat *Horatium* in concedenda poetis libertate, ipse satis cavet, dum illam certis locis et finibus circumscribit. Horum designationem e natura rerum petit, eoque ipso reddit clarissimam. Componit poetam cum pictore, quemadmodum alio loco: *ut pictura poesis erit.* Utrumque naturam ducem sequi iubet, huius veritatem atque pulchritudinem artis suae ope exprimere. His constitutis, brevis est de licentia utriusque disputatio; etsi longae ac difficiles, de usu illius iudicando, quaestiones enascantur. Ars enim utraque imitatione naturae continetur. Quidquid in hac venustum, elegans, ad sensus et animos movendos aptum conspicit, id omne sibi tamquam patrimonium obtigisse merito existimat, in quo dispensando versari pro arbitrio possit. Poesis igitur, in hac enim sola manendum mihi est, non modo pulcherrima quaeque consectatur, et verissima; sed etiam pulchriora quam in parente omnium natura adsunt, modo ne cum hac pugnare videantur. Verum eadem nec horribilia, et quae terrorem incutiant, aversatur; eam tamen illis speciem tribuit, ut voluptate ad lectores non omnino careant. Vagatur per omnem naturae varietatem, arcanas rerum coniunctiones et similitudines argute ostendit, placitura ubique, et inter se suaviter conspirantia, exquirit, rebus omnibus maiorem et celsiorem vulgari illa formam donat, et hoc agit unice, ut mixtam iucun-

iucundis, iisque celerrimis motibus, admirationem in mentibus excitet.

Haec autem ipsa satis docent, non ita exlegem esse poetam, ut omnia, etiam rationi adversa, audere possit. Eadem enim natura, quae *placidis immitia coire* non patitur, non *serpentibus aves geminari*, *nec agnos tigribus*, hunc quoque alumnum suum ab insana eiusmodi licentia vult abstinere. Iungi inter se omnia possunt; sed minime placent coniuncta omnia, propterea quod, refragante indole sua in societatem adducta invicem apparent. Ex hac igitur naturae veritate immutabili praecepta depromenda sunt, quibus poeta subnixus, libere quidem, neque tamen desultoria et effraeni vanitate, procurrere in campos quoscunque possit. Non impedit communis ille poetis cum scriptoribus ingeniosis omnibus iudex, veri atque pulchri sensus, quo minus omnia consectentur, in quibus ars ipsorum, quid valeat, experiatur, neque modo ad se pertrahant, iisque utantur velut suis, sed plane creare, et primi efficere conentur. Ita vere magnus *Scaliger*, Poetices L. I. p. m. 6. Quae omnium opifex condidit, eorum reliquae scientiae tamquam actores sunt; poetica vero, quum et speciosius quae sunt, et quae non sunt eorum speciem ponit: videtur sane res ipsas, non ut aliae, quasi histrio, narrare, sed velut alter deus condere; unde cum eo commune nomen ipsi, non a consensu hominum, sed a naturae providentia, inditum videtur.*)

Hanc igitur quis dubitet splendidissimam libertatem esse poetae concessam, ut ubivis locorum capere quae arrideant, transformare ea, et fingendo locupletare possit, modo ne fictionibus istis vero simile laedatur?

Magnam

*) Nimirum a ποιεῖν.

Magnam igitur laetandi caufam Poetae habeant neceffe eft, quod non modo in tantarum opum poffeffionem immitti fe, fed etiam hanc fibi legem utendis illis fcriptam vident. Neque enim fine ea habituri effent in poteftate fua luxuriantem vim illam excitandarum multiplicandarumque imaginum, quae cum certa via non continetur, ad portentofos anfractus quam celerrime declinat. Cernitur autem illa poetarum vera, et vel invidia digna licentia, primum omnium in inveniendi facultate. Univerfum illud ius inventionis audacisfimum eft, eoque maxime late patens poetarum poteftas cenfetur. Non eft fatis, rem, quam verfibus exornare parant, praefentem ipfis effe, cognitas res geftas, virtutes magnorum virorum, vitae humanae vicisfitudines, regendae illius praecepta, motus animorum quibus illa turbatur faepenumero, aut fuaviter adficitur, divina denique et humana omnia, quibus contemplandis erudiri lectores posfint, aut exhilarari. Tum enim demum, cum haec omnia adeffe fibi poeta intelligit, quaerere incipit, qua fpecie, quo modo inter fe coniuncta, quibus illuftrata luminibus, quo minime expectato fulgore fplendentia, in publicum ea fibi producenda fint. Conftituerint fecum epici carminis conditores, quem heroa laudandum fufciperent: praeclare et fortiter ab eo acta tenent; nondum tamen carminis materiam. Iam illam ingenio fuo eruendam permittunt; iam deorum, aut certe Chriftiano ritu geniorum, in rebus humanis arcanas adminiftrationes, quae convenire eventis videantur, confilia patefaciunt, et iure quodam fuo, ut in his fibi fides habeatur, poftulant; iam conventus hominum, colloquia, declarationes confiliorum, quae nunquam fuerunt, quafi ipfi interfuiffent, enarrant; iam naturae ipfius commotiones, miracula, prodigia, magnis rerum converfionibus nuntiandis apta, nafci iubent; iam ipfa hominum cogitata, et quae foli fecum reputarunt, exponere aggrediuntur; iam pericula et impedimenta proferunt, quae feftinantes ad exitum ab eo prohibeant; verbo, fciunt illi quid cum Iunone Iupiter

Iupiter intra aurea tecta confabuletur, nihilque intentatum relinquunt, quo illam elegantis et admirabilis inventionis sibi adserere gloriam possint.

Sed hac via progressi, cavent imprimis, ne recta semper incedant, et vulgarem illam semitam tenaciter consectari videantur. Hoc ordine, et hac consecutione, res quaedam gesta est; at poeta proponit longe aliam. Vel enim narrando illam mutat; vel re ipsa, ubi consilio carminis accommodatum hoc videt. Itaque nec *Homerus* Iliada a gemino ovo orditur, sed ab ira Achillis, quae decimo anno Troiae oppugnatae contigit; omnem tamen superiorem historiam, summa arte intexit operi: nec ille, qui maius Iliade opus moliri suae iam aetati videbatur, ab ortu Aeneae, atque genere, initium capit, sed a Iunonis in eum ira, et disiecta naufragio classe eius, quem postea ipsum, casus suos, et patriae funus, referentem facit.

Sunt loci quidam communes, e quibus laudum materia hauriri solet. Dedignatur istos plerumque poeta; vel si iis utitur, ita tractat, ut alia omnia, quam tritam illam rationem sequi videatur. *Pindarus* quidem, Hieronem in Olympicis victorem Oda celebraturus, primum aquae laudes proponit, tum auri, denique Olympionicarum; aptissime omnia, et praeter expectationem Lectorum. Quid? aemulus eius, *Horatius*, nonne, cum Augusti de Persis deque Britannis victorias versibus extollit, vix coepta Oda ad Reguli laudes delabitur, et totus est in illis? Augusti ne igitur credamus oblitum esse? nequaquam vero. Imo argutiorem et subliminorem laudandi eius viam reperire non poterat, quam si ostenderet, quae Regulus, provido et magno animo, cavere, oblata patriae vel vita sua, voluit, ea ipsa, Augusti opera, fortissime, et multo felicius, a Romano nomine abstersa esse dedecora.

Cupidisſime in illis verſantur poetae, quae nullius adhuc ingenium exercuerunt, amantque *loca nullius ante trita pede* peragrare,

> *Inſignemque ſuo capiti petere inde coronam,*
> *Unde prius nulli velarunt tempora Muſae.*

In his ſunt loca eiusmodi, quae aliorum quam poetarum manus et veſtigia refugiunt; alia, ad quorum illos maieſtatem aſſurgere poſſe vix credibile erat; argumenta denique eius generis, quae nonniſi religioſisſimos et verecundos ſcriptores, non adſuetos fingendi licentiae poetas, admittere videntur. Ut uno exemplo utar, eoque nobilisſimo: cui venit in mentem ante *Miltonum*, triſtisſimam expulſorum e Paradiſo parentum generis humani hiſtoriam carmine epico complecti, et dignitatem religionis eodem carmine ita tueri, ut in ſumma poetae libertate, animum tamen Numinis reverentem non deſideres? Quod utrum ille penitus conſecutus fuerit, non eſt huius loci diſquirere; magna auſum eſſe, et multa feliciter, nemo abnuerit.

Ac de inventione quidem, liberrima poetae facultate, ſatis. Venio ad oeconomiam poematum, in qua ille ingenio ſuo non minus indulget. Genera ſane eorum longe plurima ſunt, e quibus ille pro lubitu deligit, quae maxime animo ſuo et conſiliis ſatisfaciant. Videas illum et nova nonnumquam creare, vel in iis, quae frequentior uſus commendavit, mutare quaedam, ut certius placeant, diutiusque. Infinita illa in metro, in pedibus, in modulatione univerſa componenda, varietas, cum poetae campum aperit, in quo diſcurrere, ſolutus omni iugo, posſit, neque eadem ſemper chorda oberrare neceſſum habeat. Iam molem et ambitum carminis, rerum illo concludendarum numerum, et quaecunque veluti corpus illius efficiunt, non eſt neſcius pendere ab

arbitrio

arbitrio suo omnia; memor tamen sapientissimae legis, sed brevissimae, nihil sibi nisi vera, congruentia, et placitura licere. Infelicissimi mortalium videri possint, qui chronologiae nodis et senticetis pervestigandis, operam dare coguntur. Poeta et hoc nomine felix et liber censendus est, quod ei impune in temporum rationes atque nexus grassari licet. Non, quasi numquam ei observandi sint; sed quod negligere has curas, maioribus distentus, et veluti repletus, possit. In quo ille tantum potest, ut e diversis seculis coire iubeat, nemine repugnante, illustres homines, qui propter fatorum similitudinem, aut coniunctionem reliquam, quae eos intercedit, eidem aetati adsignandi videantur. Nempe, lectorum animis, ingenio, voluptati liberali, poeta servit, non historiae. Sic illa tanto temporum intervallo dissita *Aeneae* et *Didonis* historia, in idem aevum coacta est a summo Poeta. In quam, si cetera mittamus, quae ab arte eius fluxerunt, nullis coloribus satis exprimenda, in hoc uno moremur, quod ita permixta temporum serie, ingeniosissime causas prodit odii acerrimi, et bellorum ad internecionem usque gestorum, quibus Roma et Carthago sese invicem adflixerunt. Nam illa morientis Didonis vox,

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor!

hoc infensissimum Aeneae votum, satis expletum videtur tot malis, quae a Carthaginiensibus passa est romana respublica. Itaque non modo reprehensus non est turbatae chronologiae causa *Virgilius*, sed et gratiae a lectoribus illi habitae, quod longe pulcherrimo spectaculo eos beaverit. Quid? quod eandem licentiam suam fecit poeta eiusdem cum illo aetatis, ingenio par, forte et superior, sapientia et sublimitate nequaquam cum illo comparandus. Eam enim ipsam historiam, egregio artificio delineatam, bis omnino narrat *); imo

Aa 2 et

*) OVIDIVS *Fastor.* L. III. v. 545. *Metamorph.* L. XIV. v. 78. seqq.

et Didonem, morti proximam *), ad Aeneam mittere epistolam docuit. Ac ne quis dubitet, gratissimum fuisse hunc *Virgilii* synchronismum Romanis, idem haec de Aeneide profitetur: **)

> *Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,*
>
> *Quam non legitimo foedere iunctus amor.*

Sed si magna est poetae, in hac externa poematis compage struenda, libertas, longe maximam sibi vindicat in addendis illi undequaque ornamentis, tam variis, quam est ipsa natura. Figurarum primum, quae velut gemmae in opere poetico radiant, quot sint genera, quam amoena, et non modo orationi commutandae, sed etiam mentibus leniter flectendis apta, constat inter omnes. Atque hae tantae divitiae magis etiam sunt poetae, quam oratoris, quod illi perpetuam quodammodo a proprio dicendi genere discessionem facere licet, non huic. Ille iam allegorias seu allusiones nectit, quibus aliud dicitur, aliud intelligitur simile; iam hyperbolen adhibet, quae multo plus, quam in re ipsa inest, tradit; iam prosopopoeia utitur, tribuendo rei aut personae, rem aut personam, aut modum, aut orationem; iam exclamationibus et acclamationibus attentionem lectorum provocat; iam abrupto sermone, et quadam velut eclipsi, multo eos magis percellit; iam in auxilium ironiam vocat; iam repentinos transitus concitat; ut nihil de reliqua acie figurarum immensa dicam. Verum poetam quoque in ea instruenda falli posse, et falli saepenumero, si licentiose nimis in his imperii sui partibus versetur, equidem facile largior. Neque enim fatigandi sunt et obruendi lectores, gravi hac armatura, nec in quovis

*) IDEM *Heroid. Epist.* VII.

**) IDEM *Trist.* L. II. Eleg. I. v. 535.

quovis poemate idem figuris illis tribuendus locus est; nec captanda est perpetua quaedam ridendi ludendique libido.

Ad hanc autem florentis orationis licentiam, merito mihi mythologiae quoque, seu theologiae gentilis, usum referre videor. Nunquam sibi hunc poeta eripi patietur; in eo inprimis dominabitur, cum, translata ad gentes, mores, historiam recentioris aevi, accommodationibus augebit etiam et ampliorem reddet. Nimirum, sacri nihil, aut religiosi in omni hoc apparatu quaerit; non deos, aut vana istorum auxilia requirit: sed quaedam optimarum et praestantissimarum rerum, ut sapientiae, ut virtutum, nomina, e fabellis ducta, quae praeberent imagines pictoribus atque poetis inprimis desideratas. Rursus et naturae universae, vitiorum malorumque picturas et exempla, suis apte distincta characteribus, eadem ex penu depromit. Inepti igitur sunt, qui illam e fabulis veterum petitam a poetis εἰκονογραφίαν, quasi iniuriam in sacra Christianorum temeritatem traducunt: quod fieri hodieque, quis, nisi paene auribus suis accipiat, credat? His commendanda sunt, quae ante hos viginti annos, vir acutissimus atque doctissimus, mihi etiam propter muneris coniunctionem dum vivam carissimus, IO. FRIDER. CHRISTIVS, defendendis poetis ab impacto paganitatis crimine, eloquentissime scripsit *). Ut uno eius loco utar, de Musarum quidem invocatione haec iudicat: „Musae aliquam „faciem honestam scriptor versibus finxit, et invocavit utcun„que, more poetarum. Scilicet, formam scientiae divinam „is animo perspexerat, et, qualem videre se putaret, verbis „expresserat, ut hac amatae rei imagine, ingenii coeleste mu„nus, ab eo invocando per hunc circuitum peteret, qui so„lus potest largiri. Qui Deum appellare cupiat, ille Sci-

 „entiam

*) Vid. *Oratt.* eius tres *pro Patrimonio Poetarum*, Lips. 1745. 8.

„entiam Dei, Providentiam Dei, alias in Deo virtutes, per „aliquam honeſtam ſpeciem, quae pondus addat ſermoni, „non auſit?" Ita ſi quis moderetur hanc licentiam theſauris gentilium fabularum ſuperbientem, (quis autem eſt ſani ingenii poeta, qui alio modo frui velit?) non modo habitabit quam libentiſſime in hoc fundo, ſed etiam obtrectatoribus Bonam Mentem propitiam precabitur.

Nunc, ſi poeticae licentiae in verbis denique ipſis, et partibus ſingulis profluentis orationis, veſtigia inquirenda eſſent accurate, qualia a ſummis ingeniis omnium temporum relicta ſunt, etiam atque etiam multa mihi exempla proferenda eſſent, eaque praeceptis nequaquam vacua, quibus iſtius quoque libertatis fines munirentur. Illa verſicolor oratio, verbis ſonoris numeroſisque iactata; illa rerum ipſarum motus et ſtrepitum exprimentia vocabula; graves illae voces, et Gradivi in modum incedentes; et tot alia verborum lenocinia, poetarum arti propria, enarranda mihi hoc loco eſſent. Dicendum eſſet de luſibus quibusdam eidem arti conceſſis, qui, ſi rariores ſint, facile feruntur, ut ille praeclaro poeta parum dignus verſiculus: *Semibovemque virum, ſemivirumque bovem;* ſed quem tamen ſubridens legere poſſis. Etiam nota rerum vocabula frequentant poetae, et inaudita ſeculo ſuo; ſed hac tamen lege ſaluberrima conſtricti, ne vel grammaticam analogiam laedant, vel aures lectorum. Quid? nonne vel in obſoletis vocibus nonnumquam in lucem revocandis ſibi placent? Latina cum poemata pangunt, *Evandri* matrem loquentem inducunt, in Francogallicis *Ronſardum*, in noſtris *Sachſium* ſutorem, fanatico illo

illo Gorlicensium sutore multo sapientiorem. Sed satis fuerit haec omnia verbis paucissimis designasse, ut pateat, quot poetae vias ingrediantur, lubitu suo, aut delectandi studio ducti, quas calcare nulli de alio genere scriptorum liceat.

Hoc autem ipso quasi indice, et breviuscula delineatione verioris *licentiae poeticae*, arbitror me infucatam illam, et stolide imperantem, profligasse. Quis enim est iam, qui non intelligat, delicta, frigus, et nugas multorum, qui poetae audiunt, non licentiae nomine excusanda esse, sed suo vocabulo appellanda, stultitiam, vel etiam insaniam? Qualis est illorum, qui dum in hexametris patria lingua condendis furunt, et grammaticos, et loquendi usum, et suarum denique aurium iudicium, spernunt. Sunt, qui, cum egregios vates, in creandis comparationibus et allegoriis audaces esse videant, ipsi audacissimi, vel impudentissimi potius, et male loquaces eadem in re fiunt, ea inter se comparando, quae quasi similitudine iungantur nemo facile capit, nisi quod animadvertas, sterile poetae ingenium comparationis tale beneficium efflagitasse. Celebratur in vatibus epicis atque lyricis, neglectus ordinis, ut adeo non certum hi tramitem teneant, sed eum, quem concitatus eorum spiritus finxerit. Et hoc quoque pusilli versificatores in rem suam vertunt. Tum demum poetas se futuros existimant, si ima summis miscuerint, turbaverintque vel naturae et sensus communis ordinem, modo saepius exclamare didicerint: quo rapior? ubi sum? quis hunc animo furorem inspirat? vosne Musae? an tu Apollo? — imo vero horum nemo, sed aegrotum cerebrum. Est et aliud pravae huius licentiae

genus

genus, cum ab humilibus ad sublimia, ab his rursus ad illa, periculoso saltu delabuntur, parum admoniti Phaethontis casu. Quid de iis dicam, qui frui libertate sua eo potissimum videntur, ut in carminibus se ipsos, et ingenium suum praedicent; qui, etiam cum alii loquentes inducendi essent, ipsi declamant perpetuo, et hac garrulitate vel optimas sententias intolerabiles reddunt lectoribus. Denique, ut alia multa genera licentiae huius merito reprehensae nunc praetermittam, frequentius est illud, quod in verborum insolentia, fictis et recens natis, partim etiam peregrinis vocibus, in proiiciendis ampullis et sesquipedalibus verbis, et, ut breviter dicam, in eo orationis colore cernitur, cuius tumorem adscititium ferre, praeter hos artifices, et eorum similes, nemo possit.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Maii Anno MDCCLXVIII.

IOANNIS ANTONII BATTARRAE, Ariminensis, Experimenta super phaenomeno quodam hydrostatico.

Ab Hydrostaticis omnibus sequens propositio proponitur: *Aqua in canalibus curvis curvatura aequabili, quae circuli quartam non aequet, ceteris paribus,* citius et promptius movetur, *quam per rectum canalem inter curvi extremitates contentum;* seu, quod idem est, *si canalis rectus sit ad curvum ut chorda ad arcum.* Sumptis ego tubis vitreis, curvo et recto in relata proportione, ex recto tres aquae uncias 47. arteriae pulsibus habui, ex curvo autem parem aquae quantitatem tantum 37. accepi; quorum tuborum inclinatio fuit gr. 5. quibus horizontaliter positis, rectus unciam dedit 19″, curvus 16″ tantum. Maiorem hanc velocitatem etiam in canalibus ex lamina ferro-stannea paratis observare mihi contigit. Attamen cum huiusmodi experimenta, non tantum ut veritatem detegerem, sed etiam ut variorum amicorum curiositati satisfacerem, saepe essent mihi repetenda, consilium cepi, etiam in Eruditorum Actis palam faciendi, quid ea in re experimentis profecerim.

Perpenso in tubis vitreis experimento, et cum plus mihi concederet quam optabam, non destiti in dubium revocare, utrum omnia a me essent recte ordinata. Igitur iterum rem ad trutinam revocavi, non tantum vitreis tubis, sed etiam canalibus; verum ex omnibus, quotquot feci, experimentis, semper propositionis meae veritatem euere potui. Iam igitur credo me gratiam aliquam initurum, si methodum exposuero, qua usus sum in hisce tentaminibus meis, atque si deinceps retulero, quid mihi acciderit. In tabula adnexa sub *numero* 1) adest bilanx: 2) Vas, quod continet quatuor aquae libras, quodque mihi pro emissario fuit: 3) Quadrans mobilis, ut per eius radium *a a*, et pendulum adnexum, inclinationem canalium cognoscerem, quam iis dare statueram: 4) Tabella mobilis, ad quamcunque inclinationem ope cochleae sistenda, ut canales in data inclinatione sustineret. Iam pro temporis mensura, in superius notato experimento, pulsu aequabiliori circumstantis amici usus sum, prid. Non. Decembres anni 1763. Illud etiam curavi, ut vitreis tubis, quorum diameter non erat aequalis, orificium cereum constituerem, cum foramine diametri lin. paris. Quinque insuper canales mihi comparavi, nempe *A*, *B*, *C*, *D*, *E*, quibus postea addidi *F*, et canaliculum *G*, pro experimentis Poleni nostri repetundis, quae ille refert diss. de Castellis. Singulis tubis aderat in *r r r r r* foramen rotundum lin. 3 $\frac{1}{8}$, per quod aqua ab emissario in canalem ingrediebatur; in altera canalium extremitate aderat circellus semilunaris *H*, omnibus aequale ferruminatum. Canalis *A* ad *B* erat ut arcus ad chordam; sic etiam *E* ad *D*. Sunt praeterea in hac tabula canales et tubi sequentes: *A* longus digit. paris. 10:2. *B* dig. 8:5. *C* dig. 9. *D* dig. 7:1. *E* dig. 8:9. *F* dig. 2:4. Latitudo singulorum lin. 8 $\frac{1}{2}$: altitudo laterum lin. 6. Angulus *x* canalis *c* grad. 153, angulus *z* eiusdem canalis grad. 36. Fig. 5. duo tubi vitrei sunt, quorum rectus est pollic. 8:7. longitudo curvi, formae cycloidalis, pollic. 9:5. diameter utriusque lin. 3. circiter.

Tab. II.

Itaque

Tal

Itaque XIV. Kal. Februarii anni 1764. iterum rem tentavi. Pro temporis mensura sumpsi pendulum pollicum 19, repletoque Emissario aqua, eique alternatim tubis commissis; primum duo tubi recti totam aquam exonerarunt 77″, curvus vero 70″; inclinatio erat fere nulla. Iterum Emissario repleto canales exploravi cum duorum gr. inclinatione; quare dato lanci pondere 9 unciarum, canalis *A* proiecit in opposita lance 9 aquae uncias 8″½, *B* et *C* 9″, *D* vix 14″, *E* paullo plus 13″. Hic adnotari velim, quod in canali *E* in curvaturae reflexionibus, plus aquae extra latera proiiciebatur, quam quod in lancem descendebat; quare utrisque canalibus *D*, *E*, (utpote altero alterius chorda,) orificium ope cerae angustius, et quadratum reddideram, latum lin. 1 ⅔, quibus usus sum in modo allato, et in sequenti tentamine.

4. Quinto Id. Februarii sumpto pendulo poll. 26, et canalibus, vase semper repleto, ut numquam non soleo, emissario alternatim commissis, 9. aquae uncias *A* et *B*, et *C* 7″ proiecere, reliqui duo *D* et *E* 13″ circiter dederunt. Atque haec sunt tentamina illa, quae intra domesticos parietes coram amicis habui. Verum cum etiam circa temporis mensuram omnino non quiescerem, consilium cepi, rursus experimenta haec omnia cum horologio oscillatorio repetendi; quapropter Nonis Aprilis ad Comitem Franciscum Garampium, Equitem, in physicis ac praesertim astronomicis versatissimum, me contuli, cui optimum horologium non deest, ibique coram eo et amicis rem tentavi. Hic etiam monebo, quod cum elapsis diebus in tubis vitreis pertractandis orificium cereum uni ex iis confracto cecidisset, illud, in omnibus renovare compulsus sum, adeoque curavi, ut aperturae non essent diametro linea minores.

5. Decrevimus interim, dum tentamina inchoarentur, observare quid nobis accideret circa experimenta illa Poleni nostri, quae diss. de Castellis habet; quare statim brevissi-

ſsimum omnium tubum dig. 2 : 4. longum emiſſario commiſimus, qui 9. aquae uncias in ſubiecta lance 52″ dedit. Deinde duo tubi recti, quibus in ſuperioribus tentaminibus utebar, eandem quantitatem aquae dedere alius 46″, alius 47″, denique curvus tantum 45″ idem aquae pondus eiecit. Inclinatio tuborum fuit omnibus gr. 2; communis. Hiſce repetitis, et conſtantia obſervata, tubos dimiſimus, et ad rem in canalibus explorandam animum convertimus. Data itaque duorum gr. inclinatione, canalis *A* dedit uncias aquae 18, 14″, *B* et *C* pari tempore eandem aquae quantitatem dedere, *D* et *E*, quorum orificia ut dixi minora feci, easdem 18 aquae uncias ſinguli 26″ dederunt. Rurſus mutata canalium inclinatione, eaque poſita tantum unius gradus, tam canalis *A*, quam *B*, easdem 18 aquae uncias in lancem ſubiectam tempore 13″ proiecerunt. Haec ſaepius repetita ſemper idem oſtenderunt.

6. Hiſce peractis, atque in tot repetitis periculis certior factus, optavi, ut haec Cl. Praeceptoris olim mei Iani Planci praeſentia firmarentur; quapropter V. Non. Maii apud laudatum Com. Garampium vocatus Plancus pro ſua in me humanitate adfuit, ibique cum amicis, experimenta noſtra iterum tentavimus. Et primo quidem conſilium fuit una explorare, an quae docuerat Polenus de Caſtellis, etiam in canalibus, quemadmodum in tubis, ut ſuperius innuimus, vera reperirentur. Quare canaliculum *F*, et foramen *G*, iam mihi paraveram. Deinde hoc etiam advertendum, quod canalibus *D* et *E* orificium reſtitui aequale ceteris canalibus *A*, *B*, *C*, *F*, *G*, ceram excutiendo, et ne amplius canalis biſcurvus *E* per curvaturas aquam proiiceret, duas auriculas z z ex eadem lamina ferruminari ei iuſſeram.

7. Hiſce paratis, pondus 18 unciarum lanci dedimus, et ſingulis canalibus data duorum gr. inclinatione, Canalis *A* par aquae pondus in lancem proiecit tempore 12″ 30‴,

B 13″,

B 13″, *C* 13″, *D* 13″, *E* 12″ 30‴, *F* 12″ 30‴, *G* 12″. Ex quibus cognovimus, experimenta Poleni, quae in tubis vera esse noveram, in canalibus ad votum non respondere. Hinc tubos vitreos ad examen revocavi, et 9. duntaxat ponderis unciis in lance relictis, emissario tubum brevissimum commisi, postea longiorem; primus 52″, alter vero 47″ idem aquae pondus dedit, ut in §. 5, quod optime Poleni inventis respondet. At dum haec agebantur, dubium incidit de reciproca diametri orificiorum aequalitate: igitur statim, ut dubium omne evanesceret, laminam ex orichalco sumpsi, et vertigine terebrata, factoque foramine rotundo lin. diametro, eam ope cerae terebinthinatae, singulis tubis alternatim adaptavi, unoque post alium emissario commisso, tubus curvus dedit easdem 9 aquae uncias 45″, rectus 46″, tubus brevissimus 48″.

8. Postremo IV. Non. Iunii, ut aliis curiosis satisfacerem, iterum ad laudatum Com. Garampium me contuli, et tubis vitreis renovato orificio ex lamina orichalci, cuius diameter erat lin. 2. id est duplo maior usitato, iisque data inclinatione 3 graduum, et duplicato in lance pondere consueto, nempe unciarum 9: tubus brevissimus 18 aquae uncias 32″ dedit, longior rectus 44″, curvus vero 40″. Postea canalibus aptatis, cum pari 3 grad. inclinatione, canalis *A* dedit idem 18. unc. aquae pondus 12″, *B* 13″, *C* 14″ 40‴, qui per angulum z multam proiiciebat aquam, *D* 13″, *E* 13″. Hic ab omnibus circumstantibus adnotatum est, quod aqua per auriculas ferruminatas zz canalis *E*, ita in arcum ex impetu concepto sursum elevabatur, ut infra hos arcus planum fundi canalis desereret, uti ad rectam redactis huiusce decurrentis aquae tortuosis flexibus, tam horizontalibus, quam arcuatis, linea aquae per hunc canalem superabat longitudinem canalis *D* poll. 3 : 8. canaliculus vero *F*, et foramen *G*, singuli 18. aquae uncias 12″ dedere.

 Haec

Haec ſunt, quae adhuc experimentis meis cognoſcere mihi licuit. Atque his ita poſitis, contra hydroſtaticas theorias receptas nonnulla corollaria deduci poſſent, et quidem

Primo, quod datis cuiuscumque fluminis ſeu torrentis terminis, citius et promptius aqua ad exitum perveniet, ceteris paribus, aut per unam, aut per multiplices aequabiles tortuoſitates, quam per alveum rectum.

Secundo, in alveis fluminum anguloſis, aut tortuoſis, facilius aqua extra ripas in alluvionibus labitur, quam in alveis rectis, ceteris paribus, ſcilicet dato riparum in utrisque parallelismo, dataque altitudine aequali.

Tertio, multo velocius per alveos tortuoſos aqua ferri debet reſpective, quam in noſtris tentaminibus experti ſumus; ſiquidem in ripis convexis non tantum fit corroſio, ſed etiam in fundo alvei corroſionibus illis adhaerentis, unde et ſpiritus fluminis eo flectitur, et cum maior aquae copia prolabatur, velocior erit in motu.

Quarto, aeris ventilationes, quin etiam venti, videntur aliquid efficere, ut motus fluentium aquarum turbetur. In uno experimento obſervavimus, quod apertis ianuis et feneſtris cubiculi, tubus vitreus rectus, per unam et alteram fere oſcillationem, citius datam aquam exonerarit, quam cum ianuae et feneſtrae eſſent clauſae.

Quinto, qui dicunt, luminis diametro duplicato quadruplo maiorem aquam ab eodem lumine, ceteris paribus, exire, experientiae noſtrae ultimo loco recenſitae non reſpondent; quamvis non modo diameter duplicata extiterit, ſed etiam inclinatio fuerit aucta.

Sexto, denique facta comparatione in ſectionibus tam recti, quam curvi canalis, vel tubi, ceteris paribus, velocior ſemper erit motus aquae in ſectionibus curvi, quam recti,

contra

contra Corollarium Grandii, quod ex Propositione XIII. *del Movimento dell' Acque* deducit.

BIBLIOTHECA ARABICO-HISPANA ESCURIALensis: sive Librorum omnium MSS. quos arabice ab Auctoribus, magnam partem Arabo-Hispanis, compositos, Bibliotheca Coenobii Escurialensis complectitur, Recensio et Explanatio. Opera et studio MICHAELIS CASIRI, Syro-Maronitae, Presbyteri, S. Theologiae Doctoris, Regi a Bibliotheca, Linguarumque Orientalium interpretatione: Caroli III. Regis Opt. Max. auctoritate atque auspiciis edita. TOMUS PRIOR.

Matriti, Ant. Perez de Soto imprimebat, 1760. forma maiori.

Gratissimum facturos nos existimamus iis, quibus res litteraria universa, artiumque bonarum incrementa, curae cordique sunt, si Operis huius Casiriani, in suo genere unici et praestantissimi, sed et in terris nostris adhuc rarissimi, notitiam, et super eius tum natura, tum utilitate, iudicium nostrum, cum orbe erudito communicaverimus. Licet enim non defuturos censeamus insipidos eruditionis patriae admiratores, qui risum vix contineant, ubi editam legerint Bibliothecam Arabico-Hispanam, (adeo hodie facetis istis hominibus omnia sordent, quae illecebris vernaculae non commendantur, neque flosculis fragrant ex hortis patriis decerptis;) tamen, si paucis modo, et idoneis rerum aestimatoribus, se probaverit labor Casiri V. Cl. ineptiorum risu parum commovebimur, contumeliam eorum laudem interpretaturi. Opus suum Cl. Auctor, quia nimiae molis futurum erat,

erat, divisit in Partes II. quarum prior, cuius recensionem mox dabimus, comprehendit 1) Grammatica, 2) Rhetorica, 3) Poetica, 4) Philologica, et Miscellanea, 5) Philosophica, 6) Mathematica, 7) Medica, et quae ad historiam naturalem pertinent, 8) Iuridica, 9) Theologica, et Commentationes in Coranum, et 10) denique alia quaedam, quae spectant partim ad dogmata, partim ad historiam Christianae Ecclesiae. Pars altera, quam brevi editum iri spes est, continebit, quantum ex verbis Auctoris colligimus, Geographica et Historica. Antea tamen quam de Parte I. uberius exponamus, consentaneum videtur, quaedam de totius operis historia et origine praemittere, ut consulatur etiam iis, quibus litterae Arabicae huc usque parum dignae visae fuerunt, quarum fata, libros, et Auctores cognoscerent. Ferdinandus est, rex Hispaniarum huius nominis VI. cui orbis eruditus debet, quicquid in hoc genere literarum a *Cl. Casiro* praestitum est, et imposterum, edendis ipsis Arabicis Auctoribus, praestitum iri confidimus. Is enim conquirendis et adservandis ingenii et doctrinae Arabicae monumentis thesaurum congessit, et abscondidit, qui laudabili in omne genus literarum studio, et beneficentia Caroli III. in lucem nunc protrahitur. Philippus quidem II. Monasterii Escurialensis conditor, iam olim nullis impendiis pepercerat, quibus conspicua omni librorum genere Bibliotheca pararetur, et Manuscriptis praecipue Arabicis locupletaretur; atque constat, tempore Philippi III. Libros huius generis ter mille amplius Bibliothecae accessisse, qui partim ad artem medicam et philosophiam, partim ad Politicam et interpretationem Corani pertinerent; sed magno literarum detrimento ao. MDCLXXI. accidit, ut eorum fere pars dimidia, suborto incendio, conflagraret, atque reliquorum non pauci flammis admodum vitiarentur. Iam ad Librorum partem residuam pertinet labor *Casiri*, qui ao. MDCCXLIX. iussus a rege Ferdinando VI. ad Monasterium Escurialense eo consilio commigravit, ut recondi-

reconditum istum thesaurum perlustraret, singulorumque Librorum Arabicorum indicem exararet. Laboris vero difficultas cum impediret, quominus res hoc uno itinere conficeretur, *Casirus*, monente saepius Bibliothecae praefecto, Iohanne de Santander, iter ao. MDCCLII. reparavit, omnia pervestigavit, librorum indices, et quae alia viderentur necessaria, descripsit, atque ita, consumto anno integro, onustus quasi Arabum divitiis Matritum repetiit. Quam arduus fuerit, et paene Herculeus labor *Casiri*; vel ex hoc intelligitur, quod a nulla alia re subsidia petere, quam a doctrina et industria sua poterat. Catalogum quidem Librorum, iam olim Arias Montanus, primus Bibliothecae Escurialensi praefectus, eiusque discipuli et successores, composuerant, ab iis tamen, cum editi nunquam fuerunt, scripta vero eorum exempla cum magna parte librorum flammis perierunt, nihil peti poterat auxilii, tamquam a re quae cogitatione sola superesset. Neque magis prodesse poterant alii duo indices Librorum Arabicorum, qui suppetebant, alter Latinus, alter Latino-Arabicus; cum in iis, praeter titulorum sterilem enumerationem, nihil esset, quod laborem levare aliqua parte posset. Typis in hoc genere exscriptum est plane nihil, si discesseris a Castillii Indice 261. Titulorum, quem Hottingerus ad calcem Bibliothecae suae Orientalis adiecit. Ceterum, patet et laboris malignitas ex natura rei. Nam cum magna librorum pars esset aut flammis arrosa, aut humiditate confecta, in integris vero neque indices reperirentur, neque divisiones in capita, neque aliae, quae nostro tempore lectionem et interpretationem librorum iuvant, distinctiones, praeterea genus scripturae esset varium et ambiguum, mendisque et erroribus adeo plenum, ut ingeniosi interpretis saepius quam lectoris aut scribae partes agendae essent: quis non intelligat, quanta perspicacia, quanta industria, quibus laboribus opus fuerit, ut, quantum fieri posset, feliciter susceptum negotium cederet. Non raro, ut sensum aliquem sanum erueret, aut e contextis divinaret Casirus, unius ar-

gumenti plures libros contulit, alios etiam totos perlegit. Nomina Auctorum, quorum plerumque et aetas, vita, patria, et scripturae genus attinguntur, arabice et latine tradita sunt, genus, religio, ingenium, dignitates et munera publica descripta, et, ubi fieri potuit, adiectum adeo est qua quisque eorum auctoritate apud cives fuerit, quae sit Mahumedanorum Eruditorum iudicia expertus. Quibusdam in locis etiam adnotatum deprehendes, quam rarus sit liber, qua in Bibliotheca olim repertus, et in qua adhuc reperiatur.

His praemonitis, iam ad ipsum *Cl. Casiri* Opus nos convertimus, quod cum lectoribus nostris, quantum e re erit, perlustrabimus, si quae memoratu dignissima nobis visa sunt, ex praefatione prius adduxerimus. Ordo, quem in recensendis MSS. libris Auctor servat, respondet loco, quo quisque eorum in Bibliotheca nunc inscriptis numeris positus est. Quod ad externam librorum formam attinet, eam, ut supra dictum est, adcurate descripsit Auctor, ita ut nihil facile praetermiserit, quod vel ad genus literarum seu characterum, quo liber quisque exaratus, ad locum et tempus, quo quisque compositus est, vel ad Scriptoris gentem, eruditionem, mores, fata cognoscenda, faceret. In margine paginarum inferiore, arabicis notis nomen quoque Scriptoris, et libri cuiusvis initium et finem, adscripsit; interdum et inseruit observationes historicas, in quibus, cum non paucos libros totos perlegerit, non possunt non quamplurima reperiri, quae ad interpretationem et intellectum huius vel illius loci utilia sint, quaeque frustrá quaesiveris alibi. Quotiescunque vero eiusmodi observationes occurrunt, versio semper in textu posita est, verbis arabicis ad marginem inferiorem adscriptis. Consulto hoc monemus, quo utilitas huius Catalogi magis perspiciatur; siquidem colligendis in unum his Excerptis enasci inde posset Chrestomathia Arabica, qua commode utantur, qui operam addiscendae linguae Arabicae dare velint, et in tanta librorum Arabicorum penuria careant ducibus et auctoribus,

ribus, quamquam nec artis criticae et historiarum peritos inspexisse illas animadversiones poenitebit. Exempli loco afferemus quaedam ex his Excerptis. *Ad Codicem* 530. adnotata sunt vera nomina mensium et dierum Arabibus consueta, et multum diversa ab iis, quae reperiuntur apud Golium in Nott. ad Alpherganum. Negari quidem non potest, nomina a Golio tradita olim in usu fuisse apud Arabes antiquissimos; sed obsolescere paullatim eo coeperunt tempore, quo principatum Arabes occuparunt, ita ut post Muhamedi tempora in eorum locum succederent, quae a Casiro traditae nunc primum sunt adpellationes. Sunt vero nomina mensium haec: Banec, Nakid, Talbac, Bakhor, Aslakh, Aphtah, Ahlak, Kasaa, Ahrabath, Harad, Iasac, Haudac: Dierum, Man, Sanbar, Vair, Amar, Mutamar, Moallal, Mostapha Algiamer. *Ad Cod.* 595. observantur quaedam, quae utilia sunt ad extirpandos errores circa vitam et scripta Leonis Africani. *Ad Cod.* 625. de vita et scriptis Ebn Alkhathibi late differitur; item *ad Cod.* 643. de vita et scriptis Abu Nassar Alpharabii. *Ad Cod.* 706. traduntur memorabilia quarundam urbium, quae desumta sunt ex Ezzedini Abdelaziz Ebn Abilcassem Babasri Florilegio. *Ad Cod.* 839. Excerpta sunt ex Anonymi libro de ponderibus et mensuris, in Asia et Aegypto solemnibus. *Ad Cod.* 865. est brevis disputatio super numeris Arabum. Mathematicos, dicit Auctor, Arabicos, aliosque huius gentis Scriptores, passim non usos esse in scriptis suis notis vulgaribus ad exprimendos numeros, sed hanc in rem adhibuisse plerumque literas, quibus numerorum significationem adderent. Notarum vero Arabicarum, quibus nos numeramus, originem *Casirus* refert ad Philosophos Indicos, quae est sententia vulgaris. Nos quidem vehementer optaremus, *Cl. Casirum*, cui in hoc disputationis genere nihil fere subsidii non erat, paullo diligentius hanc rem tractasse, neque acquievisse in eo, ut usum literarum arabicarum in numerando tam late demonstraret, tamquam rem novam et insolentem: in quo fallus est, cum

nulla fere apud nos Grammaticarum arabicarum ſit, in qua idem literarum uſus non commemoretur. Origo notarum numerandi vulgarium, quam alii cum Auctore tribuunt Indis, alii vero Aegyptiis, res eſt unica de qua laboramus, quamque curatius inter divitias ſuas Arabicas inveſtigaſſe cuperemus *Caſirum*. In recenſendis Codd. reliquis paſſim inſertae ſunt, ex Anonymi Bibliotheca Philoſophorum Arabica, vitae graecorum et arabicorum Scriptorum. *Sic ad Cod.* 980. adiecta reperitur iuſta Biographia Mathematicorum, qui arabice ſcripſerunt, quorum vitas, ex ante dicta Bibliotheca deſumtas, Caſirus arabice et latine enarravit.

Sed age nunc veniamus ad Catalogum ipſum. Primum in eo locum occupant, ut ſupra adnotavimus, *Grammatici.* Cum Arabum lingua, inde a primo Hegirae Saeculo, adſtricta fuerit certis regulis, mirum non eſt, antiquisſimo iam tempore inter eos claruiſſe Grammaticos, ad quorum praecipuos Caſirus refert in Aſſyria Saibuiah, in Perſide Georgianum et Zaukhaſchri, in Aegypto Ebn Alhageb, in Africa Agrumum, et in Hiſpania Ebn Malek, quorum ſcripta maximam partem in Catalogo ſuo commemorat. Codex primus, qui eſt literis Cuphicis exaratus, continet *Opus Grammaticae Arabicae*, auctore Saibuiah, qui vixit circa annum Chriſti DCCXCVI. Ex *Schamſeldinaei Alanſaraei Antiquitatum Arab. Hiſtoria* locus hic latine et arabice inſertus eſt, ubi Arabum Grammatici inſigniores recenſentur. In univerſum, ante Muhamedismum Arabum lingua dicitur ad regulas grammaticas accommodata non fuiſſe, ſed poſt Muhamedi demum tempora, cum plures gentes confunderentur, Imperator Abuthalebaeus, verens, ne lingua Arabica plane intermoreretur, vocato ad ſe Abu Alaſuadaeo demandaſſe negotium conſcribendae Grammaticae Arabicae, quem deinde ſtatim plures ſint ſecuti, qui eidem ſe labori accinxerint. Maiorem reliquis omnibus Grammaticis gloriam conſecutus eſt Ben Malek, qui leges grammaticas concluſit mille verſibus, unde et *Alphia*

inſeri-

inscriptus est liber eius. Hunc inprimis celebrant, ut maximum omnium temporum Grammaticum, Scriptores Arabici, quod vel ex sola et frequenti Academiarum Arabicarum adpellatione intelligitur, quibus dicitur: *Linguae Arabicae dominus, bonarum Artium magister.* Opus eius nitidissime scriptum est, litterae maiusculae coloribus et auro magnifice pictae. Nec defuerunt postero tempore Grammatici, qui in librum istum commentarentur, locaque eius difficiliora ex Poetis illustrarent, quorum ubi adiecta sunt Scholia, textus nonnusquam auratis literis scriptus est totus. Codex 35. inscribitur: *Hortus aurae lenis*, tractatque argumentum de origine et significatione arabicarum literarum. Auctor eius *Ben Nomari*, Hispanus, ut Eberum vult primum promulgasse literas arabicas, ita, qui eas invenerit, censet fuisse regem Iareb. Notari meretur, libros Bibliothecae Escurialensis magnam partem exaratos esse literis Cuphicis: qui character, cum sit potissimum Scriptorum Africanorum et Hispanorum, libri vero eodem tempore confecti, quo in Hispania maxime florerent bonae artes, prona est consecutio, auctores eorum plerosque fuisse gente Hispanos.

Grammaticos sequuntur in Catalogo *Oratores et Poetae* Arabici, quos sine ulla limitatione Casirus aequiparat Graecis et Romanis: Alsokakium alterum Ciceronem, Alhakirium nominat Quintilianum. Sed veremur, ne nimis indulserit Vir Cl. hac comparatione affectui suo erga literas arabicas. Utut enim de poetis arabicis, quos oratoribus longe praestantiores esse constat, iudicium eius ferendum sit, quod nec ipsum tamen satis recte fieri putamus: Oratores certe Graecis et Romanis aequiparandi non videntur, neque quoad inventionem, neque quoad elocutionem, quae posterior praesertim multum habet nugatorii et cincinnati apud Arabes, atque lusibus ingenii, proverbiis, et frigidis apophthegmatibus ubique scatet; cuius vitii Oratores Graec. aut Romanos accusare nemo facile ausit. Ante Muhamedi tempora, (revertimur nunc ad Auctorem)

 eloquen-

eloquentia apud Arabes fere iacuit inculta et contemta; postea vero quanto in pretio apud illos fuerit, vel inde patet, quod neminem inter Scriptores eruditos referri paterentur, nisi regulis grammaticis, rhetoricis, et poeticis bene imbutum. Sed clarior etiam fiet res ex iudicio Dhiaetdini, auctoris *Methodi universalis et absolutae*, h. e. Rhetorices et Poetices, qui oratoris, ait, esse sequentia: ut habeat 1) notitiam adcuratam Grammatices, sermonis, proverbiorum, et Annalium Arabicorum; 2) ut diligenter legat et perpetuo, et poetas, et oratores; 3) ut iuris peritus sit, atque in Corani tam interpretatione, quam usu, bene versatus; et 4) ut res gestas, quae pertineant ad regnum Muhamedanum, teneat omnes, praesertim celebriores; et 5) tandem, ut metri et rhytmi non sit ignarus. Poetarum Arabicorum numerus paene infinitus est, eorumque poemata maximam partem scholiis et glossematibus explicita et ad usum accommodata, nec facile est carminis genus, quin ab iis quoque sit tractatum. Occurrunt in eorum poematis dogmatica, historica, satyrica, heroica: porro, Epigrammata, Fabulae, Odae, Elegi, et amores. Reperiuntur et poematum plures collectiones et iusti fasciculi, diversi non modo generis, sed et auctorum. Unum, quod inter Arabes desideratur poematis genus, est Dramaticum. Licet enim *Casirus* adducat v. c. *ad Cod.* 497. fabulam arabicam, in qua sermonicantur quinquaginta amplius personae; tamen, si quid videmus, eiusmodi confabulatio ad ludos scenicos proprie referri non potest. In hoc libenter adstipulamur *Casiro*, talium colloquiorum conditores non multum abfuisse a scena, et si magis favissent ingenio poetarum res externae, Graecorum gloriam in condendo Dramate fortasse consecuturos fuisse. In caeteris enim poematum generibus Arabes habent non solum, sicut Graeci, auctores suos, sed et hi primum illud et genitivum, quo Latini poëtae, Graecorum imitatores, carent. Nullus Poeta Arabs ex Mythologia graeca profecit, sed suae unice addictus, viam, qua incedere vellet, sibi ipsi munivit. Quod supra iam monuimus,

Casirum,

Casirum, V. Cl. qui proprie indicem scriberet librorum, in exscribendis eorum nudis titulis perraro acquievisse, sed historicis et criticis observationibus multis in locis librum suum locupletasse, eoque utiliorem legentibus reddidisse: hoc praecipue valet de parte ea, quae continet recensionem poetarum, ubi partim commemorandis rebus, quae adhuc incognitae fuerunt, partim removendis quibusdam nondum detectis erroribus, optime meretur de historia poetica Arabum, immo et Hispanorum, quorum posteriorum poetas recenset pag. 93. — 102. Pocokium, qui vetustos Arabes negat ante Muhamedi tempora poemata fecisse sex aut septem versibus longiora, et Assemanum, qui in Biblioth. Orient. T. III. p. 586. scripserat, praeter poemata septem poetarum proprie sic dictorum, (Moallacat adpellitant et Modahebat,) nulla alia dari, in quibus tractarentur historia et genealogia, refellit, exemplisque, quantum satis est, contrariam utrique asserto sententiam demonstrat. Poesin in universum tanta fuisse scribit auctoritate apud Arabes, ut maioribus eam honoribus vix Graeci extulerint aut Romani; et Asiuthaeus, citante Casiro, adnotavit, si qua ex gente produceretur poeta, reliquarum gentium coetus solemni ratione convenisse, tantam ei felicitatem congratulantes, neque ulli sumtui aut magnificentiae pepercisse, quibus communem suam de ista re laetitiam significarent. Praeter has congratulantium voces, praemia quoque, quae poetis facta a regibus leguntur, vehementer excitarunt omni tempore ingenia; quod genus incitamenti in terris nostris fere ignoratur. Poterant fortasse hoc loco plura et utiliora a Casiro, ex tanta librorum opulentia, proferri, quam quae in animadversionibus eius frequentissimis congesta sunt; nostris certe desideriis fatemur satisfactum non esse, cum videremus, diligentiam Auctoris circa externa poeseos arabicae, quae copiose describuntur, maiorem fuisse, quam circa interna, quae leviter tantum attigit. Pag. 91. reperiuntur Excerpta ex *Abi Baker Ben Abdelmalek Almocri, Gemmis humaniorum litterarum, et Poetarum Thesauro,* in

in quibus Arabum poetae praecipui in classes describuntur, ita ut historicam eorum notitiam facili opera inde haurire possis.

Medicis, Philosophis, et Mathematicis imprimis, videtur commendandum literarum arabicarum studium. Nam non est facile graecus aut Medicus, aut Philosophus, aut Mathematicus, cuius non scripta Arabes vel integra verterint, vel Commentariis illustrarint. Praeter versiones ipsas, collegit et in Catalogo suo Casirus plurimorum, ut Porphyrii, Hippocratis, Galeni, Platonis, Aristotelis, Euclidis, et aliorum vitas, sicut descriptae eae sunt a Commentatoribus Arabicis. Quibus omnibus tamen maius etiam emolumentum accedit hoc, quod Graecorum non pauca scripta, quae huc usque pro deperditis habita fuerunt, in Versionibus Arabicis adhuc supersunt: ex quibus, ut exempla habeant lectores, nobis suffecerit notasse *Apollonii Pergaei Conicorum Librum V. VI. et VIII*, quos Abrahamus Ecchellensis ex Mediceo Cod. arabico latine vertit; porro *II. III. IV. et VI. Commentarios Galeni in Hippocratis Epidem. Lib. II.* item *VII. et VIII.* eorundem Commentariorum in Epidem. Lib. VI. Quam gratum facturus esset Casirus non solum Medicis, sed orbi etiam litterato in universum, si, postquam tot librorum indices et notitiam nobis impertivit, iisdem edendis usum quoque ad exteras provincias propagare, sibique ea re immortalem apud posteros gloriam comparare velit. Paucis lubet attingere quaedam super versionibus arabicis iudicia Eruditorum, de quibus adiri potest Fabr. Bibl. gr. L. II. c. 24. antequam pergamus ad Libros, qui ad historiam naturalem pertinent. Scripserat Theophrastus Renaldotus ad Andr. Dacerium, ut de universa Arabum eruditione contemtim, ita praecipue de versionibus graecorum Auctorum arabicis, quod factae essent ex Syriacis exemplis, adeoque parum haberent fidei: qua ut obtrectatione Arabes suos liberet Casirus, non modo maximorum virorum, qui multo honorificentius de iis statuere, testimonia adducit, sed et se, ait, potissimum in

Ver-

Verſionibus Hippocratis nihil uſquam reperiſſe, quod non plane conveniret textis graecis. Optima Hippocratis verſio arabica eſt Honaini Ben Iſaac, viri in utraque lingua non ſolum verſatiſſimi, ſed Medici quoque peritiſſimi, ut qui labi in vertendo facile non poſſet.

Iam addemus pauca de Auctoribus Arabicis, qui tractant *Hiſtoriam Naturalem.* Non dubium eſt, quin reperiantur in iis multi, quibus publicandis orbem litteratum Caſirus ut maxime ſibi obſtricturus ſit: partim quia locis quibusdam Scripturae S. obſcurioribus inde lux accendi; partim quia genio ſaeculi noſtri oeconomico non parum nutrimenti peti inde poſſet. Ad priorem claſſem referimus v. c. Hiſtoriam animalium Ali Ben Mohamed Abilphat Ben Alderachem, cui titulus eſt: *Animalium utilitates;* quo in tractatu animalium et inſectorum magna pars, additis ſingularum ſpecierum adpellationibus, deſcribitur, nec non et frequentes eorum imagines, quas Caſirus laudat, adiiciuntur. Huc porro pertinet Abilrihan Albiruni *Notio Gemmarum;* quarum ut naturam, colores, praeſtantiam, defectus, pondus etc. adcurate deſcriberet Auctor, adeo non pepercit caris et moleſtis per omnem Orientem peregrinationibus, ut nonnunquam et viam ad theſauros regum Perſarum ſibi aperiret. Iam quis eſt qui neſciat, quantis difficultatibus adhuc laboret in ſacris literis doctrina gemmarum, quam nomina earum ſint obſcura et ambigua, quam diverſae de iis opiniones? His igitur difficultatibus, unde plus auxilii et lucis ſperandum foret, quam a libro, ubi, quidquid in Oriente gemmarum umquam repertum fuit, tam diligenter deſcriptum eſt et explicitum? Ad alteram claſſem librorum, quos ut utiles Oeconomis commemoravimus, referendi potiſſimum ſunt ii, quorum argumentum pertinet ad agriculturam. Horum ex adparatu non parvo Caſirus *Tractatum Ebn Alvam de Agricultura,* cum verſione et animadverſionibus ſuis, editurum ſe pollicetur, polliceri ſaltem videtur. Quod opus, quan-

tum iudicare licet ex argumentis capitum, quae hic commemorantur, Philologis pariter ac Physicis et Oeconomis utilissimum fore speramus propterea, quod in eo conscribendo Auctor optimis Chaldaeorum, Graecorum, Romanorum, Africanorum, Arabum, et Hispanorum scriptis dicitur usus esse. Posthaec recensentur nomina Arabum omnia, qui de Agricultura aliquid scripserunt; et quum horum plerique ex Graecis et Romanis scriptoribus profecerint, eorum etiam nomina subiunguntur, quotiescunque apud Arabes occurrunt.

In Libris rarissimis, sub finem Catalogi, Casirus numerat certam quandam *Collectionem sacrorum Canonum ad usum Hispanae Ecclesiae ab anno* Aerae Hisp. MLXXXVII. quam impensis regiis aliquando prelo subiectum iri spes sit. Nos optamus, (et quis est literarum amans, quin idem nobiscum optet?) ut non haec solum spes rata sit, sed et in universum divitiae Monasterii Escurialensis Arabicae, quas nunc scimus quantae sint, cum orbe erudito communicentur, ut, quorum Auctorum notitia nobis impertita est, etiam impertiatur usus. Debetur hoc officii literis, debetur etiam Auctoribus Arabicis ipsis: illis, ut, quemadmodum est utilitas, ita et studium earum proferendarum commune fiat; his, ut ne scripsisse Bibliothecae Escurialensi soli videantur. Consulendum est famae tot tantorumque virorum, qui, quo tempore apud Graecos adeo et Romanos literae neglectae iacerent, inter suos vigorem earum non solum conservarunt, sed multis modis etiam adauxerunt. Utrum vero edendis eorum solis nominibus, librorumque titulis describendis, tantorum hominum memoriae satis fiat; utrum literis ea re magis consulatur, quam superbiae hominum procacium, qui vel nudis librorum arreptis titulis sapere sibi mire videntur, reliqua vero omnia quae sunt in libris bona et utilia egregie ignorant, hoc est quod dirimendum relinquimus lectorum iudicio. Certe, uti hodie res sunt, index eiusmodi librorum, qualis est *Cl. Casiri*, iactatores Arabicae doctrinae facere quamplurimos poterit,

rit, arabice doctum neminem, nisi et Auctores ipsi, quorum nomina edita habemus, proferantur in lucem.

IO. IACOBI REISKE ANIMADVERSIONUM AD graecos auctores VOLUMEN V. quo LIBANIUS, ARTEMIDORUS, et CALLIMACHUS pertractantur. Accedunt eiusdem praefatio ad sua Polybiana, et epistola ad OEFFELIUM V. C. de nova editione Demosthenis, item GUIL. CANTERI curae secundae ad Aristidem.

Lipsiae, literis Loeperiis, 1766. Alph. 2. pl. 5. octonis.

Non incognitum esse potest cuiquam, nisi qui plane alienus sit a literis graecis, quo modo consilioque Cel. *Reiskius* scribere haec Animadversionum Volumina instituerit: ipsique adeo nos in his Actis de superioribus egimus. Nihil ergo restare nunc videtur, quam ut Scriptorum, hoc Volumine illustratorum, particulas quasdam percurramus, ut, si quis conferre Reiskianas animadversiones cum iis velit, statim intelligat, cum nunc quoque sui similem esse. Quod cum dicimus, doctrinam eius et ingenium dicimus, cum incum diligentia (?) insigni adsiduitate, profligatamque opera hac Reiskiana magnam laboris partem agnoscimus, quo exerceri alioqui tardarique debuissent et lectores, et editores Libanii atque Artemidori: nam in Callimacho iam ante satis elaboratum erat. Ne tamen supervacuas iudicare Callimachias observationes videamur, (quid enim impediat, quo minus post multos alios quilibet sententiam dicat?) ab iis in praesenti facere initium placet.

Agemus ergo de Hymno in Apollinem, cuius v. 14. πολιὴν *primam caesariem* interpretatur, quam sacrare Apollini

 soliti

ſoliti ſint, qui matrimonium inire vellent: nam τεῖχος ἐσήξεν ἰπ ἀρχαίοις θεμέθλοις de iis capiendum eſſe, qui rem familiarem in aedibus paternis adminiſtrent, ἐσήξειν autem *conſtituere*, non, *ſtare*. Nobis quidem, niſi alia argumenta acceſſerint, antiquior utriusque verſus interpretatio praeferenda videtur. Similiter dubitamus, v. 24. μόρμυρον, *terriculamentum*, pro μάρμαρον poni poſſe, quoniam et fabula de lapide agit, et poeta tribus verſibus deinceps ter eamdem notionem repetiit, πέτρος, λίθος, μάρμαρον, ad quae verba commode refertur ἀναβάλλεται ἄλγεα, non item ad μόρμυρον. Defenditur v. 51. ἐπιμηλάδες, *villoſae* ſeu indutae μαλλοῖς, nam μῆλον μαλλὸν, μαλλωτὸν, ab eodem fonte derivari, omniumque eſſe eumdem ſignificatum, ſi quis originem ſpectet. Legi poterit v. 67. vel καὶ ἐπώμοσε, vel καὶ τεύχεα δ' ὤμοσε δώσειν. In quo ut prius concedamus; poſterius, certe propter illud δ', diſplicet. Ultimo verſu φθόνος malit, quam φθόρος, Momum enim eo amandari, ubi φθόνος, frater eius, habitet; eum vero in Morbonia habitare.

In Hymno in lavacrum Palladis poterit v. 3. εὔτυκος dea vel *ornata rebus omnibus*, quibus opus eſt, dici, vel εὐέντευκτος, *facilis acceſſu*. Quod v. 18. τὰν Ἴδαν tentatum fuerat ab interpretibus, Reiskius etiam ſuadet τὰν ἀν' Ἴδαν: ſed, quantum nos meminimus, prior verbi *Ida* producitur. Poſito commate v. 27. poſt πρώϊον, locum ſic intelligit: Iubar ſolis orientis procurrit caelo; inſtat ergo ſacrorum tempus. Et nobis ſemper moleſtus hic locus fuit, donec τὸ δ' in τοκ' mutari poſſe viſum eſt: ſententia enim haec enaſcebatur inde a v. 23. Dea, longum curſum emenſa, unguentum parav . *Tum vero* rubor roſeus rediit. Igitur (τῶ) *et nunc* unguentum parate. Sed nolumus noſtra haec nimis commendare. Verſum 45. ſic conſtituit: Σάμερον ὑδροφόροι, μὴ βάπτετε σάμερον ὕδνας ſeu ὕρχως *nolite urnas fluvio mergere*. Ac profecto durior locus ita emollitur; modo ne omiſſum eſſet illud *fluvio*, quamquam trahi huc e v. 46. poteſt. V. 63. ſuſpi-

ſuspicatur ἢ χαιρωνείας, quoniam bis poſitum Coroneae nomen aliquid difficultatis habet. Repetitionem v. 72-74. tribuit ſtudio poetae, inculcantis rudioribus, non eſſe meridie in agris et ſilvis vagandum. Nobis autem videtur poeta non operoſe inculcare debuiſſe, quod omnes, rudiores praeſertim, ſcirent crederentque, ac facturi adeo ſponte eſſent. Nam ſi quid videmus, illa admonitio de meridiano ſilentio excuſare videtur poenae acerbitatem: erat enim illa unius Tireſiae culpa, qui, quo tempore homines vulgo latitarent, vagaretur; cum dea e contrario crudelior videretur, ſi tum, cum facile accedere aliquis poſſet, ad lavacra veniſſet. Quae ſi vera ſunt, non opus erat bis eamdem rem dicere. Inter alia, quae de v. 82. dicuntur, et hoc notari meretur, verba, ὄμματα νὺξ ἔβαλεν, verti poſſe, *feriit oculos, ingeſſit ſe, penetravit ut telum.* Recte: et nobis ſemper viſum eſt, de teli ſimilitudine cogitandum eſſe. Οἶτον ἄγειν v. 94. verti poteſt, *in longum producere luctum*, ἔτ' pro ἐπ' ſuperiore verſu poni, ibidemque βαλοῖσα pro λαβοῖσα legi. Lacunam v. 136. aut ſic explet: τί μᾶλλον ψεύσεται, aut etiam hoc modo: πατρὸς ἔχει πᾶν γέρας.

Finiemus haec, notandis quibusdam ex Hymno in Cererem, in cuius initio ipſo κατιέναι de *reditu poſt annuam abſentiam* interpretatur, et mox v. 5. ἇ pro ἁ ponit, hoc eſt, ᾇ ὥρᾳ *quando crinem ſoluit*, veſperi, praeſertim cum ſexto verſu de matutino tempore dicatur. Tum ſtudium poetae, in arborum diverſarum multitudine colligenda, ad v. 28. ideo praeſertim reprehendit, quod nulla humana arte ſolum cultum fuerit: ſed poetas luxuriare in hoc genere ſolere. Si v. 35. ſublata parentheſi, ἄρχιος (i. e. ἀρχίως) ſcribatur, ut Theocr. Id. 10, 54. τὼς φακός, procedet oratio uno tenore. V. 73. ἔτ' ἐς ξυνδείπνια ſuspicatur: profecto numeroſe. Νεῖται v. 82. vertit, *veniet ad nuptias.* Locum, multis modis tentatum, ἐξάλλετο γαστήρ, v. 89. ponendo ἐξάετο ſic explicat, *conſumebatur, exinaniebatur venter.* quod verbum an ſic dica-

 tur,

tur, vehementer nos quidem dubitamus, omninoque miramur, neminem interpretum animadvertisse locum Homeri Od. ϱ, 228, ἄναλτος γαστήϱ, e quo hoc Callimachium fluxit.

Epigramma 39. totum hoc modo constituit, ut, versibus cum Dacieria divisis, pro ἔθηκε τῇ κεϱαστοῖ legeret ἐξηκέτης γέϱας τοι, in quo ἐξηκέτης foret ἐξηκοντούτης, idque ferri posset in poeta, qualis fuit Callimachus. Sententiam autem sic nectit: Lyctius Menoetas, clara voce numen adpellans; inquit, dedico tibi etc.

Sequitur, ut de *animadversionibus ad Libanium* dicamus, quibus maxima huius voluminis pars absolvitur. Primo orationes tantum tractavit, quae secundo tomo Morellianae editionis, quam secutus est, continentur, neglecto plane tomo primo. Epistolas tamen, quas etiam latinas fecit, vel alio tempore tractabit, vel seorsim edet cum versione, vel versionem saltem. Monet autem lectores Libanii, ne ex epistolis eius res Theodosiani Seculi magnopere illustrari posse existiment, quoniam fictae sint pleraeque, quippe a Sophista scriptae: se certe damno suo intellexisse, quam parum prodessent in hoc genere. Orationi secundae adversus Icarium, quam Coberus V. C. edere parat, Reiskius notas quasdam addet. Atque haec visa nobis sunt e praefatione necessario indicanda. Iam nemo exspectabit, ut multas orationes percurramus, et Reiskianas animadversiones hoc loco repetamus. Sufficiat quasdam attigisse, cum ne intelligi quidem vel coniecturae, vel interpretationes possint, nisi quis tenore uno perlegat orationem, ac singulorum nexum examinet. Itaque nos quidem *Orationem pro professoribus* perlegimus, e qua quae notata habemus, hoc loco iam posuimus. P. 86, 5. editionis Morellianae ἐποιήσατε μαθόντες coniungit: *facturos vos fuisse, si quis modo docuisset.* Inter ὑπὲϱ τῶν v. 15. ponit τοῦ, quod haud dubie necessarium est; versu autem 40. τὸ βέλτιον pro τὶ β. P. 87, 29. εἴϱοιτο mutat in ἔϱοιτο, et ad

ad v. 38. p. 89. illustrat verbum καταδύεσθαι, quod Libanius saepe pro αἰσχύνεσθαι posuerit, hoc modo, *velut terram subire prae pudore:* similia quaedam Libanii loca collecta sunt. P. 90, 15. dubitat, quidnam in his, γεωργεῖτε τοὺς ἀγροὺς τῆς πόλεως σχεδὸν, post σχεδὸν intelligendum sit, utrum πάντες, an μόνοι, praefert tamen prius. Sed causam non dixit, quare nequeat σχεδὸν τῆς πόλεως coniungi: fortasse quia Libanius paulo post, ut de publicis agris, locutus est. Verum ne sic quidem, cum res hominibus illis nota esset, opus erat, ut agri diserte *publici* adpellarentur, et ἀγροὶ τῆς πόλεως coniungeretur. Insequente pagina extrema, τῇ ἀρετῇ ὑπέχειν δίκην Reiskii coniectura est; Libanii verba τῆς ἀρετῆς ὑ. δ. Sed hic quoque nos vulgatam defenderimus. Versum 17. p. 93. duabus coniecturis illustrat, ut vel πῶ δὲ τὸ παρὰ τῶν μαθητῶν, omisso τίθης, legatur, vel post τὸ δὲ παρὰ τῶν μαθητῶν intelligatur, ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἔχεις. Paulo post verissime monet, ἐκ τοῦ παιδεύειν scribendum esse: non potest enim ferri ἐκ τῶν π. Quamquam hoc operarum erroribus, quibus plena est Morelli editio, et quos saepe numero notavit Reiskius, adnumerari poterit. Similiter ἐπλουντων p. 94, 42. huc referimus, libenterque Reiskianum ἐπλουτουν probamus. Μαντευομένους p. 95, 26. Ciceroniano verbo *suspicantes* interpretatur. Occasione verbi νυνὶ p. 96, 38. admonitus ostendit, non multo post Libanii reditum in patriam habitam videri hanc orationem, cum Zenobius, in cuius locum Libanius successit, exterus fuerit.

Liceat his quaedam ex oratione in Aeschinem adiungere. Probata marginis lectione, δικαιότατα, p. 682, 19. locum omnino sic constituit: ἐμοὶ δὲ καὶ τὰ πάντων δικαιότατα λέγοντι πανταχόθεν ἀπήντα ἂν θόρυβος, quae correctio, quo facilior est, et ad sensum commodum dilucidior, eo magis nobis placuit. P. 683, 11. εἶθ' pro οὔθ' ponendum censet, et, quoniam duobus versibus post deest aliquid, addendum post ἐντεῦθεν, ἀποδιδράσκειν ἐπιχειρεῖ. Ibidem, versu trigesimo, cum necessa-

necessario intelligendum aliquid sit, visa est Reiskio sententia ipsa hoc postulare, κἀν τῇ πόλει, κἀν τῇ ἔξω. Omnino vero, ut hoc obiter moneamus, nullus facile locus asterisco notatus est, quem non aliquo saltem modo tentarit Reiskius. De quibus additamentis etsi cuilibet liberum relinquitur iudicium, et suus sensus; illud tamen commodi haec res habet, quod docti cuiusdam viri sententia de mutilo loco intelligitur, quam ferre non nisi eius est, qui multarum sit literarum, ac diuturnae in hoc genere exercitationis. Si eadem pagina v. 31. γραφόντων servetur, eos dixit Libanius, qui plebiscita scribunt: possit tamen γραφέντων (crimina) legi, hoc sensu: pro magnitudine mercedis, quam iudices sperant, absolvitur aut damnatur reus. Forent ergo, si mentem Reiskii recte cepimus, τὰ γραφέντα hoc loco, quae Demosthenes centies τὰ κατηγορημένα dixit. Mox γραφεῖς τυμπάνων interpretatur, qui tympana pingunt, quoniam frater Aeschinis pictor fuerit: quod tamen argumentum nobis non sufficere videtur. P. 684, 9. post μᾶλλον δὲ μικρὸν ἄνωθεν sententiam finit; sensum enim esse: *altius rem ordiri lubet.* Ibidem v. 24. sqq. nectit orationem hoc modo: Θετταλὺς ᾤετο (eiecto δ') δέξεσθαι, κρινεῖν, στενάζειν; et profecto, si progrediare, sequentia futura necessariam reddere videntur hanc animadversionem. Neque tamen vellemus, v. 31. potius ἐπεντεσειόντα, *ingerentem se*, quam ἐπεισιόντα, a Reiskio probari, cum illud ἐπεισιέναι Demosthenis verbum sit, cuius generis multa in hac oratione occurrunt: quamquam non plane reiectum est ἐπεισιόντα. P. 685, 23. sqq. sic legi poterunt: οἱ δὲ, τῷ τῆς πόλεως ἤθει τὸν Πυλαγόραν κρίναντες, μάτην, ἔφασκον, ὗτος ἅπτεται τῆς — Sic δὲ Φίλιππος, e nota marginis δ' Φίλιππος, hoc est, δηλονότι Φίλιππος, illatum in textum, eiicitur rursus a Reiskio. P. 689, 19. sic adiuvatur coniectura: κῦφον (δεῖ γὰρ εἰπεῖν) καὶ ὐδεμίαν ἔχον β. τ. π. Mox v. 39. οὐδ' οὕτως ἂν ἧττον, ἐφ' οἷς ἠδικύμεθα, ὀργιζοίμην. P. 693, 15. post τριήρης ἔπλει (nam hoc vult pro εὔπλει) punctum posuit, tum ἐκκλησία δευτέρα, omisso ἐγένετο, vel παρῆλθεν, vel simili verbo.

Sed

Sed non patitur exiguitas spatii, ad Volumen hoc tractandum nobis concessi, ut plura simili modo repetamus, praesertim cum alia restent. Sequuntur enim *Guilielmi Canteri* animadversiones ad Aristidem, quas ut margini editionis Iuntinae adscriptas, acceptasque a Cel. Burmanno, descripserat Cl. Abreschius, ita Reiskius eas huic animadversionum Volumini a p. 585. ad 624. inseruit.

Inest etiam praefatio Reiskii ad sua Polybiana. Eius prior pars iudicat in utramque partem de Polybio, et non nullas sat graves eius vituperationes continet, in quibus pag. 766. et haec occurrit: non ubique a Polybio verum exspectandum esse; non quo sensus veri aut recta voluntas ei defuerit, sed quod beneficiis, amicitiis, adpositisque vigiliis saepe numero fuerit impeditus. Etiam Livium, quo loco eum Polybio confert (p. 768), vehementer deprimit. Posterior pars praefationis Polybiani textus historiam continet, et copiose scriptam illam, et diligenter. Cum vero non nisi nomina et numeros transferre ex illa omni disputatione in hunc locum possemus, dabitur haud dubie nobis, ut ab hac tenuitate abstineamus. De Ursino, Casaubono, Valesio, et Gronovio, satis explicatam reperient lectores Reiskii sententiam. Gronovii quidem operam, in hoc Scriptore collocatam, tantopere probat, ut, quidquid ab eo ad Scriptores graecos illustrandos usquam profectum sit, id secundum Polybianis videatur.

Ad calcem Voluminis exstat epistola ad Oeffelium, de nova Demosthenis editione, quam Cel. Reiskius parat. Hic nos vehementer optamus, ut, cum nuper admodum sententiam omnem et consilium editionis instituendae aperuerit Reiskius, quam multi ei contingant, qui nomina emtioni profiteantur: est enim valde optabile, ut tot copiis instructus editor, isque laboriosissimus ac indefessus, permultos ad emendum alliciat, et vel hunc laboris fructum ferat. Oeffelio

Ee

felio autem potissimum scripsit, quoniam per eum codicem Demosthenis Bavaricum nactus est, e quo in editionem ipsam multa bona derivabuntur.

DECRETA ROMANORUM PRO IUDAEIS FACTA, e Iosepho collecta, et commentario historico-grammatico-critico illustrata. Adiunctum est Decretum Atheniensium, pro Hyrcano etc. illustratum a IO. TOB. KREBSIO etc.

Lipſ. 1768. 8vo, 1 Alph. 7 pl.

Si quis putet, *Krebsium* V. Cl. ea de caussa haec Decreta tam copioso commentario illustrasse, quod sine tanta observationum mole ea plane non possint a quoquam intelligi, haud dubie multum ea in re a vero aberraverit; siquidem vel in decimam huius voluminis partem facile poterat compingi, quidquid ad intelligentiam et rerum, h. e. antiquitatum, et verborum, maxime est necessarium. Nunc longe aliam, ac satis gravem caussam, probe scimus, edendi tam ampli commentarii eum habuisse. Nam cum a multis inde annis, versetur in munere eo, quod maxima sui parte (totum, nec velimus, nec possumus quidem, salva veritate dicere,) continetur observatione grammatica et historica rerum et verborum, non exiguam, e tam diuturna scriptorum veterum lectione et tractatione, talium observationum multitudinem, necesse est, virum tam assiduum congessisse. Quas quia videbat iuventuti sibi concreditae fructum aliquem afferre posse, praesertim cum libri alii maiores, e quibus eas congessit, in iuvenum manus propter raritatem aut caritatem venire non facile soleant; ideo eas in unum volumen veluti coniiciendas, et per hanc Decretorum occasionem cum orbe erudito communicandas, recte censuit. Unde etiam saepius in hoc

hoc libro reperias longiores excursus, disputationes, de notionibus verborum, et antiquitatibus vel Graecis, vel Latinis, admodum eruditas, et id genus alia. Neque vero illud reprehendendum est in hoc opere, quod multa ab aliis iam dicta auctor cl. iterum dixerit, ab aliis iam illustrata iterum illustraverit. Nam, ut taceamus, multa etiam inesse, quae primus ille observaverit, et ipse se satis aliquot locis adversus hanc reprehensionem defendit, et ea est adhuc multorum e nostris hominibus vel caecitas, vel pertinacia, ut, quanquam centies Grammatici aliquid de huius vel illius verbi usu monuerint, tamen non desinant ea interpretari recepto more, h. e. vel e dictionariis, vel e systematibus. Quod maxime evenire solet in tractatione librorum sacrorum N. T. Unde magnas, vel eo nomine, gratias auctori V. Cl. agimus, quod haud spernendam Commentarii sui partem voluit esse observationes eas, quibus N. T. locis vexatis, vel male intellectis, (Evangeliorum maxime et Actuum,) novam et insignem lucem affunderet, et b. Wolfii Curas, ubi ille vel errarat, vel certe tacuerat, suppleret atque emendaret.

Continentur autem parte priori et maiori voluminis Decreta Romanorum in favorem Iudaeorum, partim a Senatu, partim a Iulio Caesare, facta, et apud Iosephum in Antiquitatibus passim obvia; parte vero altera et minori Decretum Atheniensium pro Hyrcano, Pontifice M. Alexandri regis et Alexandrae filio, Aristobuli fratre, quo corona aurea, et statua aenea, in templo Demi et Charitum ei decreta est. In his illustrandis versatus est Vir Cl. primum sic, ut ea decreta, quae in opere Iosephi perperam transposita a librariis essent, suis locis restitueret; deinde annum decreti cuiusque ex historia erueret, ac difficultates chronologicas, quoad fieri posset, tolleret, tum singula verba, si opus esset, grammatice explanaret, versionem latinam vulgarem corrigeret, lectiones examinaret, res denique ipsas ex antiquitate Iudaica, Graeca, et Romana, satis copiose illustraret.

ret. Sic v. c. ea decreta, quae posuit sub n. V. et VII. utraque, firmis argumentis docuit, ineptis locis posita, et posterius in prioris, prius autem in multo superiorem locum Iosephi, coniiciendum esse. Quod ad observationes grammaticas attinet, quae maximam voluminis partem conficiunt, inter eas multae sunt, uti diximus, ab aliis iam occupatae, sed tamen etiam haud paucae, quas non meminimus, alibi, vel accuratius, vel copiosius confirmatas legere. Huc referimus p. 22. et sqq. disputationem de verbo χορηγεῖν, eiusque vario usu; p. 188 sqq. de quadruplici notione *Imperatoris*, (αὐτοκράτορος) apud Romanos, quae interdum a recentioribus perperam confunditur; p. 386 sqq. de usu verbi τελεῖν, ubi simul locus Matth. XI, 1. bene explicatur, et illustratur; et alias. In decreto Atheniensium late et erudite de universa reip. Atheniensis forma, de Tribubus, Prytanibus, Strategis, Proedris, Epistatis etc. disseruit, quae loca, plurimum studiosos adolescentes iuverit attente cognovisse. Interdum etiam refutationes aliorum immiscuit, modestas illas et veras, Saliani v. c. passim, Sigonii autem n. VI, qui in libris de rep. Hebraeorum scripserat, *Iudaeam a Pompeio in provinciae formam redactam, et ei Ascalonitam procuratorem impositum esse.* Hunc viri, alioqui doctissimi, errorem, erudite pariter ac modeste arguit et correxit p. 150 sqq. qui locus est lectu dignissimus. Denique etiam in componendis locis, quae pugnare invicem videntur subinde, elaboravit, nec infelix in tam lubrico negotio, in quo vel doctissimi tam saepe verum non cernunt, videtur fuisse. Eius rei exemplum insigne reperimus n. VI. p. 142 sqq. ubi difficultatem chronologicam de regno Hyrcani, et Aristobuli, fratrum, nostro quidem iudicio, dexterrime sustulit.

Sed sunt tamen pauca quaedam in hoc libro, de quibus nobis monendum videtur; quae, etsi non magni momenti sunt, tamen, cum bona Krebsii doctissimi venia, indicabimus. — P. 12. ad conciliandum cum sua de anno Decreti senten-

ſententia Librum I. Maccabaeorum, ſancit canonem hunc: „*Scilicet in univerſum hoc tenendum, et in veteribus hiſtoricis pro-„be obſervandum eſt, eos non ſemper eo temporis ordine, quo „quid geſtum ſit, tradere, ſed ſaepe etiam res, etſi temporibus „diverſas, ob materiae ſcribendi ſimilitudinem, una narratione et „filo quaſi coniungere.*" Si hic canon verus eſſet, quid fieret de officio boni hiſtorici, cui praecipua ſemper lex eſſe debet, ut *ordinem temporum* conſervet? (v. Cic. de Or. L. II. c. 15.) Itaque ſi nos ſcripſiſſemus, adieciſſemus haec: *niſi ex inſtituto aliquam rem cum cauſſis et eventibus ſuis omnibus narrent; nam tum ἀκριβῶς, ut omnia, ita et anni ac menſes exigendi ſunt.* Tum demum non in univerſum modo verus canon futurus erat, ſed etiam ſententiam Viri Cl. confirmaturus. — P. 66. habet canonem Grammaticum, quem ſic expreſſit: „*Elegans „eſt τῆς διὰ, cum Subſtantivo uſus, quo Subſtantivum ponitur „pro illo verbo, cuius ſignificationem Subſtantivum cognatum, a „praepoſitione rectum, habet, adeo, ut Subſtantivum illud, una „cum praepoſitione, reſolvendum ſit in verbum cognatum, et Sub-„ſtantivo ſignificatione affine.*" Haec quanquam verisſima ſunt, tamen haud dubie hic nimis verborum eſt, ut etiam ipſa canonis intelligentia iis impediatur. Quanto brevius et luculentius Vir doctiſſimus dixiſſet: *Elegans eſt τῆς διὰ cum Subſtantivo uſus, quo utrumque ponitur pro verbo cognatae ſignificationis, addito alio verbo, quod motum aut ſtatum aliquem indicat,* v. c. ἄγειν, ἐλθεῖν, εἶναι, γίγνεσθαι etc. Imo vero etiam accuratior iſta adiectione canon fieret. Nam ex illa bene longa Viri Cl. deſcriptione nihil aliud efficitur, quam v. c. pro φυλάσσεσθαι poni διὰ φυλακῆς, quod non ſufficere, ex ipſis exemplis ab eo commemoratis apparet. Debet enim accedere verbum aliud, motum aut ſtatum indicans, ut ἄγειν, ἔχειν, et ſimilia. — P. 148. num. VI. (quem ſupra iam aliquoties citavimus, et qui optimam narrationem de ſtatu Iudaeorum inde a Iohanne Hyrcano ad natum Chriſtum complectitur,) dicit, in expugnatione Hieroſolymae, per Pompeium ſexageſimo A. C. N. anno facta, vaticinium morientis

dat. — Appendicis loco aliquot ſphalmata typographi indicabimus, quae tirones in errorem forte inducere poſſint: P. 142. l. 11. eſt: A. V. C. DLXXXIV. pro DCLXXXIV, ibidem l. 19. A. V. C. DXC. pro DCXC. Pag. 284. C. IUL. CAESAR — OVANS — EX MONTE LIBANO pro ALBANO. Sed haec nullius momenti ſunt.

DISSERTATIO HISTORICO ECCLESIASTICA, de ſtatu praeſenti Eccleſiae graecae in Dalmatia, quae ritum Slavo Servicum ſequitur, Auctore M. IO. FRIDERICO LE BRET, Philoſophiae Lectore, Academiarum Roboretanae et Florentinae Membro.

Stutgardiae, typis Chriſtoph. Godofr. Metzleri, in 4to, pl. 6.

Haec diſſertatio, quam proponimus, ab Auctore, Viro clarisſimo, famaque doctrinae, et multarum, in Italia potisſimum, peregrinationum, celebri, poſt reditum ex itinere Italico conſcripta, et rerum novitate, et gravitate argumentorum, ſeſe nobis mirifice commendavit. Repererat amicos, qui, ut quae ſcriberet certa eſſent, libros ineditos ei multos ſuppeditarent: inter hos *Excell. Viri, Franciſci G**** Iudicium *de ſtatu eccleſiaſtico Graecorum in Dalmatia*, primum locum tenet. Igitur hiſtoriam hanc conſcribere coepit, et multa notatu omnino digna protulit. Noſtrum eſt, quid hac commentatione Vir doctiſſimus praeſtiterit, curatius indicare. Praemiſit obſervationem, de politica Graecae Nationis facie, qua quidem docuit, ad eam Dalmatiam proprie ſic dictam, et regiones Albaniae, ſceptro Veneto ſubiectas, referendas eſſe. Ratione reddita de amplitudine Nationis, et indole,

Tem-

Templorum, Monasteriorum, Clericorum denique, in Dalmatiae et Albaniae territorio, numerum supputavit, miseramque conditionem litterarum inter Clericos descripsit, qua factum sit, ut rarissime ex cathedra sacra orationes audirentur, aut iuventutis ingenia examinando exercerentur. Praeterea Simoniae vitio, imperandi libidine, et rixarum cupiditate illos infectos esse ostendit, unde cum romanae ecclesiae clero simultates perpetuas alant.

Breviter his commemoratis, Auct. antiqua huius ecclesiae fata recensuit, docens, ante bellum Cyprium A. 1570. aliud liberum religionis exercitium nullum obtinuisse, praeter solum ecclesiae latinae ritum. Deinde Venetos Graecis facultatem tria templa exstruendi, *Sebenici* nempe, *Iaderae*, et *Lesinae*, eo quidem consilio, ut ad modum graecorum orientalium sacra facerent, concessisse: quibus et alia deinceps addita sunt. Quo quidem tempore simultates inter graecos et latinos non tantae fuerunt, quantae nunc sunt; quid quod quibusdam locis simultaneum religionis exercitium habuere. Venetorum tamen clementiae tribuenda est propagatio graeci cultus divini in Dalmatia et Albania, quae maiora adhuc incrementa cepit, facultate A. 1718. fervente bello Turcico Scanderiensi graeco Episcopo data, quippe cui plenaria iurisdictio in provincia recentissime occupata, et adhuc occupanda, una cum potestate templa nova erigendi, collapsa restaurandi, concessa est. Infelix autem cum Hungaris bellum, quo graecorum aliorumque populorum res male cesserunt, illos dominationi Turcarum subiecit. Tunc Bulgari ultro se graecis, cum Patriarcha Constantinopolitano unitis, adiunxerunt; quorum exemplum et Slavi, Dalmatiam incolentes, secuti, Constantinopolim missis legatis, in graecorum ditionem transire, et sacra Christianorum se amplecti, nuntiarunt. Imperatores etiam Germani, ex Austriacorum Archiducum familia, ritum graecum singulari exceperunt benevolentia, adeo ut res ecclesiasticas Slavo-Servicas inspectioni et directioni

Episcopi Pechensis delegaverint, qui non solum titulum *Patriarchae Serviae*, *Bulgariae*, *totiusque Illyrici* sibi vindicavit, verum etiam rei ecclesiasticae Graecorum in Veneto territorio sese ingerere non dubitavit. Latini contra Episcopi graecos hos ferre recusarunt, nisi essent Λατινόφρονες; altius igitur ius suum repetendo, motibus variis ansam praebuere, quorum causas Auct. bene narrat. His deinceps sedandis Veneti graecis caput, quod Pontifici Romano nulla ratione subordinatum esset, praefecerunt, cui vices Patriarchae Constantinopolitani mandarentur, titulusque *Archiepiscopi Philadelphiae, sive Exarchae*, tribueretur. In Dalmatia idcirco Episcopi, vel Patriarchae Pechensi, vel Patriarchae Constantinopolitano subordinati sunt. At eodem quoque tempore Graecos in Illyrico, quos olim benevole exceperant Latini, vel vi, vel fraude, sibi subiicere tentaverunt. Verum enim vero Graeci de iniuria conquesti, a supremo Tribunali impetrarunt, ut Illyricis populis *Archiepiscopus contribulis* concederetur. Iam igitur Auctor demonstrat, vias, quibus Latini Graecorum libertatem infringere conati sunt, Systemati hierarchico in Graeciae provinciis ultramarinis adversas: nam in eadem civitate duos morari Episcopos, alterum Latinum, alterum Graecum, summa rerum tranquillitate, non est insolens; in compluribus ecclesiis ius summum circa sacra penes Praetorem, administratio vero sacramentorum et rei sacrae curae Clericorum commissa est. Uberius declaravit Auct. iniustitiam Episcoporum Latinorum, ecclesiasticam in Illyrico potestatem sibi arrogantium, ex comparatione cum graecis Austriaco imperio subiectis. Distinxit quoque gentes ritui Serviano addictas in *Graecos unitos*, ac *toleratos*, disseruitque de diversis eos gubernandi modis; denique et de graecis in regionibus Regis Neapolitani suum addidit iudicium.

Pergit errores commemorare, quorum causa Graeci Episcopi a Latinis in iudicium vocentur. Nimirum *Donatistarum*, *Anabaptistarum*, *Albigensium*, *Origenistarum*, *Iconoclastarum*, et *Photiano-*

tianorum haeresibus, illos quam maxime favere clamitant, qua de re ita egit Auctor, ut statu controversiae dilucide explicato, ingenue suum interponeret iudicium.

De ritu liturgico docet, graecos, tum Constantinopolitano, tum Servico seu Illyrico more viventes, Sacram coenam eodem quasi modo distribuere, secuti per totum annum Liturgiam *S. Ioh. Chrysostomi*, exceptis vigilia Natalis, Epiphaniae, Quadragesimae Dominicis, festo Palmarum excluso, nec non S. Septimanae feria quinta et sexta, et S. Basilii festo die, quibus omnibus *Liturgia Basilii* adhibetur.

Refutantur, quantum fieri potuit, ab Auct. alia crimina graecis obiecta, v. c. Simoniae, ignorantiae, vitaeque dissolutae, quae quidem ex parte negavit, ex parte concessit. Profitetur enim, se vidisse sacerdotes litteris operam egregie navantes, morumque bonorum studiosos. Loquitur dein de Seminario *Thomae Flanginii* A. 1644. pro Graecis fundato, ubi undecim iuvenes sub directore instruuntur; provocat item ad *Patusae Encyclopaediam*, ex Patribus in usum iuvenum collectam, et ad alia, quibus eiusmodi criminationes diluantur.

Ceterum, ait Auctor, Episcopos Latinos hoc valde offendit, quod Parochi graeci fidei professionem ex formula Pii IV, quam integram ex *Enchiridio Graecorum* a *Quirino* edito A. 1717. inseruit, recusent; ex quo colligit, et reliquas Bullas, quibus Papa Conciliis superior dicitur, ab ipsis reprobari. Laudat tandem legem a decemviris Venetis A. 1751. latam, qua orthodoxiam in Graecis ita probandam, ut in Symbolum Apostolicum, et fidei definitionem Concilii Florentini, iurent, praecipitur, quod Graeci non recusant. Sunt autem isti a Romana de propaganda fide Congregatione, in hoc potissimum laesi, quod eos non minus ac Protestantes, in epistolis ad Episcopos missis, tanquam haereticos traducunt, qui carceribus, catenis, ac exilio sint ad reverentiam Episcopo Romano praestandam

 adigen-

adigendi. Quare, ne hic consilia violenta de eiiciendis Calogeris, et introducendis Francisci aut Loiolae sodalibus exsequatur, aut alio modo libertas conscientiae Graecorum turbetur, isti imperio Turcico lubentius subsunt, quam pontificio.

Neque tamen motus ob doctrinam Protestantium, a primis reformationis principiis, his quoque in terris defuisse, exemplo *Vergerii* ad nos accedentis, et *M. Ant. de Dominis* ad Anglicanos migrantis, A. probavit, narrando et persecutiones *Cyrilli Lucaris* in Illyrico, quarum plurimas a curia Romana profectas esse, ex instructione Archiepiscopo *Amatae*, Spadae dicto, data declaravit. Descripsit eas Thom. Smit, Anglus.

Ad Archiepiscopum Philadelphiae contribulem Graecorum quod attinet, illum summa cum hilaritate a populo exceptum fuisse legimus, quamquam Curia Romana multa propterea moneret. Obiter commemoravit A. exempla Leonis X. et Pauli III. graecos a Latinorum iurisdictione eximentium, itidemque Clementis VII. qui Bulla peculiari graecos in fermentato Missam celebrare, alia forma baptizare, S. Coenam sub utraque administrare, permisit. Proposuerat olim Bened. XIV. P. M. Senatui Veneto medelam, sanandis malis, quae Graecos in Dalmatia vexent, aptissimum. Sed erat malis peior medela: 1) ut libri liturgici, cathechetici, dogmatici, dono Petri I. et successorum, populis hisce missi, ex omnibus illis provinciis eiiciantur, substitutis aliis, iisque purgatis, in Seminario Patavino imprimendis: 2) Ut in Seminario Illyrico Iaderensi Clerus Secularis Slavus educetur, ex quo Seminario Parochi essent eligendi. 3) Ut auxilia praestent Veneti in uniendo Episcopo Montis Nigri cum ecclesiae sinu, qui iura Leoni IV. tribuat, et omnem unionem cum ecclesia Romana respuat.

Coronidis loco librorum mentio facta est, quos Collegium de propaganda fide inter Illyricos dispergere solet; accessit Breve recentissimum in hac causa a Papa Clemente XIII. ad Venetos missum, quod tamen non videtur, a vetere opinione,

nione, eaque iusta et aequissima, sapientissimam rempublicam istam avertisse. — Dabimus propediem libellum *Bretti* V. Cl. alium, qui aeque pertinet ad Ecclesiae Graecae, apud Venetos inprimis, historiam; de qua in universum, nuper admodum, *Tomo tertio* Historiae Neapolitanae *Giannonii*, quam ipse vertit ex Italico germanice, praeclare meruit ultima praefationis parte, quae tota, inde a Castriotarum vicissitudinibus, historiae graecae Ecclesiae in Italia dicata est. Legimus eam cum voluptate, etiam propterea, quod vix alio loco reperias, quae ibi e documentis authenticis, fideque dignissimis, pulcherrimo ordine, et facunde narrata sunt.

VERA PATREM PATRIAE, ANNUENTE DIVINA clementia, sanum et longaevum praestandi, methodus, ex praeceptis omnis aevi diaeteticis, atque recentissimis artis salutaris principiis, deducta a BALTHASARE LUDOVICO TRALLES, Medico Vratislaviensi etc.

Vratislaviae, 1767. in 4to, 2 Alph. et 6 plagg.

Eramus adhuc in eo errore, si quidem error est, unam esse eandemque Medicorum, sanos atque longaevos praestandi homines promiscue omnes, methodum: sed cum libri huius titulum, quem supra posuimus, legeremus, tum demum intelleximus, Patris Patriae sanitati longe alia ratione prospiciendum esse videri. En igitur opus titulo suo egregie respondens, prolixum et ingens, quod Auctor ipse sub finem *Meteorologicum* appellat, inque duo capita divisit: quorum prius, prooemii loco, sanitatis curam Regi Poloniarum commendat, alterum de aeris ad sanitatem usu salutari et noxio praecipit. Flores historicos et philologicos Auctor abunde medicae doctrinae inter sperſit, suntque in hoc libro propo-

ſita bene multa, quae nemo ſub hoc titulo facile quaeſiverit; e quorum numero proponemus quedam, ut fidem dictis faciamus.

Principes, ut homines reliqui omnes, naſcuntur, aegrotant, moriuntur; attamen ab Archiatris, a plurimis morbis, bonorum conſiliorum interventu, praeſtari immunes poſſunt: haec eſt occaſio huius Operis. Sanitas maximum bonum eſt, valetudinarius ſtatus taedioſus, et quidem hominibus promiſcue omnibus: maxime tamen intereſt reipublicae, Patrem Patriae ſanum eſſe. Rex, qui nunc eſt, videtur ſanus ex Phyſiognomia, ſaepius fallente, at ſaepe tamen verum indicante. Regis Poloniarum imago ab A. talis deſcribitur: „ iuſta ipſi ſta„tura, color faciei candidus, grato rubore in genis ſuffundi„tur, naſus aquilinus, oculi nigri et grandes, nigri capilli, in „ omni geſtu gravitas et maieſtas." Commendat tandem A. Regi, per propriam cognitionem et tutelam ſui, ſtudium ſanitatis; atque per eam occaſionem plura ſcripta hac de re allegat, inter quae caput erigit *Ramazzini* tractatus, de Principum valetudine tuenda. Sed, quid, quaeſumus, haec huc pertinebant?

Alterum caput initio topographicum eſt, nam de ſitu Varſaviae loquitur. Poſita eſt urbs ea in elevatione poli ſecundum longitudinem intra 44. et 45. gradum, ſecundum latitudinem cum Vratislavia intra eundem. Circumcirca planities, quam pererrat Viſtula, verſus ſeptentrionem ſaltus denſus, umbroſus. Inde aeris naturam disquirit. Aer eſt elaſticus et gravis, in athmoſphaera impurus, omnia corpora penetrat, etiam humanum, in quod per deglutitionem, inſpirationem, et cutim, fertur; prius, variolarum contagium, opium, etc. alterum volatilium vaporum ad pulmones ductorum efficacia, tertium balnea, cantharides, et Mercurius, confirmant. Ad ſanitatem requiritur aer nulla qualitate prava imbutus, nec denſitate, nec raritate peccans; potiſſimum ſalubris eſt montanus. Sed nullibi invenitur aer

omni-

omnibus numeris bonus et purus. Aer Varſavienſis nativus frigidior eſt, attamen ſalubris, licet vulneribus infeſtus, ut urbanus vero laborat ſuis vitiis, ob copiam hominum, fumos, et altas domus, perflatum non permittentes, magis inquinatur immunditiis in plateis fluctuantibus, inundationibus Viſtulae, et paludibus vicinis, quas arena Viſtulae exſiccare ſuadet. Arx regia ponitur ad ſuburbium Cracovienſe, in quo foſſae putridum aerem exhalantes, latus arcis aliud Viſtulam, ſpurcitiis totius urbis refertam, latus ſeptentrionale ſylvam Bielanenſem paludoſam, (Cl. Auctoris conſilio comburendam, aut ſaltem exſcidendam,) introitus urbem ſpectat. Mutet itaque Rex ſaepius ſedem, et in locis altioribus vitam degat, e. g. in praedio Ujazdov; caveat tamen ſibi a conclavibus ibi recens dealbatis, nonnunquam et migret per provincias. Porro aerem Varſavienſem impurum faciunt fimeta, et ſepulchra; peſſimus enim mos eſt ſepelire cadavera in urbe, triſtis effectibus. Bina A. affert exempla: alterum de feminis duabus ſepulchro recenti inſidentibus, brevi mortuis, alterum de femina coemeterium praetervecta, quae vento leni excitato, a putridis effluviis nauſea et aliis ſymptomatibus correpta, intra quatriduum periit. Nec minus depravant aerem officinae plures male olentes, inde ex urbe abigendi Iudaei, Coriarii, Pelliones, Fullones, Saponarii etc. porro ellychnia candelarum ex ſebo confectarum. Profert tandem fodinas aerem inquinantes, huc non pertinentes, quippe longe ab urbe remotas. Hae qualitates aeri Varſavienſi non ſunt propriae, nativus enim frigidus eſt, partim ob planitiem, partim ob montes Tatros et Carpathios, acceſſum Auſtri haud permittentes. Iam ad conſiderationem frigoris, eius effectuum, et remediorum contra aerem frigidum, accedit. Frigoris definitio latet, effectus edit inſignes, corpori noſtro frigus praeternaturale, ſiccum roborat idem, et ſaepe a corpore vincitur; multum autem ad frigus ferendum facit connata firmitas, et conſuetudo. Contra acrius non omnibus; contra intenſisſimum nemi-

nemini sese tueri licet. Gradus frigoris tolerabilis determinatur a cuiuslibet individui dispositione; salubris videtur, qui calorem praeternaturalem ad naturalem reducit. Ob molliorem nervorum habitum caveat sibi Rex a frigore paulo acriori. A frigore multi oriuntur morbi, potissimum rheumatismus, arthritis, podagra, qui potissimum inducuntur ab equitatione in frigore. Contra frigus praesidia sunt plurima. Potus paululum spirituosi, quo excitentur vires; motus muscularis, cavendum enim aeque a quiete, quam a motu rapidissimo, et a nimia vectione in trahis; vestes, potissimum pelles. Bene vero tegantur pedes, pectus admota manu ori, et caput. Transgreditur A. ad balnea frigida, quae roborare dicuntur: ipse hoc putat ad tempus fieri tantum, constringendo fibras, cum tamen cutaneae tantum stringantur, cordi nimiae fiant resistentiae, et a copia humorum interiora distendantur, igitur caute adhibenda, potius loco eorum alimenta et medicamenta exhibenda esse. Nec minus tuetur contra frigus caminus, quod et vetulae sciunt, sit tamen calor moderatus, et caveatur a fumo carbonum; adhibendus est et potus calidus. Sed non tantum frigidus, verum et humidus est aer Varsaviensis, magis noxius, hinc aer vespertinus et nocturnus vitandus; quo vero a noxis caveatur, eligatur conclave altum, spargatur in pavimento arena bene sicca, cum sale decrepitato mixta, et pulvis siccus vegetabilium, instituantur suffitus, et ignis in camino accendatur ex ligno resinoso. Aestate aer Varsaviensis, nullo flante vento, intense calidus est. Calor ab igne elementari in corpus humanum ab attritu oritur, qui pro diversis subiectis diverse tolerari potest. Calor humanus ad 96. gradus, athmosphaericus Varsaviensis summus ad 93.

gradus

gradus assurgit. Nocet nimis calidus aer, potissimum magis calentibus, idem vero mitigatur, si eligatur conclave septentrionale, altum, apertum, multis hominibus non repletum, in cuius pavimento spargantur folia, vel aqua fontana, cum aceto aut sale remixta, in eoque serventur flores grate exhalantes, applicentur quoque aeolipilae, conducunt et vestes albae. Nocet tamen magis aer calidus et humidus; quem vero vel evitare fuga, vel corrigere oportet igne, vento, explosione tormentorum, fumis et vaporibus acidis, vel praecavendum noxiis ipsius effectibus, ientaculo assumto, exspuitione salivae, temperantia victus, potu tenui acidulo, et tranquillitate animi. Noxiae pariter sunt vicissitudines aeris, nempe eius mutatio ex calido in frigidum, et sic ex frigido in calidum, quippe inde rheumatismi, quin et subitanea mors; corpora itaque disponantur eo, ut has mutationes ferre possint. Praeter haec omnia, Varsavia, ut tota Polonia, ventis admodum est exposita: hi quidem aerem renovant, et placidi prosunt, impetuosi refrigerando, ut et boreas, nec non qui noxia effluvia afferunt, nocent. Vere et autumno ea valent, quae de aeris vicissitudinibus, aestate et hyeme, quae de calido et frigido dici possunt. Horum effectus ex Hippocrate Cl. Auctor allegat. Solstitia et aequinoctia plures morbos producunt. Diaetam vero, pro diversis anni temporibus, ex Hippocratis libello de structura hominis, Cl. Auctor repetit, votum religiosum pro Regis salute addit, et totum Opus epilogo brevi finit.

ANNI RUSTICI, IANUARIUS. AUCTORE GERARDO HEERKENS.

Groeningae, MDCCLXVII.

Consilium cepit *Heerkenius*, V. Cl. duodecim anni menses, Poemate latino, quod operas colonorum cuiusque mensis exprimat, proponendi. Dici nequit, quantopere istud nobis consilium placeat: est enim in hoc Viro tanta latini carminis facilitas, elegantia, et ille romanae antiquitatis sensus, ut perfecti quid, atque absoluti, expectare liceat. Cum igitur iam inciderit in manus nostras *Ianuarius*, latinissime scriptus, cuius neque Virgilium pudeat, non possumus impetrare a nobis, quin carmen hic integrum demus, credamusque, inituros nos ea re gratiam apud Lectores nostros. Ita vero habet:

Ianus adest, riget acris hiems; nostrasque per oras,
    Frigidior nullis mensibus annus erit.
Diffugere noti, tenuataque flatibus aura
    Non nisi cum glacie lumina Solis habet.
Marmoris instar humus, quaecunque obnoxia coelo,
    Quaeque vitris tegitur, nec calet igne, riget.
Scilicet in vitrea quibus hortulus aede per artem
    Aestuat, aestatis commoda praebet hiems.
Sed quia divitibus liceant ea commoda solis,
    Pluribus et facili quod licet arte, canam.

Venatus

Venatus leporum, perdicum funera cessant;
  Ianus et his pacem lege favente dedit.
Quaeque peregrinae veniunt unde unde volucres,
  Rusticula et turdi, iam procul esse solent.
Chortis aves igitur, gallinas, rustice, cura.
  Ova parent, tostis elicienda cibis.
Pisa iuvant tostaeque fabae; sed matribus escam
  Divide; quas iuvenes altera cernit hiems.
Est, ubi gallinis vix tertius incipit annus,
  Sed senior pullos optima mater alit.
Chortis aves, villae lucrum et solatia magna,
  Sint modo, quae metuant pullus et ova, procul.
Ningat et horrisonis aquilonibus insonet imber,
  Altaque sub liquida terra sit uda nive;
Nec vultum nec ferre foris vestigia possis;
  Area bis centum tunc tua monstret aves.
Indicus uxorem gallus circumstrepet alis,
  Quasque habet in plumis, Pavo levabit opes.
Anser, et hospes aquae frigentia stagna perosus
  Ut recreet, tectum cum grege quaeret Anas.
Omnibus, unde iuvent, sua laus, sua gratia detur;
  Sed gallina frequens est mihi chortis honor,

Aſpice paſcentes, aut corpora paſta ſcabentes,
Aſpice, quas pugnas dant amor atque fames!
Quodlibet interea potes exercere diurnum,
Non omnes oculos, quod ſibi poſcit, opus.
Forte domi faber eſt; ſimul aſpiciatur, et arma
Quae repares horto ruricolisque tuis.
Servus et ante oculos tibi tergora pectat equorum,
Qui modo plus alio tempore pecten amant.
Sylva die claro te poſcit, inutile lignum
Diſplicet immodica quod Tibi fronde, cadat.
Et cadat apta fabro quaecunque requiritur arbor,
Sectilis in plancas, ſeu dabit alta trabes.
Hoc age, ſeu currant, ſeu frigore flumina conſtent;
Si conſtant, alia dote placebit hiems.
Ferrea per glaciem volet adita calcibus ala,
Sumptibus et nullis grande capeſſis iter.
Non aeſtiva dies ciſiis te transferet ullis,
Qua pede luce brevi nec pede feſtus eas.
Saepe puella, tuum faciens iter, ore placebit,
Porrige de tergo, quam premet illa, manum.
Baſiolumque iuvet, tibi quod deducta rependet,
Triſtis hiems multis eſt recreanda modis.

Tem-

Tempus et hoc glaciem ſpecubus committit opertis,
Quasque bibet ſicco Iulius ore, nives.
Sed nihil hic gelido poſitis in climate prodeſt
Luxus in Auſonio forte ferendus agro.
Si labor et nimios ſtomacho dat Sirius ignes,
Plurima carnivoram temperet herba gulam.
His dapibus laetus Calabros bene Friſius aeſtus
Vimque tuli curſus ſulphureique ſoli.
Quem tamen aeſtivis hiemem decet addere menſis,
Nunc nive, nunc glacie ſi locupletet, opus.
Sed cave, ne faciens tibi dona ſuperflua frigus,
Plura brevi ſpatio damnaque vera ferat.
Perſicus, et muris quaecunque cohaereat arbor,
Non bene ſtramineo tegmine nocte carent.
Claude etiam vites, et quidquid in aede vel hortis
A nimio tactum frigore funus habet.
Si ficus et muris non addita morus in agro,
Truncus veſte, fimo iuncta caleſcat humus.
Rara tamen gelidos noſtris regionibus annos
Sic fata de multis forſitan una feret.
Ut quaedam ſervare velis, ut plurima: plura,
Quae nimium creſcunt, perdere iure velis.

Nam rubus et cultis ubi dumus inambulat agris,
Ferrum eat et ſervus, ſtirps modo caeſa perit.
O ſi formicas ſic perdere, perdere poſſes
Rure tuo talpas ſi prope regna tenent!
Magnaque perdatur, vicino maior ab horto
Turba redit: mediae traiiciuntur aquae.
Teutonas innumeros Latium tumularat et Hunnos;
Turba recens toties dum redit, hauſit opes.
Sed tamen haud animum deſpondet, et omnibus annis
Villicus inſidias et nova bella parat.
Qua iacet Armoricae confinis Neuſtria terrae,
Et rigat immenſos Olina parvus agros;
Plurima gens alitur, talpis ſtudioſa necandis:
Quo minus everſas fleret arator opes.
Cum ſit hiems, rigeatque ſolum, nihil officis illis,
Et tua quo fallas otia, praebet hiems.
Piſcibus in glacie captandis adiice curam,
Praedaque piſcinas impleat illa tuas.
Qua lacus aut fluvius toto riget aequore clauſus,
Scinditur aſtrictis grande foramen aquis.
Aëra piſcis amat, magnaque cupidine captat,
Retiaque agminibus, qua patet unda, ſubit,

Nocte tamen quam luce magis, piscator ad ignem
Dum sedet, et posita lampade tingit aquas.
Sed cave, ne simili privum vacuetur ab arte
Stagnum, praecipue si sit in igne domus.
Margine fixus aquae piscinam muniat hamus,
Utque pedes caveant, picta tabella monet.
Si brevis exiguis piscina gelabitur undis,
Longaque pisciculos aëre privat hiems,
Fac ut hiet glacies; aut commorientur ad unum,
Et sine pisce macri prandia veris erunt.
Nunc etiam curabis apes, et frigore magno
Ne penetret ventus cerea texta cave.
Deque columbinis sit cura penatibus: omnem
Cottidie per agrum nunc videare, iuvat.
Nolo, pigro male tradat hiems tua corpora somno,
Inque toro iaceas semper ut ante focum.
Exhilarant animum labor atque exercita cursu
Corpora, quae pariter frigore stricta vigent.
Nec coelum, nec terra madens, nec sylva pruinis,
Nec nive candentes res mihi tristis agri.
Sed cui pigra fugit, cum grandine cumque procellis,
Cum nive, cum glacie, tota videtur hiems.

Quippe,

Quippe, ſimul miſeros vitiavit inertia ſenſus,

Advenit ingratis omnis imago genis.

Vana dapes faciunt, et gaudia vana ſodales,

Vana parum vegetis ſenſibus addit amor.

Fer igitur ventum atque nives, fer rure laborem,

Et facile et tota mente beatus eris.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Iunii Anno MDCCLXVIII.

REFLEXIONEN EINES ITALIAENERS UEBER die Kirche überhaupt, über die regulare und saeculare Geistlichkeit, über die Bischöfe und Römischen Päbste, und über die kirchlichen Rechtsamen der Fürsten. Aus dem Italiänischen übersezt.

id est:

ANIMADVERSIONES ITALI CUIUSDAM SUper Ecclesia in universum, super Clericis regularibus et saecularibus, super Episcopis et Pontificibus Romanis, et super iuribus Principum ecclesiasticis.

Friburgi Brisgoviae, 1768. Alphab. 2. plagg. 9. in 8.

Egregium indicamus librum, dignum quem omnes, qui veritatis indagandae amore ducuntur, diligentissime cognoscant. In ipsa enim Italia, vir laudabili veritatis studio inflammatus, multa, quae per monachorum et clericorum artes moresque deperditos in ecclesia pontificia rebus publicis oriuntur damna, demonstrare annisus est. Et quum insignis hic liber, in Italia, metus enim erat a iudicio Pontificis, edi non posset, missus fuit Tigurum, ubi Germanice verteretur.

Tribus omnino absolvitur partibus. Prima pars narrationes quasdam de regno Cumbae continet, quarum consilium est hoc, ut detrimenta a pontificiis, ut vocant, Missionariis, huic regno illata, ostendantur. In altera parte eruditae super his narrationibus continentur animadversiones, quibus ex iis, quae priori parte dicta fuere, aliis etiam regionibus per monachos eandem perniciem imminere, colligitur. Tertiae denique parti insunt ea, quibus totius libri titulus constituitur.

Cumba, de qua in prima parte agi diximus, ad eas pertinet regiones, quae imperium Chinae et Brasiliam Lusitanorum interiacent. Cives Cumbae ante hos centum et quinquaginta annos iis virtutibus praediti erant, quibus populorum salus haud dubie semper firmatur. Erant enim modestiae, labori, temperantiae, iustitiae, fortitudini, aliisque virtutibus quam maxime dediti. Sed magna morum talium sequebatur commutatio, postquam Missionarii id regnum ingressi erant. Hi quidem principio colenda musica, astronomia, arte pingendi et statuaria, medicina, aliisque eiusmodi bonis artibus, fingendis vero etiam miraculis, ita sibi conciliarant omnium animos, ut elapso brevi temporis spatio, omnes fere cives religioni ab istis traditae nomen suum darent. Sed aperiendis scholis, instituendisque societatibus, in quas nonnisi magnis ingenii dotibus, largisque divitiis instructi reciperentur, cives a consuetis laboribus detenti, paupertatis incommoda persentiscebant. Exstruendis etiam splendidissimis templis, quae certorum sanctorum nomine insignirentur, auram popularem captare studebant isti religionis pontificiae praecones. Iam de amore populi confirmati, eorum religionis suae capitum, quae huc usque consulto tacuerant, tradendorum, initium faciebant.

Hae vero doctrinae in Cumbanorum animis efficiebant hoc, ut civium quidam divitias suas monachorum manibus traderent, alii coniugium detestarentur, alii agros suos incultos esse paterentur, alii aliter salutem publicam imminuerent.

rent. En tristia doctrinae a missionariis propositae effecta! Quum porro illi novas leges condendi necessitatem demonstrassent, eligebant e societate Iesu decemviros, qui consilio huic satisfacerent. Novis vero legibus a rege receptis, librum quendam adiungi volebant, legibus canonicis repletum. In quo quum rex eorum precibus locum concedere nollet, monachi vehementer commoti, auctores erant civibus, regis vel deiiciendi, vel interficiendi. Nec mora. Rex interficitur. Quam fortunam ut effugeret eius filius, canonicarum legum liber ab eo recipiendus, atroxque inquisitionis tribunal instituendum erat. Neque etiam huius regnum per eos fuit diuturnum. Eo enim malitiae progrediebantur, ut hostia veneno infecta eum interimerent. Huius autem filio, quum fidi cuiusdam aulae suae purpurati suasu, istos e republica vellet eiicere, eadem parabatur pernicies. Quam ut effugeret, regnum reliquit, atque in Siciliam, cum quibusdam aliis, commigravit. Atque hic ipse est, quem harum narrationum auctorem esse, ex fine earum apparet. Istae vero narrationes, quum in manus Itali nostri venissent, hic, perpensa omnium omnino monachorum conditione, eandem etiam aliis regionibus per monachos imminere perniciem, non sine ratione intellexisse sibi visus est. Hinc animadversiones altera libri parte exhibitae.

In hac vero parte, demonstratis damnis, a monachorum ordinibus profectis, tantorum malorum remedia diligenter enumerantur. Principio iam inter gentiles fuisse quosdam ostendit auctor, qui peculiarem vitam agerent, quod etiam de quibusdam inter Iudaeos dicere potuisset. Postea vero Evangelium, eosque qui illud primo et secundo Saeculo profitebantur, ordines monachales plane ignorasse, ex loco quodam Tertulliani luculenter probat. Saeculo demum tertio Paullus quidam, et post eum Antonius, in locis desertis habitare coeperunt. Et quum horum vestigia multi premerent, monasteria fuisse exstructa dicit. Sed ista monasteria, non eiusmodi, quae nos hodie hoc nomine appellamus, fuisse

 aedifi-

aedificia, sed domicilia tantum in quibus habitarent eremitae, cum Holstenio crediderimus, qui in dissertatione de originibus vitae monasticae, coenobia serius, circa saeculi nimirum septimi tempora, fuisse aedificata probat. Paullum et Antonium, Ammonius, Pachomius, Hilarion, monachismi in Palaestina auctor, multique alii sequebantur. Athanasium Romam aliquando profectum, multi comitabantur eremitae et monachi, unde ingens mox oriebatur et in occidente eorum numerus. E legibus Imperatorum, nunc pro monachis, nunc contra eos constitutis, apparet, istos eo tempore potestati civili adhuc fuisse subiectos. Ex ordine dein s. Benedicti, saeculo sexto instituto, multi alii orti sunt monachales ordines. — Iam vero circa tempora mediae aetatis pessima facta est monachorum conditio, quum defraudanda plebe ingentes undique corraderent divitias, luxuriaeque et multis aliis sceleribus fores panderent. Quibus malis ut medela afferretur, constituti sunt mendicantium ordines, his vero mala ista non imminuta, immo aucta fuere. Dominicus enim et Franciscus, praecipui mendicantium ordinum auctores, amplificando pessimis artibus pontificis Romani dominio, ingentia orbi damna intulerunt. Omnino autem miseranda horum ordinum facies, tam vividis coloribus ab auctore passim depingitur, ut de iis sine indignatione legi non possit. Ac quum Iesuitae reliquos calliditate superarent, factum etiam est, ut ditissimi omnium fierent.

Quantae vero ex omnibus omnino monachorum ordinibus oriantur noxae, quanta reipublicae ex iis incommoda nascantur, luculentissimis argumentis ab auctore ostenditur. Primo enim in instituendis pueris perniciosi sunt. Docetur quidem ab iis latina lingua, sed multorum barbarismorum sordibus inquinata; docetur historia cum civilis, tum ecclesiastica, at fabulis depravata; docetur eloquentia, sed vero elegantiae sensui noxia; docetur philosophia, sed rixis atque futilibus quaestionibus mixta. Impediunt porro monachi legitima matrimonia, quorum quanta in reipublicae salute

promo-

promovenda vis sit, ostenditur. Corradendis etiam divitiis noxii sunt, quod et civibus facultates eripiuntur, et vectigal, adeoque aerarium principis, imminuitur. Iam, monachi aut principem, aut cives, infenso animo prosequuntur. Aut enim auctoritate principum ad evertenda civium iura, aut concitatis civium animis ad deprimendam principis potestatem, abutuntur. Neque id de iis tantum, qui sunt e societate Iesu, sed et de aliis ordinibus dici posse, perspicuis exemplis declaratur.

Inprimis autem acerrimo in eos odio saeviunt, qui non omnibus ab iis propositis assentiri, sive possint, sive velint. Immo etiam inter ipsos alii se ordines invicem gravissime insectantur. Accedit et hoc, quod plerumque traditionibus, fictis miraculis, inutilibusque quaestionibus religionem, et praecipue morum doctrinam, vehementer corrumpunt. Denique etiam eam ob causam vituperandi sunt, quod privatorum domus tam saepe ingredientes, perniciosas suas sententias spargere student. Tantis autem noxis medela est adhibenda. Quare primum de mutando in melius Clero, qui saecularis vocatur, solliciti sint Principes. Quo facto, de monachis paullatim e republica abigendis cogitent. At quum huic consilio paullo difficilius satisfiat, emendandi saltem sunt eorum ordines. Quod ita fiet, ut ipse ordinum numerus minuatur; ut inscio Principe nemo in monasteria usquam recipiatur; ut parentibus eripiatur facultas liberos suos pro lubitu coenobiorum terminis cohibendi; ut monachis libertas scholas aperiendi, et munera ecclesiastica obeundi, dematur; ut a privatorum domibus arceantur; ut vectigal ab iis quoque exigatur, atque eiusmodi alia quaedam. Neque vero silentio a nobis praetereundum est, auctorem saepius commemorasse ea, quae ipsi ab adversariis opponi queant, eaque diligenter refutasse.

Venimus ad tertiam libri partem, in qua recensenda breviores esse poterimus, quum pleraque ab auctore hac parte tradita, ex optimis doctorum virorum cum nostrae et

reformatae, tum pontificiae ecclesiae scriptis depromta sint. Neque hoc nomine vituperamus auctorem, imo vehementer laudandum esse putamus, quum sua, ut in veritate inquirenda eo felicius versaretur, ex purioribus fontibus haurire voluerit. Constituta ecclesiae notione, copiose ostendit auctor, neminem esse vi poenisque cogendum, ut sincerum se ecclesiae membrum praebeat. Progreditur post haec ad doctores ecclesiae, de quibus multa bene, hoc vero non satis accurate disputasse nobis videtur, quod Episcopos ex instituto Apostolorum, adeoque primo iam post Christum natum Saeculo, Presbyteris superiores fuisse contendit. Provocat inter alia ad Concilium Tridentinum, cui tamen ipsum non multum tribuere ex iis colligimus, quae infra pag. 275. de iniustis huius Concilii institutis, pravisque artibus tradit. Nihilo tamen minus in eo nobis placet auctor, quod indicatis optimis fontibus, e. g. Salmasii et Blondelli libris, sententiam suam lectori examinandam relinquit. — Excommunicationis faciem prioribus Saeculis longe aliam fuisse, quam quidem nunc est in ecclesia pontificia, recte contendit auctor — Quae de iuribus Principum ecclesiasticis differuntur, magna animi laetitia a nobis lecta sunt.

Non minus lectu digna sunt, quae de Conciliis dicuntur: in eo tamen ecclesiae suae placita secutus nobis videtur, quod Concilium Nicaenum secundum ab Irene, et Constantinopolitanum a Basilio Macedone convocatum, pro generalibus habet, utrumque enim ab orientalibus repudiatum fuit. — De *immunitatibus* clericorum in ecclesia pontificia fuse differitur, accurateque confutantur argumenta a Pontificiae ecclesiae doctoribus, pro defendendo harum immunitatum iure divino, prolata. De canonibus decretisque a Dionysio Exiguo, Pseudo Isidoro, Rheginone, Burcardo, Ivone, et Gratiano collectis, iure affirmatur, iis Pontificis Rom. dominium auctum fuisse.

Posteaquam auctor de metropolitanis et patriarchis egit, de origine et incrementis auctoritatis pontificiae disputationem

tationem instituit. In tanta vero, quae ei affulsit veritatis luce, mirati paullulum fuimus, quum eum Pontificis Rom. originem a Petro repetere videremus. Istam enim sententiam iamdudum a viris doctis, e. g. a Blondello (quem auctor saepius laudat,) fuisse explosam, cum inter omnes veritatis studiosos constet, nec ipsum fugisse credere possumus. Ceterum de artibus, quibus Pontifices ad tantum paullatim dignitatis fastigium pervenerint, diligentissime nobis dixisse videtur. — Quae de famosa ista Pseudo Isidori collectione dicuntur, verissima esse putamus. Nolimus tamen cum auctore credere, hanc collectionem a Riculfo ex Hispania fuisse arcessitam, iis nixi argumentis, quibus *Blondellus* in Pseudoisidoro, et fratres Ballerinii Tomo tertio operum Leonis M. demonstrarunt, fraudatorem istum Germano-Francum fuisse. — Variae clericorum in coacervandis divitiis artificia, bene ab auctore enumerantur. — De Salviano, ac praecipue de libris adversus avaritiam clericorum, ea pronunciat auctor, quae plerumque non animadvertuntur. Nam hi libri toti pertinent ad artes monachales in divitiis ecclesiasticis augendis, quod plerique, titulo fortasse decepti, ignorant. At quod Salvianum, qui alias propter libros de gubernatione Dei vehementer commendandus sit, a diabolo obsessum vocat, id irae eius fervori condonabimus. Denique de modo, quo civili potestati se subtraxerint clerici, ita agit, ut illum etiam hac de caussa laude sua non defraudandum putemus.

Sic paucis adumbravimus libri iucundissimi, utilissimique, argumentum. Vehementer vero optamus, ut multi sint in ecclesia pontificia, qui hunc libellum diligenter cognoscant, eiusque lectione errorum vinculis liberari se patiantur. Neque etiam ex nostris legisse hunc librum quemquam poenitebit, quod argumenti a nobis enarrati praestantia atque utilitas spondere videtur.

VETE-

VETERUM TESTIMONIA DE DIDYMO ALEXANDRINO Coeco, ex quibus tres Libri de Trinitate nuper detecti eidem asseruntur. FERDINANDUS MINGARELLUS, S. Th. L. Camald. et S. Ind. Congr. Conf. collegit, atque animadversiones adiecit.

Romae 1764. 16 plagg. Quaternis.

Lectio Patrum, priorum maxime Saeculorum, quantum lucis afferat cognoscendae doctrinae veteris ecclesiae orthodoxae, ceremoniis, ritibusque, et refutandis eorum temporum haeresibus, non est quod pluribus hic referamus. Laudanda tamen virorum doctorum opera in eruendis patrum scriptis vel adhuc ineditis, vel pluribus ignotis. Id quod et edendis cum Vers. Latina III. libris de Trinitate, qui Didymo Alexandrino doctori ab Euseb. H. E. VI. et Sozom. IV. 25. V. Cl. *Ioh. Aloysius Mingarelli*, frater auctoris nostri doctissimi, laudabiliter praestandum reip. literariae promisit. Ille enim, quum ante annos aliquot in MS. Graeco Patris cuiusdam incerti III. libros de Trinitate detexisset, de eorum origine et auctoritate Tractatum iamiam sermone Italico, et separatim, et To. XI. Calogerae Nuova racolta d'Opuscoli editum, composuit. Quare Doctiss. noster *Ferdinandus Mingarellus*, fratris vestigia secutus, authentiam illorum librorum III. de Trinitate, ex plerorumque opinione deperditorum, quos celebris ille Didymus Alex. auctore Socrate loc. cit. circa finem Saeculi IV. scripsit, hoc opusculo contendit asserere. Ut autem Didymum lectoribus quibusdam redderet notiorem, collegit p. 5-28. loca veterum de Didymo, inde a Rufino ad fragmentum usque MS. Barocciani, a Dodvello Differt. in Irenaeum additum, quod ille ad excerpta veterum a Nicephoro Callisti collecta referebat.

Tracta-

Tractatio ipſa copiam animadverſionum et illuſtrationum complectitur; in quarum prima Vir Doctiſſ. multis momentis docet, hunc Didymum Coecum Alexandriae monachum fuiſſe: quam rem recentiores obiter tantum tetigerunt, nec ſatis evidenter probarunt. Ex veteribus ſolus Theodoretus H. E. IV. 29. ipſum Aſcetis adſerit; contra quem tamen multa adhuc dici poſſunt. Argumentum igitur palmarium Auct. doctiſſ. ex Niceph. Call. H. E. L. XI. c. 41. depromit, ubi Didymus Alex. utrumque philoſophiae genus, τὴν κατ' ἄμφω φιλοσοφίαν, calluiſſe dicitur. Qua forma loquendi et doctrinam et vitam aſceticam exprimi, haud difficile ii intelligent, quibus conſtat, monachos philoſophos eccleſiae, et monachatum vitam et diſciplinam philoſophicam, apud veteres vocari. Praeterea idem teſtimonio veterum probat, e quibus Sozomenus maxime hac loquendi formula utitur, v. c. H. E. I. 12. 13. 14. III. 14. et de Didymo, VI. 1. In Palladii autem Hiſt. Lauſ. c. 3. Didymus adeo ipſe de cubiculo ſuo loquitur, ἐν τούτῳ τῷ Κελλίῳ. Denique infra p. 77. 78. e Victor. Tunnun. Chron. (Caniſ. Baſnag. T. I. p. 333.) teſtimonium affert, Didymum Alex. monachum fuiſſe.

Animadv. II. Vir doctiſſ. examinat primum tempus, quo Didymus doctor ſcholae Alexandrinae factus fuerit? Nimirum, admodum probabiliter demonſtrat, illum ao. 335. ab Athanaſio praefectum fuiſſe. Allegat deinde celebriores quosdam ex eius diſcipulis, Ambroſium Alex. Rufinum, et Hieronymum; neque locum illum omittit, quo Rufinus Hieronymum reprehendit, quod non erubeſcat ſe diſcipulum Didymi appellare, cuius tamen lectionibus per 30. dies non interfuiſſet: ubi tamen ſe Hieronymi defenſorem gerit.

Animadv. III. tractat quaeſtionem, quamdiu Didymus vixerit? Cuius diem ſupremum anno 395. tribuit, refutans ſimul Tillemontium, qui annum emortualem 399. poſuit. Etiamſi vero contra ipſius ſententiam multa adhuc

dubia possent proferri, quippe quod in loco quodam Hieronymi huc pertinente, lib. de Vir. Illustr. MS. Veronense aliaque a vulgari lectione discedunt; eiusmodi tamen animadversiones dubiae sua ceteroquin gaudent utilitate. Evidenter etiam contra Tillemontium A. demonstrat, verba Palladii ἐπὶ δέκα ἔτη haud necessario per decem annos continuos, sed *intra decem annos, interiectis intervallis quibusdam*, verti debere.

Animadv. IV. operam dat demonstrare, Didymi libros III. de Trinitate, ex aliorum opinione deperditos, eosdem esse, quos frater ipsius ab umbris revocasset. Qua in re illi frater iamiam in tractatu supra laudato argumentis quibusdam proluserat, v. c. Auctorem MS. anonymum mortuo Basilio demum vixisse; nullius haereseos Seculi V. aut VI. ab eodem mentionem fieri, sed contra Macedonianos inprimis disputari; et ex Nilo, cuius fiat mentio, cognosci posse, eundem iis in tractibus degisse: quae momenta omnia Didymi ad personam egregie quadrant. Ad eum prae reliquis Macedonianum, contra quem anonymus ille disputat, quod attinet, Vir doctiss. vel Lucium Alexandr. vel Eunomium Cizicenum, intelligi autumat. Ille quidem Arianus; eius tamen secta, uti et Eunomiani maxime, erroribus simul Macedonianis erant imbuti: hic autem, cui teste Hieronymo de V. Illustr. Didymus responderat, itidem Macedonii errores literis defenderat. Vir Doctiss. denique verisimillimum esse existimat, Didymum libros II. contra Arianos Eunomio, et III. de Trinitate Lucio, opposuisse.

Huic characteri, ex quo frater eius auctorem libri anonymum vult agnosci, ipse plures addit, inter quos primum stilum seu scripturae genus refert. Hoc enim maxime convenit Didymo, de quo Hieronymus: *imperitus*, ait, *sermone est, sed non scientia*. Frater autem auctoris in Tract. supra laudato 83. vocabula ex opusculo detecto collegit, quae vel linguam graecam medii aevi sapiunt, vel prodigiosa quadam gaudent significatione: quaedam praeterea loca confusa obscuran-

ſcurantur conſtructione. Didymus ipſe ſub finem libri de Sp. S. menda ſcripturae ſuae profitetur, et Baſnagius in Lect. Caniſii T. I. p. 197. ſſ. eundem de Commentario ſuo in Epp. Canonicas verborum nundinatorem appellat, quippe qui ex ſingulis verbis res arcanas vellet eruere. Eiusmodi etiam methodus in libro anonymi huius reperitur, qui verbis, *Spiritus Dei erat motitans in ſuperficie aquarum*, interpretationem fere Cabaliſticam protulit.

Accedunt ad haec, veſtigia Origenianiſmi in hoc opuſculo latentia, in uno ſaltem alterove loco, cuius fundamentum Origenis ſententia de angelis malis eſſe videtur; itemque in altero, quo eiusdem doctrina de coniungenda gratia divina cum libero hominis arbitrio proponitur. Omnibus autem conſtat, qualis in ſectando Origene Didymus fuerit; quanquam eiusmodi opiniones in ſcriptis eius adhuc editis non tantopere animadvertuntur. Scriptor quidem ille nuper detectus, inferno ἄσβεστον φλόγα tribuit; Auctor vero doctiſſ. Origenem ipſum non omnem prorſus poenarum infernalium aeternitatem negaſſe, reſpondet, uti ex ipſius etiam libris περὶ ἀρχῶν oſtendit; Didymum vero ea in re eiusdem ſaltem doctrinam limitibus circumſcripſiſſe.

Verum enim vero primarium argumentum, ex quo opuſculi de Trinitate Didymus agnoſcatur auctor, Vir doctiſſ. deducit ex collatione eiusdem cum Didymi libro de Sp. S. [Hieron. Opp. To. VI.] et cum Interpretationibus Biblicis, in Bibl. PP. T. IV. et in Corderii Catena in Iohannem. E quibus p. 65-74. copiam locorum profert, quibus alia ex opuſculo anonymi ex adverſo opponit, quae utraque in doctrina orthodoxa de Sp. S. de proceſſione eiusdem a Filio, de baptiſmo in nomine P. et F. et Sp. S. etc. optime conſentiunt. De proceſſione Sp. S. uterque auctorum, ut Vir doctiſſ. animadvertit, non directe loquitur, ſed ea tantummodo doctrina uſi ſunt, ut divinitatem et conſubſtantialitatem Sp. S. cum Filio doceant. Ex Didymi ſententia Filius a Sp. S. miſſus eſt, tempore nimirum incarnationis.

Praeterea quoque notatu dignum, anonymum p. 72. verbo ἀσυγχύτως de Chriſto uſum eſſe, quae tamen vox in refutanda demum haereſi Eutychiana fuit adhibita. Ea vero in ſe ſpectata non eſſent ſufficientia, quo minus ipſi tempora recentiora tribuerentur; ſiquidem ſcriptor ille hac voce longe alio ſenſu uſus videtur, Chriſtum nobis ſimilem factum fuiſſe, inquiens, ἀσυγχύτως καὶ δίχα πταίσματος. Praeterea etiam Vir Doctiſſ. animadvertit, a Didymo, eadem ratione, qua ab anonymo illo, librum Sapientiae et hiſtoriam Suſannae canonica donari auctoritate; uti utriusque etiam conſuetudo eſt, ſcripturam ſacram ſenſu magis, quam literis allegare. Didymi etiam librum de Trinitate pro eodem Volumine Sectarum, cuius in libro de Sp. S. mentio fit, vult haberi, quoniam omnes in illo ante Macedonianam haereſes ortas memorat.

Reſpondet deinde obiectioni ex obſervatione fratris ortae, qua anonymus ille prolem ſuſcepiſſe dicitur, qua tamen Didymus monachus fuerit. Nimirum contendit, non eſſe quod in locis prioris illius filii revera ſint intelligendi, ſed quos ipſe eduxerit diſcipulos, aut monachorum, quos docuerit, contubernium. Neque tamen plane perſuaſum dici poteſt, an huiusmodi generis loca p. 79. v. c. παντεκνεῖ, πανοικεῖ, παγγενεῖ καὶ παμφιλεῖ, itemque τῶν ἐξ ἐμȣ̃, καὶ τῶν ἀπ' ἀυτῶν ὄντων τε καὶ ἐσομένων, hunc in modum ſint explicanda. Praeterea Vir Doctiſſ. p. 82. etiam concedit, Didymum, antequam veſtem monachalem induerit, maritatum fortasſis fuiſſe.

Multa etiam quum extent a Damaſceno in Parallelis ſacris fragmenta Didymi Alex. collecta, inter quae alia ex dicto opuſculo eſſe videntur, eadem omnia omnino Vir Doct. p. 83-94. libello ſuo inſeruit. Ut vero hoc MS. in bibliothecis viris doctis reddat obſervatu dignisſimum, animadvertit, idem tribus conſtare libris, communicans ſimul initium

finem-

finemque ſuis lectoribus, praeterquam primi, in cuius initio lacuna.

Animadv. V. reliqua Didymi Alex. ſcripta partim edita, partim inedita adhuc, perluſtrat. Excerpſit nimirum p. 68-102. animadverſiones quasdam, quas in Catena Graeca in Pſalmos 104. quae in *Ioh. Nani*, Abbatis et Patricii apud Venetos, manibus eſt, ſe reperiſſe fatetur; quarum plures aut apud Corderium non extare, aut ab iis, quas recenſuit, diverſas eſſe, animadvertit. Quae Collectio tota, ſedulae diligentiae documentum, inſignem prae ſe fert utilitatem. Sub finem opuſculi reſpondet adhuc in Additamento 10. foliorum, anonymo cuidam Romanenſi, qui in *Gazette Litteraire de l' Europe* 1764. operam dederat aſſerendo, librum illum laudatum non agnoſcere Didymum auctorem. Summum, quo ille nititur, argumentum, in eo poſuit, quod occurrerent in eo dictiones, quae aetati magis Petri Lombardi, quam Didymi Alex. conveniant, quibus v. c. Deus dicatur ἀμεγέθης καὶ ἀνείδεος, quibus vox ἀνεθελησία adhibeatur, etc. Ad quae Vir Doctiſſ. admodum eleganter reſpondet, allegans ex Theologis fere coaetaneis phraſes vel easdem, vel paene ſimiles. Sic cum ἀνεθελησία comparat Cyrilli Alex. συνεθέλησιν et ταυτοβουλίαν, itemque Tertulliani *nolentiam* et *involuntatem*. Praeterea notat, MS. anonymi, quod Didymo tribuit, 200. ſaltem annos Lombardo prius a viris doctis agnitum eſſe. Ex eodem etiam, ſub finem, copiam vocum dictionumque inſolitarum, quibus frater ipſius aliorum virorum ſuffragia expetiit, in lucem profert, iisque illuſtrationem addere molitur: v. c. ubi Deus vocatur ἀεικίνητος, id quod ex Theologia Platonica deducit, ex qua τὸ αὐτοκινοῦν occurrit etiam apud Cic. Tuſc. I. itemque ubi anonymus ille ἰυκτηρίοις et μαρτυρίοις iungit verba: ὡς ἐν ἄλλοις οὐρανοῖς, quibus Vir Doctiſſ. intelligit Κιβώρια, tabernacula rotunda (canopea) columnis ſuffulta. Hinc vero Auctor ad refutandum, ut ait, haereticos, qui multos Eccleſiae Rom. ritus fa-

 ciant

ciant recentiores, miras derivationes graecarum latinarumque vocum ex hebraicis in medium profert: sic v. c. Κιβώριον ex hebr. קבר sepulcrum, et voc. Missae ex hebr. מסה *oblatio*, derivare studet; in cuius explicatione Hieronymus iamiam inanem egit interpretem.

Ipsa denique eiusdem Tractatio latam doctrinam, artisque criticae peritiam haud immaturam, prodit: quum etiam fratri editoris partes surripere nollet, eius tantummodo excerptis ex dicto MS. usus est, quippe alioquin, si totum opusculum perlustrasset, opinionem suam sine dubio firmioribus probasset argumentis, nisi ex eodem quoque obiectiones adhuc potuerint afferri. Quare optandum est, ut totum opusculum proxime in lucem prodeat.

MICHAELIS CONRADI CURTII, PROF. HIST. et Eloquent. in Academ. Marburg. Commentarii de Senatu Romano post tempora reipublicae liberae. Praefatus est CHRISTIANUS ADOLPHUS KLOTZIUS.

Halae, sumtibus et typis Io. Iac. Curt, MDCCLXVIII. 2 Alph. in 8.

Multa sunt, quae hunc librum vehementer commendent: auctoris, alio iam tempore apud viros doctos famam consecuti, nomen: Klotzii, in omni litterarum genere versatissimi, praefatio: argumenti denique, a nemine, eo, quo a Cl. Curtio factum fuit, ordine pertractati, dignitas atque amplitudo. Priusquam vero ipsam insignis huius libri recensionem aggrediamur, quae in eo praecipue laudanda sint, indicabimus. Atque id non accuratius a nobis fieri posse putamus, quam commemorandis Klotzii eam in rem verbis. Quis enim suavissimum elegantissimumque Klotzii sermo-

sermonem non lubenter audiat? „Magnae, inquit vir acutis-
„simus in praefatione, gratiae habendae sunt eruditissimo
„Curtio, qui se nulla molestiarum magnitudine, laborum
„difficili copia nulla, quos superavit feliciter, ab utilissimo
„opere perficiendo deterreri passus est. Non exiguo pro-
„fecto studio in unum quasi locum congessit, quae huic ar-
„gumento illustrando inservirent, quamplurima diligenter
„excussit, varios scriptores, eosque, quos, qui paullo delica-
„tiores sumus, non illubenter aliis relinquimus, libros, cum
„examinavit, tum comparavit inter se sollerter: multa, quae
„antea dubia essent, firmavit cum testimoniorum auctorita-
„te, tum coniecturarum subtilitate: alia obscura et abdita in
„locum protulit: omnia vero ita exposuit explicuitque, ut
„aliis ex aliis annexis, omnibusque inter se partibus colligatis,
„luculenta historiae continuatio, rerumque gestarum series
„existeret." Ingenue vero fatemur, nos acutissimo huic iu-
dicio lubentissime calculum adiicere nostrum. Ipsum opus
in octo omnino libros descriptum est, de quibus singulis vi-
debimus.

In *primo libro* de Imperatore, capite et principe Sena-
tus, quatuor capitibus exponitur. *Cap. I.* Triplici nomine
summa potestate praediti apud Romanos appellabantur: Cae-
saris, Imperatoris, et Augusti. Singulorum nominum vis
non e vulgarium libellorum rivulis, sed ex optimis auctorum
idoneorum fontibus derivatur. In explicando Augusti no-
mine eorum error exploditur, qui nomen semper Augusti
inde a Friderici I. temporibus originem trahere putant, do-
cteque e lapide quodam Romano probatur, iam Septimium
Severum nomine semper Augusti fuisse insignitum. Id ta-
men non negat auctor, Friderici I. aetate frequentiorem huius
nominis mentionem in monumentis publicis fieri. *Capite
II.* de iuribus et potestate Imperatorum agitur, recteque
eam in rem copiosus Dionis Cassii locus (lib. III. c. 17.) com-
memoratur. Imperium proconsulare, Augustis in omnes
Romani imperii provincias decerni solitum, diversum fuit a
procon-

proconſulari privatorum poteſtate, quod his in urbem redeuntibus, dignitas proconſularis abrogabatur; Imperatores vero hanc poteſtatem nunquam dimittebant. Cenſoriam dignitatem receperat Caeſar ad tres annos, ſub nomine praefecturae morum. Auguſtus magiſtrum ſe morum in quinquennium creari paſſus eſt. Sed cur, quaerit h. l. auctor, cur Iulius Caeſar et Auguſtus tantopere Cenſoris nomen reformidarunt? reſpondet vero, hoc ideo eſſe factum, ne plebem laederent, externae ſpeciei, et vanis nominibus ſtudentem, aegreque ferentem, ſi inaudito exemplo Caeſari et Auguſto ſolis hic magiſtratus mandaretur. Poſtea autem, firmato iam imperio, Imperatores Cenſoris appellationem receperunt; qua tamen eos Dionis aetate non amplius uſos fuiſſe, dicit auctor. Agitur porro de Pontificatu maximo, et quis Imperatorum primus hac dignitate ornatus fuerit, numque plures ſimul fuerint pontifices maximi, disquiritur. Non tamen definit auctor, quis primus cum Auguſti nomine et poteſtate pontificatus maximi nomen auctoritatemque coniunxerit. Potuiſſet vero id certo definire, ſi hunc Zoſimi locum (lib. IV. hiſt. cap. 36.) commemorare ipſi placuiſſet: Μετ' ἐκείνυς 'Οκταβιανός τε ἀυτὸς καὶ ὁι μετ' ἐκεῖνον τὴν 'Ρωμαίων διαδεξάμενοι μοναρχίαν· ἅμα γὰρ τῷ παραλαβεῖν ἕκαςον τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν, ἡ ἱερατικὴ ϛολὴ παρὰ τῶν ποντιφικίων ἀυτῷ προσεφέρετο· καὶ παραχρῆμα Ποντίφιξ Μάξιμος ἀνεγράφετο, ὅπερ ἐςὶν ἀρχιερεὺς μέγιςος. Ex hoc loco intelligi poſſe arbitramur, ab Auguſto inde Pontificatum maximum cum imperatoria dignitate arctiſſimo vinculo fuiſſe coniunctum. Tribunitiam poteſtatem aſſerebant ſibi Imperatores, ut potentiam ſuam firmiſſimo ſuperſtruerent fundamento. Placet h. l. modus, quo auctor duo, Dionis Caſſii et Taciti, loca, quae inter ſe pugnare videntur, conciliare ſtudet. Ille ſcilicet initia tribunitiae poteſtatis, ab Imperatoribus uſurpatae, ad Caeſarem, hic ad Auguſtum refert. Hanc ſcriptorum diſcrepantiam ita tollit auctor, ut dicat, Dionem de re ipſa, Tacitum de nomine loqui. *Caput tertium*, in expli-

explicanda lege regia versatur, qua Imperatorum iura sanciebantur. Sunt, quibus haec lex suspecta, Tribonianique commentum videatur. Ac commemorat quidem diligenter Cl. Curtius eorum argumenta, a quibus sententia haec refutata est; ipse tamen ingenue profitetur, subortas sibi esse circa hanc legem dubitationes eas, quibus solvendis se imparem agnoscat. *Capite quarto* enarrantur reliqua Imperatorum iura. Vi tribunitiae potestatis Imperatoribus habendi senatus ius erat. Coacto senatu consul ad senatum referebat. Augusto, tribunitia potestate praedito, permissum est, ut quoties senatus haberetur, etiamsi Consulatum non gereret, relationis unius iure uti posset, idem successoribus eius usurpatum. Sensim ad res plures extensum est hoc ius, ita ut in quolibet senatus concilio de tribus, quatuor, vel quinque rebus Imperatori referre liceret, quod multis ab auctore exemplis ostenditur. Ad Comitia quod attinet, alia eorum facies sub Caesare, alia sub Augusto, alia sub Tiberio, alia sub Caligula ceterisque Imperatoribus fuit; qualis vero fuerit, id Cl. Curtius accurate demonstrat. Disquirit porro de eo, quomodo Imperatores soluti legibus dicantur, et cum Cuiacio Graevioque monet, eos non ideo ita dici, ac si nullis omnino legibus tenerentur, sed quoniam certis quibusdam legibus non obstricti essent. Gaudebant etiam Imperatores iure belli, pacis, foederum, legumque condendarum. Patris patriae nomen decernebatur iis, monente Dione Cassio, non potestatis, sed honoris gratia. Denique etiam Patricii Senatorisque dignitate ornatos eos fuisse, docetur.

Venimus ad *librum II.* in quo de Dignitatibus Magistratibusque Senatus Romani, ab Augusto ad Constantini M. tempora, differitur. Lectio Senatus, de qua in *primo* huius libri *capite*, alia fuit tempore reipublicae liberae, alia sub Sylla, Caesare, et Triumviris, alia sub Augusto, alia denique sub Tiberio, ceterisque Imperatoribus. Sensim obtinebat mos, ut Imperatores in senatum legerent, quoscunque vellent,

lent, sive digni essent, sive non essent. Nulla enim habiti Census vestigia iis temporibus occurrunt. Sub Claudio quidem Censurae actae fit mentio, sed eam ab Augusto inde fuisse intermissam, auctorem Suetonium habemus; Vespasianus vero et Titus filius, remotis indignis, dignissimos quosque in senatum legerunt. *Capite secundo* de Consulibus ordinariis, suffectis, honorariis, eorumque iuribus traditur. Magnam, mutata republica, Consulatus perpessus est mutationem. Imperiali enim fastigio in dies maiores vires nacto, Consulum potentia ita imminuta est, ut Imperatores paucis tantum mensibus quemvis eo magistratu fungi permitterent. Ortum hinc discrimen inter Consules ordinarios et suffectos. Ordinarii erant ii, qui annum inchoaverant, quorumque nomina toto anno actis praefigebantur. Suffecti vero, qui per quosdam tantum menses Consulatum administrabant, non vero eum sub initium anni inibant. Hi initio ab iis, quibus toto anno Consulatus mandatus fuerat, constituti, post in Comitiis designati, dein ab Imperatoribus pro lubitu creati. Fuere etiam Consules honorarii, qui Consulis nomen, non vero magistratum ipsum gerebant. Hanc honoris speciem ideo excogitatam fuisse putat auctor, ut Imperatores plurium animos sibi devincirent. Negandum vero non est, multa adhuc Consulibus tributa tum fuisse iura: quae illa fuerint, luculenter ostenditur. Sequitur *capite tertio* Praetorum, iuriumque, quae iis tum competebant, descriptio. Praetorum numerus ab Imperatoribus nunc imminutus, nunc auctus est, prout eorum imperio maxime consentaneum videretur. Iura illorum cernebantur in eo, ut ius dicerent, curam aerarii gererent, ludosque procurarent. Erant etiam Praetores qui honorarii dicerentur. Aedilium, de quibus *Capite quarto*, a Caesare auctus est numerus. Dividendo enim inter plebem frumento atque oleo, duos Aediles proposuit, Cereales ideo dictos; quod ad intelligenda veterum auctorum loca notandum est. Exolevit vero paullatim Aedilitia dignitas, Praefectis urbi omnia fere Aedilium negotia ad se trahentibus.

Errant

Errant tamen, qui sub Claudio et Nerone eos intercidisse perhibent. Imminuta vero etiam fuit, sub Imperatoribus, Tribunorum plebis potestas, de quibus sermo est *Capite quinto*, omnia enim eorum iura Imperatores ad se rapiebant, solo iis relicto nomine. Non minori mutationi Quaestores obnoxii fuere, quorum dignitas et iura *sexto capite* describuntur. Multa erant tum Quaestorum genera: Quaestores urbani, provinciales, militares, Candidati; illustres praecipue sunt Candidati Quaestores, qui et Caesarum Quaestores vocantur. Hi ab Imperatoribus designati, iis ab epistolis et edictis fuerunt; eorumque libellos in Senatu legerunt. Muneribus Quaestorum Claudius adiunxit hoc, ut spectaculum gladiatorium, per omnes annos celebrandum, eorum sumtibus ederetur. *Capite septimo* de Censoribus, Proconsulibus, Propraetoribus, deque Senatoribus generatim agitur. Censoriam dignitatem, licet plerumque sine nomine Imperatoribus decreta fuerit, Augustus Paullo Aemilio Lepido, et L. Munatio Planco, tribuit. Post hos non cum privatis communicata, sed arctissimo nexu cum imperatoria dignitate coniuncta fuit. Saeculo vero tertio Decii senatus suffragiis Censorem constituendum censuerunt, quare Valeriano Censura delata fuit. Proconsulum nomine sub imperatoribus ii fuere insigniti, qui provincias Senatorias seu populi regere iussi essent, nullo discrimine habito, post Consulatumne, an post Praeturam, aut denique privati provinciam obtinerent. Eorum potestas latissime patuit. In provinciis enim plenissimam exercere poterant iurisdictionem. Propraetores tum ii vocabantur, qui Imperatoris provinciis regendis praepositi erant, licet e numero Consularium essent. Senatorum quidem auctoritas sub Imperatoribus arctioribus limitibus circumscripta fuit, manente tamen honoris et dignitatis, qua sub libera republica gavisi fuerant, externa specie integra. *Caput octavum* de novis dignitatibus ab Augusto excogitatis, et quidem de Praefectis Praetorio, exponit. Praefectus Praetorio in locum Magistri Equitum surrogatus esse videtur.

 Vulga-

Vulgaris eſt opinio, ad Alexandrum usque ſolis Equitibus hanc Praefecturam mandatam fuiſſe. Sed refutat hoc Cl. Curtius, et recte quidem, quum ſub primis iam Imperatoribus, ea dignitas cum Senatoria coniuncta fuerit. Auctoritas praefectorum Praetorio arctis initio limitibus circumſcripta fuit, ſeriusque ad adminiſtranda imperii negotia ſe exſeruit. Apicem eorum auctoritati impoſuit Alexander, legum ferendarum iis conceſſa poteſtate. Praefectura urbis, de qua eſt *Capite nono*, ſub Regibus iam inſtituta fuit, aucta eius vis ab Auguſto. Ac duplex ſub Imperatoribus Praefectura urbis fuit, altera extraordinaria, ordinaria altera. Illa, feriarum Latinarum tempore, illuſtri cuidam iuveni ante ullos honores geſtos, commiſſa; haec a ſpectatae fidei et virtutis viris adminiſtrata fuit. Praecipua Praefecti urbi negotia in criminibus coercendis, in cura politiae, morum, ludorumque verſabatur.

Progredimur ad *Librum III.* in quo doctisſimus Curtius iura, Senatui ab Auguſto ad Conſtantinum relicta, copioſe enarrat. Ac *Capite* quidem *primo* de iure Comitiorum, conferendarum dignitatum, et decernendorum honorum, dicit. Licet vero haud paucae dignitates Senatus ſuffragiis ſub Imperatoribus conferrentur; negandum tamen non eſt, in deſignandis magiſtratibus Imperatoris partes paullatim ſuperiores factas eſſe. Inprimis notanda ſunt iura Senatus in imperio conferendo, confirmando, et abrogando, quae diligenter ab auctore recenſentur. *Capite 2.* Senatum porro poteſtate valuiſſe ius dicendi, inprimis in Senatores, ius conſtituendi, legibusque ſolvendi, probant multa, quae a Tacito, Suetonio, aliisque idoneis auctoribus, huius rei narrantur exempla. Competebat etiam Senatui ius provincias populi Rom. procurandi, quod *Capite tertio* demonſtratur. Facta eſt ſub Auguſto diviſio provinciarum in imperatorias, et Senatorias ſeu populares. *Capite quarto* de Aerario populi Rom. differitur. Sub Imperatoribus, quatuor aeraria fuiſſe videntur, aerarium publicum, fiſcus, aerarium militare, priva-

privatum Imperatoris patrimonium. Disquirit etiam hoc capite auctor, ad quemnam ius percutiendi nummos spectaverit. Ad hanc vero quaestionem ita respondet, ut dicat, nummos aureos et argenteos ab Imperatore, aeneos autem a Senatu fuisse cusos. Restant alia quaedam Senatus iura, de quibus *quinto Capite* disputatio instituitur. Senatus curam sacrorum habebat, vel eo adhuc tempore, quo eius auctoritas vilesceret. Habuit porro ius hostes reipublicae iudicandi, ius nundinarum, atque alia quaedam, quae accurate enumerantur. Ex omnibus vero quae de Senatus forma ab Augusto ad Constantinum M. disputata fuere, exhibetur *Capite sexto* succincta Senatus hac aetate delineatio, quae et diligentia, et brevitate laudabili, vehementer se nobis commendavit.

Transeamus ad *Librum IV.* de dignitatibus Senatus Rom. a Constante ad Carolum M. exponentem. De lectione Senatus ita tradit auctor, ut alios Senatores ab Imperatore fuisse lectos dicat, aliis vero iure nascendi, si scilicet Senatorum filii essent, viam in curiam patuisse. Cuius rei praecipuum argumentum ex Codice Theodosiano profertur. Consules, de quibus *Capite secundo*, hac aetate creati sunt ut olim, Ordinarii, Suffecti, Honorarii. Suffectorum tamen paullo rarius in scriptoribus eius aetatis occurrit mentio. Consulatus etiam sub his Imperatoribus summum dignitatis fastigium fuit, primumque Consules post Imperatores obtinuere locum. Eorum vero creandorum penes solos Imperatores hac aetate potestas fuit. Inprimis lectu digna hoc loco sunt ea, quae de mutationibus Consulatus post Constantinum M. narrantur. Hic enim Consulem alterum Romae, alterum Constantinopoli designari iussit. Hinc occidentis, hinc orientis Consules. Post Basilii Consulatum, qui in annum 541. incidit, Consulatus privatorum Iustiniani iussu plane abrogatus fuit, ipsique Imperatores Consules facti. Creati tamen fuere Consules Honorarii. *Caput tertium* Praeturam eius aetatis depingit. Praeturae tum auctoritas valde fuit imminuta,

omnem fere illius poteſtatem Praefectura urbis ſibi vindicante. Reliqui magiſtratus Imperatorum arbitrio conferebantur, excepta ſola Praetura, quam Senatus conferebat. Ceterum, hanc dignitatem ſub Oſtrogothis evanuiſſe, vero ſatis ſimilis auctoris coniectura eſt. Sequitur *Capite quarto* Tribunatus, Quaeſturae, Cenſuraeque deſcriptio. Tribunos plebis ea aetate adhuc creatos fuiſſe, vix credibile eſt, neque eorum unquam, niſi ſub Honorio et Theodoſio, fit mentio. Quaeſtorum magna tum erat dignitas. Deſierant enim ultimo loco in Senatoribus cenſeri, creditaque iis erant graviſſima ab Imperatoribus negotia. Cenſura iamdudum exoleverat. Pergit auctor *Capite quinto* ad maximi momenti diſputationem, ad hiſtoriam ſcilicet Praefectorum Praetorio et Urbi. Ac Praefectis quidem Praetorio abſtulit imperium militare Conſtantinus M. tradiditque illis, quae adminiſtrarent, civilia negotia. Quatuor autem omnino conſtituit Praefectos Praetorio, ita ut Oriens ſive Aſia cum Aegypto, Illyrici maior pars cum Graecia, Italia cum Africa et parte Illyrici, ſingulis Praefectis parerent. Optaremus vero ut auctori hoc loco placuiſſet, aliquid monere de Dioeceſibus, in quas Praefecturae, et de Provinciis, in quas Dioeceſes diviſae erant, deque ſingularum magiſtratibus. Nam hanc diſtributionem diligenter eſſe cognoſcendam, a Pagio in Critica Baroniana, a Spanhemio in hiſtor. eccleſ. aliisque, luculenter demonſtratum eſt. Praefectura urbis ſola fere hac aetate a mutationibus libera fuit. Docte hic Cl. Curtius conciliare ſtudet ea, quibus Contelorius probavit, Praefectum urbi fuiſſe omnibus magiſtratibus ſuperiorem, et haec decreti Gratiani, Theodoſii, et Valentiniani verba: Diverſa culmina dignitatum Conſulatui cedere evidenti auctoritate decernimus. Conſtitutae etjam ſunt a Conſtantino M. novae dignitates, de quibus *ſexto Capite* agitur. Maxima omnium poſt Imperatoriam dignitas fuit Nobilisſimatus; plus tamen honoris, quam dignitatis habens. Ad Patricios quod attinet, eorum nomen cum ipſa urbe Roma fere genitum fuerat, at

dudum

dudum iam tot bella et seditiones Patricias gentes exstinxerant. Constantinus vero creavit iterum Patricios, coniuncta tamen cum hoc nomine alia vi. Zosimo enim affirmante, qui hoc titulo ornati fuerant, ipsis Praefectis praetorio superiores erant. Sed quaeritur, utrum Patriciorum dignitas cum munere quodam coniuncta, an vero merum nomen fuerit? Respondet auctor, Patricios nulli certo muneri alligatos, sed pro arbitrio Imperatorum vel exercitibus, vel provinciis, vel aliis civilibus negotiis praefectos fuisse. Prolixa post haec de Patriciatu Caroli M. sequitur disputatio, ex qua si excerpere vellemus, quae inprimis lectu digna putamus, tota ea nobis transscribenda esset. Disquirit etiam auctor, an Pontifex Maximus Patricius fuerit? Negat quidem hoc Pagius, sed docte respondet auctor eum du Cangio, distinguendum esse inter Patriciatum Ravennatensem, quem Pontifices Romani a Regibus Francorum obtinuerint, et inter Patriciatum Romanum, cui urbi Reges Francorum nomine et potestate Patricii imperaverint. *Caput septimum* de Magistris militum et officiorum, Praeposito cubiculi, Comitibus aerarii, et Illustribus, generatim agit. Magistri militum Constantino M. originem debent, qui a Praefectis praetorio ad hos militare imperium transtulit. Praepositi sacri cubiculi iam ante Constantini M. tempora creati sunt; meminit enim eorum Herodianus, eosque thalami curam gessisse ait. Hi etiam inter Senatores referebantur. Magistri officiorum totius Palatii curam gerebant. Quis dignitatem hanc instituerit, difficile dictu est. Nec quando inter Senatores relati fuerint, liquet. Comites aerarii ad Constanti M aetatem referuntur, et sub Gothis adhuc floruisse dicuntur. Omnes, qui enarratis hucusque honoribus ornati erant, Illustres vocabantur. Post Illustres notandi sunt Spectabiles, de quibus *Capite octavo*. Qui autem hoc nomine insigniti fuerint, diligenter ab auctore recensetur. Copiose etiam hoc capite de Comitibus primi ordinis agitur. Originem Comitum Io. Seldenus et Henr. Valesius ab initio imperii Caesarum; Cuiacius

cius vero et Godofredus a Constantino repetendam esse contendunt. Quam controversiam ita dirimere studet doctissimus Curtius, ut Comites ante Constantini tempora fuisse non neget, sensim tamen eorum conditionem, ac praecipue sub Constantino M. fuisse mutatam, affirmet. Clarissimi, qui *nono Capite* describuntur, omnes olim Senatores vocabantur. Solus Clarissimatus vero tertius dignitatis gradus fuit. Non tamen defugerunt Clarissimorum nomen Illustres et Spectabiles. At quinam ex tot honoratis Senatores fuerunt? Respondet auctor, a Constantino usque ad tempora eversi imperii occidentalis, tres gradus Senatorum fuisse, aliosque Illustres, Spectabiles alios, alios denique Clarissimos vocatos.

Videamus nunc *de libro V.* qui iura Senatus a Constantino ad Carolum M. complectitur. *Capite primo* ostenditur, Senatum quibusdam adhuc conferendorum honorum reliquiis usum fuisse, in designandis scilicet Praetoribus. Nonne vero in eligendo vel confirmando Imperatore Senatui tum ius quoddam competiit? Affirmat hoc Cl. Curtius. In constituendis Gothorum regibus, nullas Senatus partes fuisse certum est. Destructo istorum imperio, Romanisque imperio orientali adiectis, Roma eum Imperatorem revereri coacta est, quem Byzantini hoc honore dignum iudicaverant. Ius porro dixisse et constituisse Senatum, *Capite secundo* probatur. Ius dixit praesertim in eos, qui maiestatis rei, vel salutis publicae perturbatores essent. In constituenda nova lege, Imperatores Senatum consulere erant soliti. Atque hanc consuetudinem diu obtinuisse, ex eo probari potest, quod Leo peculiari eam lege abrogavit. Aerarium, de quo est *Capite tertio*, cum publicum, tum privatum, Imperatoris arbitrio administratum fuit; quamquam negandum non sit, Senatui populoque Rom. non omnes omnino reditus ereptos fuisse. *Capite quarto* de cura sacrorum monet auctor, eam, qualiscunque fuerit, Senatum respexisse: Electio Romani Pontificis a clero et populo pependit, habente tamen Senatu primas in hac electione partes. Ceterum, sub Imperatoribus

ribus Graecis auctoritatem Senatus Rom. plane concidisse, et Augustos Senatui Constantinopolitano plus quam Romano tribuisse, per se patet. Conficitur *Capite quinto* ex iis, quae hoc et quarto libro dicta fuere, brevis, eaque accurata Senatus Romani sub Imperatoribus Occidentis, sub Regibus Gothicis, et sub Imperatoribus Constantinopolitanis, descriptio. *Capite sexto* celebrem, maximique momenti quaestionem, auctor profert, utrum scilicet pontifex Romanus primas, seu ullas omnino partes, in Senatu Rom. tenuerit? Summa eorum quae auctor respondet huc redit: sub Imperatoribus Occidentis post Constantinum, et sub Regibus Ostrogothorum, nulla occurrere auctoritatis pontificiae in rebus civilibus vestigia; at sub Imperatoribus Graecis coepisse eos civilibus se immiscere negotiis. Quod vero auctor hoc capite dicit, Pipinum, debellato Aistulpho, pontifici Exarchatum, a Longobardis occupatum, tradidisse, id ut paullo accuratius dictum fuisset, vellemus. Traditus quidem fuit Exarchatus pontifici, sed ita, ut tantum dominium utile in eo haberet, summum vero imperium penes reges Francorum esset. — Excusso Imperatorum Graecorum iugo, et Francis in omni Italia dominantibus, penes quem arbitrium rerum Romanarum fuerit non adeo exploratum est. In tanta tamen rerum caligine, haec quatuor auctori veriora videntur. 1) Errat Fontaninus, dum Carolum M. non Domini, sed Advocati tantum ecclesiae personam sustinuisse contendit. 2) Pontifex Rom. neque Exarchus, neque Patricius fuit, licet hanc potestatem Ravennae adeptus sit. 3) Rom. Senatus sponte sua partem iurium suorum cum pontifice communicasse, eique primas detulisse, videtur. 4) Sub Francis eminentiorem potestatem in Romanos adepti sunt pontifices, etsi summum imperium penes Reges esset.

Liber VI. complectitur res gestas Senatus Rom. a Carolo M. ad tempora restituti Senatus Anno MCXXXXIV. Ac *primo* quidem *Capite* enarrantur ea, quae inter Imperatores et Senatum populumque Rom. Saeculo nono acta fue-

 runt,

runt. Fuit, viguitque Senatus, sub Imperatoribus Carolingicis, sibique imperii dandi ius vindicavit. Describitur etiam hoc capite Senatus conditio sub Guidone, Arnulpho, Lamberto. Post Lamberti mortem, administrandae reipublicae molem soli Romani sustinuerunt, ita tamen, ut pontifices primarum partium essent. *Capite secundo* explicantur ea, quae inter pontificem Senatumque Saeculo nono acta sunt. Paruisse dicit auctor urbem pontifici, pontificem Imperatori. Nec tamen omnino iuris pontificii factus est Senatus, sed in eligendo pontifice magna auctoritate gavisus est, et iura sua contra pontificum molimina mascule defendit. Reliqua Senatus Rom. hoc Saeculo conditio non adeo manifeste apparet. Hoc *tertio Capite* ostenditur. Nulla Praetorum, Aedilium, Tribunorum plebis, occurrit mentio, obscura tantum Patriciatus supersunt vestigia, Consulum paullo certiora. Istorum vero tum longe alia fuit ratio quam olim. Ipsi Imperatores sibi hanc dignitatem vindicabant, adeo, ut non annos imperii, sed consulatus numerarent. Privatis tamen etiam Consulum nomen tributum, atque inprimis Comites eo insigniti fuere, imo tum Consulis et Ducis nomen aequipollere coepit. *Caput quartum* copiosam et doctam de dominatione Theodorae, Maroziae, Alberici Senatoris et Patricii ab anno 900. ad annum 954. disputationem continet. Ex quo capite, propter rerum multitudinem, pauca tantum delibabimus. Sunt qui Adalbertum, cuius ope imperiali fastigio potitus erat Ludovicus, Senatorem Rom. vocent, e. g. Gundlingius, Loescherus; sed veretur Cl. Curtius, ne docti hi viri, similitudine nominum decepti, Albertum Patricium et Consulem Rom. cum Adalberto divite, Marchione et duce Tusciae, confuderint. — Theodora, famosa illa femina, quo iure, quave via, ad tantam dignitatem pervenerit, non constare dicit auctor, satiusque esse ducit, ignorantiam hic fateri, quam coniecturas, certo fundamento destitutas, proferre. Albericus, filius comitis Tusculani cognominis, et Maroziae, quum principatum urbis Romae obtinuisset, Si-

gonio

gonio narrante, novam reipublicae formam constituit. Monet tamen doctissimus Curtius contra eundem Sigonium, Consulum nomen tum non renovatum fuisse, sed semper in republica Rom. viguisse. — Albericus, et successores eius, nullo discrimine habito, principes, Senatores, Patricii dicti sunt. Iussu Alberici pontifex maximus Patriarchis Constantinopolitanis perpetuum pallii usum, absque praevia sedis Romanae venia, indulsit. *Caput quintum* describit res gestas Ioannis XII. pontificis, ac Ottonis Magni. Multa sunt quae hic laudari merentur, praecipue vero placent argumenta, quibus auctor utitur ad refutandos eos, qui celebre illud Ottonis M. diploma, quo pontifici maximo immensa dona contulisse fertur Imperator, pro genuino venditant. Cuius diplomatis falsitate demonstrata, concidit simul, ut auctor bene monet, pontificum eius temporis potestas in urbem Ducatumque Romanum. — Duplex Senatusconsultum hac aetate conditum occurrit apud Scriptores: alterum, quo Romano imperio cuncta restituuntur, quae a Regibus et Imperatoribus Romanae ecclesiae collata fuerant; alterum, quo pontifex cum Senatu populoque Rom. Ottoni omnem potestatem conferunt, simulque pontificis ordinandi arbitrium ei et successoribus permittunt. Utriusque documenti fidem dubiam suspectamque reddit auctor, argumentis quidem iis, quae non contemnenda videantur. Scite porro exposuit auctor, *Capite sexto*, res Romanas sub Ottone II. et III. gestas. Placet etiam, quod perspicuitatis gratia stemma Marozianum apposuit. — Crescentii Patricii, in istius temporis historia celeberrimi, conatus, dominatio, et mores, accurate depinguntur ab auctore. — Post mortem Crescentii Senatoriam et Patriciam dignitatem coniunxit Otto, recenti exemplo edoctus, quantos motus Romanorum princeps ciere possit. Magna tamen fuit Senatus existimatio: quod ex constitutione quadam Ottonis apparet, in qua Consules Senatusque populi Rom. ante Archiepiscopos collocantur, qui magnis magnarum gentium ducibus praeferri solebant. *Caput septimum*

 inscri-

inſcribitur: Roma ſub Patriciis, usque ad mortem Henrici III. Imperatoris et Patricii. Deſcripto Ioannis Patricii, qui erat Creſcentii filius, dominio, propoſitoque Creſcentii et Benedicti ſtemmate, progreditur ad comites Tuſculanos, quos diu Creſcentiis parere coactos fuiſſe, ſed ſibi tandem ſacros et civiles urbis honores vindicare annifos fuiſſe, dicit. Docte hic obſervat auctor, a Muratorio Creſcentii filium, Ioannem Patricium, cum Ioanne Duce et Marchione, Benedicti filio, permutari. Inde de Henrico II, rege Germaniae, Patricio et Imperatore creato, agit. Quas proferunt pontificii Henrici II. tabulas, ut demonſtrent, pontifici Rom. civitatem Rom. cum ducatu fuiſſe conceſſam, eas rite ut ſpurias explodit. Hinc Romanum Senatorem, Pontificem, ſub nomine Ioannis XIX, coemtis cleri populique ſuffragiis, fuiſſe creatum monſtrat. Deinde Conradi II. imperium deſcribit, ſub quo Senatus Rom. et auctoritatem, et nomen manſiſſe, docet. Neque etiam omittit turbidum Benedicti noni pontificatum, et res ſub eo geſtas. Denique Henrici III. imperium depingit. Res Romanae tempore Henrici quarti *Capite octavo* enarrantur. Celeberrima nobis videntur iſta tempora, quoniam in ea incidit pontificatus Gregorii VII. Optaremus vero, doctiſſimus auctor in deſcribendo Gregorii VII. pontificatu paullo prolixior fuiſſet, quum tantam hic pontifex poteſtatem ſibi arrogaverit. Cupiebamus inprimis intelligentiſſimi Curtii ſententiam de famoſis iſtis pontificis huius dictatibus, ut vocantur, audire; qui, ſi genuini ſunt, ad deprimendam etiam Senatus auctoritatem pertinebant. *Caput nonum* res Rom. ſub Henrico V. et Lothario II. geſtas exponit. Celebris erat iis temporibus Ptolomaeus II. Conſul, hunc dicunt a ſtirpe Octaviana originem duxiſſe. Sed Cl. Curtius, in tanta Saeculorum iſtorum barbarie, nexum ſanguinis inter Octaviam et Ptolomaei gentem teneri haud potuiſſe, arbitratur. Neque etiam aſſentitur vir acutiſſimi iudicii iis, qui negant, Bertham, Henrici V. filiam, Ptolomaeo nupſiſſe, quum Scriptores quidem tradant, Henricum ſine li-

beris

beris obiisse. Istos enim scriptores loqui putat auctor de liberis legitimo matrimonio procreatis, quibus caruit Henricus. Quare Bertha ista, quae Ptolomaeo nupsit, illegitimo matrimonio progenita videtur. Omnino autem ista tempora fuisse ea tradit auctor, quibus pontifices, potentissimis familiis oriundi, multa de iuribus Senatus detraherent.

Sequitur *Liber VII.* qui versatur in enarrandis rebus gestis Senatus Rom. a restituto Senatu ad Tribunatum Nic. Laurentii anno MCCCXLVI. *Caput primum* inscriptum est sic: Romani epocham restituti Senatus condunt. Romani, a pontifice Innocentio II. iniuria affecti, ruperunt vincula, quibus Roma pontifici obstricta fuerat, abrogant pontifici potestatem civilem, mutant formam reipublicae, novum Senatum constituunt, novamque epocham condunt, ut anni post restitutum Senatum numerentur. Non exiguam harum turbarum caussam, in sparsa Arnoldi Brixiensis doctrina quaerendam esse, docet auctor. Agit porro de litteris Senatus ad Conradum regem scriptis, prudenterque indagat caussas, ob quas vindicandae tum sibi Romae Conradus occasionem neglexerit. Tum etiam Senatum ius cudendae monetae habuisse, ostendit. *Caput secundum* continet res Romanas usque ad ancipitem electionem Alexandri et Victoris MCLIX. Eugenius III. initio quidem Senatum confirmare recusat, at tandem pacem cum Romanis init, ita, ut Senatorum auctoritas illibata maneret quidem, sed ut pontifici dicto audientes essent. Successit Eugenio Anastasius, huic Hadrianus, atque sub his Senatus auctoritatem suam retinuit. Quae inter Fridericum I. et Senatum Rom. gesta fuere, diligenter ab auctore exposita sunt. *Caput tertium* complectitur res Romanas ab electione Alexandri et Victoris usque ad mortem Alexandri MCLXXXI. Fuse hic narratur bellum Romanorum cum Albanensibus Tusculanis, ipsoque Imperatore Friderico I. gestum, quod, quum multis conversionibus in civitate Romana tam celebre sit, iure hic tam copiose narratum est. *Caput quartum* habet res gestas ab

 obitu

obitu Alexandri III. ad annum MCXCVIII. quo poteſtas imperatoria in urbe ad Pontificem translata eſt. In tanta rerum hoc tempore geſtarum celebritate, haec praecipue notabimus: Friderici I. ſucceſſor, Henricus, Romanum imperium a Pontifice et Senatoribus petit, manifeſto indicio, eam tum fuiſſe Senatus Rom. dignitatem, ut, iſto invito, Pontifex et Rex Imperatoris nomen dare et accipere non auſi ſint — Nimius Senatorum numerus offendebat Romanos, quare unum tantum Senatorem conſtituunt Benedictum, anno MCXCI. et biennio poſt Ioannem Capucium. At quum iis iterum diſpliceret penes unum tantum rerum eſſe arbitrium, conſtituunt denuo quinquaginta ſex Senatores. Sed etiam hic Senatorum numerus non fuit diturnus. Sub Innocentio III. enim, Romanis ita cupientibus, Senatores magiſtratu abire iubentur: arbitrum, ut Saeculo iſto vocabatur, Medianum conſtituit Pontifex. Tum Senator pariter ac Praefectus urbi, ceterique proceres et cives, Sacramentum dicunt Pontifici. Quo factum eſt, ut ſumma ad Pontificem maximum pedetentim poteſtas tranſiret. In *Capite quinto* inſunt res geſtae ab anno MCXCVIII. usque ad pacem cum pontifice anno MCCXXXV. conſtitutam. Prolixe hic narrantur variae inter Innocentium III. et Romanos diſſenſiones. Innocentio III. ſucceſſit Honorius tertius. Ac quum etiam huic cum Romanis diſſidium eſſet, hortatus eſt Fridericus II. Romanos ad reverentiam pontifici praeſtandam. Romani, ut Friderico Regi obſequium monſtrarent ſuum, litteras ad eum dederunt, quas ſubiecit auctor. Poſt Honorium creatus eſt Pontifex Gregorius IX, cuius pontificatus bene ab auctore depingitur. Huic ut ſe Senatus probaret, haereticos perſecutus eſt. — Sequuntur *Capite ſexto* res Romanae ab anno MCCXXXV. usque ad conſtitutum Senatorem alienigenam MCCLII. Gratioſus apud Romanos erat Fridericus, hinc Romani eius conſilio, loco unius Senatoris, duos elegerunt, quorum alter alterum coerceret. Refert id Du Cangius ex Matthaeo Pariſienſi: negat vero hunc locum in

Mat-

Matthaeo Parisiensi legi S. R. Christ. Wilh. Franc. Walchius.
At exstare haec verba dicit Cl. Curtius in edit. Wilh. Wats
p. 291. Conatibus Friderici vehementer se opposuit pontifex, et quum huius factio in urbe praevaleret, asperrimas Fridericus ad S. P. Q. R. dedit litteras; Romani vero bellarunt adversus Imperatorem. Haec omnia copiose a Cl. Curtio narrata sunt. Prosequitur auctor *Capite septimo* res gestas Romanorum ab anno MCCLII. ad annum MCCLXXVIII. quo alienigenae Senatores esse vetiti sunt. Insignis mutatio facta est Romae anno MCCLII. Hactenus enim civibus suis administrationem urbis permiserant Romani: iam vero alienigenam constituerunt Senatorem, Brancaleonem, civem Bononiensem, qui Friderico II. strenuam in bello Italico operam navaverat. Huius varia in regimine urbis fata diligenter enarrat auctor. Post eius mortem Romani Castellanum ab Andalo, Bononiensem, inconsulto pontifice, Senatorem creant. Atque etiam post hunc varii Senatores alienigenae electi sunt, inter quos praecipue notandus est Carolus, Comes Provinciae, Ludovici IX. Regis Galliae frater, de quo Cl. Curtius bene exposuit. *Caput octavum* complectitur res Romanas ab anno MCCLXXVIII. usque ad Senatoriam dignitatem Roberti Regis anno MCCCXIII. Indagatis caussis potentiae Nicolai Pontificis, progreditur auctor ad describendam Martini IV. pontificis Rom. dominationem. Post haec de Honorio IV. Nicolao IV: Coelestino V. Bonifacio VIII. Benedicto X. Clemente V. pontificibus, deque rebus sub iis gestis, dicit. Inde ea narrat, quae de Ludovico Sabaudo, Senatore Rom. et Henrico VII. notanda ipsi hoc loco videbantur; quae omnia, propter diligentiam ab auctore adhibitam, lubenter legimus. Nec minus diligens fuit auctor *Capite nono*, in enarrandis rebus Rom. a Senatoria dignitate Regis Roberti anno MCCCXIII. usque ad Tribunatum Nicolai Laurentii anno MCCCLXVIII. Inprimis vero lectu dignam hoc loco putamus narrationem auctoris de Ludovico V. Imperatore, item et de Carolo IV.

deque

deque rebus Romae ſub iis geſtis. Ingenue tamen fatemur, nos vehementer optaſſe, ut auctor in commemorandis Pontificum vel Imperatorum nominibus paullo accuratior interdum fuiſſet, eosque, quibus cum uno pluribusve anteceſſorum ſuorum unum idemque nomen eſt, numero a ſe invicem diſtinxiſſet.

Reſtat Liber VIII. ex quo cognoſci poſſunt res geſtae Senatus Rom. a Tribunatu Nicolai Laurentii ad noſtra tempora. *Capite primo*, res Rom. ſub Tribunatu Nicolai Laurentii, usque ad mortem eius MCCCLIV. narrantur, eo quidem ordine eaque diligentia, ut lectu digniſſimum hoc caput putemus. *Caput ſecundum* eſt de rebus Rom. a morte Nicolai MCCCLIV. usque ad mortem Bonifacii IX. anno MCCCCIV. Innocentius VI. Senatores alienigenas creat; et quoniam iſti Senatores non omnis urbis curam haberent, adminiſtrarunt praeter eos urbem, ſecundo ab iis dignitatis gradu conſtituti, delecti ex qualibet urbis regione viri, qui capita Regionum atque Bandereſii vocabantur. Anno MCCCLXII. infima plebs rerum potitur, nullaque Pontificis habita ratione, ſummum urbis rectorem conſtituit Lellum Pocadotum. Innocentii VII. ſucceſſor Urbanus V. Romanis ſemeſtres Senatores dedit nobiles exteros. — Erudite dein diſſerit auctor de Gregorii XI. dominio, deque Urbano VI, et Bonifacio IX. *Caput tertium* continet res geſtas a morte Bonifacii IX. ad Nicolaum V. anno MCCCCXLVII. Luculenter deſcripſit hoc capite auctor ea, quae Innocentium VII. inter, Romanosque et Ladislaum geſta fuere. Bene porro agit de Pontificatu Gregorii XII, ſub quo Ladislaus Rex urbis Dominus eſt factus. Ladislaus ſub Alexandro V. urbe expulſus, ea denuo potitur. Poſt haec deſcribitur Martini V. dominium urbis. Huius ſucceſſor Eugenius (IV.) non iis viribus valuiſſe dicitur, quae ad coercendos proceres Romanos ſufficerent. Hinc Romani urbis regimen ſibi arrogabant. Sed qui huic ſuccedebat Nicolaus V, auctoritatem pontificiam, ſummamque in urbe poteſta-

teſtatem, ita ſtabilivit, ut S. P. Q. R. ex hoc tempore ne tentaverit quidem iugum excutere. Pergimus ad *Caput quartum*, in quo eſt brevis recenſio rerum geſtarum Senatus Rom. ab anno MCCCCXLVII. ad noſtra tempora. Atque etiam hic perſequitur auctor ea, quae ſub ſingulis Pontificibus praecipue digna videantur. Supereſt *Caput quintum*, quod praeſentem Senatus Rom. formam depingit. Magnum inter Senatores mediae aetatis, eumque, qui nunc eo nomine Romae appellatur, intercedit diſcrimen. Ex quo electionem Senatoris ſibi vindicavere pontifices, alium ſibi magiſtratum conſtituerunt Romani, vocaveruntque eo fungentes urbis Conſervatores, qui urbanas res curent, ſola iuris dicendi poteſtate Senatori relicta. Sub Senatoribus tres Iudices ius dicunt, ex quibus duo vocantur primus et ſecundus Collateralis, cauſſasque civiles tractant, tertius eſt Iudex maleficorum ſeu latrunculator, qui in crimina inquirit. Praeſides Senatus ſunt Conſervatores urbis, tres numero, quorum munia auctor recenſet. Excipiunt Conſervatores Capita Regionum. Defenſores Decretorum ſunt quatuor Nobiles, qui a publico conſilio eliguntur, annuum magiſtratum gerunt, et curant ne quid detrimenti reſpublica patiatur. Conſilium Secretum omnia populi Rom. negotia adminiſtrat, bisque quolibet menſe a Conſervatoribus convocatur. Publicum Conſilium quolibet menſe congregatur, et graviora negotia conficit, quae ſecreto conſilio nimis ardua viſa ſunt. Quod vero in enarranda recentiorum temporum hiſtoria paullo brevior eſt auctor, id culpa eius factum non eſſe, teſtantur haec eius in praefatione verba: „Ea, qua decuit, eruditos Romanos adii obſervan-„tia, adminicula rogavi, quae doceri vellem expoſui. Quin „Romae enim plura lateant monumenta, quae lucem nondum „adſpexerunt, non eſt dubium, quorum mihi quidem copiam „factum iri ſperabam: at ſpes iſta me fruſtrata eſt.“ Ex iis vero quae hucusque de virtutibus huius libri diximus, colligi poſſe arbitramur, maximis eum laudibus dignum, hiſtoriaeque ſtudioſis vehementer commendandum eſſe.

 CHRIST.

CHRIST. ADOLPHI KLOTZII HISTORIA NUmorum Contumeliosorum et Satyricorum.

Altenburgi ex Officina Richteria MDCCLXV. plagg. 15. in 8.

Magnam habet res numaria, cum veterum, tum recentiorum temporum, commendationem suavitatis: praesertim si eius scientia tradatur ab iis, qui insigni doctrina ingenioque instructi, ad hoc studium se contulerunt. Quantae igitur gratiae illustri Klotzio habendae sunt, qui et exquisitae doctrinae, et acutissimi iudicii, ingeniique elegantissimi praesidiis suffultus, hoc libro eam rei numariae partem illustravit, de qua neminem adhuc ex instituto exposuisse scimus. Non enim quemquam adeo invenustum et inhumanum fore putamus, quin, numorum contumeliosorum et satyricorum cognitionem maxima cum iucunditate utilitateque coniunctam esse, ingenue fateatur.

Principio neminem, cum antiqua, tum nostra aetate fuisse dicit auctor, qui sibi hanc rei numariae partem illustrandam sumserit, aut in talium numorum originem inquisiverit. Atque id eo magis miratur, quum hocce studium historiae multum lucis affundat. Nam exemplis ostendi potest, ipsos principes iniurias, quas numis contumeliosis sibi illatas esse putarent, aegerrime tulisse, atque etiam illas caussis belli adnumerasse. Iam in ipsam numorum contumeliosorum originem inquirit. Ac pictores aliquot, petulantibus et ignominiosis operibus claros, Plinius commemorat. Cuiusmodi operibus notos etiam fuisse sculptores quosdam, Suidas auctor est. Habuit igitur antiqua aetas picturas famosas, quas e tabulis in alia monimenta migrasse, cur quis neget? Progreditur elegantissimus operum antiquorum interpres ad gemmas antiquas, in quibus perspicua satyrae vestigia

gia inveniſſe ſibi viſus eſt, ac ut res eo clarior fiat, quasdam ex hoc genere gemmas diligenter indagat. Inde ad numos ipſos tranſit. Ac primum ſcite monet, in iudicio de iis pronunciando cavendum eſſe, ne varias figuras, quae inſoliti aliquid habeant, et novitate ſua nos aliquantum turbent, ideo contumelioſos cenſeamus. Res duobus exemplis perſpicue demonſtratur. Omnino vero in perluſtrandis his numis ita verſatur auctor, ut et afferat ea, quae viris doctis ſuper quibusdam numis in mentem venerint, et quae illius de illorum opinione ſit ſententia indicet, atque etiam, quae ipſe in numis primus obſervaſſe ſibi viſus ſit, exponat. Sunt Agrigentini numi, quorum altera pars habet aquilam leporem unguibus prehendentem, petentemque roſtro, altera cancrum marinum. Hos numos Satyricos cenſet Begerus. At docte oſtendit illuſtr. Klotzius, iſtiusmodi in his numis apparentia indicare copiam et abundantiam talium animalium in iis locis. Nec Satyricus eſt Phocaeenſium numus, qui habet Delphinum, cui a lupo vis infertur, conculcante illum aut fauce appetente. Faliſcorum numo, ubi aquila ore vel unguibus leporem diſcerpit, ſymbolum venationis exhiberi cenſet. Ita etiam ſtatuendum putat de numo Velienſium, ubi leo cervum proſternit. Facillima ſane, et ſimpliciſſima interpretatio! Omnino non putat auctor aliquid in Graecis numis inveniri, quod contumelioſum aut ſatyricum videatur. Videamus an forte in Latio tales numos invenerit. Ac multos ſane profert, qui nonnullis contumelioſi viſi ſunt. Primum ſunt quidam, qui numos, Spintriarum nomine appellatos, et altera parte numerum aliquem, altera monſtroſas libidines exhibentes, ad irridendam Tiberii libidinem cuſos fuiſſe, exiſtiment. Negat id illuſtr. Klotzius, eosque numos ipſius Tiberii iuſſu cuſos fuiſſe oſtendit; multos autem Spintrias non eſſe, qui tamen pro iis habeantur, docet. Neque aſſentitur Io. Georg. Eccardo, qui in numo Vipſaniae Agrippae, Tiberium Iuliae ſceleſtos amores exprobrare voluiſſe, ſibi perſuadet. Erudite porro diſſerit de illo numo,

 quem

quem Seguinus edidit, satyricumque censuit. Est is numus plumbeus, in altera parte corona conspicitur; in altera digamma, cui insertus est palmae ramus cum hisce notis: IO. SAT. IO. Non vero putat Illustr. Klotzius hunc numum ad contumeliam cuiusquam cusum fuisse, quum ea, quae in illo est exclamatio, Saturnaliorum hilaritatis propria fuisse videatur. Id hoc Martialis versu egregie illustratur:

> Clamant ecce mei, io Saturnalia! versus,
> Et libet, et sub te praeside, Nerva, licet.

Et, data hoc loco de numis Saturnalibus sententiam suam explicandi occasione, monstrat auctor, plumbeos numos Romae haud incognitos fuisse, sed praestitisse eandem Romanis in festis diebus Saturnalibus operam, quam nostra aetate aenei iis, qui non lucri, sed temporis fallendi caussa, ludunt. Erat etiam mos Saturnalibus, ut sibi varii generis munera mitterent amici. Hoc perspicuis auctorum exemplis probatur. Donatos vero etiam fuisse numos, Martialis et Suetonius confirmant. Eos igitur numos, qui figuras, aut ridiculas, aut quae alias non conspiciuntur, habent, eos item, quos non ad historiam pertinere clarum est, omnes Saturnalitios esse censet Illustr. Klotzius, i. e. Saturnalibus, cum ad hilaritatem augendam, tum ad ludum, tum ad donanda munuscula, atque etiam ut tesserae essent in ludis spectandis, e variis metallis confectos. Plures eiusmodi numi proferuntur, examinantur, feliciterque explicantur. Non vero tam facile explicari possent, reiecta Cl. Klotzii de iis sententia. At exstant numi, qui ad contumeliam Iudaeorum cusi esse videntur? Exstant sane. Sed docte refutat auctor eos, qui, quum in his numis porcus appareat, Satyram in iis vident; multisque antiquitatis monumentis adiutus existimat, talibus numis Romanorum primordia indicari, et felix omen Aeneae oblatum. Est porro numus plane singularis, a Chamillardo inventus, explicatusque in Trivultinis ephemeridibus, atque ad Faustinam matrem relatus.

Habet

Habet ille caput Fauſtinae matris, cum epigraphe: DIVA FAVSTINA. In averſa eſt Ceres globo inſiſtens, quavis manu taedam tenens, cum verbo: SOVSTI. In hoc numo explicando mirifice ſe torſerunt viri docti, et pleraeque eorum interpretationes meris coniecturis nituntur, nulloque argumento firmantur. Sed monetarii peccatum deprehendit Illuſtr. Klotzius. Enimvero talia peccata aut ſtupore, aut negligentia, ſaepius fuiſſe commiſſa, exemplis comprobatur. Videtur vero ſibi vir doctiſſimus numum reperiſſe, cuius ope ille optime poſſit explicari. In altera parte eſt epigraphe DIVA FAVSTINA; in altera Ceres cum duabus facibus, et verbum AVGVSTA, apparet. Illum igitur numum a Chamillardo exhibitum, nullum eſſe alium dicit, quam hunc, ſed recuſum, talique modo corruptum. Neque etiam ſatyricus eſt numus ille Fauſtinae iunioris, qui habet altera parte caput Fauſtinae, altera militem nudum cum clypeo tantum et galea, quem ſeminuda femina brachio retinere velle videtur. Epigraphe eſt VENERI VICTRICI. Commemoratis variis doctorum virorum de hoc numo ſententiis, profert ſuam Illuſtr. Klotzius, atque ex Gemmis aliisque monumentis antiquis monſtrat, exhiberi Fauſtinam ſub Veneris figura, Aurelio, cui Martis perſona per adulationem tributa, blandientem, ſuisque illecebris eum demulcentem. Quemadmodum vero hunc numum ſatyricorum numero exemit: ita ingenue fatetur, parum abfuiſſe, quin alium Fauſtinae numum iis accenſeret. Exhibetur is a Patino in Numism. Imp. p. 252. Re vero diligenter expenſa, exiſtimat probatque auctor, populum quemdam, aut urbem aliquam, cultum Priapo exhibere voluiſſe, ſine Fauſtinae irriſione. Oſtendit ſimul exemplis, veteres ſaepe paullo obſcoeniora in ſuis monumentis propoſuiſſe, in quibus tamen nihil ſatyrici eſſet. Sequitur copioſa diſputatio de illo Gallieni numo, cuius inſcriptio eſt: GALLIENAE AVGVSTAE. Ac primum virorum doctorum de hoc numo ſententiae recenſentur examinanturque: omnia, quae in eo ap-

Mm 3 parent,

parent, diligenter indagantur: tandem hunc numum monetarii errore corruptum, et in honorem Gallieni cusum fuisse, probabiliter ostenditur. Perspicue igitur demonstravit Illustr. Klotzius, inter eos, quos nunc habemus, numos antiquos, nullos esse satyricos, nullos contumeliosos.

Progreditur deinceps ad recentiora tempora. Si hic fabellis quibusdam fides habenda esset, non diu nobis quaerendi essent numi satyrici primi. Numulos enim quosdam, manum extensam habentes, ab Imperatore Henrico IV. in contumeliam Rudolphi, cui in praelio prope Merseburgum a. 1080. manus abscissa, cusos esse putant. Sed horum numorum patria est Hala Suevorum: fuere illi deinde in aliis urbibus cusi: ille cum rosa debetur urbi Altenburgo, cum et manus sit urbis, et rosa olim fuerit Burggraviorum Altenburgensium insigne. Neque satyricus est numus a magna illa Septentrionis Regina, Margaretha, cusus, qui datur a Koehlero (in libro: *historische Münz. Belustig.* P. VII. p. 241.) aliisque. Tradit et auctor quaedam de picturis ignominiosis, quas iis et paullo post secutis temporibus non ignotas fuisse dicit. Ingreditur Saeculum XVI. cuius primo anno numus satyricus tribuitur hic:

A. Facies viri cum mitra coronata. FERDINANDVS. R. AR. VETVS. VVLPES. ORBIS.

B. Lupus agnum rapiens et mordens. IVGVM. MEVM. SVAVE. EST. ET. ONVS. MEVM. LEVE. Verosimile videtur auctori, hunc numum non a Friderico II. Sicil. et Neap. Rege, sed ab aliis, qui Ferdinando non faverent, percussum fuisse.

Nullum vero, qui huc pertineret, numum antiquiorem, invenit illo, quem Ludovicus XII, Galliae Rex, odio erga Iulium II. pontificem Rom. ductus, a. 1512. cudit, cum his verbis: PERDAM BABILONIS NOMEN. Omnino, alii

alii numi eo tempore cusi testantur, non pepercisse homines pontificis maiestati. Memorantur duo huius rei exempla. Maxima vero eiusmodi numorum copia provenit eo tempore, quo de religionis purioris doctrina restauranda, pontificisque Rom. auctoritate minuenda, summa inter principes discordia orta fuit. Utraque enim pars alteram satyris, inprimisque picturis contumeliosis, cum ad pontificem, tum ad Lutherum irridendum factis, perstringere et exacerbare studuit. Plures huius generis numi recensentur, docteque examinantur. Non exiguum etiam horum numorum numerum protulit bellum inter foederatos Belgas, et Hispanos, turbaeque in illis regionibus ortae inde ab a. 1566. usque ad a. 1609. Confirmatur hoc ab auctore exemplis iis, quibus historia illorum temporum non parum illustrari potest. Pertinent porro ad hoc Saeculum duo numi maxime memorabiles: alterum, nobiles de Saldern, ab Henrico Iulio, duce Brunsuicensi, in sui ignominiam cusum fuisse, conquesti sunt; alter est is, qui in contumeliam uxoris Io. Casimiri, ducis Coburgensis, cusus fuisse dicitur.

Iam Saeculo XVII. maximus satyricorum numorum numerus editus fuit. Ex his praecipui tantum afferuntur. Omnium enim si auctor dare voluisset indicem, illud solum Saeculum totum librum postulasset. Commemoratur igitur numus in Belgio, in caedem Regis Galliae Henr. IV. cusus: porro numus, qui memoriam belli inter Hispanos et Belgas a. 1621. iterum orti conservat: post haec afferuntur numi ad historiam Cromwelli pertinentes. Facete numo quodam irrisit Regina Sueciae, Christina, eruditos quosdam viros. In hoc numo est verbum: ΜΑΚΕΛΩΣ, quod in lingua Suecica significat *excellenter.* Hoc verbo torsit Regina eruditorum ingenia, qui, quum id Graecum putarent, frustra eius significatum quaerebant. Sed non sunt numi toto hoc Saeculo magis memorabiles iis, qui post pacem Aquisgranensem cusi sunt, et complurium animos exacerbarunt. De his numis

Illustr.

Illuſtr. Klotzius eleganter praecipit, ac praecipue explicat eum, quem Galli aegerrime ferebant, cuiusque inſcriptio eſt: STA SOL, aut: STARE FECIT SOLEM. Nec minorem altera huius Saeculi pars numorum ſatyricorum numerum protulit. Ex his praecipue affertur, ſolerterque explicatur ille, quo Epiſcopus Monaſterienſis, Bernhardus de Galen, tantopere ſe laeſum putabat. Dedit etiam eo tempore Dania numos quosdam, quorum nonnulli ab auctore deſcribuntur. Anglia varios numos ſatyricos dedit, certe illorum cudendorum occaſionem praebuit. Inprimis annus 1688. quo Iacobo filius natus erat, et ſequentes, quibus et regno exutus, et illud ope Gallica recuperare ſtuduit, feraces fuerunt numorum ſatyricorum, ex quibus quidam commemorantur. Cauſſa etiam multorum talium numorum fuit bellum, quod a. 1688. Ludovicus cum Anglis, Hiſpanis, Belgis et Germanis geſſit.

Reſtant numi ſatyrici Saeculo XVIII. cuſi, quorum ingens eſt numerus. Ne vero totum Saeculum ſilentio praeteriiſſe videretur auctor, e primo decennio numos maxime memorabiles ita indicat, et explicat, ut iis varia hiſtoriae huius Saeculi momenta illuſtrari queant. Fuere etiam tales numi noſtra aetate cuſi, ſed ab his commemorandis abſtinere ſatius duxit. Non denique ſilendum eſt hoc, auctorem in praefatione dixiſſe, ſe hiſtoriam tantum numorum contumelioſorum ſcribere, non omnes omnino commemorare voluiſſe. Ceterum, quod auctor in eadem praefatione dicit, ſe lubentiſſime emendare ea, quae ipſe non ſatis accurate ſcripſiſſe videatur, id cum in appendice, ubi ſunt quaedam addenda et emendanda, tum alio loco *), luculenter demonſtravit. Edito enim iam hocce libro monuit p. 227. lin. 18. emendari debere verba ſic: *Cuius a tergore Caſtor:* et pag. 228. lin. 2. pro VII IAR legendum eſſe VIIVIR.

Ex

*) In actis litterariis, Vol. II. parte II. p. 218.

Ex iis igitur, quae de argumento huius libri diximus, apparere arbitramur, Illustr. Klotzium, cum eam rei nummariae partem, de qua antea nemo exposuerat, feliciter explicuisse, tum variis veterum monumentis insignem hoc libro lucem affudisse.

CAROLI FERDINANDI HOMMELII PALINGEnesia librorum Iuris veterum, seu Pandectarum loca integra, ad modum indicis Labitti et Wielingii oculis exposita, et ab exemplari Taurelli Florentino accuratissime descripta.

Lipsiae, impensis Theoph. Georgi. Tom. I. 1767. pag. 619. Tom. II. 1767. pag. 549. Tom. III. 1768. p. 622. 8.

Quantum utilitatis bonus iuris civilis interpres ex diligenti fragmentorum veterum ICtorum in Pandecte hinc inde dispersorum comparatione capiat, non opus est dicere, cum nemo fere sit nostrorum iurisperitorum, (quod quidem speramus,) qui hac de re dubitet. Sane ex quo tempore primum *Labittus*, deinde alii, (inque his novissime *Wielingius*,) iustos et accuratos indices contexuerunt, quibus egregia loca divulsa coniungendi ars maxime iuvatur, extiterunt quamplurimi interpretes melioris notae, qui his instructi subsidiis, legum scientiae, veras earum rationes indagantes, magnam lucem attulerunt. Unum tamen post *Labitti*, *Augustini*, *Freymonii*, atque *Wielingii* labores supererat incommodum, idque gravissimum, ut singula loca, quae coniungenda index tantum significabat, in ipso corpore iuris viginti aut pluribus titulis dispersa, sigillatim essent evolvenda, quod, sicut remoram iniiciebat diligentiae lectoris, ita eiusdem patientiam valde exercebat. Hoc vero impedimentum etsi *Brencmannus*, et post eum *Brunquellus*, removere tentaverant, neuter tamen perfecit. Uterque enim praematura morte extinctus est. Quod igitur diu multumque desideratum fuit ab omnibus solidioris iurisprudentiae studiosis, opus, in quo singula Pandectarum loca, secundum seriem librorum ICtorum,

ex quibus ea desumta sunt, ad modum indicis Labitti congruo ordine disposita apparerent, tandem adgressus est illustr. *Hommelius*, vir ad Iurisprudentiam ornandam et amplificandam natus, tribusque voluminibus, quorum titulum indicavimus, veterum prudentum oracula, hac, qua diximus, ratione congessit, praestititque id, in quo summum meritum ponendum esse omnes uno ore affirmant. Certe, si nec aliis egregiis libris editis de nominis immortalitate auctor sibi iam prospexisset, hoc unum incomparabile et ingentis laboris opus, ad perennem gloriam consequendam sufficeret. Ut autem praestantia huius instituti magis innotescat nostris lectoribus, singulas virtutes breviter recensebimus. Non contentus fuit *Hommelius* digerendis iis ICtorum reliquiis, quae in Pandectarum corpore tamquam e naufragio servatae sunt; sed omnia, quaecunque extant, et apud *Schultingium* occurrunt, fragmenta eorum iurisperitorum, ex quorum scriptis Digesta compilata fuerunt, suis libris restituit, iustisque inseruit locis. Sic v. c. quae de Caii et Ulpiani libris extra Pandecten supersunt, etiam hic reperimus ex *Schultingio* adiecta. *Fragmentum* quoque *Regularum veteris ICti*, a *Dositheo* servatum, quod *Ulpiano* tribui solet, non quidem ex *Schultingii*, apud quem tantum latine deprehenditur, sed ex eleganti graeca *Roeveri* editione, graece ac latine addidit. Ut adeo omnia, quae ex cuiusvis veteris ICti scriptis ad nos pervenerunt, secundum iustam seriem collecta, uno quasi momento intueri possis. In assignandis vero cuilibet ICto locis, ordinem tenuit literarum, ita ut *primo* Tomo Africani, Alfeni, Anthiani, Aquilae, Arcadii, Caii, Callistrati, Celsi, Florentini, Galli, Hermogeniani, Iavoleni, Iuliani, Labeonis, Macri, Maeciani, Marcelli, Marciani, Mauriciani, Maximi, Menandri, Modestini, Mucii, Neratii, Papiniani, atque Papirii reliquiae appareant: *altero* Paulus, Pomponius, Proculus, Rufinus, Sabinus, Saturninus, Scaevola, Tarruntenus, Terentius, Tertullianus, Tryphoninus, Valens, et Venuleius sistantur: *tertium* denique volumen solius *Ulpiani* monimenta contineat. Ad haec insignia merita accessit etiam hoc, ut lectio Florentina ex Taurelli editione quam adcuratissime exprimeretur. Qua in re illustris *Hommelius* omnes superavit, qui

qui ante eum id tentarunt, ne *Contio* quidem ac *Charonda* exceptis. Quod beneficium agnituros esse credimus omnes, qui non ignorant, quantum praestet veram ac genuinam legis explicandae lectionem nosse, quibusve de raritate ac summa caritate editionis Taurelliae constat. Unum restat a doctissimo editore absolvendum, ut easdem manus obstetricias singulis constitutionibus in Codice Iustiniani dispersis, ad seriem Principum, a quibus datae sunt, eas disponendo, adhibeat. Sane se hoc facturum esse, interiecto simul Codice Theodosiano, nec non Gregoriani atque Hermogeniani particulis insertis, in praefatione promisit. Quod ut proxime fiat, iurisprudentiae caussa optabile est.

ACTA ECCLESIAE GRAECAE ANNORUM MDCCLXII et LXIII, sive de Schismate recentissimo in Ecclesia graeca subnato, commentatio: Auctore M. IOANNE FRIDERICO LE BRET, Ill. Gymn. Stutg. Professore Geographiae Ord. Acadd. Robor. et Florent. Socio.

Stutgardiae, apud Io. Bened. Mezler, MDCCLXIV. pl. 8. octonis.

Schismatis in Ecclesia graeca nuper orti accurata descriptio, quam *Auct.* hoc suppeditavit libello, historiae ecclesiasticae amicis non nisi gratissima esse potest, quoniam omnia ad hanc rem spectantia e genuinis fontibus sunt deducta. Duobus vero capitibus haec tractatio absolvitur. *Primo argumenta curiae Romanae ex Actis pertractantur, cum anacrisi.* Quae capita Venetis obiiciantur, ex Brevi in hac causa tunc a Papa Clemente XIII. ad ipsos misso, statim ab initio libelli proposito, conspeximus. Primam obiectionem, *de antiquae Venetae pietatis et studii erga ecclesiam catholicam diminutio*, sic diluit, ut ex consensu cum catholicis in fidei capitibus et morum doctrina, impietatis crimine Venetos liberet, eosque auctoritatem Papae non tantam, quanta iactitatur, agnoscere, principiis ecclesiae gallicae clam favere, et a Brevibus,

Bullis, Sanctisque, v. g. Gregorio VII, si ullo unquam modo Principis auctoritas petatur, abstinere dicat. Studium contra in catholicam religionem ex concilio Florentino Tridentinoque probatum dedit; obiter tamen monuit, studio Venetorum nequaquam, id, quod dissentientes, Lutheranos, Calvinianos, et Graecos tolerent, et antiquas leges in ipsa forma reipublicae fundatas retineant, obesse, quoniam haec ad iura principis maiestatica pertineant. Alteram de *episcopo, cuius eligendi potestas graecis facta*, *eum schismaticum esse, illicite ordinatum*, *manuumque impositionem extra ecclesiam suscepisse*, sic refutavit: ecclesiam graecam semper a romana avulsam fuisse, quare *schismatis* definitionem ad illam non applicari posse, quae et inter Pontificios arbitraria sit; deinde, an *Facea* sit *Schismaticus*, hoc pertinere ad rem singularem. *Illicitam* autem *ordinationem* Faceae fuisse, hoc modo retudit, quia *canonice* electus, et a Senatu, cum Patriarcha Constantinopolitanus quibusdam de causis id recusasset, *confirmatus* est. *Examen* vero, quod subire debent ordinandi, multi vel ob dignitatem reipublicae, vel ob iura nationis et ecclesiae orientalis, subire non tenentur. Ergo hac quoque ex causa Facea eximendus, qui praeterea ordine legitimo, tum ratione subordinationis, tum ratione consecrationis, Corcyrae inauguratus est, quam propterea non illegitimam nominandam existimavit, quia, etiamsi nullius penes Latinos, at penes Graecos tamen haud exigui sit valoris. Tertium momentum versatur in declaratione propensae Papae voluntatis, qua omnem conferre operam promisit, ut *Graecorum res iam diu confusae ac perturbatae ad pristinam sincerae doctrinae sanitatem reducantur.* Auct. ratione reddita de causis confusionis, inter quas temporum iniuria, mutata imperii forma, abusus varii, et exercitii religionis publici in quibusdam regionibus denegatio, facile eminent, ostendit, fieri plane non posse, ut voluntati Papae exitus respondeat, cum ipsi vires desint, graecaque natio a tali abhorreat Medico. Quare et Benedicti XIV. conatus irriti facti sunt, et fortasse Clementis XIII. tentamina parem exitum habitura sunt. Quartum

tum caput est *ignominia*, *quam Papa in Venetos redundaturam suspicatur*, *ex inquinata pietate et religione.* Adversus quod A. bene monuit, religionem dominantem tolerantia civili non inquinari, nec illius iura infringi. *Conatus perversorum contra legem Dei,* ad quos dissentientes provocant, de Venetis Senatoribus, qui de Capite Graecis praeponendo cogitarunt, interpretatus est, et nullam in universum dari legem Dei scriptam, de non tolerandis secus sentientibus, docuit. *Laesam esse unitatem ecclesiae* ex eo refutat, quia stilo Romano non nisi illi unitatem convellere dicuntur, qui ab ea se avellunt; Graeci autem eam nunquam acceperunt, igitur nec hoc argumentum eos ferit. Tandem monitum Papae *de apostolica auctoritate* ex eo retundit, quia haec non eius fori sint, sed ad iura Principum maiestatica pertineant. Quinto: *provocare Papam ad facta historica,* v. c. *a*) *a Leone X. impetrasse Venetos et Graecos*, *ut S. Georgii aedes immediate sedi Rom. subiiceretur.* Testimonio hoc nititur Flaminii Cornelii, qui ex monumentis ecclesiae Venetae probavit, templum istud, at alio prorsus fine, subiectum fuisse Sedi Rom. Item Petri Antonii Muazzi apologia MS. pro graecis, negat, fundatores huius ecclesiae unquam fuisse Graecos Unitos; constat quoque inter omnes, neque Graecorum huius coetus aliquem Inquisitionis tribunali esse obnoxium, neque reliquas sese eidem potestati submisisse ecclesias. *b*) *Sanctiones Decemvirales prostare A. 1534. et 1542. de Catholicis Presbyteris regendae ecclesiae praeponendis, qui se catholico Patriarchae probassent.* Notari meretur, Graecos sano sensu vocari *Catholicos*, eosque nunquam Romano-catholicos dictos. Princeps quoque Venetus, minis ac obiurgationibus Archiepiscopum Candiae, A. 1578. Graecos ad professionem fidei Rom. impellentem, ne Graecorum libertatem conscientiae turbaret, ad obsequium revocavit; quid? quod Veneti eandem libertatem lege A. 1569. lata iam Graecis concesserant. *c*) *Sanctiones has hominum pravitate labefactatas, A. 1720. renovatas fuisse, remoto sacrorum ministro, Schismatis opinione infecto.* Sexto *queritur* Pontifex Max. *invalere Schismaticos*, *gemere*

Catholicos, et afflictos iacere, schismaticam perfidiam religioni insidias struxisse, lupum in ovile dominicum induci, altare profanum erigi, cathedram erroris et pestilentiae constitui. Septimo, *esse se Speculatorem in domum Israel, agi de fide et de servanda illa incorrupta.* Querelas Papae duobus Brevibus contentas, ea inserendo suae tractationi, nobis A. ante oculos posuit, quorum alterum d. 22. Ian. 1763. alterum d. 30. April. datum est. Totius vero rei summam observationibus doctis non proposuit solum, sed et illustravit, non iura Graecorum tantum vindicavit, sed etiam confirmavit. Tandem ab A. 1722. usque ad 62. de capite Graecis dando fuit deliberatum, quod cum concessum esset, Schisma inter Graecos denuo exortum est.

Secundo iam capite *Acta Patriarchae Constantinopolitani proponuntur.* Summam eorum A. quae Constantinopoli acta fuerunt, ex epistola Patriarchae graeci, *Ioannichii*, throno suo iam detrusi, ad Patriarcham Corcyrensem data, quam inseruit, exhibet. Ex hac epistola colligit: 1) Patriarcham novae Romae Patriarcham veteris in formula benedicendi, qua remissionem peccatorum offerat, imitari, quam formulam, optative si interpreris, non esse reprehendendam ait. 2) Sese nominare Patriarcham ex misericordia divina, id notare, eum a sede romana quoad electionem non pendere. 3) Eum subiectioni, quam ipsi praestant reliqui episcopi, gratiam tribuere, appellari ab eo dignitatem Patriarchalem fontem, principium, et caput huius gratiae, coniungere cum eadem gratiam Sp. S. efficacem. 4) Inquisivit A. in sensum verborum: *annexam esse vim Sp. S. efficacem.* 5) Ex mente Patriarchae hanc gratiam per consecrationem sive ordinationem aliis communicari, fusius declaravit. Deinde Patriarcha de obsequio ab inferioribus praestando differit; quae omnia selectioribus observationibus ex historia ecclesiastica depromtis ab A. illustrata sunt. Reliqua autem epistolae verba ad casum praesentem accedere docuit, nam notavit: primo Patriarcham ad usum antiquum provocare, quo Graeci Veneti

Metro-

Metropolitam Philadelphiae Episcopum ceu caput ecclesiasticum venerabantur. Secundo nos de disciplina ecclesiastica illorum fieri certiores, quae *a*) Principi committat decidere, an sit e republica, ferre eiusmodi caput, (quale fuit Gregorius,) an vero minus; quae, *b*) ne Princeps offendat, orthodoxis Christianis, (ex epistola Patriarchali,) potestatem concedit, eligendi sibi Archiepiscopum, accedente tum clero, tum populo, in partes suffragiorum; quod vero *c*) Metropolitani titulum Faceae, sive cuivis a natione graeca electo tribuant, id dignitati reipublicae Venetae respondere; quod autem *d*) Patriarcha de Synodo sua dicit, (in ea videlicet esse proponendum, si quid obstaculi in electione esset,) id institutis antiquae ecclesiae quam maxime convenire. *e*) Patriarcha praeterea urget, ad consilium in Synodo ineundum pertinere professionem fidei, ab Archiepiscopo et orthodoxis graecis subscribendam, quam ipse cum Synodo mature conceptam, ipsi coram ecclesia recitandam, suaque manu confirmandam miserat, tum demum Bulla patriarchali et Synodali perfectam iri electionem. Dies sequentibus epistolae verbis Faceae dicitur, provocando ad can. VI. Conc. Nicaeni I. et secundum conc. II. quibus Faceae repugnat inauguratio, cum valor antiquarum consuetudinum, ibi commendatus, sit laesus. Removit igitur eum Patriarcha ab Episcopali dignitate, et effectus huius degradationis in eum casuros esse, ut divina gratia omnique beneficio privaretur, pronuntiavit, et potestate vestibus sacris, relato quippe iam inter Laicos, utendi, ei interdixit. Haec sunt capita *prioris* epistolae, Mense Septembri 1762. datae. *Alterum* documentum est de d. XI. eiusd. anni, quo declaravit, Episcopum Leucadis et S. Maurae, Chrysanthum, itemque Cephaloniae Episcopum, Sophronium, propter consecrationem Faceae factam, quia legitima non esset, esse deponendos. Haec A. erudite examinavit, simulque evicit, Philadelphiae Metropolitam, ecclesiae graecae Venetae Metropolitam esse αὐτοκέφαλον, sed a nexu tamen cum Patriarcha Constantinopolitano immunem se gerere non posse. *Tertium* denique documentum huc redit, ut ecclesiam Venetorum

torum

torum graecam a Facea removeat, dat. a. d. 8. Novembr. eiusd. anni. Insertis his epistolis, succinctam facti speciem A. suppeditavit, hunc fere in modum: *Georgius Facea*, Sacerdos ecclesiae Graecae Venetorum, variis artibus Archiepiscopus Philadelphiensis electus; *Milia* autem, eousque vicibus Episcopi per septennium functus, reprobatus est. Facea igitur consecrationis causa se Corcyram contulit; Patriarcha vero Constantinopolitanus certior ea de re factus, ne ordinationem, antequam quibusdam abusibus, iuribus ecclesiae Orientis adversis, medelam parasset, susciperet, monuit. Fautores Faceae nihilominus, ut consecraretur, Sedique Episcopali immitteretur, urgebant. Princeps contra, Bullis patriarchalibus destituto, omnibus Episcoporum iuribus interdixit. Tempore electionis et consecrationis, per bina Brevia Papae uterque actus irritus declaratus est. At ecclesia Orientalis, praerogativam dignitatis, non auctoritatis, Papae concedens, Concilio eum voluit subiici. Fautores Faceae epistola falsa de proxime exspectandis bullis Patr. Graecos deluserunt, ut sacris immitteretur. Die 45. post Bullae Constantinopol. Venetias perlatae, sacro charactere Faceam privandum, omnesque, qui sacra cum ipso facere auderent, puniendos declararunt. Facea aliquot diebus post in templo comparuit: omnes fugiunt, ita ut solus fere relinqueretur. Recusavit tamen ipsius nomen ex Diptychis, Missa etc. deleri. Quare, cum commemoratio Faceae omnes in templo profanaret, nemo hanc aedem adiit. Accessit denique tertium Breve Romanum, quod aeque sine effectu fuit. Tandem evenit, ut, consecratus et consecrantes Constantinopolim de consecratione scriberent: quo facto Patriarcha Synodum convocavit, qua omnes in Faceae depositionem consenserunt. Patriarcha *Ioannichius* autem throno detrusus est. Brevem hic habes totius rei narrationem.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Iulii Anno MDCCLXVIII.

ΠΟΡΦΥΡΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΠΕΡΙ ἈΠΟΧΗΣ ἘΜΨΥΧΩΝ ΒΙΒΛΙΑ ΤΕΣΣΑΡΑ:

PORPHYRII PHILOSOPHI DE ABSTINENTIA ab esu animalium Libri IV. cum notis integris PETRI VICTORII et IOANNIS VALENTINI, et interpretatione latina IO. BERNARDI FELICIANI: Editionem curavit, et suas itemque IO. IAC. REISKII notas adiecit IACOBUS DE RHOER. Accedunt IV. Epistolae de apostasia Porphyrii.

Traiecti ad Rhenum apud Abrah. a Paddenburg MDCCLXVII. Alph. 2. plagg. 10. quaternis.

Quanto maiore, cum doctrinae et ingenii praestantia, tum usu ad cognoscenda accuratius recentiorum inprimis Platonicorum placita, sed multorum quoque in antiqua Ecclesia rituum naturam et originem, eruditis sese omnium temporum libri commendaverint, quos περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων Porphyrius scripserat: tanto melius haud dubie de orbe erudito merebitur is, qui his libris, iis quidem ad intelligendum haud ita facilibus, eam explicandis impenderit operam, quae raro, aut nunquam, lectorem curiosum destituat.

 Cui

Cui operae praeſtandae cum Cl. *Iacobus de Rhoer* viribus ſufficeret, nec tanti laboris moleſtia deterreri ſeſe paſſus eſt, quo minus litterarum elegantiorum progreſſum, quem eo ſuſcipiendo egregie adiuvari poſſe videbat, otio ſuo anteponeret. In quo conſilio capiendo ut laudari omnino meretur, ita in eo perficiendo, cum nusquam, quantum nos vidimus, per negligentiam aut incogitantiam id commiſerit, ut quidquam, quod iure et merito deſiderari poſſet, deficeret, magnam haud dubie gloriam conſecutus eſt. Neque enim in locis depravatis ſarciendis eam ſecutus eſt rationem, qua multi hodie delectari ſolent, qui cum aliter ſe expedire neſciunt, illico in verba Autoris, atque adeo ſententias, reſcindendo, obliterando, interſerendo, temere graſſantur. Exiſtimavit enim, in tuenda magis, dextreque explicanda, quam mutilanda pervertendaque Autoris ſententia, poſitum eſſe boni Interpretis officium. Quod ut aequitati magis conſentaneum eſt, ita maiorem haud raro ingenii vim, laborem ſaltem et diligentiam, deſiderare videtur. Quocirca ad emendandum quoque tum primum acceſſit, cum nihil in verbis ipſis aut contextu ſupereſſet praeſidii, quo defendi poſſent; idque ita effecit, ut ſignis, quibus oratio diſtingueretur, loco ſuo movendis, atque adeo ſine verborum ipſorum iniuria: aut litteris, quae, cum ſimili modo pingerentur, in figuras alienas deflexerant, reſtituendis: aut vocabulo denique, quod Autori ſimilibus in rebus exprimendis uſurpatum fuerat, aſſumendo: difficultatibus, quibus ſenſus impediretur, ſubveniret. Coniecturis ceteroquin virorum doctorum, inprimis Cl. Reiskii, ſi aliquid eſſe viderentur, minime quidem ita repudiatis, quin multo magis, cum exemplis, tum, ſi quid duri ineſſet, molliendo, maximam ſaepenumero vim iis adiiceret. Tum in vocabulis explicandis ſic verſatus eſt, ut in quibus iam a Viris longe eruditiſſimis, Weſſelingio, Hemſterhuſio, Reiskio, Valkenario, aliis, laboratum fuerat, hoc modo leviter tangeret, ſenſu, qui ſubeſſet, brevius exponendo, ceteris, quae ad ſtabiliendum et amplificandum pertinerent, in

eum

eum locum reiectis, ex quo copiosissima eorum cognitio rectisſimaque hauriri debet: in quo tironibus ad veram eruditionem comparandam, fontibus eius detegendis, operam sane haud levem praestitisse videtur; quae vero diligentiam eruditorum exspectare adhuc viderentur, haec ipse ita tractaret, ut exemplis, si non multis, at idoneis saltem et perspicuis, veram eorum significationem constitueret. Nec vero historiae, ceterisve eruditionis partibus, quarum magna in Porphyrio varietas et copia deprehenditur, ita defuit, ut quidquam, quod accuratius et copiosius diceretur, temere aliis relinqueret. Eruditionem denique, nescimus, an ingenium maius et solertiam prodiderit in locis investigandis inveniendisque, quae vel ex Scriptoribus sacris, tum Iosepho, Platone, Plutarcho, Porphyrius, vel ex ipso Scriptores Ecclesiastici, Hieronymus, Eusebius, Cyrillus, Theodoretus, alii, transtulisse, et in usum suum convertisse videntur. Quibus omnibus magnam inesse doctrinae Cl. Viri commendationem existimamus. Quae, ne soli iudicio nostro lectores confidant, exemplis, quae infra subiungemus, ut putamus, satis superque declarabitur.

Operi autem praefatus docuit, saepius a Viris doctissimis, Casaubono, Galeo, Davisio, aliis, eius edendi consilium fuisse agitatum, nec tamen ad finem perductum esse, ne ab ipso quidem Io. Fr. Thoma, Gymnasii Suidnicensis in Silesia Rectore, quo tamen nemo pluribus adiumentis, cum et Vaticanum exemplar antiquum, et lectiones Codicis regii Parisiensis, nec non animadversiones et emendationes Galei, la Crozii, Petiti, ipsi praesto essent, usus fuerat. Quibus omnibus, quod nec Exemplar Vaticanum, nec Codex Parisiensis, cum inquirerentur, reperiri possent, animadversionum autem istarum nulla spes esset, Noster destitutus fuit. Itaque hac inopia laboranti subvenere Viri docti in Hollandia et Germania, qui vel ipsi lectiones Codicum, a se collatorum, communicarunt: quod, praeter Cl. de Vries, qui in itinere Bri-

tannico ante aliquot annos duos Bibliothecae Bodleianae Codices cum editis libris comparaverat, inprimis fecit Cl. noster Reiskius, ille quidem haud contentus, Codicem Bibliothecae Paulinae Lipsiensis ad lectionum varietatem animadvertendam percurrisse, nisi simul, quod corrigi debere videretur, aut verbis melius intelligendis serviret, ingeniose admodum et erudite singulis fere in locis monuisset: in quo similem fere operam Cl. F. L. Abreschius praestitit; vel quos ipsi possidebant Codices utendos miserunt, in quo Cel. G. Meermannus benevolum se praebuit. Adiectam deinde Graeco textui monet Versionem latinam Io. Bernardi Feliciani, quod eam, ut omnium, quae haberentur, optimam, ita emendandis Graecis, aut stabiliendis, aptissimam, cum Cl. la Crozio iudicaret. Tum varias, quae prodierunt, operis huius Porphyriani Editiones, P. Victorii, F. de Fogerolles, Io. Valentini, describit, quam ultimam, erroribus prius Codicum autoritate emendatis, textui exprimendo subiecit. Pergit in genere scribendi, quo usus est Porphyrius, diiudicando, quod Attico quidem accedere, nec elegantiae expers, at durius tamen esse, et nimia traiectionum frequentia offendere, censet. Modice deinde de suo labore loquitur, atque usum, qui ad ritus Christianorum antiquorum intelligendos hisce libris legendis manabit, tum studium Porphyrii in imitandis Christianae religionis praeceptis, breviter attingit. Atque haec Praefatio habet. Huic subiecta est vita Porphyrii e Commentariis Eunapii et Suidae, cum interpretatione Feliciani. Totum vero opus claudunt 4 Epistolae, in quibus mutuo scriptis Io. Fr. Thomas et L. Urb. Siberus quaestionem disceptarunt, qua quaeri solet, an Porphyrius, relictis Christianis, cum quibus aliquando vixerat, ad castra Platonicorum transierit.

Exempla eruditionis et ingenii Autoris nostri, quorum tamen multo plura aciem oculorum festinanter legentis haud dubie fugerunt, pauca haec sunto: Lib. I. §. 7. n. 5. et §. 8. n. 1. duo loca Paulina illustrantur: quorum alterum 1 Tim.

4, 6.

4, 6. ἡ (διδασκαλια) παρηκολουθηκας, confertur cum loco Porphyrii, quem in manibus habemus: οἱ παρακολουθησαντες τῳ συμφεροντι του διορισματος — et Strab. L. 1. p. 5. τῳ πολιτικῳ παρακολουθειν, ad ostendendum, in verbo παρακολουθειν apud Paulum nihil esse aliud, nisi animo consequi et percipere, quod docearis. Alteri 1 Tim. 1, 8. ἐαν τις αὐτῳ (νομῳ) νομιμως χρηται — lux affunditur ex Porphyrio, Plat. in Min. p. 565. et Thuc. L. 5. c. 105, quibus χρησθαι νομῳ peculiari locutione de iis dicitur, qui legem observant, vel quibus ad observandum lata est. §. 10. Locus ad bene intelligendum aliquanto difficilior occurrit, dicit enim Porphyrius: ἐξεωσμενων των ἀλλοφυλων ζωων και της παρασπασεως, ἐπιλογισμον ἐλαβον τινες του συμφεροντος ἐν ταις προς ἀλληλων τροφαις, οὐ μονον ἀλογον μνημην. Cui Cl. Reiskius subvenire volebat, legendo περισπασεως, quasi cum animantibus exstirpatis simul sublata esset laborum molestia, quibus animus in varia distraheretur; vel της παρ' αὐτων περισπασεως, cum homines aegre, et non sine multis negotiis, beluas exterminare potuissent. Editor vero noster difficultatem sustulisse sibi videbatur, si, mutata interpunctione, hoc modo legisset: και της παρασπασεως ἐπιλογισμον ἐλ. τ. οὐ μονον ἀ μνημην του συμφ: ἐν τ. π. ἀ. τ. In quo fatemur nos aliquantum haesisse, cum sententiae quidem initium §. sequentis vim aliquam addere, nec tamen vocabulum παρασπασεως satis convenire videretur. Nec vero a nobis impetrare potuimus, ut in hanc Autoris sententiam, cetera ingeniosam, discederemus, cum paulo infra legebamus: παρα το μαλλον ἠδη του συμφεροντος ἐν τῃ μετ' ἀλληλων ἀθροισει λαμβανειν αἰσθησιν — quibus verbis cum nihil fere aliud, nisi quod in istis superioribus, dicatur, ut ἐπιλογισμος ad το συμφερον referretur, necessarium duximus. Itaque Reiskius hoc in loco magis placebat. Cuius Viri excellentissimum ingenium aeque mirabamur, cum §. 12. n. 4. videbamus, eum legere maluisse: οὐ γαρ ἐστιν οὑτω (ὁπως) ἐχον (ἐχοι) τουτο, ἀλλ' οὑπερ (ἀλλουπερ) τροπον ἡ (, ἡ) ἐπι των λοιπων —; et §. 13. lacunam, quae praecedit verba: πινακας παρεθηκεν ἀθειρας

παντοιων — hisce verbis inserendis: ἐπι τη της παλλαδος ὑποδοχη παρα τε τηλεμαχε ὁ δαιτρος κρειων πινακας — sic explevisse, ut nihil saltem melius nobis occurrat. Neque tamen ea eius admiratio nos ceperat, ut non videremus, melius §. 17. n. 3. egisse Editorem nostrum in retinendis verbis λοιμητε κατασχοντος, quam ipsum, cum λιμε mallet, quod nihil istam habere locutionem, quod insolens esset, vel ex commemoratis ab illo exemplis intelligeremus. §. 31. n. 4. Egregie exemplis docet, non solum corpus ipsum, sed affectus quoque, pravosque habitus, Graecis, atque adeo Scriptoribus Ecclesiasticis, χιτωνας fuisse appellatos, atque hos esse χιτωνας, ὁυς, quod Porphyrius vult, ἐσωθεν ἠμφιεσμεθα, sicut contra, ὁ χιτων ὁρατος τετος και σαρκινος, ut idem loquitur, sit corpus ipsum. Iustinus quidem Dialog. cum Tryphone pag. 385. vocat τας ἁμαρτιας ῥυπαρα ἱματια. §. 34. n. 10. illustratur vox λυγιζειν, quod proprium sit eorum, qui in palaestra ictus adversarii, caput aliamve corporis partem subito inflectendo, eludebant. Hinc dici de athletis, qui saltando corpus in molles quoscunque motus frangebant; ac tandem a flectendo et torquendo in significatum cruciandi transiisse, quem Porphyrius ipse L. 4. §. 13. adhibet. §. 42. n. 1. Quaeritur: quinam sint οἱ βαρβαροι, quos Porphyrius dicit το ὑιεσθαι κατα την αἰσθησιν παθαινομενον, προς τοις νοητοις ἐνεργειν, ἐκτραχηλισαι, quique ἐπι παν ἐιδος ἡδονης προηλθον ἐκ καταφρονησεως —? Merito exploditur sententia Petiti, qui Salomonem se hic reperisse existimabat. Nec vero de Epicureis, quod Thomasio placebat, Porphyrius cogitasse videtur, quos, cum ex Graecia oriundi essent, nec tantum, ut Editor vult, quod mitius de iis loqui solet, si recte coniicimus, vix βαρβαρες fuisset appellaturus. At vero, cur ampla illa significatione vox hoc in loco capienda sit, ut Iudaeos et Christianos etiam in universum comprehendat? Ergone hi, et eo quidem tempore, inprimis posteriores, ἐπι παν ἐιδος ἡδονης profusi erant? et num ἐκ καταφρονησεως, quod nullam voluptatibus corporis ad animum corrumpendum vim inesse censebant,

bant, adeoque indifferentes esse existimabant? Haec enim vocabulo *καταφρονησεως* significari, et quae praecedunt, et quae sequuntur, declarare videntur. Quidni de Gnosticis cogitemus? quos Platonicis recentioribus invisos fuisse constat, quique, si non omnes, attamen haud pauci, nominatim Carpocratiani, hunc errorem fovebant, quo nihil voluptates habere, quod animo noceret, crederetur. Ceterum locum, qui in sequentibus Reiskio videbatur corruptus, eleganter concedimus ab Editore vindicatum, verbis hoc ordine construendis: — *ἐκ καταφρονησεως, λεγοντες, και τον προς ἀλλοις ὀντα δυνασθαι τῃ ἀλογιᾳ ἐπιτρεπειν χρησθαι τουτοις.* §. 54. n. 9. Locum difficilem: *δει δε και το σωμα ἀπεθιζειν ὡς οἱον τε, της του κορου ἡδονης, οὐ της κατα την πενιαν πλησμονης, και γευσασθαι, ἱνα δια παντων διελθῃ,* quem ipse Reiskius, nisi multis interponendis, sarcire nesciebat, Editor sic explicat: corpus esse avocandum ab illa voluptate, quae e nimia ciborum copia nascitur, *οὐ της* — (sublata distinctione maxima,) non ab satietate, quae est *κατα τ. πειναν*, quae ad famis tantum depulsionem pertinet, (vel *κατα τ. πενιαν*, quae minimis est contenta, ut naturae paupertati succurratur; conf. L. 3. §. 27.) Haec bene se habent. At reliqua vix commode intelliguntur. Pergit enim sic: et sic experiri, ut vera illa voluptas (*ἡδονη ἀκραιφνης*) per omnia se extendat, totamque mentem ac corpus permeet. Nos ex coniectura Fogerolli *μη* (non *αἰσθησιν*) post *ἱνα* assumimus, nihil praeterea in verbis postremis, nisi quae in superioribus commendata erat, temperantiam, quaerentes, cum sensus hic subesse videatur: oportere cibo tam parce frui, ut tantillum modo eius, quod praesto sit, quod apponatur, nedum totum absumatur; aut forte *δια παντων* ad genera ciborum pertinebit, ut adeo non quolibet cibo, v. c. carnibus, vesci liceat. §. 57. n. 1. nota quidem occurrit observatio de verbo *ὑποστελλεσθαι*, qua docetur, esse in eo eiusmodi dissimulationem, quae ex metu proficiscatur; at vero vel exemplorum causa, quae afferuntur, si qui legerit, haud eum poenitebit. Lib. 2. §. 6. Locum difficillimum ingeniosa con-

coniectura ſanare tentabat Cl. Reiskius, quam heic adſcribere placet, ceteris, quae ibi habentur, lecturo relictis. Nimirum in libris legi ſolet: πομπευει γαρ ειλυσποα αγρωσις επι πυρηνιων ηγηριας, οσπρια δευς — — ηγητηρια — Is vero putat, in ειλυσποδ latere Scholium, illud quidem, cum in textum irreperet, depravatum; nam vocabulo αγρωσεως adſcripſiſſe aliquem in ſuo Codice ειδος ποας, quo doceret, eſſe herbae quoddam genus: ηγηριας eſſe tollendum, ηγητηρια autem ſic emendandum, ut legatur επ' (ειτα ſc. επομπευεν) ητρια. §. 21. Ceteris palmam in verbis: μαρτυρειται δε ταυτα ȣ μονον υπο των εν κυρβεων ϛηλων — Noſtrum pene dixerim praeripuiſſe, legentem υπο των (ſc. θυσιων) εκ κυρβεων και ϛηλων, quae duo vocabula, quemadmodum exemplis docet, Platoni et Euſebio iungi ſolent, conſentientem habens Cl. Abreſchium, qui aliud ex Themiſtio exemplum adiecerat. Referuntur eodem in loco litterae Cl. Rhunkenii ad Noſtrum ſcriptae, in quibus docet, librum περι ευσεβειας, quem Voſſius, alii, per errorem Theopompo Hiſtorico tribuerunt, habere Theophraſtum autorem. §. 29. n. 8. oſtenditur, proprie eos dici επερωταν τον θεον, qui oraculum conſulunt: Thuc. 1, 118. πεμψαντες ες Δελφους επερωτων τον θεον. §. 32. n. 3. inſigne occurrit exemplum ingenii et ſolertiae Editoris in locis pene deſperatis ita explicandis, ut nulla tamen verbis ipſis fiat iniuria, modo a conſueto conſtruendi ordine paululum diſcedatur. Nimirum ſcripſerat Porphyrius: παλιν αξιωθειημεν αν εις ȣρανον και το συμπαν γενος των εν ȣρανω θεων. ους νυν ορωντας τιμαν τουτοις, (ſic enim Fogeroll. et Valent. pro τȣτȣς) ων συναιτιοι χαρπων ημιν εισιν etc. Reiskius hic multa interſerebat; at noſter locum tuetur, legendo: αξιωθ. αν. εις ȣρανον (pro εν ȣρανω) και τιμαν παλιν το συμπ. — ους (pro τους) νυν ορωντας τουτοις (ſc. ημας τιμαν, ων καρπ. συν. — απαρχομ: μεν και παντας etc. Similem ingenii vim Lib. 3. §. 6. n. 4. adhibuiſſe videtur, quem Lectoribus legendum relinquimus. Idemque facit §. 12. n. 2. tollenda, ut ſaepius, interpunctione, verbisque in conſtruendo aliter diſponendis. Nec certe diſplicebit

cebit §. 13. n. 1. levis mutatio τȢ ἔπειτα in ἐπει, cum ſenſus inde, quemadmodum explicat, commodus naſcatur. Sed haec hactenus.

PSALTERIUM SYRIACUM. RECENSUIT ET Latine vertit THOMAS ERPENIUS, Notas Philologicas et Criticas addidit IOANNES AUGUSTUS DATHE, Profeſſor Linguae Hebr. Ordin. in Academ. Lipſ.

Halae, ſumtibus Orphanotrophei, MDCCLXVIII. 1 Alph. 8. mai.

Non eſt quod vereatur doct. *Dathius*, ne labor, moleſtus ſane, et perdifficilis, in hac Pſalterii editione ſuſceptus, viris doctis et linguarum orientalium peritis displiceat, aut inutilis videatur. Etenim dudum ab ipſis deſiderata fuit peculiaris V. T. Syriaci editio, quae cum faciliorem copiam daret, de pretio verſionis Syr. accuratius iudicandi, tum apud alios, in primis S. literarum ſtudioſos, ubeiorem linguarum Orientis cognitionem aemulantes, et ſupra vulgus ſapere cupientes, ſtudium excitaret, totius verſionis legendae, et ad criſin V. T. accuratioremque linguae Hebr. ſcientiam diligentius adhibendae. Cui deſiderio ex parte hoc libello ſatisfecit Cl. Dathius, vir acutiſſimi iudicii, plurimae induſtriae, quodque in primis V. T. interpretem decet, praeclarae et non vulgaris linguarum orientalium omnium eruditionis; atque ita quidem ſatisfecit, ut ſpem facere poſſimus certiſſimam, fore, ut ſtudium, in hoc labore collocatum, et viris doctis ſit iucundiſſimum, et adcognitionem linguae Syr. atque adeo accuratiorem V. T. interpretationem fructuoſiſſimum. Quod ut eo luculentius intelligatur, virorumque doctorum ipſius libri legendi cupiditas incendatur, paullo accuratius totius libri argumentum indicabimus, et quam in

eo edendo rationem, quodquê consilium, et quomodo secutus sit, paulo copiosius exponemus.

Ac primum quidem praefatio, cum, ut omne id, quod in hoc libro praestitit, plena sit varia eruditione, quae se utilitatis, et novitatis etiam gratia commendet, digna nobis visa est, in qua diutius moraremur. Absolvitur autem quatuor omnino partibus: prima agit de aetate versionis Syr. altera de auctore, de usu critico tertia, consilium denique, quod in Psalterii editione secutus sit, enarrat ultima.

Antequam vero de priori parte exponat, ipse quid sentiat, profert, laudabili, quae ei propria est, modestia, dubitationes, easque, ut nobis quidem videtur, valde graves, contra coniecturam, novam sane, et eleganti ingenio S. R. Semleri dignam, qui nuper P. 1. Praeparationis ad Theol. Hermeneut. pag. 382. sq. repudiatis narrationibus Syrorum, ad Salomonis usque tempora, aut ad Christi aetatem Versionis Syr. antiquitatem referentium, tempus ei assignavit longe posterius, existimavitque, eam probabiliter factam esse ex Origenis Hexaplis, adeoque non longe post eorum editionem, ex laterculo, in quo textus hebraicus literis hebraicis scriptus fuerit. Cuius coniecturae tres attulit rationes, quarum prima nititur versione Syriaca loci Gen. I, 1. *initio creavit Deus* ܝܬ ܫܡܝܐ ܘܝܬ ܐܪܥܐ *coelum et terram*, quae versio ad Aquilae ἀκρίβειαν formata sit, vertentis: *σὺν τὸν οὐρανὸν καὶ σὺν τὴν γῆν.* Sed egregie monet Dath. primo, Syrum interpretem admodum raro, scilicet praeter hunc locum septies tantum, isto ܝܬ ad exprimendum hebr. אֵת usum esse, sed potius alias, ut statim in versibus sequentibus huius ipsius cap. non ita hebraice, aut potius chaldaice (nam est Chaldaeorum paraphrastarum יָת) vertisse, seque in ceteris linguae Syr. bene peritum probasse. Hanc igitur istius formae raritatem per totam versionem simplicem haud obscure indicare, illam in paucis his locis invito quasi auctori excidisse,

disse. Fortasse etiam interpretem, quia gente Iudaeus fuit, illud ית patriae linguae proprium, non omnino ignotum Syrorum linguae existimasse. Deinde non intelligi posse, si Syrus interpres istam nimiam Aquilae ἀκρίβειαν ante oculos habuerit, cur omnis ista imitatio tantum intra voculam ית substiterit, cur non etymologias vocabulorum hebr. ut ille constanter fecit, in sua versione indicaverit, sed potius textum hebr. eiusque verum sensum secutus sit, quod multis exemplis probavit Cl. D. in his Ps. II, 12. V, 5. 11. reliquis, in quibus Aquila etymologiam, Syrus genium linguae secutus est. Ex his locis, et longe pluribus, luculenter patet, hunc versionem suam non ad vitiositatem illius composuisse.

Sequitur altera ratio Semleri, eaque inde ducta, quod Gregorius Bar-Hebraeus, aliique scriptores Syri, Origenis Hexaplis cum notis eius criticis semper usi sint, immo MSS. exemplaria Syriaca et Arabica cum illis notis et signis Origenianis extent, ex quibus magna illa textus graeci confusio non infeliciter possit corrigi. Id verissimum quidem putat Dath. sed negat inde colligi posse, versionem simplicem ex Origenis Hexaplis esse factam. Usus enim versionis graecae notarumque Origenis toto coelo differt ab aetate versionis simplicis, de qua quaeritur. Praeterea ex eodem Gregorio, quem locum affert D. luculenter patet, usum versionis graecae fuisse tantum inter Syros occidentales doctiores, eundemque non attigisse aetatem usus atque auctoritatis versionis simplicis, cuius aetas antiquitus potius ex hoc ipso usu atque auctoritate, quam tuita est, postquam nova versio Syriaca ex septuaginta virali facta, innotuerat, huic, atque adeo operi Hexaplari Origenis ipsi, praeponenda videtur.

Huic argumento Semleriano simile est ultimum, scilicet, fieri vix potuisse, ut interpres Christianus textum hebr. Iudaeorum, de quibus Christiani multas ob causas male sentiebant, praeferret Hexaplis Origenis, viri summi, et maxi-

mae auctoritatis, cuius opus postea quoque ab interpretibus Syris saepissime sit adhibitum. Cui Dath. ita respondet: *Primo, quis non videt, Virum Cl. sumere in hac ratiocinatione id ipsum, quod est in quaestione, nempe aetatem versionis simplicis posteriorem esse Hexaplis Origenis. Etenim interpreti Syro optionem tantum relinquit inter textum hebr. qui in Hexaplis Origenis legebatur, et inter Codd. hebr. Iudaeorum eiusdem aetatis. Deinde, quid impedit, quo minus interpres ipse fuerit Ex-Iudaeus, qui vel non haberet copiam Cod. Hexaplaris, vel malebat uti Codice et textu cui erat adsuetus.* In eo quidem assentitur Semlero, ex fragmentis, quae apud doctores, veteris ecclesiae ex Hexaplis Origenis sub nomine του Συρου commemorentur, nihil posse tuto ad aetatem versionis simplicis colligi. Etenim ut certo dici nequit, utrum Origenes ipse illam notam in opere posuerit, an Patres sequioris aetatis lectiones versionis Syriacae, quaecunque illa fuerit, margini Hexaplorum adscripserint; ita certissimum est, istas lectiones non pertinere ad versionem Syrorum simplicem. Quod ut pateret, recensuit p. XVI. sq. lectiones του Συρου, quas hoc nomine Patres ex Psalmis laudant, eas certe, quae a Montefalconio collectae in Hexaplis extant, indicata simul lectione versionis simplicis. Atque hic tanta varietas conspicitur, ex qua facile quisque possit intelligere, non esse versionem Syrorum simplicem, quae Syri nomine in Hexaplorum fragmentis laudatur.

His praeclare demonstratis, suam profert de aetate versionis simplicis sententiam. Tantam quidem eam non esse putat, quantam ei Scriptores Syri tribuunt, neque etiam Origene iuniorem: sed media via incedit, atque ei tempus assignat sub finem Sec. I. aut initiis II. Quod quidem tempus diserte non determinat, sed tamen ex iis, quae dixit, id potest satis perspicue colligi. Non omnino repudianda ipsi videntur testimonia Syrorum de aetate versionis simplicis, *non ut plane iis assentiatur, sed ut eam eius aetatem, quae quidem ei per reliqua facta historica tribui potest, his testibus non*

temere

temere neget. Etenim de origine versionis simplicis aeque inter eos constare debuit, ac de alterius ex graeco factae, si utraque communem fontem, Hexapla Origenis, habuisset. Quum vero huic non maiorem, quam vere habet, aetatem tribuant, causa patet nulla, cur illam ad remotiorem aetatem retulerint, ut ei maiorem auctoritatem conciliarent? Ea iam tum fuit maxima; quod ipsum antiquiorem aetatem prodit. Quod vero Syri ei originem adeo remotam tribuunt, id videtur factum esse ex defectu testimoniorum historicorum, quibus tamen non prorsus destituuntur ii, qui aetatem eius ad finem Sec. I. aut initia II. referunt, ut Pocockius et Waltonus, apud quos haec testimonia, qui velit, poterit legere.

Pergimus ad alteram quaestionem, aeque difficilem, *de auctore huius versionis, utrum Iudaeus fuerit, an Christianus, utrum unius, an plurium in ea conficienda partes fuerint?* In qua quidem tractanda ita versatur Dath. ut, breviter commemoratis Syrorum testimoniis, diversis illis, atque adeo incertis, ea argumenta proferat, quae, cum historica extent nulla, ex ipsius versionis indole petita sint. Interpretem igitur fuisse putat gente Iudaeum, patria Syriae partis incolam, religione Christianum. Ac primum quidem maxime probabiliter inde colligit, quia interpres, ut facile intelligi potest, si versio Syr. una continuatione legatur, linguae hebr. fuit peritissimus, qui ut sensum verborum hebr. ipse vidit, ita eundem non quidem semper, (nam interdum etiam erravit, quorum errorum alias, quam ignorantiam, causas esse patet, sed tamen utplurimum, clare indicare conatus est; quae peritia non Syrum arguit, nam cur Syri operam darent linguae iam dudum mortuae? sed potius interpretem ex Iudaeis, qui a prima pueritia imbuere solebant liberos lingua maiorum. Quoniam vero usus est dialecto Aramaca, f. Antiochena vel Comagena, inter reliquas elegantissima, eum partis illius incolam fuisse, cum magna veri specie colligitur. Nec probabilitate caret, quod Christianus fuerit. Solet enim

ſaepe tropos verbis propriis exprimere, aut cum aliis faciliori-bus mutare, ut Pſ. XVIII, 3. et fere ſemper in eiusmodi nominibus, quae Davides Deo tribuit ad ſpem ſuam indicandam, v. c. petra, et reliqua; quae breviter dicta ſunt, uberius explicare, ut Pſ. XLIX, 15. interrogationes affirmantes in propoſitiones affirmantes mutare. Quid? quod Pſ. CX, 3. fidem ſuam de aeterna filii Dei generatione a patre teſtatur; quae omnia non facile exſpectes ab homine Iudaicae religioni adhuc dedito. Alteram huius quaeſtionis partem, pluresne, an unus tantum huius verſionis ſit auctor, ita tractat Cl. D. ut non quidem ſimpliciter neget, verſionem Pſalmorum admodum diſcrepare a verſione Pentateuchi, ceterorumque librorum, quod quisque harum rerum peritus facile poteſt intelligere, ſi leviter modo hanc verſionem inſpexerit. Neque enim ullus verſionis Syr. liber, praeter unum Pſalmorum, tot habet verborum tropicorum difficiliumque explicationes, tot errores ſcribarum, magnum a recepta lectione diſſenſum efficientes, tot denique hallucinationes interpretis, aut vitia codicis, quo uſus eſt, ex literarum ſimilium confuſione orta. Atque haec diverſitas poteſt ſane ſuſpicionem movere, uno plures fuiſſe interpretes. Verum non ita eſt. Aliunde enim, quam ab auctoribus diverſis, originem trahere potuit haec diverſitas, ut ex coniectura oſtendit Vir Cl. non imbrobabili, et valde ingenioſa. Non quidem aſſentitur Rich. Simonio, qui Syros accuſat auctores inaequalitatis obviae in verſione ſimplici, quippe qui eam paſſim correxerint ad verſiones alias, ipſis uſitatas, et ex verſione τῶν ό factas. Quam quidem correctionem, ſive interpolationem, non prorſus negat D. nec tamen eam factam eſſe putat in huius generis lectionibus, de quibus iam quaeritur, nimirum, quarum ratio ex diverſa lectione peti nequit, et quae a verſione graeca diſſentiunt. Deinde, cur plures in Pſalmis occurrunt eiusmodi mutationes, quam in reliquis libris, atque etiam in quibusdam Pſalmis plures, quam in aliis, ſi Syri verſionem ſimplicem ſeptuagintavirali conformem reddere voluerunt? Cauſam

ſam igitur inſoliti huius diſſenſus repetendam eſſe putat ex frequentiori uſu Pſalmorum, in ſacris publicis praelectorum, ac propterea peculiaribus voluminibus a Syris Chriſtianis deſcriptorum; quo factum ſit, ut partim in parvos hoſce Pſalmorum libellos plures ſcribarum aberrationes irreperent, quod frequentius deſcripti fuerint; partim ii, qui eos ſibi deſcribendos curarint, margini explicationes vocum phraſiumque difficilium adſcriberent, quae deinde, ut factum eſt in aliis libris, textui ipſius verſionis ſint inſertae. Quae coniectura ut eſt in ſe probabilis, fit tamen probabilior ex eo, quoniam, cum in deſcriptionibus rituum obſervandorum a Syris in ordinandis eccleſiae miniſtris, ſaepe mentio fit Lectionariorum et Pſalteriorum, ſatis tuto colligi poteſt, eccleſiaſticos huius generis libros vere apud Syros fuiſſe in uſu. Atque ex eiusmodi Pſalteriis edita eſt verſio ſimplex in Polyglottis Pariſ. et Anglicanis. Ex his igitur colligit, in Codd. integris verſionis ſimplicis, qui Pſalmos non in hunc uſum eccleſiaſticum ſcriptos contineant, neque ex eiusmodi libello deſcripti ſint, cuiusmodi Codd. aliquos commemorat le Long, librum Pſalmorum fortaſſe multo cum minoribus mutationibus legi, adeoque hanc partem huius verſionis non magis, quam reliquas, a textu hebr. diſſentire.

Veniamus ad tertiam quaeſtionem, de *uſu critico* huius verſionis. Ac neque in hac aſſentiri potuit Simonio, qui exiguam omnino huius verſionis utilitatem eſſe iudicat, ob vitia ſcribarum, paſſim obvia, interpolationesque ad verſiones Syriacas et Arabicas, factas ex graeca. Quodſi enim propter has cauſas verſio aliqua ſua deſtituatur ad rem criticam utilitate, ſane nulla ſupereſt ex univerſa antiquitate, ex qua fructum aliquem ſperare poſſis. Nam omnes eiusmodi mutationibus et vitiis ſcatent. Immo vero plura deprehendi dicit in verſione τῶν ὁ, quam in verſione ſimplici Syrorum, quod luculenter patet ex collatione utriusque verſionis, ſi modo in uno Ieſaiae libro inſtituatur, in quo Syrus interpres plerum-

plerumque cum in universum, tum praecipue in locis c. IX. XXV. XXIV, 3. in quibus, ut in toto Iesaiae libro, οἱ ὁ tantopere hallucinati sunt, cum textu hebr. consentit, et sensum dat planum et perspicuum. Ac propter has ipsas caussas plane non audiendus est Gregorius Bar-Hebraeus, qui parum honorifice iudicat de hac versione, eamque *concussum fundamentum* vocat, permotus, ut haud obscure intelligitur, nimio erga versionem graecam favore. Longe aliter sentiunt alii, iique celeberrimi Syrorum doctores, qui maximopere laudant hanc versionem, eiusque dotem praecipuam commemorant hanc, quod textui hebr. bene respondeat. Id quidem negari nequit, neque etiam a doct. D. negatur, passim eam ex aliis versionibus esse interpolatam, nec tamen ita interpolatam, ut omnem ipsi denegare possimus auctoritatem criticam. Quodsi enim interdum consentit cum versione graeca, id ex Codicum diversorum consensu habere potest originem; ad quod recte dignoscendum iudicio critico opus est, sine quo omnino parum in his rebus proficitur. Et profecto requiritur adhuc, quod valde probat Cl. Dathius, Semleri iudicium, criticum huius versionis examen, idque, quam quidem factum est, accuratius, antequam usus eius ad collationem cum textus hebraei, tum reliquarum versionum antiquarum, tutus esse et fructuosus possit. Quem laborem, quantum quidem possit, in se susciperet D. doct. vehementer optandum esset, in primis cum iam in hac Psalterii editione laudabile fecerit initium. In qua quid praestiterit, nunc restat dicendum.

In textu Syr. describendo, et versione lat. adiicienda, secutus est exemplum editionis Erpenianae Psalmorum, quae quaternis Lugd. Bat. prodiit MDCXXV. cui tamen plane novam dedit speciem. Primum enim vocalium notas adscripsit, quibus editio Erpen. caret, ut neque tirones, neque magis exercitati, primo statim adspectu molestiae fuga a lectione deterrerentur. In quo quidem labore, taedioso sane et valde

molesto,

molesto, secutus est lectionem, quam Angli in Bibliis Polyglottis vocalibus adiectis indicarunt, quamque b. Michaelis in Syriasmo regulis comprehendit. Propter hanc causam puncta diacritica, quibus instructus est textus Erpenianus, et quae Syri, cum sine vocalibus scribunt, literis quibusdam adiicere solent, ad genera et personas in verbis facilius dignoscendas, delevit, relictis tantum punctis Ribbui et subscripta literis, ubi regulae grammaticae requirunt, linea occultante. Tertio literis Estrangulo, quibus numerus Psalmorum in editione Erpen. indicatur, mutavit cum usitatioribus, versuumque numeros ex ordine Syrorum omisit. Sphalmata denique, quae in Erpenianum textum irrepserant, non multa quidem, sed nonnulla tamen, correxit. Observarat in transscribendis vocalium notis ex textu Anglorum ad Erpenii textum frequentem dissensum Codicum, quibus Angli usi sunt, scilicet unius Usseriani, et duorum Pocockianorum, ab Erpenianis valde discrepantium. Igitur ab initio libri usque ad finem omnes lectiones diversas diligenter annotavit; quae, etsi non sunt semper maximi, nec tamen nullius momenti. Contulit etiam quosdam ex Psalmis cum Cod. MS. Bibliothecae Orphanotrophei Hal. (nam quo minus omnes conferret, impediit eum nimis sera eiusdem oblatio,) sed nullas observavit varias lectiones, nisi leviores, attamen inscriptiones alias, quam quae in Polyglottis Lond. leguntur, easque utplurimum breviores. Ceterum inscriptiones, sicut etiam Erpenius fecit, plane omisit, quia sunt nimis longae, nec magnae utilitatis, sed versionem addidit Erpenianam, tenacem eam quidem verborum Syriacorum, et parum latinam, sed tamen ad significatum vocabulorum cognoscendum non inutilem, quippe quae est instar indicis, quem iustis de caussis doct. D. non placuit addere. Nec tamen prorsus immutatam adiiciendam curavit versionem Erpenii, quin potius in multis locis correctam et emendatam, cuius rei specimina quaedam infra dabimus. Ac propter has mutationes, quas experta est editio Erpeniana, magnum profecto huic Psalterio

rio Syr. ſtatuendum eſt pretium, maximum tamen propter notas, quas D. addidit, quarum nunc quasdam afferemus, ut de iis iudicare poſſint lectores.

Sunt autem duplicis generis, vel criticae, vel philologicae, in quarum priori deſeruit Auctor morem plurimorum Criticorum, res minutas et nullius utilitatis anxia cura enarrantium, aut ſterilem quendam coniecturarum indicem exhibentium. Ampla ſane ipſi data fuiſſet obſervationum materia. Sed praecipuas tantum commemoravit, *quae fortaſſe non cuivis lectori ſtatim in mentem venirent*, *aut attentionem eius dirigerent*, *aut viam oſtenderent ad alia loca rectius diiudicanda*. In his igitur vel emendat loca vitioſa verſionis Syr. et quid legerit interpres in textu hebr. et unde vitioſitas orta ſit, plerumque coniectura indicat, quae ingenium Auctoris et acumen prodit; vel lectiones Syri faciliores receptisque meliores commendat, ea tamen, quam iam in ipſo laudavimus, modeſtia, et quae decet Criticum, in primis librorum S. vel in locis memorabilioribus conſenſum Syri ad vindicandam receptae lectionis integritatem commemorat; vel denique, ut paulo ante diximus, diſſenſum, qui eſt inter textum Erpenianum et Anglicanum, diligenter obſervat, adhibitis ſemper ceteris V. T. interpretibus antiquioribus. Ac prioris quidem generis ſunt: Pſ. II, 9. ubi pro תְּרֹעֵם, confringes eos, Syrus legit: תִּרְעֵם, paſces eos, ut et οἱ ό et Arabs, ſed Chaldaeus cum noſtra lectione conſentit. Pſ. IV, 7. ſecundam perſonam Syrus mutavit in tertiam: *expandet* ſuper nos lumen faciei *ſuae*, quae mutatio inde orta eſt, quod cum ultimo huius verſus vocabulo, *Iova*, ſequentem verſum incepit; atque haec verba, ſicut proxime antecedentia, pro verbis optantium ſalutem habuit. VII, 7. loco בְּעַבְרוֹת, literis transpoſitis, et ב cum פ mutato, legit: בְּעָרְפּוֹת, vertitque: ſuper cervicibus. Male! nam עֹרֶף eſt maſcul. XV, 3. loco וְחֶרְפָּה legit: וְשֹׁחַד, quae lectio, haud dubie ex v. 5. orta, non eſt probanda, cum ob

con-

consensum interpretum omnium in nostra lectione, tum ob contextum. XVIII, 46. יַחְרְגוּ vertit: claudicarunt, ut οἱ ό et Arabs, literis transpositis legit יחגרו, quod Chaldaice et Syriace est claudicare. XXXI, 4. male Syrus תְבְחנִי confudit cum תְּבְחֲמֵנִי et praeterea ultimum verbum תְבְחָלֵנִי prorsus omisit. Utrumque recte legerunt οἱ ό et quoad sensum bene verterunt. XXXVIII, 20. pro חַיִּים legit: חִנָּם. XXXIX, 2. pro מַחְסוֹם legit: מַחְשָׁא, literarum non magno discrimine, aliisque punctis subiectis. Non melius οἱ ό. Interdum deceptus fuit interpres noster, aut Codex, quo usus est, vitia multa habuit, ex sono simili vocabulorum orta: v. c. Ps. XXXVIII, 19. omnes interpretes אֶדְאַג vertunt: sollicitus ero, sed ille: mundabor. Scilicet non multum differt quoad sonum ab אֶדְכֵּא, cui hebr. זכה respondet. Hoc igitur Syrus in textu hebr. legit, aut legere sibi visus est, quanquam דכא in linguis chald. et syr. tantum est in usu. XXXIX, 12. loco עָשׁ, tinea, legit קַשׁ, stipula. XLIX, 9. pro חדל legisse videtur עמל, quae lectio ex confusione duarum literarum gutturalium ח et ע, gutture rauciori ex more Orientalium pronunciatarum, facile oriri potuit, et ד cum מ mutata. Confudit Syrus etiam verba, suae linguae propria, cum verbis hebr. ut Ps. XXXIX, 3. verbum Syr. חַשׁ doluit, cum hebr. חָשָׁה, siluit. LXX, 4. loco עַמּוּדֶיהָ legit עמוריה, vertitque: incolas eius, ex significatione Syriaca, quam lingua hebr. ignorat. LXXXIX, 48. חָלֶד vertit: fovea, quae significatio linguae Syr. propria est, hebraeae inusitata. Alias recte vertit; hl. autem error ortus est ex eo, quod loco מָה legit מִן. Interdum addit interpres noster quaedam, ut Ps. CVI, 29. integrum comma, quod tamen apud nullum interpretem antiquum reperitur; continet autem explicationem praecedentis. Idem fecit CXIX, 48. ubi tamen οἱ ό etiam eiusmodi additamentum videntur legisse, quamquam non omnino idem. Ps. CXLV, qui est alphabeticus, omissa est in textu hebr. una litera נ. Sed Syrus hunc defectum

 sup-

ſupplet, et v. 13. ſubſtituit integrum comma, in quo conſentientes habet omnes interpretes veteres, uno Chaldaeo excepto. Nec tamen in ullo Cod. reperitur. Sumtum autem eſt prius eius membrum ex Deut. VII, 9. poſterius ex v. 17. huius ipſius Pſalmi. XLV, 13. explicationis cauſa ex v. antec. repetit: ſupplicabit tibi; quae explicatio, ſive lecta fuerit in Cod. ſive non, placet D. Eadem ratione *οἱ ό*, modo in Plur. Omiſit etiam nonnulla, interdum ſingula verba, ut Pſ. X, 9. יַחְשֹׁף עָנִי, male! quia hoc modo magna vis et elegantia ſermonis periret. XXVII, 11. לְמַעַן שֹׁרְרָי, quae verba *οἱ ό* bene exprimunt. In eodem Pſ. v. 13. omittit verbum notabile לוּלֵא, ut omnes interpretes, praeter Chaldaeum; interdum vero etiam verſus integros, ut Pſ. LX. ult. et CIX, 10. quem tamen, ut et illum, reliqui interpretes omnes habent, quanquam hunc cum aliqua mutatione. Interdum in uno eodemque verſu omittit quaedam, et ſubſtituit alia, ut XXXV, 7. in quo ceteri interpretes cum textu hebr. conſentiunt.

Haec ad notas, in quibus textum verſionis Syr. correxit. Veniamus ad eas, in quibus lectiones Syri probat, receptisque praeferendas, vel faciliores eſſe oſtendit. Pſ. XI, 1. legit נודי et הרים pro הרכם, quo ſenſus commodus efficitur, ſcilicet: fuge in montes ſicut avis, i. e. quam celerrime. Eodem modo *οἱ ό* et Aquila. Originem lectionis receptae inde repetit, quod lectum fuerit: נדי הר כמו צפור, et ſcribae vitio duae literae particulae כמו ſubſtantive הר iunctae ſint. XXII, 6. יפיח aliter legit, fortaſſe: אוֹפִיעַ, aut: הוֹפִיעַ, ita et *οἱ ό* et Symmachus, quo ſane ſenſus facilior efficitur. XXVIII, 8. pro לָמוֹ, cum *τοῖς ό*, Arabe, et Vulgato legit: לְעַמּוֹ, quod contextus et locus parallelus Pſ. ſeq. v. 11. requirere videtur. XXX, 13. כָבוֹד vertit in accuſat. cum in hebr. textu ſit nominat. hoc modo: *pſallam tibi gloriam*, ex verſione Erpenii. Ad hunc verſum egregiam obſervationem reperies de ſignificatu poetico vocis

vocis כבד, pro anima, quam tamen non hl. ſed tum tantum obtinere putat, quando affixum habet pronomen primae perſonae. LXXIX, 7. cum reliquis interpretibus antiquioribus omnibus, loco: אָכַל legit: אָכְלוּ, quam lectionem praeter contextum, et allegationem huius ipſius loci Ier. X, 25. confirmant etiam duo Codd. MSS. a Kennicotto laudati. LVI, 9. *Ponis lacrimam meam* בְּנֹאדֶךָ, *in utre tuo.* Phraſis plane inuſitata! Sed Syrus cum ceteris, praeter Chaldaeum, leviſſima mutatione facta, legerunt: בְּנֶגְדֶּךָ; aut: לְנֶגְדֶּךָ. CIV, 11. *Onagri ſitim ſuam* יִשְׁבְּרוּ, *frangunt.* Syrus: יִשְׂבְּעוּ ſatiantur, ſ. ſitim explent. Οἱ ὁ paulo aliter, ſed non ad Syri facilitatem. Nec tamen ubique varias lectiones ſibi viſus eſt reperire D. ſed admonet potius lectores ſaepius, ut diſcant ſibi cavere a κρίσει temeraria. Ita XXXVII, 31. putares, Syrum et ceteros pro תִּמְעַד legiſſe: תִּמְעַדְנָה, aut ita legendum eſſe, propter ſequens Subſtantivum pl. num. אֲשֻׁרָיו. Sed non ita. Elegans enim eſt apud Arabes conſtructio nominis pl. cum ſingulari foem. gen. ut Schultenſius probavit, et clarum eſt ex multis locis. XCVII, 11. lectio textus hebr. אוֹר זָרֻעַ Cappello ob metaphoram inuſitatam dura videtur. Syrus ſane et ceteri clarius: orta eſt lux. Sed recepta lectio non eſt ſollicitanda, modo teneatur, verbi זרע ut et cognatorum זרה et זרח ſignificationem primariam eſſe in *ſpargendo.* Inſunt etiam in hac verſione lectiones quaedam, quibus uti poteſt Criticus in lectionibus textus hebr. dubiis diiudicandis vindicandisque, ut Pſ. 10. ubi in notabili illa voce Singularem Syrus expreſſit. XXII, 17. ſtat pro lectione כָּרוּ ſ. כָּאֲרוּ. LV, 22. et aliae eiusmodi, de quibus diligenter admonuit Cl. D. In primis digna eſt obſervatio ad Pſ. CV, 28. quae in hanc rem legatur.

Obſervationes Philologicae, quarum nunc quoque ſpecimina quaedam dabimus, pertinent vel ad integra loca, vel ad ſingula verba, cum hebr. tum Syriaca. Prioris generis ſunt: ad Pſ. XVIII, 4. ubi probat explicationem Geieri: *mente*

fere alienatus ad Deum clamavi, cum ob initium v. 7. quod manifeste refertur ad v. 4. tum ob similem phrasin Ps. LXI, 3. ad eundem Ps. XVIII, 34. admodum probabiliter ex parallelismo sententiarum, et loco Hab. III, 19. colligit, בָּמוֹתַי esse synonymum τῶν רַגְלִי. v. 35. נִחֲתָה, in quo valde se torquent interpretes, deducit a נחת, et construit cum זְרֹעֹתַי nomine plur. num. ex Arabismo et Hebr. atque ita sensus efficitur commodus, atque adeo elegans: *validissime attrahunt et incurvant brachia mea arcum aeneum.* Ad v. 41. prius membrum, quod Syrus non male explicat, ita vertit: *hostes meos mihi necandos tradis*, coll. Exod. XXIII, 37. et parallelismo seq. membri. XXII, 30. defendit in ultimis verbis, in quibus Syrus et οἱ ό legerunt: נפשי, integritatem lectionis receptae, explicatque per ellypsin אשר, hoc modo: *qui animam suam h. e. se ipsum servare non potest,* sensu plano et facili. CXXXVII, 5. probat explicationem, quam interpres noster dat verborum hebr. תִּשְׁכַּח יְמִינִי, adiecto affixo primae personae: *obliviscatur mei dextra mea,* i. e. non amplius munere suo fungatur, luxetur, aut torpore corripiatur. Nam versus seq. manifeste hanc interpretationem confirmat, et similis quoque phrasis est Iob. XXVIII, 4.

Haec de interpretationibus integrorum locorum et phrasium; venimus ad verba singula. Ps. XIX, 4. vocem valde vexatam קַוָּם cum Pocockio interpretatur per clamorem, ex ling. Arab. in qua verbum קוי signif. clamare. Hinc veteres interpretes, hanc significationem non ignorantes, ut οἱ ό, per φθόγγον exprimunt, ex quibus et Paulus ita Rom. X, 18. Symmachus per ἦχος, Hieronymus et Vulgatus per sonum. XXXVII, 3. אֱמוּנָה intelligit de *securitate,* hoc modo: tunc terram inhabitabis, et secura quiete frueris. XCI, 4. סֹחֵרָה significare *clipeum,* cum ex voce צִנָּה, cui ut synonymum iungitur, tum ex etymologia ostendit. Nam סחר in primaria significatione est: *circumivit*, hinc secundariae, *negotiandi* in lingua hebr. et *mendicandi* in syriaca: de qua ad Ps. CXXI, 7. latius egit. CXXXVII, 3. diligenter egit de voce admodum

dum difficili חָלַל, cuius significationem primariam ex lingua Chald. vel Syr. repetit, in qua est: *exaltavit*, affertque fragmentum graeci cuiusdam interpretis anonymi, quod Drusius exhibet: οἱ καταλαζονευόμενοι ἡμῶν, *qui arroganter se gerebant adversus nos.* Atque haec versio nostri loci bene conciliari potest cum significatione exaltandi, si dicamus, hanc primariam significationem translatam esse in lingua hebr. ad fastum et elationem animi, eodem modo, quo Hebraei גבה usurpant. Addere potuisset Vir Cl. etiam in lingua hebr. ut nobis quidem videtur, primariam significationem non plane esse inusitatam; occurrit enim Ezech. XVII, 22. ubi de monte dicitur, et τῷ גבה ut synonymum additur. Quod si ita est, multum sane facit ad ipsius explicationem probandam. CXXXIX, 5. protulit eruditam observationem Schultensii de verbo זרה, quod hl. ex lingua Arab. sit: *cognoscere*, ut etiam Syrus vertit; idque probat partim ex phrasi, Arabibus valde usitata, qua *cingere aliquid scientia* dicunt pro: *accurate aliquid nosse*, sive simpliciter *cingere* pro *cognoscere*, partim ex collatione verbi Arabici דרה, scire. CXL, 11. vocem ἅπαξ λεγ. בְּמַהֲמֹרוֹת, quam Syrus omisit, erudite illustrat ex lingua Arab. Scilicet a verbo חמר est substant. מחמר, quod omni ex parte respondet hebr. מַהֲמֹרָה et significat effusionem et impulsionem vehementiorem aquae, et speciatim pluviae; atque haec significatio, ut facile quisque ex contextu potest intelligere, aptissima est huic loco. His observationibus similes sunt, quibus dictionem Syriacam illustravit. Ps. X, 17. docte agit de vocabulo ܛܘܝܒܐ, quod respondere monet graeco ἑτοιμασίας, omnemque apparatum ad alacriter aliquid agendum indicare, a quo deinde traductum sit ad alias quoque res vitae communis. Igitur Syrus interpres non inepte *preces piorum* vocat *praeparationem s. potius apparatum cordis eorum*, atque etiam οἱ ό eodem modo, quanquam a textu hebr. alieno, hunc locum verterunt: τὴν ἑτοιμασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν. Eodem verbo Ps. XXI, 3. Syrus exprimit vocem hebr. ἅπαξ λεγομένην

μένην ארשת quam οἱ ό per δέησιν verterunt, et Arabs שואלא, petitionem. LXVIII, 14. explicat vocem ܫܦ̈ܐ, quae est a ܫܦܐ, polire, limare, ſicut chald. שְׁפַח terere, atterere; hinc Subſtantivum in lingua Syr. ſignificat ſtimulum, ſ. ſpinam pungentem, quo nomine Orientales in ſtilo ſubliniori hoſtes ſolent inſignire, ut 1 Sam. XXIX, 4. In N. T. legitur 2 Cor. XII, 7. de ſtimulo Paulum pungente.

Reſtat, ut emendationum, quas experta eſt verſio latina Erpenii, pauca quaedam exempla afferamus. Pſ. V, 13. verba: ܡܓܢܐ ܡܩܒܠܬܐ verterat Erpenius: ſcutum complacentiae. Parum accurate! Nam nomen non eſt in ſtatu conſtructo, neque ܡܩܒܠܬܐ eſt nomen, ſed participium in Pael, quod in eadem forma legitur Luc. IV, 19. et in maſc. Pſ. XXII, 6. Igitur vertendum erat: ſcutum acceptum. XLI, 7. Erpenius, ut antecedentem verſum, interrogative verterat. Non bene! Nam ܐܦܠ ſequente ? ut aliae particulae, ita conſtructae, amittit vim interrogandi. CXXIX, 3. ܢܓ̈ܕܐ non bene verterat: flagellantes, quia tum eſſe deberet Particip. in Pael, in qua coniugatione verbum ipſum hanc ſignificationem tantum habet. Sed hl. eſt nomen, flagellatio, plaga, cuius pluralis etiam in N. T. legitur. Deinde ܡܩܒܠܢܐ active verterat, cum contextus ſignificationem paſſivam requirat, quam etiam in quibusdam locis habet, quorum nonnulla hic allata ſunt. CXXXIX, 17. verſionem textumque ipſum mutavit doct. D. ſcilicet loco ܪ̈ܚܡܝܟ, miſericordiae tuae, ſubſtituit ܪ̈ܚܡܝܟ, amici tui, quae lectio eſt in Bibliis Angl. et textui hebraico conveniens. Sed haec ſufficiant.

ONOSAN-

ONOSANDRI STRATEGICUS AD CODD. MSSTI fidem expressus, et ex antiquorum Tacticorum potissimum collatione, notis perpetuis criticis emendatus, nec non figuris aeri incisis illustratus, cura et studio M. NIC. SCHWEBELII.

Norib. 1762. fol.

Paullo serius indicamus librum, de cuius accessione gratulandum est reipublicae litterariae, potissimum criticae, sed nihil, speramus, tarditate nostri iudicii pretio eius ac laudibus decessurum. Nos quidem, qua in aliis iam usi sumus fide atque industria, eadem in hoc quoque recensendo utemur. Partiemur autem rem omnem sic, ut primum de universo Cl. *Schwebelii* consilio aliquid disputemus, deinde vero de singulis aliquot locis sententiam nostram dicamus.

Ante multos iam annos laudabile consilium ceperat vir doctissimus, edendi huius Strategici; sed deficiente, (ut fit,) bibliopola candido et liberali. (quot enim sunt talium?) perfici res diu non poterat. Interim tamen, quum Scriptores, huic instituto necessarios, cum cura iam pervolutasset, haberetque in promtu non modo excerpta e variis lectionibus quatuor codicum MSS. quos iam *Rigaltius* contulerat, verum etiam duo alios, Bavaricum et Nagelianum, et Florentini cuiusdam lectiones, praeterea accepisset ab Cl. *Oudendorpio*, Iof. Scaligeri et If. Vossii in Onosandrum emendationes criticas: tandem adduci se passus est Lichtenstegerus, Chalcographus Norimbergensis, ut, suscipiendis in se huius novae editionis sumtibus, operis utilissimi evulgationem promoveret. In quo quidem Cl. Schwebelius versatus est sic, ut textum vulgarem, h. e. Rigaltianum, secutus, suam de locis corruptis, (qui in hoc libro sat multi sunt,) sententiam, in notis subiectis diceret. Ac negandum non est, has

notas esse longe doctissimas, et Cl. Schwebelium multa loca corrupta partim codicum ope, partim ingenii acumine, integritati suae restituisse. In quo non parum adiutus est, conferendis scriptoribus reliquis Tacticis, Arriano, Aeliano, Mauricio, Constantino Porphyrogenneta, sed et aliis cognatis, ut Xenophonte, Polybio, Polyaeno, Frontino, et Vegetio, quos omnes, instituti huius caussa, eum diligenter legisse, non modo ipsius verba, (ut interdum in aliis vidimus,) sed et ipsa res, et aspectus libri docent. Maximum vero usum ei praestitit Leonis Imperatoris liber argumenti eiusdem, cuius loca permulta ad verbum exscripta sunt ex Onosandro. Atque utinam multi essent e veteribus, in quibus haec ratio locum haberet, quam in paucis quibusdam tam felici cum successu a viris doctis adhibitam constat; velut in Paullo Orosio, et aliis sequioris aevi scriptoribus, ad emendandos antiquiores, Livium v. c. quos illi suo quidem dedecore, sed magno posteritatis criticae commodo, ad verbum saepe exscripserunt. Est enim ea ratio tutissima, ac tantum non codicum ipsorum vicaria, ut vel ex ipsa hac Onosandri editione legentibus apparebit. Quod ad ipsas Cl. Schwebelii notas attinet, maxima pars earum sunt e genere critico, eaeque, ut iam diximus, eruditissimae; pauciores e grammatico, quod sensum auctoris breviter declarat, et aliis exemplis illustrat; paucissimae reales, ut vocant, h. e. ad rem militarem aut prudentiam spectantes. Atque hae ipsae quoque, sine ullo lectorum dispendio, poterant abesse. Qui enim Onosandrum graece legunt, profecto non sunt ipsi milites aut duces bellici; qui vero huius generis sunt, non legunt textum Graecum et notas, sed versionem Francicam. Nos optaremus potius, ut eorum loco maior esset copia grammaticarum, qui vere est campus, et quasi fundus boni veterum editoris atque interpretis. Iam etsi Cl. Schwebelium diffiteri non possumus, multa verba singula Onosandri bene explicasse, et locis parallelis copiose illustrasse, quod vel index Graecus, operi adiunctus, (quem confecit Cl. Gottleberus,

rus, ſcholae Annaemontanae nunc Rector dexterrimus,) abunde docet; tamen non adeo frequens eſt in eo genere, quod nos h. l. per grammaticum maxime intelligimus, h. e. quod SENSV LOCORVM explanando, et παραφραστικῶς vertendo, indicandis conſtructionibus raris ac difficilibus, συγχύσεσι, συνέσεσιν, idiotismis, et huiusmodi aliis continetur. Ac profecto, ſi uspiam alibi, certe in hac editione genus hoc erat neceſſarium, propterea, quod placuit Cl. Editori verſionem latinam omittere. De criticis denique notis, quae ſunt et numeroſiſſimae, ut iam diximus, et optimae, hoc tantum monebimus, Schwebelium doctisſimum ſaepius videri ſine cauſſa operoſum fuiſſe, partim in demonſtrando modo, quo duae voces cognatae figurae a librariis ineptis permutatae ſint, partim in confirmandis lectionibus. Nam illud prius hodie ab omnibus facile conceditur, nec, in ſingulis locis, demonſtratione nunc eget, poſtquam a tot viris doctis, in tot locis, demonſtratum eſt. In poſteriori vero, quanquam accuratisſime verſatus eſt; tamen nimis interdum copioſus fuit. Nam etiam tum, cum incidit in lectionem manifeſte abſurdam, cui refragetur non modo aliquis codex, ſed et ipſe Leo, aliquot ſubinde loca ex auctoribus aliis citat, quibus vera lectio confirmatur. Cui bono? Reperimus huius rei exempla multa, v. c. p. 43. n. 6. ἐῶν pro corrupto ἐτῶν: p. 63. ἀνακύπτειν pro corrupto ἀνακάπτειν: p. 111. ἀδικῆσαι pro ἀδικεῖσθαι, quod ſenſui repugnat: p. 124. τοιαῦτα pro ποιοῦντα etc. In his et ſimilibus locis pro vera lectione ſtat: 1) ſenſus ipſe et ratio, 2) conſentit unus codex aut plures, 3) favet denique Leo; quid pluribus opus eſt teſtibus? Cur citantur loca aliorum, duo vel tria, in quibus quidem pariter illa vera lectio occurrit, ſed longe alia de re ſermo eſt? An ſequitur inde, quod v. c. apud Polybium alicubi legitur: 'ΕΩ͂Ν — ῥαθυμεῖν, ideo etiam h. l. legendum eſſe: μητ' ἀργεῖν ἐῶν, non ἐτῶν? Nullo modo. — At haec vera huius loci lectio eſt, ἐῶν. — Recte; ſed non propter illum locum Polybii, verum propter ſenſum, propter codicem, propter Leonem. Ita-

que haec copia nihil aliud, nisi ad augendam sine caussa libri molem ac pretium pertinet. Ac volebamus etiam Cl. Schwebelium propter formam libri et figuras aeneas, quae sine necessitate adiectae sunt, reprehendere, nisi opportune incidissemus in *Harlesii Vitas Philologorum aetatis nostrae*, e quibus didicimus, Vol. II. p. 126. non solere Noribergae ullum chalcographum ullius libri sumtus in se suscipere, nisi auctor addat figuras, vel nummos, vel alias imagines quascunque, sive eae conveniant libro, sive minus. Egregiam vero consuetudinem, et nostro aevo dignam! Quid prius doleamus? An virorum doctissimorum vicem, quibus tales librarii accidunt? An aevi nostri barbariem, quae in media litterarum luce tam enormis est, ut ne ab stultissimis quidem consuetudinibus, magno reip. litterariae malo, latum unguem recedatur?

Sed nunc veniendum est ad singula, ac de aliquot locis separatim dicendum, ut ante promisimus. — Pag. 4 - 5. de loco: „Καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς φρονήσεως, εὐτυχόιην τ' ἂν, εἰ Α ΔΉ ΡΩΜΑΊ„ΟΙΣ δυνάμει καὶ δι' ἔργων πρᾶξαι, ταῦτ' ἐγὼ λόγῳ περιλα„βεῖν ἱκανὸς εἶναι δόξαιμι, habet coniecturam duplicem: alteram, ut pro δὴ reponatur δεῖ; alteram, ut pro Ῥωμαίοις legatur Ῥωμαῖοι; et, utra melior sit, videtur dubitare. Nos quidem, sine dubitatione omni, posteriorem praetulerimus: primum, quia est simplicissima, et planissima, tollit enim, sublata una littera σ, omnem difficultatem; deinde, quia prior, est quidem et ipsa plana, sed tamen sensum non satis commodum efficit. Sermo enim h. l. non est de necessitate officii morali, quasi dicat Onosander, *quae Romanis facienda sunt*, sed de physica potius, qua effectus quantitate respondent suis caussis, ac tales cognoscuntur, q. d. *quae consentaneum est. Romanos pro insita et ubique cognita sua virtute fecisse.* Sed hoc sensu dicendum fuisset ἃ ΕἸΚΌΣ (sc. ἐστὶν) Ῥωμαίους — πρᾶξαι, quod est verbum hac in re ordinarium, δεῖ autem hoc sensu, quantum quidem scimus, non facile occurrit;

currit; neque id exempla a Cl. Schwebelio allata efficiunt, quippe quae omnia moralem necessitatem officii indicant, non illam, quam nos h. l. diximus. — P. 8. in verbis: ὧν ἀπόγονον ὑπάρχει Ῥωμαίων ἅπαν τῷ γένος, praefert lectionem alteram τῷ γένει, sed perperam, nostro quidem iudicio. Nam primum in vulgata plerique libri consentiunt, qui consensus plurimum valet; deinde altera illa, quam exquisitiorem putat, ne satis Graeca quidem est. Quanquam enim concedimus, Neutrum apud Graecos saepissime poni pro Masculino, ut πᾶν τὸ ἐναντιούμενον pro πάντες οἱ ἐναντιούμενοι: tamen haec forma plane non similis est alteri, Ῥωμαίων ἅπαν, ut putat Vir Cl. deest enim huic primum articulus, qui in illa semper adiicitur; itaque debebat esse ΤΟ' ἅπαν. Deinde in illa altera Substantivum cum Adiectivo semper casu convenit, non ponitur in Genitivo; itaque nec debebat esse Ῥωμαίων ἅπαν, sed Ῥωμαῖον ἅπαν. Porro in illa forma Substantivum semper postponitur; itaque debebat esse ἅπαν τὸ Ῥωμαῖον, non Ῥωμαίων ἅπαν. Denique neutiquam Graecum est: ἀπόγονόν τινος ὑπάρχειν τῷ γένει; et exempla, quae Vir Cl. hanc in rem citat, προσῆκον τῷ γένει, Βοιώτιος τῷ γένει, iterum huc non quadrant. Non enim quaeritur, an regatur bene graece Dativus τῷ γένει ab alia voce quacunque; id nemo negat, et exempla citata abunde docent: sed an hic Dativus τῷ γένει recte regatur a suo coniugato ἀπόγονος? hoc negamus, ac propterea lectionem vulgatam retinendam arbitramur. Fatemur, has minutias esse, sed eae tamen ad ἀκρίβειαν pertinent, quae summa esse in Criticis et Grammaticis debet. — P. 8. nobis valde placuere observationes de verbis: διὰ πείρας ἔργων ἐλθεῖν: p. 9. de ἀληθινοῖς ἀγῶσι: ibid. de verbo μηχανᾶσθαι: pag. 13. de his: πολυτελεῖς θεραπεῖαι: pag. 26. de verbo θεὸς συναγωνιστής: ibid. ad verba οὐκ ἄρχειν. Sunt enim ex eo genere notarum, e quo maiorem in hoc libro frequentiam supra desiderabamus. — P. 28. habet coniecturam elegantissimam, ubi pro ἐπιτρέχειν χρὴ τῇ τύχῃ legit: ἐπιτρέπειν — τῇ τύχῃ, eamque, cum auctoritate

Leonis, tum argumentis grammaticis, egregie confirmat. Cui adeo subscribere nulli dubitamus. — Par est ratio p. 34. ubi pro πάλιν, quod ibi vix sensum habet, πάνυ; et p. 35. ubi pro καθ' ἡμέραν, quod ineptum erat, quanquam refragantibus plerisque codicibus, reposuit μεθ' ἡμέραν. Item p. 38. ubi contra omnes libros, pro τρυφὴν posuit τροφὴν, postulante sensu. — Egregia est etiam Obs. quam p. 39. exhibuit, et eadem de caussa in textum recepit, ἀπ' ȣ̓ λαμπρᾶς, pro ἀπὸ λαμπρᾶς; nisi quod hoc fortasse sic defendi potest, ut dicamus, τὰ πλεονεκτήματα regionis λαμπρᾶς opponi nudae τροφῇ et ἀφθονίᾳ, de qua modo Onosander dixerat. Sed tamen Cl. Schwebelii coniectura nobis unice vera videtur. — P. 61. utilissimam notam adiecit verbo ζωγρέω; collegit enim ibi verba Onosandri rariora, ita ut uno obtutu percurrere aliquis possit. — P. 66. habet iterum coniecturam elegantem, cum pro vulgato διαπέπρακται φόβῳ legit διατέτρακται, eamque lectionem exemplis Polybianis bene confirmat.

De versione Francica, cuius auctor est *Gen. Baro de Zur-Lauben*, nihil est quod dicamus, nisi, eam, (et fit plerumque in versionibus Francicis,) paullo liberiorem esse, ita tamen, ut sensum auctoris satis feliciter exprimat, quod locis quibusdam percurrendis vidimus. Ac fortasse ea ipsa versio plures huic libro, et lectores, et emtores conciliabit, cupientibus belli ducibus cognoscere, quid veteres de re militari sciverint ac scripserint.

Atque haec sunt, quae de viri doctissimi labore in praesenti dicenda esse putavimus; quae ab illo aequi ac boni consultum iri speramus. Facile enim ille cognoscet, ea, quae contra monuimus, non a livore, sed a candido veritatis studio profecta, nec tam ipsius, quam lectorum caussa scripta fuisse. Nam, ut initio diximus, vehementer laudamus eius consilium, nec modo ipsi propter exantlatum tam difficilem laborem, verum etiam reipublicae litterariae, de novo hoc

hoc munere accepto, impense gratulamur. Neque etiam sine gaudio vidimus, eum in exsequendo proposito strenue perrexisse, ac paucis post annis Vegetium, curis suis emendatum, denuo edidisse. De quo libro, in his ipsis Actis, fors brevi tempore, pariter nonnulla dicemus.

MISCELLANEA PHILOSOPHICO MATHEMATICA Societatis privatae Taurinensis. TOM. I.

Aug. Taurinorum, ex Typogr. Reg. 1759. in 4. 140. f. acc. 4. tabb. aeneae.

Postquam Virorum perspicacissimorum studio, Scholasticorum monstra ex Physica profligata, vera philosophandi methodus introducta, experimentis ac observationibus opera insignis impensa, et Mathesis ad solutionem quaestionum Physicarum adhibita: dici vix potest, quanta Philosophia naturalis incrementa fecerit. Nunquam vero ingentes illos quotidie progressus Philosophia fecisset, nisi praeterito aeque ac praesente Seculo, summorum Principum munificentia, Scientiarum Academiae ad eam excolendam institutae fuissent: et nisi ad earum exemplum, laudabili aemulatione, eodem instituto selectissima ingenia in privatas Societates coivissent, laboresque suos cum orbe erudito communicassent, atque ita Saeculum nostrum illustrassent. Ingentia commoda, quae ex his in omnem Philosophiam redundant, a multis iam satis comprobata sunt, et facile comprobari possunt vel ex scriptis unius Societatis privatae Taurinensis, quorum Tomum I. in scenam producimus. Tributus is est, perinde ac reliqui omnes, quos ordine recensebimus, in duas partes: quarum prima continet Commentarios de iis, quae in Societate acta sunt, a Io. Francisc. Cigna V. Cl. conscriptos; altera vero dissertationes ac opuscula illustrium Virorum, ex quibus saltim nonnulla, notatu digna nobis visa, exhibebimus, caete-

caeterorum, quae non facile in compendium redigi possunt, indices describemus, ut praestantem totius laudatissimi instituti indolem lectores exinde perspicere possint. Commentarii continent sequentia capita: 1) Problema Bellinianum, seu, de ovorum elixatorum cicatricula. Tradiderat Bellinus: cicatriculam, dum ova elixantur, e superficie vitelli in centrum abire, atque in ovis incubatis rem aliter se habere, et cicatriculam post elixationem remanere in superficie. Mirabile id Societati visum, ac post varias oservationes et experimenta, quae cum Cl. Balbi dissertatione de eadem materia, Bononiensibus Comm. Tom. II. part. 2. inserta, contulerant, tandem haec ceu verissima comperta sunt: in iis ovis, quae decem vel ultra minuta in ebulliente aqua elixata fuerant, repertam cicatriculam ad vitelli superficiem positam, quae comparata cum illa, quam in ovis, quae quinque tantum minuta elixata fuerant, Balbi deprehenderat; cumque omnino similis esse cerneretur, iam nullam superesse dubitationem, cicatriculam, post quodcunque ebullitionis tempus, numquam a vitelli superficie recedere. Ad albidum corpus vero quod spectat, in centro vitelli positum, tum in ovis non incubatis, quod Balbi obſervaverat, tum in incubatis, quod propriae observationes docuerunt, non reperiri, aut obscurius cerni, quando vel diutius, quam par esset, vel per brevius tempus, in ebulliente aqua ova detenta fuerunt.

II) De varia Barometrorum diversae diametri altitudine Cl. Balbi in Comm. Bonon. T. II. p. 1. obvia experimenta examinantur, ac refellitur novis experimentis, indeque deductis ratiociniis, sententia eius, censentis, minorem angustiorum Barometrorum altitudinem, a maiori tuborum, quibus constant, vi repellente, tuborum capillarium exemplo, esse repetendam; ita tamen, ut repellens vis in superiori vacua barometrorum parte in primis sedem habeat, et, quemadmodum experiundo invenit, frigore ad eam partem admoto imminui possit, restituto calore iterum adaugeri.

III)

III) Cum iam diu Physicis innotuerit, Barometrorum mutationes non solum ex variata athmosphaerae pressione ortum ducere, verum etiam ex vario caloris gradu, qui mercurii densitatem immutet. Quare factum est, ut de corrigendis eorum erroribus, ex calore et frigore natis, sedulo cogitarent; sed plerasque correctiones eiusmodi proposuerunt, quae pro unaquaque barometri observatione experimenta requirerent, aut computationes: quorum alterum difficile erat, alterum incommodum. Iobus Ludolfus V. Cl. in monumentis Ac. Sc. Berol. anni 1749. talem excogitavit correctionem, ut absque experimentis et computis, ex solius scalae barometricae observatione, vera athmosphaerae pressio quocunque tempore cognosceretur; id solum in ea correctione incommodi, quod scalae constructio, quam exhibuit, non admodum expedita videatur, et thermometri comparationem perpetuo postulet. Alia itaque, ex consilio Cl. de la Grange, proponitur, et quidem eiusmodi, ut nihil in ea re amplius desiderari posse videatur. Nititur ea hoc fundamento: incrementum altitudinis mercurii ex dato caloris gradu natum, est ut altitudo columnae mercurii, quae eidem calori exponeretur, ac proinde, si barometra ex unico inflexo tubo conficerentur, ita ut in crure altero altitudo mercurii unius tantum aut duorum pollicum esset, rarefactionem mercurii et condensationem in eo crure tam exiguam altitudinis differentiam esse effecturam, ut negligi tuto posset; nil igitur aliud esse faciendum, nisi ut scala altitudinum breviori barometri cruri apponatur, sic enim ascensus ac descensus, ex mutata aeris gravitate nati, aeque percipi poterunt, interea dum mutationes ex calore productae sensibilem errorem non pariunt. Quod consilium uberius declaratur, et ad computum revocatur.

IV) Fallacia methodi dimetiendi quantitatem attractionis, a Tayloro aliisque traditae, demonstratur.

V) De ascensu ac descensu Thermometr. variis liquoribus madentium ex inflato vento. Ill. Muschenbrockius notavit in genere, Academici vero rem eandem variis liquoribus tentarunt, atque deprehenderunt: aquam, spiritum vini, lac, acetum,

cremorem lactis, descensum thermometri praestabant: petroleum, essentia caryophillorum, oleum olivarum, oleum lini, ascensum efficiebant, ac demum oleum tartari per deliquium, ad aeris temperaturam redactum, nihil mutabat, adeo, ut inflato aere thermometrum immobile maneret.

VI) In causam extinctionis flammae in clauso aere, prolatis variis ea de re Physicorum sententiis, inquiritur, idque agitur, ut si fieri posset potissima et veritati proxima eruatur: quo in capite curiosissima occurrunt experimenta, quibus variae sententiae refelluntur. Inter dissertationes et varia opuscula primum locum occupat Equitis *Salutii*, de natura fluidi elastici, orti ex incenso pulvere pyrio. Duae, ex quo usus pulveris pyrii invaluit, inter Physicos receptae sunt sententiae, ex quibus ingens illa vis pulveris pyrii explicari solet. Prima est Isaaci Neutoni, statuentis, pulverem tormentarium, quum ignem concipit, abire in fumum flammantem. Explosio itaque ex eius sententia pulveris pyrii oritur ex celeri ac violenta actione, qua tota permixtio subito et vehementer calefacta, rarefit, vel convertit se in fumum sive vaporem, qui denique vapor actionis istius violentia eodem tempore candefactus, flammae speciem exhibet. Eiusdem sententiae est Wolfius, Muschenbrockius, aliique. Secunda vero opinio derivat omnem vim pulveris tormentarii a fluido, quod ex incenso eo oritur, et cuius elasticitas cum ante incensionem erat fixa, ac speciem solidi corporis referebat, per vim ignis evolvitur. Quam posteriorem sententiam, etsi Boyleus, Papinus, Io. Bernoulli, de la Hire, Belidor, ac plures Viri illustres amplectantur: in exponenda tamen ratione, qua id fluidum agat, diversam ineunt viam. Illustris auctor, ex institutis summa cura experimentis, docet: Neutoni sententiam ad explicanda phaenomena esse ineptam; deinde analysi fluidi ex incenso pulvere tormentario methodo Hallesii instituta, ad obiectiones Muschenbrockii respondet, atque eam rem uberius dissertatione super hanc materiam sequenti, quae est in ordine septima, declarat.

Secun-

Secunda dissertatione illustr. *de la Grange*, supposita elementari de maximis et minimis doctrina, ex libro Maclaurini, cui titulus: Traité des Fluxions p. 238. et 857. docet regulas, ex functione algebraica plurium variabilium eruere maxima vel minima. Idem Vir illustris, sequenti dissertatione, ex integratione differentialis aequationis $dy + y X dx = Z dx$, deducit theoriam serierum recurrentium.

Tertia Dissertatione Cl. *Cigna* de Analogia Magnetismi et Electricitatis, ostendit in quibus conveniant aeque ac in quibus illa identitas dubia videatur. Idem sequenti dissert. experimenta de colore sanguinis nonnulla exhibet: quae in 4ta excipit Specimen experimentorum circa putrefactionem humorum animalium, a Cl. Io. Baptista *Gaber* conscriptum. Sequenti dein dissertatione Mich. Ant. *Plazze*, chirurgi Taurinensis, fasciculum stirpium Sardiniae in Dioecesi Calaris lectarum, recenset Carolus Allionus. Inde Ambrosius *Bertrandus* V. Cl. observationes de glanduloso Ovarii corpore, de utero gravido, et placenta, a se factas, describit. Mox illustris *de la Grange* meditationes de natura et propagatione Soni exhibet, accuratiori considera- tione dignas, atque inter ornamenta huius Tomi merito referendas. Prima Sectio septem capitibus, posterior vero tribus absolvitur. Neutonus, primus mortalium, celeritatem soni complexus est formula algebraica, quae parum experientiae, ac observationibus institutis, re accurate considerata, abludunt. Quemadmodum haec Theoria a Physicis quamplurimis recepta, ita a Geometris accuratius examinata inter eas relata est, quae parum solidis fundamentis nituntur, quarumque demonstrationes non sunt in ea luce constitutae, qua radiare debent demonstrationes geometricae. Nemo adhuc examen propositionum Neutonianarum, demonstrationem theorematis de celeritate soni ingredientium, neque rigore geometrico probatarum, instituit, etsi omnes post illustrem Cramerum multa in his desiderarint. Quare illustris auctor luculentam Prop. XLVII. Lib. II. Princip. Phil. Nat. atque **XLIX**, quibus tota inaedificata est Theoria Neuto-

niana de celeritate ſoni, analyſin inſtituit, in eaque deprehendit principia, quae partim deducendae theoriae non ſufficiunt, partim a vero longe remota ſunt. Quibus uberrime demonſtratis, Problema: dato numero indefinito particularum elaſticarum, quae cum in recta linea conſtitutae, ſe in aequilibrio viribus mutuis repellentibus conſervent, determinare motum, quo eae, quomodocunque concitatae fuerint, in eo caſu, in quo eas ex recta ea recedere non oportet, ferri debeant. Cumque Vir illuſtr. hoc problema ad aequationes reductum attentuis conſideraret, illico animadvertit, illud apprime convenire cum Problemate de chordis vibrantibus. Multus itaque Auctor eſt in declarandis Theoriis, quas ſummi Viri, Alembert et Eulerus, de Chordis Vibrantibus dederunt; atque in controverſia diiudicanda, quam iis Daniel Bernoulli, Taylori defendens theoriam, movit, probeque ponderatis utriusque ſententiae momentis, concludit, deciſionem controverſiae pendere a ſolutione generali Problematis ſupra notati; quam generalem ſolutionem exhibet, ex eiusque formulis non ſolum Danielis Bernoulli, ſed et Euleri ac Alemberti conſtructiones deducit, ac illud generaliſſime conſtruit: ad Chordas muſicas applicat: Theorias ſonorum harmonicorum, a Sauverio ac Eulero traditas, novis artificiis eruit, et legem propagationis ſoni tradit. Agmen tandem claudunt meditationes Equitis Daviet de Foncenex de quantitatibus imaginariis: in quibus primum notantur ea, quae ad declarandam naturam harum quantitatum pertinent; deinde demonſtratio ab illuſtr. Bougainville, in introd. ſua ad calculum integralem, de dignoſcendis imaginariis a realibus, examinat, una cum demonſtratione illius propoſitionis de dividenda quavis aequatione in factores ſecundi gradus, traditisque praeceptis ac methodo, de ea rigoroſe demonſtranda multa afferuntur, quae ad dirimendam litem Bernoullium inter ac Leibnitium, de logarithmis quantitatum negativarum agitatam, ac ab illuſtri Eulero deciſam, pertinent.

CHRIST.

CHRIST. ADOLPHI KLOTZII HISTORIA NUmorum Obsidionalium: cum Figuris Aeri incisis.

Altenburgi, ex Officina Richteria, MDCCLXV, plagg. 8. in 8.

Pergimus in laudando, quod ill. Klotzius ad illustranda varia rei numariae capita contulit, studio. Etenim virum doctissimum in contexenda numorum obsidionalium historia, non minus laudabiliter versatum fuisse, quam in describendis, de quibus nuper diximus, numis contumeliosis satyricisque, ex iis apparere arbitramur, quae iam de argumento libri, cuius titulum supra posuimus, in medium a nobis proferentur. Ac primum tria omnino dicit esse numorum genera, quos viliori, quam constitutum esset, valore interno, publice, ut loco bonorum usurparent cives, magistratus aut princeps edixerit. Nam et incidere possunt tempora, quae diminutionem monetae in tota ditione necessariam faciant: et belli tempore duplicem ob caussam, cum ad stipendia militibus solvenda in castris, tum in urbe obsidione clausa, pecuniaeque penuria pressa, recepta monetae forma deserenda est. Quare tria Auctor totius libelli fecit capita. *Capite primo* de numis necessitatis caussa cusis agit. *Capite altero* de castrensibus tradit. *Capite* denique *tertio* Obsidionalium historiam enarrat. Gratias vero agimus elegantissimo Auctori, qui plura dedit, quam se daturum esse in fronte libelli promiserat. Primum enim de numis necessitatis caussa cusis tam docte, tam diligenter egit, ut istam disputationem lubentissime legeremus. Satis autem antiquum rei exemplum dedit ei respublica Romana, quae triplicem imminutionem pecuniae, bis necessitate coacta, semel libera, vidit. Recte hic insignis Plinii locus (Hist. Natur. Lib. XXXIII. c. 3.) affertur, quaeque in eo

explicando viros doctos torserunt difficultates, feliciter tolluntur. Neque etiam omittuntur Festi Gelliique eam in rem loca. Quum porro Wachterus aliam monetae imminutionem deprehendisse sibi visus sit in eo, quod Alexander Severus in numis aereis Restitutor monetae appelletur: id non ita certum esse probat Klotzius, ut nihil contra dici possit. Nihil porro huc pertinere dicit, quod homines erant inter Romanos, qui non necessitate coacti, sed aut avaritia, aut luxuria numos imminuerent. Ad necessitatem vero referendum esse putat, quod Zonaras narrat: ex multis Hieronis muneribus Romanos frumentum tantum et Victoriae signum accepisse, quamquam adeo pecuniae inopes fuerint, ut *argenteum numum, impermistum antea et purum, aere admixto adulterarent*. Progreditur Auctor ad alios populos. Acnumi sunt quidam, plerumque scutulati, quorum altera parte Constantini M. et Helenae, altera Servatoris imago deprehenditur. Hos ad numos necessitatis caussa percussos, relaturum se fuisse dicit Klotzius, si vera esset fabula, quam Wagenseilius ex aliis auctoribus de iis narrat, in libro *de re monetali veterum Rom.* Quare pergit Auctor ad certiora. In Gallia vario tempore monetae imminutionem necessitatis caussa fuisse factam, ex idoneis auctoribus probat, docteque simul contra Car. Molinaeum disputat, qui, numos nullo modo pecuniae vim obtinere posse, nisi internum habeant pretium, negat. Transit dein in Belgium, quod ipsi duo talium numorum exempla dedit. Plura praebuit Suecia. Non pauca Silesia. Et omnino Germania nostra, eheu quam saepe illud fatum experta est, ut numis eiusmodi obrueretur! Praecipue commemoratur hic moneta, a Iulio, Duce Brunsuicensi, cusa, et appellata *Iulius-Loeser*, de qua quae Tentzelius aliique exposuerunt diligenter repetiit Klotzius.

Videamus nunc de numis Castrensibus, quo nomine Auctor appellat eos, quos belli tempus, pecuniaeque inopia produ-

produxit, quibusque militibus in castris stipendia soluta sunt. Complures eiusmodi numos exhibet Io. Iacobus Luckius in Sylloge Numismatum elegantiorum. Sed Klotzio Luckius non recte distinxisse videtur numos necessitatis causa cusos ab iis, qui tempore belli ad memoriam rerum servandam prodierunt. Quare ipse non nisi eos commemoravit, quos vere Castrenses esse existimaret. Primi vero, quos hoc loco dedit, numi, sunt ii, qui anno 1241. et 1247. ab Imperatore Friderico cusi sunt. Sequuntur varii numi Castrenses in Dania cusi. Post exhibetur numus a Guilielmo, Iuliaci duce, a. 1542. aut sequenti cusus. Inde describuntur tres numi, tempore belli Schmalcaldici percussi. Hinc alii, a. 1552. ab Alberto, Marchione Brandenburgo-Culmbacensi, e raptis templorum vasis, praecipue ex iis quae civitati Schweinfurtensi extorserat, conflati. Neque omittuntur numi in Ungaria a Ferdinando Ungariae Rege eo anno cusi, qui huic regioni propter Turcas satis infestus fuit. Datur etiam numus, quem Ordinis Teutonici Magister, Gotthardus de Kettler, a. 1559. ad solvenda militibus Germanis stipendia cudit. Lepidus est numus ab Heraclide e candelabro solidi argenti, quod Alexander, Moldaviae princeps, monasterio cuidam donaverat, anno 1562. conflatus. Iam proferuntur duo numi, quorum alter originem suam Succiae Regi, Erico XIV, alter Friderico II. Dano, debet. Est porro Thalerus rotundus, sed una tantum parte cusus. In clypeo vulpes, infra 1565. supra IO. SE. REX VNG. Quorum verborum quae vis sit, illustr. Klotzius bene demonstrat. Nec desunt hoc loco numi, quos dedit a. 1576. Seelandia, et Groninga a. 1577. Memorantur etiam numi, a. 1587. a Sigismundo Sueciae principe cusi, qui rex Polonorum electus, de regno cum Maximiliano, Archiduce Austriae, disceptabat. Huc quoque pertinere arbitratur Auctor numos, qui anno 1592. a Marchione Brandenburgico cusi fuerunt. Nec alienos ab hoc loco esse debere putat eos, quibus

cuden-

cudendis turbae inter Carolum, Sudermanniae Ducem, et Sigismundum III. Poloniae et Sueciae Regem, occasionem praebuerunt. Proferuntur deinde numi a Societate Belgica, quae in India occidentali negotiatur, superiori Saeculo cusi, cum ob inopiam rerum, tum ob rebellem militum ferociam. Neque silentio praetereundos esse putavit Auctor numos, a. 1689. a Iacobo cusos, cum Hiberniam appulisset, nec haberet, unde militibus stipendia solveret. Denique huc referuntur ii, quos Comes Franciscus Rakóczi a. 1704. 1705. 1706. cudit in occupatis quibusdam Hungaricis urbibus.

Superest *Caput tertium*, in quo de numis obsidionalibus differitur. De his scripsit Gallus quidam, *Claude de Gros de Boze*, dispatiunculum. Hanc Klotzius latino sermone elegantissime expressit, notulisque illustravit. Iste vero Gallus leviter satis, et negligenter, eam rem explicuit. Diligentior multo fuit Klotzius; qui et numorum obsidionalium seriem bene exposuit, et singulorum historiam accurate enarravit. Sed quum ingens sit numorum, quorum descriptionem dedit, numerus, nos non nisi eos commemorabimus, quorum formam aeri incisam exhibuit. Non observati autem sunt ipsi unquam antiquiores numi obsidionales illis, qui in obsidione Tornaci a. 1521. cusi fuerunt. Alter obsidionalium numorum est ille, qui Papia obsessa a. 1524. signatus fuit. Sequitur numus in obsidione Cremonae a. 1526. a Caesareo praefecto cusus. Dantur porro numi, in urbe Campen a. 1578. conflati: item ii, qui a. 1588. a Iamaco praefecto, cum a Carolo Duce Lotharingiae obsideretur, percussi. Post numi, quos Balignius Cameraco praefectus a. 1595. cudit. Inde proferuntur numi variae formae in obsidione Iuliaci a. 1621. cusi. Iam commemorantur etiam ii, quos Franciscus Dux, Melac, in urbe Landavia a. 1702. obsessus, ex vasis suis argenteis confecit. Exhibitus quoque est laminis aeneis numus in obsidione Flandriae urbis, Tornaci, a praefecto urbis Survillio cusus anno 1709.

Descri-

Describitur postea numorum genus in obsidione urbis Quesnoy a. 1712. e chartis lusoriis confectorum. Denique notandi sunt hoc loco etiam numi anno 1742. in urbe Braunau, ab Austriacis obsessa, cusi. Plures eiusmodi numos qui desiderat, adeat ipsum libellum, qui lectorem cum sermonis elegantia mirifice delectabit, tum doctrinae copia in variis rei numariae capitibus insigniter adiuvabit.

SALOMONIS DEYLINGII, S. S. THEOL. D. P. P. et Sup. Lips. Institutiones Prudentiae Pastoralis, ex genuinis fontibus haustae, et variis observationibus ac quaestionum enodationibus illustratae. Editio tertia auctior, per D. Christianum Wilhelmum Küstnerum.

Lipsiae, sumtibus Io. Fr. Iunii, MDCCLXVIII. 2 Alph. 6 pll. octonis.

Magnam arbitramur Excell. *Küstnero*, ICto primario, spem esse propositam, ob susceptam a se in edendis his Institutionibus curam, gratiae ab eruditis ineundae. Ac si nihil aliud nisi libelli Deylingiani editionem repetitam nobis dedisset, vel sic satis bene meruisse videri poterat de multis viris doctis, et universa iuventute, S. literarum ipsiusque iuris studiosa. Ea enim est eius praestantia, quam laudare in praesenti, et commendare pluribus verbis, eo minus necessarium videatur, quo magis notus est ipse liber, et vero etiam cognita et perspecta summa eruditio viri olim celeberrimi, *Deylingii*, cuius mortem nondum eluxit Academia et ecclesia Lipsiensis, utriusque nuper insignis ornamenti! Id tantummodo dicimus, esse hunc librum non sterile quoddam aut tenue doctrinae pastoralis compendium, undecunque congestum et compilatum, lectionibusque tantum academicis destinatum, quod doctorem ecclesiae de muneris sui rite administrandi partibus externis erudiat; sed institutionum elegantem, ex ipsis fonti-

bus hauſtam, et varia amoeniſſimaque rerum philologicarum, theologicarum, et hiſtoricarum eruditione refertam, quae breviter et accurate tradat, quicquid ex literis Sacris et hiſtoria eccleſiaſtica de munere eccleſiae eiusque partibus omnibus ſcitu eſt cognituque neceſſarium. Iam vero eo maiori laude dignus eſt Cel. *Editor*, cum ſuo ingenio et ſuae doctrinae apparatu, longaeque experientiae copia, illuſtratiorem hunc librum atque adeo multis partibus auctiorem emendatioremque edidit, atque ita non modo voluntati eorum ſatisfecit, qui repetitum cuperent librum, cuius emendi copia, alterius editionis exemplis divenditis, hucusque non eſſet, ſed ipſi etiam maiorem praeſtantiam utilitatemque, in primis quod ad practicam eius partem attinet, conciliavit. Nec poterat profecto alius quisquam aptior deligi, cui haec opera demandaretur, quam *Küſtnerius*, qui praeter iuris ſcientiam doctam et elegantem, quam inde a multis annis cum agendis cauſis, tum iure dicundo, et de iure reſpondendo ac iudicando, exercuit, per viginti integros annos inter eos magna cum laude locum obtinuit, qui in Conſiſtorio Electorali Lipſ. iudices verſantur. Eo magis grave et in primis commemorandum nobis videri debet ipſius de his Inſtitutionibus iudicium, quas non deſtinatas modo exiſtimat iis, qui vel funguntur ſacerdotio, vel ad eam reipubl. partem capeſſendam comparant ſtudia doctrinae; ſed etiam ICtis eorumque ſtudiis ac rationibus accommodatiſſimas commendat. Etenim hi, ut de fide doctorum eccleſiae diligentiaque recte iudicare poſſint, ante omnia accurate cognitam habeant muneris ſacerdotalis rationem, neceſſe eſt, ſine qua ſcientia iudicium ipſorum neque accuratum erit, neque tutum, quemadmodum ICtus ſine medicinae legalis notitia non poteſt de vulneris lethalitate cognoſcere. Praeterea in libello hoc fere omnia, quae ad iura ſacra pertinent, ita concinne, perſpicue, et ad maximam ἀκρίβειαν dicit eſſe tradita, quae qui recte teneat, praecipua iuris Eccleſ. Saxonici capita callere exiſtimandus ſit. Ac propter hanc ipſam cauſam, in primis vero exquiſitam, quae in toto libro

libro conſpicua eſt, doctrinam, praeferendum eum putat Cl. Editor ceteris iuris ſacri compendiis, ipſique adeo operi *Wernheriano*, laudatisſimo alias, *de Iure Eccleſiaſtico.* Sed iam age, quomodo in libro Deylingiano adornando K. verſatus ſit, narremus.

Atque in rebus iis, quae Theologiam proprie ſpectant, nihil mutare ipſi viſum eſt, cum quia non rogatus eſſet, tum quia omnia docte et eleganter dicta reperiebat, ut vel parum, vel nihil addi poſſet aut emendari. Neque aliter ſentit de iis rebus, quae ad iurisprudentiam eccleſiaſticam pertinent; in quibus tamen, ubi opus videbatur, ſuum interpoſuit iudicium, et vel emendat Deylingianum textum, vel illuſtrat et auget. In primis vero adiicienda curavit ea, quae poſt alteram libri editionem, cum per edicta Principum generalia et ſpecialia, tum auctoritate ſummi Senatus eccleſiaſtici, Conſiſtoriique Lipſ. mutata eſſent atque correcta, eorumque exempla vel appoſuit integra, vel eorum tantum partem praecipuam. Denique etiam obſervationes quasdam addidit hiſtoricas et literarias, in quibus commemorat vel libros praecipuos, qui omiſſi ſunt a Deylingio, aut inde a curata editione altera prodiere, vel facta quaedam memorabiliora, ex quibus diſcere multa de rebus eccleſiaſticis, et vero etiam ſibi cavere poſſunt eccleſiae doctores, et harum rerum iudices. Ac huius quidem et illius generis obſervationum exempla, non fieri poteſt ut quaedam repetamus. Quae qui deſiderant, ipſum librum evolvere debent. Sed de priori genere quaedam videbimus.

Primum quidem commemoratu omnino digna videtur obſervatio ad p. 130. ubi Deylingius Ius Canonicum ab eo tempore, quo ſacra apud nos emendari coeperint, abrogatum eſſe exiſtimat, nihilque prorſus in eccleſiis noſtris valere, niſi quatenus vel conſuetudine, vel diſerta Principum conſtitutione adhuc ſit receptum. Quam ſententiam Cel. *Editor* cum cautione accipiendam eſſe putat. Scilicet, ius quidem canonicum apud Proteſtantes nihil valere, niſi ſit receptum; ſed

 tantum

tantum abesse ut existimare possis, ei, qui ad Ius Can. provocet, necessitatem impositam esse hanc, ut probet, Ius Can. in causa ea, de qua quaeritur, esse receptum, ut id potius ex communi universae Germaniae usu colligere possis ac debeas, donec Iuris Can. legem aliquam sive decretum, vel diserte, vel tacite, aut abrogatum esse constiterit, aut iuri divino et domestico, generali vel speciali, antiquo vel novo, scripto vel non scripto, repugnare demonstratum fuerit, ut iam *Hornius* docuerit, et ante eum *Boehmerus*. Ceterum in diiudicandis causis ecclesiasticis primas partes tenere iura ecclesiastica patria, quibus deficientibus posse Ius Can. nisi religioni disciplinaeque Lutheranae adversetur, in subsidium vocari. Quam cautionem quoniam neglexit *Deylingius*, propterea p. sq. cum plerisque ICtis nimis arctis limitibus circumscribit usum Iuris Can. quem apud nos habet, eiusque non, *nisi in materia iuramenti, matrimonii, et processus iudiciarii*, nec *non ubi de piae causae favore quaeratur*, locum esse. Sed placet Cel. *Editori*, latius aperire fines usus Iuris Canonici, complectique causas ecclesiasticas fere omnes, in quibus nec legibus Principum quicquam sancitum sit, nec consuetudine inductum, nec denique disciplinae evangelicae contrarium. Itaque usum obtinere Ius Can. in capite de iure patronatus, decimis, praebendis, de statu clericorum, de praescriptione contra ecclesiam, et multis aliis, nec in sola quaestione de favore piae causae, nisi haec omnia ad piae causae favorem referenda esse existimaveris.

Locus de iure patronatus admodum auctus est a Cl. *Editore*. Sic p. 153. ubi b. Auctor ius vocandi, eligendi, et ordinandi ministros, toti ecclesiae asserit, adeoque et magistratui politico et doctoribus in sacro munere iam constitutis, et populo, singulis, suas partes relinquendas esse demonstrat, bene observat *Küstnerus* distinguendum esse inter consensum et electionem et suffragationem. Illius quidem in plerisque ecclesiis locum aliquem esse antistiti et populo, qui reiicere possint ministrum ecclesiae, si quid iure reprehendendum

dendum inveniant in ipſius doctrina aut vitae moribus, ſin minus, in electionem diſerte vel tacite conſentire exiſtimentur; huius autem, vocationis, nullum. P. 156. profert inter alias quaeſtionem, an patroni filius, haeres patris, electionèm et ſpem ſucceſſionis datam comprobare teneatur, de qua ante aliquot annos ambigebatur, quoniam praeſentatio ante confirmationem conſiſtorii imperfecta videri poſſit. Sed quoniam filius facta patris praeſtare debeat, et a patre reſtrictum iuris patronatus exercitium ad eum pervenerit, rem a Conſiſtorio Lipſ. in partem affirmantem deciſam eſſe refert, interpoſitamque appellationem reiectam. Ad quaeſtionem p. 168. an patronus alii, ſed toleratae religioni addictus, vocandi ſacerdotis ius habeat, diſſenſum obſervat eruditorum, cum alii negent, alii affirment. Ipſe vero quanquam bene norit, etiam in Saxonia quosdam, nominatim Capitulum d. Mariae Virg. Erfurtenſe gaudere illo iure; tamen in regula obſervandum eſſe exiſtimat, id nemini, niſi noſtram religionem profiteatur, concedendum eſſe, atque id quidem vi reſcripti Senatus eccleſ. Dresdenſis, a 1734. ad Conſiſtorium Lipſ. dati. Eiusmodi patrono autem an reliqui honores, ut preces in ſuggeſtu ſacro, luctus publicus, et campanarum pulſus, conveniant, dubitari adhuc poteſt, cum tantum exercitio iuris patronatus prohibeatur; ipſe tamen *Cel. Ed* et hos honores, cum praecipue ab inveſtitura feudi, ad quam non admittitur, pendeant, ei denegaverit. P. 179. ſq. breviter enumeravit Conſiſtoria Saxonica, omnesque, qui cuivis parent, ſacrorum antiſtites.

P. 192. b. Auctor tutius eſſe putabat, ſi cui duae una offerantur vocationes, et tamen ipſe, exploratis viribus, utilitateque, quam in muneribus oblatis praeſtare poſſit, perpenſa, dubius adhuc ſit, neutram accipiendam eſſe, quam dubia conſcientia errandi periculo ſe exponere. Sed recedit ab hac ſententia Cel. Ed. propterea, quoniam hoc a fine vocationis remotum videatur, exiſtimatque, cui tale quid accidat, conſulere debere Theologos pios et doctos, ne vocatio ſit

 plane

plane irrita. Quam ob causam, auctore *Boernero*, Theologos Lips. e duabus vocationibus eam, qua quis in patria urbe ad sacerdotium arcessitus fuerit, alteri, quae ipsi sacerdotium extra patriam, sine omni commendatione obtulerit, praetulisse.

C. III. P. II. p. 221. sqq. *de reditibus et immunitatibus Clericorum*, multis observationibus insigniter auctum est, quas afferre nimis longum foret, sed commendatas tamen quam maxime cupimus omnibus, quibus interest eas nosse.

P. 363. ubi de materia Baptismi terrena agitur, reiicit *Deylingius* sententiam Bezae, qui quovis alio liquore non minus rite, quam aqua, baptizari posse, existimabat. Per hanc occasionem commemorat K. duo exempla insignia, quorum alterum accidit prope Lembergam, urbem Russicam, ubi militis gregarii filius baptizatus est oleo et materia pingui, et cum obliti essent testes, an sacerdos, cuius religionem ignorarent, in nomine Patris, Filii, et Spiritus St. baptizasset, propterea rogarunt parentes repetitionem baptismi, quam etiam auctoritate Consistorii Lips. impetrarunt. Eodem modo res acta est in altero exemplo, cum loco aquae, liquor quidam, qui Keuterling appellatur, ex incuria esset adhibitus.

P. 449. admodum late defendit Editor Cel. numum confessionarium, quippe qui sit pars salarii, quae porrigatur occasione supplicationis publicae, nequaquam vero, ut calumniantur adversarii, pretium pro impetrata absolutione datum. In quo tamen recedit a sententia *Deylingii* et aliorum, cum hanc pecuniam non iure perfecto exigi posse existimant; quanquam consultius facturos putat ecclesiae ministros, qui denegationem eius aut diminutionem, ne inimicitiae exoriantur, aequo animo ferant. Ceterum autem alio, quam hoc modo, eorum reditibus cupit consultum.

Digna autem in primis est, quae observetur, sententia K. ad p. 581. non ubivis obvia. Scilicet assentitur *Stryckio* et *Io. Phil. Odelem*, qui in disp. *de reliquiis sacramenti in caussis matrimonialibus*, et hic praecipue in peculiari libello contra *Gribnerum*,

nerum, ſub eodem titulo 1716. edito, exiſtimant, in iure eccleſiaſtico Proteſtantium de cauſis matrimonialibus eſſe quasdam reliquias, et quaedam quaſi conſectaria opinionis Pontificiae, quae coniugium ſacramentum eſſe tradat. Nec minus digna eſt ea, quam ad p. 614. dedit, ubi b. Auctor duas tantum divortii faciundi cauſas legitimas eſſe putat, eas ſcilicet, quas Chriſtus et Paulus afferant, adulterium et malitioſam deſertionem. Sed mediam inter has duas cauſas amplectendam eſſe cenſet *Küſtn. Cel.* ita, ut iure divino quidem matrimonium ob alias, quam has duas cauſas, ſolvi nequeat, nihilo tamen minus eas, quae triplicem finem coniugii tollant, et aequipollentes ſint adulterio et deſertioni malitioſae, in decernendo divortio haud eſſe reiiciendas: ut v. c. tentata mors coniugis, quae mutuo adiutorio obſit, et id genus alia. Atque huius ſententiae praeter Leyſerum, quem affert, fuere etiam Lutherus et Melanchthon, graves in hac re iudices, qui tamen admodum cavendum eſſe monent, ne nimia in hac re vel ſeveritate, vel lenitate, impediatur, quo minus Deus invocetur, et cultus eius ceſſet. Omnino autem totus locus de rebus matrimonialibus accurate copioſeque illuſtratus et locupletatus eſt, lectuque digniſſimus.

P. 667. ſq. oſtendit *Deyl.* toti coetui, ne iis quidem exceptis, qui allodialia et feudalia bona poſſideant, incumbere onus conſervandae inſtaurandaeque aedis ſacrae, nec quemquam recte ei ſe poſſe ſubtrahere. In qua re obſervat *Cel. Ed* non omnes Iuris Eccleſ. interpretes conſentire, cum id alii, moti in primis auctoritate Concilii Trid. Seſſ. XX. c. 7. quo ſub privatione iuris patronatus refectio patrono iniuncta eſt, affirment, negent vero alii, in his Carpzovius. Hanc opinionem recepiſſe Conſiſtorium Lipſ. propterea, quoniam pleraeque eccleſiae a patronis ſint conſtitutae et dotatae, atque ita duplici onere non facile premi debeant; quanquam ipſe non neget, patronos quoque, cum facultates reliqui coetus ad reficienda aedificia ſacra non ſufficiant, ad opem ferendam poſſe adigi. Id quod tamen exiſtimat ad Vaſallos, qui dicuntur,

tur, nec iure patronatus gaudent, non accommodari posse quos, etsi res adhuc dubia sit, tamen ex auctoritate Senatus Ecclesiastici a suppeditandis opibus, operisque praestandis esse immunes, nisi forte eas expensas debeant ferre, quae subselliis aedificandis inserviant. Ceterum quid de iis sentiendum sit, qui in libero nobilis fundo nova aedificia exstruxerint, adhuc dubitari, cum alii eadem libertate eos gaudere existiment, alii vero negent, auctoritate Consistorii Lipf. et id quidem *Cel. Editoris* iudicio rectius.

Pag. 700. b. Auctor Scholarum verbo tantum mentionem fecit. Igitur *Küstn.* in prolixa observatione egregie egit de Scholis Saxonicis, earumque muneribus, magistris, inspectoribus, in primis in scholis paganis, fontesque aperuit, ex quibus harum rerum scientia potest hauriri. Nec minus longa et egregia est observatio p. 771. usque ad p. 779. pertingens, quae de superioribus clericorum gradibus, eorumque dignitatibus et officiis praecipuis, exponit. Ad calcem adiiciendam curavit b. *Deylingii* disputationem, propter elegantiam, ut dicit Cel. *Editor* p. 5. et doctrinam non satis laudandam, a. 1725. habitam, *de Prudentia pastorali in studio sanae doctrinae cum sanctioris vitae cultu semper coniungendo, ex 1 Tim. IV, 16.* ob quam et ipsam curam non dubitamus, gratiam *Excell. Küstnerum* esse apud eruditos initurum.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Augusti Anno MDCCLXVIII.

ACTA SANCTORUM SEPTEMBRIS, EX LATINIS et Graecis, aliarumque gentium monumentis, servata primigenia veterum Scriptorum phrasi, collecta, digesta, Commentariisque et Observationibus illustrata a IOANNE STILTINGO, CONSTANTINO SUYSKENO, IOANNE PERIERO, IOANNE CLEO, e Societate Iesu Presbyteris Theologis. Tomus VII. quo dies XXV. XXVI. XXVII. et XXVIII. continentur.

Antverpiae, apud Bern. Albert. van der Plasſche, 1760. pag. 983. forma folii, praeter Epiſtolam nuncupatoriam, Synopſin, et Indicem Sanctorum, hiſtoricum item et topographicum Indicem.

Inexhauſtum argumentum, penitusque conveniens formae religionis ſuae, exhauriendum ſibi quodammodo ſumſerunt docti quidam viri de Societate Ieſu, vel potius Ignatii Loiolae, qui communibus ſtudiis opus hoc plus quam ſeculare Antverpiae aggreſſi ſunt, et in eo perficiendo ad hunc

usque diem laborant. Eo enim Sanctorum omnium, quos colit Ecclesia Romana, memoriam conservare, et perennibus elogiis transferre ad posteros studuerunt: immensum agmen, compositum illud partim ex primis Christianae religionis conditoribus, eiusque confessoribus et martyribus, partim ex eorum genere hominum, qui ignotam his pietatis speciem, monasticae vitae nomine repertam, adeo feliciter orbi commendarunt, ut ipsi soli, aut qui eos omni vita imitarentur, eximio apud Deum loco digni haberentur, uberrimamque segetem praeberent Romanis Episcopis, exercendi lepidi illius iuris, quo ante octingentos fere annos sibi unice vindicato, ad augendum quantum libet coelitum et tutelarium divorum numerum, utuntur. Non invidentibus quidem Protestantibus; sed tamen, ut poeta ait, tanto magis mirantibus et subridentibus. Horum igitur Sanctorum, quos aiunt non valde dissimiles divinis honores a mortalibus exposcere, theatrum hoc opus est eiusmodi, ut inter omnes humanorum librorum copias nullus sit, qui tanto rerum incredibilium, narrationum incertarum, fictorum miraculorum, caeteroque male pii stuporis apparatu turgeat; ubi *rara* adeo verae historiae documenta *natent in gurgite vasto*. Rursus tamen in idem opus ea doctrinae, lectionis, saepius etiam in exploranda historia sagacitatis ornamenta congesserunt auctores, ut ad illustrandam antiquitatem et historiam Christianam omnem, ad chronologiae et geographiae difficultates plurimas expediendas, ad loca scriptorum veterum explananda, permultum sane conferat. Nobis igitur hunc colossum intuentibus, parum illud curae est, utrum ex meris sanctorum hominum ossibus exstructus sit, an etiam ex eorum, de quibus dubitare possis, non dicam Sanctine, sed an Christiani, imo homines omnino umquam fuerint. Illud agimus duntaxat, ut viros fama, eruditione, meritis, et pietate insignes, in reliqua turba exquiramus, neque negligamus ea, quae super DIs minorum gentium, utiliter tamen ad litterarum et historiae monumenta declaranda, observata videntur.

Qua-

Quadragesimus quintus Operis Tomus est, de quo dicere instituimus: non ille quidem valde ferax virorum aut feminarum illustrium, sed vel sic tamen diligenter a nobis describendus. Dicarunt illum Auctores singulari epistola Serenissimae Archiduci Austriae, *Iohannae Gabrielae*. Sed verbosa duodecim paginarum epistola, qua non modo Sanctorum, quos hic Tomus complectitur, favorem et patrocinium, (ut inam DEI O. M. potius!) illi precantur, sed potiores etiam illorum laudant, carere eruditi lectores possunt.

Iam, ut uno obtutu intelligatur, quot Sanctis unaquaeque dierum, quas hic Tomus recenset, superbiat, en indicem eorum, qui a. d. XXV. Septembris coluntur: *S. Cleophas*, Christi discipulus, S. *Anatalo*, Episc. Mediolanensis, Confessor, in Insubria; S. *Herculanus* Martyr, Via Claudia in Italia; S. *Firminus*, Episc. Martyr, Ambianus in Gallia; S. *Bardomianus*, S. *Eucarpus*, SS. *Socii* XXVI. MM. in Asia; S. *Paulus*, S. *Tatta*, uxor eius, S. *Sabinianus*, S. *Rufus*, eorum filii, MM. Damasci in Syria; S. *Formerius* M. cultus in vico de Vannares, in Alava, Hispaniae provincia; S. *Principius*, Episc. Conf. Suessionibus in Gallia; S. *Solennis*, Episc. Confessor, Carnoti in Gallia; S. *Lupus*, Episc. Confessor, Lugduni in Gallia; S. *Aunarius* seu *Aunacharius*, Episc. Conf. Antissiodori in Burgundiae ducatu; S. *Ermenfridus*, primus Abbas Cusantiensis, in comitatu Burgundiae, S. *Ceolfridus*, Abbas Gerwensis et Wiremuthensis in Anglia, prope Lingones, in Campania Galliae; S. *Aurelia* Virgo, S. *Neomisia* Virgo, utraque Anagniae in Italia; S. *Barrus* vel *Finbarrus*, Episc. Corcagiensis in Hibernia, ac forte alius Episc. Cathenensis in Scotia; S. *Austindus*, Archiep. Ausciensis Conf. in Vasconia superiore; B. *Maria de Cervello*, vulgo *de Socos*, Virgo, Ordin. S. Mariae Virginis de Mercede Redemtionis captivorum, Barcinone in Catalonia.

Adduntur his pag. 2-4. nomina praetermissorum, et in alios dies relatorum; hoc est Sanctorum, de quibus iam ad alios dies dictum est ab Auctoribus, quamvis huic iungantur in martyrologiis quibusdam et Officiis ecclesiarum; aut quos prorsus omiserunt, quod cultu carerent, certe in Martyrologio Romano non legerentur. Proferamus exempla: „*Abraham*, *Isaac*, et *Iacob*, Patriarchae, leguntur in Fastis Ec„clesiae Alexandrinae apud *Ludolfum*, qui notat, ipsorum „memoriam repeti *singulis mensibus hoc die apud Aethiopes*, „*apud Coptitas tantum semel die XVIII. Augusti.* Nos de „*Abrahamo* agemus cum Martyrologio Romano; in quo „duos alios non invenio, ad IX. Octobr." Hoc igitur unum deerat *Isaaco* et *Iacobo*, viris sanctissimis, si digni habendi essent societate S. *Barri* vel *Finbarri*, ut in Martyrol. Rom. locum tuerentur! Est praeterea in hoc Catalogo, quem libenter inter Sanctos numerassent Auctores, modo Ecclesia ipsorum, quae paucos admodum Sanctos inter Iesuitas deprehendit, eum hoc dignata honore fuisset. Audiamus ipsos differentes: „*Francisci Suarez*, Viri Societ. Iesu do„ctissimi, et theologicis scriptis celeberrimi, memoria hodie „recolitur in Menologio domestico MScto Societatis, in quo „non minorem virtutibus et pietate, quam doctrina, laudem „obtinuit." Addere poterant haec paullo veriora: Sunt tamen permulti, qui existimant, scholasticis illius et casuisticis subtilitatibus sanctitatem Christianam parum adiuvari. Haec credent, qui librum eius *de Matrimonio* legerint.

In limine igitur Tomi, S. *Cleophas*, discipulus Christi, spectatur, pag. 5-10. Agnoscit *Stiltingus*, sola fere certa esse de gestis illius, quae Lucas Evangelii Cap. XXIV. tradat. Auctor Romani Parvi et *Ado*, primi a Iudaeis occisum esse ob confessionem Christi narrarunt; colitur autem in Ordine Teutonico. Socium *Cleophae* in itinere Emmauntico fuisse *Simeonem*, filium eius, coniectant Auctores; fratrem autem *Iosephi*, et patruum Christi fuisse, ex *Hegesippo* apud *Euseb.* H. E. III, 11. docent. Porro ostendere conantur et hoc,

Mariam

Mariam Cleophae, quae ſoror erat Matris Domini, apud Iohan. c. XIX. eandem eſſe cum *Maria*, *Iacobi* et *Ioſephi* matre, uxorem nempe *Cleophae*, qui pater fuerit quatuor illorum qui Fratres Domini vocantur Marc. VI, 3. Tamen in exitu diſputationis fatentur, non ſatis certum hoc ſibi videri, an *Cleophas*, Chriſti diſcipulus, an alius ſenior fuerit pater fratrum Domini.

S. *Anatalonem*, qui et *Anathalo*, *Nathalo*, *Anatolo*, *Anatholius*, et *Anathalonus* dicitur, et Mediolanenſis eccleſia et Brixienſis Epiſcopum ſibi vindicat. *Baronius* quidem ad A. C. LI, 54. a *Barnaba* Apoſtolo, ſocio *Anatalone*, fundatam eſſe vult Mediolanenſem Eccleſiam. Sed hoc refellit pag. 13. *Suyskenus*, qui etiam docet, catalogum Epiſcoporum Mediolanenſium, a *Muratorio* (Rer. Italic. T. I. P. II. pag. 228.) editum, in quo S. *Barnabas* primo loco recenſetur, cum non ſit Seculo XIII. antiquior, nullius eſſe in hac cauſſa fidei, praeſertim cum in vetuſtioribus catalogis S. B. non legatur. Probabilius igitur putat, *Anatalonem* Eccleſiae Mediolanenſis primum Epiſcopum fuiſſe, diſcipulum quidem S. *Barnabae*, et forte ab eodem ad praedicandum miſſum; ſed hinc forſitan ortum errorem, quo B. eccleſiae illius auctor exiſtimetur: rexiſſe autem hanc *Anatal.* ab a. C. 48. ad a. 61. quod defenditur contra *Tillemontium*. Poſt varias obſervationes de primis Brixienſibus epiſcopis, oſtenditur pag. 20. *Anatalonem* inter eos non eſſe referendum, ſed Brixiae metropolitano tantum Mediolanenſis Eccleſiae iure praefuiſſe.

Copioſam de S. *Firmino* diſputationem inſtituit *Stiltingus* a pag. 24-57. Traditur ille circa a. 290. martyrium paſſus eſſe. Acta eius ſcripta videntur Seculo V. aut VI. itaque nec pro primigeniis, aut certae in omnibus fidei habenda eſſe fatetur Auctor; ſimul tamen contra *Tillemontium* contendit, *nihil ſe in illis invenire quod fidem ſuperet*, *ſi verba*

 ſcripto-

ſcriptoris benigne magis, quam ſtricte interpretari velimus. At iſta ratione tenenda, vel abſurdiſſimis narrationibus fidem conciliaveris. Conſecratus quidem epiſcopus fuit S. *Firminus*, ſed ut Evangelium gentibus annuntiaret, non ut ſingulari ecclesiae praeficeretur. Ambianenſis ergo epiſcopus propterea dictus videtur *Stiltingo*, quod in hac civitate ultimis vitae temporibus praedicaverit, officia epiſcopalia obierit, atque adeo trucidatus fuerit. Idem narrationes, quae proſtant de inventione corporis Sancti huius, fide indignas et ineptas vocat, ut mirum ſit, earum patrocinium ſuſcepiſſe *Cointium*: v. c. fabellae monachali ingenio dignae; adeo ſuavem odorem ſparſum eſſe ab invento *Firmiani* corpore; ut eo quatuor civitates, Teruanenſis, Cameracenſis, Bellovacenſis, et Noviomenſis, accitae Ambianum fuerint. Dolemus Viri doctisſimi vel ſortem vel ſtudia; qui in his nugatoriis confutandis operam ultro conſumſit, univerſum autem in agro ſterili colendo, ex quo nulli veri ad religionem et rem chriſtianam, ad ingenium et doctrinam liberalem, fructus redeant, deſudavit. Huc enim profecto pertinent longae illae a pag. 36. disquiſitiones, de tempore inventionis corporis S. *Firmini*, de translatione illius in thecam magis pretioſam, imo in auream denique, de eius cultu, miraculis, praedictione, cet. Tum pag. 43-46. contra *Thierſium* inprimis docet, corpus huius Sancti Ambiano ad Abbatiam S. Dionyſii translatum non fuiſſe. Habet autem et Pompelone, patria *Firmini*, quasdam de corpore eius reliquias, eſtque illius et totius regni Navarrae patronus. Oblectavit nos pag. 48. ſq. hiſtoria diſcordiae gravisſimae inter Navarrenſes a. 1647. ſuper ea quaeſtione ortae, utrum S. *Firminus*, an S. *Franciſcus Xaverius*, *principalior* ſit regni illius *patronus?* quam tamen *Alexander* VII, homo ſcilicet coelitibus perquam familiaris, ita ſuſtulit, ut utrumque *aeque principalem patronum* eſſe iuberet. Subiungitur vita Sancti, de cuius fide iam diximus, cum *Stiltingi* annotatis.

Miſſis

Miſſis obſcurioribus quibusdam Sanctis, ad S. *Solennem* pervenimus, pag. 62. breviter iam *Gregorio Turonenſi* memoratum, nunc a *Io. Cleo* diligenter illuſtratum, ſed Vita partim ab anonymo ſcripta, partim interpolata, vel foedis potius erroribus contaminata. Eiusdem farinae ſunt relationes, quae de translatione et miraculis Sancti hoc loco exhibentur. Nec valde moramur S. *Aunarium*, mortuum ſub initia Sec. VII. quamvis oſſa eius a. 1567. a Calviniſtis abiecta, mox occultata, denique ſanctitas eorum prodigio confirmata dicatur, pag. 101 ſq. Legenda tamen eſt pag. 93. illius ad *Stephanum* Africanum presbyterum epiſtola, qua hunc rogat, *ut beatisſimi Germani epiſcopi Vitam in verſuum qualitatem commutare non deſiſtat; S. vero Amatoris proſaica modulatione deſcribat:* cui petitioni *Stephanus* valde ridicula epiſtola reſpondet, quae in haec verba exit: *Vale, longum in tempus, Domine ſemper meus, et Apoſtolice Papa.*

De *Cuſantio*, monaſterio Burgundiae, (*Cuſance*) p. 111, *de Wareſcis* ſeu *Waraſcis*, qui partem Sequanorum provinciae et *Duvii* (id eſt *Dubis*, vulgo *le Doux*,) amnis *fluenta incoluerint*, pag. 117. 118. de *Girwenſi* in Anglia monaſterio pag. 129; de *Pictorum* ad canonicum Paſcha, (Quartadecimani quippe erant,) et tonſuram Romanam adductione pag. 132 ſq. de Vita SS. *Aureliae* et *Neomiſiae* Virgg. non edenda, quod aperte fabuloſa tradat, pag. 138; de Vitis S. *Barri* fabuloſis, nec propterea edendis, pag. 144; de duplici S. *Barro*, quorum tamen neuter fuerit magiſter S. *Columbae*, pag. 147 ſq. de archiepiſcopatu Auſcienſi p. 152; de *Pageramento* contra *Cangium*, qui *linearem adumbrationem* interpretatur, cum noſter *Suyskenus* idem velit eſſe quod *Pagmentum* apud *Vitruvium*, pag. 156: de his igitur quaedam lectu non omnino indigna memorantur. De b. *Maria de Cervello*, mortua a. 1290. et multas paginas implente, inde a pag. 166. unum hoc referemus, cultum eius *immemorabilem*, decreto *Innocentii* XII. a. 1692. confirmatum, petente autem Auguſtiſſ.

Augustiss. *Maria Theresia*, a *Benedicto* XIV. a. 1752. eiusdem Officium ad omnes ditiones Augustae extensum esse.

Sequuntur a pag. 187. Sancti diei XXVI. Septembris adscripti, quorum nomina primum edemus: Sancti *Callistratus* et Socii XLIX. milites et martyres, probabilius Byzantii in Thracia; S. *Cyprianus* Episc. Martyr, S. *Iustina* Virgo M. S. *Theoctistus* sive *Theognitus* M. omnes prope Nicomediam in Bithynia; S. *Magignus*, S. *Nabor*, S. *Faustinus*, Martyres; S. *Senator*; S. *Eusebius* Papa Confessor, Romae; S. *Eusebius* Episc. Confessor Bononiae in Italia; S. *Amantius* presbyter Conf. Tiferni in Umbria; S. *Vigilius*, episc. Brixiensis, in Longobardia; S. *Nilus* Abbas Cryptae Ferratae in agro Tusculano Italiae; S. *Iohannes de Meda*, presbyter, et primarii Ordinis Humiliatorum fundator, Mediolani in Insubria; b. *Lucia* Virgo, tertii Ordinis S. Francisci, Salerni in Regno Neapolitano.

Ac de SS. *Callistrato* quidem et XLIX. militibus, qui in *Diocletiani* persecutione martyrium subiisse perhibentur, Acta proferuntur auctore *Simeone Metaphraste*, ex editione latina *Lipomani* et *Surii*, collata, et variis locis emendata ex textu Graeco. De SS. *Cypriano*, et qui lateri eius haerent, *Faustina* ac *Theoctisto*, Commentarius a pag. 195-262. protenditur, auctore *Io. Cleo*. Diversus nimirum hic *Cyprianus* est a clarissimo illo martyre Carthaginensi, dignus tamen, cuius memoria sine superstitiosa pietate renovetur. Laudes illius carmine heroico persecuta est ipsa *Eudocia*, *Theodosii Iunioris* coniux: cuius argumentum ad nos transtulit immortalis memoriae vir, *Photius*, Biblioth. Cod. 184. Utrumque *Cyprianum* male inter se miscuit *Gregorius Nazianzenus* Oratione XVIII. inter Opera eius a *Billio* edita. Videtur nimirum legisse Confessionem *Cypriani* nostri, quae materiam praebuit Libro II. Metaphrasis *Eudocianae*, et adhuc superesse videtur; verum ea non vidisse, quaecumque Libro

Libro I. et III. Metaphrasis illius referuntur. Confessionem illam, seu Poenitentiam S. *Cypriani*, editore et interprete *Prudentio Marano*, rursus edidit Graece et Latine cum annotatis suis *Cleus*, a pag. 222-242. tum martyrium *Cypriani* et *Iustinae*, auctore anonymo, ex Biblioth. Reg. Paris. Codice 520. collato cum Cod. 1485, Graece et Latine; et ante iam pag. 227. Acta interpolata, ex MS. collata cum editis a *Martenio* Tom III. Thes. Anecd. quibus Conversio *Iustinae* et *Cypriani* narratur. Sed Confessionem *Cypriani*, et utriusque martyris acta, contra *Io. Fellum* episc. Oxon. a pag. 205-212. operose defendit: nam ille non modo Confessionem supposititiam dicebat, sed etiam *Cyprianum* et *Iustinam* ipsos e numero martyrum, imo mortalium omnino, erasos cupiebat. Denique in *Gloria Posthuma* SS. *Cypriani*, *Iustinae*, et *Theoctisti*, a pag. 246. multus est in exquirendis eorum reliquiis. Nam et Romani et Placentini illorum corpora se possidere aiunt, et caput *Iustinae* non modo Lucenses, sed etiam pagus Villereux in Lotharingia. Noster Romanis ea in re unice favet: per nos quidem licet.

S. *Senator* quis fuerit, agnoscit se ignorare *Suyskenus* pag. 264. habet tamen et huius ambigui Divi reliquias quasdam ecclesia suburbana Parisiensis. Plura de *Eusebio* Papa *Stiltingus* pag. 265 sq. ubi et *Pagii* quasdam contradictiones in obitu illius figendo notat. Amplissimum locum S. *Nilo* *Cleus* tribuit a pag. 279-343. Obiit a. 1005. in Calabria fundator hic, non Abbas, Cryptaeferratensis monasterii. Editur autem vita illius a pag 283. a discipulo Sancti, forte b. *Bartholomaeo*, Graece scripta, cum versione *Io. Matthaei Caryophili*, Archiepisc. Iconiensis; illustrata autem a *Cleo*. Pleraque quae in illa traduntur, monasticae tantum vitae cultoribus placere possint; refertur tamen et triplex *Nili* sapiens responsum, pag. 312. quorum postremum hoc fundamento nititur, a multis Theologis perperam neglecto: *Quod Scriptura occultavit, quomodo nos revelare possimus?*

Quae *Suyskenus* a pag. 343-360. de S. *Iohanne de Meda* Fundatore Ordinis Humiliatorum, narrat, ea ex *Tiraboschii* Monumentis Humiliatorum, de quibus nuper in his Actis diximus, explanari et suppleri accurate possunt.

Transimus ad Sanctos, quos d. XXVII. Septembris colit Ecclesia Romana. Sunt autem haec illorum nomina: S. *Iohannes Marcus*, Christi aut Apostolorum discipulus; S. *Zenas* alias *Zenon* dictus, S. Pauli discipulus; S. *Caius*, Episc. Mediolanensis, Confess. in Insubria; S. *Aderitus*, Episc. Ravennas in Italia; S. *Florentinus*, S. *Hilarius*, et forte S. *Aphrodisius*, MM. Pseuduni in Aeduis; S. *Cosmas*, S. *Damianus*, S. *Anthimus*, S. *Leontius*, S. *Euprepius*, Martyres Aegis in Cilicia; S. *Epicharis* matrona M. forte Constantinopoli; S. *Fidentius* M. S. *Terentius* M. uterque Tuderti in Umbria; S. *Eleutherus* vel *Eleutherius* M. Caesareae in Cappadocia; S. *Deodatus* Conf. in dioecesi Sorana in Latio; S. *Ceraunius* vel *Ceraunus*, Episc. Parisiensis in Gallia; S. *Hiltrudis* virgo, Laetiis in Hannonia; SS. *Adulphus* et *Iohannes*, fratres MM. Cordubae in Hispania; b. *Bonfilius*, Episc. Fulginas, prope Cingulum in Piceno; S. *Elzearius de Sabrano*, baro Ausoyfii et Comes Ariani, Parisiis in Francia.

Hos inter Sanctos, qui a pag. 379-594. procedunt, primus quidem, *Iohannes Marcus*, lectores Actuum Apostolicorum (Cap. XII. et XV.) non fugit: estque eius memoria etiam in Paulinis Epistolis servata; si modo omissum in his *Iohannis* nomen non ad diversum ab hoc nostro nos deducat. Sed *Stiltingus* non modo hanc scriptionis diversitatem levissimam putat; sed etiam contra *Baronium* et *Tillemontium* in primis copiosa dissertatione docere studet, hunc *Iohannem Marcum* eundem esse cum *Marco* Evangelista: quam ei sententiam *Hieronymus*, *Oecumenius*, aliique veterum praeivere. Rursus *Iohannem Marcum* non esse presbyterum illum, aut potius *seniorem Iohannem*, de quo *Papias* apud *Eusebium*

H. E.

H. E. III, 39. loquitur, sed huius potius nomine *Iohannem Apostolum* designari, et in errore hoc loco fuisse *Eusebium*, ut contra superiores illos evincat, studet. Etiam S. *Zenam Paulus* laudat, (Tit. III, 12. 13.) νομικὸν adpellans, quod legis Iudaicae peritum interpretatur *Chrysostomus*. *Pseudo-Dorotheus* inter LXX. discipulos refert: sed fatetur noster, nihil de eo certi dici posse, imo ignorare se, utrum alicubi cultus fuerit Officio ecclesiastico. (p. 390.)

Clarissima sunt SS. *Cosmae* et *Damiani* nomina; medicorum enim, si ipsis placet, patroni habentur: hinc pro ea claritate de ipsis a pag. 428 - 478. narratio instituitur. Primum Martyrologia examinat *Stiltingus*, in quibus illi memorantur; deinde Acta eorum Graeca et Latina, quorum fidem contra *Tillemontium* parum feliciter tuetur. Mox cum Graecis disputat, qui inde a Seculo IX. aut X. crediderunt, tria esse SS. *Cosmae* et *Damiani* paria: quod etiam nonnullis de Romana Eccl. placuit. At ille pag. 136. sq. ostendit, quibus occasionibus Graeci potuerint Sanctos hos aut geminos credere, aut tergeminos: v. c. repetitis illorum per annum diebus festis; ceterum Graecos Confessoribus suis nihil attribuere praeter fabulas, Martyribus quoque attributas in Actis Latinis; neque locum indicare, ubi vixerint aut obierint. Duos autem hos Sanctos martyrium passos esse existimat a. 287. Reliquiae eorum et Romae, et Venetiis, et Veronae, et Imolae, et Amalphi, et in insula Melitensi servantur; imo et in Gallia: et tamen — cum vix superesse quis credat, quae inde decerpere potuissent aliae Ecclesiae — magnam harum reliquiarum partem, cum capitibus, tenet Ecclesia Soc. Iesu Monachii. Concoquat haec qui potest. At ista maior λειψανῶν pars, teste *Stiltingo* pag. 447. sq. Bremam Sec. X. translata est, sed superiore Sec. avecta inde, cura *Maximiliani* Electoris. Hic sane pag. 452. non modo arca qua illic conduntur, sed ipsa etiam ossa, cum capitibus, spectanda praebentur ope artificis. Sed nondum

 finis

finis reliquiarum S. *Cosmae et Damiani.* Nam et Praga, et Colonia, et Abbatia Essendiensis, et monasterium Schwarzacense dioecesis Herbipolensis, et Belgium, et Lusitania, et Anglia, vel habuere, vel habent adhuc partem de hoc thesauro. Nos autem veremur, ne pro thesauro carbones. Ipse demum *Stiltingus* p. 459. suspectam sibi nonnihil hanc copiam, qua laborat, confitetur, in primis tria, (nisi plura) duorum Sanctorum capita. Iam hoc loco quis paullo humanior risum teneat? Astutus tamen *Stiltingus* sibi videtur coniiciendo, reliquias aliorum trium fratrum, *Anthimi, Leontii*, et *Euprepii*, cum ossibus S. *Cosmae* et *Damiani* permixtas esse. De miraculis Sanctorum multa incredibilia tradit, quae nos, cum eo, valere iubemus. In Actis horum SS. explicandis oleum et operam perdidisse nobis bonus iste vir, iam ad Sanctos suos translatus, videtur.

De S. *Hiltrude* Virgine, *Perierus*, et ipse ante aliquot annos defunctus, a pag. 488-506. commentatur. Acta eius, a monacho Valciodorensi scripta, primus vulgavit *Mabillonius* in Annal. SS. Ord. Bened. P. II. Sec. III. Eorum auctoritatem utcumque defendi posse, existimat P. eaque exhibet observationibus suis stipata. Nobis ineptarum rerum farragine scatere visa sunt. Sed nec opus erat hoc iudicio nostro, cum quilibet, qui fidem historicam ex vero aestimare didicit, eundem locum attributurus sit plerisque talibus Actis, quae miseranda credulitas barbarorum Seculorum enixa est. Postremus inter huius diei Sanctos *Elzearius de Sabrano*, nobilissimi generis, cuius gesta exornat *Suyskenus* a pag. 529. ad 594. etiam propter virginitatem in matrimonio servatam laudatur. Aut hoc est coniugii auctori Deo illudere, pietatis stolida opinione, aut numquam ei illuditur.

Tandem bona Lectorum venia eos etiam Sanctos enumerabimus, quibus XXVIII. Septembris premitur. Cohortem imminere putabunt. S. *Privatus*, miles martyr, Romae;

mae; S. *Marcus*, S. *Alphius*, S. *Alexander*, S. *Zosimus*, S. *Nicon*, S. *Neon*, S. *Heliodorus* et Socii, item triginta milites, omnes martyres in variis Asiae minoris locis; S. *Martialis*, S. *Laurentius*, S. *Gurgilus* aut *Gargilus*, S. *Marius* aut *Marcus*, S. *Faustinus* aut *Faustina*, S. *Victor*, S. *Candidus* aut *Candida*, S. *Valeria*, S. *Longesa* aut *Longa*, S. *Celerino*, S. *Donata* vel *Donatula*, S. forte *Lea*, S. *Luciosa*, S. *Emilus*, S. *Gagilus*, S. *Placidus*, S. *Longa*, S. *Victoria*, S. *Prisca* aut *Priscus*, et forte cum Anonymis, S. *Iulianus* aut *Iulius*, S. *Christophorus*, S. *Nobilis*, S. *Secundula*, omnes M M. in Africa; S. *Stacteus* Martyr, et S. *Turturinus*, Romae; S. *Iohannes* M. Camulii in agro Genuensi; S. *Doda* Virgo, et forsan Mart. in dioecesi Ausciensi in Novempopulania; S. *Chariton*, abbas Conf. in Palaestina; S. *Exuperius*, Episc. Confessor, Tolosae in Gallia; S. *Eustochium* Virgo in Bethlehem; S. *Silvinus*, Episc. Brixiens. in Longobardia; S. *Alodius*, Episc. Confessor, Antissiodori in Burgundiae ducatu; S. *Faustus*, Episc. Regiensis in Provincia Galliae; S. *Faustus*, Episcopus Tarbensis in Novempopulania; S. *Salomon*, *Salon*, aut *Salonius*, Genuae in Italia; S. *Annemundus*, alias *Dalfinus*, Episc. Lugdunens. Martyr, in territorio Cabilonensi in Gallia; S. *Lioba*, seu *Leobgytha*, alias *Truthgeba*, virgo, Abbatissa in Germania; S. *Wenceslaus* M. Bohemiae Dux et Patronus, Vetero-Boleslaviae in Bohemia; S. *Eberhardus* opilio, prope Frisingam in Germania; S. *Ismido* vel *Ismion*, Episc. Confessor, Diae in Gallia; b. *Salomon*, ex Rege Hungariae eremita, Polae in Istria; b. *Bernardinus* Feltriensis, Ord. Minor. Observantium S. Francisci Conf. apud Ticinum in Italia. Subiunguntur et huic, ut reliquis diebus, praetermissi, et in alios dies relati.

Occupavit nos nonnihil vita S. *Charitonis* a pag. 612. Graece cum interpretatione apud *Lipomanum* edita. Eam *Stiltingus* non contemporanei, aut supparis scriptoris esse putat, nec tamen *Metaphrastae*, sed antiquioris. Obitum Sancti

 ponit

ponit post medium Seculum IV. Martyrologio Romano nondum insertus est, quamvis apud Graecos memoria eius sit celeberrima. De *Suca* et *Pharan* lauris quaedam ad hanc vitam, quam etiam corrigit locis nonnullis, observat *Stiltingus*. Sed multo longius detinuit nos S. *Eustochium*, celebris illa *Hieronymi* amica, a pag. 630-645. cuius mortem probabiliter anno 419. adscribit idem *Stilting*. Huius de genere et familia primum tradit, mox quibus praeceptis virtutum eam instruxerit *Hieronymus*, totamque sibi devinxerit. Magnam certe propterea apud Romanos invidiam, nec plane immerito, contraxit, dum *Eustochium* cum matre *Paula* longe a suis abstraheret, et quasi in disciplinam suam reciperet. Nimirum, vir cetera egregius, illud πρῶτον ψεῦδος monasticae vitae et his femellis, et aliis persuadebat, vitam pie et sancte agi non posse, nisi prorsus ab hominum vulgarium consortio remota sit, et ad certas regulas noviter repertas instituatur. Tum acta *Eustochii* in monasterio Bethlehemitico persequitur Auctor, epistolas illic ab ea scriptas, lectionem Script. S. cum *Hieronymo* eam exponente, qui etiam illi et matri commentarios quosdam suos in Script. S. et versiones dicavit; praefecturam monasterii virginum, quam post matris obitum quindecim aut sexdecim annos gessit; labores, quos ea rogante *Hieronymus* suscepit; institutionem qua de fratris filia *Paula*, et ipsa *Christi flammeo reservata*, (verbis utimur *Hieronymi*) bene meruit; denique quae passa sit a Pelagianis. Omnia quidem diligenter; sed abest severum critici munus.

Iterum *Stiltingus* de S. *Fausto* Episc. Regiensi, de quo iam *Bollandus* ad XVI. Ianuar. breviter egerat, quod ignoraret diem, quo in Ecclesia Regiensi colitur, copiose verba facit a pag. 651-714. Memoranda maxime sunt, quae p. 661. de Responso *Fausti* narrantur, quo defendit, nullam creaturam dicendam esse incorpoream, refutatus in eo a *Mamerto Claudiano*. Observat nimirum *St.* errasse quidem

Faustum

Faustum in quaestione de nomine, eaque needum definita; sed errorem eius ab adversario fuisse exaggeratum, qui ipse in plures errores inciderit, multo graviores. Subinique tamen in quibusdam de *Claudiano* iudicare videtur, quem non iniuria laudavit *Tillemontius*. In Epistola autem *Fausti* ad *Benedictum Paulinum* nihil reprehendisse putat *Avitum Viennensem*. Gesta *Fausti* cum *Lucido* presbytero, qui errores Praedestinatianos retractavit, et contra hos *Fausti* libros, de gratia et libero arbitrio, simulque varia antiquorum et recentiorum de his iudicia, a p. 667. adferuntur. Disputatur contra ipsum *Suaresium* Iesuitam, qui in Opere de gratia divina dubitat, *Fausti doctrina catholica ne sit, an Semipelagiana*. Nostro enim probabilius videtur, *Faustum* initium fidei gratiae tribuere, non libero arbitrio. Respondet etiam obiectionibus *Norisii*, qui *Faustum* damnatum esse vult in Concilio Arausicano, et contrarium esse S. *Augustino*. Eiusdem denique sanctitatem tuetur contra *Tillemontium*. Haec nos, non quasi *Stiltingi* argumenta probemus; sed quia celebris est in Historia Ecclesiastica *Faustus* hic, ut sciant illius studiosi, quae pro suspecto hoc Sancto a recentissimo Scriptore dici potuerint.

S. *Liobae* seu *Leobgythae*, alias *Truthgebae* Virginis, quam ex Anglia S. *Bonifacius* evocavit, futuram Germaniae Apostolam, postquam advenerat, Bischofsheimensi plurimarum virginum a se erecto monasterio Abbatissam constituit; huius igitur vitam, quam *Perierus* a pag. 748-769. descripsit, usus *Rabani Mauri* relatione, et vita a *Rudolph* presbytero et monacho Fuldensi Sec. IX. Germanis nostris commendamus, antiquitatis patriae causa, non quod verae et utilis historiae multum habeat.

Sed omnium maxime in hoc Tomo lectu digna sunt, quae de S. *Wenceslao* Martyre, Bohemiae Duce ac Patrono, a pag. 770-844. *Suyskenus* collegit. Huius non modo vitam,

tam, a *Christianno de Scala* monacho, ex fratricida nepote, compositam, editamque a *Balbino* Epit. Rer. Bohemicar. L. I. c. 10. sed aliam etiam eiusdem biographiam, cuius auctor perhibetur *Carolus* IV. Imperator et Bohemiae Rex, ex Breviario membranaceo MS. Ecclesiae S. Viti Pragensis, olim Iohannis Episc. Litomislensis, a pag. 837. publicavit. Sed aliis quoque praesidiis Scriptorum veterum usus, vitam hanc accurate exposuit *Suyskenus*. Trucidatum esse *Wenceslaum* anno 936. vero proximum existimat p. 797. Prodigium, quo traditur *W.* inter duos angelos visus, ac propterea dignitate regia, aliisque muneribus donatus, examinatum reiicit. Historiam Christianam eius aetatis, et Bohemicam inprimis, non perfunctorie illustrat. Ceterum, in miraculis, reliquiis, cultu, cet. Sancti huius describendis, modum sine dubio excedit; sed meminerimus, *aut nihil* omnino de Sanctis his uovitiis, quasi coloniae iure in coelum deductis, dicendum fuisse, *aut omnia*. Praebet etiam p. 820. spectandam imaginem altaris S. *Wenceslai*, in veteri Basilica Vaticana. Addamus pag. 793. *Dubravii* narrationem de Sancto hoc Duce, ligna suis humeris ad pauperes noctu clam deferente, ac propterea a servo suo, a quo non agnoscebatur, graviter saepius vapulante, non improbabilem quidem videri *Suyskeno*, sed supra modum tamen exornatam, et scriptoris coniecturis plus aequo auctam. Iam si in his minoribus criticen exercere non dubitant *Bollandistae*, cur eam ad gravioris momenti narrationes, de miraculis SS. genuinis eorum reliquiis, ab Ecclesiae suae filiis colendis, cet. non audacius saepiusque transtulerunt?

Duo supersunt, de quibus diligenter nostri hoc Tomo tradidere: alter b. *Salomo* Conf. ex Rege Hungariae Eremita, pag. 848-874. de quo tamen *Stiltingus* ea fere tantum sistit, quae *Thuroczius*, et descriptor illius *Bonfinius*, referunt, exprobrans etiam *Thuroczio* p. 8[illegible]9. improbabilia figmenta, et adiungens his partim Lectiones Officii b. *Salomonis*, partim

tim excerpta ex hagiographis quibusdam, et aliis Scriptoribus; — alter b. *Bernardinus Feltriensis*, non ignobilis quidem ille de S. Francisci familia monachus Sec. XV. sed in quo nimis multas lucubrationes perdidit *Suyskenus*, a pag. 874 - 993. placituram tamen omnibus, quorum interest nosse Sanctos, qui ab ipsis coluntur. *Bernardini* imaginem et corpus integrum, prout in sacello Ticinensi spectatur, ad pag. 958. reddidit artifex. Vellemus aliquando esset inter Romano-Pontificios sculptores, qui Volumen reliquiarum et ossium de Sanctis Ecclesiae suae, stylo suo adumbratorum ederet: efficax, nisi nos omnia fallunt, modus, creandae bonis et ingeniosis viris in ipsa illa Communione nauseae, adversus hanc tantam indignam Christianam λειψανολατρείας superstitionem —. Sed de hoc Actorum Tomo satis dictum videtur, ac forte plus quam satis. De XLVIto propediem referemus.

FLAVII VEGETII RENATI, COMITIS, DE RE militari L. V. cum selectis STEWECHII et SCRIVERII, nec non ad Codd. MSctorum fidem notis perpetuis criticis emendati, addita versione Gallica: cura M. NIC. SCHWEBELII, ill. Carolini P. P. et R. Academiar. Imper. Roboret. Elector. Bavar. atque Göttingensis Collegae.

Norimb. 1767. 4to mai. cum fig. aen.

Quanquam res militaris veterum, eiusque illustratio, campum editoribus Scriptorum militarium aperit, nec valde tritum, nec satis iucundum: tamen neque his, neque aliis difficultatibus passus est Cl. *Schwebelius*, post editum *Onosandri* Strategicum, ab edendo *Vegetio* se deterreri. Quae constantia maximis laudibus digna est, non modo propterea, quod indefessam Viri atque pertinacem industriam

indicat; verum etiam, quod Vegetii editiones meliores apud nos non ita frequentes sunt, ut in omnium manus facile perveniant. Agimus itaque gratias, etiam pro hoc labore Viro doctissimo, nomine totius reip. litterariae, et nunc, quod nuper promisimus, de hoc eius Vegetio sententiam nostram dicemus.

In praefatione historiam quandam, partim editionis huius suae, partim editionum superiorum, maxime insignium, proposuit. Quo ipso praeclare imitatus est doctissimorum virorum institutum, qui futilium plerumque praefationum loco, quandam quasi editionum genealogiam proponunt, unde quae reliquis anteponenda sit, quae alteram descripserit, intelligatur. Quod, quam sit verae lectioni constituendae proficuum, atque adeo necessarium quam maxime, dici non potest. In Opere ipso, praeter varias lectiones, quas e multis codicibus editores Vegetii superiores, *Modius*, *Stewechius*, et *Scriverius*, iam collegerant; novas quoque satis multas, e tribus membranaceis bibliothecae Guelferbytanae, nondum a quoquam adhibitis, *Schwebelius* collegit, textumque Vegetii haud parum inde emendavit. Textui ipsi notas, partim Stewechii et Scriverii, (non omnes, quod vehementer probamus, sed selectas,) partim suas, subiecit, quae maximam voluminis partem conficiunt. Harum vero triplex omnino genus esse vidimus; primum *criticum*, alterum *grammaticum*, tertium *reale*, ut nuper ad eius Onosandrum vocavimus. Quorum quidem primi ac tertii magna copia est, et multa in iis reperimus, quae nuperam nostram de ingenio eius critico sententiam egregie confirmant. Secundi vero, quod Latinitatem Vegetii spectat, non adeo multae animadversiones insunt, nisi quoad ad illustrandas lectiones pertinebant. Neque huius generis observationes hoc loco valde necessariae erant; non enim facile quemquam, credibile est, Vegetium propter latinitatem lecturum. Quamquam enim est in suo genere, et pro materiae subtilitate, elegans, rectus, et candidus, (et praeclare ageretur cum plurimis

plurimis noſtrorum ſcriptorum, ſi in rebus dogmaticis ac technicis, h. e. tenuibus, nec ornatum ſua natura capientibus, Vegetianam ſimplicitatem imitarentur:) tamen nihil ineſt, quod ad facultatem ornate ſcribendi valde proſit. Unde etiam de toto hoc genere iam nihil dicemus; ſed de caeteris Cl. Schwebelii notis nonnullas, exempli cauſſa, commemorabimus. De criticis primum videamus.

Lib. I. c. 13. ad illa verba Vegetii: „*Praeterea illo exercitii genere, quod armaturam vocant, et a* campi doctoribus „*traditur, imbuendus eſt tiro*" recte cum Scriverio reiicit coniecturam Salmaſii, legentis *armidoctoribus* pro *campidoctoribus;* ubi etiam Stewechium ſine neceſſitate, ait, ex libris impreſſis repoſuiſſe *campiductoribus*. Docet enim *campiductores*, et *campidoctores*, eosdem fuiſſe. — C. 20. in loco: „Miſſilibus *autem, quibus utebatur pedeſtris exercitus, pila vocabantur;* rectiſſime cum Scriverio retinuit *misſilibus*, quod exquiſitius eſt, et in pluribus codicibus reperitur, pro *miſſilia*, quod eſt vulgare, et facile ab imperito quodam librario, qui ſoloecismum eſſe putaret, ſubſtitui potuit. Sed a ſoloecismi ſuſpicione multis exemplis a Viro Cl. defenditur. — C. 21. etſi refragantibus omnibus ſcriptis et impreſſis, tamen de coniectura inſeruit particulam *ut:* in quo recte fecit, primum, quia ſine ea ſenſus nullus eſt; deinde, quia probabile fit, illam vocem per negligentiam alicuius librarii, a praecedenti *peragunt* abſorptam fuiſſe. — C. 27. locus eſt hic: „*Equites — tantum itineris peragebant, ita, ut — interdum „ſequerentur, interdum cederent, et* recurſu quodam impetus „repedarent." In eo conſtituendo mirus et librorum et editorum diſſenſus eſt. Quid Modius ad hunc locum habeat, aut notaverit, quoniam haec editio nunc non in promtu eſt, neſcimus. Stewechius in duobus MStis repererat *repedarent*, idque in textum receperat. Scriverius in quinque Palatinis codicibus eſſe ait *reparent*, in aliis quibusdam *in praeliis ſeparent*, iterum in aliis *impetus ſeparent*, in aliis rurſus aliter.

aliter. Ipſe ex his elicit *recurſu, quodam impetu, ſe parent;* cum ex Palatinis in praecedentibus reperiſſet *ſequantur* et *cedant.* Schwebelius denique clariſſimus, reiectis Scriverii emendationibus, (quae nec nobis placent,) amplexus eſt lectionem Stewechii: *repedarent* quam etiam aevo Vegetiano vindicat, et in textum recepit. — L. II. c. 3. videtur nobis ſine cauſſa aliquid mutaſſe. Vegetius ibi habet haec: „*Eſt etiam alia cauſſa, cur attenuatae ſint legiones: magnus* „*in illis labor eſt militandi, graviora arma*, ſera *munera*, ſeve„rior *diſciplina. Quod vitantes plerique, in auxiliis feſtinant* „*militiae ſacramenta percipere, ubi et minor ſudor, et maturio*„*ra ſunt praemia.*" Hic, ut ipſe vir Cl. fatetur, exemplaria optimae notae, itemque tres eius codices Guelferbytani, conſtantisſime habent *plura munera*, non *ſera*, quod in vulgatis fuerat. Hoc non obſtante, tamen ille vulgatam retinuit In quo plane ab eius ſententia recedimus. Primum enim, (ut iam diximus, et ipſe dixit,) vulgata repugnat libris optimis. Deinde, quod vir Cl. Vegetium, ait, ſi legatur *plura*, tautologiam committere, quia *magnus labor*, et *plura munera*, eodem redeant, viciſſim, ſi legatur *ſera*, elegantiorem et veriorem oppoſitionem inter *magnum laborem*, et *minorem ſudorem* inter *ſera munera*, et *maturiora praemia*, futuram, id huc non valde pertinet. Si haec diceret de loco Ciceronis, aut Livii, verisſime diceret. Dudum enim conſtat, in ſcriptoribus aureae aetatis omnia ad vivum reſecari, et ad ἀκρίβειαν Grammaticam et Rhetoricam, etiam interdum contra codices, exigi poſſe; quoniam certum ac paene neceſſarium eſt, eos hoc ita ſcripſiſſe, illud non ita ſcripſiſſe. Nunc, cum dicat de Vegetio, ſcriptore ferreae aetatis, alia res eſt. Nam in ſequiori aevo id locum non habet, quoniam eius ſcriptores ἀκρίβειαν illam vel plane non, vel rarius ſervant, adeoque in his non modo loca dubia *ad* hanc non corrigenda, ſed etiam interdum *contra* hanc decernendum, et lectio deterior, pluriumque codicum, ſequenda eſt. Quod in primis de Vegetio nobis dicendum videtur, qui raro,

aut

aut nunquam ἀκριβῶς loquitur. Et si vel maxime oppositionis elegantiam in aliquot verbis huius loci Viro Cl. concesserimus, tamen ea laborabit in reliquis periodi membris. Nihil enim adest, quod opponatur his: *graviora arma, severior disciplina*, quae negligi non debuissent a Vegetio, si concinnam voluisset orationem accurata oppositione efficere. His de causis credimus, melius facturum fuisse Schwebelium doctissimum, si *plura* e codicibus reposuisset. Ceterum *severior*, pro *saevior*, quod est in quibusdam scriptis, propter sensum et rem ipsam, recte nobis videtur retinuisse. — C. 13. ubi Vegetius de signis agit, quae in confusione praelii centuriones ab se invicem et a militibus discernunt, post verba: *transversis cassidum cristis*, ex auctoritate quorundam codicum in textum recepit: *litteras habebant*, eiusque rei rationem in nota subiecta, nostro quidem iudicio, optimam reddidit. — L. III. c. 5. in loco: „*Multa quidem* „*sunt* dicenda *atque observanda pugnantibus*" ubi in vulgatis antea fuerat *edifcenda*, hoc recte mutavit in *dicenda*, ita, ut *observanda* ad milites, *dicenda* ad duces referantur, eamque notionem τῷ *dicere* aliquot exemplis vindicavit. — C. 10. Stewechium carpit, qui pro *vacantes* (milites) ingeniosius, quam verius, reposuerat *vagantes*, repugnantibus non libris solum, sed et contextu. Praecesserat enim: *cibum capientes aut dormientes*, et sequitur: *vacantes certe*. quae particula manifeste docet, sermonem esse de re minori, quam quae praecesserat; *vagari* autem profecto plus et maius, quam *dormire* est, aut *cibum capere*. Unde rectissime vetus lectio a Cl. Schwebelio reducta est.

Quod vero attinet ad notas eas, quae in re ipsa, h. e. militia Romana vetere, versantur, negari non potest, eas et permultas, et valde eruditas esse, Schwebeliumque doctissimum multa eius disciplinae capita, datis occasionibus, egregie illustrasse. Sic v. c. L. I. c. 3. de *agrariis stationibus militum*: c. 4. de *armatura*, quatenus per eam *ipsi milites* intelligun-

telliguntur: c. 24. de *diverſis generibus foſſarum*: L. II. c. 3. de *tribus miſſionum generibus, honeſta, cauſſaria, et ignominioſa*: c. 7. de *diverſis generibus Tribunorum, reip. liberae temporibus*, quorum alii a Conſulibus in exercitu, alii a populo in comitiis, creati fuere, itemque temporibus Caeſarum, quibus alii *Laticlavii* ſ. *maiores*, alii *anguſticlavii* ſ. *minores* dicti: c. 9. de *comitibus*, eorumque inter ſe differentia: c. 19. de *ſcholis* militaribus et caſtrenſibus: L. III. c. 20. de *quadrato agmine et exercitu etc.* quanquam breviter, tamen accurate et perſpicue diſſeruit. Etiam L. II. c. 19. occaſione emendationis cuiusdam Stewechii, qui pro *militarium numerorum* malebat *munerum*, (quem Schwebelius recte reprehendit) de diſcrimine *obſequiorum* et *numerorum*, h. e. ſatellitum, et cohortium, doctiſſimam obſervationem addidit. Interdum etiam Vegetium ipſum erroris arguit, maxime ubi tempora non ſatis videtur diſtinxiſſe, quod non raro eum feciſſe iam ab aliis obſervatum eſt. Cuius rei exempla ſunt L. II. c. 1. ubi Vegetius in auxiliis minorem, in legionibus vero longe ampliorem militum numerum conſcribi ſolitum ait, contra Polybium, et Livium: c. 2. ubi leviorem armaturam legionibus ipſis immiſcet: L. IV. c. 18. ubi Vegetius inventum ſuffosſionis in obſidionibus tribuit Rhodiis, cum ſit longe antiquius, ut Cl. Schwebelius ex Aenea Tactico docet.

Quae quanquam ita ſint, et in his notis ſingulis permultum ingenii ac doctrinae Viri Cl. appareat: tamen cum bona eius venia, de univerſis, earumque diſpoſitione, aliquid monebimus. Nos ſcilicet, ſi Vegetium edidiſſemus, omne notarum agmen, (tripartitum, ut ſupra diximus,) ita diſpoſuiſſemus: Criticas ſuis quasque locis inſeruiſſemus, ut ipſe fecit, grammaticas etiam. Sed reales, h. e. de re militari, conieciſſemus omnes in Lexicon aliquod Rei militaris, ſeu Vegetianum, idque indicis loco appoſuiſſemus. Conſtat enim, in rebus technicis, et quae ad certam aliquam artem vel diſciplinam ſpectant, commodiorem explicandorum verborum ratio-

rationem non esse, quam ut vocabula illa omnia in unum locum, ordine alphabetico, coniiciantur, iisque ibi semel explicatis, loca, in quibus quaeque occurrerint, citentur, et quid de singulis separatim forte notandum sit, statim adiiciatur. Si enim textui subiiciantur, aut saepius idem dicendum, aut eodem saepius ablegandum est; aut denique, si hoc quoque negligatur, lector, oblitus, quid supra, ubi eadem vox occurrerat, notatum sit, frustra notam iterum quaeret. His omnibus, Lexico adiecto, facilius, et minori cum labore, occurritur. Quod si in libris aliis, Ciceronis v. c. id praestari potest, (cuius rei exemplum insigne habemus in Clave Ciceronis Ernestiana,) ubi tamen propter verba *abstracta* et πολύσημα haud paullo difficilius negotium est, quanto magis in technicis, ubi voces utplurimum *concretae* sunt, ac definitae significationis, quae semper et ubique iis inest? Atque hoc in Vegetio ita esse, res ipsa loquitur, ac tot verba militaria, centies obvia, *martiobarbulus* v. c. *ballista*, *ferentarius*, *tolleno*, *armatura*, *draconarius*, *tesserarius*, *plumbata*. et sexcenta eius generis alia, abunde ostendunt. Haec nostra sententia est, nostra, inquam; qua tantum abest, ut Schwebelii Cl. editioni aliquid detractum velimus, ut potius iudicium nostrum de eius insigni doctrina et industria, supra latum, hoc loco repetamus, eumque vehementer rogemus, ut pergat in suscepto consilio, et proxime nobis Mauricium, aut Leonem, aut similem aliquem rei militaris scriptorem, emendatum et correctum sistat. Hos enim, videmus, in nostris regionibus paullo rarius reperiri. Certe ab ea parte reip. litterariae, quae doctrinam accuratam, et e fontibus ipsis ductam, amat, plurimum gratiae eum credimus initurum esse.

De figuris aeneis, et versione Francica, quam Cl. Editor adiecit, et quae, ut vidimus, similis est versioni Onosandri, quoniam ipse nihil dixit, neque nos hoc loco quidquam dicemus, sed utrumque lectoribus intelligentibus diiudicandum relinquemus.

EMEN-

EMENDATIONUM CALLIMACHIARUM PERIculum: fecit IACOBUS FRIDERICUS HEUSINGER, *Scholae Guelph. Rector.*

Callimachiarum emendationum periculum, quod Gratulatoriae Epistolae ad V. S. Rev. *Franc. Anton. Knittelium*, Consistorii Consil. Superintend. Gener. et Gymnasii Guelferbyt. Ephorum, iam ante triennium inseruit *Heusingerus*, Vir doctissimus, si in haec Eruditorum Acta transtulerimus, credimus, quia doctorum hominum commodo id fit, etiam volente auctore fieri. Sunt autem emendationes sequentes:

„Sequuturus ordinem, quo CALLIMACHI carmina eduntur, primum in medium dabo locum ex hymno IN IOVEM v. 79. seq. ubi poeta de regum divinitate ita canit:

> Ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες. ἐπεὶ Διὸς οὐδὲν ἀνάκτων
> Θειότερον. τῷ καί σφι τεὴν ἐκρίναο λᾶξιν.

In posteriore versu Rich. Bentleius scribendum censet τῷ καί σφε τεὴν ἐκρίναο λᾶξιν, existimans, sententiam huius loci non esse, *quare illis decrevisti tuam sortem*, verum, *illos delegisti tuam sortem*. Ita vero Callimachus a crimine ταυτολογίας haud longe abesse mihi videretur. Parum enim, aut omnino non diversa sunt, ἐκ Διὸς βασιλῆες et Ζεὺς τοὺς βασιλῆας ἐὴν ἐκρίνατο λᾶξιν. At si vulgatam scripturam retineamus, nihil redundabit, sed omnia aptissime cohaerebunt. *A Iove sunt reges: quippe Iovis regibus nihil divinius est. Ideo etiam permisisti eis tuam sortem.* Scilicet, ut sint urbium custodes, ut regant populos, opesque possideant. Ne quis vero dubitet, an commode dici queat κρίνειν τινί τι, adscribam ista Sophoclis ex Aiac. flagrif. v. 442. seqq.

Εἰ ζῶν Ἀχιλλεὺς τῶν ὅπλων τῶν ὧν πέρι
Κρίνειν ἔμελλε κάρτος ἀριστείας τινὶ,
Οὐκ ἄν τις αὔτ' ἔμαρψεν ἄλλος ἀντ' ἐμοῦ.

IBID. V. 92. ſeq.

Callimachus opera Iovis maiora eſſe dicit, quam quae digne a quoquam laudari queant. Verba haec ſunt:

Τεὰ δ' ἔργματα τίς κεν ἀείδοι;
Οὐ γένετ', οὐκ ἔσαι. τίς κεν Διὸς ἔργματ' ἀείσει;

Sententiam horum verſuum, ut nunc leguntur, impeditiorem eſſe, animadverterunt docti interpretes, quorum alius aliam emendandi viam ſequutus eſt. Nec ſcripta exemplaria a criticis inſpecta ſatis ſibi conſtant in extremo prioris verſus verbo ἀείδοι, pro quo codex Mediolanenſis alter ἀείδει, et Pariſienſis ἀείσῃ ſubſtituit. Equidem crediderim, verba ἀείδοι et ἀείσει inter ſe permutata, alterumque in alterius locum ita reſtituendum eſſe:

Τεὰ δ' ἔργματα τίς κεν ἀείσει;
Οὐ γένετ', οὐκ ἔσαι, τίς κεν Διὸς ἔργματ' ἀείδοι.

Ita ſenſus hic eſſet: *Tua opera vero quis canet? Non fuit, nec erit, qui Iovis opera canat.* Pronomen τὶς in articuli poſtpoſitivi ſignificatione apud ipſum Callimachum epigrammate XXX. v. 2. legimus, ubi alios etiam locos adſcripſit Rich. Bentleius. Tamen longe ſimplicior ac verior mihi videtur loci noſtri iſta interpunctio:

Τεὰ δ' ἔργματα τίς κεν ἀείσει;
Οὐ γένετ', οὐκ ἔσαι. Τίς κεν Διὸς ἔργματ' ἀείδοι;

Tua opera quis canet? Neque fuit, nec erit. Quis Iovis opera canere poſſit? Ita etiam verba Callimachi propius accedent ad iſta in Apoll. v. 30. ſeq.

Οὐδ' ὁ χορὸς τὸν Φοῖβον ἐφ' ἓν μόνον ἦμαρ ἀείσει.
Ἐςι γὰρ εὔυμνος. Τίς ἂν οὐ ῥέα Φοῖβον ἀείδοι;

Nec audiendus est Stephanus, qui negat, satis apte indicativo modo iungi particulam κέν. Plane enim, quemadmodum Callimachus hic fecit, ita futuro indicativi hanc particulam iunxisse videmus Homerum in illo Iliad. A. v. 174. seq.

Πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι,
Οἵ κέ με τιμήσουσι.

IN APOLLINEM V. 40. seq.

Ἐν ἄςει δ', ῷ κεν ἐκεῖναι
Πρῶκες ἔραζε πέσωσιν, ἀκήρια πάντ' ἐγένοντο.

Leve mendum praeeuntibus H. Stephani exemplaribus tollo, et ἄςεϊ pro ἄςει repono.

IBID. V. 113.

Χαῖρε, ἄναξ. ὁ δὲ Μῶμος, ἵν' ὁ φθόρος, ἔνθα νέοιτο.

Ita nunc editur hic versus, sententia quidem satis concinna. Nec de emendatione cogitarem, nisi aurem mihi vellerent critici, qui adnotaverunt, in antiquis libris pro φθόρος scriptum fuisse φθόνος. Hinc intelligere mihi videor, Callimachum scripsisse ἵν' οὐ φθόνος, ἔνθα νέοιτο. Non potuit poeta Momum suum in alium locum facetius ablegare, quam in eum, *ubi nulla invidia est*, id est in extremam miseriam. Φθονεῖ γὰρ οὐδεὶς τῷ δυςυχοῦντι, ut est apud Plutarchum de de invidia atque odio p. 538. B. Dictum Callimachi suum fecit Martialis, quum ita lusit lib. I. epigr. 41.

Omnibus invideas, invide, nemo tibi.

IN DELVM V. 16. seqq.

Ἀλλά οἱ οὐ νεμεσητόν ἐνὶ πρώτῃσι λέγεσθαι,
Ὁππότ' ἐς Ὠκεανόν τε καὶ ἐς Τιτηνίδα Τηθὺν
Νῆσοι ἀολλίζονται. ἀεὶ δ' ἔξαρχος ὁδεύει.

In ultimo versu fortasse post ἀεὶ particula δ' abiicienda, aut mutanda in γ', ac totus locus ita est interpungendus:

Ἀλλά οἱ οὐ νεμεσητὸν ἐνὶ πρώτῃσι λέγεσθαι.
Ὁππότ' ἐς Ὠκεανόν τε καὶ ἐς Τιτηνίδα Τηθὺν
Νῆσοι ἀολλίζονται, ἀεὶ ἔξαρχος ὁδεύει.

IBID. V. 193. seq.

Ἀλλὰ παλιῤῥοίῃ ἐπινήχεται, ἀνθέριξ ὥς,
Ἔνθα νότος, ἔνθ' εὖρος, ὅπῃ φορέῃσι θάλασσα.

Valde exiguo scripturae discrimine, sed magno, nisi fallor, sententiae bono, vocabulum extremum θάλασσα muto in θάλασσαν.

IBID. V. 262.

Χρύσειον δ' ἐκόμισσε γενέθλιον ἔρνος ἐλαίης.

Mihi quoque mirifice blanditur ingeniosissima coniectura τοῦ πάνυ Hemsterhusii, ἐκόμησε pro ἐκόμισσε legere nos iubentis. Verba autem poetae sic accipienda esse crediderim. Ἔρνος ἐλαίης ipsa arbor est *oliva*: ita Homerus Iliad. P. v. 53. dixit

Οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης.

Haec oliva ἐκόμισσε, sive ἐκόμησε, τῷ Ἀπόλλωνι δηλονότι, ἢ καὶ τῇ Λητοῖ, γενέθλιον δῶρον χρύσειον. Tale est, quod legimus apud Euripidem Hecub. v. 456. seqq. Πρωτόγονός τε φοῖνιξ, δάφνα θ' ἱεροὺς ἀνέσχε πτόρθους Λατοῖ φίλα ὠδῖνος ἄγαλμα

μα δίας. Quod autem Callimachus γενέθλιον dixit, Aeschylus Eumenid. v. 7. γενέθλιον δόσιν appellat.

IN LAVACR. PALLAD. V. 25.

Ἐμπεράμως ἐτρίψατο λιτὰ λαβοῖσα
Χρίματα.

Arridet mihi βαλοῖσα, quod erat in prius editis. Minerva *oleo puro affuso scienter corpus fricat.* Contrario modo peccatum est infra v. 82. Παιδὸς δ' ὄμματα νὺξ ἔβαλεν. Plane enim adsentior viris doctis, qui νὺξ ἔλαβεν Callimacho restitui iubent. Quod vero poeta scribit ἐμπεράμως ἐτρίψατο, meminerimus, prudentia ac peritia opus fuisse ad frictiones athletarum. Pulchre hoc declaratur Galeni locis, quos Petrus Faber excerpsit lib. III. agonist. c. 15. p. 549.

IN CERER. V. 4. seqq.

Μηδ' ἀπὸ τῶ τέγεος, μηδ' ὑψόθεν αὐγάσσησθε,
Μὴ παῖς, μηδὲ γυνά, μηδ' ἃ κατεχεύατο χαίταν,
Μηδ' ὅκ' ἀφ' αὐαλέων σομάτων πτύωμες ἄπασοι.

In versu trium horum ultimo Μηδ' ὅκ' ex Μή ποκ' esse depravatum, suspicor. Callimachus inspectionem calathi profanis interdicit, ne quando Ceres, ultra curiosos mysteriorum suorum inspectores, populo famem immittat.

IBID. V. 60.

Οἱ μὲν ἄρ ἡμιθνῆτες, ἐπεὶ τὰν πότνιαν εἶδον.

Aldus ἡμιθνῆγες edidit, quod esset ab ἡμιθνήξ. Et saepe Dores Σ in Ξ mutant, puta κλαΐξ pro κλεὶς, ὄρνιξ pro ὄρνις, dicentes.

IBID. V. 129. seqq.

Μέσφα τὰ τᾶς πέλιος πρυτανήϊα τὰς ἀτελέςως
Τᾶςδε τελεσφορίας ποτὶ τὰν θεῦν ἄχρις ὁμαρτεῖν,
Αἵτινες ἑξήκοντα κατώτεραι.

Sic e coniectura Stephani locus hic interpolatur, invito sensu, et invitis omnibus libris, in quibus constanter legitur:

Μέσφα τὰ τᾶς πόλιος πρυτανήϊα τὰς ἀτελέςως,
Τὰς δὲ τελεσφορίας ποτὶ τὰν θεῦν κ. τ. λ.

Videbat Stephanus, τελεσφορίας pro adiectivo haberi non posse, ideoque τὰς δὲ τελεσφορίας mutavit in τᾶςδε τελεσφορίας, et hoc ad ἀτελέςως retulit. Quia vero contextus orationis flagitare videtur, ut ταῖς ἀτελέςοις opponantur *initiatae*, alii coniecerunt τὰς δὲ τελεσφορίας. Hoc autem, sive a τελεσφορής, sive a τελεσφορεὺς derivetur, utrumque repugnat analogiae, alterum etiam canonas de generibus nominum laedit. Malim igitur τὰς δὲ τελεσφορίας servare, idque pro τὰς δὲ τᾶς τελεσφορίας accipere, ut αἱ τελεσφορίας *initiatae* dicantur, quemadmodum Graeci τοὺς δήμου, τοὺς Καίσαρος, τοὺς τῆς πόλεως, τοὺς αὐτοῦ, et similia dicunt. Potuit etiam Callimachus, ne Doride quidem inuita, scribere Τὰς δὲ τελεσφορίης.

EPIGR. 39.

Ὁ Λύκτιος Μενοίτας τὰ τόξα ταῦτ' ἐπειπὼν
Ἔθηκε τῇ κέρασοὶ, δίδωμι καὶ φαρέτρην,
Σάραπι, τοὺς ὀϊςοὺς ἔχουσιν Ἑσπερῖται.

Fabra, Huetium sequuta, bene monuit, versu secundo scribendum esse Ἔθηκα pro Ἔθηκε. Proxima τῇ κέρασοὶ δίδωμι Rich. Bentleius correxit τῇ, κέρας τοι δίδωμι probante Celeb. Ernesto. Hic etiam e margine codicis MS. Lipsiensis adfert τοι γέρας, τοι, quod firmet correctionem Bentleii. Si qua disces-

discessio fieret, ego pedarius senator in partes codicis Lips. transirem, et consentirem epigramma sic legendum esse:

Ὁ Λύκτιος Μενοίτας τὰ τόξα, Ταῦτ', ἐπειπών,
Ἔθηκα τοι, γέρας τοι δίδωμι καὶ φαρέτρην,
Σάραπι· τὰς οἰστοὺς ἔχουσιν Ἑσπερῖται.

Tunc interpretarer:

Hos Lyctius Menoetas arcus, aitque, dono
Tibi hos, tibique munus simul dico pharetram,
Serapi. Nam sagittas consumsi in Hesperitas.

EPIGR. 63.

Εὐδαίμων, ὅτι τἄλλα μανεὶς, ἀρχαῖος Ὀρέστας
Λευκάρεταν μανῶν οὐκ ἐμάνη μανίην.

Lascivum, sed elegans, epigramma, prope interceptum est inscitia librariorum, quibus insolentior erat vox λευκοπρωκτομανῶν.

EPIGR. 65.

Αἶνιε καὶ σὺ γὰρ ὧδε Μενέκρατες ἔτι πουλὺς
Ἦσθα τί σε ξείνων ὥστε κατειργάσατο.
Ἥρατο καὶ Κένταυρον, ὅ μοι πεπρωμένος ὕπνος
Ἦλθεν, ὁ δὲ τλήμων οἶνος ἔχει πρόφασιν.

Primum vocabulum Αἶνιε ex Μήνιε ortum puto. Omiserat forsan librarius aliquis litteram M, ut ea cocco aut minio appingeretur. Id quum postea, ut saepe, neglectum est, ἤνιε remansit. Ex hoc deinde alius, pronuntiationis errore, fecit αἴνιε. Pro Μενέκρατες ἔτι πουλὺς Celeb. Rhunkenius e MS. Voss. Μενέκρατες οὐκέτι πουλὺς restituit. Hinc totum epigramma in hunc modum reconcinno:

Μήνυε

Μήνυε, καὶ σὺ γὰρ ὧδε, Μενέκρατες, οὐκέτι πουλὺς
Ἦσθα, τίς ἦ ξείνων, ὅς σε κατειργάσατο;
Ἤρατο καὶ Κένταυρον. Ὅ μοι πεπρωμένος ὕπνος
Ἦλθεν, ὁ δὲ τλήμων οἶνος ἔχει πρόφασιν.

Menecrates vino immoderatius potató mortem sibi accelera-verat. Hunc paullo post, quam ad inferos traductus erat, Menippus aliquis, quasi mortis caussam adhuc ignoraret, simulansque, sibi parum credibile videri, virum eius aetatis naturali morte occubuisse, interrogat, quis hostis eum interfecerit. Menecrates, ut si puderet se tam turpem caussam mortis diserte pronuntiare, respondet, eumdem auctorem mortis suae fuisse, qui Centaurum Eurytiona labefecerit, scilicet vinum. Respicere autem Callimachum ad Odysseae Φ. v. 293. seqq. praeclare vidit Ernestus V. S. R. Deinde Menecrates, ut etiam hac re pudori suo consuleret, culpam a vino transfert in fatum. Utcumque res cessura est, experiar, an epigrammatis sententiam Latinis numeris reddere possim.

Dic, huius modo facte, Menecrates, incola regni,
Quis, te qui necuit, barbarus hostis erat?
Is, qui Centaurum. Fatalis venerat hora:
Insontis Bacchi pocula crimen habent.

Quemadmodum vero caussam mortis suae Menecrates a vino, seu potius a se, amolitur, eamque in fatum confert: ita saepe faciebant prisci. Clytaemnestra apud Aeschylum Choeph. v. 910. caedem mariti excusat ita:

Ἡ μοῖρα τούτων, ὦ τέκνον, παραιτία.

Demophoon apud Sabinum epist. II v. 104. culpam Ariadnes, perfide a patre suo desertae, simili excusatione levat:

Excuset patrem fatis in patre relicta
Gnossis.

Ita

Ita legendum esse pro vulgato *fatis in parte relicta*, vel coecus videat. Fatali necessitate relictam esse Ariadnem, ait Demophoon, insontem Thesea desertionis invidia premi.

Addo coniecturas meas de sanandis aliquot SCHOLIIS veteribus ad Callimachum.

IN IOV. ad v. 8. extr.

Ἠ ὅτι Κορύβαντες, λαβόντες αὐτὸν ἐπὶ τὸ κρύψαι διὰ τὸν Κρόνον, προσεποιήσαντο τάφον αὐτῷ.

Pro ἐπὶ τὸ κρύψαι Vascosanus rectius edidit αὐτὸν ἐπὶ τῷ κρύψαι. Etiam extrema huius scholii verba sic legere malim: προσεποιήσαντο τάφον αὐτοῦ.

IBID. ad v. 21.

Ὅτ' ἐλύσατο] Ὕστερον, μετὰ τὸ τεκεῖν τὴν Ῥέαν.

Hoc scholion plane non facit ad verba poetae, quibus adscriptum legitur. Referendum erat ad verbum Αὖτις, quod in eodem Callimachi versu praecesserat.

IBID. ad v. 52.

Οὖλα] Κατὰ κλῆρον, ὑγιεινῶς.

Vocabulum οὖλα non explicari posse formula κατὰ κλῆρον, manifestum est. Ernestus, consummatae eruditionis vir, opinatur, verba κατὰ κλῆρον temere huc irrepsisse, quum adscripta fuerint v. 59. ad verbum ἐπιδαίσιον Sed pace summi viri dixerim, me non videre, quomodo in mentem venire grammatico potuerit, ut ἐπιδαίσιον exponeret κατὰ κλῆρον μεμερισμένον, quum diserte neget Callimachus, sorti in ista divisione locum fuisse. Mihi igitur proximum vero videtur, Scholiasten vocem οὖλα interpretatum esse κατὰ καιρὸν, ὑγιεινῶς.

IN DIAN.

IN DIAN. ad v. 188.

Εὐρίποιο] Εὔριπος ὁ μεταξὺ Εὐβοίας καὶ Βοιωτίας ῥοῦς. καλεῖται δ' οὕτως ἡ Εὔβοια, διὰ τὸ ἐπιμήκη αὐτὴν κεῖσθαι. λέγεται δὲ καὶ Μάκρις.

Non ſatis cohaerent, quae in hoc ſcholion congeſta ſunt. Fortaſſe poſterior pars adnotationis huius adiecta fuit v. 187. nomini Δολιχὴ, in hunc modum: Δολιχὴ] Ἡ Εὔβοια. Καλεῖται δ' οὕτως ἡ Εὔβοια διὰ τὸ ἐπιμήκη κ. τ. λ. . Cogitare potuit Scholiaſtes de inſula Euboea, quam meminerat Μάκριν appellari. Eamdem Euboeam Dianae cultui inſigniter deditam fuiſſe, permultis argumentis oſtendi poteſt. Haec tamen ita accipi nolim, quaſi diſpliceat mihi ſententia doctorum virorum, qui, Plinio auctore, Dolichen Callimachi eam eſſe arbitrantur, quae Icaros poſtea appellata eſt.

IN DEL. ad v. 295.

Εὔμοιροι] Εὔφημοι.

Elocutioni Εὔμοιροι δ' ἐγένοντο, niſi me coniectura fallit, adſcripſerat Scholiaſtes Εὐφημισμῶς. Scripturae compendium, quo librarius illud vocabulum expreſſerat, in Εὔφημοι facili errore degeneravit. Haud inepte vero Grammaticus iſte ſibi perſuaſerat, Callimachum, Cleobis ac Bitonis memorem, de iuvenibus Hyperborealibus ſcripſiſſe, ὅτι εὔμοιροι ἐγένοντο, τοῦτ' ἔστιν ἀπέθανον.

EXODI PARTICULA ATQUE LEVITICUS, Graece: edidit e Cod. MS. Bibliothecae Collegii Paullini Lipſienſis, IO. FRID. FISCHERUS, Humaniorum Litterarum in Academia Lipſ. Prof. Publ.

 Lipſiae,

Lipſiae, ex Officina Saalbachia A. C. MDCCLXVII. plag. 9. octonis.

item:

NUMERI, ET PARTICULA DEUTERONOMII, Graece, edidit e Cod. MS. Bibliothecae Collegii Paullini Lipſienſis IO. FRIDER. FISCHERUS.

Lipſiae, ex Officina Saalbachia A. C. MDCCLXVIII. plag. 8. octonis.

Quum verſionum Graecarum Veteris Teſtamenti ea ſit praeſtantia atque utilitas, ut earum auxiliis librorum divinorum intelligentia plurimum adiuvari poſſit: laudandi ſane ſunt omnes ii, quorum ſtudium verſatur in eo, ut vel iuſtum harum verſionum pretium conſtituatur, vel earum indoles accuratius cognoſcatur, vel denique lectio ad intelligenda cum veteris, tum Novi Teſtamenti ſcripta, conferatur. Ex eorum numero qui hoc nomine laudem merentur, eſſe etiam Cl. Fiſcherum, ipſe, tum multis aliis documentis, tum edendo hoc, de quo dicendum iam nobis eſt libro, inſigniter demonſtravit. Qui, quum ante annos aliquot conquirere inſtituiſſet et comparare copias, quarum auxilio uteretur, cum in Clave Fragmentorum Graecorum Veteris Teſtamenti adornanda, tum in augendis locupletandisque Hexaplorum Origenianorum reliquiis, incidit etiam in codicem membranaceum verſionis Alexandrinae, admodum antiquum, ſeptingentos enim viro doctiſſimo habere annos videtur, eundemque oppido bonum et accuratisſime ſcriptum, quo tertius, quartusque libri Moſis integri continentur, et particulae quaedam ſecundi et quinti. Huius codicis margines commiſſa ſibi ab eadem manu oſtentant multis locis ſcholia utilia non minus, quam reliquorum interpre-

tum

tum verba. Ac quum in his multa exſtare intelligeret vir doctiſſimus, quae a Montefalconio in codicibus vetuſtis non reperta, neque adeo vulgata eſſent, laudabile cepit conſilium eum integrum edendi. Id vero iam multa cum laude perfecit. Nos enim, quibus codicem hunc, quem in ornamentis bibliothecae academicae eſſe iure laetamur, inſpiciendi tractandique occaſio fuit, diligenter eum multis locis cum Fiſcheri editione contulimus, eumque a viro doctisſimo accuratisſime deſcriptum eſſe perſpeximus. Atque hoc nomine eo lubentius Cl. Fiſchero gratias agimus, quo moleſtior labor fuit, qui deſcribendo codici impendendus erat. Etenim et litterarum ductus, et compendia ſcribendi, totiusque omnio ſcripturae ratio, virum requirebant eum, qui non ſolum philologiae criticaeque bene peritus eſſet, ſed et nullas moleſtias, quae in deſcribendo tali codice occurrunt quamplurimae, pertimeſceret.

De codicis virtute et indole non eſt ut multa moneamus. Nam Cl. Fiſcherus, quod eſt in eo litterarum Hebraicarum Graecarumque ſcientiam iuvandi inſigne ſtudium, cum in epiſtola ad patrem Numeris et Deuteronomii particulae praefixa, tum alio *) loco promiſit, ſe hunc laborem alio tempore ſuſcepturum eſſe. Placet tamen, ut quodammodo intelligatur, quam gratum hac re litterarum divinarum ſtudioſis fecerit, placet, inquam, in medium aliquid de codice ipſo proferre.

De aetate codicis tenendum eſt, eum haud dubie Saeculo fere duodecimo ſcriptum fuiſſe, quod conferenda ſcriptura eius, cum ſpeciminibus ſcripturae veteris, a Montefalconio in Palaeographia exhibitis, intellexiſſe nobis videmur.

 mur.

*) In egregio libello: *de Verſionibus Graecis Veteris Teſtamenti litterarum Hebraicarum magiſtris*, pag. 24.

mur. Recte igitur eruditiſſimus Editor ſeptingentos habere eum annos putat. At veheinenter dolendum eſt, codicem hunc noſtrum particulam tantum Pentateuchi habere. Initium enim eſt Exod. XXXII, 7. τὴν φωνὴν τȣ̃ λαȣ̃ κραζόντων, λέγει πρὸς Μωϋσῆν· Finis vero Deuter. I, 13. δότε ἑαυτοῖς ἄνδρας σοφȣ́ς. Duplex eſt textus diſtinctio: altera cum argumentis, quae et breviter, et accurate traduntur; altera ſine argumentis. Utramque Cl. Editor retinuit, ita tamen, ut, quod valde probamus, verſuum capitumque diſtinctionem, qua hodie utimur, adponeret.

At quid de textu ipſo cenſendum? Duae omnino exſtabant olim, monentibus viris doctis, (e. g. Carpzov. Crit. Sacr. P. II. c. II. §. 8.) verſionis τῶν LXX. editiones: altera κοινὴ ſive Vulgata, altera Hexaplaris ſ. Origeniana. Nos, rationibus, quibus utriusque editionis textus agnoſci poteſt, diligenter penſitatis, codicem noſtrum Hexaplarem exhibere textum crediderimus. Quod, ſi argumentis probare velimus, et nimis longum foret, et a conſilio noſtro alienum. Iam vero de iis, quae in marginibus codicis ſcripta ſunt, pauca monebimus. Triplicis omnino ea videntur eſſe generis: critici, exegetici, et dogmatici. Uſum criticum habere poſſunt ea, quae interpretum veterum, Aquilae, Symmachi, Theodotionis, aliorumque fragmenta commemorant, quae magnus ille litterarum ſacrarum interpres, Vitringa, auro cariora appellabat. Haec vero fragmenta in marginibus codicis noſtri ſcripta, ita ſunt comparata, ut vel non exſtent in Hexaplis a Montefalconio editis, vel careant ibi nomine, aut omnino interpretis, aut certe auctoris veri. Horum autem omnium inſignem eſſe in Critica ſacra uſum, quis eſt qui neget? Certe, his fragmentis magnum Hexaplis, a Montefalconio editis, augmentum ornamentumque conciliari poterit. Enimvero, vel lectiones a Montefalconio haud repertae, poterunt vulgari, vel omiſſa interpretum nomina indicari, vel denique interpretationes, falſis auctoribus affictae, veris

veris tribui. Atque in hoc profecto inest egregius laboris Fischeriani usus!

Neque vero silentio praetereunda sunt scholia exegetica, hoc est ea, quae ad explicandum sensum pertinent. Talia occurrunt in margine plurima. Sic Num. III, 32. in margine est: σημείωσαι, ὅτι ἄρχων ἀρχόντων ὁ ἀρχιερεύς — Saepius explicantur in margine nomina propria, ut Levit. X, 1. Ἀχ ὤν ὄρος δυνάμεως, Ναδὰβ ἑκούσιος, Ἀβιοὺδ πατὴρ αὐτῶν: Num. XXI, 19. Μανθαναὶν, δόματα αὐτῶν; νααλιὴλ, ἀπὸ Θεοῦ; βαμὼθ, ἔλευσις θανάτου. Neque vero quis putet spernenda esse eiusmodi scholia. Nam poterunt usum non exiguum habere in explicanda vi vocum non ubique occurrentium. Contulit etiam scholiorum auctor studium suum ad explicanda Novi Testamenti loca. Hinc loca V. T. in Novo allegata diligenter indicat. En exempla: Levit. XIX, 18. scholion est: Ἐντεῦθεν ἀναγέγραπται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἡ ἐντολή: Num. XVI, 5. Ἀνήνεκται ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον Β Παύλου ἐπιστολῇ. Videtur tamen interdum scholiastes allegoricae interpretationis studiosus fuisse. Huc e. c. pertinere arbitramur scholion Levit. XVII, 10. Ἐγὼ οἶμαι τὴν κρίσιν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου γίνεσθαι, τουτέστι τῆς ψυχῆς Ἰησοῦ, ἣν καὶ νῦν νομίζω λέγεσθαι. Num. XVIII, 11. περὶ τῆς θυσίας τοῦ σωτηρίου φησὶν ὡς ἐν τῷ ΙΔ τοῦ Λευιτικοῦ κεφαλαίῳ. Restant scholia dogmatica, quae, uti exegetica, virum produnt in libris divinis bene versatum. E multis huius generis scholiis dabimus hoc: Levit. XXVI, 5. βέβαιος ὢν ὁ δίκαιος μετὰ ἀσφαλείας κατοικεῖ ἐπὶ τῆς γῆς, λαμβάνων τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ, ἣν καὶ ὁ Χριστὸς δίδωσιν τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς. Respexisse videtur locum Io. XIV, 27. Peculiaris generis est scholion Num. XXXIII, 38. Ἐν τῇ αὐτῇ ταύτῃ ἡμέρᾳ, τούτου τοῦ μηνὸς, ἐτελειώθη καὶ ὁ μακάριος Τιμόθεος, ὁ ἀρχιερεὺς Ἀλεξανδρείας, μᾶλλον δὲ πάσης τῆς οἰκουμένης ὁ δεύτερος Ἀαρών.

Plura de hoc codice dicere non attinet: neque enim descriptionem eius dare voluimus, sed id tantum spectavimus,

mus, ut in litterarum divinarum ſtudioſis cupiditatem incenderemus, particulam iſtam Pentateuchi a Cl. Fiſchero editam inſpiendi cognoſcendique. Quod ſi autem ſint, qui ſpecimen ſcripturae, qua exaratus eſt laudatus codex, videre cupiant, ii exhibitum id invenient ad calcem laudati ſupra libelli, *de verſionibus Graecis V. T. litterarum Hebraicarum magiſtris.* Ceterum, ea quam diximus codicis utilitas, latius patebit tunc, ubi promiſſa de eius virtutibus et copiis diſputatio edita fuerit. Qua in re ut Cl. Fiſcherus promisſis ſuis ſtare velit, omnium, qui litteris Hebraicis Graecisque bene cupiunt, nomine, etiam atque etiam rogamus.

*LEXICON HEBRAICO - CHALDAICO - LATINO-Biblicum, in quo PRIMA pars omnia vocabula, ordine alphabetico diſpoſita, ad ſuas radices refert, et univerſas interpretationes cuique genuinas exhibet: SECUNDA radices ita ordinabit, ut omnia vocabula derivata ſub his reperire liceat; quaelibet autem interpretatio textu ſacro in ea comprobabitur: TERTIA tandem parte nomina propria in Concordantiam rediguntur, cui accedet hiſtoria, chronologia, geographia. Obſervationibus grammatico - criticis conflatum. Auctore P *** Carmelita Excalceato provinciae Avenionenſis. PARS I. ſub auſpiciis eminentisſimi Principis Dominici Pasſionei, S. R. E. Cardinalis.*

Avenione apud Franc. Guibert et Henr. Ioſ. Ioly 1758. fol. Alph. 8.

Splendidiſſimum ſane, et elegantiſſimis literarum formis expreſſum opus, (etiamſi tardius, nam ſero ad nos tales libri veniunt,) cum lectoribus noſtris communicamus, cui, ſi externam adſpicias faciem, nihil fere eſt quod addi poſſe

poſſe videatur. Ipſe praeterea S. R. Auctor non dubitat, quin unusquisque laboribus ſuis improbis atque pertinaciſſimis, quibus ferendis humeri vix ſuffecerint, ſuffragium ſit daturus, ubi audierit vel legerit, *Lexicon* ſuum prodiiſſe in lucem, ſub auſpiciis ſummi illius viri, patris ſcilicet purpurati, cuius nomen, et quantum illud audit! in fronte apparet, cui omnes boni aſſurgunt, cuiusque in literas elegantiores, atque antiquitatum monumenta, praeclara aeſtimantur, etiam poſt fata, merita.

Sed mittamus hanc ſuſpenſam hederam, potius breviſſimis curabimus ea indicare, quae in *parte* hac *priore* continentur, atque colliguntur. Ante omnia in limine A. multis iisque veriſſimis elogiis ornat hiſtoriam Scripturae ſacrae, et veritatem divinam, in his monimentis ſanctioribus, nobis revelatam. Per multas deinde rerum ambages, de genio linguae hebraicae, in qua Iudaeis, nobisque, oracula divina perſcripta et tradita fuerunt, diſſerere inſtituit: ſummis laudibus etiam effert Pontifices Maximos, in excolendis literis atque ſtudiis hebraicis, omnem operam collocantes; quin et mirifice laudat, auctoritatem atque conſultum Concilii Viennenſis, cathedram magiſtris, hebraicam linguam publice profitentibus, collocantis. Poſt multas variasque difficultates feliciter profligatas, ſaeculo decimo ſexto denique lingua hebraica, in vitam quaſi revocata, vires recuperavit novas. En vero novam calamitatem, eccleſiam prementem, et fere opprimentem. Singulae provinciae ſingulas conficiebant converſiones codicis ſacri. Hiſpania, Italia, Gallia, Germania, ſuas in lucem edebant. Omnes ad fontes ſacros confugiebant auctores, atque ad auctoritatem provocabant illorum. Hinc longa contentionum atque rixarum ſeges oriebatur, quibus componendis efficax atque praeſens remedium adhibitum ab eccleſia, provida Chriſtianorum matre, uti Noſter, pro more coetus ſui, loquitur. In tanto ſcilicet rerum diſcrimine, atque verſionum varietate, deſiderabatur

ea,

ea, quae per omnes partes, cum textu hebraico conveniret, atque omne punctum ferret. Sed cum nulla inveniretur, Patribus Concilii Tridentini mandabatur, ut omnes atque singulas versiones inspicerent, atque ad amussim veritatis, codicisque sacri lydium lapidem, examinarent, eaque omnia sincere atque secure retinerent, quae cum hebraica veritate convenirent. Ex eo factum est, ut Patres illi Tridentini, omnibus recte excussis, atque aequa lance perpensis, dirigente omne opus Spiritu Sancto, a Christo ecclesiae sponsae suae promisso, publice decernerent, *Vulgatam* omnino esse *Authenticam*. Hoc nemo Catholicorum, monente Nostro, inficiabitur; et hac ratione controversiis Catholicorum finis imponitur, omnesque lites, parentibus, obsequiumque sanctissimum spondentibus magistris, quiescunt atque plane exulant. Quae omnia an vere dici queant, lectoribus, vel consentientibus, vel dissentientibus, et rem omnem plane recteque, vel minus perspectam habentibus, relinquenda esse censemus.

Nostrarum est partium, propius ut ad rem ipsam accedamus, et opus ipsum recenseamus. Multae difficultates, subinde exortae, erant A. removendae prius, quam prelo chartae eius subiici possent. Urbs eius Avenio, nec copiam, nec usum formarum hebraicarum habebat, quod facile est creditu. Charta deficiebat, et ab exteris erat importanda non sine taedio, incommodis, et magnis sumtibus. Est enim nitida et optimi generis. Omnibus vero superatis difficultatibus, sibi gratulatur Noster de labore, tyronibus, et literarum hebraicarum studiosis, iucundo atque utili.

Omnia, quaecunque linguae hebraicae *Lexica* huc usque prodiere, minus sufficientia atque commoda esse, Noster ex eo capite censet, quia ponant, et sibi quasi sumant, exactam in tyronibus omnium regularum peritiam, quarum auxilio omnium vocabulorum origines seu *radices*, ut dicuntur, erui, et diversae interpretationes indagari queant. Inde accidit

accidit saepius, ut non solum integras horas, sed dies etiam noctesque, frustra tyrones perdant, vel in diversis vocabulorum interpretationibus haesitent, et omnino fallantur. Quae impedimenta ut removerentur, in hoc *primo Volumine* omnia, quaecunque in Codice sacro occurrunt, vocabula, eorumque variae formae, secundum diversum *statum*, cum *Affixis*, et *literis praefixis*, et *punctis* variis, exhibentur atque ob oculos ponuntur, quibus omnibus et singulis latina conversio additur. Spem Noster alit certissimam, fore, ut linguae hebraicae studiosi hac ratione omnes ambages evitare, atque sine taedio feliciterque in hoc curriculo metam contingere possint. Ut lectores nostri habeant, quid de his laboribus recte iudicent, subiungemus exempla quaedam. Tres ubique constituuntur series, hunc in modum:

אף	אָף	nasus: furor.
אף	אַף	furor: naris: quanto: quanto magis: imo: etiam: verum: nam: attamen.
אף	אַפָּה	facies sui.
נוח	וְנַחַת	et requies.
נוח	וְנַחַת	et requies.
חתת	וְנַחַת	et terror.
חפף	חוֹף	littus.
חרץ	חוּץ	platea: extra: plus.
חוץ	חוּצָה	extra: extrinsecus.
שׁוב	לְהָשִׁיב	ad reddendum, restituendum, rependendum: avertendum: referendum: reducendum: repellendum: revocandum: respondendum.
ישׁב	לְהֹשִׁיב	ducendo.

Sed haec sufficiant, ne iusto longiores simus in enarrandis exemplis huius Voluminis, ex quo ut multi longos percipiant fructus, quam maxime optamus. Inter nostra-

 tes,

tes, noſtriſque in terris, commodior atque facilior datur *Lexicorum*, ſine multis ſumptibus comparandorum, uſus. Interim A. diligentia eſt laudanda, licet conſultius forte egiſſet, ſi vela contraxiſſet, et difficiliora irregularis formae vocabula tantummodo explicata dediſſet. De *ſecundo* Volumine, deque *tertio*, quamprimum ad manus noſtras pervenerint, (neſcimus autem an ſint edita,) non tacebimus.

IO. DAN. AB HOVEN CAMPENSIA, SEU, SPIcilegia Critico-Antiquaria. FASC. I.

Campis, MDCCLXVI. 4to mai. pag. 990.

Ut olim Belgium foecundiſſimum fuit viris, in omni litterarum genere, maxime in antiquitate ſacra et profana, doctisſimis; ita nec nunc videmus talium virorum in ea regione penuriam eſſe, ſed multos ibi libros quotidie prodire, qui ſummam auctorum in his rebus peritiam haud obſcure indicant. In horum numerum, non peccabimus, ſi doctiſſimum quoque Hovenium retulerimus, cuius *Campenſia*, h. e. ſelecta ex hiſtoria et antiquitate Eccleſiaſtica capita, hic orbi erudito indicamus. Etſi vero paucis conſtent plagulis; tamen inſunt obſervationes eruditisſimae atque elegantisſimae, nec raro novae, itemque de ſcriptoribus Chriſtianis coniecturae optimae, quas alibi non facile reperias. Sed argumentum libri accuratius enarrandum eſt.

Continentur eo omnino *quinque* ſive *Capita*, ſive *Disquiſitiones*, ſive *Diſputatiunculas* appellare volueris, quarum *prima* eſt de *vera aetate, dignitate, et patria M. Minucii Felicis*, celeberrimo Meermanno inſcripta, ideo, quod ei hic vir primam, eamque perraram Octavii Minuciani editionem, (Romae, 1543. fol.) dono miſerat. In hac epiſtola demonſtrare conatur auctor Cl. Minucium Felicem non, ut vulgo creditur,

ditur, tertii, sed secundi Saeculi scriptorem, adeoque Athenagorae, Iustino Martyri etc. aequalem fuisse. Quod effici putat his maxime argumentis: 1) Quia Latinitas Minucii elegantior est, quam pro tertio Saeculo esse possit. 2) Quia Minucius, et aequales, longe aliam Ecclesiae faciem describunt, quam Saeculo tertio, imo iam sub finem secundi, Tertulliano teste, fuisse novimus. Hic et eius aequales multa loquuntur de templis, de altaribus, de sacerdotiis; illi omnia haec nesciunt. Hi de magna calumniarum, ab gentilibus sustinendarum, multitudine queruntur, aut eas refellunt, quas certum est Saeculo secundo nondum repertas vel auditas esse, de quibus etiam Minucius cum aequalibus silet: quas tamen non omissurus videtur fuisse, si post Tertullianum vixisset. — Per digressionem h. l. Vir doctissimus ostendit, Iustini Martyris, quas nunc habemus, Apologiarum ordinem, perperam a quibusdam viris doctis inversum esse. 3) Quia Minucii et aequalium aetate, Christiani audacter ad testes criminum suorum oculatos, imo ad servos suos, eorumque indicia, si possent aliquid turpe de ipsis prodere, provocabant, (Oct. c. 28. Athenag. c. 30.) Tertullianus autem fatetur *domestica indicia*, ac de eorum falsitate graviter conqueritur. 4) Quia verosimile est, Frontonem illum, ad quem Caecilius apud Minucium provocat, esse Frontonem Rhetorem, M. Antonini praeceptorem; certum pariter, Minuciam gentem Saeculo II. Romae et in Italia numerosam ac celebrem fuisse, Saeculo III. minime. Diluere etiam conatur vir doctissimus dubia, quae adversus hanc sententiam afferri fortasse possent, ut de genere dicendi Africo, de locis quibusdam ex ipso Minucii Octavio petitis, de testimonio Hieronymi, qui constanter in libris suis Minucium Tertulliano postposuerit. Cui postremo tamen opponit testimonium Lactantii, L. V. Inst. c. 1. §. 22. ubi contra sit. — Tota disputatio doctissima est, et quanquam iam ante Cl. Virum fuerunt, quibus vulgaris de aetate Minucii opinio suspecta esset, in his Balduinus: tamen hoc fatendum est,

neminem adhuc tam bonis argumentis eam impugnasse; optandumque, ut illa Minucii editio, quam parare se dicit Vir Cl. quamprimum prodeat. Adiecti sunt quoque huic dissertationi Fasti Antoninorum.

Alterum caput est dissertatio ad Plin. L. X. Ep. 97. *de stato die, et sacrorum apud Romanos libertate*, in qua ostenditur, statum illum Christianorum diem non alium esse, quam diem festum resurrectionis Christi, idque collatis Minucii et aliorum locis, maxime vero observatione adhibita, doctissima illa, neque a quoquam, (quantum scimus,) adhibita, de triplici sacrorum Romanorum distinctione. Alia enim erant *publica*, h. e. totius populi nomine facienda, quo pertinent v. c. sacrificia, lectisternia etc. Alia *privata*, h. e. certae cuiusdam gentis, aut familiae, aut collegii, quae etiam peregrina esse poterant, statoque die ac loco palam fieri, dummodo Pontifices et Aruspices de iis essent ante consulti, eaque probassent. Alia denique fuere *privatissima*, h. e. quae pro lubitu quisque cum suis domi exercere poterat, sive publice id probatum esset, sive minus. Itaque in hoc genere concedendo facillimi erant Romani, in illis duobus valde severi, ne scilicet per istam occasionem occulta consilia, per speciem religionis, adversus remp. iniri possent, ut aliquando factum erat in Bacchanalibus. Ex his patet, in quaenam sacra Christianorum Plinius inquisiverit, non scilicet in illa domestica et quotidiana, h. e. privatissima, sed in privata, h. e. quae stato die, magna prae ceteris frequentia celebrabantur. Is dies erat festus resurrectionis Christi, ut latius in ipso libro docetur. — Haec Viri Cl. dissertatio nobis prae ceteris placuit, eamque vehementer legendam commendamus. Mantissae loco adiecta est alia dissertatiuncula, *de stato die regis Eumenis*, qua monumentum aliquod vetus, de eo agens, et in Append. ad Marm. Ox. p. 3. obvium, commentariolo illustratur, et per illum Diem intelligi ostenditur eum, quo Eumenes inter deos relatus est, et qui in eius honorem quotannis celebrabatur.

Tertium

Tertium est disquisitio *de cultu Serapidis, temere Christianis obiecto*, in Epistola Hadriani Imp. ad Servianum Cos. apud Vopiscum in Saturnino, c. 8. In qua vir doctissimus simul de historia cultus Serapidis apud Romanos, sub Imperatoribus, late disseruit, et gemmam antiquam veterem, (Bentinkianam ipse vocat,) erudite illustravit.

Quartum caput habet *Vindicias et Emendationes Constitutionis de Maleficis et Manichaeis, Tit. IV. cod. Greg. et Tit. XV. Collationis legum Mosaicor. et Rom.* Hanc constitutionem Vir Cl. quanquam ab Ethnicis Imperatoribus, non tamen ab his profectam arbitratur, quorum nomina praeferat, i. e. Diocletiano et Maximiano, sed a Galerio Maximiano eiusque Caesaribus. Eam deinde κατὰ πόδα explicat, illustrat ubi opus est, (plerumque ingeniose et erudite,) emendat, aliorum emendationes refellit, eaque occasione multa lectu dignissima adspergit, quae h. l. commemorare nec vacat, nec necesse est.

Quintum denique est alia ad Cel. Meermannum Epistola, qua breviter *de noua quadam in Christianos iniuria, h. e. de Deo Onocholite*, agit Vir Cl. et ex eo ipso, quod apud Tertullianum L. I. ad Nat. c. 14. *primum* commemoratur, et *hesternum monstrum* dicitur, apud Minucium vero plane sileatur, novum argumentum pro huius antiquitate ducit. — Diversam autem huius dei formam ostendit fuisse a capite asinino; (huius enim cultum iam olim Christianis obiiciebant gentiles, idque iam apud Minucium (c. 9.) dicit Caecilius:) describi potius a Tertulliano ut *monstrum biforme, auribus asininis, altero pede ungulatum, togatum, librumque gestans.* Onocholiten autem dici putat ab ὀνόχωλος, quia alterum asini pedem habuerit, cum alter porci esset. Inde per corruptiones librariorum factum esse *Onocholtes, Onochoites, Onochoetes*, etc.

Haec sunt, quae hoc Fasciculo primo potissimum continentur, et quibus commemorandis cupiditatem lectoribus ipsius libri cognoscendi iniicere voluimus. De *secundo Fasc.* qui anno eodem prodiit, dicemus propediem, ut et de reliquis; nam videtur plures promittere elegans V. Cl. doctrina. De genere scribendi erant quidem nonnulla, quae moneremus; est enim paullo durius atque hispidius, et propter hanc ipsam caussam interdum obscurum: sed in viro eiusmodi, e cuius libris animus apparet, magis de re, quam de verbis sollicitus, et qui levem illam verborum iacturam tot rebus bonis compensat, hoc facile ferendum arbitramur.

PANTOMETRUM PACECHIANUM, SEU INstrumentum novum, pro elicienda ex una statione distantia loci inaccessa, anno 1762. inventum, calculis ac observationibus examini subiectum a R. P. Christiano MAYER, Soc. I. Astronomo Palat. ac Math. Prof. in Acad. Heidelbergensi.

Manhemii, in quarto, typis Academ. una cum fig. aen. 1767.

Cum admodum difficile sit, instrumenta Geometrica, eaque maxime composita, quorum examen usus que non datur, sine aliquo errore commisso describere, lectores non aegre laturos speramus, si ad perspiciendam Pantometri interiorem naturam, ad praeclaram ipsam, quae multas Geometriam practicam concernentes observationes eximias continet, dissertationem, eos ablegemus, atque eius historiam solummodo excerpamus, additur, quae ad commendationem huius novae machinae pertinent. Inventor Pantometri est illustr. Comes *Raphael Pacecho ab Ucedes*, Hispanus genere, Vir militaris ordinis ac dignitatis sub signis Caesareis. Ei construendo illustr. auctor anno 1762. cum artifice Augustano

gustano, Cl. Brander, strenue manus admovebat, tandemque confectum, una cum commentario, de inventione et usu Pantometri, cum praevia ad Caesarem Augustum Franciscum huius nominis I. adlocutione, ab illustr. Comite conscripta, ac §. 11. hui. differt. inserta, Viennam ad Caesarem delatum est. Ubi cum varia hinc inde iudicia subiit ac discrimina, opera et singulari patrocinio Perill. L. B. de Beckers, in Aula Palatina Status ministri, dirempta repente est haec controversia, quum numerata, quam Pacechus illustr. petierat, 1000. fere florenorum summa, Pantometrum hoc in ius ac ditionem Seren. Electoris Palatini concessit. Multis quidem, ut harum rerum peritis constat, Gaeodesia seu Geometria practica ingeniose excogitatis machinis superbit, quae capiendis angulorum terrestrium mensuris, ac determinandis locorum intervallis, serviunt: prae iis tamen omnibus se commendare hoc Pantometrum certo colligimus ex testimonio Cel. Astronomi Caesarei, Maximiliani Hell, quo illius effectus in specula Viennensi Astronomica exploratos laudavit; nec non ex experimentis cum hoc instrumento coram viris eruditis, ipso eius auctore praesente, a Cl. artifice Brander, in campis Augustanis institutis; quae eius usum ad capiendas non solum distantias mediocres, verum etiam ad maximas locorum quasque intercapedines, magna adcuratione definiendas, adeo declararunt, ut Ser. Rex Borussorum moveretur, quo similis machinae conficiendae negotium daret saepius laudato artifici Brandero, quae, ut Cl. Mayer audisse se perhibet, multis partibus emendatior prodiit. Nunquam vero exactius examen Geometricum subire poterit haec machina eo, quod Cl. huius Auctor in hac dissertatione cum ea instituit. Comes Pacechius quidem in sua eius descriptione, Pantometrum suum communes Geometriae ac Trigonometriae leges, et utriusque inventa, longissime transscendere affirmabat: Cl. Mayerus vero non solum demonstravit, illud legibus Geometriae convenire, facileque Geometriae ac Trigonometriae peritum, ad illud regulas Geometriae et Trigonometriae applicatu-

plicaturum esse, quemadmodum illas ex eo elicuit auctor Clar. eiusque exactam dein theoriam composuit. Neque in ea substitit: sed ut constaret, utrum vires, usus, ac praestantia huius Pantometri, calculis constituta, cum praxi ex asse conveniret, et limites perfectionis definirentur, Cl. Mayerus, cum maiores aliquot locorum distantias, quae in ipsa specula Electorali Schwetzingensi videri commode possunt, aliunde notas, ac calculo definitas haberet, iis hoc Pantometro mensurandis se accinxit, et sex experimentis institutis invenit quidem, aberrare illud a veritate, ut in multis instrumentis Geometricis fit, eamque aberrationem admodum notabilem esse, cuius limites ex numero observationum determinari possent; attamen non obstantibus his erroribus, eximium instrumentum esse, multisque praeferendum, iudicat.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Septembris Anno MDCCLXVIII.

NOVI COMMENTARII ACADEMIAE SCIENTIArum Imperialis Petropolitanae TOMUS XI. pro anno MDCCLXV.

Petropoli, typis Academiae Scientiarum MDCCLXVII. Alphab. 3. plagg. 10. c. fig. aen.

Quod Lectoribus nostris Volumen Commentariorum sistimus, iterum est, ut iam saepe laudavimus, plenum elegantissimarum Commentationum, quarum iam ideam, pro more nostro, dabimus, ut vel hac ratione invitemus doctos homines omnes, ad legendas commentationes ipsas. Sunt autem, ut fieri quovis Volumine solet, primum

MATHEMATICA. In his I) *De usu functionum discontinuarum in Analysi:* Auctore L. EULERO. Qui problematis de motu cordarum vibratorio solutiones dederunt Geometrae, non nisi illum casum contemplati sunt, quo figura, cordae ab initio motus impressa, regularis, et certa quadam aequatione comprehensa esse supponitur; alterum vero casum, si haec figura fuerit discontinua sive irregularis, negarunt ad Analysin pertinere, aut motus inde secuturos posse ulla ratione definiri. Quae quidem investigatio, cum non tantum ex Analysi minime proscribenda, sed ad eam potius

novis et insignibus subsidiis ditandam inprimis apta videatur: iam pridem illustris huius dissertationis Auctor motum cordarum vibrantium generalissime ita definivit, ut ea solutio ad omnes motus et figuras, cordae in statu initiali impressas, pateret. Statim vero perspexit Illustris Vir, problematis difficultates superare Analyseos adhuc excultae vires, novamque ad eas solvendas calculi integralis partem requiri, cuius non complura modo in his Commentariis specimina dedit, sed plenam quoque eius tractationem absoluto Operi de Calculo integrali, quod typis nunc Petropoli exscribitur, inservit.

Concipiatur scilicet corda aliqua tensa, eique arbitraria quaevis figura, et in singulis simul ipsius punctis arbitraria imprimatur celeritas. Ductis igitur coordinatis x et y, evidens est, adplicatam non pro diversis solum ipsius curvae punctis, sed etiam in eodem curvae puncto pro singulis temporum momentis variare; adeoque y fore functionem duarum variabilium x et t simul, quarum neutra per alteram determinatur. Ut porro in aequatione pro cordae huius motu inventa status initialis exprimatur, posito $t = 0$, relatio inter x et y inde orta figuram cordae initialem repraesentare debebit; quae cum libero manus ductu formata supponatur, functio quaedam discontinua aequationem ingredietur, atque similiter, ut secundae problematis conditioni satisfiat, alia adhuc arbitraria functio, ex motu initiali cuilibet puncto impresso definienda, accedat necesse est. En igitur duas rationes, ob quas propositum problema per regulas usitati calculi integralis resolvi non potest: in hoc enim non nisi functiones unius variabilis pertractantur, cum, etsi plures variabiles aequationibus inesse videantur, per substitutiones aut transformationes introductae, eae tamen ita a se pendeant, ut omnes per unam possint determinari; deinde quae in calculo integrali communi per integrationes invehuntur novae quantitates, non nisi quantitates constantes sunt, minime vero functiones unius pluriumve variabilium,

eaeque

eaeque adeo discontinuae. Huius igitur novae Analyseos vim, et proprium characterem, Ill. Auctor clarissime et ex primis principiis exposuit: et cum functionum diversae classes commodissimam totius calculi integralis divisionem suppeditent, ex hoc fundamento partes amplissimae huius scientiae distinxit et definivit, usumque functionum discontinuarum in Analysi exemplis confirmavit. En igitur campum novum, eumque latissime patentem, in quo summa ingenia, ad Analyseos incrementa, atque feliciores subinde in naturae scrutinio successus, vires suas exercere possunt.

II) *De usu novi Algorithmi in solvendo problemate Pelliano:* Auctore L. EULERO. In Arithmetica indefinita, quae Diophantea adpellari solet, saepenumero problematum resolutio eo nititur, ut expressiones sub hac forma $lxx + mx + n$ contentae quadrata sint efficiendae; quod, simulac unus ipsius x valor quaesito satisfaciens fuerit cognitus, infinite multis modis etiam in integris ipsius x valoribus praestari potest, quicunque etiam pro l, m, et n, numeri integri ponantur, modo sit numerus positivus non quadratus. Atque solutionum harum innumerabilium insigne compendium ex eo petitur, quod constet, omnes istos ipsius x valores idoneos secundum seriem recurrentem progredi, cuius singuli termini ex binis praecedentibus certa et constanti lege determinantur. Semper autem huius generis resolutiones ad hoc redeunt, ut proposito numero quocunque l inveniatur numerus quadratus qq, qui per illum multiplicatus, adscita unitate, iterum fiat quadratus, sive ut $lqq + 1$ fiat $= pp$: quod quidem in fractis atque paucis quibusdam casibus obviis facile expeditur; verum, si pro quovis valore ipsius l valores ipsius q integri desiderentur, multum difficultatis habet, adeoque dignum omnino est, in quo Geometrarum se exerceat industria. Quam Pellius olim dedit, in se ingeniosissima est solutio; ad quam taediosos autem et molestos calculos, cum continuis radicum extractionibus absolvatur, ea deducat, tentanti mox patebit. Hic igitur Ill. Auctor novum

vum quoddam Algorithmi genus, cuius vim et naturam iam pridem in his Commentariis demonstravit, huic problemati adplicuit, atque pro omnibus valoribus ipsius l, centenarium non superantibus idoneos valores q methodo maxime concinna et facili actu computavit. Scilicet ut sit $lqq + 1 = pp$; evidens est, esse proxime $\sqrt{l} = \frac{p}{q}$, quae fractio valorem irrationalem $\sqrt{l}$ tam prope exprimit, ut id, nisi adhibendo maiores numeros, adcuratius fieri nequeat. Ante omnia igitur Ill. Auctor methodum exposuit, ope fractionum continuarum radices quadratas evolvendi; atque tum, adhibitis novi Algorithmi subsidiis, pro quolibet casu p et q ita definire docuit, ut $lqq + 1$ quadratum fieret, ipsamque methodum, evolutis multis exemplis, stabilivit atque illustravit, idque potissimum in numeris admodum magnis. Si enim verbi gratia assumatur $l = 61$, reperitur valor ipsius $q = 226153980$; atque ipsius $p = 1766319049$: ubi simul certum est, non dari numeros minores casui satisfacientes; ad quos numeros cum methodo Pelliana non nisi per taediosissimos calculos pervenire licuisset, non solum huius solutionis praestantia inde demonstratur, sed vix etiam aliud dari potest praeclarius specimen, quo Algorithmi istius novi, ab Ill. Auctore inventi, egregius usus Geometris possit commendari.

III) *Proprietates triangulorum, quorum anguli certam inter se rationem tenent*: Auctore L. EULERO. Inter elementares triangulorum proprietates ea fere primo loco tradi solet, qua, si duo anguli in dato quodam triangulo fuerint aequales, etiam duo latera ipsis opposita fore inter se aequalia demonstratur. Si igitur, speculatione hac latius extensa, rationi aequalitatis aliam quamcunque duorum angulorum rationem substituamus, evidens est, etiam inter latera huius trianguli certam et determinatam relationem locum esse habituram.

Neque

Neque igitur mediocriter doctrina triangulorum amplificari videtur, inventa certa et facili methodo, simulac in dato quodam triangulo ratio inter binos eius angulos fuerit cognita, relationem inter ipsius latera intercedentem exhibendi. Atque hoc ipsum est problema, cuius analyticam resolutionem in praesenti dissertatione Ill. Auctor exhibet, quodque Geometrarum studio eo magis commendari meretur, quia ad earum veritatum geometricarum classem pertinet, ad quas Analysis non perducit, sed quibus potius ad altiora tendens ea est superstruenda.

Si igitur ponamus binos trianguli angulos α et β esse inter se uti $m : n$; intricatos calculos, ad quos, simulac ratio $m : n$ vel tantillum assumitur complicata, problema deducit, nullo feliciori compendio superare licuit, quam incipiendo a casu simplicissimo, atque hinc ad magis compositos ordine progrediendo. Principio itaque exhibet Ill. Auctor resolutiones illorum casuum, quibus, posito $m = 1$, pro n valores 2, 3, 4, 5, 6. successive assumuntur. Quibus expeditis ex contemplatione formularum pro his casibus erutarum, insignem prorsus, et attentione quam maxime dignam legem progressionis detegere Ill. Auctori contigit. Quodsi enim ii casus, in quibus n valores pares obtinet, ab iis, in quibus n est impar, separentur, et singuli casus seorsim inter se conferantur: admiratione omnino dignum est, formulas memoratas seriem recurrentem constituere, cuius et scala relationis et terminus generalis possit exhiberi. Quae egregia proprietas, cum initio non nisi per inductionem fuerit detecta, ne huic nimium tribui videatur, etiam analyticis principiis pro utraque casuum classe ab Ill Auctore stabilita, adeoque inductionis huius cum veritate consensus rigide est demonstratus.

In adplicatione huius investigationis ad casus speciales, triangula potissimum isoscelia considerari merentur; in his enim, pro describendis polygonis regularibus, saepenumero ratio inter angulum verticalem et angulos ad basin praescribi

 solet.

ſolet. Atque hic quidem duo caſus diverſi, prouti angulus verticalis vel multiplum vel ſubmultiplum anguli ad baſin eſt, ſeorſim evoluuntur; ita, ut haec disquiſitio non ad amplificandam modo triangulorum theoriam, ſed in ipſa quoque praxi geometrica inſignem uſum habere ſit exiſtimanda.

IV) *Solutio facilis problematum quorundam geometricorum difficillimorum:* Auctore L. EULERO. Speculatio haec circa certa puncta verſatur, quae in quovis triangulo Geometrae contemplari ſunt ſoliti. Primum horum punctorum eſt id, in quo terna perpendicula, quae ex ſingulis angulis in oppoſita latera demittuntur, ſeſe mutuo interſecant, quod punctum in adiectis figuris littera *E* deſignatur. Secundum punctum, littera *F* notatum, eſt centrum gravitatis trianguli, quod obtinetur, ſi ex ſingulis angulis rectae latera oppoſita biſecantes ducantur, quippe quae ſe mutuo in hoc puncto interſecant. Tertium punctum *G* eſt centrum circuli inſcripti, in quo rectae ſingulos angulos biſecantes ſibi mutuo occurrunt. Quartum denique punctum *H* eſt centrum circuli circumſcripti, quod obtinetur, erectis ad quodlibet latus ex puncto eius medio perpendiculis, iisque, donec ſeſe mutuo interſecent, prolongatis. Quatuor igitur horum punctorum poſitionem Ill. Auctor generatim pro quovis triangulo definit, ubi ſequentia potiſſimum obſervari merentur. *Primo*, in triangulo aequilatero haec quatuor puncta in unum coire: *Secundo*, ſi triangulum ſit iſoſceles, ea puncta in linea recta fore diſpoſita, quae ex angulo verticali perpendiculariter in baſin ducta eſt: *Tertio*, in triangulis acutangulis omnia illa quatuor puncta intra triangulum cadere: *Quarto*, in triangulis vero obtusangulis tantum duo eorum, ſcilicet centrum gravitatis et circuli inſcripti intra triangulum, reliqua autem duo puncta *E* et *H* extra triangulum fore ſita; illud ſcilicet *E* ultra angulum obtuſum, hoc vero *H* ultra latus ei angulo oppoſitum.

Inpri-

Inprimis vero notatu dignum eſt, quod Illuſtr. Auctor oſtendit, tria horum punctorum E, F, et H, ſemper in eadem linea recta fore ſita, atque adeo punctum F ita fore intra E et H conſtitutum, ut intervallum $E\ F$ duplo ſit maius intervallo $F\ H$; quare cum punctum H ex punctis E et F ſponte determinatur, Ill. Auctor ſequens problema reſolvit, ut ſumtis pro lubitu ternis punctis E, F, et G, ipſum triangulum, ad quod pertinent, conſtruere doceat; id quod commodiſſime ad reſolutionem aequationis cubicae perduxit, cuius ternae radices latera trianguli quaeſiti exprimant. Inprimis autem memorata haec circa poſitionem punctorum E, F, et H, obſervatio Geometrarum attentione digna eſt, quam ſequenti theoremate complecti licet Si triangulo cuicunque circulus circumſcribatur, et a centro circuli per centrum gravitatis trianguli linea recta producatur, donec pars producta duplo maior fiat intervallo inter haec ambo centra, tum eius terminus in eo ipſo puncto erit ſitus, ubi terna perpendicula ex ſingulis trianguli angulis in latera oppoſita demiſſa ſeſe mutuo interſecant.

V) *Obſervationes Analyticae:* Auctore L. EULERO. In praeſenti diſſertatione Ill. Auctor legem et naturam memorabilis cuiusdam ſeriei indagat, quae non ob reconditum modo, quo ipſius termini progrediuntur, ordinem, ſed ob eam quoque rationem peculiari attentione digna eſt, quod varias, easque in Analyſi magni momenti obſervationes faciendi, commodam ſuppeditat occcaſionem. Inter coefficientes numericos, quibus termini trinomii $1 + x + xx$ ad poteſtatem quamcunque elevati adficiuntur, hic ille tantum conſideratur, qui ad medium terminum pertinet, et omnium maximus eſt. Eiusmodi igitur trinomio ordine ad omnes poteſtates exponentium ſecundum numeros naturales progredientium elevato, ſi ex ſingulis his dignitatibus excerpatur coefficiens termini medii, ſeries inde formata 1, x, $3x^2$, $7x^3$ . . ea eſt, in cuius lege progreſſionis et ſumma indagandis praeſens diſſertatio verſatur.

Atque

Atque hic quidem initio, si elevetur trinomium ad potestatem indefinitam exponentis n, colligendis in unam summam omnibus iis coefficientibus, qui ad terminum x^n pertinent, haud difficulter terminus seriei nostrae generalis eruitur. Huius igitur ope serie ad sufficientem usque terminorum numerum continuata, ex intuitu decem priorum terminorum series hanc singularem proprietatem prae se ferre videtur, ut, subtractis singulis terminis a triplo praecedentis, differentiae numeros praebeant pronicos, quorum radices ita sunt comparatae, ut seriem constituant recurrentem; unde, et ipsam nostram seriem esse talem, concludi, et scala relationis determinari posset. Enimvero, cum statim in termino undecimo, cuius a triplo praecedentis differentia ne numerus quidem pronicus est, multo minus radicem habet pronicam, haec observatio fallat: series nostra admodum memorabili exemplo inductionis valde probabilis, et tamen fallacis, quam caute ei sit in Analysi indulgendum, aperte declarat. Missa igitur inductione, ex solidis Analyseos principiis lex progressionis ab Ill. Auctore stabilita, et relatio, quae inter ternos terminos contiguos intercedit, detecta est; quam quia ipse exponens n ingreditur, seriem nostram ad genus recurrentium non pertinere manifestum est. Definita itaque cuiusque termini ad binos antecedentes relatione, ope cuiusdam integrationis, summa quoque seriei in infinitum continuatae investigatur, quam observamus fore imaginariam, si sit $x > \frac{1}{3}$, vel ipsi x negativos valores tribuendo, si sit $x = -y$ et $y > 1$; infitam vero esse casu, quo $x = \frac{1}{3}$ vel $y = 1$. Ex inventis hoc modo formulis analyticis, methodum multo latius patentem derivavit Ill. Auctor, cuius ope adeo haec potestas multo generalior $(a + bx + cxx)^n$ ita evolvi potest, ut non medii tantum singularum potestatum termini, sed ii quoque, qui utrinque a mediis aeque distant, assignari, eorumque natura et summa facili calculo possit investigari.

VI) *De*

VI) *De motu rectilineo trium corporum se mutuo attrahentium.* Auctore L. EULERO.

VII) *De motu corporis ad duo centra virium fixa attracti:* Auctore L. EULERO. Ex quo corporum coelestium leges motus a *Newtono* detectae sunt, Astronomiae ad summum fastigium evehendae spes omnis, in celebratissimi de motu trium corporum se secundum istas leges attrahentium problematis, perfecta resolutione ponenda est. Quanquam enim numerus corporum, in planetari nostro systemate sese mutuo attrahentium, maximus imo infinitus sit; tamen, cum evolutio motus plurium corporum, nisi motu trium expedito, sperari non possit, hic casus tanquam fons et fundamentum perficiendae siderum scientiae spectari debet. Verum hoc ipsum de tribus corporibus, secundum leges *Newtoni* sese attrahentibus, problema, cum sensu generali acceptum vires ingenii humani fere transscendere videatur; eius solutionem ita tentarunt Geometrae, ut illud sub variis ad minimum restrictionibus expedire, viamque hoc modo ad solutionem generalem munire anniterentur. In binis igitur praesentibus dissertationibus, Ill. Auctor eiusmodi duo resolvit problemata, quae illi tam sunt affinia, ut, his non expeditis, de illo resolvendo ne cogitari quidem possit. In priori scilicet eum problematis istius celebratissimi casum examini Ill. Auctor subiecit, quo tria corpora sese mutuo attrahentia rectilineo motu feruntur, qui, quanquam primus est et omnium facillimus, tamen hucusque perfecte resolvi non potuit; hic vero iam ad aequationes differentiales primi gradus inter ternas variabiles, singularibus quibusdam artificiis est reductus. In posteriori autem dissertatione Ill. Auctor motum corporis ad duo centra virium fixa in ratione reciproca duplicata distantiarum attracti investigavit; atque huius quidem argumenti primam partem, cum scilicet motus in eodem cum binis virium centris plano fieri supponitur, in superiori Comment. Tomo ita evolvit, ut non solum orbi-

 tae

tae descriptae constructionem ope quadraturae curvae cuiusdam admodum simplicis exhibuerit, sed etiam in alia dissertatione Comment. Acad. Berolin. inserta, infinite multos casus detexerit, quibus curva descripta futura sit algebraica. Quo igitur propositae quaestioni plene satisfiat, in hac dissertatione Ill. Auctor etiam illum casum resolvit, quo corpus non in eodem plano, in quo centra virium fixa sunt, movetur. Et hic quidem peculiaribus quibusdam artificiis, aequationes differentiales ex principiis motus petitae statim ad primum gradum reductae sunt; ternae vero variabiles ita erant inter se complicatae, ut eas resolvendi methodus nulla patuisset, nisi substitutione quadam prorsus singulari, non concinnam modo aequationem, sed et a variabilium permixtione immunem, elicere Ill. Auctori licuisset. Ad quem scopum cum initio per ambages is pervenisset; postea methodum multo breviorem adeptus est, cuius beneficio unica substitutione variabilium separatio commodissime obtinetur. Formulas hoc modo inventas Ill. Auctor etiam ad motus in eodem cum centris virium plano absoluti determinationem adplicat, ostenditque, corpus tali motu delatum non in curvis modo algebraicis, sed sectionibus adeo conicis moveri posse, quarum foci in binis istis virium centris sint constituti.

Quodsi vero corpus non in eodem plano moveatur, notatu quam maxime digna observatio est, fieri posse, ut corpus describendo curvam duplicis curvaturae in superficie sphaeroidis elliptici, vel conoidis hyperbolici, moveatur. Denique etiam hoc notari meretur, ex his formulis casum omnium facillimum difficillime derivari: adplicatis enim iis ad casum, quo virium attrahentium alterutra evanescit, tam prodeunt complicatae aequationes, ut non, nisi peculiaribus atque insignibus quibusdam artificiis, ab Ill. Auctore adhibitis, potuerint resolvi. Cuius difficultatis ratio ut quodammodo adpareat, perpendendum est, etiamsi in formulis inventis massam *A* vel *B* ponamus minimam et evanescentem, tamen,

men, ſi corpus ſatis prope ad eam acceſſerit, ob diſtantiam iam evaneſcentem attractationem inde oriri poſſe finitam, cuius quaſi veſtigia quaedam in iſtis formulis ad hunc caſum adcommodatis remanere videantur.

VIII) *De phaenomenis coeli per ſegmenta ſphaerica diaphana ſpectati:* Auctore L. EULERO. Cum radii a corporibus coeleſtibus ad oculum propagati atmoſphaeram peragrare, ibique varias perpeti refractiones debeant, manifeſtum eſt, viſionis naturam, atque omnia coeli phaenomena, a medii, per quod radii lucis tranſire debent, conſtitutione maxime pendere, eaque ſub alia prorſus forma fore adparitura, ſi loco atmoſphaerae noſtrae aliud quoddam alius materiae medium diaphanum ſubſtituatur. Atque hic quidem ſingularia et notatu quam maxime digna ſe offerunt phaenomena, ſi coelum per ſegmenta ſphaerica vitrea, oculo in axe, ſed extra centrum ſphaerae conſtituto, contueamur; cum ſtellae non de loco ſolum ſuo depulſae conſpiciantur, verum quaedam etiam penitus diſpareant, aliae autem geminatae in diverſis coeli locis ſint conſpiciendae. Hic vero facile intelligitur, phaenomena coeli hoc modo ſpectati, eo magis a veritate diſcrepare, quo maior eſt ſiderum ab axe viſionis elongatio, et quo magis oculus a centro ſphaerae removetur: contra vero omnia perinde, ac nudis oculis, iri conſpectum, ſi ad ipſum centrum ſphaerae adplicetur oculus. Quodſi enim oculi a centro ſphaerae diſtantia ponatur $= d$, radius ſphaerae $= a$, diſtantia ſtellae ab axe $= \phi$, angulus incidentiae ζ ita per has quantitates determinatur, ut, poſita ratione refractionis $n : 1$, fiat $\sin. \zeta = \frac{nd}{a} . \sin. \phi$; unde manifeſtum eſt, ϕ et d ita augeri poſſe, ut fiat $\sin. \zeta > 1$ adeoque imaginarius: unde certa quaedam coeli regio vacua et obſcuriſſima adpareat neceſſe eſt, quae maxima evadit poſito $d = a$, quo caſu ſegmentum ſphaerae in integram ſphaerae ſuperficiem abit. Pro hoc igitur caſu Ill. Auctor

 in

in hac differtatione primo loco praecipua phaenomena expofuit, atque ex Opticcs principiis demonftravit, quomodo ftella, per integram fphaeram vitream fpectata, ita poffit adparere, ut circulum quendam lucidum formet, et fimul quoque in ipfius centro confpicua fit, immo et triplicata videatur; computatur dein ex inventis formulis tabula, unde pro fingulis elongationibus terna eiusmodi loca fideris adparentia poffint determinari. Oculo iam porro centro fphaerae propius admoto, hi inprimis ipfius d valores attentione digni videbantur, quo $d = \frac{a}{n}$ vel $d = a. \sqrt{\frac{1}{n}}$, ubi quidem, cum per hunc oculi fitum fphaera in duo fegmenta, alterum hemifphaerio maius, alterum minus, dividatur; pro utroque fegmento fingularia quaedam annotata funt phaenomena. Denique, cum expreffionem modo allatam ratio quoque refractionis ingrediatur, facile colligitur, hanc vifionem fe multo aliter habituram, fi fphaerae vitreae globus aqueus fubftituatur: cuius cafus expofitio digna Ill. Auctori vifa eft, quae ex iisdem principiis derivetur, et argumentum in dioptricis minime contemnendum conftituere iure meritoque eft aeftimanda.

PHYSICO-MATHEMATICA. I) *Supplementum de figura dentium rotarum:* Auctore L. EULERO. Conftat ex principiis mechanicis, quantum pro machinarum conftructione in eo momenti fitum fit, ut uniformitas motus in omnibus earum partibus, quantum fieri poteft, obtineatur; fiquidem hoc modo maximus a viribus agentibus effectus exfpectari poteft. Si enim vel tota machina, vel tantum partes eius, modo celerius, modo tardius moveantur, hae ipfae accelerationes et retardationes non contemnendam virium agentium partem confumunt; quo ipfo effectus, cui producendo machina deftinata eft, non mediocriter imminuitur. Cum igitur Ill. Auctor iam in IV. Volumine horum Commentariorum hoc argumentum tractaviffet, iam ibi, quomodo rotarum dentes ad obtinendam in omnibus rotis uniformitatem

tem motus formari oporteat, calculis satis prolixis investigavit; nunc vero methodo multo faciliori constructionem geometricam ipsi elicere licuit, pro dentibus rotae impulsae ex data dentium rotae impellentis figura ita describendis, ut utrinque motus uniformis oriatur, et quae vis ad alteram rotandam impenditur, ea perpetuo aequale momentum ad alteram circumgendam exerceat. Et ex infinitis modis, quibus hic scopus obtineri potest, Ill. Auctor ad eos inprimis attentus fuit, qui ad ipsam praxin maxime accommodati sunt visi; atque gravissimi huius argumenti, cuius tam praeclarus in mechanicis usus est, tractationem, non solidissimis modo principiis superstruxit, sed variis quoque exemplis ipsum illius usum dilucide exposuit.

II) *De motu fluidorum a diverso caloris gradu oriundo:* Auctore L. EULERO. Argumentum, quod Ill. Auctor in hac dissertatione pertractat, non modo prorsus novum est, cum nemo adhuc motum fluidorum a calore oriundum geometrice determinare conatus sit, sed ad eam quoque Analyseos partem est referendum, quae non ita pridem tractari coepta est. Hic quidem neutiquam de intestino illo motu, in quo ex Philosophorum sententia caloris causa ponitur, quaestio est; sed eatenus tantum in theoia motus fluidorum caloris ratio habenda est, quatenus a calore in maius spatium expanduntur fluida, unde eorum densitas, a qua potissimum motus determinatio pendet, imminuitur. Simulac enim in tubi communicantis uno crure calefiat aqua, sicque eius densitas imminuatur, non iam ea cum aqua altero crure contenta in aequilibrio consistet, nisi illius altitudo ultra libellam aliquantillum augeatur. Atque ex his ipsis principiis iam pridem ab Ill. Auctore ostensum est, non ad aquam modo, sed et aërem in aequilibrio conservandum, ubique ad aequales altitudines aequalem quoque densitatem, ideoque etiam aequalem caloris gradum requiri. Qualis vero, sublato per caloris diversos gradus aequilibrio, subsecuturus sit fluidorum

dorum motus, Ill. Auctor, nova illa Analysi a se uberius exculta, nunc demum investigare instituit, atque, unde vires huiusmodi motum generantes petendae sint, qualisque sit motus ille ex iis oriundus, clarissime in praesenti dissertatione demonstrat, et facili ratiocinio evincit, si in vase satis amplo, aqua ex una parte admoti ignis ope reddatur calidior quam in altera, non modo aequilibrium iri sublatum, sed aquam quoque in regione infima a parte frigida ad calidam continuo ascendere, contra vero in regione summa a parte calida ad frigidam deferri debere; id quod et observationes ubivis obviae luculenter declarant. His in genere observatis, Ill. Auctor tubum cuiuscunque figurae in se redeuntem contemplatur, cuius alterum latus admoto igne calefiat continuo, dum opposita vasis pars maneat frigida. In hunc igitur tubum si aqua infundatur, ea quidem, dum in calido crure maiorem, quam in frigido, altitudinem occupat, ad aequilibrii statum se componere poterit. Interim tamen, aucta aquae infusae quantitate, aequilibrium iam non habebit locum, sed simulac aqua in tubo contenta certum superaverit terminum, motus ibi perpetuus generabitur; id quod inprimis evenit, quando tubus fluido penitus impletur. Quem casum Ill. Auctor praecipuo examini submittit, ubi ex solidissimis Hydrodynamices principiis, per calculos satis operosos tandem invenit, aquam hoc casu per crus infimum continuo ad locum tubi calidissimum adfluere, indeque per crus supremum iterum ad regionem calidam defluere debere, atque adeo huius motus celeritatem in singulis tubi punctis ad quodvis tempus definivit. In quo inprimis notari meretur, quod hic motus eo magis acceleratur, quo angustior tubus in parte suprema fuerit prae parte infima. Neque dubitat Ill. Auctor, quin inde ad usum communem plurima insignia subsidia hauriri queant, inter quae maxima fortasse attentione dignus videtur huiusmodi tubus, quem Ill. Auctor ad calefacienda conclavia proponit, quique id praestet commodi, ut in ipso tubo ignis suscitari queat, quando-

quidem

quidem aër in tubo contentus, perinde ac aqua, continuo per tubum motu circulari sit defluxurus, ignemque sustentaturus.

III) *De admirando frigore artificiali, quo Mercurius, sive Hydrargyrus, est congelatus, Dissertatio:* Auctore I. A. BRAUNIO. Hoc egregium Inventum, de congelatione Mercurii ope admirandi frigoris artificialis, a V. Cl. Braunio detectum, merito attentionem orbis eruditi et totius Europae excitavit. Nemo enim ante haec experimenta credidit fieri posse, ut Hydrargyrus in corpus solidum et firmum frigore abeat, aut congeletur. Quoniam igitur ante hoc tempus Mercurius nunquam, uti reliqua metalla, in forma solida adparuit, donec Auctor eum adparere in ea cogeret, multi Mercurio locum inter metalla adsignare dubitarunt; nonnulli tamen locum inter semimetalla ei concessere. Nunc igitur dubitare non licet, quin Mercurius seu Hydrargyrus omnino metallis, iisque perfectis, sit adnumerandus. Adparet enim in forma fluida ob nullam aliam rationem, quam quia fusus est. Non differt igitur ab aliis metallis fusis Plumbo, Stanno, Argento, Auro, et reliquis, nisi in hoc, quod minimum calorem ad sui fusionem requirat. Ceterum omnium metallorum est mollissimum, ita ut, si clangor ei est tribuendus, tantum obscurus et obtusus tribui debeat, vix ut plumbi et auri puri.

Ceterum malleabilis aeque est, ac metalla reliqua perfecta, et ductilitas quoque ei denegari non potest, ut experimenta docuere; quamvis haec extensio magna esse nequeat, quoniam Mercurius breve tantum tempus solidus manere solet et potest.

Habet igitur Hydrargyrus proprietatem metalli perfecti, sed firmum, et in forma solida, uti reliqua metalla, in hoc terrarum orbe adparere nequit, nisi quasi vi, frigore scilicet artificiali, cogatur. Errant igitur toto coelo, qui existimant, Mercurium ob aquam intermixtam congelari, et in corpus

corpus ſolidum abire, fere ut lutum molle aqua temperatum conglaciari ſolet, et corpus durum fieri. Nam quemadmodum reliqua metalla, quamprimum ſufficiens ad fuſionem gradus ceſſat, fiunt ſolida; et quamprimum ſufficiens ad fuſionem gradus caloris adeſt, fluida fieri incipiunt; ſic Mercurius eodem modo calore quidem exiguo funditur, ſed ingenti frigore, maiore quam in omnibus reliquis metallis, in corpus ſolidum abire ſolet.

Non defuere, qui exiſtimarent, aquam miſceri Hydrargyro in Recipiente, dum deſtillatur, et hinc forſitan oriri congelationem. Ut igitur et hoc dubium removeretur, Cl. Auctor Mercurio ſine aqua deſtillato uſus eſt, qui aeque gelatus et regelatus erat, ac alter. Non opus eſt in re manifeſtiſſima diutius morari.

Ceterum de hoc metallo multi, inprimis Alchemici ſeu Alchemiſtae, multas alias foviſſe opiniones erroneas, conſtat: e. g. quod ſit vera baſis metallorum reliquorum etc. At enim vero haec commenta omnia delentur, quamprimum intelligitur, Mercurium eſſe metallum, idque perfectum.

Hydrargyrus ſub quibusdam circumſtantiis congelari ſolet. Congelatio fit mox completa, mox incompleta et partialis. Si completa fit, bulbus thermometri ordinarie frangitur, quod ſecus eſt ſi congelatio fit ex parte, eoque incompleta.

Porro, Mercurius ſi congelari incipit primum regulariter ad certos terminos deſcendit, dein cum ſaltu et motu praecipiti, donec ſubſiſtat. Hi termini ſunt vagi: modo enim profundius, modo minus profunde regulariter deſcendere ſolet, prius quam ſaltus incipit. Eſt hic motus praeceps, et ſaltus Mercurio, dum gelaſcit, proprius: in nullo alio fluido ſimile phaenomenon obſervare licet, dum in glaciem abit, ſeu congelatur. Porro, terminus ultimus, ad quem in congelatione deſcendere ſolet Mercurius, non eſt

ſemper

ſemper unus idemque, ſed vagus. Nam facile intelligitur, Mercurium minus profunde deſcendere, et ad numerum minorem ſcalae ſubſiſtere, ſi congelatio tantum ex parte facta eſt, ita ut pars media fluida remanſerit, quam ſi totus ſolidus factus ſit Hydrargyrus. Sed hic terminus in congelatione completa difficilis eſt determinatu, et ad deſiderata cum aliis quibusdam pertinet, quoniam in completa congelatione ordinarie bulbus, cuiuscunque ſit figurae, frangi ſolet. Probabiliter tamen, ut ex variis phaenomenis colligi poteſt, terminus 650. ſcalae noſtrae adſumi poteſt.

Sunt alia adhuc deſiderata, et aliae quaeſtiones, quibus A. in altera diſſertatione, quae ſupplementa continet, ſatisfacere ſtuduit novis inſtitutis experimentis. Ceterum methodus ita ſimplex eſt congelandi Mercurium, ut quilibet eam, modo ſufficiens frigoris naturalis gradus in aere ſit, facile imitari queat.

Hanc diſſertationem iam in Conventu publico Academiae Scientiarum eſſe praelectam conſtat, ſcilicet Sept. 6. MDCCLX, uti quoque fere in omnibus Europae Diariis iam eſt recenſita; praeterea quoque integra diverſis Diariis eſt inſerta, ut Actis Eruditorum, Transactionibus Anglicanis verſa in linguam anglicam. Legitur quoque translata in linguam germanicam in Diario germanico quod vocatur Neue geſellſchaftliche Erzählungen p. 24. des IVten Theils, et alibi. Conferri quoque poteſt Vol. X. P. II. pag. 212. Commentariorum Lipſienſium, de rebus in Scientia Naturae et Medicinae geſtis.

IV) *Diſſertatio continens partim Additamenta nova et Supplementa ad Diſſertationem de Congelatione Mercurii, ſive Hydrargyri, partim in alia corpora frigoris artificialis inſignioris novos effectus:* Auctore I. A. BRAUNIO. Ex quo tempore diſſertatio de congelatione Hydrargyri, ſeu Mercurii, eſt evulgata, inventor congelationis Mercurii, Braunius, experi-

 menta

menta quavis hieme instituere perrexit ad supplenda desiderata, quae in dissertatione priore indicavit.

Quae praestiterit et praestare potuerit Auctor, in hac dissertatione indicantur. Non omnia experimenta spei et voto perfecte satisfecere, uti ex sequentibus patebit.

Fuit desideratum praecipuum, ad quem terminum in congelatione perfecta et completa Mercurius descenderet? An non hic terminus novis experimentis figi posset? Varia, quin innumera experimenta nova ab Auctore sunt instituta, quae vero successum optatum omnino non habuere, quoniam omnes thermometrorum bulbi fracti sunt, si Mercurius totus erat congelatus. Tandem thermometra duo sunt adhibita, quorum bulbus sphaericus diametrum $1\frac{1}{2}$ lin. maiorem non habebant. Hi duo bulbi fracti non sunt, sed integri perstitere, et sine dubio congelatio fuit completa in illis, vel certe proxima perfectae congelationi. Descendit enim Mercurius in uno thermometro ad 630. in altero ad 640.

Quum ob varias rationes, in priore dissertatione ab A. adductas, punctum congelationis Mercurii, non ut punctum congelationis aquae, perfecte figi possit: numerus 650. in priore dissertatione iam indicatus, tanquam numerus medius pro puncto congelationis completae retineri potest.

Quod ad terminum alterum attinet, ad quem, antequam eum saltu moveri praeceps incipiat, multis novis experimentis captis compertum est, eum manere vagum. Modo enim regulariter descendit tantum ad 350, prius quam cum impetu moveri inciperet, modo ad 400. modo ad 500. 530. et denique ad 550. Hic terminus maximus est, ad quem Mercurius regulariter descendit ante saltum. Hic terminus confirmare videtur punctum congelationis Mercurio positum 650. Nam a saltu ad terminum ultimum congelationis omnino poni posse sine errore notabilili 100. gradus videtur.

Varia

Varia alia in dissertatione priore proposita sunt confirmata. Certum est, thermometra Mercurialia, et Spiritu, item Oleis essentialibus repleta, in maioribus frigoris gradibus non amplius concordare, quamvis in minoribus perfecte concordaverint. Nam Spiritus vini et olea essentialia ultra 300. vix descenderunt, quum tamen in aliis thermometris Mercurio repletis Mercurius esset gelatus. Habent sine dubio et fluida suos contractionis terminos et limites, qui pro diversitate fluidorum sunt diversi.

In descensu praecipiti Mercurius mensuram frigoris adcuratam amplius non exhibere aut exhibere posse omnino videtur.

Si Mercurius congelatus digito tangitur, statim in eo loco, ubi contactus factus est, caro gelatur.

Confirmatum porro est, quo frigus naturale maius est, eo melius congelationem procedere; minimus gradus est 175. sed tamen congelatio sub hoc frigoris gradu non fit completa, sed ad completam congelationem minimum frigus 185° requiritur, ceteris paribus.

Spiritus nitri *Glauberianus*, et Aqua fortis fumans, optima fluida manent ad frigus artificiale insigne excitandum.

Confirmatum est etiam, Mercurium purissimum paullo difficilius gelascere. Porro nix recens lapsa semper praeferenda est alii et vetustiori, quemadmodum quoque spiritus nitri recens melior est vetustiori.

Ceterum mirabile omnino est, Spiritum vini rectificatissimum congelationem Hydrargyri, licet incompletam, quoque produxisse.

Reliqua minoris momenti praeterimus. Promisit Auctor, si quid novi adhuc detegere potest, impostcrum favente hieme et occasione, cum Academia se communicaturum.

 V) *Obser-*

V) *Obſervationes Meteorologicae etc.* Sunt quatuor Commentationes, quae de Obſervationibus meteorologicis agunt. Tres pertinent ad Petroburgenſes a *Braunio* inſtitutas, annorum MDCCLXI. MDCCLXII. MDCCLXIII; una vero ad obſervationes anni MDCCXLII. in itinere ex Sibiria Petropolin verſus a. *I. G. Gmelino* inſtitutas, in ordinem vero a *Braunio* redactas. Quia hae ultimae obſervationes in itinere ſunt factae, facile intelligitur, in diverſis locis eas eſſe factas, hinc corollaria omnia inde deduci non poſſe, quae alias ex obſervationibus in uno loco factis deduci poſſunt. Notatu tamen digna non pauca continent. Pertinet huc praecipue Halonum frequentia et ſingularitas. Inprimis illa halo lunae ſingularis eſt notanda, quae Decembris primo huius anni Werchoturiae eſt conſpecta, cuius icon eſt adiecta. Porro notatu digni ſunt quidam frigoris inſignioris gradus, ut 238. 260. et ultra. Nam Mercurius omnis in bulbum deſcendit, licet diviſio ſcalae eſſet 260. Frigus hoc intenſiſſimum perpetua tenui nebula, quaſi aëre congelato, erat comitatum, quae nebula omnino memorabilis eſt. Calor maximus harum obſervationum eſt 109. non inſignis. Huc etiam referenda aurorarum borealium frequentia eſt. Alia phaenomena notabiliora Praeterimus, et lectorem ad ipſas obſervationes remittimus.

Remittimus quoque ad ipſas obſervationes petropolitanas, quae 1761. 1762. et 1763. ibi ſunt factae, ſi prius ſequentia monuerimus. Frigus maximum fuit 1761. graduum 193. et calor maximus = 105. 1762. frigus maximum = 195. et calor maximus 109. A. 1763. Frigus maximum = 204. Calor maximus = 100.

Item altitudines Bar. maximae et minimae his tribus annis 1761. 1762. et 1763. fuere ſequentes: A. 1761. maxima 28. 95. et minima 26. 85. 1762. maxima = 29. 03. minima 27. 10. A. 1763. maxima = 28. 92. minima 26. 53.

In

In obſervationibus vero Sibiricis A. 1742. barometri alt. non occurrit maior quam 28. 28.

Minima vero eſt = 25. 32. Haec igitur multo minor eſt minima Petropoli obſervata 26. 41. Maxima quoque 28. 28. minor eſt maxima 29. 12. Petropoli alias adnotata.

Notamus adhuc frequentiam aurorarum borealium anni 1762. Numeratae et notatae ſunt 18. Ceterum aurorae boreales hic modo frequentes, modo paucae, modo nullae, certe inſigniores adparere ſolent certis et diverſis annis, uti obſervationes docuere. In reliquis ad ipſas obſervationes remittimus.

PHYSICA. I) *Deſcriptiones Inſectorum atque Avium Indicarum Muſei Petropolitani, ut et Fuci foliacei novi.* Auctore I. T. KOELREUTER. Quam in deſcribendis rarioribus Muſei noſtri piſcibus, eandem Cel. *Koelreuter*, tempore quo apud nos vixit, in ſelectis ex eodem Muſeo inſectorum atque avium ſpeciebus diligentiam praeſtitit, quorum laborioſiſſimae eius hoc volumine proponuntur adumbrationes. Et quamvis non omnia ex iis, quae proſecutus eſt, plane nova ſint, ſed pleraque paſſim apud auctores nominata atque verbis deſcripta, imo depicta quoque occurrant: digna tamen ea quoque viſa ſunt quae retractarentur, atque accuratioribus, quam factum eſt, iconibus illuſtrarentur.

E quinis Scarabaeorum Americanorum ſpeciebus, quas priori loco deſcribit noſter, ſeriem orditur nota ſpecies, Scarabaeus Actaeon *Linnaeo* dictus, cuius variabiles formae quinis e ſpeciminibus verbis partim et iconibus exponuntur. Altera, S. Simſoni *Linnaei* affinis, ut et tertia, quarum a nullo uſpiam auctore diſtincte facta eſt mentio, pro novis haberi poſſunt. In quarta ſpecie tantum monentur varia, imprimis colorem elytrorum fugacem, a cruſta tenuiſſima liveſcente derivandum, leveſque in forma ſeptenorum Muſei

ſpeciminum luſus concernentia. Deinum in quinta, praeter brevem deſcriptionem, vendicatur ſynonymon *Swammerdamii*, a *Linnaeo* perperam ad quartam noſtram citatum.

Avium a Clariſſ. Auctore deſcriptarum prima, a *Linnaeo* olim inter Meropes, in nuperrimo vero Syſtemate ad Upupas relata, etiam in *Sebae* theſauro ruditer depicta exſtat; meliorem eius dedit iconem *Briſſonius*, atque Promeropem vocavit, (Ornith. vol. 2. p. 461. tab. 43. f. 2.) quae tamen inter Certhias et Upupas media, priori potius generi relinquenda videtur.

Etiam in reliquis aviculis, quas pulcherrimas deſcripſit noſter, notandum eſt, easdem pariter in ditiſſima *Briſſonii* Ornithologia deſcriptas atque delineatas fuiſſe; illud vero opus tunc, cum obſervationes ſuas Academiae traderet noſter (A. 1760. menſ. Octobr. XX.), nondum in publicum editum fuiſſe. Hinc neceſſarium viſum eſt de ſingulis ad *Briſſonium* referre, ut eum, qui velint, ſine taedioſo conferendarum ſpecierum labore adire poſſint.

Itaque Certhia, quae inter aviculas noſtras ſecunda eſt, a *Briſſonio* oper. cit. vol. 3. p. 636. tab. 23. fig. 2. nomine Certhiae Cayennenſis viridis propoſita eſt. Tertia et quarta noſtrarum, ab eodem ad peculiare genus, quod Tangaras ille (et ex eo *Linnaeus* Tanagras) appellavit, referuntur, vocanturque prior: Tangara Braſilienſis nigro-lutea, Ornith. vol. 3. p. 31. tab. 2. f. 2, 3; poſterior: Tangara Peruviana viridis, l. c. p. 23. tab. 4. f. 1. Quinta e noſtris eſt, quam *Briſſonius* Manacum albifrontem, Ornith. vol. 4. p. 457. tab. 36. f. 2., *Linnaeus* mutato, ut ſolet, nomine, Pipram ſerenam, compellarunt. Sextae convenit Certhia Braſilienſis coerulea, Ornith. vol. 3. p. 626. tab. 3. f. 4. a *Linnaeo* iam antea ex optimi *Edwardſii* icone dicta. Septima eſt Icterus ſeu Xanthornus icterocephalus, Ornith. vol. 2. p. 124. tab. 12. f. 4. idemque Sturnus flaviceps *Edwardſii*, et Oriolus ictero-

icterocephalus *Linnaei*. Octava apud *Brissonium* prostat nomine Trogonis Cayennensis viridis, seu Curucui *Marcgrafii*, Ornith. vol. 4. p. 168. tab. 17. f. 1. Nona titulo Fringillae capensis, Ornith. vol. 3. p. 171. tab. 16. f. 1. quem cum Loxiae capensis nomine *Linnaeus* commutavit. Et decima tandem Muscicapa tyrannus *Brissonio* audit, Ornit. vol. 2. p. 391. *Catesbaeo* Muscicapa corona rubra, et Lanius tyrannus *Linnaeo*.

Laudanda etiam est industria, quam in describendo novo et singulari Fuco collocavit noster, eoque magis commendanda, quod nulla huius fuci vel apta icon, vel mentio certa, apud Botanicos facta occurrat; quum etiam synonyma, quae huc uteunque facere videbantur, et citata sunt, certissime aliam, in Mari Germanico satis vulgarem speciem, significent. E Mari Albo plantam suam habuit noster; sed et Mediterraneo communis est, et congenerum omnium maxime similis videtur Lichenibus sic dictis foliaceis.

ASTRONOMICA. I) *Expositio observationum occasione transitus Veneris per discum Solis in urbe Selenginsk institutarum:* Auctore STEPH. RUMOVSKI. Dissertatio ista, aeque ac sequens, post reditum auctoris ex Sibiria, quo ablegatus fuerat ad Venerem in Sole observandam, typis iam excusae sunt; locum tamen iis Academia Scientiarum in Commentariis concedendum esse ideo duxit, quod numerus exemplarium tunc excusorum fuerit exiguus.

Praecipuus finis, quem Cl. Auctor dissertatione hac intendit, is est, ut ob oculos ponat observationes, quas ille hac occasione in urbe Selenginsk instituit: idcirco sollicite persequitur omnes circumstantias, sub quibus illae peractae sunt. Observationibus, pro definienda Latitudine observatorii sui institutis, praemittit verificationem quadrantis ad horizontem, et pro determinando valore partium micrometri quadranti affixi, observationes super diametro Solis

Petro-

Petropoli captas, ac tandem ſiſtit ipſas obſervationes Latitudinem ſpectantes, ex quibus concludit illam 51°. 6′. 6″.

Tranſitum Veneris per diſcum Solis praeceſſit Eclipſis Solis, incidens in diem 23. Maii, cuius finem tantum Auctori obſervare licuit.

Iam a longo tempore ante tranſitum Veneris per Solem, Cl. Auctor ad examen revocare coepit motum horologii ſui per altitudines Solis correſpondentes, et ope tranſitus ſtellarum fixarum; appropinquante tamen tranſitu Veneris ſumſit die 24. Maii altitudines Solis correſpondentes, et poſt eum die 19. Maii; ex quibus, aeque ac ex praecedentibus, reperit motum horologii ita fuiſſe uniformem, ut inde ne minimus quidem error fuerit pertimeſcendus. Ipſa vero dies, qua tranſitus Veneris evenit, ita cecidit adverſa, ut parum abfuerit, quin incaſſum ceciderint ſumtus et opera in expeditionem impenſa: nec niſi fine huius phaenomeni obſervatori frui quodammodo licuit. Contactus internus limborum Solis et Veneris, facta debita reductione, per nubem obſervatus fuit 3^h. 21′. 36″ quam proxime, et externus 3^h. 39′. 42″, ita ut mora Veneris in limbo Solis ſit 18′. 6″. Obſervatio peracta eſt tubo 15. pedes longo.

Abſolutis iis, quae ſpectant obſervationem Veneris in Sole, procedit Auctor ad expoſitionem obſervationum definiendae Longitudini Urbis Selenginſk inſervientium. Inter eas occurrunt quinque obſervationes ſuper eclipſes Satellitum Iovis, et duae ſuper occultatione ſtellarum fixarum a Luna; quarum altera eſt φ ſagittarii, altera *k* Tauri. Interea vero, dum phaenomena haec operiretur, incubuit definiendae longitudini penduli ſimplicis ad ſingula minuta ſecunda Selenginſki oſcillantis. Ope authomati pendulo invariabili inſtructi reperit illam $36^{dig.}$ $8^{lin.}$, 56; per experimenta vero ope penduli ſimplicis inſtituta $36^{dig.}$ $8^{lin.}$, 62.

Deter-

Determinationes istae supponunt longitudinem penduli simplicis Parisiis ad singula minuta secunda in temperie aëris 12°. supra 0, oscillantis $36^{dig.} 8^{lin.}$, 55; quodsi alia Parisiis statuatur, Selenginskensis quoque aliquam mutationem subeat necesse est.

Ex observationibus authomato pendulo invariabili instructo institutis, perquam utile corollarium, idemque quod *Grischovius* ex suis experimentis, in Tomo VII. Commentariorum relatis, deduxerat, elicit Cl. Auctor: nempe, variationem unius gradus thermometri Reaumuriani spatio diei solaris medii producere variationem unius quam proxime oscillationis in motu penduli invariabilis.

His subiungit observationes meteorologicas, quas in urbe Selenginsk instituit. Inde rediens, dum in urbe Irkutsk commoraretur, operam dedit, ut Latitudinem illius definiret. Ex observationibus Lucidae Aquilae, quas pro exactis habere non dubitat Cl. Auctor, concludit illam 52°. 18'. 15".

II) *Investigatio Parallaxeos Solis ex observatione Transitus Veneris per discum Solis Selenginski habita, collata cum observationibus alibi institutis:* Auctore STEPH. RUMOVSKI. Postquam observationes transitus Veneris per discum Solis in diversis locis peractae in lucem prodierunt, constituit Cl. Auctor indagare, quantam illae inter se collatae praebeant Solis Parallaxin. Combinatio ista tuto instituі nequit, nisi certissime constet positio locorum, in quibus observationes peractae sunt, praesertim eorum Longitudo, si ex unico contactu quantitas parallaxeos Solis sit indaganda. Brevibus idcirco ex dissertatione praecedente repetit Cl. Auctor, quae ibi de Latitudine urbis Selenginsk commentatus est. Postmodum accingit sese ad definiendam Longitudinem observatorii sui; et primum quidem ex fine Eclipseos Solis, nulla Tabularum adhibita correctione, eruit illam 6^{h}. 57'. 30". Observationes Satellitum Iovis, collatae cum momentis ex

Tabulis Cel. *Wargentini* elicitis, ac ad mentem eius correctis, diversam ab hac praebuerunt Longitudinem, existente maxima $6^h . 57'. 21''$ et minima $6^h . 56'. 49''$. Omnium vero media $6^h . 57'. 8''$ etsi concordat cum ea, quae immediate sequitur ex Immersione I. Sat. in Insula Rodrigues et Selengiuski observata, verum notandum est, Longitudinem Rodrigues maiorem hic assumtam fuisse, quam a Cel. *Pingre* statuitur.

Constituta iam Latitudine Selenginsk $51°. 6'. 6''$ et Longitudine a meridiano Parisino computata $6^h. 57'. 8''$ progreditur ad determinandam ex mutua observationum combinatione parallaxin. Assumto momento coniunctionis et Latitudine Veneris apparente, qualem praebuerunt observationes a *Bliss* peractae, reliqua elementa scopo suo necessaria depromit ex tabulis *Hallejanis;* ac posita parallaxi Solis $8\frac{1}{2}''$ semitam Veneris apparentem Grenovici visam reducit ad centrum telluris: ubi investigat momentum contactus interni in exitu ad meridianum Grenovicensem. Hoc invento, dataque differentia meridianorum Grenovicensis et loci cuiusdam, ubi observatio est peracta, reperit momentum contactus veri ad meridianum illius loci, ac pro eodem computat effectum parallaxeos, sive tempus, quo citius aut tardius ex eo loco quam ex centro telluris contactus spectaretur, si parallaxis solis foret $8\frac{1}{2}''$.

In peculiari Tabula exhibentur loci et observationes, ex quibus per mutuam combinationem quantitatem parallaxeos Solis investigare annisus est. Observationem Capitis Bonae Spei combinavit cum decem aliis; suam vero non nisi cum iis, in quibus differentia effectuum a parallaxi proficiscentium non minor est quatuor minutis primis. Omnes istae combinationes egregie inter se consentiunt, et parallaxin Solis non minorem $8''$, nec maiorem $8\frac{1}{2}''$ statuendam esse indigitant.

Disserta-

Dissertationi huic subiungitur additamentum, cui ansam praebuit observatio Rodriguensis. Cel. *Pingre*, in dissertatione Commentariis Academiae Scientiarum Parisinae in annum 1761. editis inserta, ex contactu interno in Insula Rodrigues observato, collato cum observationibus in Europa peractis; parallaxin Solis horizontalem concludit 10", 4. Observationes in Succia et Tobolii peractae collatae cum Rodriguensi diversam quidem praebuerant illi parallaxin; verum aucta Longitudine Stockholmiae ac proinde Tobolii, Torneae, Caianeburgi, et Upsaliae 21", eandem quam proxime obtinet parallaxin. Unica itaque Selenginskensis supererat, quae cum Rodriguensi collata parallaxin Solis non nisi 9", 38. praeberet. His permotus Cl. Auctor, examen instituit observationis suae, utrum ob nubilam caeli faciem, aliasve circumstantias, momentum contactus interni in exitu Selenginski observati, integro fere minuto primo minui possit, ut collatum cum momento Rodriguensi 10", 4. praebeat Solis parallaxin: ac perpensis omnibus rationibus ostendit, nullatenus tantum errorem in observationem illius irrepere potuisse; quin potius error, si quis ex nubila caeli facie originem traxerit, ad diminuendam, non vero ad augendam parallaxin Solis, fecerit necesse est.

Observatio Rodriguensis collata cum Selenginskensi dabit quoque parallaxin Solis 10", 4, si Longitudo Selenginski augeatur integro minuto primo. Ad examen igitur revocans et Longitudinem Observatorii sui antea stabilitam, inquirit Cl. Auctor, quousque illa augeri possit; ac ostendit, ex observationibus Satellitum Iovis, utrovis modo Longitudinem investigare placuerit, sive conferendo illas cum momentis e Tabulis depromtis, sive cum observationibus in aliis locis peractis, et paucis diebus a Selenginskensibus remotis, eandem quam proxime resultare Longitudinem.

Occultatio φ Sagittarii a Luna ex observationibus Satellitum Iovis deductam Longitudinem optime confirmat:

Si computus superstruatur Tabulis *Maieri* ad mentem Cel. *Pingre* correctis, Longitudo Urbis Selenginsk prodit 6^h. 57′. 13″ aut 15″. Unde non sine ratione concludit Cl. Auctor, Longitudinem Selenginski non maiorem 6^h. 57′. 14″ statui, et observationem Rodriguensem collatam cum Selenginskensi nullatenus parallaxin Solis 10″, 4 praebere posse.

Absoluto examine Logitudinis Selenginski, et observationis ibidem habitae, sistit observationem Pekini peractam, ac Longitudinem illius novissimis observationibus superstruit. Ex plurimis observationibus Satellitum Iovis undique collectis, et ex transitu Mercurii Parisiis et Pekini anno 1753. die $\frac{25}{7}$ $\frac{Apr}{Maii}$ observato, tandem concludit, Longitudinem observatorii Iesuitarum Gallorum, ubi observatio Veneris peracta est, non minorem 7^h. 35′. 45″ statui debere. Cel. *Monnier*, in Commentariis Academiae Scientiarum Parisinae in annum 1763. editis, eandem fere assumit Pekini Longitudinem, nempe 7^h. 35′. 40″; id quod egregie concordat cum determinatione Cl. Auctoris. Quibus vero rationibus fultus Longitudinem istam assumserit Cel. *Monnier*, nulla fit mentio.

Statuta iam Longitudine observatorii, ubi observatio Veneris est peracta, inquirit Cl. Auctor, quanta ex observatione Pekinensi cum aliis collata resultet Solis parallaxis. et cum ex combinatione illius cum aliis eandem circiter reperisset, quam praebuerunt observationes ad Caput Bonae Spei et Selenginski peractae, concludit, observationem Rodriguensem nullatenus consistere posse: praesertim cum Cel. *Wargentinus* se per novissimas observationes comperisse testetur, Longitudinem Stockholmiae non maiorem 1^h. 2′. 52″ statui debere.

Ad calcem dissertationis uno latereulo complectitur Cl. Auctor, quantam dent Solis parallaxin observationes ad Caput Bonae Spei, Pekini, Selenginski, et in insula Rodrigues peractae.

actae. Poſtquam vero diſſertatio iſta anno 1764. typis excuſa eſt, Longitudines quorundam locorum in laterculo nominatorum certius ſunt definitae, idcirco nonnullae parallaxeos determinationes ibi exhibitae immutari debuiſſent; verum Academia Scientiarum ſatius eſſe duxit, prout impreſſa eſt, ita et hic eam excudere, diſcrimen vero ex Longitudinibus correctis oriundum hic peculiari exhibere laterculo.

Nomina Locorum.	Longitudo eorum.	Parallaxis Solis horizont. reſultans comparatione obſervat. habitae.			
		ad C.B.S.	Pekini.	Seleng.	in Rodrig.
Rodrigues	4^h. 3'. 26"	5", 89			
Pekin	7. 35. 45	8". 51			9". 39
Selenginsk	6. 57. 14	8. 46			9. 49
Tobolsk	4. 23. 51	8. 60	7". 73	7". 34	9. 92
Tornea	1. 27. 49	8. 53	8. 43	8. 13	9. 95
Caianeburg	1. 41. 40	8. 64	8. 05	7. 75	10. 13
Upſala	1. 1. 12	8. 61	8. 17	8. 00	10. 26
Stockholm	1. 2. 52	8. 35	8. 96	8. 76	9. 88
Göttinga	0. 30. 16	8. 50	8. 57	8. 42	10. 48
Grenovicum	0. 9. 16 oc.	8. 51	8. 50	8. 42	10. 54
Pariſii	0. 0. 0	8. 53	8. 47	8. 39	10. 74
Bononia	0. 36. 5	8. 58	8. 44	8. 30	11. 00
Roma	0. 40. 40	8. 62	8. 46	8. 27	11. 35

Longitudo Capitis Bonae Spei a meridiano Pariſino computata ſtatuitur hic 1^h. 4'. 15".

III) *Eclipſis Solis inſignis d. 1. Apr. an. 1764. Styl. Nov. temp. civ. obſervatio Lipſiae habita:* Auctore G. HEINSIO.

IV) *Obſervationes aliquot coeleſtes ann. 1765. et 1766. Lipſiae habitae:* Auctore G. HEINSIO. Eclipſis ſolaris, quae d. 1. April. an. 1764. ſt. n. contigit, et cuius potiora momenta in hac diſſertatione recenſentur, obſervatio, ita a Cel.

Auctore Lipsiae instituta est, ut non per tubum modo astronomicum optimae notae solem immediate contemplaretur, sed etiam in imagine solari, per machinam helioscopicam repraesentata, phaenomena observaret; cumque non ipsi solum observationi, sed praevio etiam status horologiorum examini, plena favisset coeli serenitas, has ipsas observationes inprimis aptas esse censuit, in quibus, quid de pretio methodi phaenomena eclipsium solarium ope machinae helioscopicae observandi statuendum sit, data opera investigaret. Repraesentavit haec machina diametrum Solis sub magnitudine 4. dig. $2\frac{2}{3}$ lin. mens. Paris. duodec. in qua Cel. Auctor ope circini et scalae geometricae pro compluribus Eclipseos momentis distantiam cornuum seu chordam defectus et latitudinem maximam partis lucidae determinavit. Iam quidem ex ipsa rei natura manifestum est, cum in repraesentatione Solis per machinam helioscopicam initium eclipseos tum demum sub sensus cadere possit, cum luna limbum imaginis solaris iam aliquantillum penetravit; finis autem, cum limbus lunae adhuc cum margine imaginis solaris confunditur; observationes hac methodo institutas ab iis, quae per tubos astronomicos immediate fiunt, non nihil discrepare debere: quo tamen discrimine non obstante, deducendo ex observationibus utriusque classis tempus obscurationis maximae, Cel. Auctor tam exiguam deprehendit differentiam, ut methodum hanc conclusiones sufficienter inter se consentientes subministrare, et machinam helioscopicam non sine fructu in observationibus eclipsium solarium adhiberi, statuendum sit. Praecipua autem, qua haec methodus premitur, difficultas, in eo posita est, quod ad determinandum tempus maximae obscurationis partes lucidae ante et post obscurationem maximam *aequales*, ab eaque non nimis remotae, una cum temporibus ipsis respondentibus cognitae requirantur; quae si non habeantur, (ut plerumque fit) partis lucidae ex uno latere respondentis defectus ope interpolationis supplendus est. Hoc igitur gravi incommodo methodum,

quae

quae sua se utilitate iure commendat, Cel. Auctor feliciter liberavit, modum ostendendo, ex tribus partibus lucidis quomodocunque inaequalibus, in vicinia obscurationis maximae sumtis, una cum temporibus ipsis respondentibus, tres distantias centrorum Solis et lunae inveniendi; quibus praemissis problema resolvit, cuius in aliis quoque observationibus congressus duorum corporum coelestium, v. g. transitus Veneris vel Mercurii per Solem, insignis usus est, ut scilicet datis tribus centrorum ☉ et ☽ distantiis cum temporum respondentium intervallis, distantia centrorum minima et tempus obscurationis maximae, calculis admodum concinnis inveniatur. Quae vero methodus cum diametrum Lunae cognitam, atque in partibus scalae supra memoratae expressam supponat; haec quidem diameter ex cognitis chordae defectibus, parte lucida et radio imaginis solaris inveniri posset. Cum vero chordae defectus, et partes lucidae alternis tantum vicibus observari possint, interpolatione hic opus foret, unde, in eo casu, quo immediata diametri lunaris dimensio non conceditur, eam ex calculo petere, et parte aliqua ob repraesentationem in fundo lucido minuere, Cel. Auctor, facto periculo, deprehendit esse consultius. In altera dissertatione, praeter *Initium Ecli. sis* solaris partialis d. 16. Aug. 1765. celebratae, quod Cel. Auctori observare licuit, duae observationes transitus Lunae per Pleiades, annis 1765. d. 13. Iulii et 1766. d. 22. Septembr. ab ipso institutae, recensentur. In priore harum observationum Cel. Auctor ad accessum Lunae ad Lucidam Pleiadum, quam a Lunae limbo lucido occultatum iri suspicabatur, inprimis attentus fuit. Quod etsi non accidit, cum Luna Lucidam Pleiadum in certa aliqua distantia praeteriret; tamen Cel. Auctor verum tempus coniunctionis, id est illius positionis, in qua linea recta stellam et cuspidem Lunae inferiorem iungens perpendicularis ad proximam Lunae marginem visa est, ad pauca minuta secunda exacte determinavit; inopinato alius quoque stellulae, Lucidae Pleiadum admodum vicinae, et a *Flamsteedio*

dio in Catal. Brittan. littera P notatae, emersionem observavit, eiusque tempus verum adcurate definivit. In posteriori observatione Cel. Auctor primum semitam centri Lunae, habita ratione parallaxeos, ad *Maiam* eiusque circulum latitudinis ex elementis in Ephemerid. P. *Hellii* obviis in schemate repraesentavit, eique insigniores in constellatione Pleiadum stellas per differentias longitudinum et latitudinum, quales a *Flamsteedio* suppeditantur, inseruit; eoque id consecutus est, ut, quas vel occultationes vel incidentias harum stellarum in lineam cuspidum observaverat, distincte recensere potuerit. Inprimis vero ex observatione circa occultationem *Maiae* habita, id Cel. Auctor animadvertit, positionem *Maiae* a P. *Hellio* determinatam, quae a positione per alios Astronomos, *Flamsteedium*, *Cassini*, *Maraldi*, de la *Hire* definita, insigniter discrepat, esse erroneam, hancque cum veritate, observationibus confirmata, propius consentire.

ISOCRATIS PANEGYRICUS. RECENSUIT ET animadversionibus illustravit SAMUEL FRIDERICUS NATHANAEL MORUS.

Lipsiae ap. Weidmani Heredes et Reichium, MDCCLXVI. plagg. 12. in 8.

Inter Isocratis, Oratoris quondam Graeciae divinarum humanarumque rerum scientissimi, et cum dicendi laude, tum praecipiendi exercitatione celeberrimi, scripta, primum sibi locum Panegyricus vindicat. Nam sive ordinem, quo orationum quaeque habita fuit, sequaris, haec prima videtur esse; sive, si id in dubitationem fortasse vocetur, rerum ipsarum caussa, earumque proponendarum, argumentorumque tractandorum, mira similitudine cum ceteris convenit. Hoc autem habet Isocrates, ut cum eius oratio in easdem res delata fuerit, eadem etiam de iis dicendi similitudinis lege sibi constet.

constet. Quae tamen pro ingenio et arte viri, non omni varietate caret: non illa quidem ex locorum argumentorumque, quae, propterea quod in suo genere fere optima et propemodum unica essent, non admodum variare poterat, diversitate spectanda, sed modo in diverso adhibendi consilio, ut quibus alias in laudando usus fuisset, iis nunc in vituperando utatur, quibus in adhortando, nunc in docendo, modo in delectu et collocatione verborum, in numero denique percipienda. Quae res profecto lectores sine suavissimae variationis fructu non dimittunt. Quodsi quis Panegyricum accurata lectione plane cognoverit, is ad ceterarum orationum faciliorem intellectum pervenit. Nam semel laboriosa rerum factorumque apud historiarum scriptores inquirendorum difficultate superata, ubi ad eadem viderit oratorem respicere, in olim cognitis et exploratis denuo non haerebit. Ergo versabitur animus in imitatione iudicanda, in quo lectionis firmum praesidium, et acuendi ingenii certissima disciplina inest. Herodotus, Xenophon, Thucydides, Lysias, Lycurgus, ad imperium maris Atheniensibus vindicandum, ad Athenas ceteris urbibus praeferendas, ad laudandos in acie caesos, ad amorem patriae maiorumque virtutem commendandam, in eorumdem argumentorum usu cum Isocrate consentiunt. Quid? Aristides multis annis posterior, cum sciret Isocratis scripta haberi et legi, tamen e Panegyrico eius omnia in Panathenaicum suum transtulit, et ea fere optime dixit, quae ad superiorum, et in primis Isocratis exemplar, expresserat. His caussis commotum se Vir Clariss. scribit fuisse, ut ad edendum hunc libellum animum manumque adiiceret. In quo negotio primum hoc curavit, ut ex ipsis fontibus hausta, quae ad rerum intellectum valerent, momenta historica, diligenter enotaret, levaretque lectorum inquirendi taedium, errorisque periculum removeret; deinde ut nec quae ad rem criticam, et ad facultatem de lectionum veritate iudicandi spectarent, negligeret. Ob quam rem in subsidium vocavit librorum apparatum

eum, quem nondum cuiquam editori ad manus fuisse scribit, cuius indicem praefationi subiecit. In his eminet editio princeps Mediolanensis anni 1493. in forma maiore, paucissimis operarum vitiis inquinata, quam ex bibliotheca Paullina Lipsiensi recepit. Sed inspexit eam quoque, et cum Wolfianis exemplaribus, novae editionis elegantissimi scriptoris adornandae caussa, ante multos annos contulit Cel. Fischerus, ut ipse in Animadverss. ad Veller. p. 293. profitetur. Conf. etiam pag. 172. 348. 355. 372. 398. et alibi, ubi huius editionis lectiones commemorat. Atque id ideo monendum duximus; quod Vir Clariss. ignorare se scribit, an praeter Dorvillium, qui ad Charitonem eius passim mentionem faciat, alius quis eam tractaverit. Proximum tenet locum Aldina, eadem, qua superior, forma Venetiis 1513. impressa, quae cum Mediolanensi easdem fere lectiones servat, neque tamen ex ea fluxisse videri debet. Nam dissensus etiam inter utrasque, locis quampluriimis, reperiuntur. His duabus fere solis insistendum, earumque auctoritates longe pluris habendae, quam Hagenoensis, quae anno 1533. octonis prodiit, quaeque nihil discrepat ab Aldina, vitiis quoque servatis. Praeterea adhibuit Basileenses tres, unam Wolfii, quam maioris nomine vocare solet, alteram anni 1565. per Thomam Guarinum octonis editam, continentem textum graecum ex Aldina plerumque expressum, tertiam denique anni 1579. priori et forma et valore consimilem. Adiunxit Stephanianam anni 1593. in maiore forma, quae non ubique recensionem Wolfianam sequitur, saepe Aldinae lectiones retinuit, quaedam etiam singularia prae se fert. Manuscriptis Codicibus usus non est, praeter eos, quos Wolfius et Cantabrigiensis editionis, quae anno 1729. octonis prodiit, auctor Batticus, adhibuit, quorum in hac re fidem sequitur, huius quidem dubiam et infirmam expertus, in animadvertenda et enotanda editionis Stephanianae varietate. Harum editionum notitiam sequitur dissertatio, qua de tempore editi Panegyrici coniectura proponitur, quam propter usum et praestantiam legendam commendamus inprimis.

Versi-

Versionem latinam iustis de caussis omisit, et siquid in verbis paullo exquisitius dictum, aut in formis noviter expressum esset, id ad indicis interpretationem reiecit. Alienus ab proposito de verborum significatione in ipsis animadversionibus latius disputandi, in hoc genere notationum parciorem se praebuit. Nihilominus tamen suis locis de his quoque docte et eleganter disputando, tum eruditionis non vulgaris testimonio, tum expectationi et usibus lectorum inservit. Praemissum igitur Argumentum auctore Hieronymo Wolfio, sequitur ipsa oratio, ad cuius Cap. I. p. 4. notio vocabuli σοφιστὴς ex usu antiquorum, qui eo nomine *rhetorem* vel *oratorem* appellabant, declaratur: sicut etiam p. 6. vim formae φιλοσοφεῖν τοὺς λόγους, quoad designat *versari in commentanda oratione, scribere vel habere orationem,* demonstrat; in quo tamen Harpocratio notari non debebat, quasi nimis vage φιλοσοφεῖν interpretetur ποιεῖν, cum eius verba plane aliter habeant, nempe sic: φιλοσοφεῖν πονεῖσθαι φάσκειν, quod verti debet, *elaborare in dicendo*, ut appareat, vim eius verbi recte ab homine intellectam, scienterque declaratam fuisse. Secus quam Latinorum fert consuetudo, Graeci pronominibus demonstrativis utuntur ante participia; e quo more iudicanda sunt verba Cap. II. ἐμοὶ δ' οὐδὲν πρὸς τοὺς τοιούτους ἐστὶν, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους, τοὺς οὐδὲν ἀποδεξομένους εἰκῇ τῶν λεγομένων. Mox, ubi Isocrates dicit, αἱ πολιτεῖαι, δι' ὧν οἰκοῦσι τὰς πόλεις, οὕτω τοὺς πλείστους αὐτῶν διειλήφασιν, observandum est, διαλαμβάνειν esse *comprehendere, occupare*, vel etiam *dividere*, nisi malis *intercipere*, nimirum sic, ut aliae civitates Atheniensibus, aliae Lacedaemoniis adhaereant, quod in nota subiecta p. 14 docetur. Addiderim dici verbum de iter facientibus, cuiusmodi usus, neque a Reiskio ad Polybium, neque a Clar. editore laudatus est ullus locus. Διαλαβεῖν πελάγη *maria traiicere*, pro διαπερᾶν, vel διαπεραιοῦσθαι, nam utrumque dicitur; est apud Philonem de Nom. mut. p. 1049. ut ἐπιλαμβάνειν χῶρον πολὺν de Hercule apud Theocrit. Id. XIII, 65.

 quod

quod Scholiastes explicat ἐπελθεῖν. Virgil. Aen. V, 316. *Corripiunt spatia.* Cap. VI. verbis, τῶν δὲ συλλήβδην τὰς εὐεργεσίας καὶ τὰς χρείας, pro glossemate adhaerent, καὶ τὰς ὠφελείας, τὰς δι' αὐτῶν γιγνομένας. Cap. VII. vetustas narrationes, propterea, quod multi protulerint, multique audiverint προσήκει, ait, μὴ καινὰ μὲν πιστὰ δὲ δοκεῖν εἶναι τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῶν. In his non spernenda est Codicis Fuggerani a Wolfio prolata lectio κενὰ; nam facilis et crebra harum vocum permutatio, cuius plurima, si id nunc ageremus, exempla possemus proferre, de qua interim videndus *Abresch*, Dilucidatt. Thuc. p. 295. hunc quoque locum commode turbaverit. Κενὰ, *inania, fide cassa* et *carentia*, elegantissima oppositione τῶν πιστῶν, *firmorum*, *certorum*, quibus fides haberi debet, dicuntur. Κενοφωνίαι sic occurrunt 2 Timoth. II, 16. A quo longissime abit audacior commutatio verborum μὴ καινὰ in ἀρχαῖα, quam Vir Clariss. probat. Sed ut, quod res est, dicamus, illud μὴ μὲν facit, ut καινὰ rectum esse putemus hoc sensu: *non illa quidem quae narrentur esse nova*, quod nova fere admiratione excipiuntur, antiqua spernuntur, *sed tamen esse firma.* Cap. VIII. τὸν βίον οἱ πρῶτοι φάνεντες ἐπὶ γῆς - - κατὰ μικρὸν αὐτοῖς συνεπορίσαντο. Coniicit legendum αὑτοῖς; sed non est opus, cum αὐτὸς pro αὑτὸς poni doceant multa Auctorum exempla. Comparandi sunt eorum Interpretes, quos excitat *Fischerus* V. Clar. Animadverss. ad Veller. pag. 172. Et sic Cap. XIII. καὶ ὅτι τούτῳ πλεονεκτήσαντες καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν αὐτῶν διηνέγκαμεν. Ubi pronomen hoc non refertur ad ζῶα, *bestias*, quo, cum interprete latino, multi forte retulerint, sed αὐτοὶ sunt *ipsi, homines*, ut verborum sententia, quam sequentia quoque exigere videntur, haec sit: sermone praestamus bestiis, qui vero eloquendi arte valent, hi reliquis suorum, sui generis, omnibus antecellunt. Ut idem dicatur quod a Cicerone I. de Orator. c. 8. *quis hoc non iure miretur, summeque in eo elaborandum arbitretur, ut quo uno homines maxime bestiis praestent, in hoc hominibus ipsis antecellat.* Sed haec hactenus.

Illuc

Illuc revertimur. Eodem capite leguntur, οὐδεὶς γὰρ ἂν δύναιτο δωρεᾶς τοσαύτης τὸ μέγεθος εὑρεῖν, ἥτις ἴση τοῖς πεπραγμένοις ἐςί. Non displicet Editori coniectura Wolfii, δωρεὰν τοσαύτην τὸ μέγεθος, et δωρεὰν explicat, *praemium*, putatque permutari cum τιμὴ in superioribus; in quo forte alii nobiscum usum desiderent. Nam δωρεὰ idem valet quod χάρις, qua cum voce iungit Philo in Flacc. p. 989. et permutat in Legat. ad Cai. p. 1004. Quid ergo si dictum putemus, pro δωρεὰν τοσούτου μεγέθους, vel δωρεὰν οὕτω μεγάλην, permutatione ab ingenio linguae non aliena, ut maneat in notione *beneficii* vox δωρεὰ, sententiaque sit: nemo possit tantae magnitudinis beneficium invenire, nemo tanto dono genus humanum augere quod par sit iis quae facta sunt, nempe inventioni frugum usuque ad homines propagato. Cap. IX. extremo pro εἰς τὴν ἀφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν, ut habet edit. Mediolan. et quaedam aliae, cum libris aliis Clar. editor mavult ὑφ' ἡμῶν, quod passivum coniunctum sit. In quo sequi videtur *Ienfii*, in Ferc. Litt. p. 17. quam ipse sibi opinionis errore finxerat, sententiam, qui, quoties ἀπὸ cum passivo iunctum reperiatur, cum ὑπὸ confusam ab librariis putat. Quam quidem et rationibus, et exemplis, confutarunt multi, ut fere quoties de ea re dubitatio inciderit, lis codicum auctoritate dirimenda sit. Cap. X. verba sunt: ἀρχὴν μὲν ταύτην ἐποιήσατο τῶν εὐεργεσιῶν, τροφὴν τοῖς δεομένοις εὑρεῖν. Hic loco Infinitivi, nihil unde pendeat habentis, legendum censet εὑροῦσα; sed pollent, ut Participia, sic nonnunquam Infinitivi, virtute Latinorum Gerundii in *do*, ut docet *Abresch*, Dilucidatt. Thuc. p. 790. A capite XIV. comparatio instituitur orationis περὶ ἀντιδόσεως, in qua integer locus, a verbis Ἡγοῦμαι δὲ τοὺς προγόνους ἡμῶν, usque ad Cap. XXIX. magna cum varietate, tam in verbis et formis dicendi ipsis, quam in collocatione, quae tamen sensum non mutet, repetitus est. Varietas non ab librariis, sed ab ipso Isocrate profecta, qui senior hunc locum iterum tractans, vel consulto, vel negligentior, multa mutavit. Quod idem factum est a Xeno-

 phonte.

phonte. Comparandus Hellen. III, 4. cum Agef. c. 1. Aut fi, ut Plutarchus in vita Ifocratis refert, unam tantum περὶ ἀντ. orationem dixit, nec amplius ad dicendum prodiit, vel hanc ob cauffam potuit nonnulla immutare, quae viderentur ad aures melius et fuavius accidere. Cap. XVI. extremo legitur, εἰ δὲ δεῖ τὰς χάριτας καὶ τὰς ἐπιεικείας ἀνελόντας ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν πάλιν ἐπανελθεῖν. Si cum ceteris interpretibus verbum ἀνελεῖν vertatur *omittere*, fententiae loci derogatur. Non enim omifit, fed apte, et confilio convenienter commemoravit, ergo Clar. editor refcribit συνελόντας, et ex ufu formae ὡς συνελόντι εἰπεῖν explicat, coniunctim dicere de pluribus. Sed quaenam neceffitas iubet ἀνελεῖν accipere pro *omittere?* cum fignificet *tollere, capere*, λαβεῖν. Ac Medii quidem exempla in promtu funt. Ἀνελόμενοι τὸν πόλεμον Cap. XIV. huius orationis, *cum bellum fufcepiffent*, coll. Thucyd. IV, 60. Ibidem: ἀνελέσθαι τελευτήσαντας, *caefos in acie tollere ad fepulturam*, Actor. VII, 21. Mofen ἀνείλετο ἡ θυγάτηρ Φαραώ; quo ipfo verbo, in eadem re, Philo Lib. I. vit. Mof. p. 605. utitur. Similiter latini *colligere* dicunt. *Parvulum recolligit* Iuftin. XXIII, 4. Firmicus Aftron. VII, 1. *expofitus -- ab alio collectus invenitur*. *Colligere librum* Plinius in Epiftolis, qui locus nunc non fuccurrit. *Habenas colligere* Virgil. Aen. XI. 671. Atqui id ipfum verbum hoc loco requiritur, ut vertamus: *collectis beneficiis et humanitatibus* Dictum eft de Medio. Sed etiam Activum in hac notione occurrit. Thucydidis e libro tertio locum affert Thomas Mag. v. Ἀνεῖλεν alius eft apud Aelianum V. H. III, 1. καὶ τὸν κλάδον ἀνεῖλε; paullo ante praecedit, λαβόντα κλάδον. Ἀνεῖλεν ὁ θεὸς in notione *refpondendi* de oraculis dicitur, et fic fortaffe, non ἀνείλετο, quod refponfio fit collectis prolatisque verbis interrogantium cauffa, ficut et hic Orator ifta argumenta non colligebat aut edebat fibi, fed audientibus. Quod, fi placuerit, nihil mutandum, praefertim cum eadem iisdem verbis in oratione περὶ ἀντ. legantur. Ad Cap. XXVII. p. 70. comparatione hiftoricorum nimium tribuiffe

Ifocra-

Iſocratem laudandi ſtudio, demonſtratur; quae obſervatio ad ingenium artemque Oratoris cognoſcendam valet. Ad Cap. XXXII. monetur, parum definite εἵλωτας explicari *ſervos*, et quale genus hominum fuerit, auctoribus Harpocratione et Scholiaſte Thucydidis, accuratius docetur. Eodem capite verba ſunt: ἤ τις οὕτω τοσοῦτον πόῤῥω τῶν πολιτικῶν ἦν πραγμάτων, ubi offendit in verbis οὕτω τοσοῦτον, quorum vel prius, vel poſterius delendum, nec talem pleonasmum exemplis defendi poſſe cenſet, quod et Wolfio viſum erat. Sed quid ſi Iſocrates alio loco huius ipſius orationis Cap. XXXVII in οὕτως εἰκῇ eumdem pleonasmum ſervavit? ut in *ſic temere* Horat. Od. II, 11, 14. Conf. viri docti ad Ioann. IV, 6. Deinde cum πόῤῥω εἶναι τινὸς ſit *procul ab aliqua re abeſſe*, ἐπὶ τοσοῦτον vero, *tantum*, non videmus lectio marginis edd. Baſ. ἐπὶ τοσοῦτον quid vitii habeat, aut cur ante πόῤῥω poni non poſſit. Difficilem locum Cap. XXXVII, τῶν τε μετὰ Τιριβάζου etc. notare non praetermiſit, ubi in τῶνδε τῶν τόπων aut nomen proprium latere putat, aut commatis transponendis ſanitati reſtituendum. Cap. XXXVIII. ineunte legimus: ἐγὼ δ' ἡγοῦμαι, ταῦτα τοὺς λέγοντας, οὐκ ἀποτρέπειν, ἀλλ' ἐπισπεύδειν τὴν ςρατιάν. Sic omnes editi. Putat autem Vir Clariſſ. aptius legi ςρατείαν, quamquam nihil mutavit, quoniam uſus iſta permutare potuerit. In quo aſſerendo poſſit ſe tueri auctoritate Ammonii, et Photii in Lex. MS. qui eidem ſententiae adhaerent. Quibus nihilo minus aperte obloquitur Ruhnkenius ad Timaei Gloſſ. Plat. p. 171. ubi ex ipſius linguae ingenio docet, utrumque vocabulum ſuam et ſeparatam ſignificationem habere. Nunc quidem ςρατιὰν refingere non eſt neceſſe. Nam ἐπισπεύδειν τὴν ςρατιὰν eſt *propellere exercitum*, quo nihil loco accommodatius, et paullo plus dicitur quam per ἀποςέλλειν ςρατιὰν apud Demoſthenem adv. Timocr. p. 474. indicat enim celeritatem. Et verbum ἐπισπεύδειν, *abigere*, *propellere*, fere convenit rebus animatis, Theocrit. Id. XVI, 93. ἐπισπεύδειν ὁδίταν, *urgere viatorem*. Hic igitur ςρατιὰν rectum videtur. Sed ſecus eſt in reli-

reliquis locis, ubi pro ποιήσασθαι στρατιὰν, aeque ac apud Philonem 2. Alleg. p. 63. pro στρατευσάμενος στρατιὰν, praeferendum fuerit στρατείαν. Nisi tamen ποιήσασθαι στρατιὰν etiam possit denotare, *conficere*, *instruere exercitum* Mox: εἰ γὰρ χαλεπὸς ἔσται πρὸς τὸ πολεμεῖν, ubi nihil opus esse existimamus constantem librorum lectionem relinquere, et deflectere ad coniecturam Wolfii, προσπολεμεῖν. Nam aliter dici videtur χαλεπὸν vel ῥᾴδιον ποιεῖν, vel infra: οὐ χαλεπὸν ἐστι κτήσασθαι, quam hic χαλεπός; aliquid simile inest illi Thucydidis VI, 12. νεώτερος εἰς τὸ ἄρχειν. Posset etiam ferri πρὸς πολεμεῖν divisim, omisso, ut nonnunquam fit ante Infinitivum, Substantivi notionem habentem, articulo. Difficultate laborant verba Cap. XXXIX. οἰκῶν δὲ τὴν νῆσον, quod, cur posita sint, ratio obscura sit, aut quem nexum habeant cum sequenti προδυστυχεῖν. Quae nec removetur legendo οἰκειῶν, ut Vir Clar. vult, hoc sensu: *cum insulam sibi vindicare vellet*. Nam huic significationi loquendi usus, qui verbum οἰκειῶν de amica et blanda consociatione magis, quam de occupatione hostili et violenta, dici demonstrat, obstare videtur, qui idem etiam Medium requireret. Ad Cap. XLI. p. 109. verbi ἐξετάζεσθαι exquisitae notiones accurate et eleganter distinguuntur, quemadmodum etiam ad proximam sectionem p. 114. de significatione et usu verbi χρηματίζειν, pro *tractare rem aliquam*, deinde, *agere de aliqua re in senatu vel ad populum*, prolatis Auctorum locis, disputatur. Mox contra Wolfium et editorem Cantabrigiensem docetur, Κήρυκες, quoniam Εὐμολπίδαις iungantur, male verti *praecones*, cum nomen sit proprium familiae, quae sacra administrarit. Iam porro, quoniam Attici potius dicant ἀγῶνα μουσικῆς, quam ἀγῶνα μουσικὸν, ut docuit Hemsterhusius ad Aristoph. Plut. v. 1163. paullo post in verbis, ἔν τε τοῖς τῆς μουσικῆς ἄθλοις, perite τῆς delendum censet, praesertim cum praecedat τοῖς, unde facile erroris nata caussa fuerit. Sed revocat nos superioris Cap. XLI. locus, ubi orator iungit τὰ τῶν θεῶν ἔδη καὶ τοὺς νεὼς, in quo explicando quis non adsentiat Clar. editori,

tori, qui id ad maiorem indignationem commovendam fieri praecipit. Ob quam caussam etiam Lycurgus contr. Leocr. initio p. 157. et 253. dixisse videtur: προδόντα τὰς νεὼς καὶ τὰ ἕδη καὶ τὰ τεμένη, cuius auctoritate ad comprobandam vocis ἕδος notionem eam, qua *templum* significat, Ruhnkenius ad Timaei Gloss. p. 68. utitur. Nam praeter hanc, designat etiam *statuam imaginemque ipsam;* quam significationem expressit in versione Wolfius. Cap. XLIII. commemoratis demonstratisque periculis, quae regis Persarum rebus immineant, cum vicinitatem omnem aut confessis hostibus inquietam, aut amicis male fidis suspectam habeat, subnectit: τοιούτων ὁρμητηρίων ὑπαρξάντων; quae malimus reddere, *cum talia loca, ex quibus oppugnari, peti, unde impetus in eum fieri possit, adsint,* ut vocabulum ὁρμητήριον in propria et constanti vi et potestate maneat, quam cum Wolfio, qui etiam Virum Clariss. sequacem nactus est, et ad similitudinem quamdam in usu vocis ἀφορμή provocantem, vertere *opportunitatem;* quo et nova verbi, nec exemplis facile probanda notio, suscipitur, et venustas loci intercidit. Sed Cap. XLIV. pro δι' ἔνδειαν τῶν καθ' ἡμέραν ἐπικουρεῖν ἀναγκαζομένους, eleganti coniectura legit: τῇ ἐνδείᾳ, *inopiae succurrere coactos.* Sic in nota ad Cap. XLV. p. 123. recte confidit, neminem reprehensurum esse verbi προαπειπεῖν explicationem, *deficere.* Nam sane dicitur de luctantibus, vel currentibus, quorum alter defatigatus cedit, in qua notione apud Palaephatum, Philostratum, et Philonem, aliquoties obvium est, ut mirum sit, Wolfium, et Cantabrigiensem editorem, potuisse vetere, *diem obire.* Neque vero minima probabilitatis specie Cap. XLVI. ἐμπειρίαις mutat in εὐπορίαις; quamquam refertur ad τῶν κινδύνων, quod fortasse opponi possit. Nam periculorum utilitas magis in eo cernitur, ut scientiam et cautionem adferant, quam ut commoda et opportunitatem. Iam, τοὺς περὶ τὰ Τρωικὰ γενομένους Cap. XLVIII. quid vetat intelligere eos, *qui rebus Troianis obeundis,* seu *bello Troiano gerendo interfuerint,* sicut γίνεσθαι vel εἶναι περί τι, est in aliquo studio, in aliqua re tractanda colen-

daque, verſari, ut οἱ περὶ τὰς ἐργασίας ὄντες, *qui pecuniariis quaeſtibus operam dant*, Demoſth. in Phorm. p. 603. Γιγνομένως, quae antiquiſſimarum editionum lectio eſt, qui praeferat, retulerit ad tempus geſti belli procedens et durans, vel ad ſcriptorum, qui rem quaſi praeſentem commemorant, ea de re narrationes. Senſus certe Wolfii illam coniecturam γιγνομένως neceſſariam vix fecerit. Mox θεωρίαν non dici in notione *ſpectaculi*, quam ei cum Wolfio editor Cantabrig. tribuit, ſed ad ſolemnis illius legationis, ab Athenienſibus Delum quotannis mittendae, pompam reſpici, adhibito *Ariſtide* in Panath. p. 30. qui hunc locum imitatus, πομπὴν nominat, veriſſime docetur. Sed haec ſufficere putamus, cognoſcendis libri bonis. Ceterum, novam Operum Iſocratis editionem, volnntate Viri Clariſſ. inſtitutam, curaque expolitam, cupide exſpectamus, et quae ad proſequendum conſilium valent, ei ut ſint preeſto, vehementer optamus.

BEYTRAG ZUR GESCHICHTE DES GESCHMACKS und der Kunſt aus Münzen:

i. e.

SYMBOLAE AD HISTORIAM ARTIUM, E Numis: Auctore CHRIST. ADOLFO KLOTZIO.

Altenburgi 1767. plagg. 12. in 8.

Diverſa admodum fuerunt conſilia eorum, qui explicandam ſibi ſumſerunt rem numariam; cum alii numos eorumque materiam et argumenta erudita tantum commemorarent, alii vero, quod difficilius eſt in hoc genere, et minus ſpecioſum ad vulgi captum atque ſenſum, et tamen maius, uſum eorum demonſtrarent, quem in Chronologia, Hiſtoria univerſa, Geographia, ritibusque publicis praeſtare poſſet. Vident enim ſaepe, quae nullus alius vidit in eiusmodi rebus. At vero perpauci in illuſtrandis numis id vide-

viderunt, et videndum praeceperunt, ut ex iis artium elegantium incrementa et perfectio, artificumque ingenia cognoscerentur, eaque intelligentia ad imitationem artificum, h. e. ad usum perfectionemque artium, et ad informandam animis nostrorum hominum pulchritudinis speciem, illiusque sensum cum acuendum, tum alendum, adhiberetur. Atque hoc eo minus mirandum est, quo magis difficile est, nec cuivis datum, in antiquitatis illius reliquiis haec perspicere, et in iis explicandis cum laude versari, adeo multa requiritur monimentorum et artis regularum scientia, nec minor oculorum, quam iudicii, ad antiquam pulchritudinem exercitati, elegantia. Rem igitur gratissimam fecit iis, qui id genus literarum amarent et colerent, Vir et ingenio et doctrinae elegantia et dignitate illustris, quod de hoc numorum usu in libello, de quo dicere instituimus, exponere, ex iisque quandam quasi historiam humani ingenii artiumque, quae operum exquisita pulchritudine censentur, contexere, atque demonstrare studuit, quamcunque gentem, ut numorum elegantissimorum copia esset affluentissima, ita quoque pulchritudinis deformitatisque sensu et iudicio ornatissimam fuisse, et literis artibusque elegantioribus cultissimam; et contra.

Atque in priori parte, (nam in duas descriptus est hic libellus,) quae praecipue ad usum doctrinae liberalioris spectat, *de effigiebus rerum gestarum*, emblematibus et titulis, seu inscriptionibus numorum, egit, in iisque plus vel minus inventionis, simplicitatis, ἀκριβείας, perspicuitatis gravitatisque, deprehendi ostendit, quo magis vel minus sensu studioque pulchritudinis et deformitatis, honestatis et turpitudinis, occupati fuerint hominum animi, artibusque elegantioribus culti; id quod tamen non de omnibus numis, sed de plerisque tantum vult intelligi. In altera vero parte, quae est artificio coniunctior, numos antiquos et recentiores quosdam ita descripsit, ut etiam artificii ratio-

nem aliquam haberet. Iam de praecipuis capitibus quaedam commemorabimus.

In priori parte primum de factis agit, quae in numis vel simpliciter, nuda rei gestae commemoratione in effigie facta, vel allegorice referuntur. Quod cum commune sit numis et antiquioribus et recentioribus; quibusne maius pretium statui debeat, quaerit, idque ex eorum inter se comparatione ostendit. Ac numos quidem graecos et romanos, praecipue in genere allegorico, quo in primis delectabantur, Romani praecipue, commendare se, fatentur omnes, et insigni quadam perspicuitate et grata venustate atque elegantia, quae animos oculosque lenitate sua, sensibiliorique pulchritudine capiat. Illa quidem recentiorum temporum numis prorsus denegari nequit; sed tamen non ea fuit, quae accedat ad perspicuitatem illam antiquam: quod vel uno exemplo intelligi potest, si numi conferantur, qui victoriae recuperandae gratia cusi sunt. Haec vero solis antiquis numis fuit propria, in quibus nihil est, quod deformitatem odiumque excitet vel terrorem; quod secus est in recentioribus. Exemplo possunt esse numi, in quibus Bachus et Medusa referuntur, in quo ultimo fortasse decepti sunt artifices serpentibus, quibus caput Medusae in antiquis monimentis circumdatum est; sed in hac re longe aliter sentiebant veteres; item numi, apud Batavos cusi, et alii. Ex his intelligi potest, quantopere praestent numi antiqui prae recentioribus. Id clarius adhuc fiet, si emblemata spectentur. Horum nempe in antiquis numis magna est similitudo cum imaginibus poeticis, ita, ut

ut Adisonius comparationem utrarumque institueret, exquisitumque pulchri sensum, in numis expressum, maximopere laudaret. Atque hoc etiam de aliis antiquis artium monimentis dici potest. Verum de plerisque recentioribus non ita, neque etiam de antiquis omnibus. Scilicet causa huius diversitatis fuit diversitas incrementorum perfectionisque artium pulchrarum, quae quo magis floruere, eo felicior uberiorque artis numariae exquisitae atque elegantis veluti seges fuit. Numi Christinae, reginae Sueciae, emblematibus exornati sunt, quae proxime ad similitudinem antiquiorum accedunt. Ipsa nempe rerum pulchrarum sensu atque iudicio valebat, artesque et antiquitatis monimenta amabat. Huc pertinent quoque missilia, quae in Gallia, sub Ludovico XIV. in primis vero quae in Anglia, recuperatae Goreae, Quebeckii, et Canadae causa, dein et Viennae a. 1762. in mortem principis filiae imperatoriae, Ioannae Gabrielae, excusa sunt. In reliquis omnibus nihil reperitur, quod prodat ingenii et gustus elegantiam. Quodsi denique tituli numorum considerantur, dici non potest quantum discrimen intercedat inter recentiores et antiquiores. Etenim horum tituli laudem merentur iustae et legitimae brevitatis, quae non modo conservat perspicuitatem, sed adiuvat etiam, sine molesta et ieiuna loquacitate, atque infelici sterilitate; elegantis deinde, exquisitaeque sententiarum gravitatis, sine inani lusu verborum, et tenuibus inventiunculis; scribendi denique formae eiusmodi, quae egregio tali rerum gestarum, ad seram posteritatem propagandarum, testimonio conveniat. Recentiores autem, quantum a Graecis Romanisque ingenii omnisque doctrinae elegantioris gloria, tan-

tum etiam in hoc genere ſuperantur. Si qui tamen recentiores numi illorum ſimilitudinem quodammodo attingunt, ſunt profecto numi in Francia ſub Ludov. XIV. et in Anglia cuſi. Scilicet res numaria cum profectu artium ipſarum atque ſenſus iudiciique pulchritudinis et ipſa proficit. Ad quam cauſam haec accedebat, quod ius numorum cudendorum arctioribus limitibus, legibusque ſeverioribus circumſcriptum eſſet, quam in plerisque Germaniae noſtrae regionibus.

Ad alteram partem progredimur, in qua ita verſatus eſt Vir Illuſtr. ut artificum in primis ingenia manusque ſpectaret, diverſorum populorum rationem, et, quam temporis ſucceſſio eodem in populo protulit, rationis varietatem explicaret, atque ita incrementa et progreſſus artium guſtusque elegantis oſtenderet. Quod quomodo factum ſit, paucis videamus.

In univerſa numorum graecorum romanorumque cenſura, una et conſentiens omnium intelligentium vox, ut in artibus omnibus, principatum defert ad Graecos. Cuius quidem rei diverſas rationes commemoravit Auct. Cel. a Caylo prolatas; ſed addit etiam aliam, non minus probabilem, hanc nempe, quod Romani a natura ad eiusmodi pulchritudinis, elegantiae, venuſtatis, omnisque iucunditatis ſenſum non videantur ficti fuiſſe atque formati, qui ſenſus Graecorum animos totos occuparit. Cicero ipſe, quod non obſervatum eſt ab omnibus, ita loquitur diverſis in locis de artificibus eorumque operibus, ut non modo

ea

ea ad ſuam rationem parvi aeſtimaſſe, verum etiam plane contemſiſſe, et ad omnis pulchritudinis ſenſum obtuſus fuiſſe videri debeat. (Id tamen, nos quidem arbitramur, ex his locis, quae etiam pag. 111. afferuntur, non certo colligi poſſe, ſed ita explicanda eſſe ea loca, ut Cicero ſe tantum a vanitate eorum abeſſe dicat, qui acerrimo pulchritudinis ſenſu et iudicio praediti vel ſint, vel videri velint.) Principatus igitur in hoc genere Graecis haud dubie debetur. Sed ſicuti artes ſenſim paullatimque incrementa cepere, atque per ingenia meliora ad perfectionem venere; ita quoque numi magis magisque pulchriores elegantioresque excuſi ſunt: et ut illae in contemtum abiere, ita et hi ad deteriora ſe inclinarunt per incommoda temporum, et ad extremum cum Graecis ipſis eorum elegantia oppreſſa eſt; quae omnia multis exemplis egregie illuſtravit Vir Illuſtris. Ita expulſa e Graecia, ſedem admodum benignam et liberalem Romae reperit ars numaria, cuius hiſtoriam, poſteaquam numos Macedonum, Syrorum, atque Phoenicum laudavit, usque ad ea tempora perſequitur, quibus omnis elegantiae ſenſus, ſtudium, exempla, ab urbe exulaverunt; atque hac occaſione, ob coniunctionem amiciſſimam, ſimul de toreutice (ſteinſchneidekunſt) Romanorum expoſuit. Sequuntur deinde numi medii aevi, et ad extremum ii, qui, luce literarum artiumque terris reddita, cuſi ſunt in Italia, Gallia, ſub Franciſco I. et in primis Ludovico XIV. item in Ruſſia, ſub initium huius Seculi, in Anglia, atque Hiſpania. Nec denique archi-

architecturam Romanorum praetermisit, sed de ea quoque nonnulla admonuit, eiusque incrementa et perfectionem ex numis diiudicari posse, pulchre ostendit. Atque ita per partes egregie, ut solet, demonstravit, quibus temporibus artes liberales maxime florerent, elegantissimeque homines de iis, omninoque rebus pulchris, iudicarent, iisdem perfectissimam fuisse rem numariam.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Octobris Anno MDCCLXVIII.

GODOFREDI GUILIELMI LEIBNITII OPERA omnia, nunc primum collecta, in classes distributa, praefationibus et indicibus exornata, studio LUDOVICI DUTENS. Tomi VI. in 4to.

Genevae, apud Fratres de Tournes, MDCCLXVIII.

Splendidum commemoramus opus, et, cum viri, cuius scripta continet, celebritate, tum argumenti varietate dignitateque, externa vero etiam specie vehementer se ipsum commendans. Quid enim? an nobis, an Lipsiae, an Germaniae, an toti omnino orbi erudito iucundius aliquid contingere poterat, quam splendidam editionem Operum absolutam esse eorum, quorum auctori totum eruditionis campum plurimum debere, consentiens est inter aequos peritosque rerum aestimatores opinio. Hanc enim laudem qui Leibnitio denegare velint, aut turpi ignorantia excoecati, aut sectae studio abrepti, aut inani superbia inflati sint necesse est. O Lipsia! Lipsia! maximum certe semper annalibus tuis decus erit hoc, Leibnitium in te natum, educatum, primisque tantae doctrinae suae initiis innutritum fuisse. Agnosce, quaesumus, agnosce, quam multum huic viro debeatur, neque unquam committe, ut colenda eius memoria ab exteris, ab Anglis,

 Gallis,

Gallis, Italis, ſuperata videare. Nos quidem in recenſenda hac ſcriptorum eius editione, hoc diligentiores eſſe ſtudebimus, quo certius animus noſter de eius meritis confirmatus eſt, quove praeſtantius ipſe olim nobis in his ipſis Actis diligentis Collegae exemplum dedit.

Ac primum Cl. Dutens, praefatione in opus univerſum, refert, Leibnitium ipſum optaſſe, ut opera eius ab aliquo in unum corpus redigerentur; cepiſſe etiam multos eorum edendorum conſilium, ſed rem nunquam confectam fuiſſe. Se vero ad aggrediendum hoc opus incitatum praecipue fuiſſe ab auctoribus operum quae inſcribuntur: *Miſcellanea Phyſico Mathematica Societatis Regiae Taurinenſis*, quum ablegati Regis Angliae munere fungens, Auguſtae Taurinorum commoraretur. Atque ut in edendis Leibnitii operibus eo felicius verſaretur, litteras miſit ad multos Germaniae, Galliae, atque Italiae viros eruditos, ut ſe de Leibnitii ſcriptis vel non ſatis cognitis, vel non ubique obviis, certiorem facerent. Et plura ſane hac ratione opuſcula adeptum ſe eſſe fatetur, quae non modo nunquam edita fuerint, verum etiam eos latuerint, qui indicem operum Leibnitii compoſuere. E Germanis adiutus praecipue eſt, quod gratus agnoſcit, a Cel. Bruckero, nec non a Gottſchedio. Evolvenda ipſi etiam fuere omnia periodica opera illorum temporum, ut decerperet ſcripta Leibnitii illis inſerta. Quare etiam multa ſumſit ex his ipſis Eruditorum Actis. Poſteaquam Cl. Editor retulit, primo Volumine theologica contineri, occaſione huius rei confutat ſententiam eorum, qui dicunt, Leibnitium in quadam ad Pfaffium epiſtola confeſſum fuiſſe, ſe in Theodicea ſua ſerio loqui minime voluiſſe, dum Baelii principia oppugnaret de phyſici ac moralis mali origine, de bonitate Dei, hominisque libertate. Quibus ita reſpondet Cl. Dutens, ut dicat, quidquid putaverit Pfaffius, facilius credi poſſe, *Leibnitium cum eo tunc ludere voluiſſe officioſe ac ſpecie tenus eius opinionem probans;* hanc autem conie-

 cturam

ctaram confirmari ex eo, quod Leibnitius omne fere vitae tempus in stabiliendis iis, quae in Theodicea proposuerat, consumserit. Posthaec, quae reliquis quinque Voluminibus scripta complexus fuerit, exponit, de quibus singulis postea videbimus.

At facile intelliget lector, huc referri minime potuisse varia opera a Leibnitio edita, propter magnam eorum molem, cuiusmodi sunt: *Codex iuris gentium diplomaticus, Mantissa codicis iuris gentium, Scriptores rerum Brunsuicensium, Accessiones historicae etc.* Sed recepit Cl. Editor doctas praefationes, commemoratis operibus praemissas. Ut tamen de horum operum ratione dixisse aliquid videretur, brevem accuratamque eorum descriptionem dedit. Neque etiam necesse putavit editionem hanc augere iis, quae nuper Cl. Raspius sub titulo edidit: *Oeuvres Philosophiques de Leibnitz.* Vehementer tamen laudat haec Opuscula, eaque, quum illis eadem forma sit, his sex voluminibus, appendicis loco, adiungi posse dicit.

Videamus nunc de scriptis, quae singulis voluminibus continentur. Et primo quidem Tomo contineri diximus *scripta theologica*, quibus peculiarem praefationem Cl. Dutens praefixit, quae vehementer nobis placuit. Namque in ea bene defenditur Auctor contra eos, qui contendere ausi sunt, Leibnitianam philosophiam cum aliquot Christianae religionis capitibus pugnare. Quorum temeritati occurrit Cl. Editor ita, ut doceat, neminem clariorem his religionis capitibus lucem affudisse, ac meliora nobis ad defendendam religionem arma suppeditasse, quam ipsum Leibnitium. Quod ut eo clarius fieret, summam Leibnitianae theologiae, in breve compendium redactam, ob oculos Lectoris posuit. Praecipuum hoc Volumine exhibitum opus *Theodiceam* esse credimus, quae latine ad exemplar Francof. et Lipſ. 1739. huic Volumini inserta est. Gratissimum etiam in primis theologiae studiosis, Cl. Dutens fecisse putandus est, inserendis eidem Volumini epistolis, a Leibnitio, Bossueto, Molano

Abbate Loccumensi, ad se invicem scriptis. Nam liber ex quo sumtae sunt, (*Oeuvres posthumes de Mr. Bossuet*) neque satis notus, neque in omnium manibus est. His autem epistolis multa theologiae historiaeque capita a Leibnitio explicantur, praecipue vero de Concilii Tridentini auctoritate, deque libris scripturae s. canonicis, tam accurate disputatur, ut ingenue fateamur, nos nihil legisse, quo eae res tanta brevitate clarius diligentiusque expositae fuerint. Reliqua scripta sunt vel epistolae, vel alia opuscula, ex quibus omnibus patefieri arbitramur hoc, theologiae cultores Leibnitio multum debere. Neque silentio praetereundum est, Volumini huic quaedam praefixa esse ad Leibnitii vitam doctrinamque pertinentia. Ea sunt: 1) Elogium eius per Fontenellium Gallice scriptum. 2) Vita eiusdem a Bruckero Latine litteris mandata. 3) Christiani Kortholdi disputatio *de philosophia Leibnitii, Christianae religioni haud perniciosa*. Tria haec scripta lectu sunt dignissima.

Sequitur Vol. II. in duas partes distributum. Prior pars Logicam complectitur et Metaphysicam. Ac largam hic Cl. Editor suppeditatam sibi videbat materiam, de Leibnitii meritis in universam philosophiam dicendi. Docet enim, Auctorem veterum philosophorum placita scite in rem suam convertisse; quae illi obscure tantum viderant, in clariori luce collocasse; quae eos omnino latuerant, detexisse; multaque omnino intelligentia consecutum fuisse, quae antea nemo animadverterat. Defendit etiam philosophiam Viri ill. a temerariis assultibus eorum, qui *Materialismo* illam favere contendunt. Occurrit vero etiam iis, qui philosophiam Auctoris *Idealismo* ansam praebere perhibent. Lepida est narratio, quam Cl. Dutens ad monstrandum Leibnitii amorem in Veteres protulit, dignaque quam hoc loco commemoremus. Leibnitius docto cuidam Italo, qui viginti ferme dies apud eum commemoratus fuerat, discedenti haec dixit: Tu saepius comiter admodum dixisti, scire me nonnihil. Iam vero tibi

fontes

fontes indicabo, unde hausi quicquid scio. Manu nempe prehensum advenam in cellulam introduxit, exiguumque librorum numerum ostendit, velut Platonis opera, Aristotelis, Plutarchi, Sexti Empirici, Archimedis, Euclidis, Plinii, Senecae, Ciceronis. Digna sane tanto philosopho oratio, iisque notanda, qui sibi, contemtis veteribus sapere se posse, persuadent. Neque adeo mirandum est, Leibnitii scripta quoque philosophica multo lepore esse condita, multaque luce radiantia. Egregiam enim perspicue et suaviter disputandi artem, in schola Platonis Ciceronisque didicerat. Pleraque scripta philosophica Cl. Dutens ex variis, quibus inserta erant, operibus depromsit, v. g. ex his Actis Eruditorum, ex Otio Hanoverano, ex diario Iournal des Savans, ex Opere: Recueil de Des Maizeaux etc. Dedit vero etiam Cl. Dutens scripta Auctoris philosophica antea typis haud mandata. Primum enim exstant in hac parte triginta epistolae ad Patrem e soc. Iesu, des Bosses, scriptae, et Cl. Editori a Gobeto, e bibliotheca Collegii Claromontani, communicatae. Indicantur eae pag. 283. Catalogi Mss. Collegii Claromontani, n. 734. his verbis: *Theca, in qua continentur Guil. Godofr. Leibnitii epistolae, partim autographae, partim apographae.* Miram eas Leibnitianae philosophiae universae lucem afferre, Cl. Editor recte arbitratur. Non solum tamen in iis philosophiam, sed et alia doctrinae capita illustrari, multas ibi animadversiones eruditas, acuta iudicia, bona consilia, aliaque utilia inveniri, intelleximus. Multa ibi de Iansenio disputantur, huiusque sententiae bene discutiuntur, atque hac occasione plura ad intelligenda Augustini dogmata monentur. Inter multa alia placet hoc Leibnitii votum: „Utinam esset „aliquis, qui Petavii ac Thomassini dogmata theologica absol„veret, et continuaret, non tantum addendo locos theolo„gicos ab illis praeteritos, sed et pergendo a Patribus ad Scho„lasticos."

Has litteras sequuntur sex aliae, itidem nunc primum editae, quas scripsit ad Bourguetum. Misit illas Editori le

Cat, Secretarius perpetuus Academiae Rothomagensis. Bourguetus Leibnitii ingenium vehementer admirabatur, et quascunque arripiebat occasiones eius placita defendendi. Quare studiose anquirebat commercium litterarum cum Leibnitio, ut eo accuratius indolem systematis, ut vocant, Leibnitiani, cognosceret, quod etiam scripto quodam defendere suscepit. Cuius scripti editionem cum epistolis Bourgueti sperare nos iubet Cl. Editor. Laudatae vero sex Leibnitii epistolae, scriptae illae sunt eo consilio, ut difficultates tollerentur Burgueto, in legendis Auctoris scriptis subortae.

Altera Vol. II. parte Physica generalis, Chymia, Medicina, Botanica, Historia Naturalis, Artes, etc. continentur. Leibnitium in Physica historiaque naturali versatissimum fuisse, nemo est qui negare audeat, testanturque id tot de his disciplinis opuscula hac parte comprehensa. At non exiguam fuisse etiam in eo Medicinae cognitionem, varia illius scripta hic exhibita loquuntur. Epistolae certe illius ad societatem Naturae Curiosorum; ad Schelhammerum; ad Gackenholzium de Methodo Botanica, aliaeque, luculenter id probant. Annexa etiam est Leibnitii Protogaea, cum praefatione et notis a Christiano Ludov. Scheidio a. 1749. edita. Atque ut variae res hoc Volumine propositae in maiori claritatis luce ponerentur, expressa est earum effigies duodecim tabulis aeneis, quae ad calcem Volumis exhibentur.

Pergimus ad Vol. III. opera Mathematica continens, quorum rationem optime depictam dedit nobis Cl. Editor in praefatione. Et primum supervacaneum esse putat longo sermone persequi, quam de omnibus Matheseos partibus meritus fuerit Leibnitius, quum nemo vel mediocriter doctus ignoret, quantum nomen hac scientia Auctor acquisiverit. Consilium enim fuit Cl. Editori hoc, ut scripta Mathematica Leibnitii breviter enumeraret, et quae ab eo nova, ac praeclara fuerint reperta, demonstraret. Quocirca

matura

matura iam aetate Virum ill. se ad Matheseos studium contulisse narrat. Enimvero nondum vigesimum aetatis annum attigisse eum, quum disputationem arithmeticam *de Complexionibus* defenderet, quae iam inde omnem ingenii illius perspicaciam praenunciare visa fuerit. Verum hoc eius Matheseos studium maxime tum apparuisse, quum Parisios profectus, arctissimam a. 1672. iunxisset cum *Hugenio* consuetudinem. Sub idem fere tempus, tradente Cl. Editore, plura in Analysi invenit, quae ei ad pulcherrimum *Calculi differentialis* inventum viam stravit. Reperit prae caeteris arithmeticam circuli quadraturam, credititque se omnium primum circuli valorem exhibuisse, per seriem numerorum ut vocantur rationalium. Verum ab *Oldenburgio* certior deinde factus est, *Newtonum* iam plura eiusdem generis, cum de circulo, tum de aliis figuris tradidisse. Iisdem quoque temporibus novam a se excogitatam rationem proposuit perficiendae horologiorum, quae portatilia vocantur, constructionis, quae qualis fuerit, breviter a doctissimo Editore describitur. Eodem circiter tempore celeberrimam illam machinam arithmeticam invenit, *Paschalii* machina perfectiorem commodioremque. Non multo post operam posuit in inquirenda Planetarum vi, quod spectat ad orbitas ab iis descriptas, ac primus cum Newtono materiam hanc attingere ausus est. Rationem ipse quoque invenit metiendi vivas corporum vires, seu vim corporis moti.

Et quum sibi persuasum haberet, semper esse in rerum natura eandem virium quantitatem, non vero, ut Cartesius putabat, eandem motus, orta est scientia ab eo Dynamica appellata, cuius specimen in his Actis Eruditorum dedit a. 1695. Maximam vero in arte Mathematica famam consecutus est ex iis, quae de calculo differentiali commentatus est, quorum primum specimen edidit a. 1684. Amplissimum hoc invento campum aperuit peritiorum Algebraistarum operationibus, viamque peculiarem iis ad difficiliora proble-

problemata Geometrica munivit. Difficillima porro problemata a Leibnitio soluta, gloriam ei pepererunt perpetuo duraturam. Aut enim solvit problemata, quae ipse aliis, uti Cartesianis de *linea Isochrona*, solvenda tradiderat; aut ea, quae ipsi a peritissimis illius temporis Mathematicis, *Viviano*, *Io. Bernoullio*, aliisque proposita fuerant. Nec silenda est hoc loco *Arithmetica Binaria*, quam in usum vocare instituerat in calculis quibusdam, de qua multa Lector in hoc Volumine reperiet. Et omnino non solum omnia, quae huc usque cognita fuere Leibnitii opera Mathematica, in hoc Volumen congesta reperiuntur, sed plura alia insuper, nec nominata, nec cognita iis ipsis, qui vel vitam Auctoris litteris mandarunt, vel Leibnitianorum operum catalogum edidere. Omnia, doctissimi Editoris studio, ordine temporum disposita sunt, quibus ab Auctore in lucem prodita fuere. Haec enim ratio utilissima videbatur Editori, ad indicandam progressuum seriem, quibus in disciplinis mathematicis longius Vir ill. in dies processerat. Et recte quidem. Non igitur necesse est, ut plura de opusculis hoc Volumine exhibitis moneamus. Sunt ea numero nonaginta. Sub eorum initium positae sunt duae disputationes, intelligendae calculi differentialis rationi et historiae utiles, quarum una ex vita Leibnitii a Iocurtio scripta, altera ex Montuclae historia Mathematicorum, desumta est. Utrumque hoc scriptum Cl. Editor omni praeiudicatae opinionis, vel etiam partium studii suspicione, carere existimat. Insertae etiam sunt huic Volumini duae epistolae nondum editae, ad notum illum Leibnitii in caussa de calculo differentiali adversarium, *Nicolaum Fatium Duillierium* scriptae, cum huius responsione, ubi varia ad caput de gravitate pertinentia bene disputantur. Ad calcem Voluminis maioris iterum perspicuitatis gratia additae sunt tabulae aeneae, quibus figurae mathematicae expressae sunt.

Progredimur ad Vol. IV. quod tribus constat partibus. Prima continet Philosophiam in genere, et Opuscula Sinen-

Sinenses attingentia. Et primum quidem exhibentur epistolae quaedam Leibnitii ad Thomasium *de Nizolio* scriptae, quibus ostendere nititur, Aristotelicam doctrinam cum recentiorum philosophorum placitis componi posse, suamque sententiam profert de veteri scholastica et recentiori philosophia. Sequitur dissertatio de stylo philosophico *Marii Nizolii.* Et quum eiusdem viri librum *de veris principiis, et vera ratione philosophandi*, denuo edidisset, adiectisque notis vera comprobasset, falsa contra refutasset, recte fecit Cl. Dutens, quod hasce notas decerpsit, atque huc retulit. Sequuntur deinceps opuscula quaedam Senensium philosophiam spectantia. Ea quidem non omnia auctorem habent Leibnitium; sed illa ipsa, quae eius non sunt, monente Cl Editore, necessaria habita fuerunt ad ea intelligenda, quae Vir ill. nova atque utilia ea de re scripserat. Et de his quidem scriptis iudicat Editor, nihil de Senensium philosophia reperiri hactenus potuisse, quod vel novitate rerum, vel diligentia ac iudicio scriptoris, plus potuerit legentium studiis satisfacere, quam Leibnitiana de Senensibus opuscula. Ceterum, prima hac Vol. IV. parte nullum est scriptum, quod non antea iam fuerit editum.

Altera pars Voluminis complectitur ea omnia, quae ad historiam atque antiquitates pertinent. Recte monet Cl. Editor, in nullo horum opusculorum offendere lectorem aridum illum ac ieiunum stylum, quo persaepe magna cum legentium satietate haec argumenta tractantur. Novisse Leibnitium, quaecunque versaret, lepore quodam non usitato condire, etiamsi nihil Veneris atque elegantiae recipere posse viderentur. Quam laudem nos non solum historicis, verum omnibus omnino Leibnitii scriptis tribuendam putaverimus. Scripta ipsa in hanc partem collata quod attinet, priori loco collocavit Cl. Dutens praefationes, quas praefixerat Auctor historicis a se editis, e. g. collectioni Scriptorum historiae Brunsuicensi inservientium, Accessionibus historicis,

Annalibus Boicae gentis, Vitae Alexandri VI. Papae, Chronico coenobii Goslariensis etc. In omnibus his praefationibus tractatum est caput aliquod historiae, pertinentque eae ad rationem scriptorum quibus praefixae sunt accuratius intelligendam. Atque ita et reliquis opusculis, hac parte exhibitis, variae antiquitatis historiaeque quaestiones tractantur et illustrantur. Insunt e. g. aliquot dissertatiunculae, quibus de nationum origine, cum in universum, tum de Germanorum Gallorumque speciatim, agitur. Ornata est etiam haec pars epistolis quibusdam antea nondum vulgatis. Ex his praesertim commemorandae sunt eae, quas Auctor scripserat ad Antonium Muratorium, Annalium Italicorum conditorem, ab huius patruo, Abbate Muratorio, Cl. Editori communicatae. Fatemur vero ingenue, nos ex harum epistolarum lectione, et iucunditatis et utilitatis plurimum cepisse. Multa sane in iis historiae capita, eaque difficiliora, indagantur, feliciterque explicantur. Neque etiam veretur Leibnitius, ad Muratorium veritatis amore ea scribere, quae viro Romanae ecclesiae addicto haud prorsus iucunda esse poterant. Sic vituperat auctores ephemeridum Venetarum, qui scriptorem quemdam laudaverant, de Imperatorum iuribus detrahentem. Digna sunt Leibnitii verba quae adscribantur: „Ie me suis etonné avec quelle hardiesse on y par„le contre les Droits de l'Empereur et de l'Empire, lors„qu'on donne un rapport du Livre de *patria vi testamentis* „*condendis p. testate, auctore Alexandro Polito à S. Sigismundo.* „On rapporte aussi sans aucune censure, et même avec une „manière d'approbation, le sentiment étrange, mais faux et „insupportable de cet auteur, que l'Empire d'Occident „n'a point reçu d'autre avantage dans la personne de *Char*„*lemagne* et de ses successeurs, que celui d'avoir la dignité „de prémier Prince Chretien, sans avoir acquis aucun droit „sur la ville de Rome, ou sur un autre pays, Etat, ou Ro„yaume; et qu'en recompense de cette dignité et de cet uni„que avantage, il s'est chargé de l'obligation de defendre

„l'Egli-

„l'Eglise Romaine. Au lieu qu'on fait par les Auteurs du „tems, et par l' évidence des choses, que tous les droits qui „restoient encore à l'Empire d'Occident, furent consolidés „avec ceux de *Charlemagne*, Prince Germanique, Roi des „Francs et des Lombards; et que le Pape Leon III. l'ayant „reconnu pour Empereur, au nom, et avec tout le peu„ple Romain, l'adora comme son maitre *ad morem veterum* „*Imperatorum*, et qu' après cela l'Eglise de Rome fut ténue „pour la prémière Eglise Metropolitaine de son Empire."

Tertia Vol. IV. pars exhibet Opuscula ad Iurisprudentiam spectantia. Ornavit eam vere, longa doctaque praefatione, Ioannes Babtista Bon, Iurisconsultus Taurinensis. Qui posteaquam Leibnitii laudes persecutus est, et quid in singulis disciplinis ab eo praestitum fuerit demonstravit, ad ipsa eius scripta, quae de Iurisprudentia agunt, progreditur. Et quum observasset Vir Consultissimus, Leibnitio in iis, quae reliquit de Romana iurisprudentia, consilium fuisse hoc, ut eam a confusione in quam inciderat liberaret: operae pretium esse duxit, praecipuas caussas in praefatione expendere, ob quas Romana Iurisprudentia in multis simplicem adeo fortunam habuerit, quare ratione ab ea deflectens, eo confusionis vitio temporis lapsu coeperit laborare. Quibus adiecit et alia quaedam, ad Leibnitii opera maiori cum fructu evolvenda, profutura. Nam cum praecipua eius scripta, quae ad Iurisprudentiam pertinent, recenset, examinatque; tum Leibnitium vel contra adversarios docte defendit, vel in quibusdam modeste refutat. In scriptis ipsis nullum est, quod non antea iam fuerit editum. At gratissimum esse debet iurisprudentiae studiosis, omnia Leibnitii opuscula ad iurisprudentiam pertinentia in unum corpus collecta esse. Insertae sunt e. g. duae dissertationes de actorum publicorum usu, Codici gentium praemissae. Quas, quis est, quin lubentissime cognoscat? Recte eas Cl. Bon in praefatione commendat. Neque silentio praetereundum

 est,

est, huic parti insertam etiam esse Auctoris Methodum discendae docendaeque iurisprudentiae, quam magnus ille Wolfius denuo ediderat. Hunc librum Cl. Bon diligentissime excussit, fidelissimeque eius argumentum proposuit. Eadem illius diligentia fuit in recensendo libro Leibnitii, *de iure Suprematus ac Legationis Principum Germaniae*, itidem ad hanc partem relato. In quo quidem libro multa magno eruditionis apparatu discussa esse dicit; nonnulla tamen in eo occurrere putat, quae non ita facile probari possint, quaeque adeo notanda censet. Sed haec sufficiant de Iurisprudentia Leibnitii. Pergendum enim nunc est ad *opera philologica*, quo nomine Cl. Dutens Volumen V. inscripsit.

Recte vero in praefatione monet, ex hoc Volumine prae ceteris maxime apparere, quam felix, et quam scientiae cuilibet idoneum fuerit Auctoris ingenium. Hic Leibnitium simul agere Theologum, Logicum, Iurisconsultum, Physicum, Geometram, Naturalis historiae cultorem, Grammaticum, Criticum, Historicum. Thesaurum esse porro dicit hoc Volumen, quo subtilissimae de difficilioribus rebus meditationes, novae abditissimorum argumentorum investigationes, plurima sanioris Critices, laborumque diutissime constantissimeque exantlatorum specimina, collata sint. Et quum maxima Vol. huius pars litteris constet, ad amicos et plerosque Europae eruditos scriptis, licere ait Cl. Editor Leibnitium ipsum ibi reperire, cum eo quodammodo versari, eum ipsum audire sententias suas explicantem; ibidemque clarius, quam quibusvis operibus aliis, auctoris mores cognoscere, indolem, nativum leporem, ac animum praesertim, ad opus sedulum, atque a labore invictum. Lubentissime vero profitemur, epistolarum Leibnitii lectionem ad animi nostri voluptatem iucundissimam fuisse. In iis enim magnum illud Leibnitii pectus apertum nobis videbamus, eique omnino, qua vixit, aetati, egregiam lucem affusam conspiciebamus. Nam in iis profecto inest ingenuum Leibnitii

tii iudicium de doctis, qui tum florebant viris, deque eorum scriptis et sententiis; insunt sapientissima consilia eruditis de variis rebus scripta; inest optima scriptorum illius interpretatio; insunt multa alia, et iucunda et utilia. Obiici quidem posset Cl. Editori, multa esse in hoc Volumine, quae philologicorum nomine insigniri nequeant. Ac ipse hoc vidit Cl. Editor. Sed recte respondet, argumentorum, de quibus saepe in una eademque epistola agitur varietatem, nullum alium omnino ordinem passam fuisse, neque etiam se voluisse excerpere ea, quae ad aliam scientiam pertinerent, quum ipsi visae fuerint epistolae gratiores Lectoribus futurae, si tales omnino ederentur, quales ab Auctore suo prodierunt, iucundam insuper varietatem legentibus oblaturae. Scriptorum vero hoc Volumine comprehensorum pleraque iam edita fuere, praeter paucas quasdam epistolas. Plurimum Cl. Editorem adiuvit hic epistolarum Leibnitii collectio a Christ. Kortholto quatuor tomis edita. Ex hac depromtae sunt etiam epistolae ad Fridericum Simeonem Loeflerum, Leibnitii cognatum, scriptae, in quibus cum varia, ut fit a Leibnitio, doctrinae capita indagantur, tum et quaedam Lipsiam nostram attingentia inveniuntur. Quam scite e. g. de nota illa Ittigii et Rechenbergii controversia iudicat Auctor? „Quaestio, ait, inter Ittigium et Rechenbergium, viros „doctos et claros, magno, ut intelligo, animorum motu „agitata, poterat tractari moderatius; et valde mihi placent „epistolae sane eruditae et prudenter scriptae, nescio cuius „*Eusebii Pacatiani*, qui in summa Ittigii sententiam probat, „adversarios tamen excusat. Equidem indubitatum est, quandocunque vera poenitentia animum cepit, remitti peccata. „Id quaeritur, an habeantur signa quaedam, ex quibus certo iudicari possit, Deum indurato impoenitenti non amplius poenitendi gratiam concessurum. Sed cum neque „ratione, neque scripturae sacrae auctoritate, quicquam tale „confici possit, frustra et male docetur, si modo docetur, etc." Sunt tamen in his epistolis ad Loeflerum scriptis omissa quae-

dam, quae nollemus esse praetermissa. Cognovimus id ex quibusdam epistolarum illarum autographis, a quodam nepote Loefleri nobis communicatis. Sic in epist. 8. omissum est aequum hoc de Spenero iudicium: „Mihi visus est Neu„mannus, vir alioqui doctus, culpare in Spenero, quod in eo „maxime laudo, nempe quod de iis, quae nulla certa de„monstratione constituere potuit, locutus est haesitanter; nec „quicquam a ratione alienius est, quam certa et incerta pari „fiducia affirmare." In eadem epistola omissa sunt et haec: „Inter libros logicos et rhetoricos nullos poteras eligere re„ctius, quam logicam Iungii, et rhetoricam Placcii; Mathe„matica sunt altioris indaginis, et plus fortasse temporis po„stulant, quam tu illis dare poteris. Metaphysica tibi theo„logo magis necessaria erunt. Sed difficile erit invenire quae „satisfaciant. Interim non inutiles fore puto auctores, qui „eius usum ostenderunt in theologia, ut nuper fecit Rixne„rus, libello in eam rem edito. Et certe magna Theologiae „dogmaticae pars metaphysica est, nec aliter esse potest." Inprimis vero multa invenimus lectu dignissima in epistolis ad Io. Fabricium, Sebastian. Kortholtum, Io. Alb. Fabricium, Huetium, la Crozium scriptis. Ac si quis cognoscere cupiat, quantopere Auctor in historia ecclesiastica versatus fuerit, illum cogitata eius de historia haeresium Arnoldi, hoc Volumine exhibita, legisse non poenitebit.

Supereſt Vol. VI. quod duabus partibus absolvitur, quarum prior philologicorum continuationem, altera collectanea Etymologica continet. Ac prior pars eo diligentius cognoscenda est, quod plurimae insunt epistolae antea nunquam publici iuris factae. Eae vero sunt: 1) quadraginta epistolae ad Patrem des Bosses e Soc. Iesu, Cl. Editori a laudato iam Gobeto communicatae, qui eas in Bibliotheca collegii Iesuitarum Paris. invenit. 2) Octo ad Bouguetum, quas ipsi le Cat misit. 3) Undeviginti ad Thomam Burnetum, equitem Scotum, quarum Cl. Editori copiam fecit Sharpius.

E qui-

E quibus epiſtolis ſingulis ſi ea decerpere vellemus, quae lectu digna ſint, totae eae nobis deſcribendae forent. Placet tamen quaedam delibare, ut et ex iis egregium Leibnitii pectus, religio, acutiſſimum iudicium, et varia omnino doctrina conſpiciatur. Sic ad Patrem des Boſſes ſcribit: „Trivultianos Collectores, viros quidem eleganter doctos, „rogandos putem, ut inter recenſendum malint indicare „quae eximia, aut profutura extent in libris, quam quae „vana aut ſpernenda. Humana mens in ſatyram et con„temtum aliorum prona eſt. Huic lectorum vitio nolim „indulgeri " — „Harduinus multum ubique ſpargit doctri„nae, et paradoxo etiam ſuo prodeſt litteris, dum cogit „Criticos cogitare de demonſtrandis artis ſuae fundamentis, „id eſt genuitate auctorum veterum, cui omnes ſecure in„nitebantur " — „Eſt (*Gerard. Cornel. van den Driefsh*) in „elegantioribus litteris verſatior, quam plerorumque hodie „captus fert, atque haec eſt meo iudicio baſis verae erudi„tionis. " — Ex epiſtolis ad Burnetum Gallice ſcriptis haec decerpere lubet: „C'eſt une affaire bien difficile, que „de réuſſir dans l'explication de la ſainte Ecriture. Nous „n'avons qu'un ſeul livre dans l'ancienne langue Hebrai„que; c'eſt à dire ce qu'il y a dans la Bible, et ſes Auteurs „ont été fort eloignés de nous. Ie ſuis perſuadé, que lors„que nos Europeens poſſederont mieux l'érudition d'Arabe, „ils decouvriront bien des choſes, qui ſerviront à eclaircir la „ſainte Ecriture tout autrement qu'on ne croit. " — „La „plus grande partie de cet ouvrage (Theodicée) avoit été „fait par lambeaux, quand je me trouvois chez la feuë Rei„ne de Pruſſe, où ces matières étoient ſouvent agitées, à „l'occaſion du Dictionnaire et des autres ouvrages de M. „Bayle, qu'on y liſoit beaucoup. I'avois coutume dans les „diſcours de repondre aux objections de M. Bayle, et de „faire voir à la Reine, qu'elles n'etoient pas ſi fortes que cer„taines gens, peu favorables à la réligion, le vouloient fai„re croire. " — „L'Abbé de Polignac maintenant Cardi„nal,

„nal, a fait un poëme latin fort beau, en vers heroiques, „ſur la Nature, à la façon de Lucrèce, mais ſur des Princi-„pes oppoſés à ceux de cet Auteur, et par conſéquent ſur les „vrais principes de la Divinité" — Quid multis? Legendae ſunt hae epiſtolae ipſae, uti omnino reliquae hac parte comprehenſae, e quibus praecipue nominare attinet eas, quae cum a Leibnitio ad Io. Ludolfum, tum ab hoc ad illum ſcriptae, atque huc, cum eruditis Aug. Bened. Michaelis animadverſionibus, relatae ſunt.

Altera Voluminis ſexti pars Collectanea etymologica complectitur, illuſtrationi linguarum, veteris Celticae, Germanicae, Gallicae, aliarumque, inſervientia. Sed monet lectorem in huius partis praefatione Cl. Editor, ne titulo deceptus, omnia hic reperiri putet, quae reperiuntur in Collectaneis etymologicis anno 1717. cum Io. Eccardi praefatione impreſſis. Hic enim faſciculus, ad promovendum ſtudium etymologicum collectus, multa variorum auctorum ſcripta hoc conſilium ſpectantia comprehendit. Cl. autem Dutens, quicquid ab ill. Auctore profectum erat, ex iſto faſciculo decerpſit, et plurimos alios libros ibi deſideratos adiecit. Primum huius partis opuſculum de cultu linguae Germanicae inſcriptum eſt. Quod quum nonniſi lingua Germanica editum fuiſſet, toti orbi litterato patefaciendum iudicans, in linguam Gallicam convertit Cl. Dutens, et in utraque lingua typis exprimendum curavit. Verſio ipſa et accuratione, et perſpicuitate ſua, non parum ſe nobis commendavit. Lectu autem digniſſimum hoc opuſculum putat Editor, quum Germani verum linguae ſuae perficiendae modum in eo reperturi, aliae vero gentes linguae Germanicae opes, eiusque prae caeteris linguis viventibus praeſtantiam perſpecturi ſint. Nec contemenda ſunt reliqua huius partis ſcripta, quae cognoſcendae vi obſoletarum Gallicae in primis Germanicaeque linguae vocum mirifice inſerviunt.

In

In tanta igitur rerum in his Leibnitii operibus ocurrentium varietate, nullus eruditorum ordo futurus est, cui non eorum lectio vehementer profutura sit. Hic theologi, hic iurisconsulti, hic medici, hic philosophi, historici, philologi, plurima invenient, scientiam, cui se quisque consecravit, egregie illustratura. Iuvabunt etiam lectorem copiosi accuratique rerum indices, singulis Voluminibus subiecti. Errore tamen haud dubie typographico factum est, ut in indice primi Voluminis, sub titulo *imaginum cultus*, haec irreperent: *Imaginum cultus a Concilio II. Nicaeno sub Carolo M. improbatus*. Debebat autem dici sic: a Concilio Nicaeno probatus, a Carolo M. improbatus.

Omnino vero maximas debet, et semper debebit orbis eruditus Cl. Duteno gratias, cuius cura effectum est, ut Leibnitii opera tanta perfectione, tantoque splendore prodirent, quique se nullis molestiis, nullis difficultatibus, quae superandae erant quamplurimae, ab hoc opere perficiendo deterreri passus est. Laudes certe eius tamdiu manebunt, quamdiu Leibnitii manebit memoria, quam praeter imperitos adolescentes, et ridiculos, nemo sanus vellicat.

FRANC. IOS. DESBILLONS, SOC. IESU FABULae Aesopiae, curis posterioribus omnes fere emendatae. Accesserunt plus quam CLXX, novae, observationes grammaticae, et figg.

Mannhemii, MDCCLXVIII. TOMI II. paginae omnino 548. in 8.

Si doctissimus harum Fabularum auctor ante hos ducentos annos vixisset, easque, detractis callide quibusdam paucis, sub Phaedri nomine tum edidisset, non dubitamus, quin respublica litteraria, certe magna eius pars, in errorem facillime inducta esset. Adeo ille per omnia Phaedro similem, ne dicamus parem, se exhibet, versu, numero,

 perio-

periodo, elegantia, et ea, quam ſive ſimplicitatem venuſtam, ſive venuſtatem ſimplicem dixeris, neutrum mentiare. Ac profecto tanto gratior nobis Fabularum eius lectio non potuit non contingere, quanto rarior hoc librorum genus Romana veſte apparet, noſtris maxime temporibus, quibus paene dedecori habetur, ſi quis veteres imitari ſtudeat, ut etiam a *ſervi pecoris* titulo ei metuendum videatur. Nobis quidem ingenue fatendum eſt, nos Fabularum iſtarum lectione et conſideratione mirifice delectatos fuiſſe, et cum ad finem iam perveniſſemus, paulliſper indoluiſſe, quod non plures auctor adiunxerit. Quapropter eadem etiam cum voluptate nunc de iis ſententiam noſtram dicemus, idque non modo copioſius, verum etiam liberius, imo rigidius, quam alioqui ſolemus. Poſterius quidem duabus de cauſſis graviſſimis facturi ſumus: *Primum*, quia, cum univerſum opus modo laudaverimus, reprehenſio noſtra doctisſimo auctori ſuſpecta eſſe invidiae aut acerbitatis nullo modo poteſt; *deinde*, quia hi Fabularum libri, (ſi recte coniicimus,) brevi habituri ſunt auctoritatem claſſicam, ac Phaedrinae paene parem, ad quam ſe alii deinde conformare cupiant, quibus volupe fuerit, Fabulis latinis ludere. Ne igitur hi una cum virtutibus etiam vitia, quamvis levia, imitentur, optime caveri poſſe arbitramur cenſura quadam ſevera, non ſuperficiaria illa et adulatoria, quam hodie multi cenſores unice ſectantur, et qua ne gaudeat quidem erecti ſcriptor animi et indolis. Omnino enim mediocribus tantum Scriptoribus et adoleſcentulis convenire videtur illa Criticorum facilitas, et laudibus permiſcenda eſſe, ne a ſcribendi diligentia ſtatim deterreantur, animumque abiiciant. Sed in talibus viris, qualis eſt Desbillonius, non opus eſſe putamus iſta mollitie, verum, indicata ſemel ac breviter univerſa operis praeſtantia, fere nihil aliud, niſi reprehendendum eſſe; bona enim ac dotes libri ſingulas non dubium eſt lectoribus ſua ſponte occurſuras. — Sed indicabimus prius totum libri habitum et argumentum. Praefatio duobus capitibus abſolvitur, quorum

quorum in priori cum de Fabulis in genere, tum de suis maxime, earumque consilio; altero de praecipuis fabularum scriptoribus, clarissimus auctor disserit. Opus ipsum constat libris *quindecim*, in duo Tomos divisis, quibus continentur Fabulae plus quam *quingentae*, partim variorum, partim ipsius Desbillonii. Auctores, e quibus hausit, hi fere sunt: *Aesopus, Camerarius, Ioh. Fontana, Henr. Richerius, Laur. Abstemius, Gabr. Faernus, Benseradius, Eustachius Nobilis*, (le Noble,) *Gabr. Franc. le Iay*, et pauci alii. In quorum numero vellemus, etiam essent Britanni et Germani nostri, quorum in Fabulis multae sunt dignissimae latina veste, nec translatu nimium difficiles, ut ipsi in quibusdam experiendo cognovimus. Sed forte utriusque gentis linguam auctor non calluit; quod si ita sit, hoc ei facile ab omnibus ignoscetur. Ceterum, in ipsis aliorum Fabulis tractandis versatus est sic, ut eas vel nude verteret, vel suo modo paullulum transformatas daret. Quod posterius an feliciter ubique effecerit, quia ipsos auctores ad manus iam non habemus, pro certo dicere non possumus, sed cum alias Apologorum leges tam bene servaverit, etiam hac in re bene de eo speramus. Quod autem ad eas Fabulas attinet, quarum ipse inventor est, sane negari nequit, si universe consideres, non adeo multum ingenii et acuminis in iis inesse, sed nunc ipsam earum inventionem, nunc modum tractandi, nunc ἐπιμύθιον, (ut vocant) aliquantum claudicare. Sed *primum*, quis in tanta multitudine, (nam circiter *ducentae* sunt ipsius auctoris,) omnes pari pretio futuras speraverit? *Deinde* etiam non paucas reperimus valde bonas et iucundas, ad quas inveniendas, certum erat, non ingenium modo in universum, sed etiam venustatem quandam ingenii, non tam intelligibilem illam, quam sensibilem, in poeta requiri. Utriusque generis inferius exempla quaedam dabimus; nunc in enarrando pergemus.

Elocutio Fabularum, ut iam supra diximus, excellens est, et summis laudibus digna. Inter alia nobis valde placuit

cuit hoc, quod non nimis abusus est licentia illa, quae in regione pari pro Iambis puris aut Spondeis crebrius reponit Tribraches aut Dactylos, quibus nihil hispidiorem versum reddit, nihil ingratius delicatis auribus accidit. Hoc ille vitium, si quis unquam alius, vitavit, eiusque versus alvei cuiusdam instar leniter defluunt, ut etiam ipsum Phaedrum interdum superasse nobis videatur. In primis in potestate habet numerum et periodum poeticam; quod qui nostris forte verbis nolit credere, (ac profecto haec res melius sentitur, quam verbis explicatur,) videat haec aliquot Fabularum principia, et ipse deinde iudicet:

Libro III. Fab. 30.

Apud olitorem quod ageret vitam nimis
Laboriosam et interim tenuissimo
Pastu soleret recreari, Asinus querens,
Iovem rogavit, ut aliam sortem daret;
Eiusque precibus exoratus Iupiter,
Navare deinceps hanc figulo operam iubet etc.

Libro V. Fab. 36.

Fore ut iam nullis vesceretur carnibus,
Sed herbas, aut, ad summum, pisces manderet,
Laqueo prehensus olim, cuidam rustico
Dixit, spopondit, iureiurando Lupus
Fidem obligavit, et sic evasit necem etc.

Libro VI. Fab. 10.

Depressa quantum ad inferos radicibus,
Tantum propinquans Superis alto vertice,
Annosa Quercus, dixit olim Arundini etc.

Quanta harum periodorum sit rotunditas, quam scite Subiecta ad finem reiecta, ii facile intelligent, qui vim periodi latinae probe intelligunt. — Textui Fabularum subiectae in singulis paginis sunt notae, partim physicae, partim grammaticae. Prius genus propter lectores eos erat necessa-

cessarium, qui forte nomina animalium non satis intelligerent; tanto minus autem alterum probare possumus, immo plane supervacuum putamus. Primum enim sine caussa libri molem auxit. Deinde, quibus quaesumus lectoribus grammaticas illas notulas, seu vindicias potius vocum et phrasium suarum, propinare voluit vir doctissimus? An latine doctis? at hi etiam sine istis notis sciunt quid latine dictum sit, nec ne. An latine rudibus? at istis ne haec quidem sufficient. Itaque nos, si talem librum edidissemus, eas plane omisissemus. In fine adiecti sunt duo Indices alphabetici, alter sententiarum moralium, alter Fabularum et rerum.

Iam age paullo accuratius de Fabulis quibusdam dispiciamus, et ex utroque genere nonnullas, speciminis caussa adiectas, examinemus. Primum de alienis videbimus. Has auctor doctissimus ad unum omnes eleganter, venuste, interdum etiam ornate, (an etiam fideliter? hoc nihil ad rem,) expressit. Instar omnium apponemus Fabulam aliquam Richerii, quae est L. VI. Fab. 18.

Natura vernis pinxerat coloribus
Fetus repullulantes, formosissimi
Ridebat anni blanda tempestas, dies
Festivitati candidae simillimus
Abierat, et paraverat amicae locum
Tranquillitati. Solis aurei calor
Extulerat ab agris molliter tepentibus
Subtilem odorum copiam, quam paullulum
Noctis serenae frigus addensaverat,
Et in parentis regna telluris sinens
Recidere florum floridarumque arborum
Diurnum odorem odore vincebat novo.

Philomela tales avida delicias capit,
Penitusque condit eruditis sensibus,
Sed efficaci mox scientiae obsequens

Inflat canorum guttur, et ad omnes modos
Intendit, acrem nunc et argutam vibrat
Animoſa vocem more clangentis tubae,
Nunc languida premit, frangit, obſcurat ſonos,
Et deficere videtur, et medullitus
Amore flagrans intimo liqueſcere.

Favonius, quem lilia inter et roſas
Dulci tenebat inertia vinctum ſopor,
Evigilat, hasque mirans tam volubiles
Tam delicati flexiones gutturis,
Ne ceſſet illa, metuit. Evigilat quoque
Corvus, at inepto tardus ingenio, et ſibi
Quod ſomnus abrumpatur aegre etiam ferens:
Quae te, mala, inquit, cuncta ubique dum ſilent,
Libido cogit, tam moleſte ut perſtrepas?
Tibi videris bella cantrix, et tuae
Mihi cantilenae, moneo, valde diſplicent.
Illisque iam nunc abſtinere ni velis,
Ex me feres grande aliquod infortunium.

Philomela, atroces verita minas, obmutuit,
Multoque mane, cum vix diluceſceret,
Periculoſam praepotentis alitis
Viciniam reliquit, et ſe contulit
Celeriter in remotam ſolitudinem.
Ibi ſeſe doctis artibus operam dare
Impune tandem poſſe credit, et, leves
Per ſumma gramina Zephyrorum ſpiritus
Cum dulce fremerent, ſibilumque ramulis
Mobilibus arbor muſicum omnis redderet,
Et Phoebus etiam candida purus face
Innubilas per auras lucem ſpargeret,
His illa paret incitamentis, canit,
Simulque varias celebrat agreſtis loci
Amoenitates et voluptatem ſuam,

Sed

Sed in cavato proximae trunco arboris
Somno ſepultus, qui latebat, horridus
Bubo excitatur; quamvis et lucem oderit,
Paullum progreſſus voce ferali increpat,
Et: Inficetos ni ſtatim cantus, ait,
Finieris, iſtam vocem importuniſſimam
Ultor ego vitamque ſimul eripiam tibi.
Hic denique ſuum miſera avis ſtudium abiicit,
Timensque Corvos nocte, Bubones die,
Silet, dolorue ſi urgeat, tantum gemit.

Fabella ſcripta eſt in homines quosdam feros,
Muſa quibus omnis ſuavior bilem movet.

Hac Fabula, neſcimus, quid venuſtius aut excellentius fingi poſſit. Eſt enim non modo, ut ceterae, elegans, numeroſa, copioſa, verum etiam ornatisſima. Et quamquam non defuturos putamus acerbos Criticos, qui auctori notisſimum illud Fabularum ſcribendarum praeceptum: *A Fabulae ſimplicitate alienisſimus eſt omnis orationis ornatus*, decies obmurmurent: tamen, (horum virorum bona cum venia dictum ſit,) id ipſum, quod illi ad vitium trahunt, nos ad laudem poetae convertere, nulli dubitamus. Ac nos non ſumus ii, qui iſtud praeceptum negemus, aut ullo modo negligendum exiſtimemus. Minime vero: ſed hoc loco iuſtam et idoneam, dicimus, cauſſam poetam habuiſſe, migrandi iſtius alioqui veriſſimi praecepti, idque propterea, quod videbat, hanc Fabulam ad laudem artis ſuae pertinere, eiusque univerſae quaſi vindicias quasdam complecti. Quid igitur? Annon licebit artifici, artis ſuae praeconem paullo artificioſius et luxurioſius agere? Annon, mutato fine, mutantur etiam viae ad eum finem ducentes? Iam in omnibus aliis Fabulis unus ac ſummus erat finis *docere* et *perſuadere;* in hac, niſi unus, certe ſummus, *laudare.* Itaque recte, noſtro quidem iudicio, poeta ingenio hic indulſit, quod in omnibus aliis locis perperam feciſſet. Ceterum,

rum, reliquae Fabulae alienae huius voluminis, paene omnes pari elegantia ac venuſtate translatae ſunt, niſi quod (ut par eſt) minus ornatus habent. — Nunc de ipſius auctoris Fabulis agemus.

Cum inter varia carminis genera, *Fabula*, ſi ambitum eius ſpectes, proxima videatur eſſe Epigrammati, cuius tres vulgo virtutes faciunt, *brevitatem*, *iucunditatem*, et *acumen*: intelligitur, virtutes eius, niſi eaedem ſint cum virtutibus Epigrammatis, certe non multum ab iis differre. Itaque tum recte habere ſe Fabulam dicemus, ſi et *brevis ſit*, et *acumen habeat*, et *ſententiam moralem*, *quae dicitur ineſſe, vere in ſe contineat*, neque adeo vel latior hac ſententia ſit, vel anguſtior. Has virtutes deprehendimus in his maxime, quas, quia pulcherrimas eſſe iudicabamus, ſpeciminis cauſſa integras adiecimus:

L. V. Fab. 34.

Iupiter, Modeſtia, et Virtutes ceterae.

Varias virtutes cum creaſſet Iupiter,
Quae dulces homini et utiles comites forent,
Produxit ultimam omnium Modeſtiam.
At ipſi nulla in homine iam ſedes erat
Idonea, quam non de ſororibus ſuis
Aliqua occupaſſet. Quod animadvertens: Tibi
Nullam quidem, inquit Iupiter, ſedem licet
Habere propriam, his ceteris qualem dedi.
Sed iſtae quoties emicare coeperint,
Te ſimul adeſſe iubeo, ne quid audeant,
Quod non tua ipſa more blando temperes.

Hinc usque laude vera virtutes carent,
Quibus Modeſtia pretium non addidit.

Hanc Fabulam, fallimur, an ipſae Charites poetae dictarunt? Adeo quidem brevis eſt, ut nihil, ſalva veritate, nec abiici, nec affingi poſſit; adeo acuta, ut omnes partes narra-

narrationis, ſuis in interpretatione partibus reſpondeant, (unde et ſumma in legendo iucunditas exſiſtit;) adeo denique apta, ut ſententia moralis tota in ea contineatur. Easdem virtutes deprehendimus quoque in his: L. VII. Fab. 14.

Aſellus.

Librum elegantem quidam Aſellus repperit,
Simul improbavit, atque diſcerpſit iocans.
Audaciorem ſtupiditas Criticum facit.

Lib. VIII. Fab. 19.
Sidera et Sol.

De principatu contendebant ſidera;
Sol oritur; omnis ceſſat hic contentio.
Procerum ſuperbia deficit, cum Rex adeſt.

Egregiae ſunt etiam aliae quaedam, quas propter chartae anguſtias hic apponere non poſſumus: v. c. L. IV. Fab. 8. de *Milvio, Corvo, et Aquila:* Fab. 16. de *Lupo filium erudiente* etc. quae nobis valde placuerunt.

Interdum auctor cum aliis, ſeu ſecum potius ipſe certat, cum vel brevem alius auctoris Fabulam latius diducit, vel longiorem contrahit, idque (ut fit) non eodem ubique ſucceſſu. Nos quidem plerumque breviorem, (ſive ea Desbillonii, ſive alius auctoris eſſet,) longiori praeferendam eſſe vidimus. Exempla aliquot rem probabunt. Libri IX. Fab. 23. ducta illa ex Aeſopo, Fontana, Benſeradio, et aliis, haec eſt:

Gallus et Vultur.

Imperium late gentem in gallinaceam
Sibi aſſeruerat victo Gallus aemulo.
Hinc ſe ſuperbus tollit ad culmen domus,
Suam ipſe cantu celebret ut victoriam.
At Vultur audit, et advolans illum rapit.
Impune victor nullus inſolens fuit.

Quid hac Fabula brevius, suavius, rotundius? Eam vero auctor forte non satis ornatam ratus, ita diduxit, Libro IX. Fab. 24.

Idem Argumentum.

Pacifice agebant Galli duo: supervenit
Gallina, bellumque simul. O amor, Ilium
Tu perdidisti! Praelium satis diu
Inter feroces aemulos dubium fuit;
Addebat animos nempe spectatrix frequens,
Quam fama, pugnae nuncia, huc acciverat.
Sed unus altero inferior tandem, et male
Mulcatus, hinc se proripit celeri fuga;
Et, abscondat ubi dedecus, latebram petit,
Helenamque non unam, ah! suo partam gemens
Relinquit hosti, praemium victoriae.
Interea tecti scandit ad fastigium
Victor superbus et epinicium sibi
Canit ipse, acutis ingeminans clamoribus.
At Vultur, auras ambiens dum circinat,
Quaeritque praedam, audivit, et simul ingruens,
Stulte triumphantem occupat, lacerat, vorat.

Non negamus, etiam huic fabulae suas dotes esse, suas Veneres; sed tamen, quis eam priori illi anteferre sustineat? Videamus de singulis. Sententia moralis e fabula nascitura, adeoque *finis* fabulae, erat haec: *Nullus victor insolens impune agit.* Ut huic sententiae conveniens narratio fingeretur, quae nec plura, nec pauciora contineret, opus erat commemorare: 1) *victorem aliquem*, 2) *eius insolentiam*, 3) *poenas*

3) *poenas huius insolentiae.* Id etiam auctores a Desbillonio laudati recte fecerunt. Quid iam noster, ut hos superet? Velut ille apud Horatium.

> — reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
> Et gemino bellum Troianum orditur ab ovo.

Antequam enim Gallum *victorem* denunciet, bellum, e quo victor redibat, describendum, et late quidem, existimat:

> — — — — praelium satis diu
> Inter feroces aemulos dubium fuit etc.

An haec belli descriptio necessaria erat ad eliciendum ἐπιμύθιον? Neutiquam. Sed ulterius ascendit, et *caussam* istius belli commemorat:

> — — — — — supervenit
> Gallina, bellumque simul. O amor, Ilium
> Tu perdidisti!

Quam bella foret haec sententia, nisi alieno loco poneretur. Deinde, an necesse erat, lectorem caussam belli ante cognoscere, quam bellum ipsum? Multo minus. Sed nondum satis. Etiam *pacem*, quae bellum istud praecesserat, attingit.

> Pacifice agebant Galli duo:

Quasi vero non per se intelligatur, si bellum exardescat, antea pacem fuisse! — Non diximus haec, ut hanc fabulam in se nullius pretii esse, sed tantum ut eam breviori illi postponendam probaremus; in quo etiam, ut speramus, omnes peritos consentientes habituri sumus. Simile exemplum reperimus in Libri II. Fab. 10. et 11. de *Rustico et Morte*, hoc tantum discrimine, quod ibi, inverso ordine, brevior ac melior fabula Desbillonii, longior contra ac deterior aliorum est. Eas pariter integras appositas inter se comparassemus, nisi chartae parcendum foret. Omnino periculosum est, cum aliis in aliquo artis opere contendere, maxime tum,

 cum

cum alterum opus, quod aemulere, ſtatim adiungitur, ut lector utrumque e veſtigio inter ſe comparare poſſit. Itaque cum etiam apud veteres poetas nullum exemplum exſtet, quo unum idemque argumentum bis eodem loco tractaverint, nos auctorem melius arbitramur facturum fuiſſe, ſi alterutram ſemper omiſiſſet.

Unam omnino in toto opere fabulam reperimus, quam prorſus nollemus viro doctiſſimo excidiſſe, adeo indigna ingenio eius, ne dicamus inſulſa eſt, Libri XIV. *nonam et viceſimam.* Quae quia paullo longior eſt, quam pro huius loci anguſtiis, (fuit enim poeta ſolito hic loquacior,) in gratiam lectorum eius argumentum breviter enarrabimus, ut ipſi iudicare poſſint. — „*Cimex, Pulex, et Culex*, in unum aliquando locum conveniunt, ubi ſua quisque facinora praedicat; Cimex vero ſibi potiſſimum palmam deberi ait, quod tam inſigniter foeteat, et hoſtes ſuos ea re procul a ſe pellat. Ut eius rei fidem faciat, iubet ceteros ſecum ire in „conclave *Felicitatis*, mulieris optimae et ſanctiſſimae, eamque laceſſere. Dictum, factum, conferunt ſe una in cubile, et foeminam invadunt. Culex primum dubitanter agere, Cimex eum inſtigare, tandem omnes ſimul, collatis viribus, denuo impetum facere. Felicitas e ſomno expergiſcitur, dextra manu Pulicem elidit; ſiniſtra, alapam ſibi ipſa infligens, Culicem necat; Cimicem vero digito amotum, per famulas tolli, et vivum comburi iubet, adiecta gravi ad Cimicem admonitione, ſe quidem ſatis miſericordem et piam, at infirmam eſſe nolle. — Huic narrationi auctor adiecit hanc ſententiam: *Haec vera virtus, quae ſevera eſt in loco.* —

Quis unquam mortalium in hanc cogitationem veniſſet, ut ex iſta narratiuncula hanc ſententiam eliceret; vel, ut verius dicamus, quis unquam poeta non huic tam gravi ſententiae graviorem fabulam excogitaſſet? Sed ſi tamen adeo

adeo cupiebat auctor in re ſeria ludere, et Cimices cum ſociis agentes et loquentes inducere, quid illa rerum ſuperfluarum, nec ad caput narrationis quidquam pertinentium congeries? Cur ex omnibus mulieribus, quas iſta animalcula mordere potuiſſent, non quamcunque aliam delegit, ſed piam et ſanctam? Si vero talem, cur non alios, ac digniores hoſtes, in eam excitat, quam contemtisſima haec animalia, in quibus ſeveritatem ſuam demonſtraret? Si denique et haec; cur Cimex de mulieris *charitate in ſe, ut hoſtem*, tanquam Theologus aliquis, loquitur? Si de *venia* loqueretur, ferri quodammodo poſſet, ſed *charitas* hoc loco plane intolerabilis eſt. Quid deinde infelix illa et immerita alapa, quam ſibi Felicitas, enecando Culice, infligit? Ea profecto ſine ulla cauſſa impingitur. An porro virtus eſt, Pulicem necare, qui momorderit, aut Cimicem ancillis comburendum tradere? Non credimus. Si ſententiam moralem addidiſſet hanc: *Impune ſtulta laedit raro audacia*, tolerabile id fuiſſet, certe fabulae ipſi convenientius. Denique, (quod caput rei eſt,) cum ſummus poetae finis ſit delectatio, quidquid hanc vel in optimo alioqui carmine, turbat vel tollit, id totum carmen quaſi evertit, certe eius effectum impedit. Iam quid aliud laude illa ſui foetoris Cimex lectoribus, niſi nauſeam et faſtidium, creat, quibus ſemel ingruentibus, omnis delectatio e reliquo carmine capienda prorſus evaneſcit. — Hanc fabulam ideo accuratius examinavimus, ut appareret, bonum etiam Homerum ſubinde dormitare. Ceterum, his dicendis nihil detractum volumus caeterarum elegantiae ac venuſtati, quippe qui neque hanc propter verba, ſed propter rem et argumentum reprehendimus.

Nihil excellentius et ſuavius legimus viri Cl. Prologis, quos utinam ſingulos ſingulis libris praemittere voluiſſet. In his enim, cum ſolus ſibi relictus ſit, totus apparet ingenii eius naturalis quidam nitor, et Genius plane Phaedrinus. Nunc, cum decem modo libris praefatus ſit, vehementer

eum rogamus, ut, si quando haec editio fabularum repetenda fuerit, (quod brevi futurum confidimus,) reliquis quinque pariter Prologos addere ne gravetur. Videtur omnino vir doctissimus ad Iambos natus esse; quod dum fatemur, facile speramus fore, ut censuram nostram, etiam ubi forte ipsi displicuerit, tamen aequo animo suscipiat, et propter caussam supra a nobis dictam, quot ipsi naevos ostendimus, tot in se laudes putet. Hoc enim ei pro certo confirmamus, si ipse esset scriptor aliquis de trivio, nos ista vitia vel excusaturos utcunque, vel certe alto silentio obliteraturos fuisse.

CATALOGUS CODICUM MSS. BIBLIOTHECAE Mediceae Laurentianae, varia continens opera Graecorum Patrum. ANG. MAR. BANDINIUS, I.U.D. eiusdem Bibl. Praefectus, recensuit, illustravit, edidit.

Florentiae, 1764. fol.

Bibliotheca Medicea quantis instructa sit Librorum MSS. divitiis, eorum praecipue, quae ad graecas litteras et latinas pertinent, non facile a quoquam ignoratur, qui vel mediocriter in hoc genere litterarum versatus sit. Igitur quid mirum, si a longo inde tempore votis doctorum virorum expetitum fuit, ut esset, qui tanti thesauri inutiliter reconditi recognitionem susciperet, et quae vel illustrandis Auctorum tam sacrorum, quam profanorum, locis obscurioribus idonea, vel alio quocunque modo rei litterariae proficua forent, secum communicaret. Post multa vota irrita, tandem Ao. CIↃ IↃCCXLII. factum est, ut iussu Francisci I. Rom. Augusti, pars Bibliothecae ea, quae contineret Libros Orientales, recenseretur Auctore Franc. Rezzonio, preloque subiiceretur. Qui labor laudabilis postea tamen difficulta-

cultatibus quibusdam impeditus, pluribus annis haesit, donec ad Bibliothecae praefecturam accederet Bandinius V. Cl. cuius studio debemus hanc coepti illius laboris continuationem. Rezzonius enim cum opus inchoasset ab recensione Librorum MSS. Orientalium, Noster illud persequitur hoc Volumine recensendis Codicibus graecis ad doctrinam theologicam spectantibus, alio volumine et reliquos, uti pollicetur, adiecturus.

In praefatione Libri Auctor exponit de Bibliothecae Medic. fatis, quorum summa haec est. Dispersa per occasionem expulsi Ducis Petri, Bibliotheca a Mediceis, quantum fieri poterat, rursus collecta fuit, atque a Purpurato eiusdem gentis Ioanne empta. Qui postquam Pontifex sub Leonis X. nomine factus esset, Romam eam in domum suam deportandam curavit, viro aliquo docto, qui curam Librorum gereret, ei praefecto. Extat epistola ad Leonem X. Genesii, in qua se *Bibliothecae Sanctitatis Tuae Custodem* ipse adpellat; unde apparet, curam Bibliothecae, quoad esset Romae, neglectam nullo modo fuisse. Mortuo Leone, librorum iste thesaurus Iulio Purpurato ex Medicea gente cessit, qui et ipse Pontifex postea factus, insigniter auctam Bibliothecam referri Florentiam iussit. Praeter hanc Bibliothecae historiam Auctor quoque commemorat, qui viri docti, et quo quisque tempore, ex Bibliotheca quidquam publicarint, qui Manu scriptis eius Codicibus ad emendationem Auctorum antiquorum usi fuerint, quive super ipsa Bibliothecae ratione commentati. Tantum de praefatione. Iam quae sit ratio Catalogi ipsius in universum videbimus, de rebus singulis postea dicturi. Describit Auctor primum Codd. ipsos, eorum aetatem, scripturae genus, auctoritatem; deinde, quae quocunque volumine contineantur, diligenter recenset, intertextis non raro animadversionibus suis, quae vel ad rem litterariam pertinent, vel alia ratione utiles esse legentibus possunt. Quibusdam in locis reperies quoque adnota-

notatas lectiones varias, quae tamen non sunt adeo frequentes, ut frequentiores non optaverimus, praecipue in Libris scriptis N. T. ubi, si discesseris a loco 1 Io. V, 7. quem in Codd. suis deesse scribit, nihil facile adnotatum deprehendes, quod Criticorum in illustrando sacro textu operam adiuvare possit. Quam maluissemus, Virum Cl. quod nimiae diligentiae interdum ad recensionem scriptorum singulorum alicuius graeci Patris adhibuit, id adhibuisse potius ad colligendas lectiones textus sacri varias, si forsan earum subsidio obscurioribus quibusdam locis luminis aliquid adfunderetur. Ita maiorem certe, nisi diligentiae, tamen utilitatis laudem adepturus, ut videtur, erat. Praeterea e Codicibus quibusdam Catalogo suo passim inseruit particulas antea nondum impressas, id quod et alii, nominatim Montefalconius, in describenda Bibliotheca Coisliniana, fecerunt; quarum aliis accessit et versio latina, sed paucioribus, aliis graece solum editis; quod nec improbabit, qui graeca graece doctis scripta intelligat. Paullo difficiliores forsan fuerint lectores, si quid recte iudicamus, in probando ordine, quo Catalogum Auctor exaravit; est autem ordo loci librorum, quem in libris describendis secutus est, isque, quantum iudicare licet e Catalogo, est mire perplexus, immo nullus. Nam neque quos vel natura, vel argumentum coniungit, libros, neque qui ab eodem scripti sunt Auctore, in Bibliothecae scriniis coniunctos, sed omnia mixta omnibus deprehendimus; unde factum est, ut, quo commodior haec libri ratio esset scriptori, hoc molestior eadem fieret legentibus, quibus aut labor assiduus, aut fortuna necesse est obiiciat locum, quem in usum suum convertere velint. Poterat sane occurri huic incommodo adiiciendis operi indicibus, quibus ordine aliquo, sive ab Auctorum nominibus desumto, sive ab argumenti similitudine, commemorarentur libri ita, ut uno quasi coniectu oculorum cognosci posset, quid quovis Catalogi loco quaerendum sit; sed nec indicis quidquam est. Igitur, quum ab Auctore ipso nihil sit subsidii, lectoribus vero nostris aliquo

modo

modo satisfaciendum, deligemus ipsi ordinem dicendi, quem naturae convenientissimum iudicamus. Dicemus autem, 1) de Codd. biblicis, ad quos et referimus Commentarios in Codicem S. ita quidem scriptos, ut textus simul sit exhibitus. 2) De Codd. Patrum. 3) De iis, qui ad Ius graecum, Canonicum, et Martyrologia pertinent; de quorum unoquoque genere qui nobis praecipua mentione digni videntur, indicabimus; namque omnes et singulos indicare propter multitudinem non possumus, nec si possemus, vellemus.

Codd. biblicis eo sensu, quo paullo ante diximus, adnotari meretur Catena in Prophetas vulgo maiores dictos, quae ad Sec. XI. refertur, et apud Auctorem diligenter descripta reperitur p. 19. Namque, praeter praefationes et argumenta librorum, textui cuiusque Prophetae praemissa, enarravit quoque nomina commentatorum, qui fuerunt maximam partem doctores Ecclesiae gr. doctrina et fama insignes. Textum ipsum curiose contulit Auctor cum pluribus exemplaribus impressis, quibuscum eum ita conspirare ait, ut sibi nihil fere discriminis animadversum sit; unde colligitur, Codici Romano textum maxime convenire. Exempla et specimina scripturae, qua Codex exaratus est, exhibentur Tab. 1. Optat Auctor, ab aliquo viro docto Codicem edi, quoniam Holstenius, aliique Criticorum non ultimi, praeclarissime de eo sentiant, adfirmentque prae multis aliis dignum, qui usibus doctorum virorum accommodetur. In Fabricii Catalogo eius mentionem fieri non meminimus. Memorabilis pariter est Codex, Catenam continens in complures Psalmos, non antiquissimam quidam, (est enim ex Sec. XIV.) sed excerptis insignem, quae in Catenis paullo rariora sunt: qualia sunt ex Origene, Hippolyto, Theodoreto, et aliis, quae neque in Catena Corderiana, neque in reliquis exemplaribus impressis reperiuntur. Ceterum Psalteriorum haud exiguum numerum habet Bibliotheca, nudorum partim, partim Commentariis, vel aliis carminibus biblicis

ut Mosis, Davidis etc. adauctorum; quae omnia tamen non adeo magni momenti sunt. De uno illorum admodum mendose scripto Cl. Bandinius tradit, scripturam graecam multum ad hebraicam accedere: sed cum eius rei specimina addere non placuit, quod factum valde cuperemus, nec iudicandi nobis praebuit materiam. Praeter tot Psalmorum Codd. graecos mentione dignus videtur Liber Iobi scriptus, qui commemoratur p. 385. cuius scriptura fere eadem est cum scriptura Codicis Anglicani, ex quo Catenam in Iobum edidit Iunius. Versu omnis textus scriptus est. His in Libros V. T. Catenis adiungemus alias quasdam in N. T. quae Evangeliaria vulgo dicuntur. Solito brevior est Auctor in iis describendis, et versatur eius diligentia maxime circa Librorum externa, raro admixtis brevibus animadversionibus in textum ipsum. Antiquissimi duo Evangeliorum Codicis, quorum scripturae exempla exhibentur Tab. 3. referuntur ad Sec. IX. Litteris scripti sunt uncialibus, additis tamen Accentibus et Spiritibus. Alium horum Codd. Auctor Seculi X. esse adfirmat, in quo, ait, locum de Adultera apud Ioannem a v. 52. Cap. VII. ad v. 12. Cap. VIII. totum deesse, neque quemquam Commentatorum, quorum viginti amplius Catenae conficiendae operam navarint, mentionem eius facere; quod non adeo mirum videtur, cum totius loci in textu, quem explicarent, nullum esset vestigium. Ad haec observat, locum, si quo in Codice reperiatur, semper fere vel margini adscriptum reperiri, vel alieno textu coniunctum. Digna omnino est haec Auctoris observatio, quae ipsius verbis legatur. Pag. 150. describitur Codex N. T. qui, si excipias Apocalypsin et Evangelii Ioannis aliquam particulam, reliquos N. T. libros continet omnes. In Evangeliariis maximam partem reperiuntur distinctiones in Capitula, sive Eusebii Canones; in Codicibus vero Epistolarum Apostolicarum praemissa diversorum PP. argumenta. Pag. 158. commemoratur Catena Seculi XI. in qua insunt Evangelia cum interpretationibus Anonymi, prout Noster iudicat, minime con-

contemnendis. Porro adducuntur et Evangeliaria plura ex Sec. XII. et XIII. de quibus tamen, cum antiquitate non commendentur, non est quod dicamus. In universum ista Codicum N. T. collectio a multitudine videtur commendabilior, quam ab utilitate et praestantia. Quare nec plures hoc loco adducere lubet, sed quaedam de reliquis Codd. addere, quorum recensio ab Auctore hoc priori Catalogi volumine facta est, quique vel Patrum graecorum continent scripta, vel ad Ius Canon. pertinent et Martyrologia. Et ne plane neglexisse ordinem Auctoris videamur, tenendum est, hos, de quibus diximus, et reliquos Codd. biblicos omnes, contineri scriniis Bibliothecae V. — — X. Quatuor primis enim non collocati sunt nisi Libri sermonis atque doctrinae Orientalis, quorum recensionem, ut supra adnotavimus, iam olim dedit Cl. Rezzonius.

His praemonitis, dicamus nunc de Codicibus Patrum Graecorum. Eorum Codices praecipui, velut Basilii M. Gregorii Nazianz. Eusebii, Cyrilli Alexandr. Chrysostomi, Gregorii Nysseni, reperiuntur in scriniis VII. VIII. et IX. Sed valeant iam scrinia, videamus de libris. Ediderunt quondam Tollius et Muratorius varia de Gregorii Nazianz. Poematibus, ex nitidissimo Bibliothecae Medic. Codice, qui ab Auctore diligenter describitur. Omnia enim carmina non solum recenset, sed in cuiusque recensione exquirit quoque, utrum typis exscriptum, et quo loco, quo tempore id factum sit. Est in hoc Volumine magna pars carminis, in Cyprianum et Iustinam, ab Augusta Eudocia compositi, cuius argumentum exhibuit Photius in Bibliotheca. Huius igitur tum epitomen, ex qua cognoscitur, quantum desit in carmine, quale nunc est in isto Cod. Gregorii, tum fragmentum ipsum, cum versione utrumque latina, Cl. Bandinius Catalogo inseruit. Alius eorundem carminum Codex recensetur p. 257. eadem, qua prior, ratione. Porro describitur et Codex Orationum eiusdem Gregorii, quarum argumenta, sicut ea

 repe-

reperiuntur in fronte cuiusque Orationis, Auctor ſuppeditavit, una cum Verſione latina. In Cod. aliquo, quo continentur diverſorum Patrum ſcripta, eſt et oratio *de poenitentia Niniuitarum*, quae tribuitur Chryſoſtomo. Cl. Bandinius licet eam diſerte non dicat Chryſoſtomi eſſe, tamen ita honorifice de ea ſtatuit, ut videatur tacite ad ſententiam eorum accedere qui Chryſoſtomum pro eius auctore venditant, certe Chryſoſtomo auctore eam, ait, non indignam videri; quapropter, et ut lectores ipſi iudicare queant, totam eam typis exprimendam, et Catalogo inſerendam curavit. Et negandum quidem non eſt, multa in oratione iſta bene et eleganter dici; ſed nec deſunt partim ſtructurae verborum ab oratione Chryſoſtomi alienae, partim tropi coacti et frigidi, qui ingenio tanti Oratoris minime conveniunt. Ex quo genere v. c. eſt locus, ubi orationis auctor, *ſe*, ait, *cymbam ſuam in poenitentiae Niniuiticae mare deducturum;* quam allegoriam frigidiſſimam vix quisquam ſuſtineat tribuere Chryſoſtomo, orationis allegoricae tanto artifici. Haec, et eiusmodi plura, quae facile reperiet, qui orationem perlegerit, iudicio Auctoris noſtri non videntur admodum favere. Ex Codice Ioannis Damaſceni, in quo libellus eius ineſt *de Fide orthodoxa,* intelligitur, quod Lequienus iam obſervavit in traditionibus ſuis de Cod. MS. Florentino, auctorem opus ſuum diſtribuiſſe non in Libros, ſed in Capita ſolum. Inſeruit Auctor Cl. Catalogo Caput huius Libri XXX. totum, quod bona parte longius hic quam in Codicibus impreſſis reperitur. Eiusdem Damaſceni Codicem, qui continet *Parallela ſacra*, deſcribit p. 367. eumque confert cum Vaticano, et eo, quo uſus fuit Purpuratus de Rochefoucault. Quae collatio utilis eſſe potiſſimum poteſt ad emendandas traditiones Lequieni, quas paullo ante laudavimus. Codicis, quo continentur quaecumque contra opiniones Palamae, Barlaam, et Acindyni, decreta et ſcripta ſunt a Synodi Patribus, inprimis ab Ioanne Cantacuzeno: deſcriptio reperitur pag. 342. Mentionem eius valde honorificam fecerunt iam Holſtenius

et

et Montefalconius; ſed Noſter, ut deſcriptionem ſuam redderet aliquo pacto utiliorem, inſeruit Codicis Prooemium, in quo exponitur hiſtorice de lite Patrum illorum, quomodo orta ea ſit, quomodo geſta et compoſita. Quibus traditionibus ſi fides habenda eſt, intelligi vix poteſt, qua ratione doctus Petrarcha, cuius Barlaam praeceptor fuerat, tantopere eum ſuſpexerit. Namque ſi res iudicatur ex prooemio iſto, bonus ille Barlaam tanta exiſtimatione dignus nullo modo fuit. In animadverſione quadam expoſuit Bandinius V. Cl. de vita et fatis Graeci illius docti, qui, quoad in Italia degeret, litteris reſtaurandis bonam operam navavit. Nitidiſſimus Sec. XI. Codex, deſcriptus ab Auctore p. 486. continet Theodoreti quaedam ſcripta, quorum praecipuum *de Curatione Affectionum graecorum.* Qui cum multis locis diverſus ſit ab exemplaribus impreſſis, non ſine utilitate forſan adhiberi poſſit novam illius Patris editionem adornaturo, ſi varias lectiones colligere et conferre diligenter velit, id quod et operi Auctoris, ſi adiicere eas placuiſſet, magno ornamento futurum erat. Exhibuerunt viri quidam docti, nominatim Fabricius in Bibl. gr. argumenta Capitum Codicis nondum impreſſi, quo continetur Nicetae *Theſaurus fidei orthodoxae.* Eiusdem libri Codicem deſcriptum reperies ab Auctore pag. 430. Et quoniam argumenta Libri IV. huius operis in Codice Medic. valde diſcrepare videret ab iis, quae edidit Fabricius, placuit ea ſingula inſerere cum indice nominatorum in Cod. Auctorum. Coſmas bis edidit *Topographiam ſuam Chriſt.* et quum altera editio priori multis auctior prodiret, factum eſt, ut Codices pluribus in locis diſcreparent. Huius operis Codex, qui refertur ad Sec. X. eſt in Bibliotheca Med. Factus eſt, ut perhibet Auctor, ad editionem alteram, et Montefalconius, quum hoc Coſmae opus ederet, interveniente Cel. Salvinio, eo uſus fuit. His Codd. Patrum addi meretur Collectio variorum ſcriptorum Philonis, in quibus Auctor multas, ait, deprehendiſſe ſe lectiones diverſas ab iis, quas videret in exemplo impreſſo,

 quod

quod ad manus esset; editionem Philonis quidem a Cl. Mangeyo adornatam se non vidisse, sed ei lectiones huius Codicis suppeditatas a Cocchio esse, variis de caussis coniicere. In quo nec falsus est.

Haec iam satis dicta sint de Codicibus PP. Adiiciemus quaedam de iis, quae ad Ius Canonicum pertinent. Eorum Codd. primus, quem et Ant. Augustinus maximi fecit, describitur pag. 1. Continet centum amplius Canones, in quibus singulis recensendis Auctor ita versatur, ut, quinam eorum typis iam antea fuerint exscripti, quibusque in collectionibus reperiantur; deinde quibus in locis discrepent ab exemplaribus impressis, ostendat. Inscriptio totius operis haec est; *Κάνονες διάφοροι cum expositione Zonarae*, *Balsamonis, et Anonymi;* quanquam et sint in ista Collectione quae ad Ius Canonicum proprie non pertinent. Alia Collectio commemoratur pag. 70. cuius Auctor accuratam dedit recensionem. Nobis ex ea sufficiat adnotasse Decretum Synodale *de bonis monasticis*, quod apud Leunclavium in Iure Gr., Rom. inter eius generis decreta non reperitur. Ceterum et ad hunc Cod. observatum curiose est ab Auctore, quibus in locis singulae partes ab exemplis impressis, si qua sint, discrepent, quod in reliquis quoque Collectionibus fere omnibus factum deprehendes; e quibus exempli caussa quaedam adferemus. Ad Collectionem pag. 395. observatur, Catalogum Synodorum, Photii operi *Nomocanon* dicto praefixum, in exemplo Mediceo esse multo ampliorem eo, quem inseruit Bibl. Iur. Can. Iustellus. Hoc enim auctior ille est triginta amplius Numeris. Porro Zenonis Imp. *de novis Aedificiis* Constitutio, quae primum in Iustiniani Novellis edita reperitur, in Codice Medic. scripto multis locis discrepat ab illa impressa. Huius generis animadversiones et reliquis Collectionibus ab Auctore recensitis adiectae sunt, ad supplendum Fabricii opus valde utiles. Pag. 320. est formula Athinganorum, alias, ut quidam volunt, Pauli-

Paulicianorum, qua illi in recipiendo baptismo usi fuerunt, ut abiurarent errores suos. Hanc formulam adire debet, qui istorum hominum dogmata, mores, ritus cognoscere adcurate velit.

Iam adiiciamus pauca de aliis, quae nobis in opere Cl. Bandinii memoratu digna visa sunt, ad tria genera librorum, de quibus hactenus disputavimus, proprie non pertinentibus. Pag. 166. inserta reperitur Iustiniani Epistola ad aliquos, qui in litteris ad istum Imperatorem datis accusati Nestorianismi, Ibae caussam dixerant. Fuisse eos Clericos Aegyptios, vel totam aliquam eius regionis Ecclesiam, variis ex caussis coniicitur, certo dici non potest, quia manca est ab initio Epistola. Demonstrat Iustinianus ex Ibae Epistola ipsa, cum Nestorianis eum sensisse; cuius Epistolae argumentum nisi iam notum ex Actis Concilii Chalced. esset, ex his Imperatoris litteris satis posset intelligi. Ibam, scribit Iustinianus, Epistolam a se scriptam defendi non posse, ipsum fateri eo, quod pro sua eam agnoscere noluisset. Porro in hac Iustiniani Epistola reperiuntur et fragmenta diversorum Patrum, nominatim Theodori Mopsvesteni, Procli Patriarchae, Eunomii, cuius posterioris διαλαλιὰν *pro Ibea epistola*, quae aliquoties hic commemoratur, nos non meminimus alibi excitari. Quae ex Theodori scriptis adducuntur loca praecipua, sunt ex Opere eius contra Apollinarium, ex Comment. in Psalmos; et ex Libro de Incarnatione. Horum aliquo in loco Theodorus diserte Paullum nominat Auctorem Epistolae ad Hebraeos. Patriarchae Procli locus, qui commemoratur, est ex Oratione eius in θεοτόκον. Anastasii Sinactae Oratio, quae paullo inferius occurrit tota descripta, nihil fere habet, quod tali cura dignum videatur; quemadmodum nec Nicephori Callisti Panegyricus in Mariam Magdalenam, qui pariter ab Auctore insertus est, multis se lectorum commendabit, nisi forte ab eleganti scribendi genere, quod in Nicephoro potissimum laudatur.

Haec

Haec sunt, ad quae, dum volveremus Cl. Bandinii opus, paullo persistere e re iudicavimus. Quod ad Martyrologia attinet, quorum Codd. plures ab Auctore describuntur, ea libenter omittimus, persuasi, neminem facile fore, qui utilitatis aut voluptatis quidquam exinde capturum se speret, nisi forte qui Martyrologia ista conferre cum iis velint, quae recensuit Fabricius in Bibl. Gr. His vero parum profutura videntur Excerpta, adeundum est opus ipsum.

I. L. E. PÜTTMANNI, ICTI ET ANTECESSORIS, Probabilium iuris civilis liber singularis. Accedit eiusdem Dissertatio iuris canonici, de Legislatore Ephesino, ad cap. 5. X. De praescript.

Lipsiae, apud S. L. Crusium, MDCCLXVIII. in 8.

Qui aliquot abhinc annis Observationum et Interpretationum librum singularem in lucem emisit, idem iam institutum persequitur auctor Probabilium Iuris Civilis, quae lectoribus nostris commendata cupimus. In eo maxime versatus est V. C. ut lectionem receptam, et ad Pandectas quod attinet, Florentinam, a criticorum vindicaret audacia, simul etiam multis difficilibus iuris civilis locis lucem accenderet. Summa capitum, quae libro Probabilium singulari continentur, haec est. *CAP. I.* interpretatio l. 57. D. mandat. *CAP. II.* legi 22. C. de Fideiuss. lux accensa. *CAP. III.* Tacitus defensus. Recepta lectio l. 10. §. 4. D. de usu et hab. l. 3. C. de quadr. praesc. et l. 47. D. de R. N. ab iniusta Petr. Paul. Iusti crisi vindicata. *CAP. IV.* Qui sint ii iuvenes, popularesque, quorum meminit Callistratus in l. 28. §. 3. D. de poen. *CAP. V* Receptarum lectionum Δώδεκας. *CAP. VI.* Ad l. 2. §. 4. D. de O. I. et C. Moyses Dist. 7. *CAP. VII* l. 3. C. comm. utriusque iudic. non nisi ad divisiones dolo malo factas pertinere,

tinere, contra Iac. Voordam ostenditur. *CAP. VIII.* Plinii locus de vicesima hereditatum explicatus. Matth. Roeveri emendatio explosa. *CAP. IX.* Ad L. 23. D. de R. I. *CAP. X.* De matrum in liberos potestate, ad l. 4. D. de curat. furios. *CAP. XI.* Mendo vacare l. 15. §. 4. D. de div. temp. praesc. l. 26. D. de manumiss. l. 39. D. de furt. l. 156. §. 2. D. de R. I. l. 11. §. 3. D. de exc. rei iud. contra Franciscum Rygerbos ostenditur. *CAP. XII.* Proba recta esse verba Ulp. Fragm. l. 20. §. 10. l. 1. pr. D. de test. milit. §. 7. I. quib. ex caus. man. non lic. §. 1. I. de mil. test. l. 10. §. 2. D. de I. et I. l. 19. §. 2. D. de O. I. l. 2. §. 1. D. de R. C. l. ult. D. de duob. reis const. l. 3. D. de bon. eor. Corn. Valer. Vonckii emendationes explosae. *CAP. XIII.* Vindicata lectio recepta l. 1. §. 6. D. de susp. tutor. Sam. Petiti crisis exsibilata. *CAP. XIV.* Negotiorum gestor etiam iure Pandectarum a praestatione casus fortuiti regulariter immunis. Sam. Petiti error notatus. *CAP. XV.* Explicata, et ab emendatione Sam. Petiti vindicata l. 65. §. 1. D. de leg. II. *CAP. XVI.* Ad l. 40. D. de hered. instit. *CAP. XVII.* De permissis iure Pontificali intra annum luctus secundis nuptiis. *CAP. XVIII.* Pilatum in eo, quod de Christo statuit, supplicio, haud migrasse Sctum Tiberianum, nec Theodosium M. decem illud dierum spatium, quod Sctum Tiberianum statuerat, in triginta dies propagasse, defenditur. *CAP. XIX.* Exceptionem Sc̄ti Macedoniani fideiussoribus etiam filiorum familias accommodari, contra Io. Laur. Drechslerum ostenditur. *CAP. XX.* Novi operis nunciationem omnem verbalem, realem autem, quam vulgo vocant, σιδηρόξυλον esse, evincitur. *CAP. XXI.* Petri de Toullieu, de auctoritate curatorum aetatis sententia, expenditur et emendatur. Erunt fortasse, qui cum hunc indicem legerint, caput quassent, et quidquid hoc est scriptionis naso adunco suspendant, nihil, aut parum utilitatis haec omnia in foro praestare, clamaturi. Sed hi erunt fere, qui ipsi plane ἄμουσοι, omniaque πρὸς τὰ

Ooo ἄλφιτα

ἄλφιτα referentes, nihil quaerunt, nisi quod, ut Püttmannus ait, annonam abundantiorem faciat. Laudem semper apud omnes bonos meruerunt, qui, Cuiacii Bynkershoekiique vestigiis insistentes, novis subinde processibus ius civile in melius producere atque illustrare conati sunt. In his autem Püttmanno vel ideo locus haud ultimus debetur, quod non, more aliorum, urit et secat, sed, mitiorum potius exemplo criticorum, omnia prius tentat, quam ad emendationis remedium delabatur. *Primo* statim *capite* correctorum se opponit audaciae, legemque 57. D. mandat. in qua multi frustra ingenii vires periclitati sunt, ita explicat, ut iam nulla plane difficultate laborare videatur. Eadem felicitate *Cap. II.* interpretatur legem 22. C. de fideiussor. novissime etiam a *Iac. Voorda* tentatam; nec non *Cap. VI.* l. 2. §. 4. D. de O. I. in quo simul Pomponius contra criminationes *Henr. Brokesii* mascule defenditur. Magnopere etiam nobis arrisit *Cap. VIII.* ubi pulcer locus Plinii Panegyr. cap. 37. ab emendatione *Matth. Roeveri* vindicatur, simulque multa de vicesima hereditatum lectu digna adferuntur. Sed cum gratius ea omnia in ipso Probabilium libro legantur, eo lectores nostros, quibus haec studia curae cordique sunt, ablegamus. Quod ad Dissertationem *de Legislatore Ephesino* attinet, in ea sane auctor non minorem iuris Canonici scientiam, quam in Probabilibus legum notitiam Romanarum, ostendit; non ex Brunnemanno eiusque similibus sapiens, sed *Ant. Augustini*, *Cironii*, *Altesferrae*, *Iani a Costa*, vestigia premens. Docet autem *CAP. I.* Alexandrum III. in cap. 5. X. de praesc. Legislatoris Ephesini nomine non alium, nisi Theodosium Iun. intelligere, simulque caussas aperit, quare Theodosius Iun. hoc nomen tulerit. Deinde *CAP. II.* ostendit, quid in iure praescriptionis immutaverit Alexander III. et quo valeat nova ipsius legislatio. Denique spem etiam facit V.C. edendae *iurisprudentiae Plinianae*, et diatribae *de memoria damnata*, nec non colligendorum et in lucem edendorum *opusculorum Gotsr. Mascovii*, ad

ad quae perficienda ipsi vitam, sanitatem, et otium apprecamur.

LETTRE D' UN ANONIME A MONSIEUR I. I. Rousseau: seu Litterae Anonymi ad IO. IAC. RUSSALIUM, quibus errores refelluntur, ab auctore in libro commissi, qui inscribitur le Contract Social, seu Contractus Socialis.

Paris. 1766. pl. 16. in 8.

Auctor, cuius subtilitas ingenii in disserendo, et digna Philosopho modestia in reprehendendis adversarii erroribus, potissimum nobis probatur, duplici utitur ratione ad luxurians Russalii ingenium coercendum, erroresque refutandos. Nam ostendit, R. et malum egisse Philosophum, et vanum Historicum. Primum enim illi inesse libro, quae nimis *vage et ambigue* sint dicta, v. g. *hominem natum esse liberum.* Quae sententia enim si intelligatur de facultate aliqua, homini innata, faciendi quicquid placeat, tanquam falsam, experientiaeque repugnantem, esse reiiciendam; sin vero accipienda sit de facultate, a natalibus profecta, interdum et sub quadam conditione faciendi quicquid libuerit, esse vagam et supervacaneam habendam. Sententiam R. *e pacto sociali civitatem esse dominam omnium bonorum, quae civibus sint,* nisi intra fines suos coerceatur, esse falsam. Eiusmodi esse etiam notionem *potestatis absolutae, quam natura det cuilibet homini in membra, et pactum sociale in omnes suos.*

Deinde reprehenditur in Russ. illud vitium, multis aliis commune, qui, ut novi aliquid docere, caeterisque acutiores esse videantur, ab usu loquendi recedant, verbisque alium affingant temere sensum, quam qui vulgo eis tribuitur, etiamsi eaedem sententiae ab aliis sexcenties, planius atque diligen-

tius ſint prolatae. Sic v. c. per *poteſtatem legislatoriam* intelligere Ruſſ. *facultatem conſtituendi conditiones ſocietatis civilis;* et per *ſummum imperantem*, (Souverain,) *populum, quatenus conſtituat leges civitatis fundamentales;* verba *Principis* et *Magiſtratus* promiſcue tanquam Synonyma uſurpari, cum tamen illud ſignificet in ſenſu latiori eum, qui ſit caput Civitatis, hoc vero eum, qui nomine Principis aliquam Reip. partem adminiſtret. *Depoſitum Reipublicae*, (le dépôt du Gouvernement,) quo R. ſit uſus, nec definierit, eſſe plane obſcurum. Sic etiam verba *Democratiae*, *Ariſtocratiae*, et *Monarchiae*, plane novo et inuſitato dici ſenſu, quorum ſignificatio vera et uſu recepta, ex Heineccii Elementis Iuris N. et G. diſci poſſit, qui liber dignus ſit, qui legatur a tironibus. Nec minus obſcura eſſe verba, *Civitas non legibus ſuſtentatur, ſed poteſtate legislatoria.*

Vitium, quod Dialectici vocant *idem per idem*, commiſſum eſſe, A. demonſtrat ex eo, quod R. docuerit, *formam Reip. ſimplicem per ſe eſſe optimam propterea, quod ſimplex ſit.* Tum aliquam R. in iudicando inconſtantiam intelligi ex eo, quod in *libertate* et *aequalitate* civium legum conſilium collocet, cum tamen alibi doceat, homines in ſtatu naturae omnes eſſe liberos et aequales, et ſe, ut occurrerent incommodis, quae ab iſta libertate et aequalitate orirentur, in ſocietatem vitae coiiſſe. Porro alia a R. ſine argumentis proiici, ut rei veritas nullo modo pateat: cuiusmodi eſſe enunciatum illud, *an voluntas generalis errare posſit?* Alia dici alieno loco, v. c. *vim centrifugam aliquam nationes commovere, ut alia adverſus aliam agat;* non enim omnes lectores, niſi phyſicorum peritos, poſſe intelligere, quam vim ac poteſtatem habeat vis centrifuga: item, quod ſub finem libri II. demum exponat *de diviſione legum*, *dicatque*, *ſe non niſi de legibus politicis agere.* Hinc enim effici ait A. ut, quae praeceſſerint, ſint obſcura, vaga, et difficilia intellectu. Alia vero, quae ad rem pertineant, omitti: v. c. definitionem *liberta-*

libertatis. Cum enim neget R. ſe illud verbum ſumere in eo ſenſu, quem Philoſophi vulgo ei tribuant, plane eſſe obſcurum obiicit A. quam vim ſubiici velit. A. defendit Grotium, negantem L. B. et P. I. 3, 8. *ſummam poteſtatem ubique et ſine exceptione eſſe populi, omneque regimen eorum, qui regantur, non qui regant, gratia eſſe inſtitutum*, adverſus criminationes Ruſſ. qui, loco male intellecto, Grotium patronum ac defenſorem tyrannicae dominationis eſſe putat. Denique A. refellit loca, ubi R. a vero prorſus aberraverit: v. c. Ruſſ. arbitratur, *cum omnium antiquiſſima, eaque naturalis ſocietas, ſit coniunctio parentum filiorumque, quae proficiſcatur ab inopia prolis, niſi cura parentum acceſſerit, vinculum illius ſocietatis mutuorumque officiorum tolli, liberis ad eam aetatem adultis, ut ſemetipſi tueri, atque ea, quae ad cultum victumque pertineant, parare posſint; atque cum coniuncti reſtent, illam ſocietatem non a quadam naturae neceſſitate proficiſci, ſed a voluntate paciſcentium libere.* A. obiicit, niſi verba, *ſemetipſi tueri, et ea parare, quae ad cultum victumque pertineant*, late accipiantur de officiis naturalibus omnibus, eſſe falſiſſima propterea, quod in ſtatu naturali obedientiam parentibus debitam liberi negligere non poſſint, niſi ea officiis aliis repugnet magis neceſſariis. Deinde a natura ipſa ortum, nec ab arbitrio hominum inductum eſſe hunc ordinem, ut alter alterius auxilio egeat, adeoque aliqua eidem officiorum praeſtandorum obligetur neceſſitate. Denique R. eſſe nimis inconſtantem, quod, cum inſtituerit exponere de hominibus quales ſint, delabatur ad ſtatum naturalem, qui neque usquam apud barbaras gentes ſit, neque unquam fuerit. R. docet, *cum omnes ſint nati aequales ac liberi, neminem alienare ſuam libertatem, niſi utilitatis ſuae gratia:* A. obiicit, auctorem neque probaſſe, neque unquam probaturum eſſe, *omnes eſſe natos aequales ac liberos*, aut *liber-*

 tatem

tatem a se alienare, aut, si id possit, fieri *propriae utilitatis gratia*.

Etsi R. videtur sequi hypothesin Pufendorfii de *pacto sociali;* tamen ita, ait A. immutat illam, ut nisi prorsum falsa evaserit, certe non nisi conveniat Democratiae; cum tamen illa Pufendorfii omni societati civili sit apta. Nam si e sententia R. fundamentum societatis civilis cernitur in defendendis tuendisque civibus singulis, eorumque bonis; et quicunque se societati alicui adiunxerit, non minus liber restat, quam si nunquam socius evaserit: hypothesis neque satis generalis est, ait A. neque per naturam rei admitti potest. Non sola enim defensio et salus civium ipsorum, eorundemque fortunarum, a societatem facientibus spectari potest, sed etiam commodior vivendi ratio. Deinde fieri nequit, ut si quis e statu naturae transeat in civilem, nihil prorsus libertatis amittat.

Sententia Ruff. qui docet, *societate induci moralitatem actionum*, tanquam falsissima, et bonis moribus perniciosissima, reiicitur. Si enim nihil, nisi quod legibus vel iubetur, vel vetatur, honestum aut inhonestum putandum est: sequitur, ut neque ingratus animus in vitiis sit numerandus, neque beneficentia in virtutibus. Nec verior est sententia ea, qua R. contendit, *leges iustitiae, nisi sanctio naturalis accesserit, esse vanas, quod iusto malefaciant, et improbo bene, si neuter illas neglexerit.* Nam primum Deus tam arctam virtutis et felicitatis esse voluit copulationem, ut nunquam fere fieri possit, quin vitium cedat in damnum auctoris. Deinde si vel maxime intuentibus nonnisi externam hominum conditionem res secus se habere videatur, tranquillitas animi tamen cum in veris bonis sit numeranda, neque virtus unquam perniciosa, neque vitium utile est iudicandum. Eiusmodi est etiam opinio Ruff. contendentis, *te nihil quicquam debere cuipiam, nisi quod promiseris.* Quis enim est tam inhuma-

humanus ac barbarus, ut, si vel maxime nulla intercesserit fides, periclitantibus de vita; quam servare possit, auxilium ferre recuset? Reprehenditur R. quod putet, *populo semper et ubique esse potestatem legum mutandarum abrogandarumve*. Nam primum interdum fieri potest, ut populus paciscatur conveniatque, se sine consensu alterius, quocum pactionem inierit, leges neque immutaturum, neque plane abrogaturum esse. Deinde si mutatio sine detrimento aliquo eius, cui Resp. commissa est, et cuius commoda aeque in paciscendo spectata sunt, fieri nequit: populo per se mutandi pacti ius reliquum non est. Cum R. *ad actionem aliquam liberam producendam duas causas concurrere* dicat, *alteram moralem, alteram physicam:* hic aperte inter se confunduntur, ait A. causa et medium. Reprehenditur etiam R. quod in capite, quo praecipit, non omnem formam Reip. convenire omnibus regionibus, cum Monteskio nimium tribuere videatur *climatibus,* in iudicandis hominum moribus. Etenim, ait A. exemplo Persarum et Belgarum inprimis constat, populos sub eodem coelo natos, et iisdem in regionibus nutritos, diversis temporibus, diversis quoque moribus praeditos esse.

Altera parte epistolae A. totus est in refellendis erroribus, quos R. recensendis ritibus atque institutis Romanorum commisit. Verum hic nimio studio contradicendi abreptus, nonnulla male reprehendere nobis videtur. Nam v. c. obiurgat R. quod Romanorum morum simplicitatem, magnitudinem animi, liberalitatem, contemtum lucri ac mercaturae, et amorem agriculturae laudaverit, cum profecto mores eorum fuerint valde corrupti. Ab initio enim fuisse

latrones,

latrones, raptoresque feminarum, iniustos, quod necem Servii Tullii non ulti fuerint, et bellum gesserint terras occupandi gratia. Has criminationes facile refelleremus, si in rebus satis notis tempus consumere luberet. Ceterum ratio, qua A. in referendis Romanorum ritibus atque institutis utitur, nobis minus probatur, suspicionemque de mala fide historica iniicit ex eo, quod non ad fontes recurrit, sed rivulos tantum sectatur. Etenim Rosini, Novoportii, Pitisci, Vertotii, aliorumque, inprimis Nationis Gallicae, quos A. solos sequitur, non ea existimatur auctoritas, ut quis tuto, et sine errandi periculo, illorum vestigiis insistere possit in rebus talibus.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Novembris Anno MDCCLXVIII.

PHILOSOPHICAL TRANSACTIONS, GIVING ſome account of the preſent undertakings, ſtudies, and labours, of the Ingenious, in many conſiderable parts of the World. VOL. XLVII. for the Years 1751. and 1752. reprinted according to the London's Edition.

Wittenberg, by C. C. Dürr, Printer of the Univerſity, 1768. 2 Alph. Tabb. aen. XX. quaternis.

Quas, ſub auſpiciis huius anni, cura et impenſis quatuor Profeſſorum in Academia Wittenbergenſi, Sorore noſtra dilectiſſima, *Lang guthii* nimirum, *Boehmeri, Titii*, atque *Zeiheri*, Virorum de litteraria republica praeclare meritorum, recudendas nunciavimus Transactiones Philoſophicas, Londini ab annis 1751. et 1752. ad noſtra tempora publici iuris factas, eas nunc proſpere coepiſſe publicam in lucem prodire, multa cum voluptate indicamus. Sane ſteterunt promiſſis Editores; imo vero primo hoc Volumine plus praeſtiterunt, quam erant polliciti; noſtramque adeo exſpectationem non modicam, quod fatemur, magnopere ſuperarunt. Eſt enim Opus hoc in chartae auguſtae forma quarta, recentique typo, tam pulchre ac emendate deſcriptum, tantumque eſt adiectarum XX. Tabularum, aeri inciſa-

 rum,

rum, artificium, ut Londinensi etiam exemplo dubiam faciat palmam, additaque duplici quadam dote, mox describenda, nonnullam prae ipso praerogativam mereatur. Fronti operis primarium decus conciliat Augustissimum Serenissimi Principis Electoris nostri nomen, cui, Principatus primordia, eo tempore faustissime capta, sacraque Natalitia, tum propediem celebranda, Editorum pietas religiose gratulatur. Sequitur Programma Latinum ac Germanicum, quo, aliquot mensibus ante, nova haec editio nunciata est, conditionibus profecto tam aequis, ut, nisi numerosiores intercedant emtores, indemnes evadere Editores nequeant. In Praefatione, mox subiecta, docetur primum, hoc in primis diligenter esse praestitum, ut ectypus cum archetypo per omnia, per numerum paginarum, in margine Signo ✱ indicatum, perque non mutatum indicem, consentiret; tum vero notatur, „in Infinitorum Analyseos exemplis signa differentialia, quae Anglis fluxionum vocantur, eorumdemque ab Newtono acceptum quantitates differentiales exprimendi modum, cum illis Leibnitii signis, modoque, extra Angliam ubique gentium dudum receptisfimis, permutata esse;" quae res gratia atque utilitate sua omnium punctum facile feret. In primis vero non possumus non vehementer probare ac laudare, duplicem illam, cuius modo meminimus, dotem, qua hoc suum opus auctum voluerunt Editores; de qua sic disserunt: „Substituimus nempe in locum Conspectus Anglici, titulos ac seriem Observationum, in fronte libri, nude referentis, Latinum earumdem indicem, sed modo Lowthorpiano, tantopere comprobato olim, (*vide sis* Acta Nostra, Supplem. Tom. IV. pag. 290.) vereque frugifero, suas in Classes, Mathematicam, puta, Physicam, Medicam, et Miscellaneam denique, hoc est, varii ad humaniores litteras pertinentis argumenti, distributarum; indicatis simul praestantiorum Observationum Summariis paulo plenioribus, adiectisque hinc et inde, ut sponte veluti, temporis angustia pressis, sese obtulerunt, nonnullis adnotatium-

tatiunculis. " Quod suum institutum sicuti iis maxime non ingratum inutileque futurum confidunt, qui, Anglicam nescientes linguam, curiosiores tamen, perlibenter requirant, quidnam in his Commentariis, laude sua non defraudandis, tractatum relatumque contineatur, suos in usus forsitan idoneum: sic in universum quoque, ad commodius iudicanda, imo ad iuvanda etiam, studiorum doctrinae incrementa, tenues has opes atque symbolas suas non omnino nihil facturas esse, non una de caussa persuasissimum sibi habent. Tandem vero consilii sui rationibus, in Programmate expositis, quare scilicet maluerint edendas abs se Transactiones sua lingua loqui, easdemque adeo Londinensi exemplo omnino consentaneas prodire, unicam hanc, eamque admodum probabilem, addunt, longe nimirum facilius esse, ut quis paucorum mensium spatio Anglicam linguam addiscat, et Transactiones, sua in re, intelligendi facultatem sibi impetret, quam ut istae satis accurate in aliam quam linguam convertantur, et ad eos non allidatur scopulos, quos *Sterpinus* atque *Sandius*, *Oldenburgio* ac *Morhofio* censoribus, non evitaverint. Quid? quod sic etiam se effecturos sperant, ut non pauci ad addiscendam Anglorum linguam alliciantur; quum, praeter illam, vix alia, rebus naturalibus apte et concinne describendis, magis conveniat: propterea quod, ex elogio *I. B. Menkenii* nostri in Orationibus Academicis, ea libertate Angli utantur, ut voces quasque optimas et aptissimas e variis linguis depromant, et civitate donent.

Quemadmodum in his omnibus facile cum Editoribus consentimus, Operique, tam bene coepto, aequos successus, et fautores ac promotores quamplurimos, sincere optamus: sic hanc occasionem perlibenter amplectimur, vetere nostro instituto, (vid. Acta nostra ad An. 1727. pag. 270.) ea nunc et in posterum commemorandi, quae in Transactionibus ab Anno 1751. continentur, et in nova hac editione, more Lowthorpiano et Mottiano, in suas classes et meliorem

ordinem digesta sunt. Eorum vero, quae ab Editoribus his observationibus addita hinc atque inde sunt, pro universi nostri instituti ratione, brevissimam tantum faciemus mentionem.

Continentur igitur Classe I. MATHEMATICA.

Art. 4. p. 20. TH. SIMPSON Methodus generalis, valorem expressionis algebraicae, quantitates radicales continentis, serie infinita exhibendi; ubi theorema binomiale Newtonianum, aliudque Eiusdem de radicibus aequationum, demonstrantur. — Elegantis huius tractatus occasione, *VV. CC. Kaestneri*, *Segneri*, ac *Aepini* merita de hac caussa, publico encomio dignissima, Editores laudant.

Art. 74. pag. 441. FRANC. BLAKE, de Trigonometria sphaerica ad planum reducta. Peculiaris ac facilis habetur Auct. methodus; *Wolfios* tamen, *Segneros*, *Kaestneros*, *Baermannos*, aliosque, utramque Trigonometriam ad unam alteramque regulam felici successu reduxisse, monetur.

Art. 29. p. 197. *Idem Auctor* Cylindrorum voluminis dati, quibus vi aquae ebullientis vapores motum producunt, lucrosissimas considerat proportiones. — Numeratur in praestantissimis et admodum ingeniosis inventis haec machina, digna quae ulterius perficiatur. Et Cylindros quidem praefert A. maiore basi et minori altitudine praeditos, licet ipsa machinae huius constructio nondum omnibus numeris absoluta sit.

Art. 72. p. 436. Machinam, qua aqua ignis ope elevatur, sive Machinam *Saverii*, eo, ut ipsa sola agere possit, modo emendatam, a *Moura* inventam, I. SMEATON describit. — Num Saverii organon, ex nova quadam epistomiorum ac vectium structura et applicatione, quidquam correctum auctumque sit, dubii prorsus Editores haerent. Vide sis illam Tab. aen. XIX.

Art.

Art. 82. pag. 494. *Eiusdem* emendationis polyspasti, s. novae trochlearum combinationis, descriptio. — Utrumque trochleas, et iuxta, et infra se, disponendi modum A. coniungit, hoc fine, ut fune circa mediam, aut proximam ei trochleam acto, haud amplius obliqua tractio metuenda sit. v. Fig. 6. Tab. XVIII.

Art. 56. pag. 352. Instrumenti cuiusdam, plano horizontali cognoscendo idonei, a *Serson* inventi, brevis descriptio, per SHORTUM data. *Shortus*, ut ad perficiendam hanc methodum aliquid conferret, antlia *Smeatoni* perquirit, num situs turbinis horizontalis etiam in vacuo habeat locum? aeremque huius situs caussam minime habendum esse experimentis didicit. — Conferri meretur Programma *Ill. Segneri*, Halae 1755. editum, quo theoriam turbinis summo persequutus est acumine.

Art. 62. pag. 376. Epitome observationum astronomicarum, ab *Hallersteinio* Pekini 1746. et 1747. habitarum, per BEVIS. Potior pars loca Planetarum ad fixarum comparata, micrometro accurate visa et mensurata, enarrat. Idem *Augustin. Hallerstein*

Art. 50. pag. 319. Instrumenta quaedam, in eodem Iesuitarum Collegio Pekinensi collecta, recenset.

Art. 22. pag. 159. Occultatio Veneris per Lunam, tempore diurno Londini a BEVIS observata, a. d. 16. Apr. a. 1751. st. v. — Usus est A. Instrumento transitorio *Shorti* tripedali, quod in similibus casibus maxime commendari meretur.

Art. 30. pag. 201. Subsequitur *Bradleyi* Observatio Occultationis Veneris per Lunam, a SHORTO relata; quae telescopio reflectenti sex pedum Grenovici facta est.

Art. 49. pag. 317. Eclipsis Lunaris d. 21. Nov. 1751. a SHORTO observata.

Art. 23. pag. 164. SHORT de singulari quadam Lunae apparentia, A. 1725. d. 16. Aug. n. st. quam *Bianchini*, ope telescopii 110. ped. Lond. observavit, et *Shortus* An. 1751. d. 22. Apr. telescopio reflectente 12. ped. a se conspectam confirmavit.

Art. 11. pag. 62. PATRIC. MURDOCKII ad *Rob. Smith* Ep. de medio apogaei lunaris motu; qua A. controversiam, inter *Buffonum* et *Clairaltum* enatam sic dirimit, ut commissum a *Clairalto* errorem calculo elementari eruat, et leges Newtonianas, pro motu corporum coelestium stabilitas, corroboret. Lecta est d. 31. Ian. 1750.

Art. 38. pag. 263. Epitome Epistolae EULERI ad *Wetsteinium*, super quaestione ab Acad. Petropolit. proposita: num theoria *Newtoni* explanandis in motu Lunae irregularitatibus omnibus sufficiat? id quod cum *Clairalto*, aliter nunc ac nuper sentiente, adfirmat. Lecta est d. 24. Oct. 1751. — Meruit postea hoc praemium A. 1753. idem *Clairaltus*, eiusque dissertationem, ac *Euleri*, patris, theoriam motus Lunae, laudata Academia typis evulgari curavit.

Art. 43. p. 281. Epist. RICH. DUNTHORNEI ad D. *Long*, Cometas recenset, in veteri quodam Msto Biblioth. Cantabrig. memoratos, interque illos unum, A. 1264. visum, post 292. annos A. 1556. reducem factum contendit. — Quod dubium maximopere videtur.

Art. 69. pag. 415. Epistola IO. SMEATON ad *Io. Ellicot*, de emendanda Antlia pneumatica. Loco unius foraminis, in gula seu valvula, septem foramina sexangularia, ut in fig. 4. Tab. XVIII. videre est, sic componit, ut omnia simul vesicam sustentent; aeris etiam comprimendi apparatum, uno simplicique epistomio regendum, antliae suae applicat: vid. Tab. XVIII. fig. 1-5.

Art.

Art. 81. pag. 479. IO. ELLICOT descriptio duplicis methodi, irregularem horologii motum, ex actione caloris et frigoris in penduli virga nascentem, corrigendi; ad quam intelligendam faciunt, quae in Tab. XX. visuntur, figurae.

Art. 88. pag. 517. IAC. SHORTI Epist. de inventore apparatus, quo pendulorum irregularis, a calore et frigore pendens, motus corrigitur. Artificium hoc, quod *Geo. Graham* primus excogitavit, *Harrisonus* primo est exsequutus, *Frotheringham*, *Berridge*, *Cassini*, et *Ellicot*, opera et scriptis insigniter emendarunt.

Classe II. PHYSICA.

Art. 3. pag. 4. IO. PRINGLE Tabulae et Observationes Thermometricae, Anni 1748. ad Soc. transmissae, quum exercitus Anglici in Belgio Medicus mereret. Militis, 103. graduum *Fahrenh.* calorem perferentis, exemplo Auct. hominem intensiore adhuc, quam quo animalia enecantur, aestus gradu vivere posse, putat confirmari. — Verumtamen exemplum apud *du Hamel* prostat puellae, 130. graduum *Reaum.* h. e. 324. grad. *Fahrenh.* aestum in furno, sine ullo sanitatis detrimento, quadrantis horae spatio sustinentis, maiorem forte passurae, nisi egredi ex furno iussa fuisset. vid. *Supplem. au Traité des conservat. des grains*, Art. 9.

Art. 58. pag. 357. THOM. HEBERDEN Observationes meteorologicae, in insula Madera annis 1747-1750. institutae, secundum quas pluvia per annum, ex media quantitate, ad digitos 31. colligitur, et menses Ianuarii ac Decembres maxime pluviosi sunt; itemque

Art. 59. pag. 360. Observatio WILH. VAN HAZEN, de quantitate pluviae, quae Lugd. Batav. anno 1751. ad digitos 41. cecidit, pluviis diebus 163. quae nostris, et alibi in Europa factis observationibus, maximam partem respondent.

Art.

Art. 1. pag. 1. GUIL. SMITH, Ep. de globo igneo, d. 22. Iul. A. 1750. in libero aere viso; de quo

Art. 2. pag. 3. Ep HENR. BAKERI nonnulla recenset. — In qua tamen huius phaenomeni observatione plurimum perspicuitatis et accurationis ab Editoribus desideratur. Ipsius enim globi diameter, tanta magnitudine, duorum sc. graduum, Solis diametrum quater fere exsuperans, apparere non potuit; neque caudae magnitudo, a *Smithio* observata, respondet ei, quam *Bakerus* in litteris suis *Folkesio* commemorat. v. Fig. 1. Tab. 1.

Art. 7. pag. 39. Aurora borealis a PETRO GABRII, 1750. d. 27. Febr. n. st. Hag. Com. observata. v. Fig. 2. Tab. 1.

Art. 36. pag. 248. PHIL. CARTERET WEBB, de Iride inversa, dupliciter in gramine visa. — Exemplis Auct. cognitis, quae *Rohault* et *Langwith* (non Langrish) habent, addi possunt quae *Menzelius* in Eph. N. C Ao. 1686. Obs. 134. Potsdami a se visa pingit ac describit, et quae plura, addita explicatione, allegat *Hanovius*, Physic. Tom. II. §. 256. *Iac.* etiam *Bernoullius* Opp. T. I. p. 400. quomodo figura eiusmodi iridis determinetur, docuit.

Art. 52. pag. 330. IOS. PALMER, de fulguris effectibus Southmoltonii in Comitatu Devoniensi observatis. — Notari meretur, quod fulmen hoc, turrim percutiens, filis contisque ferreis per muros in templum ductum sit; ut tot tantaque pericula cavere tandem aliquando discamus.

Art. 89. pag. 524. HENR. EELES, de caussis Fulminis agit, easque ad electricitatis effectus, inter primos, revocat. — Elegans est, et nunc satis comprobata animadversio, quod ex corporibus vicinis, altero fulmine tacto, altero illaeso, posterius electricum habendum sit. Quae autem de diversa actione fulminis ac pulveris pyrii comminiscitur, ea non satis videntur evicta.

Art.

Art. 91. pag. 534. G. MAZEAS Epp. 5. de Experimentis, fulminis atque ignis electrici eamdem indolem probantibus, cum successu in Gallia repetitis.

Art. 92. pag. 553. De similibus experimentis NOLLETUS ad *Watsonum*; cum expositione apparatus, quo vis electrica ex nubibus, contis ferreis in altum erectis, derivatur.

Art. 93. pag. 559. Epit. Ep. MYLII et LUDOLFI ad eund. super electricitate aerea. — Omnibus his litteris eo maius est statuendum pretium, quod historia electricitatis, ex nubibus deducendae, ab hoc temporis articulo quasi primordium trahit.

Art. 44. pag. 289. Ep. BENI. FRANKLINI, Philadelph. 20. Iun. 1751. data, varia de fulguris effectibus commemorat. Ignem electricum, in malis navium apparentem, filo metallico in aquam, ad avertendum periculum, ducendum proponit; et acum magneticam, fulmine, navem feriente, tactam, et prorsus variatam fuisse, meminit. — Pulverem autem pyrium electrica scintilla, inaudito Europaeis exemplo, quod putat, abs se incensum, in eo magnopere fallitur; Goettingae enim et Dantisci, idem experimentum, multo ante felicissime tentatum captumque est.

Art. 95. pag. 565. *Eiusdem* litterae, Draconis electrici mira phaenomena exponentes, quo modo is ad vim electricam nubium, deorsum ducendum, comparatus sit, ostendunt; quod experimentum a *Franklino* acceptum,

Art. 96. pag. 567. teste, in Anglia a variis repetitum, *Watsonus* commemorat. — Idem *de Romas* in Gallia tentavit, sed maiore dracone: vid. Hist. de l' Ac. Roi. des Sc. Par. 1752. et *Hanov.* Phys. T. I. §. 812. Praeterea

Art. 31. pag. 202. alia *Franklini* experimenta electrica, secum communicata, WATSONUS recenset. —

Nostrates, in litteris *Franklini*, Germanice versis, et *Wilkii* studio et accessionibus ornatis, potiora eius inventa descripta inveniunt.

Art. 34. pag. 231. WINKLERI experimenta enarrantur de odoribus, ope electricitatis vitra permeantibus; de quorum tamen veritate, experimentis cum globis atque tubis vitreis, ab eodem transmissis, sollicite institutis, nondum convicti Angli, adhuc dubitant. — Sed observationes suas, binis novis experimentis ab eo tempore V. Cl. confirmasse, ex eius litteris, hoc ipso anno ad Editorum aliquem datis, didicimus.

Art. 61. pag. 362. WATSONUS, de phaenomenis electricitatis in vacuo, quibus, antlia Smeatoniana usus, didicit, aeris crassioris absentia, non modo non impediri electricitatem, sed ignem etiam electricum, per spatium 32. pollicum, ingenti splendore transiisse. Idem confirmari pulchre vidit, in vacuo Torricelliano, quem apparatum Tabula XVI. repraesentat.

Art. 55. pag. 345. BOHADSCHII Dissertatio de utilitate electrisationis in curandis morbis, Pragae, 1751. a *Watsono* translata et recensita, nec sine caussa plagii damnata. — Inprimis exempla morborum, vi electrica curandorum, *Pivati* fide allegata, Bononienses partim in suspicionem vocarunt, Commentar. T. III. p. 84. C.

Art. 65. pag. 399. BIANCHINI experimenta medicinae electricae, ex versione et recensione *Watsoni*, quibus maxime probari videtur, vitrum odoribus fragrantissimorum corporum non esse vi electrica permeabile, adeoque non extra dubium, etiam medicamentorum virtutes, fluido electrico, tanquam vehiculo, in corpus humanum transferri posse.

Art. 48. pag. 315. RICH. SUPPLE de eruptione Vesuvii, coepta 28. Oct. 1751. — Art. 67. p. 409. et Art.

Art. 78. p. 474. de eadem brevis relatio IO. PARKERI, pictoris Anglici; a quibus auctoribus, tanquam testibus oculatis, torrens ille igneus, quem Vesuvius tum evomuit, Lava dictus, quia materiam et motum, accurate descriptus habetur.

Art. 10. pag. 48. Epitome Observatt. in Italica caverna, Grotta dei Cani, ab *Nolleto* factarum; ex quibus potissime notandum, thermometrum *Reaum.* extus in aere libro 18. graduum, in spelunca ad 29. ascendisse: quare vaporem huius antri non quidem venenatum, sed nimia aeris raritate ad respirationem prorsus ineptum, ipse expertus iudicat Auctor, ut ex multis etiam aliis experimentis institutis didicit.

Art. 57. p. 353. TH. HEBERDEN Observationes in monte Pico, in Tenerifa insula, institutae; inter reliqua, notatu digna, quae huic monti aut propria, aut cum aliis altioribus ac ignivomis communia sunt, eius altitudinem 2566. orgyiarum, quae sex pedibus Lond. constent, aestimari docent.

Art. 17. pag. 126. Ep. PETR. WARGENTINI, R. Ac. Sc. Suec. Secret. latino, de variatione acus magneticae per auroram borealem, intra diem quinque integros gradus excedente. Quod commercium inter lumen boreale et acum magneticam dudum *Halleius* suspicatus est, id *Celsius* deinceps, atque *Hiortenus*, certissimis experimentis atque observationibus evicerunt; quibus nunc Auct. iure meritoque adiungendus est. — Additur, *Horrebovium* iam A. 1748. in Elem. Philos. Natur. idem phaenomenon ad liquidum perduxisse; et *Winklerum* nuper peculiari Programmate rem omnem exposuisse Lipsiae.

Art. 6. pag. 31. IO. CANTONI Magnetes artificiales, nullis naturalibus adhibitis, parandi methodus, c. Tab. II. Fig. 1-6. — Quod inventum, etsi inter primaria Seculi nostri referri mereatur, quum in compendio exponi nequeat, notasse satis erit, totam hanc tractationem, Diario,

Biblioth. raiſonnée, T. 47. P. 1. inſertam, illamque, auctam quaſi et Germanice redditam, in Promtuar. Hamburg. legendam eſſe. Poſtquam vero etiam alii duo Angli, *Knight* et *Mitchel*, in eadem re perficienda laborarunt, non ſatis clare expoſito apparatu, conferri merentur Traité ſur les Aimans artificies, traduit de deux Ouvrages Anglois de I. Mitchel et I. Canton, par le Pr. *Rivoire* etc. Paris 1752. c. f. aen. et *Klingenſtiernae* atque *Antheaulmii* ſcripta.

Art. 32. pag. 211. Ep. HENR. ELLISII, de Ventilatoris, ab *Halleſio* inventi, praeſtantia, in nave, cui Magiſter praeerat, variis experimentis probata, cuius ſummum meritum in aere depurando, vitae ſanitatique navigantium adeo proficuo, ponendum eſt. Qua occaſione Auct. refrigerationem aquae in fundo maris, thermometro ad 3900. pedes demiſſo, exploravit; — quam eius temperaturam, cum illa in cavis Obſervatorii Pariſini inventa, conformem deprehendi, additur, licet *Elliſii* obſervatio ſub aequatore inſtituta fuerit.

Art. 80. pag. 477. BENI. RAII deſcriptio tubae aqueae, ſ. marinae (Water-Spout,) in comitatu Lincolnienſi A. 1752. obſervatae, — ſecundum Editt. admodum frigida.

Art. 84. pag. 500. Ep. WILH HENRY, de Fonte Cupreo, in regione Wicklow, Hiberniae; de qua Cupri Vitriolo impraegnata aqua, in ſequenti Vol. 48. pluribus exponetur. Interea haec omnia, in Germanicam linguam translata, legi poſſunt in *Promtuar. Univerſali* Part. VIII. pag. 230.

Art. 15. pag. 109. IAC. PARSONI Diſſ. de Claſſe Phocae marinae, c. fig. aen. in Tab. VI; — quod animal, ſatis accurate deſcriptum, ad Leones marinos *Stelleri* potiori iure referendum videtur. Conf. *Novi Commentar.* Ac. Sc. *Petrop.* T. II. p. 360. et *Promtuar. Hamb.* quod huius deſcriptionis verſionem Germanicam exhibet. Etiam de Leone marino *Pontoppidanus* et *Horrebovius* egerunt, quem *Anſonum* in mari auſtrali quoque vidiſſe obſervatum eſt.

Art.

Art. 20. pag. 146. EIUSD. Relatio de teneriori Cercopitheco, *Sagouin* vulgo dicto, ex descriptione *Linnaei*, Simia caudata, auribus villosis, patulis, cauda hirsutissima longissima, unguibus subulatis, pollicum rotund. quacum Auct. descriptio ac delineatio accuratissima egregie convenit, inprimisque unguium differentia, a *Kleinio* non animadversa, pulchre exprimitur. Longitudo eius a naso ad caudae radicem digitorum $7\frac{1}{2}$, pondus unciarum 12. aestimatur; masculus, femina paullo maior, in Tab. VII. depingitur; deque victu delicatuli animalis paucula sub finem adduntur.

Art. 50. pag. 319. HALLERSTEINIUS sub finem epistolae, supra iam ex parte laudatae, animalis Moschiferi, (damulae odoriferae,) in finibus imperii Sinici degentis, aliquam mentionem iniicit, idemque in Tab. XIV. depingit; cuius exactam descriptionem, hic desideratam, suppeditat *P. F. Gmelin*, in Diss. de specifico antidoto novo adversus morsus animal. rabid. Tubing. 1750.

Art. 71. pag. 429. IO. BOND de Machina Cetis feriendis idonea, ut iacula e longinquo securius proiici possint; quare balistam veterum iis accommodare suadet.

Art. 8. p. 40. COLLINSONI Observationes quaedam de Cancro marino, *Kleinio* communicatae, de singulari eius facultate, qua pedes suos diffringere, removere, ac novos substituere valeat; quod phaenomenon Auct. omnium primus proposuerat, *Kleinius* autem, nunc plene convictus, in dubium olim vocaverat. Conf. Commentar. Soc. Dantisc. Vol. II. p. 199. quibus rei huius historiam *Kleinius* inseruit, eandemque iconibus illustravit.

Art. 73. pag. 439. IAC. PARSONI Ep. de testis Cancrorum. — Propositae Auct. hypothesi haud prius accedendum putatur, quam constet, num et haec Cancri species, ut reliquae, in Ventriculo suo Calculos inclusos habeat nec ne? id quod in eius historia adhuc desideretur.

Art. 26. pag. 184. IO. HARRISONI Epp. II. Cantabrigiae in Nova Anglia datae, de nova Vespae specie. — Et vespam et domicilium curiosius describit Auct. et aliquam inter easdem et apes comparationem instituit.

Art. 14. pag. 95. VITALIANI DONATI, Inventa nova ad Coralliorum historiam spectantia. c. Tab. III. IV. et V. — Eadem haec in maiore eius opere, et in epitome *Rubbi* Italica, occurrunt; nec non in huius versione Germanica, Halae 1750. edita.

Art. 75. pag. 445-469. PEYSSONNELLI Tractatus MStus de Coralliis, contractus et Anglice versus per *Wilh. Watson.* — Insigni eruditionis apparatu, et experimentorum copia, Corallia et reliqua marina producta, e. c. madreporas, poros, escharam, non inter plantas marinas cum *Boccone* et *Marsilio* referendas, sed opus esse insectorum, urticae praesertim, seu polypi marini, demonstrat.

Art. 86. p. 505. IAC. PARSONI Ep. de formatione Coralliorum et Corallinorum. — Paulo ante recensitam *Peyssonnelli* novam opinionem impugnat, variis contendens argumentis, Corallia non posse insectorum opera efformari; ex habitaculo eorum ad operam et opificia non statim posse concludi; securitatis gratia se eadem in corpora marina, fibrosa et porosa, solere recipere. Sunt praeter *Kleinium*, et Hist. Naturalis scriptores alii, qui *Peyssonnello* hac in re adversantur.

Art. 24. pag. 166. Catalogus L. Plantarum Horti Chelseyani etc. Ao. 1750. per WILMERUM, ut mos est, sec. ordinem litterarum instructus.

Art. 64. pag. 396. EIUSD. Catalogus L. Plantar. ad a. 1751. Hortum Societatis pharmaceuticae, Chelsei prope Londinum a. 1723. ea lege Societati concessit Ill. *Sloane*, ut quotannis 50. novas plantas introducant, donec numerus 2000. extiterit. Hinc primum indicem edidit, ao. 1739.

1739. *Is. Randius;* et nunc Horti huius curam iam diu gerit expertus ille hortulanus, *Phil. Millerus:* ex quo adeo viridario res herbaria egregia augmenta hactenus accepit.

Art. 83. pag. 498. Epitome Ep. a DIXON ad *Watsonum* datae, de globis vegetabilibus, in fundo cuiusdam lacus copiose repertis, Conservae globosae speciem sec. *Watsonum* constituentibus.

Art. 35. pag. 241. WATSONI brevis relatio de horto Episcopi Londinensis, qui Fulhami est, cura ac sumtibus *Henr. Comptoni*, Episcopi Londin. a. 1675. fundato, et ad a. 1713. egregie conservato. Discimus exemplo 33. Arborum, a *Watsono* recensitarum, in quibus *Pavia* et *Benzoin*, quam commode peregrinarum stirpium quamplurimae alieno et liberiori aeri assuefieri possint.

Art. 25. pag. 169. Eiusd. WATSONI Observationes, ad Sexum florum pertinentes, occasione Ep. de eadem materia a *Mylio* Berolini scriptae. Praemissis nonnullis de faecundatione Palmae feminae, Berolini a *Gleditschio* instituta, et *Kaempferi* cumprimis testimonio illustrata, aliisque de sexu plantarum in genere, abunde nunc cognitis, duplici exemplo receptam doctrinam de lusu sexus admodum frequenti, deque a *Linnaeo* stabilitis Monoeciarum, inprimis Dioeciarum, Classibus, reiiciendis potius, quam conservandis, confirmat, *Millerum*que in Moro, et *Rathgeb* in Lentisco, Venetiis observasse commemorat, easdem has arbores, iuniores si sint, masculos tantum flores ferre, adultiores autem factas etiam fructus exhibere.

Art. 46. p. 301. EIUSD. Relatio de arbore Cinnamomi, cuius Corticis et Ligni frustum satis conspicuum, ex India per *Beni. Robins* ad Dr. *Lotherland* missum, Auctor accepit, deque eius historia et fatis, nonnullis repetitis, monet, optimum provenire in insula Ceylon.

Art.

Art. 70. pag. 428. IDEM de Aphyllo *Io. Bauh.* et Dentaria heptaphylla *Cluſ.* refert, ſe utramque in regione Middleſex prope Harefield inveniſſe, et priorem quidem alio natali loco, quam quo ſe illam reperiſſe *Raius* memorat. Haec Squammaria *Rivini* eſt, ad Lathraeam a *Linnaeo* per curas demum poſteriores relata.

Claſſe III. MEDICA.

Art. 27. pag. 188. Ep. T. COE de Homine valde obeſo, a. 1750. Camudolani in Eſſexia mortuo, annos 30. nato, pondus 616. libr. explente. — *Sennertus* exemplum habet non diſſimile viri, in publicum tamen prodeuntis, ſupra 600. libr. pendentis, non 400, ut Auct. *Allenium* et *Chambers* emendandos putat; cui, *Riolani* Sen. duo Rabbini ventroſiſſimi, et puella 3. annor. ponderis quaſi 82. libr. a *Kaeſtnero* in Promtuar. Hamburg. deſcripta, aſſociantur.

Art. 42. pag. 278. Epit. Litterarum IO. BROWNING, de homine quodam Nano, 15. annor. 2. ped. 7. poll. longo, pondo libr. 13. quod infans recens natus ſaepe exſuperat. Fuit ad ann. 7. ſatis alacris, tumque ponderis libr. 19. ab eo tempore ad ſummam maciem paullatim redactus. — Similia exempla ex *Transact.* No. 495. Art. 10. et ex *Vandermondei* Diario, T. 12. pag. 167. notatu fere digniora, ſubiiciuntur.

Art. 19. pag. 142. IAC. PARSONI Ep. de Hermaphrodito Londini viſo, potiori iure ad chorum feminarum, longiore clitoride ſexum virilem mentientium, referendo; — quod exemplis, in Commentar. Petropolit. T. I. in Collect. Breslavienſ. An. 1719. itemque a *Mertrudo* et *Morando* deſcriptis, confirmatur.

Art. 60. pag. 360. THOM. PERCIVAL Deſcriptio et Delineatio Infantis duplicati, ſive femellae bicorporae, maioris ſatis perfectae, minoris mutilatae ac monſtroſae, Sororis

Sororis Sterno adhaerentis. — Fratris, pectori fratris connati pulcherrimum exemplum, *Bartholin.* Hist. Anat. Rar. Cent. I. O. 66. habet.

Art. 37. pag. 253. Epit. aliquot Epp. ab IO. HUXHAM et MICH. TRIPE scriptarum, de Cadavere, Stavertonii in cella quadam concamerata templi, post annos 80. integro, et sine putredine reperto. — Tria eiusmodi cadavera, per annos 60. incorrupta servata, memorat Promtuar. Hamburg. T. 9. p. 586.

Art. 47. pag. 305. CAR. MORTONI Disquisitio de caussis motus voluntarii musculorum; qua evincere conatur, motum musculorum voluntarium esse sensationem acutissimam, velocissime peragendam, sensusque adeo et motus nervos male distingui. — Sed ista hypothesis, pugnantia coniungens, non admodum probatur.

Art. 12. pag. 75. HERISSANT Experimenta cum veneno *Lamasensi* et *Ticunasensi* in vivis animalibus facta, Gallice descripta et versa. Ab oppidulo *Lamos*, et gente *Ticunasensi*, nominantur, et ex plantis scandentibus, Gall. *Lianes* vocatis, coquuntur; quorum primam mentionem *Condaminius* fecit, et descriptionem deinceps dedit *Bomare* in Dictionario.

Art. 28. p. 194. Ep. IO. STEDMANNI, de effectibus Hyoscyami albi; quos, quum *Watsonus* nigro potius adscribendos moneat, Editores evincunt, utramque plantam merito suspectam ac noxiam habendam esse, modumque ostendunt, quo Hyoscyami nigri folia calorem albidum induere potuerint.

Art. 41. pag. 273. GEOFFROY Observationes de Vitro Antimonii cerato, in variis morbis pertinacioribus, fluore albo cumprimis, laudato, et in dysenteria magno, et *van Swietenio* frequentato remedio, *Pringlio* tamen non ita probato. Vitri huius cum cera combinationem, inter primos docent *Edimburgenses* Tomo 5.

Art. 94. pag. 560. FAGET Obſervationes de remedio ſtyptico, a *Broſſardo* circa A. 1750. invento, *Agarico* ſc. pedis equini facie, annoſioribus innaſcente quercubus. — Ut fungus ille Chirurgorum, *Boviſta*, huic invento anſam procul dubio dedit: ſic fungis etiam Betulae, Fagi, Ulmi, Carpini, itemque illi Vinoſo, in doliis et muris cellarum creſcenti, eadem virtus competit; quod copioſius in Promtuar. Univ. Nat. Art et Scient. P. 6. et apud *de Bomare* et *Cranzium*, expoſitum reperitur.

Art. 5. pag. 27. Ep. GEORG. BAYLY, de uſu corticis Chinae Chinae in Variolis, malignis praecipue, confluentibus ac gangraenoſis; quibus obſervationibus egregie confirmantur, quae *Morton* atque *Moore*, itemque *Huxham*, *Pringle*, *Werlhof*, de divina eiusdem virtute in dictis morbis dudum propoſuerunt, quamque Editores in illa, A. 1757. populariter graſſante, maligna et petechiali febre, abunde comprobatam experti ſunt.

Art. 9. pag. 43. et Art. 77. pag. 472. Ill. HOR. WALPOLE Relatio ab ipſomet exarata, de Calculo, quo laboraverat, cuiusque diris a cruciatibus liberatus eſt, uſu Saponis, et aquae calcis vivae, ex oſtrearum teſtis calcinatis paratae, ex conſilio Edimburgenſium, Vol. 5; quo lithontripticum illud Anglicanum *Io. Stephens* mirifice confirmatur.

Art. 39. pag. 265. Epit. Epp. II. CAR. ALSTONII, de Calcis vivae ſingulari proprietate, ſuam virtutem per tres tantum annos conſervante, numquam ante obſervata; quam in rem conſulendus in primis eſt, qui hoc argumentum de Calce viva recentiſſime ac ſolidisſime tractavit, *I. Fr. Meyer*, Pharmacop. Osnabrug. in Tentaminib. Chem. germanice conſcriptis A. 1764. et *Crantzius* quoque evoluendus.

Art. 16. pag. 123. Relatio de Iliaca paſſione, ab inteſtinorum craſſorum paralyſi orta, ex repreſſis praeſertim rheumatismis. Propinatus propter alvum valde adſtrictam

mercu-

mercurius vivus, neque tamen per inferiora cum excrementis eiectus, sed per superiora cum iisdem ex parte reiectus, postque fata, caeco intestino gangraenoso ac perforato, in cavum abdominis effusus, quam caute cum illo mercandum sit, satis evidenter docet.

Art. 62. pag. 384. et Art. 87. p. 514. MORDACH MACKENZIE Relatio de Peste Constantinopoli saeviente, aliquot epistolis comprehensa. Vidit illam per 20. annos sporadice saepius, quam epidemice grassantem, perque unicum annum Constantinopolim ab isto malo liberam; docetque, dispositos illam adgredi, per contactum propagatam tantum, absque tradita ambienti aeri malignitate: quare foribus clausis tuti vivant, etiam in proximis aedibus saeviente lue.

Art. 76. pag. 470. RICH. BROOKE Ep. de Insitione Variolarum; rectius, de nova methodo Variolas excitandi per contactum. Fusius hanc suam methodum, eodem fere tempore, exposuit *Auctor* in Diario, viris ingenuis dicato, (The Gentleman's Magazine,) ad An. 1752. sibique incruentam hanc chirurgiam in aliquot infantibus ad votum successisse commemorat: sed eodem experimento, a Dr. *Conyers* in quatuor infantibus deinceps instituto, eventus spem fefellit, in eorum nullo nec febre variolosa, nec variolis excitatis.

Art. 85. pag. 503. Epit. Epistolar. de successu quem Variolarum Insitio *Genevae* habuit, circa An. 1751. longe exoptatissimo; deque novo experimento, motu in consueto loco per vesicatorium, dissectaque vesicula, excoriatae parti pulvillum, varioloso pure intinctum, superimponendi, feliciter capto.

Art. 97. pag. 570. Epit. Epistolae BROWNI, Sarisberiae datae, de Insitionis Variolarum successu ibidem observato. Ex 422. Subiectis, intra 6. menses inoculatis, 4 morti praeda cesserunt, uno magis per negligentiam oppresso; 5. aut 6. repetita licet chirurgia, variolas non experta sunt.—

Laetiora longe huius efficacissimae medicinae experimenta cepit *Davides Schultz*, in Suecia, inter 7. ad 8000. hominum nullo neque mortuo, neque in minimo periculo versato, cuius rei fidem inprimis facit *I. A. Murray* Hist. Insit. Variol. Suec. Gotting. 1767.

Art. 68. pag. 412. THOM. WILBRAHAMI Relatio de Hydrophobiae quodam casu, viri annor. 30. a cane in manu altera leviter admorsi, vulnusculo mox sanato, sanitate nihil quidquam interrupta. Sed post 9. menses, praeter opinionem, primum vomitu, altero die hydrophobia, corripitur, morbo iam quarto die diris cum symptomatibus ad fastigium perducto.

Art. 13. pag. 92. TH. DEBENHAMI Observatio de femina, ex cuius corpore ossa fetus extracta fuerunt. Femina 44. annor. 7. liberorum mater, sentit dolores ad partum, pauco sanguine effuso cessantes; post annum integrum dolores iterum vehementes ingruunt, propinato anodyno paullum cedentes; paulo post dolor, tumor, rubor circa umbilicum; aperto tumore, atque ampliato vulnere, ossa fetus exeunt atque eximuntur, laesis ab ossiculis intestinis faeces etiam hoc loco egrediuntur, et ossa quaedam per vaginam excernuntur, aegra deinceps feliciter persanata.

Art. 90. pag. 530. *Exit.* Epistolar. II. TH. HOPE, Parisiis scriptarum, de methodo *Davieli*, medendi Cataractae; cui inventi gloriam adserit, et felicem huius methodi eventum testis oculatus depraedicat; quam in rem conferri volunt Editores Commentar. Medic. Lipf. Voll. II. et XIII. in elogio *Davieli* commemorantes, hanc operationem ab Ac. Reg. Sc. Parif. A. 1707. iam problematice propositam, post A. 1730. vel millies ab hoc laudato Chirurgo dexterrimo, exoptato semper cum successu fuisse institutam.

Art. 66. pag. 407. Relatio IOS. WARNERI, de operatione Empyematis feliciter praestita, interque 10. et 11. costam,

costam, 4. pollices a vertebris, scalpello peracta, puris unciis 20. emissis, aegroque, mox remittentibus symptomatibus, intra 6. hebdomadas integrae sanitati restituto.

Art. 79. pag. 475. IDEM de frusto ossis, una cum calculo ex feminae vesica urinaria feliciter extracto, urethra oblique incisa, aegraque, iam altero die urinam retinente, mox integre curata. Frustulum ossis nucleum calculi constituit, eiusque canitates lapidosis et pilosis particulis refertae comparuerunt.

Art. 40. pag. 267. Relatio de nuper inventa acu triquetra ad perforandum hydrocephalum, auct. LE CAT, figuris in Tab. X. expressis. Apparatu hoc, licet admodum ingeniose excogitato adhibitoque, eventus tamen expectationi non respondit, infante quinto post operationem die mortuo.

Art. 45. pag. 292. EIUSDEM Observationes de fungosis vesicae urinariae excrescentiis, in vidua, calculo aliquot annos laborare credita, inciso vesicae collo, repertis, partim extractis, partim contritis, aegra tamen post duo dies violenta febre extincta. Instrumenta operationi apta reddita, cum vesica excrescentiis obsita, in Tabb. XI. XII. XIII. delineata sistuntur.

Art. 51. pag. 324. EIUSDEM epistola de duobus Herniarum generibus admodum raris; altera, per rupturam peritonaei facta sacco tamen adhuc comprehensa, in Tab. XV. depicta; altera per peritonaei dilatationem oriunda, duobus veris saccis inclusa; cum duabus aliis observationibus Anatomicis.

Art. 54. pag. 341. EIUSDEM Anatomica dissectio Herniae, in Tab. XVII. delineatae, et in *Transactionib.* No. 460. iam communicatae ac descriptae; post fatum aegrae incurabilis, cum ano praeternaturali olim ex nosodochio discedentis, nunc autem reversae, cultro anatomico investigatae.

 Classe

Classe IV. MISCELLANEA.

Art. 53. pag. 333. Ep. IAC. DODSONI, de ratione, qua indices hominum quovis anno demortuorum, utiliores reddi queant; sc. notando eos, qui in loco conditorum indicum nati moriuntur; indicando sexus sequioris morbos; sollicite connotando aetates vitae humanae provectiones, praesertim intra annos 40. 45. 50. quorum plurima iam satis excussit *Süsmilchius.*

Art. 18. pag. 131. Epit. Litterarum, per FREEMANN Neapoli missarum, de ruinis urbis Herculaneum dictae; cuius situs describitur, et pars theatri diruti, sed nondum prorsus eruti. — Observant tamen Editores, cum ista descriptione non prorsus consentire, quae *Requier* in Recueil historique et critique etc. Paris. 1754. observata habeat.

Art. 21. pag. 150. Epit. Epistolae, Neapoli missae, de Herculaneo, continentis descriptionem loci, et quidquid ibidem inventum sit.

Art. 33. pag. 216. Observationes TH. PERCIVAL, de Romanorum coloniis et stativis, in Comitatibus Cestriensi et Lancastriensi, c. Figg. in Tabb. VIII. et IX. delineatis; quos duo posteriores Articulos, in sequenti Volumine recensendos sibi servant Editores, chartae angustia hic exclusi.

CHRISTIANI ADOLPHI KLOTZII OPUSCULA varii Argumenti.

Altenburgi, ex Officina Richteria, CIϽ IϽCCLXVI. plagg. 21. in 8.

In vario quamvis argumento hi libelli, unum tamen genus scriptorum referunt. Etenim omnes ingenium non vulgare

gare aut mediocre; multam et accuratam veterum lectionem; libertatem ingenuam cum modestia coniunctam; in veterum libris interpretandis, locisque singulis pensitandis aestimandisque, acumen et solertiam; denique in eorum institutis, praeceptis, et artibus, ad usum transferendis, peritiam facultatemque felicem, testantur. Unde recte fecit Auctor, qui moveri se passus est amicorum hortationibus, quibus effectum est, ut nullo ipsorum damno, plurimi in eiusdem cum iis commodi, haec scripta coniunctim relegendi, servandique, societatem venirent.

Prima est dissertatio de *Lipsii latinitate*. Pauca, tanquam minus huc pertinentia, de moribus viri attinguntur. Lipsii latinitas, quod ex primis eius scriptis intelligitur, primum ad Ciceronis imitationem conformata fuit. Cum autem quosdam sui temporis istam aemulationem eo usque videret intendere, ut nihil, quod in Cicerone non legeretur, verbum nullum, nullam dicendi formam, in suis scriptis auderent ponere, parum illi solliciti, an vim quoque et animam orationis Ciceronianae referrent; revocatus a studio pristino, omissis coaetaneorum tricis, peculiarem sibi orationis fingendae formam adscivit, quam non iam diceres Ciceroni, vel Caesari, vel Nepoti, vel Livio similem, sed ex omnibus antiqui temporis scriptoribus, maxime tamen ex se ipsa expressam. Num in eo recte fecit? Fatendum est. Nam semel latinitatis priscae terminis constitutis, ex omnibus scriptoribus, quibus opus est, ea ad usum in scribendo transferre licet. Si tamen ulla est ei cum quoquam similitudo, certe est cum Seneca: quod nonnullos sic interpretari meminimus, quasi, qui Ciceronis copiam, auctoritatem, gravitatemque in dicendo scribendoque, assequi se posse desperasset, converterit animum ad Senecae brevitatem, acumina, lususque verborum exprimendos. Reprehensum se, quin etiam vituperatum ab hominibus sui temporis, ipse loquitur; fecerunt idem, qui postea venerunt; quorum nonnulli,

nulli, ob invidiam, malignitatem, et reprehendendi ferociam, breviter dimittuntur, alii alia de caussa non audiuntur. Quid autem accusant? brevitatem, antiqua verba, obscuritatem. Videamus de singulis. In primo crimine diluendo respiciendum est ad argumentum scriptorum Lipsii. Hoc brevitatem hancce ferebat. Iidem scriptores porro, in diversi generis libris non eamdem rationem scribendi servant. Virgilius aliter in Eclogis, quam in Aeneide scribit: Cicero in Epistolis ad Atticum aliter, quam in orationibus vel in philosophicis. Neque vero arguta sententiosaque dictio est in vitio reponenda. Quod ad alterum attinet, ad antiqua verba, si forte Plautina intelliguntur, ipse se Lipsius defendit, qui Plauti lectionem alicubi scribit, *stilum perficere*. Poterit illud adiungi, quod ipse Cicero Plautinis Terentianisque uti non refugerit. Considerentur rursus Lipsii libri. In Antiquitates illustrantibus, et Criticis libris, hoc ferendum. Nec minus in Epistolis, in quibus scribit ad viros doctos, qui magis quam reliqui, quorum in manus forte veniant, respiciuntur. Ait Lipsius, *sunt opinione alia*, *alia natura antiqua*, utique pro doctorum, vel indoctorum sensu. His remotis, concidit quoque tertium. Nam et hoc crimen tantum respectu legentium viget. Qui in aliqua disciplina hospes est, ut qui in mathematicis, ei libros ad eam pertinentes obscuros esse necesse est, quos quidem alii, gnari eius, nulla difficultate intelligunt et interpretantur. Sic qui morbo regio laborat, ei omnia flavescunt: qui parum latinis litteris est exercitatus, ei ubique occurrit in quo haereat. At adspersit Graecorum verba. Hoc fecerunt alii. Sufficit in orationibus non fecisse. Eius exemplum corrupit iuventutem. Non sua culpa. Male, si qui, cum non possent, idem tentaverunt. Ergo qualis tandem sit Lipsiana oratio, ipsius verbis cognoscitur. Vindicat enim sibi *stilum habere aliquid eruditum, et acre, et non calcatum.* Auctor sententiam suam declarat his verbis: „Est enim illius oratio brevis, parca, fortis, virilis, vivida, doctum aliquid spirat, ab omnibus „lene-

„lenociniis et a fuco remota quidem, sed iucunda tamen et „suavis, adstricta verbis, sed plena succi et sanguinis. Mem„bra sunt crebra et abrupta: interrogationes et exclamatio„nes frequentes: structura verborum arcta et pressa, sed fa„cilis eadem atque illaborata, illaboratae certe speciem ha„bet: sententiae sunt novae, acutae, et inexspectatae: pauca „saepe verba praeclaras sententias continent: verba ipsa la„tina, pura, casta, interdum, ubi locus eis aptus, prisca et „antiqua: adspersi subinde versiculi, sententiae veterum, „proverbia: ex antiquis dictis, et priscis ritibus, orationis Ve„neres saepe derivatae: lepores adsunt permulti, et amabi„lis quaedam venustas: brevitas est simplex, non arida, non „frigida, non elumbis, non adfectata, et iucunda et fortis: „nulla obscuritas, nullae tenebrae etc."

[Sed fortasse illa brevitas Lipsianae orationis, una cum brevitate Senecae, quacum convenit, non quod ex ea expressa sit, sed quod sponte ad eam inclinaverit, intercidit. Certe brevitas non recte iudicatur punctis crebrioribus. Alioquin in sermone imperitorum, et mulierculárum, et puerorum, mira esset brevitas, cum contra habeat. Caret Hebraeorum sermo periodis, crebrae sunt interpunctiones. Nemo tamen de brevitate gaudeat, si quis amicus sit, sed plurima, quae abundent, repererit. Ausim hoc affirmare, meque hoc aequis rerum aestimatoribus probaturum spero, argumentis denique, si quis dubitet, planum facere posse, maiorem multo esse Senecae, quam Ciceronis, loquacitatem verbositatemque. Unde haec? ex neglectu periodorum. Periodi huius quamvis longae, plus habent brevitatis, quam illius crebra puncta. Vitium est commune etiam nostris hominibus, qui, quod certam periodorum legem nesciunt cum aliquid scribendum est, vel, ut in circulis matronarum, solutas quasque sententias spargunt, vel corrupto ordine orationem impediunt. Hinc brevitatem quoque eorum, qui longas periodos trahunt, notari videmus. Thucydidem

nonne ſcimus brevitate notum, eoque nomine obſcurum, periodorum tamen longitudine omnibus ſatisfacere? Quid? huius imitatores Salluſtius, Tacitus, diverſi ſunt a Senecae dictione, et tamen breves.]

Iſta quidem, cum primum inter ſodales Latinos Ienae receptus eſſet, ex more K. diſputavit. Ex officio autem et pro tempore ea, quae initium huius diſputationis faciunt, quae ſeparatam ab reliquo argumento tractationem habent, et ad grati animi ſenſum, argumentis idoneis declarandum, referuntur. In videndis, quae rei cauſſaeque conveniant, ſollertem, et in eloquendo amplum, copioſum, artificemque non vulgarem, probant et reliquae orationes. Iſtarum duo adhuc ad eandem ſocietatem pertinent. Altera, qua dignitatem utilitatemque ſtudiorum humanitatis laudat; altera quam ſub diſceſſu recitavit, qua Ienenſem iuventutem, ad contuenda magnorum in iſta urbe in quacunque parte doctrinae virorum exempla, ab avorum memoria repetita, graviter cohortatur. In oratione, eodem loco habita, qua dies natalis Amaliae principis Vinarienſis celebratus fuit, preſſo pede Veterum in tali genere exempla ſequitur. Laudatur Amalia primum a natalibus et ſtirpe, deinde a pulchritudine, tum ab ingenio et artibus, mox a cura domus, pietate, iuſtitia, denique cura civium, et potiſſimum Academiae. Sequitur Oratio adeundi muneris profeſſorii cauſſa Goettingae dicta; in qua, non ut vulgo fit, aliquam ex arte ſua materiam tractat, ſed ex re propoſita, et iis quae ea oratori ſubminiſtrat, eleganter diſputat. Omnia ad unam ſummam, grati et perfuſi gaudio animi declarandi, revocantur. Quod fit commemorando, a quo hoc munus acceperit, per quos viros, qui ipſe ſit, quo in loco ſibi nunc vivere liceat, cuius amoenitas laudatur, ipſius muneris ratio quos labores, ſed quam iucundos ſecum ferat, cum ipſi in quotidiana conſuetudine virorum omnis aevi celeberrimorum ſapientiſſimorumque vivendum ſit. Denique civibus, collegis, Academiae univerſae, fidem obſtringit. Huic

Huic Orationi praemissa fuit prolusio, de populari dicendi genere. Querelae saepe fiunt de amissa eloquentiae priscae, qua Demosthenes Philippum exterruit, Cicero Catilinam eiecit, populum concitatum lenivit, iudicum animos vel ad iram provocavit, vel ad misericordiam flexit, vi et auctoritate. Atqui nostris temporibus ne quidem opus est hominibus ista veterum eloquentia. Nec in foro et in iudiciis, nec in concionibus multa contentione agendum est. In gratulando, in deferendis recipiendisque muneribus et honoribus, fere omnis nostra se eloquentia iactat. Quibus de rebus quae dicere conveniat, sponte se omnia offerunt. Quo magis mirandum est, in his quoque viros alioquin non indoctos, quid proferendum sit nescire, ad argumenta dicendi quaerenda longe abire, doctas et subtiles de arte sua, aut de quodam doctrinae capite habere. Adeo homines coecutiunt, ut quod deceat, et in medio positum sit, non videant; quae minus conveniant, aliunde non sine labore arcessant. Neque vero cogitant, in tali consessu esse multos, qui, quoniam de re ab sua arte professioneque aliena disputatur, sudent, aestuent, et finem dicendorum exoptent. Qualem ergo tunc Orator se gerere debeat, cognoscitur maxime ex popularitate, quam omnis oratio habere debet, monente Cicerone I. de Orat. c. 3. ubi peccare eos dicit, qui a vulgari sensu in dicendo abhorreant. Tum ex damno, quod neglecta ista popularitas facit litteris earumque existimationi, quasi qui eas tractarint scholae tantum locis, non vitae officiis obeundis ornandisque apti sint. Porro, ex origine eloquentiae a quaestionibus finitis, non infinitis, quae philosophis relinquuntur, repetendo. Hinc intelligitur popularitatis indoles, de qua Auctor his verbis loquitur: „Popularis igitur Orator, totum animum, omnemque cogitationem in illa re, „quae dicendi occasionem praebuerit, defiget: non solum, „de qua re sibi dicendum sit, sed etiam quid hoc tempus, hunc „locum, hos auditores deceat, videbit: hinc totius orationis „conformandae rationem petet, eamque ita instituet, ut quae

 „sibi

„sibi proposuerit consequatur. Indagabit caussas: naturam „rei considerabit: auditorum sensum et voluntates observa- „bit: atque inprimis hoc dabit operam, ut mores dicentis „ex oratione pelluceant et quodammodo cognoscantur, ut „optabilem de prudentia, probitate, benevolentia, modestia „sua, in animis audientium opinionem concitet. Senten- „tiis utetur neque subtilioribus, neque obscuris, eoque dicen- „di genere, quod suae caussae maxime accommodatum esse „intelligat." Ad extremum additur, nullam caussam, de qua quidem dicendum sit, esse posse tam tenuem, ut Oratorem elinguem destituat, nec probabilem dicendi materiem praebeat. Quodsi talis inciderit, tamen refugium Oratori in loco quodam communi, sed eo, qui ita sit cum caussa coniunctus, ut non quaesitus, sed sponte natus, et unicuique facile reperiendus videatur, paratum esse. Hoc artificio Auctorem usum fuisse deprehendisse nobis visi sumus in oratione, qua Friderico M., Friderici Wilhelmi Borussicae iuventutis principis, cum Elisabetha Christina Ulrica nuptias, nomine Academiae Halensis gratulatus est, cum ad domus Brunsuicensis erga Borussorum gentem, pietatis, officii meritorumque documenta collaudanda digreditur. Cui audiendae in Programmate de Friderico M. postgenitis caro, praemisso, quantam haec nuptiarum conciliatio ad amorem ei totius gentis promerendum, et ad posteros propagandum vim habeat, quantumque ista laus, reliquas ipsius laudes antecellat, demonstrare conatur.

In dissertatione *de felici Horatii audacia* primum eam esse fere Lyricis propriam monet; tum deinde in quibus cernatur docet. In initio Odarum abrupto, in continuata per plures strophas sententia, in perturbato ordine, vel cum animus vehementius commotus est, vel extra hanc caussam. Hic bene contra plurimos, nec indoctos Horatii interpretes, admonet, verborum Od. IV, 15. *Phoebus volentem proelia me loqui Victas et urbis, increpuit lyra:* ordinem esse

esse hunc, ut *increpuit* non iungatur cum *lyra*, sed referatur ad *loqui*, sic: Phoebus volentem lyra loqui proelia, et victas urbes, increpuit. Porro, in digressionibus, in saltu ab uno ad aliud, in sententiis audacibus: verbi caussa cum de fama sua, loquitur, Augusti laudes celebrat, pulchritudinem pingit, et vim amoris indicat. Veluti cum canit IV. 13. *quae me surpuerat mihi:* quod comparat cum Callimachi, qui eodem sensu ἁρπάζειν dixit, locis, Epigr. 32. ἔγνων Εὐξίθεός σε συνήρπασε, et ep. 43. Addi poterat Epigr. 47, 3. ἁ Νέμεσίς με συνήρπασε: et, non tantum apud Poetas, sed reliquos scriptores, verbum hoc de vehementiori quadam vi usurpari. Unum ex pluribus, apud Philonem locum, commemorasse iuvat de Plant. N. pag. 219. ὅλον τὸν νοῦν ὑπὸ θείας κατοχῆς συναρπασθεὶς οἴστρῳ. Ex quo simul intelligi potest, id, quod nobis certe visum est, nimis hic evagatum fuisse Auctorem, et ad audaciam ea quoque, quae non oportebat, retulisse. Tum ad elocutionem conversus, observat audaces figuras, veluti cum, quae hominum sunt, rebus inanimatis tribuuntur. Mentio fit loci IV, 4, 42. *Dirus per urbis Afer ut Italas, Ceu flamma per taedas, vel Eurus Per Siculas equitavit undas.* Scribit, negari non posse, poetam Euro quoque equitandi notionem tribuisse: sed nobis tamen ad *dirus Afer* referri videtur *equitavit*, quocum etiam per temporis praeteriti rationem coniunctum est, et per Syllepsin tantum ad flammam et Eurum, ita ut aliud aptius his, qualia sunt verba *corripere* et *perrumpere*, ex *equitare* sumatur. Hunc morem in aliis scriptorum locis facile aggnoverunt et explicarunt interpretes. Vid. Cortii index in Sallust. voce *Ellipsis:* Drakenborch. ad Silium XII, 64: Ernesti ad Xenophont. Mem. S. II, 1. Od. III, 1, 30. ubi adhuc legebatur — *arbore nunc aquas Culpante nunc torrentia agros Sidera*, putat legendum esse *agro:* acute, et, ut opinamur, recte. Sed quam Od. III, 24, 51. attulit, emendationi, *Eradenda Cupidinis Paruis sunt elementa*, pro *Praui*, non multum tribuimus: primum propter verba in easdem syllabas exeuntia; deinde

 propter

propter ambiguitatem, non enim ſtatim expeditum eſt, utrum Cupidinis elementa parvi h. e. pueri ipſi, an alii in parvis eradere debeant. Utrumque vitium ſollicite cavent poetae et ſcriptores alii. Refert huc porro, rara vetera, et inſolentiora nova verba, qualia ſunt: I, 3. *diſſociabilis*, pro eo qui valet diſſociare. *Catus*, et *decorae more palaeſtrae* I, 2. 1. de quo dubitamus. *Motus civicus* II, 1. *inaudax raptor* III, 20. *mala vino lavere* III, 12. *Mollibit* 23. *clarare* IV, 3. *tutela Deliae deae*, pro eo quem tuetur dea, 16. et alia. Denique Graecismos, quos breviter tangit, et plura ex Vechneri Hellenolexia deſiderantes repetere iubet. Laudamus diligentiam, qua, quidquid fere poeticum nec pedeſtre eſt, obſervatur in hac diſſertatiuncula et explicatur. Quo tamen ipſo audaciae fines nimis dilatatos arbitramur, et ad ea quoque, ad quae ipſe fortaſſe non reſpexit, accommodata Quinctiliani verba, quae toto libello fundamento ſunt, Inſt. Or. X, 1. *Horatius — variis figuris et verbis feliciſſime audax.*

De *Nemoribus in tectis aedium Romanorum* diſſertatio ita deſcripta eſt, ut primum de Luxu Romanorum in univerſum diſputentur quaedam, quo, ſicut inſtitutum fuit fontes intra tecta duci, et alia eiusdem generis, ita hortos, quibus vehementer delectabantur, in tectis haberi coeptum. De inventore nihil certi conſtat. Sergio Oratae quidem a Plinio H. N. IX, 79. et Valerio Max. IX, 1. balneorum penſilium inventio tribuitur; ſed hortorum eiusmodi uſum, ſi quis ex eodem XV, 14. Plinii demum aetate ſuſceptum putet, ſciat, eos iam ab Horatio Epiſt. I, 10, 22. et Tibullo III, 3, 15. commemorari. Petiiſſe autem a Thebanis, aut a Babyloniis, probabile eſt, quorum hortos pendentes accurate deſcribit Diodorus Sic. L. II. p. 98. ed. Hanov. et Curtius V, 1, 32. qui *hortos penſiles* dicit. Sed an apud Romanos quoque hi horti penſiles vocati ſint, in dubitatione eſt. Nam *tonſilis ſylva* apud Senecam Nat. Quaeſt. I. praef. non in *penſilis*, a quo cum Lipſio Ill. Auctor non plane alienus videtur, formanda eſt, cum is locus non clare de hortis in alto

et

et ſuper tecta ſatis, loquatur, adeoque et qui ante fores, aut in porticu fuerint, intelligi poſſint, de quibus et Horatium loqui veroſimile eſt III, 10, 5. *Audis quo ſtrepitu ianua, quo nemus Intra pulchra ſitum tecta remugiat:* ubi *ſatum*, quod eſt multo latinius, cum Bentleio tuto recipiendum ſuademus, contra quem, quae Ill. Auctor dicit, nihil valent. Non fuerunt hi horti iidem cum hortis Adonidis, ſive arbuſculis floribusque e vaſis humo oppletis exereſcentibus, quos more noſtrorum temporum in feneſtris Romani habuiſſe videntur, Martial. XI, 19. Nam ſaepius ſcriptores *ſylvarum* et *nemorum* et *viridariorum* mentionem faciunt: Seneca pater Contr. V, 5. *alunt in ſummis culminibus mentita nemora;* Seneca philoſophus ep. CXXII. Non vivunt contra naturam — *quorum ſylvae in tectis domorum ac faſtigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egiſſent;* Iauolenus l. 12. Dig. de ſervit. praed. urb. *Aedificia — viridia ſupra eam altitudinem habere poſſunt* —. Virgilii locus VII. Aen. 170. huc trahi non poteſt. Antiquis temporibus, quae recentiorum ſunt, per errorem tribuit Seneca in Thyeſt. v. 464. *nulla culminibus meis Impoſita nutat ſylva.* Quaeritur, quas habuerint in tectis arbores? Auctor reſpondit lotos fuiſſe, Volkharti ſententia, qui amatas platanos quoque putat, reiecta. Verumtamne locus, quem in eam rem affert, Plinii, commemorat quidem lotos, ſed ibi de hortis potius tectis domibusque adiacentibus, quam iisdem impoſitis, ſermo eſt. Deinde quis non intelligat, non unius eiusdemque, ſed varii generis arbores et fruteta fuiſſe, vel ſolo *ſylvae* vocabulo admonitus? De his ſylvis loqui putat Rutilium Itin. v. 111. *Quid loquar incluſas inter laquearia ſylvas? Vernula qua* [nam ſic recte dubio procul legitur] *vario carmine ludat* [vel *ludit*] avis. Quod eſſe non poteſt. Nam *inter laquearia* quomodo aliter intelligamus, quam locos quosdam domus, et cellas magnitudine amplas, ornatuque parietum ſplendidas, quae arbuſcula plantasque illatas, virides ſemper florentesque ſervent; idque et propter ſequentia, *Vere tuo nunquam mulceri deſinit*

desinit annus Deliciasque tuas victa tuetur hiems, et propter verbum *inclusas*. Caveae in iis avium quarum, pariendis ovis et excludendis, proles augeretur. Quam poeta *vernulam*, eleganter, hoc est domesticam avem, nominat. Quod Auctor huc trahit Ovidianum illud: *indocili loquax gutture vernat avis*, alienum est. Structura talium tectorum, qualis fuerit, facile licet existimare. Exponitur tamen ex mente Lipsii ad Senec. Ep. CXXII. in fine dissertatiunculae.

De epistola ad amicum *de minutiarum studio* et rixandi libidine grammaticorum quorundam, cui libellus contra se emissus scribendae occasionem dedit, nihil est quod dicamus, quam haec pauca, eam nihil vehementis, nihil irati, nihil importuni, nihil minacis habere, contra sapientiae plurimum, omnia iucunda, iocosa, adsperso acumine et narratiunculis, gratissima varietate delectantibus, et quamvis longam nullo taedio legi.

Pergimus ad Libellum *de Verecundia Virgilii.* Verecundiam poetae ex ipsius vultu, qualis in Musei Capitolini Vol. I. Tab. II. exhibetur, Auctor agnoscit. Sed eandem referunt quoque imagines poetae apud Fulv. Ursinum et Leon. Augustinum, mire consentientes cum eo eius ore, quo offertur in gemma, omnibus antiquitatis notis spectanda, de qua tradit b. Christius in programmate a. 1754. edito, et ob hoc ipsum suspecta non habenda. Nam in ista quidem gemma adolescentulus forma egregius, et quam proxime ad eximium virginis speciosae decorem accedens, spectatur, hedera coronatus, et canentis in morem labellis leniter hiantibus. In iis autem, coma in cicinnos cirrosque lepide composita, atque in tunicis, humero nudato, cultus est. Unde laudatus modo Christius iudicandum monet, artifices veterum manus eleganti acumine sic poetam inter Latinos principem, qui puer forma quoque floruisset, reddere in imagine voluisse, ut species illa anceps inter Musam et poetam,

poetam, divinam ingenii talis vim amplius laudaret. Verecundiae quoque ei Donatus et Servius teſtimonium praebent, ita tamen, ut hanc laudem, libidinis pronioris in pueros crimine tollere videantur. Certe in his, ſicut in ceteris narratiunculis, horum hominum fides ſuſpecta, praeſertim ſi quis cogitet, eorum verba inſuper a deſcriptoribus interpolata, cuius rei non obſcura cernuntur veſtigia. Videnda quae Heynius ad Virgilium nuper diſputavit. Deinde intelligendum eſt, alterum altero non tolli, et bene Ill. Auctor tandem addit: „Verum non licet nobis aliquid „certi de hac re ſtatuere." Iis autem eorum hominum verbis, quibus *ore probus* laudatur, ſuperſtruit diſputationem omnem, in qua docet, ab omni verborum obſcoenitate abſtinuiſſe, et rebus turpioribus exprimendis honeſtiores loquendi formas adhibuiſſe, vitaſſe quoque verba quaeque ſordida. Quae laus ipſius, etſi veriſſima ſit, tamen iſta verba ad eam rem non pertinent, quibus non niſi forma laudatur. Graecorum exempla, quae veteres verecundiae in ſermone ſtudioſos fuiſſe probent, larga manu congeruntur. Purgantur deinde loci quidam Virgiliani a turpitudinis nota, ſed ita, ut Auctor in hac re quodammodo laboraſſe nobis videatur. Veluti in interpretando illo Ecl. II. 2. *Delicias domino.* Iterum III, 7. *Parcius iſta viris tamen obiicienda memento.* In his certe nihil turpe, ſi, quod verum, *viris* cum Auctore Cel. explicetur, *nobis*, vel, quod malimus, quoniam illud nimis languet, *imperterritis, nihil timentibus;* ſed reliqua, *Novimus et qui te, transverſa tuentibus hircis, Et quo ſed faciles Nymphae riſere ſacello,* nondum ſunt perpurgata, non propter faciles, nam nihil vident qui aliter accipiunt, quam *mites, benevolas,* nec cogitant differre *faciles viris*, et *faciles* ſimpliciter, ſed propter cetera. Dicamus paucis. *Et — et* accipiendum videtur pro *cum — tum: qui te,* ellipſin habere verbi alicuius nequitiam indicantis, manente nihilo minus verecundiae laude poetae integra.

Sequuntur Excursus tres, quorum primus pastorum in eclogis Virgilii mores examinat. Hic observatur, in aliis bene expressam simplicitatem huic hominum generi communem; in aliis a moribus pastorum aliena dici, animadvertitur. Interdum enim nimis docte loquuntur Ecl. I, 62. ubi ad indicandam rem, in effectum nunqum venturam, fluviorum, eorumque non vicinorum, sed magno intervallo seiunctorum, mentio fit. Interdum nimis delicate, ut cum aliquis *Ariusia vina* Ecl. V, 71. fundenda promittit. Nos quidem putamus haec ferri posse, cum nonnunquam et rustici rebus urbanorum vel nomine tenus gaudeant, et ista iactantiae saepe caussa commemorentur a pueris maxime, vel adolescentibus, elegantiae laudem prae ceteris appetentibus. In Ecl. II, 11. *Allia serpillumque herbas contundit olentes*, ad sensum messoris et rustici contendit explicari debere *bene*, non *male odoratas*, quod necesse sit, istas suaviter olere messoribus quidem. Nos putamus simpliciter exponendum *fragrantes*, *valde olentes*. Neque vero quod patientiores sunt, et magis adsueti ferendo odori gravi et foetori isti homines, ideo etiam suavem et iucundum sentiunt. Hisce quaestionibus obviam ivisse putamus Heynium, in dissertatione praemissa eclogis, de Carmine Bucolico: ubi politiores data opera ab Virgilio pastores induci docet.

Virgilii quarta ecloga, quae vaticinium de Christo Servatore continere quibusdam olim visa est, occasionem Excursus II. suppeditavit. Indicatur autem qui factum sit, ut profanorum scriptorum quoad verba cum sacris interdum similitudo sit. Caussa nonnulla est in descriptorum christianorum interpolationibus, quarum aliquot specimina referuntur. Sed ista disputatio, ut ipse Auctor fatetur, nullam cum huius eclogae explicatione coniunctionem habet, in qua ab omni corruptione libera omnia et integra Virgilio relinquit. Et huic quaestioni nunc demum satisfactum est ab Heynio.

Excur-

Excurſus III. explicationes et emendationes quasdam eclogarum poetae continet. Ecl. V, 40. pro, *inducite fontibus umbras*, legit *frontibus*, et exponit, e cupreſſo ſerta obvoluite capitibus. Sed nondum nobis perſuadet. Ibid. v. 36. *Candidus inſuetum miratur limen Olympi.* Legendum coniicit *lumen:* ſed videndum an id latinitas ferat, quae potius deſiderat *lucem.* Non magis recte aliquis dixerit, *lumen diei, in lumine urbis vivere.* Aliter apud Ciceronem *lumen curiae* dicitur. Si quid videmus, et aliquid tentandum eſt, legendum arbitramur *culmen Olympi:* nam et *lumen* et *culmen* ſolere confundi, Nic. Heinſius ad Claudianum I. Rapt. Proſ. v. 8. docet; et cum ſequentibus rectius ſic omnia cohaerent:

> *Candidus inſuetum miratur culmen Olympi,*
> *Sub pedibusque videt nubes et ſidera Daphnis.*

BENIAMIN GOTTLIEB LAURENTII BODENI, in Studiorum Univerſitate Wittebergenſi Prof. Publ. Carmen, in triſtem obitum IOANNIS WINCKELMANNI, per inſidias reipublicae litteratae ante diem erepti.

ALEXANDRO ALBANI, EMINENTISSIMO CARDINALI, ſummo eius, dum viveret, Patrono, atque omnibus Artium Fautoribus ſacrum.

Vidi recluſos, triſtis, ohe! manet
Infixa triſti viſio pectori,
Vidi per umbram noctis atrae
Terribiles Erebi hiatus.

Quae monſtra vidi! Talia non avi,
Quum ſtagna lentae traiicerent Stygis,
Non ante viderunt Ulyſſes
Talia Dardanidesque monſtra.

Altis ſedebat ſub tenebris ſtupor,
Late ſuperbis imperiis tenens
Gentes, diu quem Numen ingens
Pars hominum potior colebat.

Veſana coniux, luminibus carens,
Horrenda viſu, (barbariem vocant,)
Haerebat ad ſponſi ſiniſtram,
Brachia nexa cruenta collo.

Concuſſa tandem regna ſua artibus
Auctis dolentes, non ſine murmure
Deliberabant, quid ſalutem
Imperii dubiam iuvaret?

Eheu! tyrannum, cui caligae dabant
Cognomen *), artis perniciem, advocant,
Aptum viris truncare colla,
Ac ſtatuas mutilare ſanctas.

Sicis

*) *Caligula.*

Sicis cruentis et laqueis manus
Et os veneno mortifero duplex
  Armant in artem, et ſic paratum
    Ire iubent ſuperas ad auras.

Parens cruentis imperiis, obit
Suſpecta cultu regna, nefaria
  Nunc morte, tollendis patronis
    Artificum, nociturus arti.

Morbus, miniſtro barbarico datus
Fidus comes, vim ſufficit improbam,
  Si caedis inſtrumenta coeptis,
    Sique doli fuerint minores.

In *Chriſtianum*, Saxoniae Decus,
Hic virus efflat peſtiferum, ulcera
  Per corpus effundens, et ipſam
    Eiiciens animam ſub auras.

Miſcentur aegris compita luctibus,
Artesque plangunt, haud ſecus, ac pia
  Proles ademti patris urnae
    Cum gemitu illacrymatur alto.

 Cernit

Cernit gementes barbarus, ac ſimul
Caros Alumnos Functi, *Hagedornium*
Unaque *Lippertum* Minervae
Eripere e gremio minatur.

At diva natos protegit aegide.
Vivunt: ſed hoſtis teter anhelitus
Unius (horrente arte) viſum,
Alterius vitiabat aures.

Hinc multa tranſit monſtrum hominis loca,
Sternens et ipſos artifices humi,
Sternens *Hogarthum Vanloum*que
Innumeros aliosque ſternens.

At, cur abes, dic, cur abes, Hercules,
Domare praeſens monſtra ferocia?
Dic, cur abes defenſor acer?
Dux malefide novem ſororum!

Teli ſub ictu eſt, qui lapidi tuo
Dignos honores reſtituit, colens
Numen, te ubi nentem (virorum
Opprobrium) reliqui videbant. *)

Per

*) *Intelligitur Herculis Belvederenſis truncus, qui olim, Battesio teſte, credebatur exhibere heroem effoeminatum, colum fuſum-*

Per quem revixit, quum nimium diu
Iners iaceret, tecta situ horrido,
Ars prisca, *Winckelmannus*, ingens
Gloria Teutoniae, est sub ictu.

Cessas tueri vindicem amabilem
Divinitatis? Turpe! Memor suae
Formae celebratae per illum
Sero, memor tamen est Lyaeus *)

Gratus relicto subsidium parat
Armatque thyrso terribili manum
Cellarii, sed tardus iste
Auxiliator adest ruenti. **)

Iacet,

fusumque ducentem inter Omphalae ancillas. Noster autem Winckelmannus suos ei reddebat honores, cognoscens Herculem, exuta mortalitate, euntem in caelum. Vid. Artis Historia, p. 369.

*) *Vid. Artis Hist.* pag. 161.

**) *Constat, in diversorio Tergestano, ubi caedes facta, audito strepitu advolasse cellae praefectum, cuius adventus sicarium quidem, relicta praeda, dedit in fugam, bonum tamen hospitem, gravissimis iam vulneribus adfectum, ex ipsis mortis faucibus amplius eripere non potuit.*

Iacet, iacet vir candidus, artium
Spes una: nil, nil auxilium iuvat,
Sicario se, caede facta,
Proripiente Stygis sub umbras.

Sic dente dentem rodit et aufugit,
Suae saluti dum metuit, lupus,
Nec, quam petebat praedo, praedam
Praeripere ore parat cruento.

Sed vulneratus dentibus, unguibus,
Agnus gemit sub corde, suoque se,
Stillantibus membris, cruore,
Fronte premendo solum, volutat.

Occisor altos pectore presserat
Dolos, amicum se simulans bonum,
Ac per verendum nomen artis
Fallere doctus erat maligne.

Nil suspicatur, quem Charites suo
Candore lactant, fallere nesciae,
Hinc noster, eheu! palliato
Crediderat male cautus hosti.

Pectus

Pectus recludit: quidquid habet, patet,
Hostique fidens, in penetralia
Antiquitatis ducit istum,
Ad Charitum periturus aram.

Ut nauta navi saepe sua perit:
Docto nocebat docta peritia,
Sicaque, fortunae dolosos
Effugiens laqueos, cadebat.

Praesaga fati non revocabilis
Frustra sibi mens praecinuit necem:
Ceu praecinis frustra suprema
Fata tibi, moriture cygne!

Exhalat ergo vulnere spiritum
Vir maximus: sed non sine lacrymis
Ollum osculis Musae legentes
Ecipiunt referuntque ad astra.

Quid corde summo tam lacrymabiles,
Quid voce questus, Euphrosyne! refers?
Ah! filium defles, ut olim
Daulias ales Ityn gemebat.

O diva! luge: ſunt tua funera.
Tu iuſta fac, tu promeritum decus
Infer ſepulchro, tu parenta:
Laudibus eminet ille noſtris.

Quis, o quis undam Tibridis alveo,
Quis ripae arenam, quis Capitolii
Adfundat auguſti nitorem
Marmoribusque palatiisque?

Quis praeco tanti magnificentiam
Mactet viri? Non tale decus terit
Oblivio, non livor atris
Pone ſequens nebulis obumbrat.

Adſis, venuſte ſculpere Socratem
Perite, pulchra nate dea, puer!
Vultumque Winckelmannianum
Marmore candidiore ponas.

Romana fronti ſit gravitas, lepor
Germanus ori, vis oculis potens
Acerrimis, irae ſtupori
Naribus in tumidis minantes.

Attol-

Attollat istas leniter, ut deus
In Vaticano vertice Pythius
Irascitur monstro, neque irae
Dedecorant iuvenem venustum.

Princeps virorum Mercurialium,
ALBANUS, ostro nobilis aureo,
Carum hoc caput dextra tremente
In medio statuet deorum.

Albana, pulchris marmoribus nitens,
Ab hoc novum iam villa decus capit,
Sicut polus, stellis coruscis,
Nobile nomen habet, quod addat.

Tu, quem fefellit spes iterum tuum
Civem fovendi, Teuto, tui memor
Huc tende, civem dum revisis,
Huc oculos animumque tende.

I, quo probi post fata migrant viri,
I, i sub umbras Elysii sacras,
Hic, hic eum mirare mistum
Manibus, ingenio beatis.

Nunc *Phidias*, nunc *Praxiteles*, novum
Hunc advenam, nunc *Cous* et aemulus
Pictor ſalutant itque *Myron*
Itque *Scopas* comes ac *Lyſippus*.

Una poetae doctiloqui manum
Praebent amico ſuaviaque oſcula,
Interpretem tantum leporis
Noſſe ſui, ſibi gratulantes.

Adeſt virorum turba celebrium:
His gaudet hoſpes coetibus additus.
At nos *Vale Salve* precantes
Serta roſasque damus ſepulchro.

NOVA LITTERARIA.

Proſpectus d'un Iournal Militaire, qui ſera établi à Francfort ſur le Mein par une Societé d'Officiers.

Inter Commentarios diurnos, qui noſtro Saeculo ſuper omni fere litterarum genere tam frequentes comparuerunt, deſideravimus huc usque commentationes ſuper re militari; id quod eo magis mirandum videtur, cum ars bellica tantum habeat neceſſitatis, gravitatis, et difficultatis, quantum vix ulla alia. Quare cum indicem eiusmodi commentationum Francofurti edendarum conſpiceremus, communi-

municare eius argumentum cum lectoribus nostris in animum statim induximus. Indicis auctores, expositis rationibus, quibus maxime motos ad scribendum animum convertisse se aiunt, breviter indicant capita dissertationum, quas operi isti suo quoque tempore destinarunt. Quarum antequam rationem ob oculos lectoribus nostris ponamus, lubet verbis auctorum ipsis ostendere, quam egregie sperent de suscepti laboris utilitate: „Que sait-on, inquiunt, si „à force de le (art de la guerre) perfectionner, et le reduire „à la portée de tant de monde, on ne parviendra pas à le rendre inutile ou de peu d'effet; comme deux corps égaux „mûs par des forces égales détruisent réciproquement leurs „forces en se rencontrant.“ Quam spem licet acutissime excogitatam, sensibusque humanis mirifice abblandientem, dolemus non alio fundamento, nisi similitudine duorum corporum aequalium, niti, aequali vi ad se tendentium. Videntur enim in accommodanda ista similitudine, auctores, cum pari arte confudisse pares vires, nisi persuaderi sibi quis velit, scribendo atque docendo effici posse, ut diversarum provinciarum vel gentium belligerantium vires reddantur aequales. Sed levidensia haec sunt, nec videtur ratio ista nisi ingenii ostendendi causa ab auctoribus addita esse, cum firmioribus iam et evidentioribus consilium scribendi nobis, et, ut credibile est, orbi litterato satis probassent. Rerum ab auctoribus operis pertractandarum capita haec sunt. Agetur 1) de ratione virium bellicarum cuiusvis provinciae aut gentis, quales quantaeque eae revera sint; de exercitus Europaei cuiusvis comparatione, stipendio, et singulari conditione. 2) De mutationibus et vicissitudinibus tempestivis, quae referuntur ad cuiuslibet exercitus partim comparationem ipsam, partim disciplinam, arma, vestitum, vires, etc. 3) De honoribus militiae insignioribus, et de iis, quibus quoque tempore conferuntur; de obitu, vel missione nobiliorum belli ducum et praefectorum, eorum praecipue, qui famam sibi rei militaris et nomen compararunt. 4) Recensebuntur quae

 utiliter

utiliter, vel ingeniose tamen, inventa fuerint, ad res belli terra marique gerendas pertinentia. 5) Describentur accurate castella, quae nota sunt, munitissima, antiquarumque gentium pugnae maxime memorabiles, addita aciei cuiusque delineatione. 6) Tradetur brevis historia Tacticae antiquorum, h. e. rationis, qua usi fuerunt in operibus machinisque bellicis struendis. 7) Instituetur recensio librorum praestantiorum et utiliorum, super re militari hactenus in lucem editorum, adiunctis in singulos eorum animadversionibus criticis. 8) Excerpentur ex eorumdem librorum optimo quoque praecipua, quae una cum iudiciis et adnotationibus criticis passim inserentur Commentariis; quibus excerptis adiicientur praeterea Chartae topographicae, aliaeque adumbrationes, in usum belligerantium confectae atque publicatae. 9) Neque deerit locus rebus memorabilibus, quae aguntur coram iudicio militari; enarrabuntur v. c. constitutiones, decisiones, decreta militaria, una cum expositione accurata caussarum singularum. 10) Differetur breviter de praecipuis artis bellicae momentis, de iis potissimum, quae pertinent ad scientiam usu et experientia adquisitam. 11) Postremo instituentur et narrationes historicae atque copiosae, de locorum campestrium diversitate, de variis movendi exercitus modis, de instruenda acie, et quae singula ad expeditionem bellicam necessaria sunt.

Haec est fere summa rerum in Commentariis his militaribus pertractandarum; quamquam nec denegabitur locus aliis, quae vel, ut saepenumero fieri solet, inter scribendum ultro se obtulerint, vel ab aliis rei militaris peritis bene et distincte scripta inserenda operi ad auctores perlata fuerint. Hi, si qui fuerint, ut sciant, quibus potissimum in rebus ingenium exercendum sit, auctores, circa quae rerum argumenta labor eorum singulis Anni mensibus versabitur, indicarunt. Destinarunt vero *1. Ianuario:* rationes, quibus confirmetur, non esse artem bellicam tenebris obtectam scientiam.

tiam. *2. Febr.* Posse scientiam militarem disci regulis solis, uti fecerunt v. c. Lucullus, Mauritius Arausionensis. *3. Mart.* Etiam usu tantum et experientia, prout didicerunt eam Mithridates, Henricus IV, et innumeri alii tum antiquorum, tum recentiorum. *4. April.* Nec non regulis et usu coniunctis, quod probatur exemplis Montecuculi, Eugenii, Principum Brunsuicensium, Paoli etc. *5. Mai.* Pronuntiare, utra harum disciplinarum, si necessitas eligendi urgeat, sit praeferenda. *6. Iun.* Utrum ludi militares, quales nunc sunt in diversis provinciis, possint haberi pro seminariis ducum belli idoneorum. *7. Iul.* Utrum officia diurna, sicut apud Europaeas gentes usu veniunt, efficiant bonum militem. *8. August.* Constituere, quae sit optima militis educatio. *9. Septembr.* Indicare in universum ea, quae addiscendae arti bellicae adferant aliquid subsidii: et *10. Oct.* quaenam ex his subsidium proximum habeant et praesentissimum. *11. Novemb.* Definire ad veritatem, et demonstrare secundum leges dialecticas, in quo cernatur proprie ars militaris. *12. Decembr.* Quod optimum sit eiusdem artis systema?

Iam si qui sint, qui super horum argumentorum aliquo commentari velint, isti sciant, commentationem quamque non debere prolixiorem esse XVI. paginis octonis impressis, debere scriptam esse francogallice, atque redditam opus adornantibus uno mense prius, quam typis exscribi eam cupiant. Opus hoc, quum singulis hebdomadibus binae schedae sive XXXII. paginae octonae prelo subiicientur, facile intelligitur quantos flagitet sumtus; quare et visum est auctoribus subscriptionis viam inire, ita, ut professi nomen in quacunque cursus publici statione, vel etiam, si hoc magis placet, apud Bibliopolas, praenumerato in ternos menses IV. florenorum pretio, opus per eadem temporis intervalla, suae quisque subscriptionis loco teneant. Subscriptionis tamen lex ultra mensem Aprilem valitura non est. Denique, si quis ad auctores commentariorum ipsos conver-

tere

tere ſe malit, neque hoc incommodum erit, modo uti velit inſcriptione libellorum ſequenti: *à Meſſ. les Directeurs du Iournal Militaire à Francfort ſur le Mein.*

Haec ſunt fere, quae ſcire in univerſum de Commentariis iſtis militaribus Lectores noſtros voluimus; neque defuturos arbitramur, qui opera et benevolentia laborem tam utiliter ſuſceptum adiuvent atque promoveant, idque eo magis, quod etiam noſtro tempore, cum omnis generis litterae et artes nacti ſint auctores ſuos idoneos, ars ſola belli derelicta fere iaceat et inculta.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Decembris Anno MDCCLXVIII.

HEXAPLORUM ORIGENIS QUAE SUPERSUNT, auctiora et emendatiora, quam a Flaminio Nobilio, Ioanne Drusio, et tandem a Bernardo de Montfaucon concinnata fuerant, edidit, notisque illustravit, CAROLUS FRIDERICUS BAHRDT, S. S. Theol. Baccalaureus, et Antiquitatum Sacr. Prof. Publ. Ordinarius Erford. PARS I.

Lipsiae et Lubec. apud Christian. Gottfr. Donatium, 1769. pagg. 671. in 8.

Pergratum fecit hoc opere doctissimus *Bahrdtius* iis omnibus, quorum interest, accuratiorem sibi litterarum divinarum cognitionem comparare. Etenim optimorum Scripturae sacrae interpretum sententia est haec, in indagando reperiendoque librorum divinorum sensu, nihil fere melius feliciusque adhiberi posse, quam Hexaplorum Origenianorum reliquias. Iam, quum Montefalconii editio in paucorum manibus versetur, laudabilem sane suscepit operam Bahrdtius, reliquiis istis auctius emendatiusque edendis. In recensenda vero eius opera nos ita versabimur, ut primum commemorando praefationis argumento, cum omne, quod

 in

in ea proponitur, Editoris consilium, tum quae ibi ad Hexaplorum indolem diligentius cognoscendam monita sunt, repetantur: deinde de notis et observationibus, quae subinde Montefalconii prolegomenis aspersae sunt, videamus: denique ipsa, quae primo hoc Volumine exhibentur, Hexaplorum fragmenta contemplemur.

Ac primum in praefatione monet Bahrdtius, nihil magis ipsi in edendo hoc opere curae fuisse, quam ut emtorum sumtibus parceretur. Cui consilio ut fieret satis, primum e Montefalconii editione verba Hebraica litteris Graecis adscripta plurima eiecit, quum ipsi haec res parum utilis, et plane vaga atque incerta videretur. Sunt autem qui his reliquiis non parum tribuant, sibique eas ereptas esse non lubenter patiantur. Nam etsi viro doctissimo concedere coacti sunt, in diversis regionibus monente Hieronymo diversum pronunciandi morem obtinuisse; quid impedit tamen, inquiunt, quo minus modum, quo Origenes verba Hebraica pronunciaverit, cognoscamus. Iam porro eodem consilio versionem latinam omisit, cui Montefalconius singularem columnam adsignaverat. Non solum enim hanc versionem, partim propter eorum indolem, qui ad Hexaplorum lectionem accedant, partim propter Lexica, quae ad calcem operis inveniantur, supervacaneam esse dicit: sed et saepissime falsam, interdum ineptam, raro satis accuratam. Eandem ob causam habendum esse duxit delectum in notis. Nam videmus eum omisisse 1) eas, quae pertinent ad sensum vocabulorum; has vero reddet in lexicis: 2) eas, quae ipsi videbantur mera, et saepe frigida satis scholia, a Montefalconio ideo excerpta, quia tum erant, ut dici solet, anecdota; 3) eas, quae simpliciter lectionem textus repetunt, nomenque codicis, cui debebatur lectio, adscriptum proferunt. At si quis, ut fit, cupidus sit scire, cuius haec vel illa lectio codicis sit, quid tum? Tum nemini interdictum est, respondet Editor, ad editionem maiorem recurrere. Solum igitur

tur textum, id est, Graeca veterum interpretum fragmenta exscripsit, emendavit, auxit, notisque paucioribus illustravit, quibus se nihil aliud, quam ipsam lectionis crisin, lectorem docere voluisse profitetur. — Montefalconii autem notas omnino suas fecit, et cum suis permiscuit. Non tamen ingratum multis lectoribus foret, si doctissimo Editori placuisset notas suas, signo quodam, quoad potuisset fieri, distinguere, ut, si maioris editionis non copia sit, quae eius diligentia aucta atque emendata fuerint, lectores intelligant. Iam vero, quam Editor in augendis veterum interpretum fragmentis rationem secutus sit, demonstremus. Primum scilicet totam appendicem editionis Montefalconianae, in qua lectiones Codicis Coisliniani exhibentur, ad sua loca revocavit. Atque id valde placet, quoniam in editione Montefalconii incommodum est lectoribus, lectiones non coniunctim legere. Deinde particulam codicis, qui in bibliotheca nostra Paullina asservatur, integram exscripsit; et quicquid ipsi ad Hexapla pertinere videretur, in textum recepit. Huius codicis fragmentum, quantum supererat, Celeberrimus Fischerus edidit, cuius ea in re diligentiam nuper laudavimus. Ipsius porro codicis, totiusque, in quo continetur, voluminis formam, diligenter in praefatione descripsit. Exsculpi etiam curavit specimen scripturae, qua laudatus codex exaratus est, ut, cuius Saeculi terminis scripturae genus adstringendum sit, lectores ipsi iudicarent. Cupiebamus tamen ipsam viri doctissimi hac in re sententiam audire, quum nobis persuasum haberemus, eum, quae est illius talium rerum scientia, certo accurateque aetatem codicis definire potuisse. Nam, monente S. R. Ernesti, (in Archaeologia litteraria pag. 39.) in tali iudicio non sola scripturae forma niti oportet, sed in ipsis codicibus, in calce, in marginibus quaerere, si quid sit, quod ad aetatis indicium valere possit. De textu codicis, Editoris sententia est haec, eum mere Hexaplarem esse; quod, quam verum sit, perspicuis argumentis ostenditur. Hinc signorum quorundam in codice passim

 appa-

apparentium, vim explicat. Inde Marginalia, ut vulgo vocant, describit, aliaque partim Lectionem, partim verborum sensum, partim rem alienam spectare, alia vero veterum interpretum fragmenta referre, monet. Quibus fragmentis ita usus est, ut primum omnia, quae ad marginem scripta legebantur, cum interpretum nominibus exscriberet, et, si nondum a Montefalconio notata essent, in ipsum textum editionis Montefalc. inferret: ibi vero, ubi eadem lectio in illa iam editione prolata fuisset, in notis significaret, eandem haberi in Codice Lipsiensi Paullino. Saepe porro eas quoque lectiones, quae in editione Montefalc: interpretis nomine carent, veri auctoris nomine ornavit. Nonnunquam etiam Lectiones male collocatas suo loco restituit. In proferendis autem Lectionibus, quae in codice Lipf. Paull. interpretis nomine carent, solam Analogiam secutum se esse dicit. Nempe, eiusmodi Lectiones cum nota Ἄλλος in Hexapla recepit, etsi videbat, eas saepe varias esse scripturas in diversis editionibus τῶν O. iacentes. Qua occasione diligenter disserit de vi notarum Ἄλλος et O. Ἄλλως, quae in editione Montefalc. frequentissime occurrunt. Coniectura quoque intellexisse videtur, Montefalconium operis sui basin editionem Romanam constituisse. Quibus addit et hoc, se, cum Blanchini vindicias perlustraret, varias e Codicibus ibi laudatis Lectiones collegisse, easque in hac editione passim notasse. Hanc vero partem futuro anno sequetur altera. Et, si viris doctis labores suos non displicuisse intellexerit, sperare nos etiam iubet Lexica, ad usum huius operis necessaria, alterum Graecum, Hebraicum alterum. Non denique silentio praetereundum est, doctissimum Bahrdtium ab Houbigantio certiorem nuper fuisse factum, de editione Hexaplorum Montefalconiana Romae imprimi coepta. At haec editio splendore suo plerorumque facultates superabit; novarum autem lectionum parum continebit, quum iidem codices adhibeantur quibus usus est Montefalconius. Et si forte prolatura est novas lectiones, ac notas ad intelli-

intelligendam Hexaplorum indolem idoneas, Bahrdtii cura versabitur in eo, ut eae lectiones ac notae exscribantur, imprimantur, huiusque suae editionis emtoribus gratis tradantur.

Progrediamur ad notas et observationes, prolegomenis Montefalconii subinde adspersas. Atque earum ratio est haec, ut vel Montefalconii sententia uberius explicetur, vel non satis accurate dicta corrigantur, vel denique aliorum virorum sententiae, e. g. Kennicoti, Fischeri, commemorentur. Et omnino has notas lectori neque iniucundas, neque inutiles putamus fore. En specimina quaedam. Capite I. proleg. §. 5. brevi nota emendatur Montefalconius, qui Origenem post Aquilae versionem ideo Symmachianam locasse dixerat, quia Symmachus propius ad veritatem Hebraicam quam LXX. et Theodotion accederet; recteque puritas et elegantia Symmachi laudatur. Cap. I, 7. ad eum Montefalconii locum, quo de explicatis in codice Coisliniano nominibus propriis agitur, notat Bahrdtius, in Codice Lipsiensi quoque tales notulas saepissime deprehendi, earumque, in reperiendis vocum paullo rariorum notionibus, usum non contemnendum esse, recte monet. Cap. IV, 1. ubi nimia versionis Alexandrinae laus est, monentur haec: „miror doctissimum et acutissimi iudicii hominem talia scribere potuisse.“ Cap. IV, 5. copiosa additur Kennicoti disputatio, in qua multa traduntur accuratiori Hexaplorum cognitioni inservientia. Cap. V, 2. in nota asseritur, Aquilae quidem versionem aures offendere barbarie, magis eam tamen animum delectare, quo aptior sit ad eruendas vocum Hebraicarum notiones. Quem usum ab omnibus omnino versionibus Graecis V. T. repetendum esse, luculenter, adscriptis Fischeri nostri eam in rem verbis, demonstratur. Cap. VIII, 6. cupidae Montefalconii disputatiunculae de Vulgata, alia additur, eaque verior accuratiorque. In describenda versione Itala laudatur celebris ille, quo Italae mentionem fieri putant, Augustini locus. At nos ea in re non omni

 cer-

certitudine hoc loco uti ſuſtineamus, reddita nobis per Bentleium auctoritate illius ſuſpecta, qui pro *Itala* legi cenſet *illa*, argumentis quidem non prorſus contemnendis. — Quae Montefalconius circa veteres ſcripturae interpretationes exhibet anecdota, eorum tria priora ad ſuum locum, nempe ad Pſalmos, relegavit Bahrdtius, quartum vero, quod eſt opuſculum Epiphanii de LXX. interpretibus, et *iis qui perperam interpretati ſunt*, poſt prolegomena collocavit. Tum ſequuntur varia veterum de interpretibus antiquis teſtimonia.

Reſtat ut de ipſis Hexaplorum fragmentis aliquid moneamus, allatisque quibusdam exemplis, Bahrdtii diligentiam conſpiciamus. Exhibentur vero priori hac parte Pentateuchus, Ioſua, liber Iudicum, Ruth, libri Samuelis, Regum, et Paralipomenon. Ac in Geneſi quidem doctisſimus Editor notas ſe neglexiſſe fatetur. Sunt tamen et in hoc Moſis libro quaedam ab eo praeſtita, quae non diſplicuerunt. Sic placet quod Cap. XXVII, 1. lectionem Aquilae, ἠμαυρώθησαν, in textu poſuit, de cuius lectionis veritate Montefalconius non adeo certus erat. Nam haud dubie, ex ἠμαυρώθησαν, errore et negligentia librarii, in Codice Coislin. ἀλμυρώθησαν exſtitit. Saepius vero inveniuntur emendationes et notulae Editoris in Exodo, reliquisque Moſis libris, praeſertim a Cap. XXXII. Exod. usque ad Deuter. I. ubi diligenter uſus eſt fragmentis interpretum in codice Paull. exhibitis. Exodi I, 14. nos pro ἐντρυφήματι reſcribere auſimus ἐν τρυφήματι. Neque enim perſuadere nobis poſſumus, ab Aquila in vertendo verbo בפרך particulam ב neglectam fuiſſe. — Exodi XXXV, 21. monet, Codicem L. P. in textu τῶν O. ἀφαίρεμα non habere, quod poſt αὐτῶν Baſil. et Rom. proferunt. Quare aliunde irrepſiſſe dicit, quum neque in Hebraeo ſit, neque ſenſum habeat, et forte e tali codice qualis eſt C. L. P. ortum eſſe hoc vitium. Nam hunc poſtea ad σφραγίδας in margine notare ἀφαίρεμα, quod neque iſtuc pertineat. Itaque forte cum in vetuſtis Codd. idem ad

σφρα-

σφραγῖδας notaretur, alios huc transtuliſſe, imperitiam imperitia compenſantes. Maximam porro fragmentorum copiam codex L. P. in Levitico ſuppeditavit, quae tamen, obſervante doctiſſimo Editore, a Codicis Coisliniani lectionibus parum diſcrepant. Atque omnino non pauca ſunt, quae in Levitico ingenio diligentiaeque Bahrdtii debemus. Nos quaedam rei exempla dabimus. Levit. VII, 13. de lectione εἰρηνικὸν αὐτῦ ſic ſtatuit Montefalconius: *referenda ad extremam verſiculi vocem* שלמיו. Et fatetur Editor τὸ εἰρηνικὸν hic non bene quadrare. Sed cum Codex L. P. et Coisl. id huc collocent, cumque ad שלמיו in eodem Codice L. P. denuo legatur in margine εἰρηνικῶν: dubitat, an ſit ea lectio omnino abiicienda, et pro vitio ſcribae, male collocantis, habenda. Levit. IX, 2. delevit ea, quae Montefalconius habebebat ad verba לחטאת ואיל tanquam manifeſte vitioſa. Locum Aquilae et Symmachi Levit. XVI, 8. non infeliciter ſane reſtituit. Primum nixus auctoritate Codicis L. P. qui ſic: Κλῆρον ἕνα εἰς κύριον, καὶ κλῆρον ἕνα εἰς τράγον ἀπερχόμενον. Α. εἰς κεκρατκιωμένον. Σ. εἰς ἀπερχόμενον, ubi pro Σ altero legendum eſſe putat καὶ, quum Symmachi verſio iam allata fuerit, et pro compendio ſcribendi τῦ καὶ, facile imperitus librarius C. vel Σ ſcribere potuerit. Alterum argumentum, quo in reſtituendo hoc loco nititur, petitum eſt ex Baſilienſi, qui ſic: 'Α. κλῆρος εἷς κεκρατημένος, καὶ εἷς ἀπερχόμενος. Iam e codice unciali, qui fere omnes ſine accentibus ſcripti fuerint, pro εἰς imperite εἷς, et ἀπερχόμενος pro ἀπερχόμενον, deſcribi potuiſſe exiſtimat. Aſſentiri etiam huic ſententiae dicit ipſum textum. Nam לעזאזל Aquilam ſuo more reddere debuiſſe docet tanquam compoſitum ex אזל *abiit* et עז *robur*. Totus itaque locus ita ſe habet: Α — καὶ κλῆρον ἕνα εἰς κεκραταιωμένον καὶ εἰς ἀπερχόμενον. Σ. κλῆρον ἕνα εἰς κύριον, καὶ κλῆρον ἕνα εἰς τράγον ἀπερχόμενον. Levit. XVIII, 17. in nota Bahrdtius haec habet: Ego Ζέμμα Θ. tribuerem. Et recte quidem: nam eiusmodi verba Hebraica in Symmacho ferri non poſſunt; Theodotionem

nem vero quaedam appellativa ex Hebraico Graecis litteris retinere constat. Quare nos hoc ζίμμα in ipso fragmentorum textu Theodotioni tribuissemus, Symmacho autem μύσος, quum ea quoque in re codex Coislin. faveat. Levit. XVIII, 29. coniectura profertur, quam ad indolem lectionum codicis Paullini Lips. accuratius perspiciendam facere posse putamus. Scilicet in textu posuit lectiones ita: Α. ἐξήρασε. Σ. ἐξήμεσεν. Θ. ἀνέβαλεν, licet Codex Coisl. et L. P. habeant sic: Α. ἀπέβαλεν. Σ. ἐξήρασεν. Θ. ἐξήμεσεν. Existimat igitur doctiss. Editor, Codicem L. P. a Codice descriptum esse, cuius in margine, in commemorandis trium interpretum lectionibus, hic plerumque ordo cerneretur: Θ. Α. Σ. Iam fieri potuisse, ut alius, qui forte in istum Codicem incideret, et, conspectis h. l. Θ. Α. Σ. interpretationibus vitium suspicatus, corrigeret, atque Α. Σ. Θ. praefigeret. Vehementer vero haec coniectura arridet, qua cum erroris origo, tum eius medela facile perspici potest. Non minor diligentia Bahrdtii in Numeris apparet. Num. II, 17. Codex L. P. habet: Ο. κατὰ τάγμα, in margine καθ' ἡγεμονίαν. Clare igitur ex hoc intelligi posse dicit, C. L. referre Hexaplarem editionem τῶν Ο. in quam h. l. Symmachi versio illata fuisset. Num. XXI, 17. in nota, varia Codicis L. P. scholia profert, quibus nomina propria explicantur. Ac vidimus eum saepius eiusmodi scholia protulisse, quod lectori non ingratum fore putamus. Quod Num. XXXIII, 44. Codex L. P. τοῖς ὑψίστοις Symmacho tribuit, ei recte in textu nota ΑΛΛ. praefigitur; nam Symmachus בעיי vertit ἐν βουνοῖς, quod est ipsius nomina propria Graece vertendi studium. In Deuteronom. Codex L. P. admodum pauca fragmenta dedit, desinit enim in versu 13. capitis I. Eo copiosiora veterum interpretum fragmenta e Codice Coislin. apparent, quibus scite usus est Bahrdtius. Nos tamen Deut. XXII, 9. Codicis Coislin. auctoritate nixi, lectiones: Α. ἀνομοιογενὲς, Σ. εἱργμόν permutare ausimus; haec enim lectio nimis est ad etymologiam verbi כלא, illa libere et pro contextu.

Iosuae

Iosuae Cap. I, 15. ad lectionem: Ἀλλ. Μωυσῆς ὁ δῦλος κυρίυ, quae Symmachi forte esse putatur, speciosa haec proponitur coniectura: Scilicet Masius et Grabe istam lectionem cum Asterisco habent; sed Coisl. Ο. Α. praefigit, quod Editori suspectum est adeo, ut suspicetur, in hoc forte libro scribam imperitiorem nota οι Α usum esse, non eo sensu quo reliqui interpretes, sed ut alii, quos viderat, Codices indicarentur. Coniectura sane non spernenda, et ad intelligendam notam οι Α, quam Codex Coisl. in hoc libro frequentissime habet, profutura. Ceterum iis, quae ad Iosuam Masius et Grabius protulerunt, bene usus est. Quam Codex Coisl. Iudic. XVIII, 7. in margine lectionem habet: Α. καὶ ὐκ ἐνῆν καταισχύνων ὐδὲ διατρέπων, ea Montefalconio corrupta videbatur. Sed recte dubitat Editor, quin Aquila in Hebraeo aliter legerit, cum hic omnes veteres interpretes diversa legerint. — 1 Sam. V, 6. (al. 1 Reg.) habent LXX. alia et plura quam Hebraeus, quare versum in LXX. confusum iacere putat Montefalconius. Sed recte provocat Noster ad Houbigantium, quem ad h. l. meliora docere dicit. 1 Sam. XVII, 12. laudat sententiam Kennicoti, qui a versu 12. usque ad 32. huius capitis, omnia, quae sunt in Hebraeo, esse expungenda, tanquam ab otiosa manu interpolata, docte ostendit. 1 Sam. XXIII, 13. ad verbum ἱριμέοντο (Montefalc. habet ἱρεμέοντο) recte monetur. hanc lectionem haud dubie esse vitiatam, quod et iam Montefalc. senserat. Nos ἱρέμβοντο rescriberemus, edocti ita a Valkenario ad Eurip. Phoeniss. pag. 147. — Neque etiam infelix in altero Samuel. libro, et in libris Regum, delectus notarum habitus est. In libris Paralipomenon admodum pauca Hexaplorum fragmenta, adeoque et paucae notae apparent. Quare in proleg. Cap. IX. his verbis: *In libris Paralipomenon non pauca Hexaplorum fragmenta exhibemus*, vitio typothetae, τὸ *non* irrepsisse monendum est. Vehementer optamus, ut inter litterarum divinarum studiosos multi sint, qui Hexaplorum fragmenta in usum convertant suum, dempta nunc, quae a

 rarita-

raritate editionis Montefalconianae desumitur, excusatione. Plura de Bahrdtii opera monere et nimis longum foret, et a consilio nostro alienum, qui non, nisi eius in hoc opere edendo rationem, monstrare voluimus. Ceterum illum saepius hoc opere in coniiciendo ingenii elegantiam, in emendando iudicii acumen, omninoque non vulgarem litterarum Graecarum Hebraicarumque notitiam demonstrasse, non possumus non profiteri.

ACTA LITTERARIA. SCRIPSIT CHRISTIANUS ADOLFUS KLOTZIUS. — *Librum si malus est nequeo laudare.* Iuven.

Altenburgi, VOL. I. 1764. VOL. II. 1765. VOL. III. 1766. VOL. IV. 1767. in 8.

Librum hunc omnibus, quibus litterae in honore sunt, qui facultatem in iis aliquid videndi vel habent, vel ad eam adspirant, qui liberalem ingenii cultum amant, cognitu lectuque iucundissimum utilissimumque, non dubitamus praedicare, eandemque sententiam plerisque, a quibus eum iam cupide expetitum et perlectum arbitramur, nobiscum communem esse credimus. Sed qua via Auctor ad huius laudis celebritatem contenderit, qua arte fructum eius tulerit, iuvat exponenda totius operis ratione planum facere. Constat quatuor voluminibus, quorum singula totidem in partes divisa sunt. In praefatione demonstrat Auctor caussam, qua ad scribenda haec Acta sit impulsus, quam ponit in precibus amicorum quorumdam, qui narrationem et iudicium de novis libris ab ipso postulaverint, quibus, sublata de eadem re saepius scribendi necessitate, non commodius satisfacere potuerit. Postea exponit consilium, quo sit in scribendo usurus. Denuntiat, sub censuram se vocaturum libros qui ad humanitatem pertineant, quibus adnumerat, in quibus

quibus de liberalium artium elegantia, vel excellentium artificum ingeniis operibusve disputetur, vel antiquorum temporum memoria, cum rebus gestis enarratis, tum antiquis ritibus explicatis, et monumentis priscis expositis, renovetur, vel Critices specimina dentur, vel fata litterarum et Iuris Romani vicissitudines enarrentur, vel popularis quaedam et utilis philosophandi ratio, a barbarie seiuncta, et ingenuarum artium studiis comta ornataque appareat. Igitur, sive antiqua Latina et Graeca, sive recentioribus linguis, Francica, Anglica, Italica, Germanica, scripti sint ad genus hoc pertinentes libri, nullo discrimine recensentur. Atque id ea libertate fit, quae simpliciter et ingenue, nullo ad auctorum vel nobilitatem, vel obscuritatem respectu, ipsa de re iudicet, remota acerbitate omni et rusticitate, quam indignam eruditis, tamen consuetam queritur, non sine amoeni ingenii iocis et lepore. Alienas censuras, servata sibi vel addendi, vel detrahendi quae placuerit, libertate, inserendas, tres vel quatuor, adiecta litterarum nota insignitas, reperire meminimus. Pro amplitudine vel tenuitate librorum, recensiones et ipsae modo prolixiores, modo breviores inveniuntur, servato in maioris maxime momenti libris hoc semper more, ut, quae singulis sectionibus capitibusque contineantur, enarratis, totius libri facies menti contemplanda reddatur. Nec Academici libelli omittuntur: eorum denique, quos ipse Auctor emisit, breviter a se delineatus conspectus exhibetur. Fieri non potest, ut ex singulis Voluminibus Specimina descriptionum demus; nam et optio foret difficilis, et res nimis diu nos teneret: ipsius potius libri lectionem suademus, ad quam Klotzianorum scriptorum ingenium, quis est, quem non sponte invitet? Iuvat tamen, quae ipsius in hac litteraria republica sensum testentur, aliorumque acuant, ea proferre, et ad capita quaedam eius iudicia revocare.

Igitur in Antiquarii vel Historici argumenti libris prodit sagacitatem, in utilibus et necessariis ab inutilibus et su-

perfluis separandis: in quo genere peccatum esse a Paciaudio in Commentariis ad monumenta Peloponnesia, queritur. Diligentiam in moribus imperatorum pingendis, quo nomine Hausenium laudat, cuius quoque libertatem in detegendis Clericorum sceleribus sibi probari ostendit. Pariter characterum caussa apte interpositarum laudat Schroekium in vitis Clar. viror. et Mablium in Historia Graeciae, ad quem ipse sententiam dicit de legibus Lycurgi, et institutis Spartanorum, quae sibi minime placere scribit. In Poetis notat, utrum impetu pectoris fervoreque mentis concitati ad versus scribendos agantur, an langueant, et exscriptorum partes, quod Griffetum fecisse, furtis eius manifestatis docet, teneant, an obscuritate et latini sermonis inscitia laborent. Languoris vitium, recte observat, fere semper inhaerere carminibus alicui necessitati tributis. In Chronodistichis, et ad nomina allusionibus extundendis, multorum prava sedulitas exclamare cogit virum honoris patriae studiosissimum: „O Germania, Germania, quando tandem ineptire desines, „exterisque benignam cavillandi et iocandi materiem dare? „quando abiicies amorem ornamentorum puerilium, quae „non, nisi imperitis nitent, aliis vix enarrabilem foeditatem „habent? Nullus principum moritur, nulla res paullo me„morabilis accidit, ecce! in actis diurnis miserorum homi„num ineptiae apparent, qui expungendis litteris, collocan„disque, magnum aliquid sibi egisse videntur, si viri nomen „aut numerum anni inde elicuerint. Quid vero sapientio„res? rident, aut ingemiscunt, exteri cachinnos tollunt, et si„bilis nostrum acumen puniunt." Vertendi veterum scriptorum libros fervens praesentis saeculi studium, exprimit ei querelas de irrito plerorumque in hoc genere conatu, quorum alii nimis rusticos, qualis nuper inter nos prodiit Demosthenes; alii nimis elegantes et Gallicis nugis ineptientes suos Auctores reddunt, sicut Homerum gallice vertendo Bitaubeus; alii parum fidi, sua potius verba obtrudunt, quam aliena referunt. In quo peccasse demonstrat Formeium in

Aelia-

Aeliani Variorum verſione Gallica, d'Argenſium tam in Ocello Lucano, quam Iuliani contra Chriſtianos ex Cyrilli defenſione collecto libro, gallice vertendo, in quo ſimul neglegentiam, et notiſſimarum dicendi formarum, veluti νὴ Δία, et πρὸς τὸν δημιουργόν, ignorantiam notat. Perſius gallice redditus, eiusdem reprehenſionis ſocietatem ſubit. In Criticis probat humanitatem, lenitatem in convincendis aliorum erroribus, proruptam vero audaciam corrigendi, coniecturas propere factas, aut temere in textum receptas, aſpernatur; cuius criminis reos ſe feciſſe dicit Heathium, editis in tres Tragicos notis ſive Lectionibus, et Toupium in Emendationib. in Suidam, editoque Theocrito Reiskium. Iubet etiam attendi, utrum ingenioſe magis ambitioſeque defenſae, an neceſſario factae veraeque ſint emendationes: quorum illud quidam largitur, hoc negat in iis, quae Ier. Marklandus, cui modeſtiae humanitatisque laudem edito Euripidis, quod Supplices inſcribitur, Dramate, concedit, (nam huius eſſe editionem, et ei ſubiectas veterum aliquot Auctorum Explicationes, recte eum conieciſſe, ex iis quae Valkenarius nuper ad Euripidis Hippolytum praefatus eſt, apparet,) in locis Horatianis tentavit, quarum emendationum ipſi plurimas eripit. Quod nobis non invitis fecit. Qualis enim illa, inter eas, quas vir Illuſtris tantum commemorat nec revincit, Od. IV, 10, 2. *Inſperata tuae cum veniet* ruga *ſuperbiae?* *pluma*, ut nunc legitur, multo venuſtius, elegantius. Quidni enim pluma, non tantum mento, ſed et reliquo corpori modo ſubnaſcentem pilum denotet? Et nihil in hoc loco, vel nimium vidit acutiſſimus Bentleius. Rurſus qui Criticam omnino negligunt, in locis deſperatis nihil tentant, de lectionibus earumque veritate nihil iudicii ſui interponunt, eos parum Auctoribus edendis prodeſſe monet. Quo nomine recte reprehendit Millerum, edita Plinii Hiſtoria Naturali, ubi iuvat legere quae a Plinii editore poſtulet. „Qui utilem, ſcribit, praeſtantiſſimi operis editionem tradere velit, „primum operam dabit, ut verba ſcriptoris, quantum eius

„fieri possit emendatissima exhibeat, non Criticorum conie-„cturis corruptus, sed bonorum librorum auctoritate usus, „atque in libello ad calcem operis reiecto, rationes lectionum „cum receptarum, tum recipiendarum, reddat, breviterque, „quid de veritate aut verisimilitudine cuiusque iudicandum „sit, moneat. Ipsis vero Plinii verbis eas subiiciet observa-„tiones, in quibus non eruditionis speciem captet, non mul-„torum librorum lectionem iactet, sed solam spectet lectorum „utilitatem, et popularem interpretationem cuivis recondi-„tae doctrinae praeferat. Inde primum explicabit difficilio-„ra Scriptoris loca breviter, et sine ostentatione: tum paucis „exponet, quae aut ex historia, aut ex aliorum scriptorum „libris illustranda sunt: ubi alios veteres scriptores a Plinio „dissentire animadverterit, rem et loca notabit: denique id „quod caput est, sententias Plinii ex libris recentiorum, qui „aut naturam rerum explicare annisi sunt, aut magnis iti-„neribus factis multorum hominum mores viderunt et ur-„bes, sibique multarum rerum scientiam comparaverunt, „aut confirmabit ubi opus est, aut refutabit.“ Non feren-dos esse docet, qui vulgaria et trita nimis in notis propo-nant. Quarum ineptiarum documentum nuper dedit Italia, emissis Bandinianis editionibus Callimachi, Nicandri, Musaei, Thryphiodori, et Arati. „Commentarios, ait, et raro „addidit, et si quasdam adnotationes adspersit, nihil quod non „vulgare esset et pueris cognitum attulit.“ Nicandro qui-dem aliquid ornamenti concedit accessisse ab Eutecni Meta-phrasi, sicut Tryphiodoro non nihil adiumenti ab collatio-ne codicum duorum bibliothecae Mediceae; in quibus lectio-nibus se observasse scribit non paucas egregias, quibus opti-me scriptor emendari possit. His accedit Virgilius Ambro-gi, magnum inscitiae Ambrogianae monumentum, de quo sic refert: „Nulla lectionis cura, nullae de locis difficiliori-„bus disputationes, nullae, quibus sensus veri et pulchri acua-„tur, quibus poetae ingenium ostendatur, animadversiones, „uno verbo, nil quod ab interprete poetarum exspectare so-

„lemus.

„lemus. Omnia trita, vulgaria, puerilia. — Iurares Am„brogium vulgare aliquod Lexicon, cum hanc Virgilii editio„nem conficeret in manibus tenuisse, ubique illud evoluisse, „atque inde non sine voluptate descripsisse suum commenta„rium.“ Horum duumvirorum ineptias non abesse a Minellii Iunckerique nugis, nisi quod quas illi in chartam bibulam libellorum duobolarium effudissent, ad puerorum tantum usum, hi nitidissimis chartis, nullo splendoris externi lenocinio carentibus, alleverint, non hercle manibus discipulorum terendis, sed in beatiorum bibliothecis reponendis. Sed bene est, quod exploso istorum homuncionum commentandi modo, aliam se nunc tenere, cum poetarum, tum omnino veterum Auctorum explicandorum rationem, profiteatur Germania, in qua sunt viri docti, qui per Batavorum vestigia et artes ad laudem contendant. Aliis gloriatur bonis Virgilius Heynianus, quo munere placaturam se sperare scite scribit Germaniam Virgilianos manes, Ambrogianis ineptiis graviter laesos, vehementerque turbatos. Namque ista se editio commendat dissertationibus de Carmine Bucolico, et proemio Georgicis praemisso, in quo de ingenio carminis docte disputatur: tum, collatione codicum nondum in examen vocatorum: commentario denique, in quo tum difficilia feliciter explicata, tum ubique artificium poetae in tractanda ornandaque re, delectus, elegantia, honestas, convenientia imaginum, sententiarum, et orationis notata sunt; nisi quod et ipse interdum ad formularum locorumque, quorum sententia aut iam nota, aut non difficulter reperienda esset, explicationem descendit. Orpheus Gesneri, Celsus Krausii, sine exceptione laudantur. Schwebelius, edendo Onosandro et Vegetio, cum famae suae, tum aliorum desiderio, bene consuluit. Koenii in Gregorium, Corinthi Episcopum, de dialectis, adnotationes, propter multorum apud varios scriptores locorum emendationes explicationesque, doctrinae et acuminis Auctori suo laudem conciliant; monetur tamen, multos scriptores, una cum venustissima illa Anthologia

logia Graeca, adhuc incultos iacere, in quibus diligentia et cura multo magis ſit, quam in antiquis grammaticis, loco poſita. Sic Goenſii, qui quindecim annorum adoleſcentulus, ope fortaſſe Weſſelingii, ſcripta de Cepotaphiis diſſertatione nobilitatus fuiſſet, Porphyrio de Nympharum Antro laudabilem operam impenſam, in re tenui levisque pretii conſumtam eſſe. Dum Funccii de lectione Auctorum Claſſicorum opus ſub cenſuram vocat, in reiiciendis verbis dicendique formis a Chriſtianismo alienis, acute monet, debuiſſe Auctorem diſtinguere verba profanorum ſacrorum ita propria, ut nullo modo haec profanitatis notio divelli poſſit, ab iis quae profanum uſum non ſua natura inſitum, ſed aliunde illatum teneant, nec ita proprium, ſemper ut adhaereat, ſed etiam commode ſeparandum. Deinde conſiderandum fuiſſe Auctori, multo plus in his licere Poetis, quam reliquis ſcriptoribus, qui certis legibus cautius in hac re verſari iubeantur. Eius indicio cognoſcimus, Dammianum Lexicon in parte Etymologica nihil valere, et hoc ſtudium Etymologias venandi irritum plerumque, nec vero Grammaticorum veterum et Euſtathii, (quem vix alia magis de cauſſa admirari ſe ſcribit, quam quod veterum ſcriptorum loca vel deperdita, vel vulgatis medelae emendationique futura, ſervet,) auctoritate defendi poſſe. Cuius ſtudii poenas ſat graves repetiit a Bellio, qui omne acumen Gallicum eo nuper convertit, ut verborum Latinorum etymologiam enuclearet edita linguae, ut appellat, Anatomia: ſapienter profecto id potius curandum eſſe praecipiens, ut ex multae lectionis uſu ſignificationes verborum cognitas habeamus, ad quam notitiam conſequendam etymologiae parum proſint. Inter haec admonemur ſententiae, quam de Gebaueri ad Taciti Germaniam Commentario tulit, in quo tum alia, veluti nimiam Germanos ab illatis criminibus defendendi contentionem, refringit, tum ſibi diſplicere oſtendit et etymologias indagandi ſtudium, et verboſam rerum ad ſummam nil facientium explicationem. In quam reprehenſio-

hensionem incurrit quoque Maiansius, qui in Commentariis ad Iurisconsultorum Fragmenta nihil reconditi, aut vulgo ignoti protulit. Sed alius generis sunt Püttmanni et Schotti scripta, quae laude excipiuntur, et Conradi Varia ex iure civili, quibus ad pristinam laudem suam si non integram, tamen ex parte, postliminio rediisse videtur. Reiicitur autem Observatio II. et VII. Morelli Thesaurum Graecae Poeseos hactenus laudandum censet, quod sanam et veram Auctoris de re metrica Graecorum sententiam declaret, et ad emendandos graecos scriptores prodesse possit: ceterum ad versus faciendos peritis inutilem, imperitis ultro noxium esse, insuper commemorato more in Academiis Germaniae recepto, in solemni Magistrorum creandorum renuntiatione, recitandi graecae poeseos specimina, cui hunc librum proficuum esse posse iocatur.

Qui antiquorum artificum manu operibusque delectantur, quibus alant studium, reperient in his Actis plurima. Non desunt admonitiones, quae in teneris statim annis suscipi harum rerum sensum et elegantiam suadeant. Graviter ea de re praecipitur in recensione Dactyliothecae Lippertianae. „Undique, scribit A. de re scholastica emendanda „conciones habentur, etiam ab iis, qui perverse iudicant de „litteris: scribuntur de instituenda iuventute quotidie libri „permulti, quorum profecto iam copia laboramus, omnes „prope rem utilissimam omnium consiliis iuvare conantur. „Quae vero potest educandae iuventutis ratio melior inveniri, quae poliendi ingenii via iucundior tutiorque eligi, quam „si scholis maioribus Dactyliotheca Lippertiana tradatur a „magistratibus, si idoneo praeceptori mandetur, ut illis gemmarum exemplis in historia fabulari explicanda, in poetis „antiquis interpretandis, immo in praeceptis artium litterarumque tradendis, utatur tanquam luculentissimis et pulcherrimis exemplis, quibus illius doctrina quasi vitam et „spiritum accipiat? — — hoc si modo tenelli animi ad ele-

„gantiam venuſtatisque ſenſum, amorem, imitationemque „formentur et fingantur, eos brevi tempore inde patria no„ſtra fructus percipiet, quos e ſcholarum novarum (*reales* „vocant iſtas vulgo,) diſciplina, qua (dicam enim libere quod „ſentio) verae et rectae doctrinae ſtudia ſenſim extinguuntur, „licet illae habeant multa, quae etiam ſagacem virum alli„ciant, blandaque ſpecie fallant, nunquam conſequetur." Winckelmanniano operi, de Allegoria in arte ſculptoria et ſtatuaria, cuius capita ordine recenſentur, utilisſimas admonitiones ſubiectas legimus. Omiſiſſe eum docere, quibus locis Allegoria adhibenda ſit. Reprehenduntur, quae capite ultimo, in quo Allegorias a ſe inventas exponit, continentur. Monetur enim, ſi proverbia Allegorias praebeant, eſſe debere non abſtruſa, ſed uſu trita, nec propter humiliorem quandam ſpeciem ad Allegoriam inepta. Eundem, ad Obſervationes in Hiſtoriam Artium Antiquitatis aliquoties meliora docet. Refutat eius opinionem, omnes, quibus aliqua hiſtoria inſculpta ſit, gemmas, ſpurias putantis. Aegidem non clypeum, ſed pellem caprinam eſſe ſcribentem, prolatis Homeri verbis, erroris convincit. Ad Marmora Oxonienſia obſervat, Millerum ſculptorem, in capitibus ſtatuarum, non ſatis perite verſatum. Laocoonti Leſſingii plurimae diſputationes obſervationesque adduntur. Longa eſt, et accurata diſputatio, qua non modo venuſtatem et pulchritudinem, ſed etiam deformitatem in imaginibus ſtatuisque, veteres expreſſiſſe docetur. Super pulchritudine in pictura, occaſione libri gallici eiusdem argumenti, eleganter diſputatur. Manentia tantum, nec tranſitura pingenda fingendaque, eosque qui v. c. Daphnem iam in laurum abeuntem faciant, errare putantem Ridelium, revincit, eaque non minus recte fieri videri, quam pingi pendentes in aere volucres, ſcribit. De inſcriptionibus inter Sponii et aliorum collectiones, nitore orationis carentibus, ita iudicat, ut non omnes pro ſpuriis et ſuppoſitis habendas eſſe praecipiat. Nam in ea re inter veteres ipſos peccatum fuiſſe, Maecenatis exem-

exemplo probat, cuius oratio, ut ipſe diſcinctus, inornata incomtaque fuiſſe fertur. Plurima eſſent commemoranda, ſi quae de numis, ex recondita interioreque doctrina, in litteras relata leguntur, enarrare velimus.

Riſu diducit lectorum ora, et, quod in praefatione Vol. II. ſcribit, *quando ſerenus animus, hilarius rem ago*, abunde praeſtat exagitandis malis philoſophis, ſurreptoribus et exſcriptoribus librorum, malis denique interpretibus. Bone Deus, Logicam probabilium Groſchii ut traducit, ut hominem depectit! Finettum, principia Iuris naturalis tradentem, quo riſu obruit! Plurima inveniuntur: interim videri poſſunt Vol. I. pag. 465. Vol. II. pag. 162. Vol. IV. pag. 235.

Inſunt alia, quae ſcire cupidos talium iuvet. Novam ſe editionem Martialis curaturum promittit, ope Codicis Bibliothecae regiae Hanoveranae, et excerptorum Iſ. Voſſii et Beverlandi, qui Martialem cum codicibus antiquis, Vaticano, Thuaneo, Florentino, contulerunt. Quod cum legimus, optavimus ut copia fieret Viro, ingenio, doctrina, muneribusque illuſtri, illius exemplaris editionis Raderianae maioris, cuius quondam poſſeſſor Kappius fuerat, cui G. Cortii manu, quatuor MSS. codicum, et trium editionum lectiones, adſcriptas novimus. Commemoratur etiam, eſſe in eadem bibliotheca Hanoverana notas Leibnitii ad Martianum Capellam, quem, ut ex epiſtolis eius intelligitur, in uſum Delphini edendum ſuſceperat, ab ſe olim inſpectas, ſed reperiſſe eas non magni pretii, nec quae cuiquam valde placere poſſint.

Digreditur nonnumquam ad longiorem diſputationem, qualis eſt, ubi de libertate, quae artium florem proferat, diſſeritur. In qua valde placuit, quod notionem libertatis, a plurimis non ſatis intellectam, doceat. Libertatem eſſe ait, ubi ſint bonae leges, diſciplina bona, ubi ad ſalutem civium omnia referantur, ubi abſit timor tyranni, acerbis exactioni-

 bus,

bus, violentia, rapacitate nocentis, qui metus utique frangat deleatque ingenia. Addit, quanto melius ſit artibus, ubi unus iudicet et praemia diſtribuat, quam ubi plures; nec cum populari libertate ſemper coniuncta eſſe litterarum incrementa, ex antiqua Graecae reipublicae et recentiorum civitatum memoria docet. Rurſus in quibusdam, quae aliquis fortaſſe longiore tractu orationis explicata mallet, ne quorumdam inveteratas opiniones oppugnando odium et invidiam imprudenter ſuſciperet, aut clamores et convicia provocaret, brevior contractiorque fuit. Quo pertinent, quae Vol. I. p. 285. ſcribit: „Certas ob cauſſas ſententiam „noſtram, de Cantici argumento, cuiusque ſuſpicioni relinque„re, quam palam profiteri malumus; ne forte barbatus qui„dam Ἁιρεσίμαχος aut Ἁιρεσιπλάστης mihi eundem, quem be„ato HEILMANNO noſtro, locum in indice atro adſignet. „Libertate maiore ſuam opinionem expoſuit Euremondius — „de quibus iudicet quisque quid velit: quid ego iudicem, „optime ſcio.“ Nimirum, huic libertati quantum obſtrepant, quam moleſtae ſint malevolorum voces, exemplo Politiani exiſtimare licet, qui, quod Odas Pindaricas ſublimiores Davidicis dixerat, quot, quantasque de morte ſua inimicorum criminationes ſuſcepit? Quod, ſi recte intelligatur, nihil impietatis habet. Nimirum, mediocritatem in Davidicis et iucundam ſuavitatem eſſe laudandam eisque in hoc medio genere palmam eſſe tribuendam: in Pindaricis ſublimitatem et grandes affectus praedicandos.

Placuit, praeter aliorum librorum excerpta, ſuorumque per idem tempus ſcriptorum, ut iam diximus, indicia et notitiam, denuo quaedam interponere de ſuo. Legimus Vol. I. p. 180. inſertum ipſius Auctoris Corollarium, quo docet, nullas ampullas lacrimales, quae vulgo putentur exſtare aut oſtendi poſſe, unquam a Veteribus monumentis conditas illatasque fuiſſe. Inſcriptiones, quibus iſta ſententia nitatur, non recte intellectas, et latini ſermonis inſcitia male explicatas

plicatas fuisse. Neque enim verba: CUM LACRIMIS POS. hoc significare quod vulgo velint, neque ceteras formulas aliud quidquam denotare, quam magno luctu multisque lacrimis exsequias esse factas. Petronii denique locum Sat. cap. CXI. ubi occurrit *commodare lacrimas*, nihil probare; quo nihil aliud, quam, quod iam Erhardus vidit, in gratiam alterius collacrimare, denotetur. Quae de lucernis inexstinguibilibus narrentur, pariter fabulosa esse docet, et tam qui defensores istius sententiae, quam qui oppugnatores fuerint, commemorat. Sic alio loco Antiquitatum Scriptoribus, Barbalto et Bannierio eripit *deum riduculum*, et prolatis Festi verbis, ab illis, ut fit, non inspectis, *rediculum* vocari docet. Aliud Corollarium Vol. IV. p. 92. habetur, Animadversiones in Laocoonta Lessingii continens, in quo tum supra disputatis confirmandis quaedam adduntur, tum ad extremum Variolas veteribus notas fuisse, Hippocratis, Galeleni, et Aetii testimonio, contra Winckelmanum et Lessingium, qui illius hunc errorem intactum reliquerat, affirmatur.

Eiusdem sunt Vitae et Elogia Eruditorum, in quibus de cuiusque fortuna, doctrina, meritis, moribusque, breviter exponitur. In his Munthii Observationum e Diodoro Siculo ad N. T. fit mentio, animadvertiturque, notas etiam verborum significationes subinde in his expositas eum dedisse; sed tamen id genus adnotationum ferri, et eo valere posse, ut Lexicorum defectum suppleat, pluresque eandem formam dicendi confirmare locos commonstret. Heilmanni doctrina, morumque suavitas, cum laude refertur. De Heumanno iudicatur, eum in philosophia parum exercitatum, in Critica audacem fuisse, stilum minus castigatum habere, inventorem tamen et parentem historiae litterariae esse. Wesselingius, propter ingenium et eruditionem singulare litterarum ornamentum, cum in ceteris quos edidit libris, tum nuper in Herodoto, cuius editionis Vol. I. p. 268-278. accurata notitia datur, omnes partes eximii Critici expleuisse,

commemoratur. De rebus ad Tiberium Hemſterhuſium, Ed. Corſinum, Hogarthum, aliosque pertinentibus, in his Vitis utiliter et iucunde diſſeritur.

Inſerta quoque quorundam integra ſcripta, nunc primum cum eruditis communicantur. Exhibentur volumine II. et III. I. F. Herelii Specimina Animadverſionum criticarum in quaedam veterum ſcriptorum loca III. Diogenis Laertii potiſſimum aliquot loca, Rutilii, Valerii Max. Stratonis Epigrammatum pauca quaedam, et Alciphronis nonnulla, emendantur, non ſine doctrinae et ingenii documentis. Quorum quaedam exempla ponere lubet, additis, quae monenda viſa fuerint, cum praeſertim nullam iis Vir Illuſtris, quod in amicorum ſcriptis lubentiſſime alias facere profitetur, animadverſionem adiecerit. Apud Laert. L. IX. Sect. 43. in verbis: τὶς ἔργον ἔρεξε τοσοῦτον Ὅσσον ὁ παντοδαής μήνυσε Δημόκριτος, in quibus Caſaubonus haeſit, facili manu reſcribit ἤνυσε. Rutilius L. I. v. 555. ubi legitur, *Exiguus rerum rectores ceſpes habebat*, collato Iuvenali, quem imitatus videtur, qui Sat. XIV, 164. *ſaturabat glebula* dicit, ſcriptum reliquiſſe videtur, *alebat*. Sed veniamus ad Stratonem. In huius aliorumque, ſicut ab Ill. Klotzio edita ſunt, epigrammatis, VII. v. 4. pro τοῦτο μόνον χρυσῶν ἄξιον ἐκ ἑκατόν, ſcribendum putat ἑκάτων: quod nec intelligimus, nec procedit, et neſcimus quid egerit vir doctus, qui indeclinabile flectendum ſuſceperit. Epigramma numero X. editum habet: Ἄγκιστρον πεποίηκας. ἔχεις ἰχθὺν ἐμὲ τέκνον Ἕλκε μ' ὅπου βούλει — Cum de piſce capto ſermo ſit, non ſe videre ſcribit, cur de hami praeparatione Poeta loquatur. Hinc tentat reponere βέβληκας. Immo vero coniungenda ſunt haec: ἔχεις ἰχθὺν ἐμὲ τέκνον: *Hamum feciſti, habes me piſcem, fili*, ſum tibi pro piſce, aeque me, ac piſcem, quem capere eſt animus, in poteſtate habes. Hoc niſi eſſet, quomodo poſſet in ſequenti verſu iterum poni pronomen, ἕλκε μ' ὅπου βούλει? Turbavit virum doctum interpunctio, quam meliorem

rem in Codice Lipsiensi esse meminimus. XX. v. 3. Κῆμοὶ τὸν καλὸν ἴσιν ἀπὸ σπλάγχνοισιν Μυΐσκον Κεύπτειν· μὴ μὲ λάθῃ παῖδα λαβὼν πτέρυγας· Corrigendum putat ὑπὸ, non male. Sed in Codice Lipſ. legitur ἐπὶ, quae lectio vera eſt. Ultima intelligi non poſſunt: et mirum eſt vitium non animadvertiſſe qui haec legebat; ſed conſtitui poſſunt ex eodem Codice, qui habet: παιδὶ βαλὼν πτέρυγας, *alas admovens puero.* Verborum λαμβάνειν et βάλλειν tempora ſaepe permutata a librariis ſciunt eruditi. Qui dubitet, videat Marklandum ad Max. Tyr. p. 677. Abreſch. Dilucidat. Thucyd. p. 509. Porro XXVII. v. 5. Ἀλλ' ὡς μὲν νῦν αὖθις ἐκοίμησεν. Coniiciendo legendum eſſe νὺξ, aſſecutus eſt integritatem lectionis, quam eiusdem Codicis fides ſervat. In Alciphrone L. I. ep. 1. pro βλέπεις μικρὸν recte vidit legendum πικρόν: meminimus autem Clariſſ. et amiciſſimum Irmiſcum, ſcholae Plavienſis nunc Rectorem, iam olim hanc ipſam emendationem, cum aliis quibusdam ad Alciphronis locos pertinentibus, proponere in extrema pagella diſſertationis de Suſpecto Ciceronis loco Offic. lib. I. c. 13. anno huius Seculi LV. editae, quod indicare voluimus, ſi eas fortaſſe Vir Cl. cui ſingulari libello ad Alciphronem commentari propoſitum eſt, expendere velit.

Si quid monendum ſit, dicamus nos aegre tuliſſe; laborioſos eruditorum conatus, in inquirendis colligendisque variis lectionibus, traduci et perſtringi. Pupugit etiam iniquius de I. F. Chriſtio iudicium, qui dicitur fuiſſe miri ingenii homo, obſcurae diligentiae, qui in omnibus rebus myſteria quaereret, ferreus denique ſcriptor. At nos virum impenſe doctum, ſpirantis magnam ſapientiam, et caſtigatiſſimae dictionis, morumque facillimorum, et conſuetudinis iucundae, admirati ſumus olim, et quoties aliquid ſcriptorum eius revolvimus, admiramur. Et redemiſſe putandus eſt vir Illuſtris iſtam vituperationem, honorifica alias meritorum eius mentione facta. Haeſimus aliquando, quum iſta

legere-

legeremus: *Quid ſibi illa velint:* „Hieroglyphica Aegyptiorum probant optime eorum in obſervandis animalibus di„ligentiam" *non capio, nec ipſe Auctor mentem ſuam luculentius „expoſuit.* Quomodo enim non recordabatur, pingendis animalium figuris, rem, quae cum moribus et natura eorum conveniret, eos denotaſſe? quod cum facerent, noſſe utique ipſorum vires indolemque debebant. Iam porro, quod poenarum infernalium aeternitatem negat, quod Americanos populos ſine Chriſti Servatoris cognitione in felicitatis futurae ſocietatem recipit, et hanc ſententiam ſe Feuerlino probaſſe ſcribit, quod de diabolo luſus facit, iſta nec diſſimulare, nec magno opere commovere voluimus.

Alia ſunt, quae non minore gravitate ſeveritateque, quam elegantia ornatuque orationis, diſputat. Praemiſit Volumini ſecundo praefationem, in qua occurrit iis, qui libertatem in reprehendendis, nullo perſonarum a quibus ſcripti eſſent diſcrimine, libris, accuſaverant; quam temperandam erga eos, qui ſacro ordini ſint adſcripti, inique poſtulari oſtendit. Neque enim ſi quis eorum aut mala carmina ſcripſerit, aut in Hiſtoria et re critica ridiculos errores commiſerit, aut ſtulta ſuperſtitione occoecatus, non quod verum ſit, ſed quod antiquitatis auctoritate nitatur, unice probaverit, quo minus ſententiam libere dicat, quid impediat ſe non videre. Non enim totum ordinem peti, aut quidquam religionis ſanctitati derogari. Addit quaedam adverſus eos, qui e religionis doctrina omnem dicendi libertatem ſublatam velint. Nimio fervore concitari, qui, quos in quibusdam capitibus religionis aliter ſentire intelligant, eos clamore et minis inſectentur, aut ex hominum, quantum in ipſis ſit, ſocietate exturbare velint. Iis, qui excuſſo ſervitutis iugo puriorem nobis ſacram doctrinam reddiderint, magnam deberi gratiam; neque tamen eos omnia ita conſtituiſſe, et propter naſcentes tum primum litteras conſtituere potuiſſe, nihil ut ſequentibus elaborandum amplius perpolien-

poliendumque relictum sit. Cuius rei potestas si adimatur, in eadem qua olim conditione caussam religionis esse, eadem servitute premi, domino tantum mutato. Ad extremum addit, se vel clamores, vel artes istorum parum curare, et paucorum, qui sentiendi dicendique libertatem non adspernentur, favore, contentum fore. Cum hac disputatione coniuncta sunt, quae in Praefatione Voluminis III. scribit. Continet autem ea querelas de acerbitate contra dissentientes in religione. Germaniam, quae olim excusserit coecae superstitionis servilisque obsequii iugum, nunc idem filiis imponere velle. Se, cum vidisset sensissetque, veritatis dicendae studium quas molestias crearet iis, quibus insit, qua invidia premerentur, qua calumnia obruerentur, suadere pacem et concordiam non destitisse, idem fortasse sentientibus aliis, quorum animi non omnem humanitatem exuissent. Nunc, ne idem saepius repetendum sit, velle suam de minuendis, aut si fieri possit tollendis inimicitiis, ex opinionum dissimilitudine ortis, sententiam semel expromere. Nolle se dicere de crudelitate, quae, in quibus non eaedem de rebus divinis seu potius cerimoniis sententiae animadvertantur, in eos ferro et flamma saeviat, quam graviter accusat vehementerque detestatur. Ab animo sensuque, qui in iis, qui christianum nomen profiteantur, esse debeat, istam longe abesse. Ferendum esse, si quis libertate unicuique a Deo concessa utatur. Neque vi doceri religionem, neque cogi, Lactantii et Sozomeni verbis monet. Ista asperitate magis averti homines. Ultra progredi non licere, quam quo docendo admonendoque permissum sit. Neque vero coecum puniri, quod colores distinguere non possit. Esse contra Christi et Apostolorum exemplum, quorum nemo cum carnifice, gladium crucemque praeferente, urbes ingressus sit, nemo contra repugnantes magistratus auxilium implorarit. Ab his convertit orationem ad concordiam inter ipsas christianorum familias. Has, ait, in summa rerum omnes convenire. Discordiam, aut rerum levicularum quaestionibus

intentos versare, aut in cerimoniarum discrimine esse. Eundem omnes Deum colere: Christo divinitatem reddere: Scripturae sacrae divinam auctoritatem revereri: praemia a Christo parta post hanc vitam sperare: poenarum mala timere. Nihil ergo obstare, quo minus manus iungamus. Sed hoc non obtineri Conciliis, immo animos magis disiungi, precibus votisque a Deo unice hanc concordiam expetendam esse.

Cum his, quae de eodem argumento Ven. Eugenius, nuper admodum ad Voltarii librum sur la Tolérance, Graece a se versum, Graeco sermone disputavit, comparari merentur.

P. VIRGILII MARONIS OPERA: VARIETATE Lectionis, et perpetua adnotatione illustrata, a CHR. GOTTL. HEYNE: accedit index uberrimus. TOMUS PRIOR.

Lipsiae, sumtibus Caspari Fritsch, 1767. Alph. 3. plagg. 17. in 8.

Quod in ingenti editionum Virgilii numero, eius lectionem adhuc premebat vitium, ut et verborum rerumque sententiae consequendae aut non satis tuta, aut parum expedita via esset, id Viro Clariss. novae editionis adornandae, simulque illius vel levandi, vel amovendi curam consiliumque immisit. Ac sine interprete legere poetam incommodum esse per se intelligitur, et intellectum est omni tempore: neque enim tantos totque commentarios, solius ambitionis caussa conscriptos esse, putare debemus, verum etiam necessitatis; sed his ipsis multorum commentationibus effectum est, ut obruerentur lectores rerum multitudine, ut refrigesceret legendi studium, impetusque orationis Virgilianae flumine sitientes aures proluendi, retardaretur, revoca-

revocareturque. Quo plurimum contulit multorum, qui ipſis invitis, nec opinantibus obrepſit, error, ut inſtituta de quadam re quaeſtione, dum in alia incurrens animus, longiore eorum contemplatione detinetur, id ipſum de quo quaerebatur omitterent. Neque vero, qui Virgilium intelligere, ne qui edere volunt quidem, opus habent, quae in eum ſcripta ſint, omnia legere. Non omnia ſe legiſſe fatetur Vir Cel. quum et ii ipſi quos legerit, praeſtantiores fere, in locis, quibus maxime et optaſſet et exſpectaſſet opem, officio defuerint. Sed tamen pro humanitate modeſtiaque ſua, pepercit eorum famae, rectaque potius docere, quam falſa refellere maluit, et non nominatis, ad quos maxime pertinebant, inſerere notis ea, a quibus ſibi cavere alii diſcerent. Sed de his omnibus accuratius referendum eſt. Ergo, in quibus et Critici officio, et boni interpretis partibus fungi allaboraverit, age commemoremus.

Ex *Nic. Heinſii* et *P. Burmani* editionibus varias lectiones, praeter plane, ut ſcribit, inutiles, adiuncta *Pierii* codicum varietate, iudicioque ſuo interpoſito, inſeruit. Quos Anglus Editor *Martinius* in Eclogis et Georgicis comparaverat Codices, eorum lectiones hic quoque inveniuntur. His quaſi communibus ſuperiorum editionum, quoad rem criticam, praeſidiis, acceſſerunt propria nonnulla, quorum alia rurſus ad lectionem conſtituendam, alia ad hiſtoriam temporum, alia denique ad carminis ingenium percipiendum pertinent. Etenim acceſſit trium Codicum bibliothecae Gothanae, a Cl. *Schlaegero* ſibi miſſorum, *Io. Georgii Meuſelii* ſtudio facta collatio; a Celeb. *Reiskio* autem exemplar Eclogarum et Georgicorum ipſius manu paſſim notatum, quod, enotandis Viri obſervationibus coniecturisque, pro conceſſa ſibi eius rei poteſtate, in uſus convertit. Ad bona huius editionis propria porro pertinet Codicum accurata deſcriptio, editionumque, quarum aliquid ad textum Virgilianum auxilii, aut ad eius textus hiſtoriam, quam hoc la-

bore suscipiendo plenissimam exhibere voluit, praesidii exspectetur, secundum annorum, quibus unaquaeque prodiit, seriem recensio. Instruxit eam quoque Vita Virgilii, quam a *Donato* quidem conscriptam, sed a Grammaticis et librariis monachis, dum semper alius aliam codici suo fabulam adsuere gaudet, ita depravatam putat, ut quid Donati sit agnoscere vix detur. Notas igitur subiecit, in quibus quid falsum ineptumque sit, vel verbo indicaretur. Hanc excipit vita Poetae, loco illius, quae quondam a Masuicio secundum temporum seriem exhibita fuerat, sed propter errores ipsi adhaerentes quamplurimos et graves, repetenda non videbatur, chronologico ordine denuo conscripta: in qua quid quoque anno in republica gestum sit primum commemorat, deinde hinc quae ad carmina poetae illustranda valeant, sumenda demonstrat. Subiiciuntur testimonia de Virgilio et eius Operibus, Argumenta librorum, Epitaphia denique. Non minus se commendat utilemque reddit haec editio Dissertatione de Carmine Bucolico, in qua cum omnino de argumento et materie, tum de moribus ac sententiis, verbis atque numeris, de descriptione ac oeconomia carminis disputatur, allegoriae denique in eo a nonnullis captatae revincuntur. Iam, quo expeditior esset Eclogarum sententia, earum singulis argumentum praefixit, in quibus saepe, ac, quod necessitas exegit, fere in omnibus, inepto allegoriarum accommodandarum studio occurrit, omninoque, cum allegoriae notiones sint secundariae, si ex prima et propria quid dicatur apertum sit, allegoricum sensum, ut vocant, superfluum habendum esse praecipit. Bene disputat ad Ecl. IV. contra eos, qui eius argumentum ad vaticinium de Messia retulerant, et acute monet, sicut in quibusvis populorum calamitatibus vaticinia quaedam ferantur, ita apud Romanos suscepto civili bello idem obtinuisse, eoque tempore cum alia, tum Sybillina oracula plurimum valuisse. Quibus in vaticiniis, cum fere ad Seculum aureum commutationes rerum revocentur, eundem loquendi morem ipsum quoque Poetam

Poetam ſervaſſe. Ceterum in natalem nobilis pueri, ſed non Salonini, aut aliorum qui vulgo nominentur, cui opinioni temporum ratio adverſetur, ſcriptam eſſe. Iam porro, Prooemio Georgicis praemiſſo, praeclare de Poeta meritus eſt. Huic generi *molle ac facetum*, ut Horatius appellat, proprium vindicat, hoc eſt, remotam ab omni aſperitate dictionem, decus, et excultam elegantiam, ut ubique politum, urbanum, honeſtum ingenium agnoſcas. In quo laudatur Poetae artificium, quo, quae is non primum ex ſe prolata c ciniſſet, ſed ab antiquis fere tradita didiciſſet, ita elaborata, ita exculta, ita exornata dedit, ut novitatis non tam ſpeciem, quam ipſam vim veritatemque prae ſe ferre videantur. Suademus, iſtas diſputationes legi et expendi. Atque id tanto magis, quo maiore cum damno iuventutis, veterum ſcriptorum lectione ad omnis humanitatis ſenſum excitandae, et ad inveniendum feliciter, aptaque rem propoſitam quamcunque oratione exprimendam, acuendae et exercendae, negliguntur a magiſtris in interpretando, quae ad hoc conſilium obtinendum proſunt. In textu Virgilii exhibendo Burmani recenſionem, quae Heinſianam ſequitur, unice retinuit, ne ſubinde nova exemplarium diſcrepantia, plus moleſtiae ac taedii, quam fructus et utilitatis, habitura, inferretur. Unaquaeque pagina ſuperior contextum, media varias lectiones et virorum doctorum coniecturas, inferior Commentarium refert. Obſervationes et coniecturae Cel. Reiskii, quae crebro commemorantur, acutae ſunt pleraeque, nonnullae etiam a certitudine parum remotae. Speciminis loco haec ſunto. *Georg.* I, 320. certiſſime videtur legere:

> *Quae gravidam late ſegetem ab radicibus imis*
> *Sublime expulſam ruerent*,

pro *eruerent*. Georg. II, 136.

> *Sed neque Medorum ſilvae, ditisſima terra*

Ubi praeclare vidit, coniungendum eſſe *ſilvae ditiſſima*. In commentario conficiendo, quod conſilium ſpectaverit Auctor, ipſe his commemorat verbis: „Ceterum eam legem et re-

 gulam,

„gulam, quae omnibus interpretibus proposita esse debet, ut „nihil, quod luce aliqua indigeat, cum ad illustrandum difficile sit, omittant, ac praetereant, nihil quod satis lucis habeat, alienis luminibus affusis offuscent et obscurent, nunquam ex oculis dimisi, atque ea adeo industria et cautione „me illud assequutum esse spero, ut si non raram doctrinam, „inauditas observationes, severas in alios stricturas attulerim, at utiles tamen commentarios in poetarum principem „condiderim, in quibus ea proposita sint, quibus eius lectio „adiuvari, commendari, et, si non omni molestia liberata, „at cum voluptate tamen aliqua coniuncta videri possit." Scilicet laudabile hoc est, quod praeter eruditionis Poetae laudem, locorumque, quos imitando expressisset, indicia, ubique eius in tractanda ornandaque re artificium, delectum, elegantiam, honestatem, convenientiamque imaginum, sententiarum et orationis, notare conatus sit. Quantum hinc puerilis institutio, cui potissimum adiuvandae omnem hunc laborem suscepit, commodum capiat, facile licet existimare. Quae si magis quam plerumque fit, hoc genere observationum, quo animus alitur, magnarumque cogitationum capax fit, contineretur, minore cum taedio docentium, maioreque cum emolumento discipulorum, perageretur. Subinde quoque Popii, Gesneri, celebriorum poetarum comparationem suadet. Nunc, quoniam rara est adolescentum ea patientia, ut legendis commentariis doctorum insudent, et quidquid in his litteris proficiant, prudentiae magistrorum fere soli committitur, ipsis veterum Auctorum interpretibus, hoc commentandi genus, ad utilem disciplinae rationem suscipiendam ingrediendamque, viam monstrare poterit. Sed tamen concepimus animo cogitationes quasdam, quas dissimulare noluimus. Videtur enim, ut breviter dicamus, in aliis plenius et copiosius, in aliis imperfectius scriptus esse commentarius. Illuc referimus crebras verborum poetae pedestri oratione editas circumlocutiones. Ac dum nihil, quod explicationem admitteret, inexplicatum relinquere cogitat

gitat Auctor, subinde ad verborum formularumque dicendi, quarum sententia aut iam nota, aut non difficulter reperienda esset, interpretationem delapsus est. Qui reliquo doctrinae apparatu, qui hunc commentarium instruit, frui et delectari didicerint, ii, quid esset *dare se*, quid *genialis hiems*, quid, *quae perhibetur amara*, denotaret, vix erant docendi. Contra, aliquid pulchre, eleganterque dictum saepius laudari meminimus, quod tamen, quomodo tale sit non intelligant adolescentes, nisi admoneantur, aut ita iam latine docti sint, ut vim notionemque verborum accurate teneant, sine qua scientia coecum est in hoc genere iudicium. Non satis est *deripere tectis*, pro *sumere* dictum praecepisse, sed qua virtute id factum sit, docendum est. Cui non propria notio vocis *indulgentiae*, qua de parentibus respectu liberorum dicitur, in animo obversetur, is si *indulgentiam caeli* exquisite pro *clementia*, *temperie*, positam audiat, quid dicatur ne intelliget quidem, praesertim cum illud decretum non in universum valeat, sed quibusdam tantum locis aptum sit. Plurima quoque huius generis, ut de arboribus, *contemnere ventos*, plane silentio praetermitti vidimus. In pauca quaedam incurrimus, de quibus, an recte exposita essent, dubitaremus. *Ecl.* III. v. 109. 110.

Et vitula tu dignus et hic: et quisquis amores
Aut metuet dulcis, aut experietur amaros.

Sunt verba Palaemonis iudicis ab alternatim canentibus adsciti. Hic adnotat: „haec verba (*et quisquis* etc.) — non — „quid ad reliquam sententiam velint, ab ullo interprete mo„nitum aut dictum est, neque umquam dici posse existimo." Et paucis interiectis, explanatisque prioribus verbis per se apertis, subiicit: „quorsum reliqua hoc et sequenti versu spe„ctent, non facile dicas." Dicamus ergo, quid nobis in mentem venerit. Admodum probabile est, ista verba ad hos duos, qui in ecloga cantantes inducuntur, referri, quorum alter potiri se expetitis formis, paratoque et facili amore frui gloriatus, alter acerbo et immiti cruciari questus fuerat. Quod

com-

comparandis verfibus 73. 74. 80. 81. et 66. 67. 82. 83. intelligitur. Hoc autem expreffit Poeta per *amores metuat*, (nam diffimulare non poffumus, hoc fumto, praeferendam videri lectionem *metuat*, et *experiatur*, quae in libris quibusdam reperitur,) *dulcis*, hoc eft, in eorum ufu follicitus et cautus fit. Metuere enim in rebus fecundis fapientiae eft. *Horat*. Od. II, 10, 13.

Sperat infeftis, metuit fecundis,
Alteram fortem bene praeparatum
Pectus —

Palaemon autem, quafi non fatis attenderit ad quem quidque pertineret, alienior infuper ab hoc genere iudicii, dicit *quisquis*. Ecl. VI, 5. *deductum carmen* explicatur tenue paftoritium, a lana in filum deducta, quod ferri poffet, fi additum fuiffet: hoc in loco. Nam eam explicationem non ubique retinendam, vel *Ovidii* Trift. I, 1, verba docent:

Carmina proveniunt animo deducta fereno

Ergo *deductum carmen* eft omnino elegans, aptumque rebus quas tractat, five magnis et fublimibus, five mediocribus et humilibus. eadem *Ecl*. v. 80.

Quo curfu deferta petiverit et quibus ante
Infelix fua tecta fupervolitaverit alis.

Immerito illud *ante* vitii infimulatur, cum nihil fit aptius quam *ante fua tecta fupervolitaverit* iungere, ut hoc Philomelae, illud, *deferta petere*, Tereo conveniat. Ecl. VII. inconftantiam accufat paftoris, modo Galateam, modo Alexin, modo Phyllida collaudantis. In quo, quid delectationi legentis obfit, aut cur Popius praeferendus fit, non videmus. Quidni enim poetae, amatoris hominis, quacunque forma commoveri, pluriumque amore diftineri foliti, mores referre liceat? *Georg*. II, 115. verborum, *pictos Gelonos*, fimpliciter repudiat explicationem Servii, qui ita dici hos populos propter inufta fibi ftigmata notat; quam veram effe putamus. Unde hoc confirmari poffit, locus perfpicuus eft apud *Claudianum* I. in Ruff. v. 314.

Membra-

Membraque qui ferro gaudet pinxisse Gelonus:
ubi videndi C. Barthius et Gesnerus. Ipsam dictionem *ferro pingere* etiam habet Iornandes c. 2. qui de Britannis, *incertum*, inquit, *ob decorem, an aliam ob rem, ferro pingunt corpora.* Ut adeo haec, Salmasii et Emmenessii, Editoris denique, qui de coloribus corpori adlitis accipiunt, sententiae praeferenda sit. Eodem libro v. 467. *nescia fallere vita* explicatur vita tuta, constans, nullis casibus, adeoque nec metui obnoxia. Hoc nec esse potest, nam omnis vita casibus obnoxia; nec per vim verbi denotare valet. Vita fallere nescia, est vita nescia effugere, quae non ignoratur, qua capitur vitae fructus, vere vitalis, non sine usu transiens nostro, quae nobis vivitur non aliis; qua carent, qui in aula, in foro, in militia, in negotiis et quaestibus pecuniariis, et reliquis vitae generibus et artibus, sive liberalibus, sive illiberalibus, addicti vivunt. Et haec est *fallentis semita vitae*, ut vocat *Horat.* Epist. I, 18, 103. Possunt divitiae dici *fallere* homines, qui earum usum intermittant. *Fallere*, λαθεῖν, in hac notione, bene interpretatur *Bentleius* ad Horat. Od. II, 16, 31. Iam porro v. 521. *ponit foetus auctumnus*, in notis docetur dici, dum poma matura decidunt; quo non opus erat, et obscuratur metaphora. De usu verbi *ponere*, quo de partum edentibus dicitur, aliquid admonendum erat. *Catull.* 35. *quam mater prope Deliam deposivit olivam:* vid. Burmanus ad Phaedr. I, 18, 5. Sic supra v. 460. *Fundit humo facilem victum iustissima tellus*, ubi adnotatum legimus, „*fundit*, sufficit, suppeditat, at sentis puto, quam istud ad copiae notionem valeat.“ Non tam eo respici putamus, nam in *fundere* non inest copiae notio, quam ad facilitatem, qua promte et expedite terra victum profert. *Fundere*, quod nisi sciatur, nec loci venustas sentitur, iterum est *parere*, et quidem sine labore, quod ipse quoque Burmanus ad Phaedr. III, 15, 6. pluribus docuit.

Georg. III, 482. Ex nota non satis intellexeris, quae sit *via mortis simplex.* Difficultatem explicandi, remoto, in quo frustra haeret, inter *mortem simplicem*, et *viam mortis simplicem*

tem discrimine, facile superare licet. Sane cum via mortis simplex fuisse negatur, id dicitur, varios cruciatus mortem ipsam praegressos.

Georg. IV. 344. Suavis est, dum scribit: „quomodò „venatrices Nymphae inter Oceanitides locum habere pos„sint, nondum assequor.“ Quid? non cogitavit Oceanitides esse Oceani filias? quasi vero ex his ipsis non quaedam venatrices fuerint. Versu 520 — *Spretae Ciconum quo munere matres — Discerptum latos iuvenem sparsere per agros.* Locum sane difficilem, variis explicationibus et coniecturis tentarunt interpretes. Novissime Cel. Editor *Spreto* ex quibusdam codicibus praefert, et *munere* accipit de luctu officioque erga defunctos, ut istae feminae sprevisse pietatem eius in uxorem dicantur. Sed nec sic explicandae sententiae loci satisfieri videtur. Cur non potius, quod quantum scimus nemo interpretum vidit, *munus* ipsam Eurydicen, sicut antea *irrita dona*, dici putemus hac sententia: hoc munere oblato vel amisso, prae hoc munere, spretae Ciconum matres, se vel filias in matrimonium offerentes, iniuriam contumeliamque discerpto eo ultae sunt.

HISTORIAE DIPLOMATICAE IURIS PATRONATUS Apostolicorum Hungariae Regum Libri III. Auctore ADAMO FRANCISCO KOLLARIO, Pannonio Neosoliensi, Mariae Theresiae Augustae a Consiliis, et Aug. Biblioth. Vindobon. primo Custode.

Vindobonae, typis *Geo. Lud. Schulzii*, Acad. Typographi, MDCCLXII. in 4to: 1 Alph. 11. pl. absque dedicatione, praefatione, et indice.

Hanc historiam eo consilio Kollarius scribere aggressus est, ut veram iuris Patronatus ex legibus Hungariae origi-

originem, omnes controverſias potiores, uſum eius legitimum, et nulla umquam viciſſitudine temporum interruptum, vetuſtarum ope litterarum perſpicue et ſuccincte explicaret, nobisque tribus libris proponeret. Quid in unoquoque iſtorum preſtiterit, iam videbimus. Primo igitur libro, de initiis religionis Chriſtianae inter Hungaros, de ſacrae Coronae, deque Iuris Patronatus vera origine, diſſeruit. Statim *Cap. I.* Schwarzii, Viri Celeb. nunc Theol. D. et Pr. Primarii in Academia Rintelenſi meritiſſimi, de initiis religionis Chriſtianae inter Hungaros ſententia, breviter proponitur; quippe qui in diſſ. de hoc argumento habita Halae Magd. 1740. aſſeruerat, litteras a Silveſtro II. ad Stephanum, primum regem Hungariae Chriſtianum, ſcriptas, ſuppoſititias eſſe, regumque ius Patronatus ab ἀναρχίᾳ quadam eccleſiaſtica et ἀυτονομίᾳ profectum, et Chriſtiana ſacra a Graecis ad Hungaros perlata fuiſſe. Quae omnia triumvirorum teſtimoniis, videlicet Ioannis Scylitzae Curopalatae, Cedreni, atque Zonarae, ſtabilita quidem et confirmata a Schwarzio, verum etiam a Io. Stiltingio in Actis Sanctorum, (quod nos non credimus,) refutata omnino eſſe prodidit. *Cap. II.* Sententia Schwarzii examini ſubiicitur: eam unico tantum niti teſtimonio Scylitzae, ex quo Cedrenus et Zonaras ſua hauſerint, aſſerit; igitur inde rem confici minime. Alterum argumentum, ex Gyulae principatu in Tranſilvania ductum, qui nempe Horcae filius, et Saroltae pater fuerit, et Chriſtiana Sacra Conſtantinopoli amplexus ſit, hoc modo diluit, ut demonſtret, Gyulae nomen dignitatem iudicis in Hungaria denotare, neque demonſtrari idoneis poſſe argumentis, Gyulam cum Sarolta filia ſacris initiatos fuiſſe Chriſtianorum. *Cap. III.* Initia religionis Chriſt. inter Hungaros catholicae Chriſti eccleſiae adſeruntur. Totus eſt in eo A. ut doceat, Geyſam ducem, eiusque filium Stephanum, cum gente ſua Pontifici Rom. ſubiectos fuiſſe; huius rei cauſa litteras Stephani, monachis latinis ex diſciplina Benedicti montis Pannoniae, A. 1001. datas, quarum αὐθεντίαν Schwarzius quo-

 que

que agnoſcit, produxit, ex iisque collegit: Geyſam ducem in Hungaria monaſterium pro monachis latinis exſtruxiſſe, quod mortuo Geyſa filius eius Stephanus ad finem perduxit. Exceptioni vero Schwarzii, ſtatuentis, eccleſiam Hungaricam initio ſui ortus fuiſſe capite deſtitutam, ita occurrere ſtuduit, ut Scylitzae relationi de Gyula, qui ſecum adduxit monachum quendam Hierotheum nomine, fidem conciliet. Litteris denique duabus Benedicti VII. ſummi Pontificis, et Laureacenſis Epiſcopi, extantibus apud Lambecium Comment. L. II. p. 641. oſtendit, Hungaricam eccleſiam ab initio fuiſſe latinam. *Cap. IV.* Auctoris opuſculi, Hungaria ſub Vaivodis et Ducibus inſcripti, (A. fuit Ioannes Pelczius, qui libellum cum cenſura Senatus Sempronienſis, Sopronii, typis Io. Ioſ. Sieſſii, A. 1755. octonis edidit,) de initiis religionis chriſtianae inter Hungaros ſententia, obiter refutatur. Pelczius nimirum duas de converſis Hungaris ad Chriſt. religionem ſententias, quarum prior Ottonis, poſterior Conſtantini Imperatoris tempore hoc contigiſſe affirmat, conciliare ſtudet, diſtinguendo inter ſacra publica et privata, domeſtica et clandeſtina. De veritate clandeſtinorum ſacrorum per Pannoniam, ab ethnicis Hungaris ſubactam, eandem cum Pelczio A. fovet opinionem; de privatis autem et toleratis in alias plane tranſit partes: quare verba illius, Gylan, partis cuiusdam principem, in ſuam provinciam ſacra Chriſtianorum invexiſſe, tamquam novum commentum reiicit. *Cap. V.* Novae aliae Schwarzii opiniones, de ſacra regni Hungariae corona, refelluntur. Coniectura illius, coronam Hungaricam graecae eſſe conſuetudinis et artificii, igitur ab Imperatore Conſtantinopolitano Hungaro cuidam dono fuiſſe datam, non ſtatim concedi poteſt; quoniam in variis urbis Romanae templis multas Sanctorum imagines in muris tholisque more graeco depictas cernere eſt, teſte Leone Allatio de conſ. eccl. occ. et orient. quae tamen nequaquam originem a Graecis traxerint; ſic quoque rem ſe hic habere videri. Aliam, melioremque viam idcirco ingredi ſuadet, ſcilicet, coronam

ronam Hungaricam ad imitationem graeci imperialis diadematis factam esse, quod cum ex more graecorum, non filio Imperatoris, Despotae, Sebastocratori vel Caesari, sed Imperatori solum fuerit concessum, non potuit Gyulae aut Belosudi dari. *Cap. VI* Altera Schw. de orig. Hung. cor. falsa opinio reiicitur, quae haec est: exteris gentibus in more fuisse positum, si quam egregiam Imperatoribus Graecorum operam navassent, coronas quoque inter caetera ab iis munera flagitavisse. Quod quidem factum esse A. non negat, at Graeci importunas ac impudentes has petitiones nominarunt recusaruntque; quod patet ex monito Constantini Porphyrogeniti ad filium. Neque unum exemplum pro imperiali diademate, barbaro cuipiam principi a Graeco donato, ex historia afferri potest; nam coronae, diu ante Hungarorum in Pannonias aduentum, pro sacris sunt habitae, ergo hac quoque de causa barbaris dari non poterant. Exemplum autem de Simeone, Bulgariae Principe, a Nicolao Patriarcha coronato, nullius plane in hac causa est momenti, quoniam coronae loco proprium capitis integumentum, sive calyptram, testibus probatissimis Scriptoribus, ipsi imposuit. *Cap. VII.* Diadema regni Hungariae a Silvestro II. summo Pontifice Stephano missum esse, omnis aevi Scriptorum auctoritate ostenditur, et causae, cur graecae constructionis sit, proponuntur. Testimonia Dithmari, Chartuitii, et Raynaldi, hac in re potissimum laudavit A. atque inter causas has duas eminere dixit: 1) Silvestrum, diademate ad imperialis Graecorum instar effecto, orthodoxam et catholicam Constantini M. coronam ad alium orthodoxum, catholicum, et Constantino M. simillimum regem, transferre constituisse: 2) Pontificem Ottoni III. Imper. placere voluisse, unde ademto imperatoribus graecis diademate, aut certe simili effecto, et novello catholico regi submisso, Graecorum deprimi fastum, et singularem occidentalis imperii dignitatem extolli, credidit. *Cap. VIII.* Reliquae Schwarzii rationes, huic opinioni adversae, refelluntur: v. c. cur corona Hungarica sit graecae consuetudinis; cur

iconibus Graecorum Imperatorum ornata; cur litteris graecis inscripta. *Cap. IX.* prima et vera iuris patronatus Apostolicorum regum Hungariae origo explicatur. Tribuit eandem huic cum christianae religionis in Hungaria initiis originem, statuitque, illud a Silvestro Stephano concessum esse; cuius rei causa litteras Silvestri laudavit, atque asseruit, Stephanum Proceresque regni, sub conditione huius iuris, christiana sacra amplexos fuisse. *Cap. X.* Litterae Silvestri II. a reliquis Schwarzii obiectionibus vindicantur; et *Cap. XI.* eae diligentius expenduntur. *Cap. XII.* De titulo Apostolici, Stephano caeterisque Hungariae regibus ad A. 1758. die 19. Aug. passim dari solito, differitur. Pontificem summum tantum Apostolicum nominatum, Stephanum vero Apostolum ab initio dictum, sequioribus vero temporibus Stephanum ceterosque reges Hungariae privata auctoritate apostolicos appellatos dicit; sed tempus non exacte definiri posse prodit. Tandem *Cap. XIII.* hunc titulum a Clem. XIII. Anno 1758. d. 19. Aug. Hungariae regibus concessum esse, ex pontificiis litteris probatur.

Libro II. Auctor ostendit, Regem Stephanum, concessa sibi et successoribus suis Apostolici legati potestate, in disponendis per Hungariam Christi ecclesiis, fuisse usum; deinde fortunam et usum legitimum eiusdem potestatis, ab obitu Regis ad A. 1270, sive duplicem, nullo intercedente Schismate, centenariam praescriptionem. *Cap. I.* igitur primus iuris regii usus, litteris fundationis monasterio S. Martini in monte Pannoniae a rege Stephano concessis, ostenditur. Insertis litteris regiis, Mansii errores circa illas A. notavit atque refutavit. *Cap. II.* eadem Legati Apostolici potestate privilegia Episcopo Quinqueecclesiensi indulsisse Stephanum affirmat. Episcopatus autem hic, cum Veszprimiensi, ab R. Steph. A. 1009. conditus fuerat. Notavit A. tabulas fundationis monasterii Veszprimiensis graeco idiomate esse exaratas, quarum tamen copia ipsi facta non est; at latinas a Szegedio cum autogra-

tographo graeco collatas esse asserit. *Cap. III.* eadem apostolica potestate Regem Monasterium Pécs-Várad, alias Varad dictum, condidisse, ac privilegiis ecclesiasticis exornasse, litteris fundationis, a Petersio in Conciliis Hungar. asservatis, docuit. *Cap. IV.* Abbatiam S. Adriani M. de Szala, a Rege conditam, et immunitatibus ecclesiasticis pro munere legati Apostolici ornatam, ex litteris ad Abbatem, quae in Bibliotheca Vindobonensi, cum aliis quibusdam Posoniensis Tabularii diplomatum apographis, asservantur, exhibuit. *Cap. V.* Litterae fundationis Monasterio Bakon-Beliensi a Rege concessae, eandem vicariam apostolicam continentes, recensentur, ex quibus A. Ius Patronatus Hungariae regum probavit. *Cap. VI.* vicissitudines huius iuris ab obitu regis descripsit, asserendo, sub quinque regibus sequentibus tristissimam regni Hungarici et ecclesiae fuisse conditionem; nihilo tamen minus ius illud regium, cum religione ipsa, salvum mansisse. *Cap. VII.* Narrantur ex litteris Gregorii VII. Pont. R. contentiones de regno Hungariae Romanae Sedis hereditario, quibus asseritur, a rege Stephano olim beato Petro cum omni iure et potestate sua illud oblatum, et devote traditum. *Cap. VIII.* Gregorii VII. de eadem re ad Geysam I. Hungariae regem litterae proponuntur. *Cap. IX.* iisdem litibus Ladislaum, Geysae successorem, a Gregorio VII. lacessitum demonstrat, regem tamen apostolica sua usum esse potestate, ex constitutionibus Synodi de A. 1092. proponit. *Cap. X.* Eadem potestate R. Colomanum, Ladislai successorem, fuisse usum, ostenditur ex libris duobus Decretorum in Corpore Iuris Hung. *Cap. XI.* prima sub R. Colomano cum Paschali II. Pont. R. controversia, ob Pallium, Archiepiscopo Colocensi oblatum, a. 1102. orta, exponitur. Occasionem huic liti mors Alberti, Archiep. Coloc. in cuius locum Hugolinus I. Colomani voluntate surrogatus fuerat, praebuit. Hugolino itaque, Pallium pro more a Paschali II. petenti, rescripserat Pontifex, haud quaquam illud se ei concessurum, nisi iuramentum per nuncios submissum proba-

re,

re, et conceptis eius verbis ſibi ac ſedi Apoſtolicae iurare vellet. Quibus Hugolinus reſcripſit: Regem Colomanum, Proceresque regni, vehementer fuiſſe admiratos, petitum ſibi pallium ea cum iuramenti conditione offerri, quam is ſalva regis auctoritate adimplere haud quaquam poſſet. Commotus his Pontifex, litteras Hugolino, quas A. inſeruit, ſcripſit, quibus quid pallium? quae auctoritas Pontificis ſit? atque iuramentum illud, (cuius quoque formula penes A. extat,) per omnes ubique provincias vigere, et cur inductum ſit, doceret: verum Colomanus iuramento iſto ius ſuum circumſcribi non eſt paſſus. *Cap. XII.* Colomannum Paſchalis II. monitis obtemperantem, et ius inveſtiendi per annulum et baculum remittentem, ſiſtit: probatur vero ex refutatione Inveſtiturae Epiſcoporum Actis Conc. Guaſtallenſis A. 1106. ſub Paſchali II. celebrati ſubiuncta, quae docet, reges Hungariae iure Inveſtiturae ceſſiſſe, in electionibus tamen et translationibus ius ſuum retinuiſſe. *Cap. XIII.* Tempus et nomen regis, qui Inveſtituras per epiſcopalia inſignia, retento homagio, ſive fidelitatis iuramento, remiſit, indagantur. Nihil certi ex Collectoribus Conciliorum poteſt colligi, quoniam non ſatis diligentes in colligendis Actis Conciliorum fuere. Ex tabulis tamen ceſſionis apud Io. Lucium, de regno Dalmatiae, iudicavit A. renuntiationem iuris Inveſtiturae ſub Paſchali II. a Colomanno R. vel certe Stephano eius filio fuiſſe factam, ſimulque de more inveſtiendi Praelatos diſſerit. *Cap. XIV.* oſtendit, a morte Colomani R. uſum iuris regii pacificum ad A. 1160. circa quem Geyſa II. certis illud limitibus circumſcripſit, quam circumſcriptionem Bela III. eius filius A. 1179. confirmavit, fuiſſe. Diploma ipſum hac in cauſa, maiori diligentia, quam in Annal. Baronii, exſcriptum, huic cap. additum eſt. *Cap. XV.* Vulgatum illud diploma diligenter expenditur. Inſcriptionem illius a Purpurato Aragonio factam, neque Stephano III. ſed Belae tertio et Henrico tribuendum eſſe, exiſtimavit; deinde argumentum ipſum diploma-

matis curatiori ſtudio indicavit. *Cap. XVI.* Belae III. Regis, de electo a ſe Spalatenſi Archiepiſcopo, cum Alexandro III. controverſia, ſub examen vocatur. Ea videlicet inter Belam III. Hungariae Regem et civitatem Spalatenſem agitata eſt A. 1181. propter Theobaldum, ſedis Apoſtolicae per Dalmatiam et Sclavoniam legatum, quippe qui Epiſcopatum Pharenſem eccleſiae Spalatenſi attribuerat contra Iadertinam ſedem; qua re intellecta Bela III. obſtitit electioni Archiepiſcopi Spalatenſis, et Petrum Ungarum, ad metropolitanam dignitatem pro iure ſuo evectum eſſe voluit, quod litteris ei Alexander Pontifex negavit: ſed non longe poſt mortuo Alexandro, Lucius III. ſucceſſor eius, Belam iure Hungariae regum veteri pacifice uti permiſit. *Cap. XVII.* Emericus, ſive Henricus Rex, Belae III. filius, conſtitutionem Geyſae aui, a patre confirmatam pariter atque pater interpretatur, et ius ſuum regium non ſegniter tuetur. Exiſtimat A. primam hanc ſub Henrico de iure regio, et de conſtitutione Geyſae, controverſiam fuiſſe A. 1198. ſimulque occaſionem litis, totiusque rei geſtae ſummam, expoſuit. *Cap. XVIII.* Docet, eadem ratione conſtitutionem avi ſui Geyſae, et confirmationem Belae patris, intellexiſſe Andream II. Regem, et ius ſuum regium exemplo patris fratrisque ſtrenue defendiſſe. Andreas videlicet, Dux et gubernator, Ladislai nepotis ſui regis nomine tunc ſummae rerum praefuit, cum Strigonienſis metropolitana ſedes vacaret; is igitur Ioannem Archiepiſcopum Colocenſem, Metropolitam Strigonienſem eſſe iuſſit; at eam electionem ſe ratam habere non poſſe litteris Innocentius declaravit, quippe qui ſtatutos cum a ſe, tum a deceſſore ſuo Coeleſtino, de electionibus Praelatorum recentes Canones, in Hungariam inducere conatus eſt. Tandem vero Pontifex, re accuratius cognita, Andreae regi paulo poſt coronato, et per litteras petenti, ut hanc translationem ratam haberet, annuit, uti ex litteris ad Capitulum Strigonienſe datis patet: conſtat praeterea ex iis, primas partes ad electionem habuiſſe regem, pontificem

vero ad consecrationem. *Cap. XIX.* causae genuinae huius controversiae indicantur, inter quas primum statim tenet locum Coelestini III. et Innocentii III. temeritas, ius hoc primarum ad electionem partium catholicis principibus adimendi; qua recentes Canones in Decr. tit. de elect. c. 4. et 28. exstantes, sub ipsa regni Andreae II. initia inducere voluerunt. Haec tamen iuri regio nihil derogant, si ius eligendi, quod regi a Stephani temporibus consensu Pontificis fuit concessum, a iure nominandi, postulandi, ac praesentandi distinguatur. Ergo ab hoc more, sine periculo sacrae coronae, non est recedendum. *Cap. XX.* De Bela IV. ius primarum partium ad electionem Praelatorum singulari prudentia defendente, agit. Hungaria per Tataros tunc oppressa, et respectu huius iuris iacturam passa fuisset, nisi Bela Innocentium IV. liberata Hungaria de illo per litteras certiorem fecisset, qui dein Archiepiscopo Colocensi, Benedicto, commisit, ut veritate huius rei investigata ipsi omnia rescriberet. *Cap. XXI.* Alia, sub eodem rege, de primis partibus ad electionem controversia expenditur. Occasionem huic praebuerat Stephanus Vancsa, Archiepiscopus Strigoniensis, qui Romam se ob certa negotia conferens, ab Innocentio IV. Episcopus Praenestinus renuntiatus est. Bela igitur in eius locum Benedictum Colocensem Archiepiscopum, cum consilio Pontificis, quem litteris huius rei caussa sollicitaverat, surrogare voluit. Negavit autem hoc Pontifex, instigante Stephano, qui infulas ecclesiae Strigoniensis retinere una cum Praenestino Episcopatu conabatur; quare litteris duabus, quae hic insertae leguntur, sua iura Bela iterum confirmavit. *Cap. XXII* Genuina huius controversiae caussa detegitur, quae repetenda utique est a Stephano Vancsa: cum enim aeris Italici intemperiem ferre non posset, summum Pontificem, ut ad Strigoniensem sedem eum iterum traduceret, exoraverat; quod quidem certis conditionibus concessit Pont. verum Bela a suscepto consilio nullis precibus, nullis Stephani artibus, sese dimoveri passus est.

Hac

Hac itaque constantia Belae victus Pontifex, petitioni regis subscripsit, et Benedictum Colocensem Archiepiscopum ad ipsam illam Strigoniensem ecclesiam transferri passus est.

Libro III. ostenduntur vices et usus legitimus vicariae apostolicae potestatis in disponendis per Hungariam Christi ecclesiis, regi Stephano eiusque legitimis successoribus a Silvestro II. summo Pontifice concessae, ab A. 1270. usque ad A. 1514. quo Uladislai regis iussu, iura et consuetudines regni Hungarici collectae et scripto vulgatae sunt; denique interpretatio tit. 10. et 11. Tripartiti Part. I. sive diplomaticae huius historiae scopus et finis, sequitur. *Cap. I.* vicissitudines iuris regii a morte regis Belae IV. ad A. 1279. describuntur. Sub Ladislao IV. nova lis de iure hoc orta, cuius *Cap. II.* prima et vera causa exponitur. Nicolaus Pontifex Legatum miserat, quem aditu regni prohibere fuit adnisus Ladislaus, nec impedivit tamen; conficit A. hoc factum esse a rege, quoniam ipsi innotuerat, quae Legatus de iure regio constituere intenderet. Nihilo tamen secius, percepto huius Legati ingressu, se ipsius monitis conformem reddidit, atque in articulos Synodi provincialis Budensis A. 1279. celebrandae a Philippo A. S. L. iurare inductus est ante, quam Synodus celebraretur. Quo tamen iuramento iuribus suis his caverat verbis: quaecunque pro ampliatione ecclesiasticae libertatis ac *sublimatione* regalis solii — — duxerit ordinanda. Iustis vero postea de causis, ne de iure regio plane actum esset, Synodum abrumpere consultum duxit. *Cap. III.* rationes adserti redduntur, ex art. 23. de intrusis in beneficia, quo ius regium pene sublatum, et art. 49. quo ius regaliae, sive in Bona a morte Praelatorum vacantia, eripiebatur; quare abrupta Synodus art. 69. adversus bonorum et iurium ecclesiasticorum invasores declamavit. Censet A. Ladislaum hac in re erravisse, quippe qui iura regia publicis docere litteris, et regem Hungariae

nullo iuramento, quod in praeiudicium regni sui iuraverit, teneri, declarare debuisset. Castigatus huius erroris gratia litteris Nicolai III. quas integras hic conspicere licet, ad meliorem frugem rediit, uti ex litteris eius conspicuum fit. *Cap. IV.* subinde adnotata quaedam ad praecedentes litteras continet. Asseritur quoque, Ladislaum constitutiones apostolicas de exscindendis haeresibus, ab Apostolica sede quomodocunque perlatas, recepisse; deinde eum apud Martinum IV. summum Pontificem, Nicolai successorem, valde conquestum esse de iuribus coronae et regni Hungariae, cum a suis ministris, tum etiam ab aliis fraudulenter subversis: exhibentur denique ea de re litterae Martini IV. ad Ladislaum, memoria dignae. *Cap. V.* a morte Ladislai variam, cum regni Hungariae, tum iuris huius regii fortunam describit, et demonstrat, constitutiones Legati Apostolici a Carolo rege neque receptas esse, neque unquam recipi potuisse. *Cap. VI.* innuit, quid de litteris Capitulorum, per haec tempora ad summum Pontificem scriptis, quae speciem postulationis canonicae ad normam ecclesiarum Germaniae prae se ferunt, sentiendum? Statuit A. eas indulgentia Caroli regis scriptas, insignem iurium patriae ignorantiam prae se ferre; quod inde colligit, quia Carolus non semper ius suum neglexit, et Ludovicus I. filius ipsius hanc indulgentiam, seu negligentiam, haud quaquam passus est. *Cap. VII.* Declarat Ludovicum patri successisse, iureque suo regio more maiorum usum, illudque strenue tuitum fuisse. Huius rei probandae causa ad tria potissimum provocavit: primo enim ecclesiam Scepusiensem in Episcopatum erectam esse A. 1347. voluit, unde controversia exorta est, quae usque ad A. 1435. siluit; deinde A. 1355. novum templum rex erexit Capitulo veteris Budae, et virginibus S. Clarae institutum professis templum ac monasterium magnificum, cum matre Elisabetha, statuit; tandem A. 1375. Uladislaum, olim Ducem Cuiaviensem, cognatum Ludovici, Abbatia S. Martini montis Pannoniae dona-

donavit, contradicente Gregorio XI. Rom. Pontifice. *Cap. VIII.* Mariae, Ludovici filiae, et Sigismundi Imp. eius Sponsi, iuris regii conservandi studium A. describit. Maria etenim omnia decreta regum A. 1384. confirmavit. Sigismundus vero, quem coniurati post inaugurationem in arcem Szoklosiensem captum deduxerant, ex custodia liberatus, arcem Strigoniensem, Verebelium, et alia iuris Archiepiscopalis loca, in Fiscum redegit, Strigoniensemque Episcopum Ioannem de Canisa, conspirationis socium, bonis omnibus mulctavit. Praeter ea in ecclesias Dalmatiae, ab Hungaris tum avulsas, ius regium retinuit; ipsi etiam collatio beneficiorum, aliaque iura, a patribus Concilii Constantiensis A. 1415. confirmata sunt. Controversiam de Praepositura Scepusiensi sic finiit, ut Praeposito illi insigne privilegium, singula beneficia vacantia in bene meritos dispensandi, conferret: sed et aliis decretis, Budae editis, optime iuri regio consuluit. Gravia sane argumenta, atque quam maxime idonea, rei huic satis superque demonstrandae. *Cap. IX.* agit A. de Elisabetha, Sigismundi Imp. et Reg. filia, Alberti Austriaci, Hung. Regis, coniuge. Mortuo nimirum Alberto Elisabetha regno praefuit, cuius indulgentia vacantem Strigoniensis Metropolitae sedem Dionysius de Szécs occupavit, testantibus duabus tabulis in sanctiori Augustae domus Tabulario asservatis, quas A. publici hic fecit iuris. *Cap. X.* docet, Ioannem Huniadem, seu Corvinum, pro Ladislao postumo partium Trans-Tibiscanarum gubernatorem, Episcopum M. Varadiensem elegisse, et ius suum tuitum fuisse, quamquam Proceres regni, quia auctoritas gubernatoris multo infra regiam esse ipsis videretur, idcirco Romae questi sunt. Verum Huniades sedi Apostolicae

 licae

licae respondit, se debere ius hoc Statui conservare summa cum integritate, et non permittere motionem in illa patria; voti etiam sui compotem factum esse A. perhibet. *Cap. XI.* Nova et gravior controversia de Episcopo Zagrabiensi describitur. *Cap. XII.* Eiusdem Huniadis, de Colocensi Archiepiscopo, Transilvaniae et Vaciensi Episcopis, a se electis, apud Pontificem cura et sollicitudo laudatur.. *Cap. XIII.* tradit, Ioannem Huniadem idem negotium, tum per se, tum per alios vehementer ursisse. *Cap. XIV.* gravissimae controversiae de Praepositura Dömösiensi mentionem facit, cuius originem pariter ac causas ex libro, cui titulus est Topographia regni Hungariae, summa fide dexteritateque A. retulit. *Cap. XV.* Asserit Ladislaum Postumum, Archiepiscopi Strigoniensis Primatis Hungariae et Legati nati titulos confirmari a Pontifice obtinuisse: Matthiam Corvinum autem, ut in omnibus regni Hungariae iuribus tuendis primum, ita neque in hoc iure patronatus regio propugnando secundum, sistit. *Cap. XVI.* Successoris Corvini, Uladislai II. de iure hoc merita recensentur, et Tripartiti Part. I. Tit. 11. cuius causa hic liber ab A. exaratus est, exhibetur. Quasnam enim ob rationes hoc ius regibus competat, ex eo optime potest intelligi. Omnia ad quatuor revocari possunt argumenta: reges certe hoc iure gaudent ratione fundationis; deinde ratione susceptae religionis Christianae, quare rex Apostolus, vices ipsorum in terris gerens, audit, et duabus crucibus, in signum suae sanctitatis, fuit insignitus a Pontifice R. Porro ratione praescriptionis; et tandem ratione libertatis regni quoad

collatio-

collationes beneficiorum, quae in Concilio olim Constantiensi confirmata est. *Cap. XVII.* Idem titulus ope historiae Hungaricae illustratur, sive omnis celeberr. Auct. scopus et finis ostenditur, quo, testimonio omnis vetustatis, auctoritate diplomatum fide dignorum, et sanctitate Bullarum, ius patronatus regium inniti, luculenter apparet. Tractationi suae A. addidit Appendicem, de auctoritate Concilii Tridentini in praesenti argumento. Affirmat, reges ex Augusta domo Austriaca iure hoc semper usos fuisse, et adversus Szentivanium e S. I. (in diss. Paral. asserentem: Ferdinandum R. ursisse Concilium Tridentinum, cum firmo animo et proposito omnia decreta observandi,) monet, hanc sententiam his limitibus esse circumscribendam: quod istud Concilium iuri et libertati sacrae coronae Hungariae, et avitis regni legibus, non sit contrarium. Commemoravit quoque controversiam Ferdinandi II. super iure praesentandi et nominandi; sive potius iure peculiari coronae seu officio legationis apostolicae, an possit eligere Praelatos, et conferre beneficia ecclesiastica, cuius rei causa Imperator edoceri voluit a Petro Pazmanno. Voluntati eius satisfecit ille, ac demonstravit, salvum esse hoc ius regi, canonemque Conc. Trid Sess. XXV. c. 20. haud quaquam ad iura Hungariae pertinere. Altera quaestio spectavit ad Episcopatus Titulares, quorum collationem R. Curia ad se recidisse contendebat, septem argumentis contrariam Pazmannus defendit opinionem. Ultimo denique loco A. definivit, ne in quaestionibus quidem de Appellatione Praelatorum, secun-

dum

dum Concilii Tridentini Canones umquam pronunciatum esse.

En totius libri conspectum, de argumento gravissimo, et historiae iurisque publici Regni Hungariae amicis utilissimo; in quo pertractando prorsus singulare A. in colligendis documentis historicis studium, et in rebus proponendis egregiam ordinis rationem, aeque ac coniunctam cum perspicuitate subtilitatem gravitatemque argumentorum, merito laudamus.

INDEX AUCTORUM, quorum Libri aut Inventa in hoc Volumine recensentur.

I. *Libri Theologici et ad Historiam Ecclesiasticam spectantes.*

II. *Libri Iuridici.*

III. *Libri Medici et Physici.*

Abat

IV. *Libri Mathematici.*

V. *Libri Historici et Geographici.*

VI. *Libri Philosophici, Philologici, Auctores Classici, Antiquarii, Miscellanei.*

Anony-

INDEX
RERVM NOTABILIORUM.

A.

de Ari-

Diae-

Hun-

de Mi-

Prin-

Schwe-

de Spe-

T.

V.

Tabulae figurarum ex aere expreſſarum.